УНИВЕРЗИТЕТ У ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

и

ЕВРОПСКА ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА ЈАВНО ПРАВО

МЕЂУНАРОДНИ САВЕЗ ПРАВНИКА

ИНСТИТУТ ЗА УПОРЕДНО ПРАВО

ЗБОРНИК РАДОВА

„Право: узрок или посљедица“

Том IV

COLLECTION OF PAPERS

“Law: cause or effect”

Vol. IV

XIV Научни скуп поводом Дана Правног факултета,
Међународни научни скуп
одржан 25. октобра 2025. год. на Палама

УДК 34(082) ISBN 978-99997-47-09-7

Источно Сарајево, 2026. год.

UNIVERSITY OF EAST SARAJEVO
FACULTY OF LAW

and

EUROPEAN PUBLIC LAW ORGANIZATION

INTERNATIONAL UNION OF LAWYERS

INSTITUTE FOR COMPARATIVE LAW

COLLECTION OF PAPERS
"Law: cause or effect"
Vol. IV

ЗБОРНИК РАДОВА
„Право: узрок или посљедица“
Том IV

The XIV Scientific conference on
The occasion of the Day of the Faculty of Law,
International scientific conference,
held in Pale, 25 October 2025

UDC 34(082) ISBN 978-99997-47-09-7

East Sarajevo, 2026

ЗБОРНИК РАДОВА
XIV Научног скупа поводом Дана Правног факултета,
који је у организацији
Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву,
и суорганизацији
Европске организације за јавно право,
Међународног савеза правника и
Института за упоредно право,
одржан 25. октобра 2025. год. на Палама, на тему:
„ПРАВО: УЗРОК ИЛИ ПОСЉЕДИЦА“

Издавач
Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву
Алексе Шантића 3, 71420 Пале
тел. 00387 57 226 609 / факс 00387 57 226 892
http://www.pravni.ues.rs.ba / *dekanat@pravni.ues.rs.ba*

За издавача
Проф. др Горан Марковић, декан

Коуредници
Проф. др Димитрије Ћеранић
Проф. др Горан Марковић
Проф. др Свјетлана Ивановић
Проф. др Сања Голијанин
Доц. др Сања Крешталица
Проф. др Самир Аличић
Проф. др Радислав Лале

Лектор и коректор за српски језик
Проф. др Нина Ћеклић

Лектор и коректор за енглески језик
Мр Нинослава Радић, наставник страног језика

Техничка припрема
Проф. др Димитрије Ћеранић
Доц. др Брано Хаџи Стевић / Доц. др Мирјана Пупић
Доц. др Ђорђе Перишић / Виши асс. Ивана Лазаревић, ма
Виши асс. Љубана Сладић, ма / Доц. др Драгана Дамјановић
Проф. др Ђорђе Мариловић / Невена Пустивук

Штампа
Графомарк, Лакташи

Тираж
65 примјерака

Зборник је реферисан у HeinOnline, EBSCO OPEN ACCESS и Central and Eastern European Online Library (CEEOL)

COLLECTION OF PAPERS
The XIV Scientific conference on The occasion of The Day of The Faculty of Law, on general topic "Law: cause or effect", which is organized Faculty of Law, University of East Sarajevo,
in cooperation with the
European Public Law Organization,
International Union of Lawyers, and
Institute for Comparative Law,
on 25. October 2025, in Pale

Publisher
Faculty of Law, University of East Sarajevo
Alekse Šantića Str. 3, 71420 Pale
phone. 00387 57 226 609 / fax 00387 57 226 892
http://www.pravni.ues.rs.ba / *dekanat@pravni.ues.rs.ba*

For the Publisher
Full Professor Goran Marković, dean

Edited by
Associate Professor Dimitrije Ćeranić
Full Professor Goran Marković
Associate Professor Svjetlana Ivanović
Associate Professor Sanja Golijanin
Assistant Professor Sanja Kreštalica
Full Professor Samir Aličić
Associate Professor Radislav Lale

Proofreading for the Serbian language
Full Professor Nina Ćeklić

Proofreading for the English language
Ninoslava Radić, MA (Linguistics), English language teacher

Technical preparation
Associate Professor Dimitrije Ćeranić
Assistant Professor Brano Hadži Stević / Assistant Professor Mirjana Pupić
Assistant Professor Đorđe Perišić / Senior Teaching Ass. Ivana Lazarević
Senior Teaching Ass. Ljubana Sladić / Assistant Professor Dragana Damjanović
Associate Professor Đorđe Marilović / Nevena Pustivuk

Printing
Grafomark, Laktaši

Circulation
65 copies

COLLECTION OF PAPERS included in base of journals and e-books: HeinOnline, EBSCO OPEN ACCESS and Central and Eastern European Online Library (CEEOL)

Зборник радова

ПРАВО: УЗРОК ИЛИ ПОСЉЕДИЦА

Научни одбор

Проф. др Миленко Крећа, бивши судија Међународног суда правде, судија *ad hoc* Европског суда за људска права, ранији члан Венецијанске комисије и Сталног арбитражног суда у Хагу, предсједник Научног одбора

Проф. др Спиридон Флогаитис, Правни факултет Универзитета у Атини, директор и предсједник Управног одбора Европске организације за јавно право, Грчка

Академик проф. др Станко Бејатовић, члан Предсједништва Међународног савеза правника, Москва, предсједник Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу, предсједник Управног одбора Института за Криминолошка и социолошка истраживања у Београд, Србија

Проф. др Вид Јакулин, Правни факултет Универзитета у Љубљани, Словенија

Проф. др Борче Давитковски, Правни факултет „Јустинијан Први“ Универзитета „Св. Кирил и Методиј“ у Скопљу, Сјеверна Македонија

Проф. др Елена Геннадиевна Багреева, профессор Департамента правового регулирования экономической деятельности Финансового университета при Правительстве Российске Федерацие, член исполкома Международного союза юристов, Российская Федерация

Проф. др Алексеј Константинович Кљујев, декан Факултета за јавну управу и предузетништво Уралског федералног универзитета, Јекатеринбург, Руска Федерација

Проф. др Владимир Чоловић, Правни факултет Универзитета „Унион“ у Београду, Србија

Проф. др Велимир Ракочевић, Правни факултет Универзитета Црне Горе у Подгорици, Црна Гора

Проф. др Дарко Симовић, Криминалистичко полицијски универзитет, Београд, Србија

Проф. др Јуриј Топлак, Универзитет у Марибору, Словенија

Проф. др Горан Марковић, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, БиХ, Република Српска

Проф. др Драган Гоцевски, Правни факултет „Јустинјиан Први“ Универзитета „Св. Кирил и Методиј“ у Скопљу, Сјеверна Македонија

Проф. др Иван Милотић, Правни факултет Свеучилишта у Загребу, Хрватска

Проф. др Питер Мезеи, продекан за међународну сарадњу, Институт за упоредно право, Правни факултет Универзитета у Сегедину, гостујући професор Универзитета у Туркуу (Финска), Универзитета у Толеду (САД), Универзитета Жан Молин Лион III (Француска), Република Мађарска

Проф. др Велимир Живковић, директор LLM ICL, IEL и ICGFR програма на Правном факултету Универзитета Ворвик, Уједињено краљевство Велике Британије и Сјеверне Ирске

Проф. др Дуња Дуић, Правни факултет Свеучилишта „Јосип Јурај Штросмајер“ у Осијеку, Република Хрватска

Др Хозе Густаво Пријето Муњоз, Центар за људска права Универзитета у Генту, Краљевина Белгија

Организациони одбор

Проф. др Горан Марковић, предсједник; Проф. др Спиридон Флогаитис; Академик проф. др Станко Бејатовић; Проф. др Јелена Ћеранић Перишић; Проф. др Димитрије Ћеранић; Проф. др Сања Голијанин; Проф. др Самир Аличић; Проф. др Радислав Лале; Проф. др Сања Савић; Проф. др Свјетлана Ивановић; Проф. др Ђорђе Мариловић; Доц. др Драгана Дамјановић; Доц. др Брано Хаџи Стевић; Доц. др Тијана Баћовић; Доц. др Ђорђе Перишић; Мр Нинослава Радић; Виши асистент Ивана Лазаревић, ма; Виши асистент Љубана Сладић, ма; Дејан Окука; Магдалена Макљеновић.

Коуредници

Проф. др Димитрије Ћеранић; Проф. др Горан Марковић; Проф. др Свјетлана Ивановић; Проф. др Сања Голијанин; Доц. др Сања Крешталица; Проф. др Самир Аличић; Проф. др Радислав Лале

Conference Proceedings
LAW: CAUSE OR EFFECT

Scientific Committee

Prof. Milenko Kreća, former judge of the International Court of Justice, ad hoc judge of the European Court for Human Rights, former member of the Venice Commission and the Permament Court of Arbitration, Serbia, President of the Board;
Prof. Spiridon Flogaitis, University of Athens, Faculty of Law, Director of the European Public Law Organization and President of the Board of Directors of EPLO, Greece;
Academician Stanko Bejatović, member of the Presidency of the International Union of Lawyers, Moscow, President of the Serbian Association for Criminal Legal Theory and Practice, President of the Board of Directors of the Institute for Criminological and Sociological Research, Belgrade, Serbia;
Prof. Vid Jakulin, Faculty of Law, University of Ljubljana, Slovenia;
Prof. Borče Davitkovski, Iustinianus Primus Faculty of Law, Ss Cyril and Methodius University in Skopje, Nort Macedonia;
Prof. Elena Gennadievna Bagreeva, Department of legal regulation of economic activity of the Financial University under the Government of the Russian Federation, member of the Executive Committee of the International Union of lawyers, member of the Association of Lawyers of Russia, academician of the Slavic Academy, Russian Federation;
Prof. Alexey Konstantinovich Klyuyev, dean of the Faculty of Public Administration and Entrepreneurship of the Ural Federal University, Yekaterinburg, Russian Federation;
Prof. Vladimir Čolović, Faculty of Law, University "Union" in Belgrade, Serbia;
Prof. Velimir Rakočević, Faculty of Law, University of Montenegro, Podgorica, Montenegro;
Prof. Darko Simović, University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade, Serbia;
Prof. Jurij Toplak, University of Maribor, Slovenia;
Prof. Goran Marković, Faculty of Law, University of East Sarajevo, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina;
Prof. Dragan Gocevski, Iustinianus Primus Faculty of Law, Ss Cyril and Methodius University in Skopje, Nort Macedonia;
Prof. Ivan Milotić, Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia;
Prof. Péter Mezei, Associate Dean for International Affairs, Institute of Comparative Law, Faculty of Law, University of Szeged, Adjunct Professor (dosentti), University of Turku (Finland), Lecturer in Law, University of Toledo College of Law (USA), Visiting Professor, Université Jean Moulin Lyon III (France), Hungary;
Prof. Velimir Živković, Director of LLM ICL, IEL and ICGFR programs at University of Warwick School of Law, United Kingdom;
Prof. Dunja Duić, Faculty of Law, University of Osijek, Croatia;
Dr Jose Gustavo Prieto Munoz, Human Rights Center and the Programme Human Rights in Context at Ghent University, Belgium.

Organizing Committee

Full Professor Goran Marković, President; Full Professor Spiridon Flogaitis; Academician Full Professor Stanko Bejatović; Full Professor Jelena Ćeranić Perišić; Associate Professor Dimitrije Ćeranić; Associate Professor Sanja Golijanin; Full Professor Samir Aličić; Associate Professor Radislav Lale; Associate Professor Sanja Savić; Associate Professor Svjetlana Ivanović; Associate Professor Đorđe Marilović; Assistant Professor Dragana Damjanović; Assistant Professor Brano Hadži Stević; Assistant Professor Tijana Baćović; Assistant Professor Đorđe Perišić; Ninoslava Radić, LL.M; Senior Teaching Assistant Ivana Lazarević, LL.M; Senior Teaching Assistant Ljubana Sladić, LL.M;
Dejan Okuka; Magdalena Makljenović.

Co-editors

Associate Professor Dimitrije Ćeranić; Full Professor Goran Marković; Associate Professor Svjetlana Ivanović; Associate Professor Sanja Golijanin; Assistant Professor Sanja Krešťalica;
Full Professor Samir Aličić; Associate Professor Radislav Lale

Финансијску подршку у организацији XIV Научног скупа поводом Дана Правног факултета на општу тему „Право: узрок или посљедица“, који је одржан 25. октобра 2025. год. на Палама, пружило нам је неколико истакнутих институција и појединаца на чему им искрено захваљујемо.

Посебну захвалност исказујемо:

Предсједнику Републике Српске,
г. Синиши Карану,

Министарству за научнотехнолошки развој и високо образовање
Републике Српске, министру проф. др Драги Мастиловићу,

Д.о.о. Милкус, Пале, г. Миомиру Кусмуку

Градоначелнику Бијељине, г. Љубиши Петровићу

Адвокатској комори Републике Српске,
предсједнику г. Дарку Кременовићу

Републичкој управи за геодетске и имовинско-правне послове
Републике Српске, директору мр Драгану Станковићу

Начелнику Општине Пале, г. Дејану Којићу

Начелнику Општине Источна Илица, г. Маринку Божовићу

Начелнику Општине Источно Ново Сарајево, г. Јовану Катићу

Начелнику Општине Калиновик, г. Радомиру Сладоју

Начелнику Општине Рогатица, г. Нинославу Прелићу

Нотарској комори Републике Српске,
предсједнику др Бориславу Радићу

Адвокату из Бијељине, г. Горану Василићу

Нотару из Бијељине, г. Игору Остојићу

Адвокату из Вишеграда, г. Николи Андрићу

Компанији Параграф лекс из Београда

Уз спремност за наставком сарадње на обострану корист и задовољство, а прије свега на ползу свим правним посленицима, уз жељу за унапређењем правног поретка Републике Српске, још једном захваљујемо свим институцијама и појединцима који су нам помогли у припреми и одржавању **XIV Научног скупа поводом Дана Правног факултета, који је по броју референата, држава из којих долазе и броју саопштених реферата, у 2025. години био највећи научни скуп у области права у Европи**.

С поштовањем,

ДЕКАН
Проф. др Горан Марковић

Several prominent institutions and individuals provided to us the financial support for the organization of the XIV Scientific Conference on the Occassion of the Day of the Faculty of Law on the general topic "LAW: CAUSE OR EFFECT", which was held in Pale on 25 October 2025. We are sincerely grateful to them.

We particularly thank to:

President of the Republic of Srpska,
Mr. Siniša Karan,

The Ministry of Scientific and Technological Development and Higher Education,
Minister Professor Draga Mastilović,

D.o.o. Milkus, Pale, Mr Miomir Kusmuk

Mayor of the City of Bijeljina, Mr. Ljubiša Petrović

Bar Association of the Republic of Srpska, President Mr. Darko Kremenović

Republic administration for geodetic and property affairs, Republic of Srpska,
Director Dragan Stanković, LL.M.

Mayor of the Municipality of Pale, Mr. Dejan Kojić

Mayor of the Municipality of Istočna Ilidža, Mr. Marinko Božović

Mayor of the Municipality of Istočno Novo Sarajevo, Mr. Jovan Katić

Mayor of the Municipality of Kalinovik, Mr. Radomir Sladoje

Mayor of the Municipality of Rogatica, Mr. Ninoslav Prelić

Notary Chamber of the Republic of Srpska,
President dr. Borislav Radić

Attorney from Bijeljina, Mr. Goran Vasilić

Notary from Bijeljina, Mr. Igor Ostojić

Attorney from Višegrad, Mr. Nikola Andrić

Company Paragraf Lex, Belgrade

With the readiness to continue cooperation for mutual benefit and satisfaction, and above all for the benefit of all legal professionals, with the desire to improve the legal order of the Republic of Srpska, we once again thank all the institutions and individuals who helped us in the preparation and holding of the **XIV Scientific Conference on the Occasion of the Day of the Faculty of Law, which in 2025 was the largest scientific conference in the field of the legal sciences in Europe, in terms of the number of referees, the countries from which they come and the number of published papers**.

Sincerely yours,

DEAN
Professor Goran Marković

Зборник радова „Право: узрок или посљедица“, том IV,
Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 2026, стр. 1–463.
УДК 34(082) ISBN 978-99997-47-09-7

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР XV

КРИВИЧНОПРАВНА СЕКЦИЈА 1

Академик проф. др Миодраг Н. Симовић
Проф. др Владимир М. Симовић
УЧЕСНИЦИ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ У РУСКОЈ ФЕДЕРАЦИЈИ (ОСИМ НА СТРАНИ ОПТУЖБЕ И ОДБРАНЕ) 1

Проф. др Саша Кнежевић
ПРИКРИВЕНИ ИСЛЕДНИК.....24

Проф. др Милан Вујанић
Судија др Драган Обрадовић
САОБРАЋАЈНИ ЗНАК ИЗРИЧИТЕ НАРЕДБЕ У ДОМАЋИМ ПРОПИСИМА – ОДСТУПАЊА ОД МЕЂУНАРОДНИХ ПРОПИСА.....41

Проф. др Жељко Никач
Бранко Лештанин, ма
НОВИ ОБЛИЦИ НАСИЉА И АКТИВНОСТИ СРПСКЕ ПОЛИЦИЈЕ НА СУЗБИЈАЊУ.....61

Проф. др Ванда Божић
Проф. др Марина М. Симовић
ПРИСИЛНИ БРАКОВИ ДЈЕЦЕ КАО ОБЛИК ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ ЖРТАВА ТРГОВАЊА ЉУДИМА – УЗРОЦИ И ПОСЉЕДИЦЕ.....88

Проф. др Сузана Димић
Доц. др Мирјана Ђукић
ПОРЕСКА КОНТРОЛА И КРИВИЧНО ГОЊЕЊЕ КОД ПОРЕСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА 111

Проф. др Љубиша Здравковић
Др Срђан Алексић
КОРУПЦИЈА И КОНВЕНЦИЈА УН ПРОТИВ КОРУПЦИЈЕ 130

Зборник радова „Право: узрок или посљедица“, том IV,
Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 2026, стр. 1–463.
УДК 34(082) ISBN 978-99997-47-09-7

Мр Сретко Јанковић
Проф. др Марко Миловић
ОБАВЕЗНЕ МИНИМАЛНЕ КАЗНЕ 154

Проф. др Иван Илић
Димитрије Андрејић
ВАСКРСНУЋЕ ЗАХТЕВА ЗА ИСПИТИВАЊЕ ЗАКОНИТОСТИ ПРАВНОСНАЖНЕ ПРЕСУДЕ У КРИВИЧНО ПРОЦЕСНИ КОДЕКС РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ 181

Проф. др Садмир Каровић
КОМПЛЕКСНОСТ ОТКРИВАЊА И ДОКАЗИВАЊА КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА КОРУПЦИЈЕ ВИСОКОГ НИВОА – ИЗАЗОВИ И МОГУЋНОСТИ 200

Доц. др Гојко Шетка
Асистент Петар Ђукић, МА
Доц. др Предраг Поповић
МЕДИЈСКО ИЗВЈЕШТАВАЊЕ О КОРУПЦИЈИ И ЊЕГОВЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ НА РАД ПОЛИЦИЈЕ 217

. Др Младен Јеличић
НЕОВЛАШЋЕНО ДРЖАЊЕ ОПОЈНЕ ДРОГЕ РАДИ ПРОДАЈЕ – СПОРНА ПИТАЊА И ДИЛЕМЕ У ПРАКСИ 242

Научни сарадник др Гордана Николић
ДЕЛИКТИ БЕЗ ПОСЛЕДИЦЕ 257

Милица Митровски, сарадник у настави
МЛАЂА ПУНОЛЕТНА ЛИЦА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – ПОСЕБНОСТИ, ДИЛЕМЕ И ИЗАЗОВИ 273

КРИВИЧНОПРАВНА СЕКЦИЈА 2

Проф. др Милица Ковачевић
Др Марина Ковачевић-Лепојевић
Проф. др Бранислава Поповић-Ћитић
Асистент Лидија Буквић, ма
ОМЛАДИНСКИ РАД И СУЗБИЈАЊЕ МАЛОЛЕТНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА 297

Зборник радова „Право: узрок или посљедица“, том IV,
Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 2026, стр. 1–463.
УДК 34(082) ISBN 978-99997-47-09-7

Проф. др Драгана Чворовић
Проф. др Вари Винце
МЕРЕ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ У КРИВИЧНОМ ПРОЦЕСНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ СРБИЈЕ И ПРАВО НА СЛОБОДУ И БЕЗБЕДНОСТ ЛИЧНОСТИ 312

Проф. др. Аднан Дураковић
Весна Иликтаревић, МА комуникологије, докторандица
Филип Новаковић, маг. права, докторанд
ФЕМИЦИД И ПРАВО: УЗРОК ИЛИ ПОСЉЕДИЦА ДРУШТВЕНИХ ПРОМЈЕНА? 331

Лиана Георгиана Стојан, докторанд
Проф. др Стела Ботнару
КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ МАЛОЉЕТНИКА У РУМУНСКОМ ПРАВУ. ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА ЗА МАЛОЉЕТНЕ УЧИНИОЦЕ КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА. СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА 365

Предавач др Орсолиа Хорват
Петер Сатмари, магистар права
НА ГРАНИЦИ ПРАВНЕ И ФОРЕНЗИЧКЕ ИСТИНЕ: ПОУКЕ ИЗ СЛУЧАЈА ТЕМЕСИ (1990) 376

Виши асс. Љубана Сладић, ма
Др Миле Јевтић
(НЕ)ОПРАВДАНОСТ ПОСТОЈАЊА МИНИМАЛНЕ (И МАКСИМАЛНЕ) СТАРОСНЕ ГРАНИЦЕ ЗА КРИВИЧНУ ОДГОВОРНОСТ 387

Дороти Ланг-Фукса, ма, докторанд
БЕЗБЕДНОСТ НА ПУТЕВИМА – ИНОВАТИВНА РЕШЕЊА ЗА ПОБОЉШАЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ НА ПУТЕВИМА 407

Бернадет Кисфонаи, ма, докторанд
УТИЦАЈ ПРЕДИКТИВНОГ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА НА ОБРАСЦЕ КРИМИНАЛА И ДРУШТВЕНО ПОВЕРЕЊЕ 418

Данијел Ерб, ма, докторанд
ПРИМЕНА КРИМИНОЛОШКИХ ТЕОРИЈА У ПРАКСИ ЉУДСКИХ РЕСУРСА: УЛОГА ХР-А У СПРЕЧАВАЊУ НЕПРИКЛАДНОГ ПОНАШАЊА НА РАДНОМ МЕСТУ 432

ЛИСТА РЕЦЕНЗЕНАТА 447

Collection of Papers "Law: cause or effect", Vol. IV,
Faculty of Law, University of East Sarajevo, 2026, pp. 1–463.
UDC 34:082 ISBN 978-99997-47-09-7

CONTENTS

FOREWORD XVI

CRIMINAL LAW SECTION 1

Academician Full Professor Miodrag N. Simović, LL.D.
Full Professor Vladimir M. Simović, LL.D.
PARTICIPANTS TO THE CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE RUSSIAN FEDERATION (EXCEPT ON THE SIDE OF THE PROSECUTION AND DEFENSE) 1

Full Professor Saša Knežević, LL.D.
UNDERCOVER INVESTIGATOR 24

Full professor Milan Vujanić, LL.D.
Judge Dragan Obradović, LL.D.
PROHIBITORY TRAFFIC SIGN IN DOMESTIC REGULATIONS – DIFFERENCE FROM INTERNATIONAL REGULATIONS. 41

Full professor Željko NikaČ, LL.D.
Branko Leštanin, LL.M.
NEW FORMS OF VIOLENCE AND ACTIVITIES OF THE SERBIAN POLICE TO SUPPRESS THEM 61

Associate Professor Vanda Božić, LL.D.
Associate Professor Marina Simović, LL.D
FORCED CHILD MARRIAGES AS A FORM OF EXPLOITATION OF HUMAN TRAFFICKING VICTIMS - CAUSES AND CONSEQUENCES 88

Associate Professor Suzana Dimić, LL.D.
Associate Professor Mirjana Đukić, LL.D.
TAX CONTROL AND CRIMINAL PROSECUTION IN TAX OFFENSES. 111

Full professor Ljubiša Zdravković, LL.D.
Srđan Aleksić, LL.D.
CORRUPTION AND THE UN CONVENTION AGAINST CORRUPTION 130

Collection of Papers "Law: cause or effect", Vol. IV,
Faculty of Law, University of East Sarajevo, 2026, pp. 1–463.
UDC 34:082 ISBN 978-99997-47-09-7

Sretko Janković, LL.M.
Associate professor Marko Milović, LL.D.
MANDATORY MINIMUM SENTENCING 154

Associate Professor Ivan Ilić, LL.D.
Dimitrije Andrejić, LL.M.
THE RESURRECTION OF THE REQUEST FOR REVIEWING THE LEGALITY OF A FINAL JUDGMENT IN THE CRIMINAL PROCEDURE CODE OF THE REPUBLIC OF SERBIA 181

Associate Professor Sadmir Karović, LL.D.
THE COMPLEXITY OF DETECTING AND PROVING CRIMINAL OFFENCES OF HIGH-LEVEL CORRUPTION – CHALLENGES AND OPPORTUNITIES 200

Assistant Professor Gojko Šetka, LL.D
Assistant Petar Đukić, MA
Assistant Professor Predrag Popović, LL.D.
MEDIA COVERAGE OF CORRUPTION AND ITS IMPLICATIONS FOR POLICE WORK 217

Mladen Jeličić, LL.D.
UNAUTHORIZED POSSESSION OF DRUGS FOR SALE – CONTROVERSIAL ISSUES AND DILEMMA IN PRACTICE 242

Gordana Nikolic, LL.D
OFFENCES WITHOUT CONSEQUENCES 257

Milica Mitrovski, LL.B.
YOUNG ADULT OFFENDERS IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF SERBIA – SPECIFICITIES, DILEMMAS, AND CHALLENGES 273

CRIMINAL LAW SECTION 2

Associate professor Milica Kovačević, LL.D.
Marina Kovačević-Lepojević, LL.D.
Full professor Branislava Popović-Ćitić, LL.D.
Lidija Bukvić, LL.B.
YOUTH WORK IN THE CONTEXT OF COMBATING JUVENILE CRIME 297

Collection of Papers "Law: cause or effect", Vol. IV,
Faculty of Law, University of East Sarajevo, 2026, pp. 1–463.
UDC 34:082 ISBN 978-99997-47-09-7

Full professor Dragana Čvorović, LL.D.
Associate professor Vince Vari, LL.D.
MEASURES OF DEPRIVATION OF LIBERTY IN THE CRIMINAL PROCEDURE LEGISLATION OF SERBIA AND THE RIGHT TO LIBERTY AND SECURITY OF PERSON.....312

Prof. Adnan Duraković, LL.D.
Vesna Iliktarević, MA in Communicology, Ph.D. Candidate
Filip Novaković, LL.M. in Criminal Law, Ph.D. Candidate.
FEMICIDE AND THE LAW:
CAUSE OR EFFECT OF SOCIAL CHANGE? 331

Liana-Georgiana Stoian, PhD Candidate
Associate Professor Stela Botnaru, LL.D.
CRIMINAL LIABILITY OF MINORS IN ROMANIAN LAW. INDIVIDUALIZATION OF CRIMINAL SANCTIONS FOR JUVENILE OFFENDERS. CASE STUDIES.....365

Péter Szatmári, LL. M.
Dr. Orsolya Horváth.
BETWEEN LEGAL TRUTH AND CRIMINALISTIC RECONSTRUCTION: EVIDENTIARY LESSONS FROM THE TEMESI CASE IN THE AGE OF DIGITAL FORENSICS.....376

Senior Teaching Assistant Ljubana Sladić, LL.M.
Dr Mile Jevtić.
(UN)JUSTIFICATION OF THE EXISTENCE OF A MINIMUM (AND MAXIMUM) AGE LIMIT FOR CRIMINAL RESPONSIBILITY 387

Dorottya Lang-Fuksa, LL.M., PhD Student
ON THE ROAD SAFETY – INNOVATIVE SOLUTIONS TO IMPROVE ROAD SAFETY.....407

Bernadett Patricia Kisfonai, LL.M., PhD Student
THE IMPACT OF PREDICTIVE POLICING ON CRIME PATTERNS AND SOCIAL TRUST 418

Dániel Erb, LL.M., PhD student
APPLICATION OF CRIMINOLOGICAL THEORIES IN HUMAN RESOURCES PRACTICE: THE ROLE OF HR IN PREVENTING WORKPLACE MISCONDUCT..... 432

LIST OF REVIEWERS 455

П Р Е Д Г О В О Р

Суду научне јавности предајемо Зборник радова „Право: узрок или посљедица“, који је резултат научног скупа који је по четрнаести пут одржан поводом Дана Правног факултета. На скупу који је одржан октобра 2025. године, **240 аутора и коаутора из 36 држава са пет континената** (Русија, Грчка, Мађарска, Нигерија, Турска, Италија, Кипар, Малезија, Португалија, Оман, Румунија, Пољска, Вијетнам, Словачка, Бугарска, Низоземска, Шпанија, Уједињени Арапски Емирати, Швајцарска, Мексико, Молдавија, Перу, Алжир, Канада, Јужна Африка, Енглеска и Велс, Шри Ланка, Киргистан, Норвешка, Грузија, Мароко, Србија, Хрватска, Црна Гора, Сјеверна Македонија, Босна и Херцеговина – Република Српска и Федерација Босне и Херцеговине), саопштили су **179 реферата** на српском, руском, енглеском, италијанском, шпанском односно матерњим језицима учесника.

Према броју аутора, држава и континената из којих долазе, броју реферата, као и броју и значају суорганизатора, овај скуп био је **највећи одржани научни скуп у области права на простору цијеле Европе у 2025. години**. Саорганизатори научног скупа били су Међународни савез правника (*International Union of Lawyers*), Европска организација за јавно право (*European Public Law Organization*) и Институт за упоредно право.

У зборнику је на преко **2500 страница у пет томова објављено 112 радова од 160 аутора и коаутора из 25 држава** (Русија, Грчка, Мађарска, Турска, Италија, Румунија, Пољска, Вијетнам, Словачка, Бугарска, Шпанија, Швајцарска, Мексико, Молдавија, Перу, Алжир, Канада, Јужна Африка, Енглеска и Велс, Норвешка, Мароко, Србија, Хрватска, Црна Гора, Босна и Херцеговина – Република Српска и Федерација Босне и Херцеговине). **Скоро половина радова објављена је на свјетским језицима** (енглески, руски и италијански).

Научни скуп који се одржава поводом Дана Правног факултета категорисан је и класификован од стране Министарства за научнотехнолошки развој и високо образовање Републике Српске као **међународни научни скуп од посебног значаја прве категорије**, и један је од три најбоље класификована и категорисана научна скупа из свих научних области у држави.

Аутори су се бавили разноврсним питањима правне теорије и праксе, из свих правних научних дисциплина. Њихов циљ био је да самостално и критички анализирају правна начела и институте, да подвргну критици правне теорије и позитивно право и да дају научни допринос развоју правне теорије и усавршавању правних система. Мултиметодолошки приступ, који краси не само зборник у цјелини, него и појединачне радове, омогућио је да научна анализа буде свестрана и богата, а постигнути научни резултати значајни за унапређење правних наука.

Вјерујемо да ће посленици правних наука наћи довољно добрих научних анализа, интригантних ставова и полазишта за нове научне анализе. Надамо се и да ће носиоци јавних функција и правници практичари наћи одговоре на бројна питања која су им се јављала у политичкој и правној пракси, те да ће ови одговори постати основ за промишљање и усвајање нових позитивноправних рјешења.

На тај начин, овај зборник ће испунити своју сврху. Он ће представљати допринос развоју правних наука, и то у тешким друштвеним и политичким приликама, у којима се пред посленицима правних наука јављају бројни изазови и тешко рјешива теоријска и практична питања.

У Источном Сарајеву, Пале, октобра 2026. год.

Уредници Зборника радова
Проф. др Димитрије Ћеранић
Проф. др Горан Марковић
Проф. др Свјетлана Ивановић
Проф. др Сања Голијанин
Доц. др Сања Крешталица
Проф. др Самир Аличић
Проф. др Радислав Лале

F O R E W O R D

We present to the scientific public the Proceedings "Law: cause or effect", which is the result of the scientific conference held for the fourteenth time on the occasion of the Day of the Faculty of Law. At the conference held in October 2025, **240 authors and co-authors, from five continents and 36 countries** (Russia, Greece, Hungary, Nigeria, Türkiye, Italy, Cyprus, Malaysia, Portugal, Oman, Romania, Poland, Vietnam, Slovakia, Bulgaria, the Netherlands, Spain, the United Arab Emirates, Switzerland, Mexico, Moldova, Peru, Algeria, Canada, South Africa, England and Wales, Sri Lanka, Kyrgyzstan, Norway, Georgia, Morocco, Serbia, Croatia, Montenegro, North Macedonia, Bosnia and Herzegovina – Republic of Srpska and Federation of Bosnia and Herzegovina), presented **179 reports** in Serbian, Russian, English, Italian, Spanish that is, in their native languages.

In terms of the number of authors, countries they come from, number of papers and number and reputation of the co-organizers, the XIV Scientific Conference on the Occasion of the Day of the Faculty of Law is the **largest legal conference held in 2025 in the Europe**. The co-organizers of the scientific conference were the International Union of Lawyers, the European Public Law Organization, and the Institute for Comparative Law. The Proceedings contain over **2,500 pages in five volumes with 112 works by 160 authors and co-authors from 25 countries** (Russia, Greece, Hungary, Türkiye, Italy, Romania, Poland, Vietnam, Slovakia, Bulgaria, Spain, Switzerland, Mexico, Moldova, Peru, Algeria, Canada, South Africa, England and Wales, Norway, Morocco, Serbia, Croatia, Montenegro, Bosnia and Herzegovina – Republic of Srpska and Federation of Bosnia and Herzegovina). Almost half of the papers were published in world languages (English, Russian and Italian). The scientific conference held on the occasion of the Day of the Faculty of Law is categorized and classified by the Ministry of Scientific and Technological Development and Higher Education of the Republic of Srpska as an **international scientific conference of the special importance of the first category** and is one of the three best classified and categorized scientific meetings from all scientific areas in the state.

The authors dealt with various issues of legal theory and practice, in all legal disciplines. Their goal was to independently and critically analyze legal principles and institutes, to subject legal theory and positive law to criticism, and to make a scientific contribution to the development of legal theory and the improvement of legal systems. The multi-methodological approach, which adorns not only the collection as a whole, but also individual papers, made it possible for the scientific analysis to be versatile and rich, and the achieved scientific results significant for the improvement of legal sciences. We believe that students of legal sciences will find enough good scientific analyses, intriguing positions and starting points for new scientific analyses. We also hope that public office holders and legal practitioners will find answers to numerous questions that have arisen in their political and legal practice, and that these answers will become the basis for reflection and adoption of new positive legal solutions. In this way, this collection will fulfill its purpose. It will represent a contribution to the development of legal sciences, especially in difficult social and political circumstances, in which numerous challenges and difficult-to-solve theoretical and practical questions arise before the practitioners of legal sciences.

In East Sarajevo, Pale, October 2026

Editors-in-Chief

Associate Professor Dimitrije Ćeranić
Full Professor Goran Marković
Associate Professor Svjetlana Ivanović
Associate Professor Sanja Golijanin
Assistant Professor Sanja Krešťalica
Full Professor Samir Aličić
Associate Professor Radislav Lale

КРИВИЧНОПРАВНА СЕКЦИЈА 1 /
CRIMINAL LAW SECTION 1

УДК/UDC 343.1(470)
ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД / *REVIEW ARTICLE*

Академик проф. др Миодраг Н. Симовић

Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине
Европска академија наука и умјетности
Правни факултет Универзитета у Бихаћу, професор емеритус
Судија Уставног суда Босне и Херцеговине у пензији

Проф. др Владимир М. Симовић

Врховни суд Републике Српске
Факултет за безбједност и заштиту
Слобомир П Универзитета у Бањој Луци

УЧЕСНИЦИ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ У РУСКОЈ ФЕДЕРАЦИЈИ (ОСИМ НА СТРАНИ ОПТУЖБЕ И ОДБРАНЕ)

Према члану 1 Устава Руске Федерације, Руска Федерација је демократска федеративна правна држава са републиканском формом власти. Систематска особина ове државе је обезбјеђење владавине права, неповредивост основних права и слобода човјека, заштита законских интереса личности, узајамна одговорност државе и грађана, као и заштита друштва од произвољности власти.

Права човјека одређују степен слободе личности и служе као средство ограничења државне власти. У потпуном складу са идеалима правне државе, Устав Руске Федерације (члан 2) прокламује да су човјек, његова права и слободе највиша вриједност. Признавање, поштовање и заштита права и слобода човјека и грађанина – обавеза су државе.

Уставне одредбе о вриједности људске личности и неотуђивости права и слобода омогућавају и правилно разумијевање задатака кривичног поступка и процјену правила садржаних у кривичном процесном законодавству о обавезама истражитеља, тужиоца и суда и обезбјеђивању права и интереса учесника кривичног поступка, као саставног дијела

Миодраг Н. Симовић, *msimovic@anubih.ba.*
Владимир М. Симовић, *vlado_s@blic.net.*

обавеза и одговорности државе према човјеку. Држава не дарује човјеку права и слободе, већ их признаје и обезбјеђује могућност остваривања, укључујући и током поступка по кривичном дјелу.

У раду се настоји истражити правно уређење учесника у кривичном поступку у Руској Федерацији, осим на страни оптужбе и одбране. Посебан осврт даје се на рјешења из кривичног законодавства (процесног и материјалног) која се односе на свједока, преводиоца, свједока присутног приликом претреса, експерта и вјештака. Притом су посебно обрађена начелна правна питања у вези са околностима које искључују учешће у кривичном поступку.

Кључне ријечи: Кривични поступак; Свједок; Експерт; Вјештак; Руска Федерација.

1. УВОД

Излагање материје кривичног процесног права (кривичног процеса) у Руској Федерацији подразумијева да су истражитељи, тужиоци и судије државни органи.[1] Они реализују кривичнопроцесне радње, спроводе поступак у кривичним стварима и воде кривични поступак.[2] За извршење функција које су им повјерене неопходна су знања о положају и овлашћењима свих државних органа који се боре против криминала, а који су дефинисани Уставом Руске Федерације[3] (*Конституция Российской Федерации*), као и одговарајућим савезним законима, прије свега и највише Закоником о кривичном поступку Руске Федерације[4] (*Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации* – ЗКП РФ). Уз то, у кривичнопроцесне односе укључују се не само органи и одговорна лица државе, већ и запослени у суду, тужилаштву, истрази, полицији, као и други учесници у различитим улогама: осумњичени, оптужени, оштећени, грађански тужиоци и тужени, њихови представници, као и свједоци, вјештаци и стручњаци пре-

Миодраг Н. Симовић, *msimovic@anubih.ba.*

Владимир М. Симовић, *vlado_s@blic.net***.**

[1] Вид. А. И. Александров, *Философия зла и философия преступности (вопросы философии права, уголовной политики и уголовного процесса*, СПб., СПбГУ, 2013. и Н.А.Винниченко, С.И. Захарцев, В.И. Рохлин, *Правовая регламентация использования оперативно-розыскной деятельности в уголовном судопроизводстве*, СПб., Фонд „Университет“, 2004.

[2] Вид. В. Л. Будников, „Субъекты обязанности доказывания в уголовном судопроизводстве“, *Российская юстиция*, 5/2008.

[3] Усвојен народним гласањем 12. децембра 1993. са амандманима усвојеним током сверуског гласања 1. јула 2020. године.

[4] N 174-ФЗ (ред. от 26.2.2026) от 18 декабря 2001 года N 174-ФЗ, *https://base.garant.ru.*

водиоци који имају различита права и обавезе. Током вођења кривичног поступка важно је обезбиједити поштовање њихових права и испуњавање обавеза. У том контексту, приликом реализације правосуђа у кривичним предметима настају кривичнопроцесни односи, који су уређени кривичним процесним правом: то су друштвени односи између различитих учесника кривичнопроцесне дјелатности.[5] Без тога није могуће обезбиједити оне задатке који су засновани у кривичном процесном закону.[6]

Значајна улога у кривичном поступку припада потпуном, свеобухватном и објективном истраживању свега што је повезано са проучаваним појавама.[7] Без овог приступа немогуће је донијети закониту, праведну и образложену одлуку о предмету. Игнорисање наведених околности доводи до кршења права човјека и грађанина. Неумољиво сљеђење постављених задатака подразумијева познавање и извршење препорука криминалистике, теорије оперативно-истражних активности, одредби кривичног права и постулата кривичног процесног закона.[8] Кршење тих захтјева доводи до немогућности рјешавања постављених задатка, губитка доказа и њиховог проглашења недопустивим.[9]

2. СВЈЕДОК

Према члану 56 ЗКП РФ, свједок (*свидетель*) је лице које може имати сазнања о околностима значајним за истрагу или рјешавање кривичног предмета и које је позвано дати исказ.[10] Међутим, сљедећа

[5] Вид. С. Л. Марченко, *Обеспечение безопасности участников уголовного процесса*, Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва 1994.

[6] ЗКП РФ, чл. 6. Вид. О. В. Евстигнеева, „Дознание в сокращенной форме в свете требования справедливого уголовного судопроизводства“, *Вектор науки Тольяттинского гос. ун-та*, Сер. Юридические науки, 17, 2/2014, 41–44.

[7] Вид. А. Х. Гарифуллина, О. С. Сухарева, „Электронный протокол как новый вид доказательств и новый элемент удостоверительного аспекта уголовного судопроизводства“, *Вестник Казанского юрид. ин-та МВД России*, 9/2012, 111–117.

[8] Вид. К. В. Колегай, „Производство дознания в сокращенной форме“, *Историческая и социально-образовательная мысль*, 25, 3/2014, 318–320.

[9] Вид. Н. Я. Калашникова, *Гарантии прав свидетеля, эксперта, переводчика и понятого в советском уголовном процессе*, Изд-во Моск. ун-та, Москва 1966, 109.

[10] Вид. И. А., Антонов, *Нравственно-правовые критерии уголовно-процессуальной деятельности следователя*, СПб., Юридический центр Пресс, 2003. и А. А Петуховский, „Уголовно-процессуальные аспекты обеспечения безопасности свидетелей, потерпевших и других граждан, содействующих уголовному судопроизводству“*, Актуальные проблемы расследования преступлений*, Труды Академии МВД России, Академия МВД России, Москва 1995. и А. В. Бегичев, „Основные требования, предъявляемые к свидетелю в гражданском судопроизводстве“, *Человек: преступление и наказание*, 75, 4/2011, 106–110.

лица не могу бити свједоци и не подлијежу саслушању у том својству:

- судија (*судья*) и поротник (*присяжный заседатель*) о околностима кривичног предмета које су им постале познате у вези с учешћем у његовом разматрању;

- адвокат (*адвокат*), бранилац осумњиченог, односно оптуженог (*защитник подозреваемого, то есть, обвиняемого)* о околностима које су му постале познате у вези са захтјевом за правну помоћ или њеним пружањем, осим ако испитивање у својству свједока затражи адвокат или бранилац осумњиченог, односно оптуженог, уз његов пристанак и у његовом интересу;

- адвокат, о околностима које су му постале познате у вези с пружањем правне помоћи, осим ако испитивање у својству свједока затражи адвокат, уз пристанак лица којем је пружао правну помоћ;

- свештеник (*священнослужитель*), о околностима које су му постале познате кроз исповијест (*об обстоятельствах, ставших ему известными из исповеди*);

- члан Савјета Федерације (*член Совета Федерации*), посланик Државне Думе (*депутат Государственной Думы*), без њиховог пристанка, о околностима које су им постале познате у вези с обављањем службених дужности;

- службено лице пореског органа (*должностное лицо налогового органа)* о околностима које су му постале познате на основу података садржаних у посебној декларацији (*специальной декларации*) поднесеној у складу са законом и/или приложеним документима и информацијама;

- арбитар (трећестепени судија) [*арбитр (третейский судья)*] о околностима које су му постале познате током арбитражног поступка (*арбитража*).

Треба напоменути да оптужени, с којим је закључено претходно споразумно признање кривице (*заключено досудебное соглашение о сотрудничестве*), може бити саслушан у својству свједока. Овај проблем био је предмет разматрања и Уставног суда Руске Федерације.[11]

Основно право свједока је давање исказа на матерњем језику или језику који познаје, уз бесплатну помоћ преводиоца.[12] Међутим, он

[11] Одлука Уставног суда Руске Федерације, 17-П, 20. јул 2016.

[12] Вид. Т. А. Шмарева, А. И. Шмарев, *Свидетель в процессуальном праве России. Учебное пособие*, Министерство науки и высшего образования РФ ФГБОУ ВО Удмуртский государственный университет, Институт права, социального управления и безопасности, Кафедра уголовного процесса и правоохранительной деятельности,

може одбити да свједочи против себе, свог супружника или других блиских сродника.[13] Ако пристане дати исказ, мора бити упозорен да се његов исказ може користити као доказ у кривичном поступку, чак и у случају накнадног повлачења изјаве.[14]

Кривични закон забрањује (*запрещает*) свједоку, под пријетњом казне, да свјесно даје лажне исказе (чл. 307 Кривичног законика Руске Федерације[15] – КЗ РФ), да одбије да свједочи (чл. 308 КЗ РФ) и да открива податке из прелиминарне истраге који су му постали познати (чл. 310 КЗ РФ). О кривичној одговорности за набројана дјела свједок мора бити упозорен од стране службених лица која воде кривични поступак. Међутим, малољетни свједоци млађи од 16 година, не сносе кривичну одговорност за одбијање свједочења или свјесно давање лажних исказа, али при објашњењу њихових процесних права, прописаних у чл. 56 ЗКП РФ, указује им се на потребу да се говоре истина.

Свједок нема право (*не вправе*) да избјегава долазак на позив истражитеља, органа за истрагу или суда. У супротном, може бити принудно доведен.[16] Према чл. 188 ЗКП РФ, свједок се позива на испитивање путем позива (*повесткой*) у којем се наводи ко и у којем својству је позван, коме и на коју адресу, датум и вријеме доласка на испитивање, као и посљедице неоправданог изостанка. Позив му се доставља уз потпис или путем средстава комуникације. Ако је свједок привремено одсутан, позив се може уручити пунољетном члану његове породице, администрацији на радном мјесту или, по налогу истражитеља, другом лицу или организацији која се обавезује да га преда свједоку. Малољетно лице млађе од 16 година позива се на испитивање преко законских заступника или администрације школе или радног мјеста. Другачији начин позивања допуштен је само ако то захтијевају околности кривичног предмета.

Ижевск 2019, 6–37 и Л. Р. Юлбердина, Л. А. Шамсутдинова, „Допрос свидетеля в гражданском процессе“, *Интеграция наук*, 7, 3/2017, 52–55.

[13] Вид. А. А. Поддубняк, „Свидетель как участник уголовного процесса Российской Федерации“, *Ученые записки Крымского федерального университета*, имени В.И. Вернадского Юридические науки, Т. 1 (67), 2/2015, 106–110.

[14] Вид. Н. С. Александрова, О. Бестаев, „К вопросу о закреплении свидетельских показаний в ходе досудебного производства по уголовному делу“, *Ученые записки Санкт-Петербургского.* имени В.Б. Бобкова филиала Российской таможенной академии, 27, 1/2007, 214–217.

[15] Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996, N 63-ФЗ (ред. от 20.02.2026).

[16] Вид. Н. Ю. Букша, О. В. Руденко, „Показания потерпевшего, свидетеля и объяснения лица, в отношении которого ведется производство по делу об административном правонарушении“, *Перспективы развития научных исследований в 21 веке: сб. материалов 6-й Междунар. науч.-практ. конф*., 2014, 110–113.

Свједок обично нема лични интерес у исходу кривичног предмета. Међутим, у пракси се може десити да свједоци касније постану осумњичени, односно оптужени.[17] Због тога, закон омогућава свједоку да дође на испитивање са адвокатом, који присуствује испитивању и ужива права предвиђена чланом 53, став 2 ЗКП РФ. Након испитивања, адвокат може поднијети изјаве о кршењу права и законских интереса свједока, а истражитељ је обавезан да их унесе у записник.

Закон свједоку даје право да подноси жалбе на радње (или пропусте) и одлуке службених лица органа прелиминарне истраге, тужиоца и суда. Такође, може подносити захтјеве за спровођење процесних радњи или доношење процесних одлука, као и за примјену мјера сигурности.[18]

Забрањено је принудно спровођење судског или медицинског вјештачења свједока. Према члану 179 ЗКП РФ, медицинско вјештачење свједока се може извршити само уз његов пристанак, осим ако је неопходан за процјену вјеродостојности његових исказа.[19]

3. ПРЕВОДИЛАЦ

Преводилац *(переводчик)* је лице које се ангажује за учешће у кривичном поступку у случајевима предвиђеним кривичним процесним законом, а које течно влада језиком потребним за превођење (члан 59, став 1 ЗКП РФ). Правне норме које регулишу процесни статус преводиоца односе се и на лица која посједују вјештине знаковног језика (*владеющее навыками сурдоперевода*) и позвана су да учествују у поступку у кривичном предмету.[20]

Треба истаћи да се само уз помоћ преводиоца може остварити један од најважнијих принципа кривичног поступка, утврђен у члану 18. ЗКП РФ. Овај принцип прописује да сваком учеснику поступка

[17] Вид. В. Н., Уруков, „К вопросу о доказательственной силе показаний анонимных свидетелей (с учетом прецедентов Европейского суда)“, *Российская юстиция*, 2/2009.

[18] Вид. С. П. Желтобрюхов, „Государственная защита потерпевших, свидетелей“, *Российская юстиция*, Юрист, Москва, 3/2012, 525–542.

[19] Вид. Н. А. Курмаева, *Судебно-психологическая экспертиза несовершеннолетних свидетелей и потерпевших в уголовном процессе*, СПС „КонсультантПлюс“; А. А. Койсин, „Правовые основы применения технико криминалистических средств на предварительном следствии и в суде“, *Сибирский юридический вестник*, 4/ 2007, 95–99; К. В. Колегай, „Производство дознания в сокращенной форме“, *Историческая и социально-образовательная мысль*, 25, 3/2014, 318–320. В. И. Крайнов, *Некоторые проблемные вопросы государственной защиты потерпевшего и свидетеля*, СПС „КонсультантПлюс“.

[20] Вид. Э. А. Микаиловна, „Особенности участия переводчика в уголовном судопроизводстве России“, *Молодой ученый*, 13/2016, 607–610.

који не познаје или недовољно познаје језик на којем се води кривични поступак, мора бити објашњено и осигурано право да даје изјаве, пружа објашњења и свједочења, подноси захтјеве, улаже жалбе, упознаје се с материјалима кривичног предмета и учествује у суђењу на свом матерњем језику или другом језику који познаје.[21]

Истражни и судски документи који се обавезно достављају осумњиченом, односно оптуженом, као и другим учесницима кривичног поступка, морају бити преведени на њихов матерњи језик или језик који разумију. У случајевима и према процедури утврђеној кривичним процесним законом, преводилац се обезбјеђује бесплатно. О именовању лица за преводиоца истражитељ, орган истраге или судија доноси рјешење.

Процесна права преводиоца:

- постављање питања учесницима кривичног поступка ради прецизнијег превођења;

- упознавање са записником истражне радње у којој је учествовао, као и с записником судског рочишта, те давање примједби на тачност записаног превода, које се уносе у записник;

- подношење жалби на радње (или пропусте – *бездействие*) и одлуке представника истражног органа, руководиоца истражног одјељења, руководиоца органа истраге, органа истраге, истражитеља, тужиоца и суда, уколико се тиме ограничавају његова права.[22]

Преводилац не смије:

- свјесно вршити нетачан превод (*осуществлять заведомо неправильный перевод*);

- откривати податке из прелиминарне истраге који су му постали познати у току учешћа у кривичном поступку као преводиоцу, ако је о забрани унапријед обавијештен на прописан начин;

- избјегавати долазак на позив (*уклоняться от явки по вызовам*) истражитеља, органа истраге или суда.

Кривична одговорност за свјесно нетачан превод и одавање података из прелиминарне истраге предвиђена је чл. 307 и 310 КЗ РФ.

[21] Вид. Ш. Ш Узденов, Д. Н. Ермаков, Е. Д. Софинская, *Преподавание современного российского права студентам юридического факультета педагогического университета*, Чебоксары, ИД „Среда“, 2023.

[22] Вид И. Д. Семенова, *О некоторых аспектах процессуального статуса переводчика в гражданском судопроизводстве*, Российский государственный университет правосудия, Москва 2024.

4. СВЈЕДОК ПРЕТРЕСА

Према члану 60, став 1 ЗКП РФ, свједок претреса (*понятой*) је лице које није заинтересовано за исход кривичног поступка и које истражитељ или орган истраге позива како би потврдило чињеницу спровођења истражне радње, као и њен садржај, ток и резултате. Међутим, као свједоци претреса не могу бити ангажовани: малољетници; учесници кривичног поступка, њихови блиски рођаци и сродници; службеници извршних власти (*работники органов исполнительной власти*) који су, у складу с федералним законом, овлаштени за спровођење оперативно-истражних активности и/или прелиминарне истраге.[23]

У записник процесне радње уносе се подаци о свједоку претреса, укључујући и његово мјесто пребивалишта – *месте жительства* (чл. 166, ст. 3, тач. 3 ЗКП РФ). Судска и истражна пракса налаже навођење адресе пребивалишта свједока претреса ради могућег позивања у сврху провјере исправности спроведене процесне радње и документирања. Стога, свједок претреса треба да има стално пребивалиште. [24]

ЗКП РФ захтијева присуство најмање два свједока претреса приликом извођења истражних радњи. Ова лица морају бити способна објективно потврдити чињеницу спровођења, ток и резултате процесних радњи. Њихова способност се процјењује кроз процес прикупљања, провјере и оцјене доказа у кривичном поступку.[25]

Свједок претреса који учествује у истражној радњи – има право давати изјаве и примједбе, које се уносе у записник. Такође, има право да се упозна са записником и да поднесе жалбу на радње (или пропусте) и одлуке службених лица органа прелиминарне истраге које ограничавају његова права.

Свједок претреса не смије одбити да се одазове на позив истражитеља, органа истраге или суда. Такође, обавјештава се да може бити кривично одговоран за откривање података из прелиминарне истраге (члан 310 КЗ РФ). На основу члана 131 ЗКП РФ, свједоцима претреса се надокнађују трошкови настали због доласка на позив, као и изгубљена зарада (*недополученная заработная плата*) или износ исплаћен

[23] Вид. М. С. Аверьянова, „Понятой в уголовном процессе, его права и обязанности“, *Молодой ученый*, 514, 15/2024, 316–318.

[24] Вид. Д. С. Киселёв, „Участие понятых при производстве следственных действий в уголовном судопроизводстве“, *Закон и власть*, 1/2022, 40–44.

[25] Одлука Уставног суда Руске Федерације, 46-О-О, 29. јануар 2009.

за прекид уобичајених активности (*выплачиваемые за отвлечение от обычного рода занятий*), под условом да немају стално запослење.[26]

5. ЕКСПЕРТ

Према члану 58 ЗКП РФ, експерт (*специалист*) је лице које посједује специјална знања и које се укључује у процесне радње у складу са ЗКП РФ, с циљем:

- помоћи у откривању, обезбјеђивању и изузимању предмета и докумената, те примјени техничких средстава приликом испитивања материјала кривичног предмета;

- постављања питања вјештаку;

- појашњења странама и суду питања која спадају у његову професионалну надлежност[27] (*входящих в профессиональную компетенцию специалиста*).

Први случај представља најчешћи облик кориштења специјалних криминалистичких и других знања у кривичном поступку. Спровођење многих истражних радњи није могуће без експерта и техничких средстава којима се он користи. Због тога се његово учешће осигурава у случају потребе, на захтјев службеног лица које врши провјеру пријаве кривичног дјела или истрагу већ покренутог предмета.[28]

Други случај подразумијева кориштење знања експерта у виду консултација. Истражитељи и органи истраге не могу увијек професионално проценити могућности судских вјештачења, правилно одредити круг питања за вјештака и адекватно их формулисати.[29] Стога им је приликом именовања судских вјештака често потребна

[26] Вид. Показания свидетелей и потерпевших как вид доказательств. Текст: электронный. Библиофонд: [сайт], *https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=795653* и Понятые в уголовном судопроизводстве.Текст: электронный, Прокуратура Московской области: [сайт], *https://epp.genproc.gov.ru/ru/web/proc_50/activity*...

[27] Вид. И. В. Мисник, „Специалист как участник уголовного судопроизводства, Деятельность правоохранительных органов в современных условиях“, *Сборник материалов XXVIII международной научно-практической конференции*, Иркутск, 15–16 июня 2023 года, Восточно-Сибирский институт Министерства внутренних дел Российской Федерации, Иркутск 2023, 247–250.

[28] Вид. Е. А. Семенов, В. Ф. Васюков, А. Г. Волеводз, *Правовой статус и правовая регламентация участия специалиста в уголовном процессе: теоретические, процессуальные и организационные аспекты*, монография, Московский государственный институт международных отношений (университет) Министерства иностранных дел Российской Федерации, МГИМО –Университет, Москва 2020.

[29] Вид. А. А. Бронникова, „Сходства и различия специалиста и эксперта как участников уголовного судопроизводства“, *Архонт*, 47, 8/2024, 32–35 и А. А. Бронникова, „Сходства и различия специалиста и эксперта как участников уголовного судопроизводства“, *Архонт*, 45, 6/2024, 71–74.

помоћ експерта са потребним знањима из области науке, технике или умјетности.

Трећи случај обухвата испитивање експерта или давање његовог мишљења, односно писаног закључка на постављена питања[30] (члан 80, став 3 ЗКП РФ). Свједочење експерта укључује информације које је дао током испитивања о околностима које захтијевају специјална знања, као и појашњење његовог мишљења у складу са чл. 53, 168 и 271 ЗКП РФ.

Права експерта, према члану 58, став 3 ЗКП РФ су:

- одбити учешће у кривичном поступку (*отказаться от участия в производстве по уголовному делу*) ако не посједује неопходна стручна знања (*необходимыми специальными знаниями*);

- постављати питања учесницима истражних радњи, уз одобрење истражитеља, органа истраге или суда;

- упознати се са записником истражне радње у којој је учествовао, те давати изјаве и примједбе на њега;

- подносити жалбе на радње (или пропусте) и одлуке истражитеља, надлежних органа, тужиоца или суда које ограничавају његова права.

Члан 4, став 58 ЗКП РФ прописује процесне обавезе експерта. Прије свега, он је дужан да се одазове позивима истражитеља, органа истраге или суда. Такође, није овлаштен, а самим тим је и обавезан, да не одаје податке из прелиминарне истраге који су му постали познати у вези с његовим учешћем у кривичном поступку. О томе мора бити упозорен у складу с процедуром предвиђеном чланом 161 ЗКП РФ, уз објашњење могућности његовог кривичног гоњења у складу са чланом 310 КЗ РФ.

6. ВЈЕШТАК

И вјештак *(эксперт)* је лице које посједује стручна знања[31] (*специальными знаниями*), али он не учествује директно у процесним радњама које спроводе истражитељ, орган истраге или суд.[32] Његова

[30] Вид. А. Н. Калюжный, „Соотношение беспристрастности и объективности с личной заинтересованностью специалиста в уголовном судопроизводстве“, *Известия Тульского государственного университета*, 4/2024.

[31] Вид. В. А. Назаров, „Эксперт и специалист в уголовном процессе“, *Труды Оренбургского института (филиала) МГЮА*, Вып. 13/2011, 91–98.

[32] Вид. Е. А. Семенов, „К вопросу о разграничении правового положения специалиста и эксперта в уголовном процессе России“, *Наука и практика*, 51, 2/2012, 84–87 и Я. В. Комиссарова, *Профессиональная деятельность эксперта в уголовном судопроизводстве: теория и практика,* монография, Москва 2014.

стручна знања у кривичном процесу користе се кроз одређивање судског вјештачења, након којег се саставља писани закључак.[33] За разлику од закључка експерта, овај закључак не представља само мишљење о постављеним питањима.[34] То је свеобухватно истраживање (*полноценное исследование*) спроведено уз коришћење цјелокупног арсенала научних метода и техничких средстава, у којем се формулишу одговори на постављена питања.[35]

Према члану 80, став 1 ЗКП РФ, закључак вјештака (*заключение эксперта*) је документ у којем су приказани садржај истраживања и закључци на основу питања постављених од стране органа поступка или странака.[36] Често постоји потреба за додатним објашњењима закључка вјештачења. У том случају, вјештак се позива на испитивање како би дао исказ, који се може сматрати информацијом саопштеном током испитивања, спроведеног након добијања његовог закључка, у циљу добијања дефиниција или појашњења одређених питања у вези с њим.

Основна права вјештака описана су у члану 57, став 3 ЗКП РФ: упознати се с материјалима кривичног предмета који су релевантни за судско вјештачење; затражити доставу додатних материјала неопходних за израду закључка или предложити укључивање других вјештака; учествовати у процесним радњама уз одобрење истражитеља, органа истраге и суда, те постављати питања у вези са предметом вјештачења; дати закључак у границама своје компетенције, укључујући и одговоре на питања која нису изричито постављена у одлуци о одређивању судског вјештачења, али су релевантна за предмет вјештачења;[37] подносити жалбе на радње (или пропусте) и одлуке истражитеља, органа истраге или суда које ограничавају његова права и одбити (писменим путем, уз образложење) давање закључка о пита-

[33] Вид. Р. В. Костенко, С. В. Немира, *Достоверность заключения эксперта в уголовном процессе*, монографиям Юрлитинформ, Москва 2018.

[34] Вид. А. С. Усенко, „Использование специальных знаний на первоначальном и последующем этапах расследования незаконного участия в предпринимательской деятельности“, *Юридический вестник Кубанского государственного университета*, 3/2020, 77–83.

[35] Вид. К. В Чистяков, Е. С. Шевченко, „Понятие и процессуальное положение эксперта в российском уголовном судопроизводстве“, *Образование и право,* 5/2023, 347–352.

[36] Вид. В. А. Клевно, *Судебно-медицинская экспертиза: теоретические, процессуальные, организационные и методические основы*, ГЭО ТАР-Медиа, Москва 2012.

[37] Вид. С. В. Немира, *Достоверность заключения эксперта в уголовном процессе*, дисс. ... канд. юрид. наук, Краснодар 2017. Е. Р. Россинская, *Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе,* НОРМА, Москва 2006. Е. Р Россинская, Е.И. Галяшина, *Настольная книга судьи: судебная экспертиза*, Проспект, Москва 2010. и Т. В. Сахнова, *Судебная экспертиза*, 2000.

њима која излазе из оквира његових стручних знања или ако доступни материјали нису довољни за израду закључка.

У ставу 4 истог члана наведене су процесне обавезе вјештака. Он не смије: водити преговоре с учесницима кривичног поступка о питањима која се односе на провођење судског вјештачења (без знања истражитеља, истражног органа или суда); самостално прикупљати материјале за вјештачење; без одобрења истражитеља, истражног органа или суда вршити вјештачења која могу довести до потпуног или дјелимичног уништења предмета вјештачења или промјене њиховог изгледа или основних својстава и избјегавати долазак на позив истражитеља, истражног органа или суда.

За давање свјесно лажног закључка, вјештак сноси одговорност у складу с чланом 307. КЗ РФ, а за одавање података из прелиминарне истраге, који су му постали познати у вези с учешћем у кривичном поступку као вјештака, сноси одговорност према члану 310 КЗ РФ. О томе га морају упозорити истражитељ, истражни орган или суд, у складу с поступком прописаним ЗКП РФ.

7. ОКОЛНОСТИ КОЈЕ ИСКЉУЧУЈУ УЧЕШЋЕ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

У поглављу 9 ЗКП РФ предвиђене су околности које представљају основе за искључење одређених учесника из кривичног поступка (*основаниями для исключения из участия в уголовного судопроизводстве тех или иных его участников*). Прије свега, изузећу (*отводу*) могу подлијегати службена лица овлаштена за спровођење поступка у кривичном предмету, извршавање процесних радњи и доношење процесних одлука. Таква лица су судија, истражитељ, руководилац истражног органа, руководиоци органа и одјељења за истраге и представник органа за истраге. Такође, изузећу могу подлијегати службена лица која имају контролна или надзорна овлаштења у кривичном поступку – судија и тужилац у фази предсуђења.[38] Могу бити изузета и лица која помажу правди (*содействующие правосудию лица*), попут вјештака, експерта, преводиоца и секретара судског рочишта.[39]

Међутим, не могу бити искључени из учешћа у кривичном поступку они који од почетка имају материјалноправни интерес у исходу предмета. То су оштећени, осумњичени, оптужени, приватни тужилац, грађански тужилац и грађански тужени. Свако од њих, као и

[38] Вид. Е. Попаденко, *Освобождение от уголовной ответственности как мера поощрения*, LAP Lambert Academic Publishing, Москва 2011.

[39] Вид. Б. С. Никифоров, „Освобождение от уголовной ответственности и наказания“, *Социалистическая законность*, 6/1960.

њихови браниоци или представници, има процесно право на подношење захтјева за изузеће. На основу члана 72 ЗКП РФ, браниоци и представници наведених учесника кривичнопроцесних односа такође могу бити изузети.[40]

Процедура изузећа омогућава уклањање из процесних радњи оних који су на било који начин заинтересовани за исход предмета (*заинтересованности в исходе дел*) или који из других разлога показују недосљедност и необјективност у његовом спровођењу (*непоследовательность и необъективность в ее осуществлении*). Тиме се спрјечава доношење погрешних процесних одлука, спровођење незаконитих процесних радњи и, уопште, кршење права и легитимних интереса учесника у кривичном поступку.

7.1. Опште околности које искључују учешће у поступку

У члану 61 ЗКП РФ наведене су опште околности (*общие обстоятельства*) које искључују учешће у поступку у кривичном предмету за судију, тужиоца, истражитеља, руководиоце органа и одјељења за истраге, представника органа за истраге, као и руководиоца истражног органа, иако се он у овом члану не помиње.[41] Те околности су сљедеће:

- ако су у датом кривичном предмету оштећени, грађански тужилац, грађански тужени или свједок;

- ако су већ учествовали у поступку у кривичном предмету као поротник, вјештак, експерт, преводилац, свједок претреса, секретар суда, бранилац, законски представник осумњиченог или оптуженог, представник оштећеног, грађанског тужиоца или грађанског туженог; судија такође, као представник органа за истраге, истражитељ или тужилац;

- ако су у блиском сродству или сродству с било којим учесником поступка у кривичном предмету;

- друге околности које дају основу за вјеровање (*дающие основание полагать*) да су лично, директно или индиректно, заинтересовани за исход предмета.[42]

---

[40] Вид. Л. В. Головко, „Освобождение от уголовной ответственности и освобождение от уголовного преследования: соотношение понятий“, *Государство и право*, 6/2000.

[41] Вид. А. Г. Кибальник, А. П. Попов, „О смысле освобождения от уголовной ответственности“, *Общество и право*, 42, 5/2012, 120–123.

[42] Вид. Л. Головко, „Классификация оснований освобождения от уголовной ответственности“, *Законность*, 11/1998.

Међутим, присуство информација о ванпроцесном обраћању (*внепроцессуальном обращении*) поступајућем судији (*поступившем судье*) у вези с кривичним предметом који се налази у његовој надлежности, само по себи, не може се сматрати основом за његово изузеће. У складу са ставом 3 члана 8.1 ЗКП РФ, таква информација подлијеже објављивању и мора бити саопштена учесницима судског поступка путем званичне интернет странице суда.

7.2. Посебне околности које искључују учешће у кривичном поступку

Посебне околности (*специальные обстоятельства)* које искључују учешће у кривичном поступку су:

1) за судију – претходно учешће у разматрању датог кривичног предмета (члан 63 ЗКП РФ);

2) за преводиоца – његова некомпетентност (*некомпетентность*) (члан 69, став 2 ЗКП РФ);

3) за вјештака и експерта: а) некомпетентност; б) зависност од страна и њихових представника током поступка или раније - *нахождение во время производства по делу, равно как и ранее, в служебной зависимости от сторон и их представителей* (члан 70, став 2 и члан 71, став 2 ЗКП РФ);

4) за браниоца, представнике оштећеног, грађанског тужиоца и грађанског туженог:
а) претходно учешће у кривичном поступку као судија, тужилац, истражитељ, руководилац органа и одјељења за истраге, представник органа за истраге, секретар суда, свједок, вјештак, експерт, преводилац или свједок претреса; б) блиско сродство или родбинска веза са судијом, тужиоцем, истражитељем, руководиоцем органа за истраге, руководиоцем одјељења истраге, представником органа за истраге, секретаром судског рочишта који је учествовао или учествује у поступку или с лицем чији су интереси у супротности с интересима учесника у кривичном поступку који је с њим склопио уговор о одбрани; в) пружање правне помоћи у току поступка или раније лицу чији су интереси у супротности с интересима осумњиченог, оптуженог, оштећеног, грађанског тужиоца или грађанског туженог којег заступа.

Према члану 63 ЗКП РФ, судија не може поново учествовати у разматрању истог кривичног предмета. Ово правило се не односи на већину других учесника кривичног поступка, под условом да задрже

исти процесни статус, а понекад и ако се он промијени.[43] Овај закључак произлази из анализе посебних одредби садржаних у чл. 66–71 ЗКП РФ.

Члан 62 ЗКП РФ предвиђа неприхватљивост учешћа (*недопустимость участия*) у поступку лица која подлијежу изузећу. На та лица се поставља обавеза да се сама изузму из поступка, подношењем захтјева за изузеће (*самоотвод*). У супротном, изузеће може затражити било који учесник поступка који има то право, укључујући осумњиченог или оптуженог, његовог законског заступника, браниоца, државног тужиоца, оштећеног, грађанског тужиоца, грађанског туженог или њихове представнике. Свједок, вјештак и експерт такође могу тражити изузеће преводиоца због његове некомпетентности.[44]

7.3. Поступак изузећа

ЗКП РФ јасно одређује овлаштења службених лица (*должностных лиц*) у вези с рјешавањем захтјева за изузеће. Одлуку о изузећу:

- судије који разматра кривични предмет или захтјев за примјену превентивне мјере, спровођење истражног поступка или жалбу на рјешење о одбијању покретања кривичног поступка или његовом обустављању, доноси исти тај судија самостално;

- једног од судија судског вијећа, којем је поднесен захтјев за изузеће, доносе остали судије у његовом одсуству;

- ако се захтјев односи на више судија или на цијели састав суда, одлуку доноси исти суд у пуном саставу већином гласова;

- секретара судског рочишта, суд који води кривични предмет или судија који предсједава судом с поротницима;

- тужиоца током предсудског поступка у кривичном предмету, доноси надређени тужилац, док током судског поступка одлуку доноси суд који разматра кривични предмет;

- истражитеља, руководилац истражног органа:

- руководиоца органа или одјељења истраге, као и представника органа истраге – тужилац;

---

[43] Вид. В. В. Сверчков, *Освобождение от уголовной ответственности, прекращение уголовного дела (преследования), отказ в его возбуждении. Проблемы теории и практики*, Юридический центр, Москва 2008.

[44] Вид. Л. В. Тихомирова, *Освобождение от уголовной ответственности и от наказания. Правовые акты и практика их применения*, Изд-во Тихомирова М. Ю., Москва 2014.

- руководиоца истражног органа – виши (*вышестоящий*) руководилац истражног органа;

- преводиоца, вјештака, експерта, браниоца и представнике оштећеног, грађанског тужиоца и туженог у фази предсудског поступка – представник органа истраге, истражитељ или суд приликом разматрања захтјева за спровођење истражних радњи (члан 165 ЗКП РФ).

У току судског поступка одлуку доноси суд који води предмет или судија који предсједава суду с поротницима.

Осим тога, у низу чланова ЗКП РФ предвиђена су овлаштења службених лица не само за рјешавање захтјева за изузеће, већ и захтјева за самоизузеће. Нарочито, то су овлаштења тужиоца за рјешавање самоизузећа представника органа за истраге (тачка 9, став 2, члана 37 ЗКП РФ) и руководиоца истражног органа за рјешавање самоизузећа истражитеља (тачка 5, став 1, члана 39 ЗКП РФ).

Законом је временски период за подношење захтјева за изузеће учесника кривичног поступка предвиђен само у дијелу који се односи на судски поступак у кривичним предметима. Тако, према ставу 2 члана 64 ЗКП РФ, захтјев за изузеће може бити поднесен до почетка судске истраге, а у случају разматрања предмета уз учешће поротника – до формирања њиховог вијећа. Међутим, током самог судског поступка, захтјев за изузеће судије може бити поднесен само под условом да странка раније није била упозната с основом за његово подношење.

Логично је претпоставити да захтјеви за изузеће других учесника кривичног поступка могу бити поднесени током њиховог фактичког учешћа у поступку. Тако, у односу на истражитеља и представника органа за истраге – од тренутка покретања кривичног поступка до његовог упућивања тужиоцу са оптужним документом, укључујући период у којем они спроводе одређене истражне или друге процесне радње. Чини се да се захтјев за изузеће тужиоца може поднијети и током његовог упознавања с материјалима кривичног предмета који су достављени ради упућивања суду.

Процесни поступак разматрања захтјева за изузеће судија регулисан је чланом 65 ЗКП РФ. Тако се захтјев за изузеће рјешава од стране суда у соби за вијећање (*в совещательной комнате*) – доношењем рјешења или одлуке. Ако је истовремено са захтјевом за изузеће судије поднесен и захтјев за изузеће неког другог учесника у кривичном поступку, прво се рјешава питање изузећа судије. У случају када је захтјев поднесен против једног од чланова судског вијећа, судија против којег је захтјев поднесен има право да прије повлачења осталих

судија у собу за вијећање – јавно изложи своје објашњење у вези с поднесеним захтјевом за изузеће.

Подношење захтјева за самоизузеће и усвајање захтјева за изузеће подразумијева промјену кривичних процесних односа, будући да се мијења састав учесника поступка усљед искључења једног од њих и његове замјене другим учесником. Тако је у ставу 5. члана 65. ЗКП РФ прописано да у случају усвајања захтјева за изузеће судије, неколико судија или цијелог судског вијећа, кривични предмет, захтјев или жалба морају бити пренесени на рјешавање другог судије или другог судског вијећа, у складу с утврђеном процедуром.

Треба обратити пажњу на то да у таквим случајевима може доћи до потребе за промјеном територијалне надлежности кривичног предмета – *изменение территориальной подсудности уголовного дела* (члан 35 ЗКП РФ). Дакле, искључење одређеног учесника из кривичног поступка на основу одговарајућих чињеничних разлога (*соответствующих фактических оснований*) – представља једну од најважнијих процесних гаранција које осигуравају његово правилно спровођење. При томе, самоизузеће подразумијева добровољно повлачење учесника из кривичног поступка, док захтјев за изузеће представља правно средство усмјерено на његово искључење из поступка.

8. ЗАКЉУЧАК

У раду су разматрени учесници у кривичном поступку у Руској Федерацији (осим на страни оптужбе и одбране). Теоретски, учеснике кривичног поступка могуће је класифиовати узимајући у обзир сврху њиховог учешћа у кривичном поступку и њихов однос према исходу поступка. У том смислу, могу се подијелити у пет група.

Прво, државни органи и службена лица која имају овлашћења власти и чијим налозима су дужни да се повинују сви остали учесници поступка: суд (судија), тужилац, истражитељ, руководилац истражног органа, начелник одјељења за истраге, орган за истраге и представник органа за истраге. Ови учесници кривичног поступка спроводе поступак у кривичном предмету, заузимају водећу позицију у њему и одређују ток поступка. Они примјењују мјере процесне принуде, доносе одлуке о покретању кривичног поступка, његовом вођењу и рјешавању предмета по суштини.

Друго, лица која имају самостални материјалноправни интерес у предмету – осумњичени, односно оптужени, лице према којем је вођен или се води поступак за примјену принудне медицинске мјере, оштећени, приватни тужилац, грађански тужилац и грађански туже-

ни. Они у поступку заступају законом заштићен лични материјалноправни интерес, посједују широка процесна права (уз одређене обавезе), што им омогућава активно учешће у кривичном поступку;

Треће, учесници који заступају интересе лица из друге групе – законски представници осумњиченог, односно оптуженог, лица према којем је вођен или се води поступак за примјену принудне медицинске мјере, бранилац, представници и законски заступници оштећеног, приватног тужиоца, грађанског тужиоца и грађанског туженог. Њихови односи с лицима друге групе, чија права и интересе заступају, засновани су на посебном повјерењу.

Четврто, учесници поступка који обављају помоћне функције – једни од њих су носиоци доказних информација (свједоци), други су укључени у процес доказивања због посебних знања (вјештак и експерт), трећи се ангажују ради потврде чињенице спровођења истражне радње, као и њеног садржаја, тока и резултата (свједоци претреса), четврти помажу у спровођењу принципа језика кривичног поступка (преводилац).

Пето, представници јавности у кривичном поступку – поротници (члан 328 ЗКП РФ), радници гробља приликом ексхумације тијела (став 3, члан 178 ЗКП РФ) и службена лица приликом прегледа просторија установе (став 6, члан 177 ЗКП РФ).

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Агапов, Павел, *et. al.*, *Актуальные проблемы уголовного права: курс лекций*, Проспект, Москва 2016;
2. Аверьянова, Мария Сергеевна, „Понятой в уголовном процессе, его права и обязанности“, *Молодой ученый*, 514, 15/2024;
3. Алиев, Вагиф Музафарович, Бакрадзе, Андрей Анатольевич, Гладких, Виктор Иванович, Аминов Давид Исаакович, *Уголовное право России. Общая часть*, учебник, Феникс, Ростов-на-Дону 2017;
4. Александров, Алексей, *Философия зла и философия преступности (вопросы философии права, уголовной политики и уголовного процесса*, СПб., СПбГУ 2013;
5. Александрова, Наталия Сергеевна, Бестаев, Алан Омарович, „К вопросу о закреплении свидетельских показаний в ходе досудебного производства по уголовному делу“, *Ученые записки Санкт-Петербургского им*., В.Б. Бобкова филиала Российской таможенной академии, 27, 1/2007;

6. Антонов, Игорь, *Нравственно-правовые критерии уголовно-процессуальной деятельности следователя*, СПб., Юридический центр Пресс, 2003;
7. Бегичев, Александр Валерьевич, „Основные требования, предъявляемые к свидетелю в гражданском судопроизводстве“, *Человек: преступление и наказание*, 75, 4/2011;
8. Белкин, Рафаил Самуилович, *Криминалистическая энциклопедия*, Москва 2000;
9. Бронникова Анна Анатольевна, „Сходства и различия специалиста и эксперта как участников уголовного судопроизводства“, *Архонт*, 47, 8/2024;
10. Бронникова, Анна Анатольевна, „Сходства и различия специалиста и эксперта как участников уголовного судопроизводства“, *Архонт*, 45, 6/2024;
11. Будников, Леонид Владимирович, „Субъекты обязанности доказывания в уголовном судопроизводстве“, *Российская юстиция*, 5/2008;
12. Букша, Наталья Юрьевна, Руденко, О. В., „Показания потерпевшего, свидетеля и объяснения лица, в отношении которого ведется производство по делу об административном правонарушении“, *Перспективы развития научных исследований в 21 веке: сб. материалов 6-й Междунар. науч.-практ. конф*., 2014;
13. Винниченко, Николай Александрович и др. *Правовая регламентация использования оперативно-розыскной деятельности в уголовном судопроизводстве*, СПб., Фонд „Университет“, 2004.
14. Гарифуллина, А.Х., Сухарева, О.С., „Электронный протокол как новый вид доказательств и новый элемент удостоверительного аспекта уголовного судопроизводства“, *Вестник Казанского юрид. ин-та МВД России*, 9/2012;
15. Евстигнеева, Ольга Валерьевна, „Дознание в сокращенной форме в свете требования справедливого уголовного судопроизводства“, *Вектор науки Тольяттинского гос. ун-та*, Сер. Юридические науки, 17, 2/2014;
16. Головко, Леонид Витальевич, „Классификация оснований освобождения от уголовной ответственности“, *Законность*, 11/1998;
17. Головко, Леонид Витальевич, „Освобождение от уголовной ответственности и освобождение от уголовного преследования: соотношение понятий“, *Государство и право*, 6/2000;
18. Желтобрюхов, С. П. „Государственная защита потерпевших, свидетелей“, *Российская юстиция*, Юрист, Москва, 3/2012;
19. Калашникова, Надежда Яковлевна, *Гарантии прав свидетеля, эксперта, переводчика и понятого в советском уголовном процессе*, Изд-во Моск. ун-та, Москва 1966;

20. Калюжный, Александр Николаевич, „Соотношение беспристрастности и объективности с личной заинтересованностью специалиста в уголовном судопроизводстве“, *Известия Тульского государственного университета*, 4/2024;
21. Кибальник, Алексей Григорьевич, Попов Александр Павлович, „О смысле освобождения от уголовной ответственности“, *Общество и право*, 42, 5/2012;
22. Киселёв, Денис Сергеевич, „Участие понятых при производстве следственных действий в уголовном судопроизводстве“, *Закон и власть*, 1/2022;
23. Клевно, Владимир Александрович, *Судебно-медицинская экспертиза: теоретические, процессуальные, организационные и методические основы*, ГЭОТАР-Медиа, Москва 2012;
24. Колегай, Кристина Викторовна, „Производство дознания в сокращенной форме“, *Историческая и социально-образовательная мысль*, 25, 3/2014;
25. Комиссарова, Ярослава Владимировна*, Профессиональная деятельность эксперта в уголовном судопроизводстве: теория и практика,* монография, Москва 2014;
26. Костенко, Роман Валерьевич, Немира, Сергей Васильевич, *Достоверность заключения эксперта в уголовном процессе*, монографиям, Юрлитинформ, Москва 2018;
27. Крайнов, Виталий Иванович, *Некоторые проблемные вопросы государственной защиты потерпевшего и свидетеля*, СПС „КонсультантПлюс“;
28. Марченко, С.Л. *Обеспечение безопасности участников уголовного процесса*, Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва 1994;
29. Микаиловна, Эсмурзиева Ашат, „Особенности участия переводчика в уголовном судопроизводстве России“, *Молодой ученый*, 13/2016;
30. Мисник Ирина Владиславовна, „Специалист как участник уголовного судопроизводства“, *Деятельность правоохранительных органов в современных условиях*, Сборник материалов XXVIII международной научно-практической конференции, Иркутск, 15–16 июня 2023 года, Восточно-Сибирский институт Министерства внутренних дел Российской Федерации, Иркутск 2023;
31. Назаров, В. А., „Эксперт и специалист в уголовном процессе“, *Труды Оренбургского института (филиала) МГЮА*, 13/2011;
32. Немира, Сергей Васильевич, *Достоверность заключения эксперта в уголовном процессе*, дисс. ... канд. юрид. Наук, Краснодар 2017;
33. Никифоров, Б. С., „Освобождение от уголовной ответственности и наказания“, *Социалистическая законность*, 6/1960;
34. Петуховский, Александр Абрамович, „Уголовно-процессуальные аспекты обеспечения безопасности свидетелей, потерпевших и других граждан, содействующих уголовному судопроизводству“*, Акту-*

альные проблемы расследования преступлений, Труды Академии МВД России, Академия МВД России, Москва 1995;

35. Поддубняк, Александр Александрович, „Свидетель как участник уголовного процесса Российской Федерации“, *Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского*, Юридические науки, Т. 1, 67, 2/2015;
36. Россинская, Елена Рафаиловна, *Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе*, НОРМА, Москва 2026;
37. Россинская Елена Рафаиловна, Галяшина, Елена Игоревна, *Настольная книга судьи: судебная экспертиза*, Проспект, Москва 2010;
38. Сахнова Татьяна Владимировна, *Судебная экспертиза*, 2000;
39. Сверчков, Владимир, „Освобождение от уголовной ответственности, прекращение уголовного дела (преследования), отказ в его возбуждении“, *Проблемы теории и практики*, Юридический центр, Москва 2008;
40. Семенов Евгений Евгеньевич, „К вопросу о разграничении правового положения специалиста и эксперта в уголовном процессе России“, *Наука и практика*, 51, 2/2012;
41. Семенова, Индира Джотдаевна, *О некоторых аспектах процессуального статуса переводчика в гражданском судопроизводстве*, Российский государственный университет правосудия, Москва 2024;
42. Тихомирова, Л. В., *Освобождение от уголовной ответственности и от наказания. Правовые акты и практика их применения*, Изд-во Тихомирова М.Ю., Москва 2014;
43. Уруков, Владислав Николаевич, „К вопросу о доказательственной силе показаний анонимных свидетелей (с учетом прецедентов Европейского суда)“, *Российская юстиция*, 2/2009;
44. Усенко, Анатолий Сергеевич, „Использование специальных знаний на первоначальном и последующем этапах расследования незаконного участия в предпринимательской деятельности“, *Юридический вестник Кубанского государственного уни верситета*, 3/2020;
45. Узденов, Шамиль Шагабанович и др., *Преподавание современного российского права студентам юридического факультета педагогического университета*, Чебоксары, ИД „Среда“, 2023;
46. Чистяков, Константин Владимирович, Шевченко, Елизавета Сергеевна, „Понятие и процессуальное положение эксперта в российском уголовном судопроизводстве“, *Образование и право,* 5/2023;
47. Юлбердина, Лира Радиковна, Шамсутдинова, Луиза Алимчановна, „Допрос свидетеля в гражданском процессе“, *Интеграция наук*, 7, 3/2017.

Academician Full Professor Miodrag N. Simović, LL.D.

Full member of the Academy of Sciences and
Arts of Bosnia and Herzegovina
Full professor at the Faculty of Law,
University of Bihać, professor emeritus,
Retired judge of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina

Full Professor Vladimir M. Simović, LL.D.

Judge of the Supreme Court of the Republika Srpska
Full professor at the Faculty of Security and Protection
Slobomir P University in Banja Luka

PARTICIPANTS TO THE CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE RUSSIAN FEDERATION (EXCEPT ON THE SIDE OF THE PROSECUTION AND DEFENSE)

Summary

According to Article 1 of the Constitution of the Russian Federation, the Russian Federation is a democratic federative law-governed state with a republican form of government. The systematic feature of this state is the provision of the rule of law, the inviolability of basic human rights and freedoms, the protection of lawful interests of individuals, the mutual liability of the state and citizens, as well as the protection of society from the arbitrariness of the government.

Human rights determine the degree of personal freedom and serve as a means of limitation of state power. In complete accordance with the ideals of the rule of law, the Constitution of the Russian Federation (Article 2) proclaims that a man, his rights and freedoms shall be the supreme value. The recognition, observance and protection of human and civil rights and freedoms shall be an obligation of the State.

Constitutional provisions on the value of the human personality and the inalienability of rights and freedoms enable a proper understanding of the tasks of the criminal proceedings and the assessment of the rules contained in the criminal procedural legislation on the obligations of the investigator, prosecutor and court and ensuring the rights and interests of the participants to the criminal proceedings, as an integral part of the obligations and responsibilities of the State towards a man. The State does not grant rights and freedoms to a man, but recognizes them and ensures the possibility of their realization, including during proceedings for criminal offenses.

The paper attempts to investigate legal regulation of participants in criminal proceedings in the Russian Federation, except for the side of the prosecution and defense. A special review is given to solutions from criminal legislation (procedural and substantive) that refer to witness, translator, witness present during the search, expert and expert witness. In doing so, principled legal issues relating to the circumstances that exclude participation in criminal proceedings are specifically addressed.

Key words: *Criminal proceedings; Witness; Expert; Expert witness; Russian Federation*.

УДК/UDC 343.123.12
ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД / *REVIEW ARTICLE*

Проф. др Саша Кнежевић

Правни факултет Универзитета у Нишу

ПРИКРИВЕНИ ИСЛЕДНИК[1]

Нови појавни облици криминалитета, као и све организованије форме његовог испољавања, намећу потребу проналажења адекватних, инструмената кривичноправног реаговања на извршена кривична дела. Класична доказна средства очигледно нису довољна за откривање и доказивање најтежих кривичних дела, поготово оних извршених у организованом облику.

Проактивном истрагом полицијског агента, етаблираног у криминални миље, откривају се кривична дела и прикупљају докази. Ангажманом инфилтрираног агента могуће је прикупити доказни материјал за кривично гоњење припадника криминалне организације. Осим тога, прикривени иследник може сведочити пред судом. Због специфичне позиције овог субјекта, позитивно право омогућава тзв. анонимно сведочење прикривеног иследника.

Аутор у раду сагледава нормативни оквир поступања прикривеног агента у кривичном поступку. Притом , истражује се легалност поступања овог субјекта са становишта ограничавања људских права, првенствено права на приватност. Уз примену правно догматског, упоредноправног и осталих метода друштвених и правних наука циљ овог рада јесте сагледавање ваљаност нормативног миљеа за ангажман прикривеног иследника, посматраног кроз призву цивилизацијских стандарда заштите елементарних људских права.

Кључне речи: Прикривени иследник; Доказивање; Посебне доказне радње; Подстрекавање; Агент провокатор; Анонимни сведоци.

Саша Кнежевић, *sknez1963@gmail.com.*

[1] Рад је настао као резултат финансирања од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, по Уговору, број: 451-03-34/ 2026-03/200120 од 05.02.2026. године.

1. УВОД

Нови појавни облици криминалитета, као и све организованије форме његовог испољавања, намећу потребу проналажења нових, адекватних, инструмената друштвеног реаговања на повреде и угрожавања друштвених добара. У том контексту, отвара се питање делотворности конвенционалних доказних средстава, усмерених на откривање и расветљење најтежих кривичних дела.

Очигледно је да су класична доказна средства недовољна за откривање и расветљење најтежих кривичних дела, поготово за дела извршена у оквиру организованог криминалитета. Да би се остварила заштита уставног поретка и безбедности земље од угрожавања организованим формама криминалитета, потребно је открити групу, организовану за вршење ових кривичних дела и регистровати последице њене противправне делатности. Осим тога, потребно је пронаћи организаторе криминалног удружења, учиниоце и саучеснике. Ови циљеви, постижу се оперативно-тактичким радом криминалистичке и тајне полиције (у Србији је то Безбедносно-информативна агенције), као и процесном делатношћу јавног тужилаштва и суда.

За откривање, расветљење и процесуирање најтежих кривичних дела (првенствено организованог криминалитета) полицијским и правосудним органима су на располагању доказне радње из каталога посебних доказних радњи (тзв. *специјалних истражних радњи*). То се првенствено односи на кривична дела извршена у оквиру организованог криминалитета, као и на нека изузетно тешка кривична дела. Применом ових мера, стварају се нормативне и фактичке претпоставке за успешно откривање и расветљење најтежих кривичних дела, али се, истовремено, јавља латентна опасност прекомерног угрожавања људских права лица према којима се ова средства примењују. Ова опасност је утолико већа, што посебне истражне технике имају карактер мера тајне опсервације понашања осумњиченог. Тиме се директно угрожава право осумњиченог на приватност, заштићено међународноправним актима и уставима држава заснованих на владавини права.

2. ПОСЕБНЕ ДОКАЗНЕ РАДЊЕ

Одредбама Законика о кривичном поступку Србије, створена је нормативна основа за примену посебних доказних радњи. Реч је о следећим радњама доказног карактера: надзор и снимање телефонских и других разговора и комуникација (чл. 166–170 ЗКП)**;** тајно праћење и снимање (чл. 171–173); пружање симулованих пословних услуга и пружање симулованих правних послова (чл. 174–178); рачу-

нарско претраживање података (чл. 178–180); контролисана испорука (чл.181–184); ангажовање прикривеног иследника (чл. 183–188 ЗКП). Саслушање сведока сарадника изостављено је из каталога посебних радњи, али је, стварањем законских предуслова за саслушање окривљеног и осуђеног као сведока, створен нормативни амбијент за добијање тзв. кооперативних сведока у доказне сврхе.

Примена ових доказних радњи је *супсидијарна*, јер се користе само ако се кривично дело не би, на други начин, могло открити, спречити или доказати, или би то изазвало несразмерне тешкоће, или велику опасност Стога, ове радње представљају својеврсни *ultima ratio* друштвеног реаговања на најтежа кривична дела. Оне се могу применити у случају постојања основа сумње да је извршено кривично дело из области организованог криминалитета, или друга изузетно тешка кривична дела. Могућност примене ових специјалних доказних радњи, већ у предистражном поступку, као и изузетно озбиљне последице њихове примене по основна људска права осумњиченог, налаже рестриктиван приступ у примени ових мера тајне опсервације активности осумњиченог.

3. АНГАЖМАН ПРИКРИВЕНОГ ИСЛЕДНИКА У ДОКАЗИВАЊУ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИМАЛИТЕТА

Ради благовременог откривања организованих криминалних група, оснивања за вршење кривичних дела, али и да би се, post festum, гонили организатори, извршиоци и саучесници, понекад је потребно инфилтрирање полицијских службеника у редове организованих криминалних група. Ангажманом инфилтрираног агента могуће је спречити извршење кривичних дела или, барем, прикупити доказни материјал за кривично гоњење припадника криминалне организације.

Прикривени иследник појмовно се одређује, као полицијски службеник, који с промењеним идентитетом (тзв. легендом), у одређеном периоду, делује тајно, у оквиру одређених криминалних група, прикупљајући информације, које се користе за откривање, разјашњење и спречавање кривичних дела, првенствено оних која спадају у организовани криминалитет.[2] Допринос прикривеног иследника поступку ислеђења и расветљења кривичног догађаја може бити двојак. С једне стране, подаци, које је у току свог ангажмана прикупио, могу се употребити као *доказ* у кривичном поступку (исправе, материјални дока-

[2] G. Koriath, “Verdeckteer Ermittler-Ein europaweit tauglichet Instrument”, *Kriminalistik*, 8–9/96, Heidelberg, 535, изложено према: М. Шкулић, *Кривично процесно право,* Београд, 2009, 272.

зи, евентуални аудио и видео записи). Осим тога, прикривени иследник може се, о чињеницама које је опазио ангажовањем у окриљу криминалне групе, саслушати као *сведок*.

3.1. Законски услови за ангажовање прикривеног иследника

Ангажовање прикривеног иследника одређује судија за претходни поступак, на захтев јавног тужиоца. У упоредноправним системима, прикривеног иследника може директно ангажовати и јавни тужилац. Примера ради, у немачком праву, полиција ангажује прикривеног иследника, уз одобрење јавног тужиоца. Слично је и у другим законодавствима, која предвиђају тзв. тужилачки или полицијско-тужилачки концепт истраге

Да би се ангажовао прикривени иследник, потребно је да се испуне одређени *материјални* и *формални* услови. Услови материјалне природе су постојање *основа сумње* да је учињено кривично дело организованог криминала, и немогућност да се, на други начин, прикупе докази, или, барем, знатно отежана могућност прикупљања доказа (чл. 162, ст. 2 ЗКП Србије). Изузетно, инфилтрирање у редове криминалне групе могуће је, и ако се *припрема* кривично дело организованог криминала, а околности случаја указују да се, на други начин, дело не би могло открити, спречити или доказати, или би то изазвало несразмерне тешкоће или велику опасност.

Легалитет ангажовања прикривеног иследника на откривању и гоњењу најтежих кривичних дела, несумњиво произлази из чињенице, да реаговање на организоване форме вршења кривичних дела захтева примену адекватних механизама гоњења, који надилазе примену конвенционалних доказних средстава.. Инфилтрацијом у редове криминалне групе, може се доћи до драгоценог доказног материјала за утврђивање чињеничне основице кривичног догађаја. Међутим, поступање инфилтрираног полицијског службеника може бити у несагласју са основним постулатима легалитета, али и са принципима правичног суђења. Стога, нормативни амбијент за поступање прикривеног иследника мора омогућити уравнотежење тежњи за ефикасним кривичним прогоном осумњичених за кривична дела организованог криминалитета и за заштиту елементарних права лица која се кривично гоне. Имајући у виду ове околности, употреба прикривеног иследника у откривању и гоњењу осумњичених може бити искључиво супсидијарна, у ситуацијама када се мерама из асортимана "класичних" доказних средстава не може обезбедити адекватан друштвени одговор на изазове организованог кримионалитета.

Материјални услов за ангажовање прикривеног иследника у *немачком* праву је постојање чињеница да је извршено неко важно кривично дело из области: а) нелегалног промета опојних средстава, оружја, фалсификовања новца односно хартија од вредности; б) заштите државе, в) дела из заната или навике и г) дела извршена од банде, или на други организовани начин (§ 110a ст. 1. *StPO*). Из законског одређења услова за ангажовање прикривеног иследника у немачком праву, може се закључити, да је вршење кривичних дела из области организованог криминалитета само ј*едан од алтернативно предвиђених основа* за ангажовање прикривеног иследника! Исто тако, *француско* право (Art 706-81 CPP) дозвољава ангажовање прикривеног иследника и за откривање криминалне активности изван организованих форми криминала (тероризам, трговина људима, трговина наркотицима)[3] У праву Србије, међутим, прикривени иследник се, за разлику од других посебних доказних радњи, не може ангажовати за откривање и гоњење учинилаца *посебно тешких* кривичних дела, извршених изван оквира организованих форми криминалитета. Опстајање на позицији, да је законодавац омогућио ангажовање прикривеног иследника, искључиво за откривање и гоњење учинилаца кривичних дела извршених у оквиру организованог криминала (чл. 162. а ст. 3), немогућим чини примену ове мере према лицима (независно од њиховог броја), који су извршили одређена тешка кривична дела, укључујући, примера ради, тероризам, *уз одсуство намере стицања финансијске или друге користи (једног од законских услова за постојање организованог криминала)!* Дискутабилно је, да ли изричито наглашавање могућности ангажовања прикривеног иследника за откривање и доказивање организованих форми криминалитета (чл. 162, ст. 3. ЗКП), искључује примену одредбе чл. 162, ст. 1 . ЗКП, која представља нормативни основ за примену посебних доказних радњи за гоњење извршилаца кривичних дела, извршених *изван деловања у оквиру криминалних група* (укључујући и дело тероризма, и осталих кривичних дела против уставног поретка и безбедности земље). Не види се разлог за могућу примену појединих специјалних истражних техника (контролисана испорука, пружање симулованих пословних услуга и пружање симулованих правних послова, аутоматско рачунарско претраживање личних и других са њима повезаних података) за ислеђење тешких кривичних дела, која нису извршену у оквиру организованог криминала, уз одсуство могућности ангажовања прикривеног иследника у овим ситуацијама!

[3] Code de procedure penale, *htts://www.legifrance.gouv.fr.*

Супсидијаритет у примени ове специјалне истражне технике, последица је могућих прекомерних ограничавања људских права лица, према којима се усмерава конспиративна делатност прикривеног иследника. Међутим, законска могућност примене ове мере, већ у случају постојања *основа сумње* да је извршено кривично дело, не наилази на општу сагласност у правној доктрини. То се посебно односи на могућност примене посебних истражних радњи у случају постојања основа сумње да се *припрема извршење* појединих кривичних дела. Истиче се да ова могућност може угрозити право на приватност. Осим тога, релевантне одредбе *Конвенције о транснационалном организованом криминалу* (чл. 5, ст. 1б) предвиђају могућност кажњавања за помагање, омогућавање и подстицање тешких злочина, али не и за њихово припремање. Исто тако, одредбом чл. 20 ове Конвенције предвиђа се могућност примене специјалних истражних техника у случају сумње да је кривично дело извршено (припремање се не помиње). На истом курсу је и *Препорука Комитета министара Савета Европе* (Но. Р (97) 139-одељак 111), која прецизира мере усмерене на организовани криминал, притом не прописујући могућност примене тих мере у случају сумње у припремање неког кривичног дела.[4]

Формални услов за ангажовање прикривеног иследника је писмена и образложена наредба судије за претходни поступак, којом се одређује да ова мера садржи податке о лицима и групи, према којима се примењује, опис могућих кривичних дела, начин, обим, место и трајање мере. Наредбом се може дозволити и употреба техничких средстава за фотографисање или тонско, оптичкоили електронско снимање (чл. 184, ст. 2 ЗКП).

3.1.1. Персонално одређење прикривеног иследника

Лице, које истражни судија одреди за за прикривеног иследника, персонално конкретизује министар унутрашњих послова, начелник Безбедносно-информативне агенције, или начелник Војнобезбедносне агенције (чл. 185, ст. 1 ЗКП). За потребу откривања и ислеђења кривичног дела, као и за откривање учинилаца, ангажују се, по правилу, овлашћена службена лица ових државних органа (чл. 185, ст. 2 ЗКП). За разлику од законских решења претходног кривичнопроцесног кодекса (чл. 504, ст. 6. ЗКП из 2001.), позитивно право Србије не искључује ангажовање лица против којих се води кривични поступак, или која су правноснажно осуђена за кривична дела за која

[4] Ђ. Лазин, „Прикривени иследник у кривичном поступку“, *Правни живот*, 9/2004, 490.

се гони по службеној дужности, као ни особа, за које постоје основи сумње да су припадници криминалне групе у својству прикривеног иследник!

3.1.2. Трајање проактивне истраге и овлашћења прикривеног иследника

Активност прикривеног иследника, инфилтрираног у редове криминалне групе, на прикупљању доказа, може трајати најдуже годину дана Изузетно, судија за претходни поступак, на основу образложеног предлога јавног тужиоца, може продужити трајање ове мере за додатних шест месеци (чл. 184, ст. 3). У *енглеском* правном систему, ова специјална мера може трајати најдуже шест месеци, док *италијанско* законодавство уопште не ограничава трајање делатности прикривеног иследника (државном тужиоцу је препуштено да одреди трајање мере). *Немачко* право предвиђа трајање ове мере до три месеца, уз могућност продужења трајања, али без временског ограничења.[5]

Делатност прикривеног иследника, усмерена је на откривање доказа о криминалној делатности чланова организованих група. У покренутом кривичном поступку, могу се користити подаци, који, сами по себи, представљају доказ, али и сазнања, прикривеног иследника, која, као сведок, презентује суду. У првом случају, реч је о: писменим исправама, прикупљеним делатношћу прикривеног иследника, средствима за извршење кривичних дела, предметима, прибављеним извршењем кривичних дела припадника групе, снимцима комуникација припадника групе, и слично. С друге стране, све информације, које је инфилтрирани државни службеник прибавио, а које се нису материјализовале кроз конкретне материјалне доказе, могу добити доказни кредибилитет његовим саслушањем као сведока.

Прикривени иследник, овлашћен је да, на основу наредбе судије за претходни поступак, употреби *техничка средства за снимање разговора*, односно средства за фотографисање или звучно и видео снимање (чл. 184, ст. 2 ЗКП). Приликом тајне опсервације активности и комуникација припадника криминалне групе, прикривени иследник би морао да поступа у складу са нормативним оквиром за вршење ове мере. У том би случају, додатна активност прикривеног иследника поседовала легалитет и легитимитет. Међутим, према мишљењу, израженом у правној доктрини, за снимање и фотографисање, предузето у оквиру основне делатности, није потребно испуњење посебних

[5] Т. Лукић, *Посебности кривичног поступка за организовани криминал, тероризам и корупцију*, Нови Сад 2008, 189.

услова. Довољно је да суд, по слободној процени, одобри ову додатну активност државног службеника, инфилтрираног у редове криминалне групе.[6]

Поставља се питање законитости доказа, добијених из техничких аудио и видео снимака, сачињених од прикривеног иследника, уз одуство наредбе суда. Судска пракса Хрватске определила се за становиште, да је, у овим ситуацијама, реч о незаконито прибављеним доказима.[7] Тиме је дата предност заштитаи права на приватност над важношћу добијеног доказног материјала. Осим тога, незаконитим се сматрају и докази, добијени из снимака разговора осумњиченог са прикривеним иследником.[8]

Спорно питање је, да ли прикривени иследник има овлашћење да неовлашћено *уђе у туђи стан или друге просторије*, ради прикупљања обавештења о криминалној активности држаоца стана. Законик о кривичном поступку Србије не садржи изричиту одредбу о овом овлашћењу прикривеног иследника. Стога би, у разјашњењу легалности активности прикривеног иследника, предузетих приликом неовлашћеног уласка у стан припадника криминалне групе, требало користити аналогију са овлашћењем полиције за претресање стана, без постојања наредбе суда (чл. 158 ЗКП). Легалитет би могао имати само улазак у туђи стан, мотивисан основима сумње да се припрема извршење нарочито тешких кривичних дела организованог криминала.

Према пракси Врховног суда САД-а, улазак прикривеног иследника у стан припадника криминалне групе, коришћењем претходно учвршћеног поверења држаоца стана, уз заваравање осумњиченог (држаоца стана) о правом идентитету лица, коме допушта боравак у стану, не представља повреду четвртог Амандмана. Међутим, отварање фиока, или неовлашћено читање докумената који се налазе на столу, подлеже заштити овог Амандмана. Стога је, за предузимање ових радњи, потребан судски налог.[9]

У *немачком* праву, прикривени иследник може ући у туђи стан, изузетно и без одобрења суда или државног тужиоца. Међутим, у року од три дана, улазак у стан мора бити накнадно одобрен. У супротном, обуставља се даља примена мере. Прикривени иследник, притом, нема овлашћење за претресање стана. Исто тако, улазак у стан припадника криминалне групе допуштен је на основу поверења,

[6] Ђ. Лазин, 497.

[7] Одлука Врховног суда Републике Хрватске Кж-172/2001.

[8] Одлука Врховног суда Републике Хрватске Кж-222/01 од 11.04.2001. године

[9] Одлука Врховног суда САД *Lewis v. United State* из 1966. године, наведено према: Б. М. Зупанчич, *Уставно казнено процесно право*, Љубљана 1966, 431–433.

проистеклог из смишљене легенде иследника. Међутим, улазак у стан, на основу обмане о идентитету (представљањем прикривеног иследника као мајстора, поштара, и слично) није допуштен.[10] Слична је ситуација и у *мађарском* праву. Прикривени иследник нема права да прикупља доказе у приватном стану , као ни да прикупља фотографије или снима разговоре лица у њему. За те активности потребна му је посебна дозвола суда.[11]

3.2. Вршење кривичних дела од прикривеног иследника

Боравак прикривеног иследника у криминалној средини, подразумева придобијање поверења припадника те групе. Од те чињенице, зависи и успех у примени ове специјалне истражне радње, поготово ако припадници групе врше кривична дела организованог криминалитета. У том контексту, одбијање прикривеног иследника да врши кривична дела, може изазвати сумњу у идентитет лица, инфилтрираног у њихове редове. Стога се поставља питање евентуалне кривице прикривеног иследника за извршење кривичних дела, предузетих у садејству са припадницима криминалне групе.

Према *једном* од схватања, заступљеном првенствено у САД-у, инфилтрирани агент не одговара за кривична дела, која изврши у оквиру своје делатности, у оквиру криминалне групе. Наиме, одбор за вођење тајних истрага, одобриће учешће агенту у извршењу кривичног дела, ако је то нужно за: прибављање сазнања, или доказа, о деловању мафијашке организације; очување веродостојности идентитета инфилтрираног агента, или отклањање смртне опасности, односно опасности од тешке телесне повреде агента. Уколико убачени агент, у току тајне истраге, установи неопходност извршења кривичног дела, он има обавезу да обавести службеника ФБИ, ради одобрења његове криминалне активности. Ако тражење претходног одобрења за извршење кривичног дела није спроводиво, ова активност може бити конвалидирана у року од два дана. Уколико, пак, извршење кривичних дела, у склопу тајне истраге, изазива знатну опасност од примене силе, или повређивања трећих лица, одобрење даје директор ФБИ-а.[12]

Сагласно *другом* становишту, кривично дело, извршено од прикривеног иследника, има карактер дела, извршеног у *крајњој нужди*. То се нарочито односи на ситуацију, у којој прикривени иследник чини кривично дело, ради отклањања сумње припадника криминалне

[10] Т. Лукић, 195.

[11] B. Meszaros, “Infiltration to Criminal Organiyation “, *Collected Papers Faculty of Law Novi Sad*, 2005, 246.

[12] Ж. Сачић, *Организирани криминал – методе сузбијања*, Загреб 2001, 77.

групе у његов идентитет. Овакво поступање је поготово могуће, ако су у питању *омисивна* кривична дела (која се извршавају нечињењем). Вршење дела у крајњој нужди, не искључује ни дужност излагања опасности, коју је прикривени иследник прихватио ангажманом од стране државних органа.[13]

У правној доктрини, заступљено је и мишљење, да прикривени иследник одговара за кривично дело, које изврши у оквиру свог ангажмана на ислеђењу кривичног дела. Полазна премиса овог става је чињеница, да законодавац стриктно забрањује подстрекавање од стране прикривеног иследника на извршење кривичног дела. Пошто недопуштеност подстрекавања, као вида саучесништва, следствено акцесорној природи саучесништва, извире из чина извршења, утолико пре, кажњиво је и извршење кривичног дела прикривеног иследника. Ово мишљење наслања се и на законска решења немачког права.[14]

Деликатна улога прикривеног иследника подразумева и потребу адекватног приступа његовој одговорности за кривична дела, учињена у току ангажмана на ислеђењу криминалне делатности припадника криминалне групе. Успех ангажмана прикривеног иследника зависи од поверења, придобијеног од чланова криминалне групе. Изричито уздржавање од вршења кривичних дела, може изазвати сумњу припадника групе у прави идентитет прикривеног иследника. То, у крајњој линији, може довести до угрожаваања живота прикривеног иследника. Стога, вршење кривичног дела, у овим ситуацијама, представља пример поступања у *крајњој нужди*, што искључује противправност таквог поступања.

Насупрот контроверзи, која прати могућност кажњавања прикривеног иследника за извршење кривичних дела у оквиру криминалне групе, већински је став многобројних законодавстава о кажњавању за *подстицање* чланова групе на извршење кривичних дела. Такав став заузео је и наш законодавац (чл. 185, ст. 4 ЗКП), према коме је недозвољено подстрекавање чланова групе на извршење кривичних дела.

Према пракси *Европског суда за људска права*, недопуштене су активности прикривеног иследника којима се иницирају активности на извршењу кривичног дела. Прикривени иследник би могао једино да се *придружи* извршењу већ започетог кривичног дела. Проактивна истрага прикривеног иследника се, саобразно стандардима Европског суда за људска права; мора одвијати искључиво у границама *суштински пасивног истраживања* криминалне активности осумњиченог. Та граница се прекорачује активностима подстицајног карактера. Пресу-

[13] М. Шкулић, 279.

[14] Т. Лукић, 197.

дом у случају *Раманоускас против Литваније*, констатовано је да је делатност инфилтрираног агента изван предвиђених граница, јер су се сви састанци етаблираног полицијског службеника и осумњиченог одржавали на иницијативу полицијског службеника. Тиме је повређено право окривљеног на правично суђење, садржано у чл. 6 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.

Становиште је праксе Европског суда да је свака активност инфилтрираних агената у смеру подстицања или охрабривања осумњиченог на извршење кривичног дела недопуштена. У конкретним ситуацијама је, међутим, потребно установити да ли је утицај прикривеног иследника био одлучујући за предузимање криминалних делатности осумњиченог. Постојање *предиспозиције* осумљиченог за вршење кривичног дела може неутралисати утицај недопуштеност активног усмеравања на вршење кривичног дела од стране прикривеног иследника. Стога, непостојање регистроване криминалне каријере осумњиченог може бити аргумент за чињеницу да је кривично дело осумњиченог извршено на основу подстрекавања прикривеног иследника. Из тих разлога је Европски суд, у појединим одлукама ,закључио да су кривична дела извршена на основу полицијске провокације, и да осумњичени не би извршио кривично дело без утицаја тих провокација.[15]

Делатност прикривеног иследника на подстицању припадника организоване криминалне групе на извршење кривичних дела, суштински представља акт подстрекавања, кажњив одредбама Кривичног законика Србије. Притом би подстрекач (прикривени иследник) могао одговарати за извршење одређених кривичних дела (чије се биће састоји у подстрекавању), али и за подстрекавање, као кажњиви облик саучесништва. Подстрекавање, као облик саучесништва, кажњиво је, ако је подстрекач изазвао, или учврстио вољу извршиоца, која је резултирала противправном последицом, или је, пак, дело покушано, под условом да се за покушај кажњава (тада би се подстрекач казнио као за покушај).

Из забране подстрекавања на вршење кривичних дела, произлази да у нашем праву не постоји институт агента-провокатора. Слично је и у већини законодавства. Агент провокатор не егзистира ни у *енглеском* праву. Међутим, *Закон о превенцији тероризма* дозвољава активности, усмерене на прибављање новца и финансијске помоћи за извршење терористичких аката. Ове активности, могу представљати

[15] Одлука Европског суда у случају Франциско Теиксиро де Кастро против Португала, бр. 25829/94 од 18.05.1998. године.

меру подстицања на извршење кривичног дела тероризма. Иначе, активности агента-провокатора дозвољене су у праву САД-а.

Иако *америчко* право дозвољава активности агента инфилтрираног у редове криминалне организације на провоцирању осумњиченог на извршење кривичних дела, окривљени се може ослободити од кривице, ако докаже да је увучен у клопку (*entrap*), и наведен на извршење кривичног дела. Овакав начин одбране у америчком праву назива се *defence of entrapment*. За разлику од америчког, *енглеско* право не пружа могућност одбране окривљеног позивањем на клопку, насталу провокацијом етаблираног агента.[16] Пракса Врховног суда САД-а је искристалисала став да полиција може употребити лукавство и сличне методе у циљу хватања учиниоца кривичног дела, али, притом, не сме „у свест невиног лица усадити спремност да изврши одређени злочин и подстакне његово остварење, с циљем да се због тога касније гони“.[17] Опште посматрано, могућност одбране окривљеног на основу прекомерног подстицања агента провокатора зависи од начина на који агент каналише његову претпостављену вољу. Следствено томе, ако делатност агента провокатора садржи елементе претње, принуде, уцене, која је усмерена на извршење кривичног дела, окривљени се ослобађа кривице. Окривљени ће се ослободити кривице, уколико убеди пороту да је одлука о извршењу кривичног дела донета искључиво на основу подстицања агента провокатора. Насупрот томе, ако се установи да је предиспозиција окривљеног одлучујући чинилац у генерисању криминалне воље, донеће се осуђујућа пресуда. Иначе, Врховни суд САД-а је прецизирао пет фактора, којима се утврђује предиспозиција окривљеног: а) карактер окривљеног; б) чињеница ко је први предложио извршење кривичног дела; в) да ли је профит, или брза зарада, претежни мотиви за извршење кривичног дела; г) да ли је окривљени испољавао противљење извршењу кривичног дела и д) природа контакта и утицаја владе, преко агента провокатора на окривљеног.[18]

Законодавства Данске, Белгије и Холандије, исто тако, дозвољавају делатност агента провокатора, предвиђајући искључење противправности радњи подстрекавања, уколико су одобрене од јавног тужиоца или суда. Законодавство Грчке (чл. 46. КЗ), пак, предвиђа блаже кажњавање агента провокатора.[19]

---

[16] A. Ashwort, *Principles of Criminal Law*, New York 1999, 248.

[17] Џ. Фарел, „Статусот на одбраната од наведување во сталица во Соединетите Американски Држави“, *Безбедност – ревија за криминалистика, криминологија и кривично право*, дкембри 1993, 77.

[18] *Ibid*.

[19] Вид. В. Камбовски, *Организиран криминал*, Скопје 2005, 376.

4. СВЕДОЧЕЊЕ ПРИКРИВЕНОГ ИСЛЕДНИКА

Осим што се резултати проактивне тајне истраге могу користити као извор материјалних доказа, прикривени иследник се може појавити и у својству сведока. Законском одредбом (чл. 187 ЗКП), предвиђа се могућност саслушања прикривеног иследника, без откривања његовог идентитета. Према логици ствари, прикривени иследник се може саслушати о чињеницама, које, саме по себи, не представљају доказ у кривичном поступку. Реч је о подацима, који нису садржани у исправама, и техничким снимцима, већ су резултат перцепције прикривеног иследника, у току боравка у криминогеној средини.

Препоруком Савета Европе Р (97) 13, под насловом *О застрашивању сведока и правима одбране* сугерише се могућност саслушања сведока, без могућности да окривљени сазна његов идентитет. Реч је о мери заштите посебно угрожених сведока. Одредбом чл. 10 ове Препоруке, прецизира се да „у случајевима када је то могуће и у складу с домаћим законодавством, *анонимност* особе, која може пружити доказ, требало би сматрати прихватљивом мером“. Ова препорука је вероватно инспирисана одлуком Европског суда за људска права у случају *Доорсон против Холандије,* којом је ова судска инстанца, по први пут, заузела становиште да *анонимно сведочење* не значи и кршење права окривљеног на суочење са сведоком., а тиме и стандарда правичног суђења.

Сведочењем тзв. *анонимних сведока*, објективно се нарушава правичност суђења. Становиште Европског суда за људска права је, да сведочење анонимних сведока (укључујући сведочењем *агента провокатора,* односно, у нашем правном систему, *прикривеног иследника)* не може представљати *главни и одлучни* доказ кривице окривљеног, при чему одбрана мора имати могућност да оспорава исказ ових сведока на одговарајући начин.[20] Ако би, приликом сведочења ових лица, суд одбио да суочи сведоке и окривљеног, или међусобно суочење сведока, поступило би се противно стандардима правичног поступка. *Право на правично суђење* се, према пракси Европског суда за људска права, сматра нарушеним, и ако одбрана није имала могућности да саслуша сведока оптужбе, као и у случају да је одбрани ускраћено право да доведе у сумњу веродостојност сведока.

Из основних постулата правичног суђења, произлази да је немогућност оспоравања доказног кредибилитета прикривеног иследника као сведока, супротна овим принципима. Очигледно је да наш зако-

[20] Вид. Одлуку Европског суда за људска права у случају *Делта ц против Француске*, серија А, бр. 191, од 19.12.1990. године

нодавац, фаворизујући ефикасност кривичног гоњења на рачун правичности суђења, не уважава ову чињеницу. Међутим, немогућност заснивања судске одлуке искључиво на сведочењу прикривеног иследника (чл. 187, ст. 3 ЗКП), на линији је уважавања стандарда правичног суђења.

У *хрватској судској пракси* постоје контроверзе о законитости доказа добијеног салушањем прикривеног иследника, а који се односи на садржај разговора осумњиченог и прикривеног иследника. Неспорно је да легалитет поседује исказ прикривеног иследника о опажању чињеница невезаних за разговор са осумњиченим. Међутим, исказ прикривеног иследника, као сведока, о садржини разговора са осумњиченим је незаконит, јер се, на тај начин, заобилазним путем, у доказни материјал уноси исказ осумњиченог, дат без прописаних процесних гарантија, као и уз одсуство браниоца.[21]

Презентовани став хрватске судске праксе доведен је у питање изменама Закона о уреду за сузбијање корупције и организираног криминалитета (ЗУСКОК) из 2005. године.[22] Наиме, одредбом чл. 42б овог, *lex specialis*, закона, допушта се могућност саслушања прикривеног иследника, као сведока о садржају разговора са осумњиченим и другим учесницима у кривичном делу, ако постоји бојазан да те особе, због стварних и правних сметњи неће исказивати на главном претресу. Притом, директор Уреда може захтевати спровођење посебног начина саслушања сведока у поступку. Овом законском одредбом ствара се могућност проширивања ангажовања прикривеног иследника и за кривична дела, која не спадају у надлежност Ускока.[23]

Легалитет коришћења исказа прикривеног иследника, као сведока у кривичном поступку, ојачан је јасним одређењем законодавца у односу на тзв. *случајни налаз.* Наиме, у кривичном поступку се, као докази, могу користити и исказ прикривеног иследника, као и исправе и снимци, које је он прибавио, и у односу на кривична дела, која нису обухваћена наредбом судије за претходни поступак, али која су обухваћена материјалноправним условом за примену ове специјалне истражне мере (чл. 164 ЗКП). За ислеђење осталих кривичних дела, која су извршена ван организованих форми деловања криминалних група резултати *проактивне* истраге прикривеног иследника не могу се користити као доказ у кривичном поступку.

---

[21] Вид. одговарајуће одлуке Врховног суда Хрватске, изложене у: Ж. Карас, *Незаконити докази,* Загреб 2006, 159.

[22] Закон о изменама и допунама Закона о уреду за сузбијање корупције и организираног криминалитета – ЗУСКОК, *Народне новине Републике Хрватске*, бр. 33/2005.

[23] Вид. Д. Кос, „Битна повреда одредаба казненог поступка – незаконити докази“, *Актуелна питања казненог законодавства*, Инжњерски биро, Загреб 2005, 213.

5. ЗАКЉУЧАК

Мерама из каталога посебних доказних радњи, укључујући и ангажовање прикривеног иследника, омогућава се откривање откривање и доказивање кривичних дела и гоњење учинилаца тих дела, поготово оних извршених у оквиру организованог криминалитета. Међутим, изузетан уплив ових мера у остваривање фундаменталних људских права, првенствено права на приватност, налаже опрез у примени ових мера тајне опсервације понашања осумњиченог

Проактивна истрага прикривеног иследника мора се одвијати искључиво у границама наредбе судије за претходни поступак Све радње које прикривени иследник предузима у криминалном миљеу, у који је инфилтриран, морају, исто тако, бити у складу с наредбом, која представља правни основ његове делатности. То се односи на техничка снимања, прикупљање података у стану осумњиченог, и слично.

Недопустив је сваки акт подстрекавања осумњиченог на извршење кривичног дела. Прикривени иследник је, начелно, кривично одговоран за кривична дела, која изврши за време ангажмана у оквиру тајног истраживања у криминалној организацији. Уколико је, пак, кривично дело извршио у крајњој нужди, стекли би се услови за ослобађање од кривице. Анонимизација приликом саслушања прикривеног иследника, као сведока, могућа је у границама, успостављеним стандардима Европског суда за људска оправа.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Ashwort, Andrew, *Principles of Criminal Law*, New York 1999;
2. Lozzi, Gilberto, *Linaementi di Procedura penale*, Torino 2003;
3. Marty, M. D., Spencer J. R, *European Criminal Procedures*, Cambridge University Press, Cambridge – New York 2002;
4. Thaman C. Stephen, *Comparative Criminal Procedure – a casebook approach*, Carolina Academic Press, Durhan Nort Carolina 2008;
5. Van Dijk, Van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Kluver 1998;
6. Бановић, Божидар, „Коришћење специјалних средстава за надзор комуникација у преткривичном и кривичном поступку и људска права“, *Правни живот*, 9/2001;
7. Делибашић, Вељко, „Прикривени иследник“, *Наука, Безбедност, Полиција –Журнал за Криминалистику и право,* КПА, Београд 2016;
8. Зупанчич, М. Боштјан, *Уставно казнено процесно право*, Љубљана 1966;

9. Камбовски, Владо, *Организиран криминал*, Скопје 2005;
10. Карас, Жељко, *Незаконити докази,* Загреб 2006;
11. Кнежевић, Саша, *Кривично процесно право, општи део*, Ниш 2023;
12. Кос, Дамир, „Битна повреда одредаба казненог поступка – незаконити докази“, *Актуелна питања казненог законодавства*, Инжњерски биро, Загреб 2005;
13. Лазин, Ђорђе, „Прикривени иследник у кривичном поступку“, *Правни живот*, 2004;
14. Лукић, Татјана, *Посебности кривичног поступка за организовани криминал, тероризам и корупцију,* Нови Сад 2008;
15. Мекбрајд, Џереми, *Људска права у кривичном поступку – Пракса Европског суда за људска права (превод*), Београд 2009;
16. Павишић, Берислав, *Талијански казнени поступак,* Ријека 2002;
17. Сачић, Жељко, *Организирани криминал – методе сузбијања*, Загреб 2001;
18. Фарел, Џ., „Статусот на одбраната од наведување во сталица во Соединетите Американски Држави“, *Безбедност – ревија за криминалистика, криминологија и кривично право*, дкембри 1993;
19. Фејеш, Иштван, *The undercover agent in the criminal procedure law of Serbia and Montenegro*, Faculty of Law, Novi Sad 2014;
20. Шкулић, Милан, *Кривично процесно право,* Београд 2009;
21. Шкулић, Милан, *Организовани криминал, појам, појавни облици, кривична дела и кривични поступак*, Београд 2018.

Правни извори

1. Code de procedure penale, *htts://www.legifrance.gouv.fr;*
2. Закон о изменама и допунама Закона о уреду за сузбијање корупције и организираног криминалитета – ЗУСКОК, *Народне новине Републике Хрватске*, бр. 33/2005
3. Одлука Врховног суда Републике Хрватске Кж-172/2001;
4. Одлука Врховног суда Републике Хрватске Кж-222/01 од 11.04.2001. године;
5. Одлука Европског суда за људска права у случају *Делта ц против Француске*, серија А, бр. 191, од 19.12.1990. године;
6. Одлука Европског суда у случају Франциско Теиксиро де Кастро против Португала, бр. 25829/94 од 18.05.1998. године.

Full Professor Saša Knežević, LL.D.

Faculty of Law, University of Niš

UNDERCOVER INVESTIGATOR

Summary

The expansion of organized crime and other most serious criminal offenses claims the development of new measures by organized society in order to combat this socially negative phenomenon. New manifestations of criminal activity, along with increasingly organized forms of its expression, create the need for new and adequate instruments of societal response to violations and threats to social values. In this context, the effectiveness of traditional forms of evidence aimed at uncovering and clarifying the most serious criminal offenses is brought into question.

Within the catalog of special measures of gathering evidence, the engagement of an undercover investigator holds a significant place. Through the proactive investigation of a police agent embedded in criminal circles, criminal acts are uncovered and evidence is collected.

By deploying an infiltrated agent, it is possible to prevent criminal offenses or, at the very least, gather evidentiary material for the prosecution of members of a criminal organization. In addition, the undercover investigator can testify in court about their activities regarding gathering of evidence within a criminal group. Due to the specific position of this actor, positive law allows so-called anonymous testimony by the undercover investigator. This is the only legal possibility for testimony without the public disclosure of the identity of the witness.

The following discussion will highlight the most important issues related to the engagement of undercover investigators in the detection and proving of criminal offenses. Particular attention will be given to certain controversial issues concerning the proactive activities of the undercover investigator.

Key words: *Undercover investigator; Evidence; Special evidentiary actions; Incitement; Agent provocateur; Anonymous witnesses*.

УДК/UDC 656.1.08
ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД / *REVIEW ARTICLE*

Проф. др Милан Вујанић

Факулет за саобраћај, комуникације и логистику, Будва

Др Драган Обрадовић, судија

Правосудна академија, Београд

САОБРАЋАЈНИ ЗНАК ИЗРИЧИТЕ НАРЕДБЕ У ДОМАЋИМ ПРОПИСИМА – ОДСТУПАЊА ОД МЕЂУНАРОДНИХ ПРОПИСА

Саобраћајне незгоде су свакоднева реалност широм света, са различитим учесницима. У већини ситуација, органи поступка – полиција, односно јавни тужиоци, обављају увиђај, констатују у записнику бројне податке од значаја за утврђивање пропуста учесника у саобраћајној незгоди, међу којима су и подаци о саобраћајним знацима и сигнализацији. Подаци о саобраћајним знацима, уочени од стране органа поступка, могу бити од одлучујућег значаја за утврђивање пропуста који су били узроци настанка саобраћајне незгоде. Саобраћајни знаци и сигнализација, и њихово постављање, регулисано је законским, односно подзаконским прописима. Аутори су у раду покушали да укажу на потребу да се органи поступка али и вештаци саобраћајно техничке струке – свако из свог угла, почев од увиђаја, током истраге и главног претреса, упознају са саобраћајним знацима и сигнализацијом контатованом на лицу места у време и у околини увиђаја на лицу места, да провере да ли су саобраћајни знаци и сигнализација постављени у складу са важећим прописима, тј. да ли је сигнализација била важећа, да ли је утицала и на који начин, на пропусте учесника саобраћајне незгоде. У свим државама са простора бивше СФРЈ, постоје важећи законски и подзаконски прописи којима се регулише безбедност саобраћаја на путевима, и ближе регулишу саобраћајни знаци и сигнализација. Све државе након осамостаљења, преузеле су и најважнији међународни пропис који се односи на саобраћајне знаке и сигнализацију, ратификован од стране СФРЈ. Међутим, до да-

Милан Вујанић, *vujanic@mail.com.*
Горан Марковић, *dr.gaga.obrad@mail.com.*

нас поједини знаци приоритета из међународне конвенције нису на адекватан начин систематизовани у домаћим прописима. То може бити од значаја за различите судске поступке – кривичне али и за парнични поступак у погледу накнаде штете.

Кључне речи: Саобраћајни знаци; Увиђај; Саобраћајна незгода; Вештачење; Судски поступци.

1. УВОД

Једна од негативних последица које са собом доноси саобраћај јесу саобраћајне незгоде (даље: СН).[1] Широм света, нема дана да се у медијима не појави нека нова информација о СН са тешким, односно најтежим – смртним последицама. То су директне последице масовног саобраћајног преступништва (Мрвић Петровић, Обрадовић, 2023:63). Иста је ситуација у државама Европе, у Босни и Херцеговини – свим њеним саставним деловима и Србији, као и у свим државама са простора бивше Југославије.

Светска здравствена организација (даље: СЗО), у званичним извештајима наводи да су СН током 2019. године биле водећи узрок смрти деце и младих (старости од 5 до 29 година), 23% свих смртних исхода услед СН дешава се у узрасној категорији од 60 и више година, а када се посматрају сви узрасти СН су биле 12. по реду узрок смртног страдања. Од укупног броја погинулих, две трећине су биле радно способне особе (старости од 18 до 59 година) што узрокује огромне здравствене, социјалне и економске штете у целом друштву (СЗО, 2023).

У раду је указано на важећи и обавезан међународни пропис о саобраћајној сигнализацији и неусклађеност тог прописа у БиХ и делимичну неусклађеност у Србији. Пажња је, у мери колико је потребно, усмерена на поједине саобраћајне знакове у прописима свих држава са простора бивше Југославије, чије је значење различито. Поједине државе су значење саобраћајних знакова ускладиле са одредбама међународне конвенције, док неке од тих држава, међу којима је и БиХ, ни до данас нису ускладиле значење тих саобраћајних знакова са ратификованом међународном Конвенцијом – ни у време писања овог рада.

Циљ рада је да укаже на опасност због које држављани БиХ, учесници у СН могу бити оглашени одговорним, у неком од казнених поступака у државама које су ратификовале међународну конвенцију

[1] К. Липовац, Д. Јовановић, М. Нешић, *Основе безбедности саобраћаја*, Криминалистичко - полицијски универзитет, Београд 2019.

која се односи на саобраћајну сигнализацију, тј већини европских држава али и државама на другим континентима, а због заблуде у коју су доведени од стране своје државе, и у зависности од тежине последица насталих непрописним понашањем. Заблуда возача из БиХ, је последица неусклађености прописа БиХ са најважнијим међународним прописом о саобраћајној сигнализацији. Због те неусклађености, возачи из БиХ, нису упознати са значењем појединих саобраћајних знакова изричитих наредби, па могу бити кажњени у другим државама. Поставља се и питање да ли држављани БиХ могу и имају право, да остваре накнаду штете у својој држави, због заблуде у коју су доведени прописом своје државе, који је у супротности са међународном Конвенцијом.

2. ПОДАЦИ О САОБРАЋАЈНИМ НЕЗГОДАМА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И СРБИЈИ

Босанскохерцеговачки ауто-мото клуб (БИХАМК) је током марта 2025.године презентовао **податке за 2024. годину** у којој се догодило укупно **35.854 СН од којих је 8.007 СН са погинулим и повређеним лицима, те 27.847 СН са материјалном штетом**. **Живот су изгубиле 222 особе, док је 11.300 особа задобило теже или лакше тјелесне повреде**. Анализирајући статистику, **приметно је повећање укупног броја СН за 2,01 % у односу на катастрофалну 2023. годину, која је у односу на претходну имала повећање за 10,89 %. Неславан процентуални раст се примјећује и код броја СН са погинулим или повријеђеним особама**, јер је у 2024. години регистрован раст од 4,46 %.[2]

Према подацима **Републичког завода за статистику Републике Српске** објављним током марта 2026.године у СН на путевима у Републици Српској током 2025.године погинуло је укупно 128 особа, што представља повећање од 36,2 одсто у односу на 2024. годину, када су у СН живот изгубиле 94 особе. Поред повећања броја погинулих, евидентиран је и пораст броја тешко повријеђених лица у СН. Током 2025. године тешко је повријеђено 667 особа, док је у 2024. години тај број износио 616.[3]

На подручју **Брчко дистрикта Босне и Херцеговине** током 2025.године забиљежено је укупно 305 СН, од којих је десет имало смртни исход са укупно 12 погинулих особа и то три возача, три пут-

[2] https://balkans.aljazeera.net/teme/2025/3/15/brojevi-su-neumoljivi-i-bolni-sve-vise-mrtvih-na-cestama

Alen Jazić, Published On 15 Mar 2025., преузето 23.3. 2025.

[3] https://rzs.rs.ba/front/article/7472/, преузето 23.3. 2026.

ника, четири пјешака, један бициклиста и један мотоциклиста - навели су из Полиције Брчко дистрикта БиХ. [4]

У моменту писања овог рада није био познат укупан број погинулих на територијсвих делова Босне и Херцеговине јер нису били познати подаци из Федерације БиХ, али према подацима у медијима из августа 2025.године дошло је до забрињавајућег пораста СН и погинулих у БиХ у 2025. У Федерацији, сваки трећи дан једна особа погине у СН. Исто тако, број незгода у 2025. је повећан за 20 одсто, а број погинулих за 50 одсто је већи, него за првих 6 мјесеци у односу на прошлу годину.[5]

Подаци Агенције за безбедност саобраћаја (даље: АБС) показују да се током 2024. године у Републици Србији на путевима догодило 32.262 СН у којима је смртно страдало 514 лица, тешке телесне повреде су задобила 3.705 лица, док је лаке телесне повреде задобило 15.688 лица. Догодило се и 18.719 СН само са материјалном штетом. Током 2024.године дошло је до смањењања укупног броја СН, али је али је број СН са смртно страдалим лицима повећан за око 2%. Број тешко телесно повређених лица је повећан за око 9% и највећи је у петогодишњем периоду.[6] То се још боље види из Табеле 1.

Godina	**SN POG**	**SN POV**	**SN NAST**	**SN MŠ**	**Ukupno SN**	**POG**	**TTP**	**LTP**	**POV**	**Ukupno NAST**
2020	459	11.850	12.309	18.401	30.710	492	2.954	14.297	17.251	17.743
2021	482	13.271	13.753	20.821	34.574	521	3.347	16.557	19.904	20.425
2022	505	12.802	13.307	19.933	33.240	553	3.302	15.817	19.119	19.672
2023	470	12.994	13.464	19.386	32.850	503	3.398	15.661	19.059	19.562
2023	481	13.062	13.543	18.719	32.262	514	3.705	15.688	19.393	19.907
Promena	**2%**	**1%**	**1%**	**-3%**	**-2%**	**2%**	**9%**	**9%**	**2%**	**2%**

Tabela 1: Podaci Agencije za bezbednost saobraćaja: Osnovni pokazatelji stanja bezbednosti saobraćaja u Republici Srbiji, period 2019-2023. godine

[4]https://federalna.ba/u-brckom-tokom-prosle-godine-u-saobracaju-smrtno-stradalo-12-osoba-sfvgp,27.01.2026., преузето 23.3. 2026.

[5]https://federalna.ba/zabrinjavajuci-porast-saobracajnih-nesreca-i-poginulih-u-bih-u-2025-yrtef,7.08.2025., преузето 23.3. 2026.

[6] Агенција за безбедност саобраћаја, *Статитстички извештај о стању безбедности саобраћаја на путевима у Републици Србији за 2024*, https://www.abs.gov.rs/rsl/statisticki-izvestaji,13. 3. 2026.

То није коначан и стварни број СН на путевима Србије, не само ових пет година, него и било које године у претходном периоду од када се примењује Закон о безбедности саобраћаја на путевима (даље: ЗБС)[7] и од када постоји у Србији примена тзв. Европског извештаја о осигурању (даље: Европски извештај), који се примењује на СН са мањом материјалном штетом – штета која представља обележја прекршаја.

3. НАЈВАЖНИЈИ МЕЂУНАРОДНИ ПРОПИСИ О САОБРАЋАЈНИМ ЗНАЦИМА

Бечка конвенција о саобраћајним знацима и сигнализацији је најважнији међународни пропис у вези са овом проблематиком (даље: Конвенција).[8] У питању је мултилатерални уговор за стандардизацију система сигнализације за друмски саобраћај (саобраћајни знаци, семафори и ознаке на путу) који се користе на међународном нивоу. Конвенција је усвојена 8.новембра 1968.године, а ступила је на снагу 6.6.1978. године. Бивша Југославија је потписала и ратификовала Конвенцију 8. новембра 1968. године. Само пет европских држава нису потписнице Конвенције и то: Андора, Ирска, Исланд, Малта и Монако.[9]

У члану 2 су сви саобраћајни знаци класификовани у категорије од А-Х. Конвенција затим прецизира боје, величине и облике за сваку од ових класа знакова:

У групи Б су : **Знаци приоритета**.

Први у групи **знакова приоритета** је саобраћајни знак:

„дати предност“ - „уступи првенство“.

7 Закон о безбедности саобраћаја на путевима, *Службени гласник РС*, бр. 41/2009, 53/2010, 101/ 2011, 32/2013, 55/2014, 96/2015, 9/2016, 24/2018, 41/2018, 87/2018, 23/2019, 128/2020, 76/2023, 19/25.

8 *Vienna Convention on Road Signs and Signals,* Vienna, 8 November 1968.

9 *Ibid*.

Као и за све остале саобраћајне знакове, прописани су облик и димензије знака – „обрнути једнакостранични троугао“, боје – беле или жуте, са црвеним оквиром, у две величине – 0,9м (велики) и 0,6м (мали).

Ради потпуног објашњења значења претходног знака, аутори сматрају да је неопходно поменути још два саобраћајна знака из Конвенције.

У групи **знакова приоритета** према одредбама Конвенције је и саобраћајни знак:

“Priority road” – “приоритетни пут/пут са правом првенства”

У групи **знакова приоритета** према одредбама Конвенције је и саобраћајни знак:

“End of priority road”– крај приоритетног пута/крај пута са правом првенства пролаза”

Ова два саобраћајна знака су поменута ради указивања на „креацију“ која је учињена приликом превода и ратификовања Конвенције, од стране надлежних органа тадашње заједничке државе – Југославије.

О томе ће бити више речи у даљем тексту овог рада.

4. УСТАВИ БИХ И СРБИЈЕ - ЗНАЧАЈ ЗА ПРИМЕНУ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА

Устав Босне и Херцеговине у Анексу II Прелазне одредбе у делу који се односи на континуитет правих прописа садржи одредбу:

„Сви закони, прописи и судски пословници, који су на снази на територији Босне и Херцеговине у тренутку када Устав ступи на снагу, остаће на снази у оној мјери у којој нису у супротности са Уставом док другачије не одреди надлежни орган власти Босне и Херцеговине.“[10]

Устав Републике Србије у основним одредбама садржи одредбу која се односи на међународне односе.[11] У члану 16. Устав наводи: „Спољна политика Републике Србије почива на општеприхваћеним принципима и правилима међународног права. Општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни су део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују. Потврђени међународни уговори морају бити у складу с Уставом“.

5. УСКЛАЂЕНОСТ ЗНАЧЕЊА ПОЈЕДИНИХ САОБРАЋАЈНИХ ЗНАКОВА У БИХ И СРБИЈИ

Након осамостаљена ***Босна и Херцеговина 12. јануара 1994. године*** је преузела претходно ратификовану Конвенцију о саобраћајним знацима и сигнализацији, док је Србија то урадила касније - ***12.марта 2001. године***.[12] Поменуту Конвенцију су до 2011.године преузеле и све остале државе настале на простору бивше СФРЈ.

Поред закона о безбедности саобраћаја на путевима Бих и Србија, али и свака од осталих новоформираних држава на простору бивше СФРЈ, донела је и подзаконске прописе, који се односе на саобраћајне знакове и саобраћајну сигнализацију, којима прописује намену, врсту, значење, облик, боју, димензије, карактеристике и постављање саобраћајних знакова, сигнализације и опреме на путевима, које се користе за друмски саобраћај. У свим тим државама, у моменту доношења, у погледу значења поменутог саобраћајног знака, задржано је идентично и погрешно значење као у моменту превода ратификоване Конвенције у СФРЈ.

У моменту писања овог рада, **у БиХ као и у Србији, али и у свим овим државама, поменути саобраћајни знак се налази у групи саобраћајних знакова изричитих наредби**, али је у погледу значења саобраћајног знака ситуација у овим државама различита.

10 https://www.ustavnisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf

11 Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 98/2006, 115/2011.

12 https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XI-B-20&chapter=11

У БиХ је на снази **Правилник о саобраћајним знаковима и сигнализацији на путевима, начину обиљежавања радова и препрека на путу и знаковима које учесници у саобраћају даје овлаштено лице,** који су преузели оба ентитета и Брчко Дистрикт.[13] Саобраћајни знак „**Give Way”** је у члану 29 означено као **знак II -1** – “*наилазак на пут са првенством пролаза*” (II-1) обиљежава близину укрштања, односно спајања на ком возач мора дати предност свим возилима која се крећу путем на који он наилази.

Такво значење није у складу са значењем овог знака у одредбама Конвенције!

Након преузимања Конвенције, ни Србија није у почетку ускладила значење овог саобраћајног знака са Конвенцијом. У почетку, овај саобраћајни знак је у тада важећем Закону о основама безбедности саобраћаја у Србији, до 2014. године, био преведен као: **„наилазак на пут са правом првенства“!**

Република Србија је први Правилник о саобраћајним знаковима на путевима донела 2004.године (даље: Правилник 2004).[14] У Правилнику 2004. у члану 13 били су наведени : Знакови забране, односно ограничења, а први је био : знак "укрштање са путем са првенством пролаза"(II-1).

II-1

1) znak "ukrštanje sa putem sa prvenstvom prolaza" (II-1), koji označava blizinu raskrsnice na kojoj vozač mora da ustupi prvenstvo prolaza svim vozilima koja se kreću po putu na koji on nailazi;

Идентично значење овај саобраћајни знак је имао у Правилнику о саобраћајној сигнализацији из 2010.године, све до престанка важења овог Правилника крајем 2014.године.[15]

Усаглашавање значења саобраћајног знака „Give Way” са одредбама Конвенције, извршено је у Правилнику о саобраћајној сигнализацији из 2014.године (даље: Правилник 2014). [16] У Правилнику 2014

13 Правилник о саобраћајним знаковима и сигнализацији на путевима, начину обиљежавања радова и препрека на путу и знаковима које учесници у саобраћају даје овлаштено лице, *Службени гласник БиХ,* бр.16/07, 61/07.

14 Правилник о саобраћајним знаковима на путевима, *Службени гласник РС*, бр. 15/2004.

15 Правилник о саобраћајним знаковима на путевима, *Службени гласник РС*, бр. 26/2010.

16 Правилник о саобраћајним знаковима на путевима, *Службени гласник РС,* бр. 134/2014.

саобраћајни знак „Give Way“ први пут добија значење у складу са Конвенцијом - знак ***„уступање првенства пролаза”***(II-1), који на раскрсници на којој је постављен, означава наредбу возачу да мора да уступи првенство пролаза возилима која се крећу путем на који он наилази.

II-1

Ово значење је задржано и у важећем **Правилнику о саобраћајној сигнализацији** из 2017.године, са одређеним допунама тако да је сада важеће значење: знак "уступање првенства пролаза" (II-1), означава наредбу возачу да мора да уступи првенство пролаза возилима која се крећу путем на који наилази односно означава наредбу возачу да мора да уступи првенство пролаза шинском возилу које се креће по прузи на коју наилази.[17]

У погледу два саобраћајна знака која су поменута у овом раду, у вези са путем са првенством пролаза, домаћи законодавци су приликом усвајања Конвенције направили значајно не само језичко већ и суштинско одступање од одредаба Конвенције.

Иако је према одредбама Конвенције саобраћајни знак : ***“Priority road” – “приоритетни пут/пут са правом првенства”*** био сврстан у групу саобраћајних знакова приоритета, таква група саобраћајних знакова не постоји у одредбама тада важећег Закона о основама безбедности саобраћаја, већ је сврстан **у групу саобраћајних знакова обавештења,** преведен као: ***„пут са првенством пролаза***“.

17 Правилник о саобраћајним знаковима на путевима, *Службени гласник РС,* бр. 85/2017, 14/2021, 21/2024, чл. 25.

Саобраћајни знак је означавао пут или део пута на коме возила имају првенство пролаза у односу на возила која се крећу путевима који се укрштају с тим путем, односно делом пута.

У БиХ, овај саобраћајни знак је **у групи саобраћајних знакова обавештења:** III – 4 „*Пут са првенством пролаза“* и **у Србији** - са ознаком III – 3 *„Пут са првенством пролаза“.*

Према одредбама Конвенције и саобраћајни знак:***“End of priority road”– крај приоритетног пута/крај пута са правом првенства пролаза”*** је био такође, сврстан у групу саобраћајних знакова приоритета.

За овај саобраћајни знак, у тада важећем Закону о основама безбедности саобраћаја, важи све што је напред речено за претходни саобраћајни знак. И овај саобраћајни знак је био сврстан **у групу саобраћајних знакова обавештења и** преведен као: *„завршетак пута са првенством пролаза“.* Саобраћајни знак је означавао завршетак пута или дела пута на коме возила имају првенство пролаза у односу на возила која се крећу путевима који се укрштају с тим путем, односно делом пута.

У **БиХ,** овај саобраћајни знак је **у групи саобраћајних знакова обавештења:** III – 5 „*Завршетак пута са првенством пролаза“*, и у **Србији** са ознаком III – 3.1 *„Завршетак пута са првенством пролаза“.*

Све новоформиране државе са простора бивше СФРЈ су у својим подзаконским прописима задржале исто значење ова два саобраћајног знака, међутим ови саобраћајни знаци се налазе у различитим групама саобраћајних знакова у појединим државама.

Значај саобраћајног знака обавештења: *„Пут са првенством пролаза“* је у томе што су возачи, у заблуди да се налазе на путу са првенством пролаза док не наиђу на саобраћајни знак завршетак пута са првенством пролаза!

6. УСКЛАЂЕНОСТ ЗНАЧЕЊА ПОЈЕДИНИХ САОБРАЋАЈНИХ ЗНАКОВА У ОСТАЛИМ ДРЖАВАМА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Свака од осталих држава бивше СФРЈ, је након осамостаљена преузела претходно ратификовану Конвенцију о саобраћајним знацима и сигнализацији и то: ***Хрватска 2. новембра 1993.године, Црна Гора 23.октобра 2006.године, БЈРМ – а сада Северна Македонија 20.децембра 1999.године, и Словенија 14. априла 2011. године***.

Поред закона о безбедности саобраћаја на путевима, свака од новоформираних држава донела је и подзаконске прописе, који се односе на саобраћајне знакове и саобраћајну сигнализацију, којима прописује намену, врсту, значење, облик, боју, димензије, карактеристике и постављање саобраћајних знакова, сигнализације и опреме на путевима, које се користе за друмски саобраћај. У свим тим државама, у погледу значења поменутог саобраћајног знака, задржано је идентично и погрешно значење као у моменту превода ратификоване Конвенције у СФРЈ.

У моменту писања овог рада, **у свим овим државама поменути саобраћајни знак се налази у групи саобраћајних знакова изричитих наредби**, али је у погледу значења саобраћајног знака ситуација у овим државама различита.

У погледу усклађености значења овог саобраћајног знака са Конвенцијом на простору бивше СФРЈ, само су две државе ускладиле значење тог саобраћајног знака са одредбама Конвенције и то: Хрватска и Србија.

У **Републици Хрватској**, држави чланици ЕУ, на снази је **Правилнику о прометним знаковима, сигнализацији и опреми на цестама** којим се прописује намјена, врста, значење, облик, боја, димензије, карактеристике и постављање прометних знакова, сигнализације и опреме на цестама, које се користе за цестовни промет.[18]

Република Хрватска је, у погледу значења саобраћајног знака приоритета „**Give Way**” ускладила значење са одредбама Конвенције – овај знак је означен као **знак Б01 – “**Означава раскрижје на којем возач мора дати предност свим возилима која се крећу цестом на коју он наилази“. Знак мора бити постављен на споредну цесту непосредно прије њеног спајања с цестом с предношћу проласка.

Све остале новоформиране државе са простора бивше СФРЈ су у погледу значења овог саобраћајног знака приоритета задржале значе-

18 Правилник о прометним знаковима, сигнализацији и опреми на цестама Републике Хрватске, *Народне новине*, бр. 92/19, чл. 23.

ње знака како је то урађено приликом превода након ратификације Конвенције од стране наше тадашње заједничке државе.

У Републици Црној Гори је на снази **Правилник о саобраћајној сигнализацији** којим се прописују облик, садржај, величина, услови и начин постављања саобраћајних знакова, семафора, свјетлосних ознака на путу и ознака на коловозу и тротоару.[19] Саобраћајни знак „**Give Way”** је означен као **знак II-1 –** *“Укрштање са путем са првенством пролаза”* **–** означава мјесто пред улазом у раскрсницу на коме је возач дужан да уступи првенство пролаза возилима која се крећу путем на који он наилази.

У Републици Северној Македонији на снази је **Правилник о саобраћајним знацима, опреми и сигнализацији на путевима**, којим се прописују значење, облик, боја, димензије, садржај, услови и начин постављања саобраћајних знакова, опреме и сигнализације која се поставља на јавним путевима и улицама.[20] Саобраћајни знак „**Give Way”** је означен као **знак 201 -** *“Укрштање са путем са првенством пролаза”* **–** означава близину раскрснице на којој возач уступа првенство свим возилима која се крећу путем на који он наилази.

У Републици Словенији, држави чланици ЕУ, на снази је **Правилник о саобраћајним знацима и саобраћајној опреми на путевима** којим се прописују намена, врсте, значење, облик, боја, величина, карактеристике и постављање саобраќајних знакова и саобраќајне опреме на јавним и некатегорисаним путевима који се користе за јавни друмски саобраќај.[21] Саобраћајни знак „**Give Way”** је означен као **знак 2101 -** *“Раскрсница / Укрштање са путем са првенством пролаза”* **–** означава раскрсницу или укрштање на којој возач уступа првенство свим возилима која се крећу по путу са приоритетом или главном саобраќајном правцу.

19 Правилник о саобраћајној сигнализацији Црне Горе, *Службени лист ЦГ,* бр. 35 /2021, 123/2023, 21/2024, чл. 26.

20 Правилник за сообраќајните знаци, опрема и сигнализација на патот, *Службени весник на Република Северна Македонија,* бр. 174/20, чл. 16.

21 Правилник о прометни сигнализацији ин прометни опреми на цестах, *Уредни лист Републике Словеније,* шт. 26/2024, чл.1.

7. ПИТАЊЕ НАКНАДЕ ШТЕТЕ У ПОЈЕДИНИМ СПЕЦИФИЧНИМ СИТУАЦИЈАМА У БИХ И ЗА ЊЕНЕ ГРАЂАНЕ

На путевима БиХ, држава региона, Европе и света, присутна су возила којима управљају држављани разних држава. С обзиром на географски положај БиХ, на путевима се налазе возачи који управљају возилима са регистарским ознакама свих новоформираних држава са простора бивше СФРЈ. Посебно су бројни држављани Црне Горе, Србије и Хрватске – државе са којима се БиХ граничи, који управљају возилима регистарских ознака држава њиховог порекла. Поред држављана БиХ, других странаца, и држављани тих држава учествују у саобраћајним незгодама на путевима, некад као лица која су непрописним понашањем проузроковала саобраћајну незгоду, некад као оштећени–жртве, у саобраћајним незгодама, због пропуста других учесника у саобраћају.

Иста је ситуација и са држављаним БиХ, који се као учесници у саобраћају, појављују у страним државама – у региону и шире, у Европи и свету.

Ако се догоди саобраћајна незгода у некој од тих саобраћајних ситуација, пропуст држављана БиХ којима се ставља на терет да су својим пропустом у вожњи проузроковали саобраћајну незгоду може бити због пропуста државе Босне и Херцеговине, јер су држављани поменуте државе доведени у заблуду као учесници у саобраћају на територији других држава, које су законодавство у погледу значења саобраћајних знакова, усагласиле са одредбама Конвенције.

Наиме, у погледу значења саобраћајног знака приоритета „**Give Way**” *због погрешног превода тог саобраћајног знака,* чије је значење ***„дати предност“ - „уступи првенство“****,* њихови држављани - учесници у саобраћају су у заблуди, да се након уступања предности другим возилима и уласком на пут – налазе на путу са правом првенства пролаза, јер тако и гласи превод поменутог саобраћајног знака у Босни и Херцеговини - *“Укрштање са путем са првенством пролаза”,* иако лично нису видели саобраћајни знак који означава пут са првенством пролаза.

То не мора бити тачно – односно то није тачно, тј они су на путу који не мора да буде пут са првенством пролаза. Управљајући возилом у заблуди, да се налазе на путу са правом првенства пролаза, у коју су доведени погрешним прописом своје државе који је супротан Конвенцији, могу да погрешно протумаче правила саобраћаја и да проузрокују саобраћајне незгоде.

После тога, може доћи до покретања и вођења одговарајућих казнених поступака (кривични – прекршајни поступци) пред надлежним

судовима у иностранству – у државама које су ратификовале Конвенцију и значење саобраћајних знакова и сигнализације ускладиле са одредбама овог Конвенције. Ти поступци се могу завршити и осуђујућим пресудама против држављана БиХ. У најтежим случајевима ако су, због заблуде у коју су доведени погрешним прописом супротним Конвенцији, држављани БиХ проузроковали саобраћајне незгоде са најтежим односно тешким последицама (смрт или тешко повређивање) другог учесника у саобраћајној незгоди, против њих може бити одређен и притвор и могу бити задржани у притвору током целокупног трајања тих кривичних поступака, па и након објављивања осуђујуће пресуде, а због постојања разлога за одређивање односно продужење притвора – опасност од бекства, због тога што су у питању страни држављани. Ти и такви поступци могу дуго да трају! Осим тога, они могу да буду обавезани и да накнаде имовинско-правни захтев и трошкове кривичног поступка оштећенима, односно надлежним правосудним органима (јавном тужилаштву – суду) пред којим је против њих вођен кривични поступак.

По правноснажности одлуке у казненом поступку, могу бити тужени за накнаду штете, директно у држави у којој су проузроковали саобраћајну незгоду, односно у својој држави порекла, регресном тужбом од стране неког од осигуравајућег друштва БиХ, код којих је било осигурано возило којим су управљали у време саобраћајне незгоде, а коју штету је осигуравајуће друштво исплатило надлежном оштећеном у иностранству.

Због тога, поставља се оправдано питање – каква су права држављана БиХ у вези са саобраћајним незгодама које су евентуално проузроковали у државама које су ратификовале Конвенцију, односно са крајњим последицама таквих саобраћајних незгода, а због заблуде у погледу значења саобраћајног знака **„Give Way“,** у складу са важећим прописима о значењу тог саобраћајног знака у својој држави?

У казненоправном смислу, они немају било какве могућности да у својој држави пребивалишта - БиХ, остваре било каква права у погледу последица казнене осуде у иностранству.

Међутим, када су у питању последице у вези са накнадом штете коју евентуално морају да плате у иностранству, односно коју су за њих платила осигуравајућа друштва државе њиховог порекла, па им се обратили са регресним захтевом за накнаду штете, сматрамо да је ситуација другачија.

Наиме, у том погледу сматрамо да држављани БиХ, имају могућност да покрену одговарајуће поступке против своје државе порекла,

по начелу одговорности државе за штету. То је прописано у Закону о управи Босне и Херцеговине.[22]

Штета се састоји у томе што надлежни органи БиХ нису усагласили своје законодавство из области безбедности саобраћаја на путевима у погледу значења појединих саобраћајних знакова са међународним прописима – одредбама Конвенције, а то је обавеза која је уграђена у Уставу БиХ, о чему је било речи у претходном делу овог рада.

Наиме, надлежни органи БиХ, након осамостаљења од СФРЈ, нису усагласили прецизно своје подзаконске прописе о саобраћајним знацима и сигнализацији, у погледу значења појединих саобраћајних знакова са одредбама Бечке конвенције о саобраћајним знацима и сигнализацији, већ су некритички задржали превод Конвенције из времена бивше СФРЈ, који је погрешно преведен, у погледу значења саобраћајног знака **„Give Way“** . На тај начин су довели, односно могли су да доведу у заблуду држављане своје државе у погледу значења тог саобраћајног знака.

Због те заблуде њихови држављани као учесници у саобраћају на путевима у државама које су ратификовале Конвенцију у региону, Европи и на другим континентима, су доведени у заблуду односно могли су да буду доведени у заблуду и да због заблуде у погледу значења овог саобраћајног знака проузрокују саобраћајну незгоду, верујући да су након уступања предности возилима која се крећу путем на који наилазе, својим возилом ступили на пут са првенством пролаза и да управљају возилом на путу са првенством пролаза. Проблем настаје у моменту ако због заблуде не пропусте возило које се укључује на пут у смислу „правила десне стране“, јер су у заблуди и мисле да се крећу по путу са првенством пролаза и због тога је дошло до саобраћајне незгоде.

Она лица која су била осуђена у неком од казнених поступака (кривичном – прекршајном) у иностранству – државама које су ратификовале и усагласиле прецизно своје подзаконске прописе о саобраћајним знацима и сигнализацији у погледу значења појединих саобраћајних знакова, са одредбама Конвенције, могу, у парничним поступцима који се против њих покрену у БиХ, да истакну приговор да су били доведени у заблуду погршеним поступањем надлежних органа своје државе или да сами покрену поступак за накнаду штете

22 Закон о управи, *Службени гласник БиХ,* бр. 32/02, 102/09 и 72/17, чл. 8. Босна и Херцеговина, у складу са законом, одговара за штету коју орган управе нанесе физичком или правном лицу незаконитим радом.

против своје државе по више основа – као лица неоправдано осуђена или неосновано лишена слободе (у вези са осуђујућим кривичним пресудама у којима су били осуђени на ефективне казне затвора које су издржали у појединим страним државама, односно због боравка у притвору током трајања кривичних поступака који су против њих вођени у иностранству). Осим тога, они могу да поднесу и тужбе за накнаду материјалне штете против БиХ - државе порекла, због трошкова које су имали током вођења кривичних поступака који су против њих вођени, односно због последица имовинско-правног захтева оштећеним лицима у иностранству, које су морали евентуално да исплате у казненим поступцима.

Разлог је неправилан рад државних органа њихове државе, у вези са ратификацијом међународно признатог уговора које је БиХ - њихова држава порекла прихватила и ратификовала.!

8. ЗАКЉУЧАК

Питање ратификованих међународних уговора и њиховог правног положаја је јасно прихваћано у уставима свих држава насталих на простору бивше СФРЈ.

Неусклађеност прописа у вези са појединим међународним уговорима, као што је Бечка конвенција о саобраћајним знацима и сигнализацији, потиче из времена бивше СФРЈ када је значење појединих саобраћајних знакова погрешно преведено и такво значење је, без измена и усаглашавања са оригиналним значењем из Конвенције, остало у БиХ и у време писања овог рада.

Самим тим, генерације нових учесника у саобраћају – возача из БиХ, који возилима управљају приватно или пословно путевима у региону – у Хрватској и у Србији, али и у највећем броју држава Европе, и широм света које су потписнице Бечке конвенције о саобраћајним знацима и сигнализацији, због неправилног рада државних органа своје државе и заблуде у коју су доведени приликом полагања возачког испита и добијања возачке дозволе, могу постати извршиоци казнених дела у саобраћају (кривичних дела – прекршаја) иако су суштински жртве заблуда у погледу значења појединих саобраћајних знакова, од стране надлежних органа своје државе.

Та лица после евентуално издржане – плаћене казне у иностранству, због појединог казненог дела из области саобраћаја у вези са неуслађеношћу значења појединих саобраћајних знакова, имају могућност и да остваре право на накнду штете у својој држави порекла.

Због тога, аутори сматрају и за своју обавезу да са овим радом упознају најширу научну и стручну јавност у БиХ, са надом да ће рад

изазвати пажњу и надлежних државних органа БиХ који би потом у најкраћем року извршили измену и потпуно усаглашавање одговарајућег, тренутно важећег подзаконског прописа из ове области, са одредбама Бечке конвенције о саобраћајним знацима и сигнализацији, и на тај начин обезбеде правну сигурност за све држављане БиХ који учествују у саобраћају пре свега као возачи, у земљи али и у иностранству.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Липовац, Крсто, Јовановић, Драган, Нешић, Миладин, *Основе безбедности саобраћаја*, Криминалистичко - полицијски универзитет, Београд 2019;
2. Мрвић Петровић, Наташа, Обрадовић, Драган, „Reckless driving – how to prevent Russian roulette on Serbian roads“, *Међународни научни тематски скуп „Саобраћај, криминалитет и урбана безбедност“, Тематски зборник радова међународног значаја* (ур: А.Батрићевић, Д. Обрадовић), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд – Палић 2023.

Правни извори и званични извештаји

1. *Global status report on road safety 2023*, World Health Organization 2023;
2. *2015 motor vehicle crashes: overview DOT HS 812 318. Traffic Safety Facts Research Note.,* National Highway Traffic Safety Administration (NHTSA) 2016;
3. *Annual statistical report on road safety in the EU, 2024. European Road Safety Observatory.* Brussels, European Commission, Directorate General for Transport, European Commission 2024;
4. *Road Safety annual report*, International transport forum, Paris 2024;
5. *Vienna Convention on Road Signs and Signals*, Vienna 8 November 1968;
6. Закон о безбедности саобраћаја на путевима, *Службени Гласник РС*, бр. 41/2009, 53/2010, 101/ 2011, 32/2013, 55/2014, 96/2015, 9/2016, 24/2018, 41/2018, 87/2018, 23/2019, 128/2020, 76/2023, 19/2025;
7. Устав Републике Србије, *Службени гласник РС,* бр.98/2006, 115/2011;
8. Закон о управи, *Службени гласник БиХ,* бр.32/02, 102/09 и 72/17;
9. Правилник о саобраћајним знаковима и сигнализацији на путевима, начину обиљежавања радова и препрека на путу и знаковима које учесници у саобраћају даје овлаштено лице, *Службени гласник БиХ*, бр.16/07, 61/07;
10. Правилник о саобраћајним знаковима на путевима, *Службени гла-*

сник РС, бр.15/2004;

11. Правилник о саобраћајним знаковима на путевима, *Службени гласник РС*, бр. 26/2010;
12. Правилник о саобраћајним знаковима на путевима, *Службени гласник РС*, бр. 134/2014.
13. Правилник о саобраћајним знаковима на путевима, *Службени гласник РС*, бр. 85/2017, 14/2021, 21/2024.
14. Правилник о прометним знаковима, сигнализацији и опреми на цестама Републике Хрватске, *Народне новине РХ,* бр. 92/19.
15. Правилник за сообраќајните знаци, опрема и сигнализација на патот, *Службени весник на Република Северна Македонија,* бр. 174/20;
16. Правилник о саобраћајној сигнализацији Црне Горе, *Службени лист ЦГ*, бр. 35/2021, 123/2023, 21/2024;
17. Правилник о прометни сигнализацији ин прометни опреми на цестах, *Уредни лист Републике Словеније,* шт.26/2024;
18. Агенција за безбедност саобраћаја, *Статитстички извештај о стању безбедности саобраћаја на путевима у Републици Србији за 2024*, https://www.abs.gov.rs/rsl/statisticki-izvestaji,13. 3. 2026;
19. https://www.ustavnisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf;
20. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XI-B-20&chapter=11 ;
21. https://balkans.aljazeera.net/teme/2025/3/15/brojevi-su-neumoljivi-i-bolni-sve-vise-mrtvih-na-cestama Alen Jazić, Published On 15 Mar 2025., преузето 23.3. 2025;
22. https://rzs.rs.ba/front/article/7472/, преузето 23.3. 2026;
23. https://federalna.ba/u-brckom-tokom-prosle-godine-u-saobracaju-smrtno-stradalo-12-osoba-sfvgp,27.01.2026., преузето 23.3. 2026;
24. https://federalna.ba/zabrinjavajuci-porast-saobracajnih-nesreca-i-poginulih-u-bih-u-2025-yrtef,7.08.2025., преузето 23.3. 2026.

Full Professor Milan Vujanić, LL.D.

Faculty for Traffic, Communications and Logistic, Budva,
Adriatic university, Bar

Judge Dragan Obradović, LL.D.

Judicial Academy, Belgrade

PROHIBITORY TRAFFIC SIGN IN DOMESTIC REGULATIONS – DIFFERENCE FROM INTERNATIONAL REGULATIONS

Summary

Traffic accidents are an everyday reality all over the world, with different participants. In most situations, the authorities involved in the procedure – the police or public prosecutors – conduct an investigation and record in the report numerous data of importance for determining the negligence of the participants in the traffic accident, including data on traffic signs and signaling.

Data on traffic signs observed by the authorities involved in the procedure, in the immediate or distant vicinity of the place where the investigation is being conducted, can be of decisive importance for determining the negligence that led to the traffic accident. Traffic signs and signaling, and their installation, are regulated by law or by-laws. In traffic, the principle of trust applies, as a rule, except for specific categories of participants (children, the elderly, the disabled) in relation to whom the principle of limited trust applies.

In the paper, the authors tried to point out the need for the authorities of the procedure – the police, public prosecutors and judges, but also traffic technical experts – each from their own perspective, starting from the investigation, during the investigation and the main hearing, to familiarize themselves with the traffic signs and signage observed at the scene at the time and in the vicinity of the investigation at the scene, and to check whether the traffic signs and signage were installed in accordance with applicable regulations, i.e. whether the signage was valid, whether it influenced, and in what way, the failures of the participants in the traffic accident.

In Serbia, but also in all countries in the former SFRY, there are valid legal and by-laws that regulate road traffic safety, and which more closely regulate traffic signs and signaling. After gaining independence, all of

these countries also adopted the most important international regulation relating to traffic signs and signaling, which was ratified by the SFRY. However, to date, certain priority signs from the international convention have not been adequately systematized in domestic regulations. This may be of importance for various court proceedings - criminal but also for civil proceedings regarding compensation for damage, which is carried out after the final conclusion of criminal proceedings.

Key words: *Traffic signs; Investigation; Traffic accident; Expert examination; Court proceedings*.

УДК/UDC 343.343.3:351.74(497.11)
343.54/.55:351.74(497.11)
ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД / *ORIGINAL SCIENTIFIC ARTICLE*

Проф. др Жељко Никач

Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд

Бранко Лештанин, полицијски службеник

МУП Републике Србије

НОВИ ОБЛИЦИ НАСИЉА И АКТИВНОСТИ СРПСКЕ ПОЛИЦИЈЕ НА СУЗБИЈАЊУ

У раду се разматра осетљиво питање нових појавних облика насиља у породици, вршњачког насиља у школама и насиља на спортским приредбама у Србији. У питању су акти који узнемиравају јавност и уносе несигурност међу младима, женама и рањивим групама. У првом делу је изложен проблем насиља у породици и легислативни оквир за сузбијање, затим у другом је наведен проблем вршњачког насиља и такође легислативни оквир, док је у трећем третиран проблем насиља на спортским приредбама и легислативни оквир за сузбијање ове појаве. Четврти део чине институционални механизми друштвене реакције на поменуте облике насиља и указано је на улогу и задатке полиције, правосудних и других органа. Закључна разматрања обухватају критички осврт на актуелну ситуацију и предлоге de lege ferenda за побољшање стања, унапредјење праксе у поступању полиције и других органа. Посебно је апострофиран рад полиције у заједници у контексту апликације Србије за пријем у ЕУ и потребу хармонизације прописа, развоја добре праксе и међународне сарадње.

Кључне речи: Насиље у породици; Вршњачко насиље; Хулиганизам; Легислатива; Институционални механизми; Србија.

Жеако Никач, *zeljko.nikac@kpu.edu.rs.*
Бранко Лештанин, *b.lestanin@gmail.com.*

1. УВОД

Почетком XXI века у Србији и осталим земљама у транзицији развили су се нови појавни облици криминала, посебно они са елементима насиља. Поред класичних, јавили су се акти који се испољавају у специфичним областима као што су породица, школа, спортске и јавне манифестације, музички и културни догађаји. У периоду релативног друштвеног мира ове области су биле углавном заштићене од аката насиља, што је довођено у контекст тадашњег социјалистичког друштва и специфичне структуре.[1]

Ново време је донело техничко-технолошки развој друштва, компјутеризацију и модернизацију што је све утицало на развој нових појавних облика насилничког и другог криминала у заједници. Тако су се јавили насиље у породици, вршњачко насиље посебно у школама и насиље на спортским и јавним манифестацијама.[2]

Друштвени одговор на ове изазове је обухватио усвајање бољег легислативног оквира и изградњу делотворнијих институција за сузбијање насиља у друштву. У смислу апликације Србије за пријем у ЕУ усвојена су нова законска решења у области породичног права, породичних односа и сузбијања насиља у породици. На сродан начин је поступљено и у области вршњачког насиља усвајањем новела малолетничког и кривичног законодавства. Усвојена и модернија правна регулатива сузбијања насиља на спортским приредбама. Прописима у овим областима предвиђени су нови институционални механизми друштвене реакције, као што су специјализовани органи полиције, суда, тужилаштва и други. Значајно место имају бољи мултиагенцијски приступ, сарадње органа и координација, као и видови међународне полицијске и кривичне сарадње.

2. НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ

Историјски осврт указује да је ова појава позната од најранијих дана настанка људске цивилизације и касније опстала у даљим етапама развоја. У неким неразвијеним државама насиље у породици је део културног наслеђа, док је злостављање најчешћи облик и постоји поновљена виктимизација. Овај вид насиља је распрострањен у државама у транзицији и то је чак појачано, јер су нарушени односи у заједници и породици. Последице погађају не само чланове и жртве, већ нарушавају универзалне вредности – слободе, здравље, образовање и

[1] М. Милутиновић, *Криминологија*, Београд 1991, 165–166, 327–331.

[2] Ж. Никач, *Концепт полиције у заједници и почетна искуства у Србији*, Београд 2012, 141–165.

др. Према резултатима неких истраживања мали је број поднетих пријава оштећених жена (22% –35%), жена које се јављају за медицинску помоћ и трудница (23%) које се јављају медицинским службама ради пренаталне заштите.[3]

Породично насиље, посебно према женама од стране њихових партнера, је феномен савременог друштва који је превазишао културне, религиозне и друге границе. Развој друштва је довео до промена породичних односа и насиље у породици се више не третира као приватна ствар партнера и деце, већ је предмет пажње заједнице као јавни и друштвени проблем.[4]

У Србији је проблем насиља у породици дуго посматран као приватна ствар партнера и деце, јер је друштвени амбијент био другачији и постојао је снажан утицај патријархалног друштва и цркве. Таква ситуација је била за време *ex* социјалистичке државе, затим у време ратних сукоба и потом у периоду транзиције. Ситуација се поправила са демократским променама у друштву крајем XX века, када је насиље у породици третирано као питање од јавног интереса.[5]

2.1. Појам и облици насиља у породици

Светска здравствена организација заузела је медицинско схватање и усвојила Међународну класификацију болести, у којој су наведена обележја, клинички опис и последице.[6] Социолошко схватање полази од етиологије насиља у породици и истиче узроке и услове за настанак, прати последице, динамику догађаја, значај превенције и помоћ жртвама. Правно схватање полази од кривичноправне реакције, поступка и кажњавања извршиоца, где је централно питање прибављање доказа за кривични поступак и изрицање санкције.[7] Према ставу домаћег законодавца насиље у породици је сваки вид примене силе или претње да ће се напасти на живот или тело, дрско или безобзирно понашање којим се угрожава спокој, телесни интегритет или душевно

[3] Д. Спасић, Ж. Никач, „Родна равноправност и родно засновано насиље – правни оквир“, *Родна равноправност и родно засновано насиље*, Београд 2012, 1–30.

[4] В. Божић, Ж. Никач, „Казненоправни аспекти сузбијања насиља у обитељи у свјетлу нових законских решења“*, Кривично законодавство између праксе и прописа и усклађивање са европским стандардима*, Милићи 2017, 277–293.

[5] Б. Симић, Ж. Никач, „Насилнички криминалитет у Републици Србији“, *Култура полиса* 1/2012, 191–208.

[6] *Међународна статистичка класификација болести и сродних здравствених проблема,* Десета ревизија, Књига I, Београд 2013.

[7] Ж. Никач, „Борба против насиља у породици у Републици Србији у функцији заштите права на живот“, *Правни живот* 9/2017, 217–232.

стање члана породице (чл. 194 КЗ).[8] По мишљењу аутора најцелисходније је мултифакторско схватање које једнако уважава медицинско, социолошко и правно одређење насиља и посебно у породици.

Појавни облици насиља у породици су: физичко, психичко, сексуално и економско насиље. Физичко насиље је најчешћи појавни облик насиља у породици и дефинисано је као било који намерни физички напад или контакт којим се друго лице физички угрожава, повређује, излаже физичком болу или смрти која се могла избећи. Испољава се као гурање, ударање, шамарање, употреба оружја, убиство или покушај, уништење имовине, ускраћивање физиолошких потреба и одбијање пружања помоћи. У ову групу спада и занемаривање деце и старијих особа, где су посебно тешки случајеви занемаривања деце са посебним потребама, веома старих и болесних особа.[9]

Психичко насиље је негативни вербални – невербални однос према жртви у виду забрана, претњи, увреда и поступака који неповољно утичу на личност и психичко здравље. У питању су: омаловажавање, вређање, игнорисање, коришћење привилегија, псовање, исмевање, подругивање, приговарање, претње и принуде, застрашивање, изолација, презир, малтретирање, окривљавање, манипулација децом и вербални напади.

Сексуално насиље је: сексуално изазивање, непожељни коментари, нежељени сексуални предлози, присила на учешће или гледање порнографије, нежељено додиривање, болни и понижавајући сексуални чин, присилан сексуални однос, силовање и инцест. Оштећено лице не жели вољни интимни телесни контакт и било какву сексуалну активност, или пак о томе није у могућности да слободно одлучује из било којих разлога.

Економско насиље је ускраћивање финанцијских прихода и онемогућавање жртви да користи ресурсе, а у случају оштећеног детета случајеви када родитељ одбија да ради, неодговорно троши средства и не зарађује за живот. Испољава се као: неједнака доступност заједничким средствима, ускраћивање или контролисање приступа новцу, спречавање запошљавања, образовања и стручног напредовања, ускраћивање права на власништво, присиљавање на одрицање власништва или тражење власништва од којег се жртва насиља одрекла, продају ствари без сагласности власника или под принудом.

[8] Кривични законик, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19 и 94/24.

[9] Д. Спасић, Ж. Никач.

2.2. Легислативни оквир за сузбијање насиља у породици

Међународни правни извори за сузбијање насиља у породици обухватају конвенције, резолуције и декларације УН и СЕ, које је *ex* СФРЈ прихватила и ратификовала. Као једна од земаља сукцесора Србија је обавезе прихватила и преузела у целости. Најстарији документ је Конвенција за заштиту људских права и основних слобода коју је усвојио СЕ 1950. године. Конвенција гарантује право на живот, личну сигурност, приватни и породични живот и забрањује мучење, нехумано или понижавајуће поступање и дискриминацију. Породично насиље се третира као повреда основних права и то је истакнуто у пресудама Европског су за људска права.[10]

По значају је веома важна Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, из 1979. године.[11] Следи Опциони протокол уз Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације жена (1999).[12] Конвенција обавезује потписнице да хармонизују национално законодавство, обезбеде заштиту од дискриминације, афирмишу родну равноправност, обезбеде поштовање људских права и усвоје потребне мере. Државама су предложене мере за сузбијање родне неједнакости, едукацију породица, јачање материнства, помоћи родитељима у подизању и васпитању деце.[13]

У заштити деце од насиља у породици најважнија је Конвенција УН о правима детета из 1989. године,[14] према којој се признају као природна и неприкосновена право на живот и друга права стечена рођењем (право на здравствену заштиту, социјална и друга заштита деце и обавезе држава, затим заштита деце од свих облика насиља, злостављања, злоупотребе статуса и рехабилитација деце жртава породичног насиља).

Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција),[15] из 2011. године,

[10] Закон о ратификацији Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, са изменама и допунама, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори,* бр. 9/03.

[11] Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, *Службени лист СФРЈ –Међународни уговори* бр. 11/81.

[12] Закон о потврђивању Опционог протокола уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори,* бр. 13/02.

[13] Ж. Никач, (2017).

[14] Закон о ратификацији Конвенције УН о правима детета, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/90 и *Службени лист СРЈ – Међународни уговори,* бр. 4/96 и 2/97.

[15] Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, *Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори,* бр. 12–13/13.

предвиђа појам насиља у породици и елементе, затим појмове као што су извршилац, жртва, злостављање деце, старијих особа и партнера. Конвенција је дала велики допринос промени свести и ставова о насиљу над женама и у породици, афирмацији међународних стандарда, ефикасној кривично-правној реакцији држава, бољој социјалној помоћи жртвама, успостављању контроле и надзора преко посебних тела и експерата.[16]

Под окриљем УН је усвојено још неколико докумената и то: Препорука бр. 19 Комитета за елиминацију дискриминације жена, Декларација о елиминацији насиља према женама, Пекиншка декларација и платформа за акцију и Резолуција Комисије за људска права 2003/45 о елиминацији насиља над зенама.

Унутрашњи правни извори полазе од Устава РС као *lex generalis* прописа који афирмише људска и мањинска права, грађанске слободе, равноправност полова, забрану дискриминације по основу пола, расе, нације, друштвеног статуса, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовинског стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Наведени постулати су у вези са појмовима неповредивости физичког и психичког интегритета, заштите личности и сузбијања насиља.[17]

Породични закон је најважнији пропис који регулише питања брака, породичних односа и повезаних питања. Заштита од насиља у породици је успостављена за чланове породице, посебно жене и децу, чл. 197–200. Насиље у породици (чл. 197. ст. 1) је понашање којим члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Конкретни облици и радње насиља у породици (чл. 197, ст. 2) су: наношење или покушај наношења телесне повреде; изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу; присила на сексуални однос; навођење на сексуални однос или однос с лицем које није навршило 14. година живота или с немоћним лицем; ограничавање слободе кретања или комуницирања с трећим лицима; вређање и друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање. Мере заштите чланова породице (чл. 198) у случајевима насиља у породици су: издавање налога за исељење – усељење из породичног стана или куће, без обзира на власништво или закуп некретнине; забрана приближавања члану породице на дистанци; забрана приступа око места

[16] Ж. Никач, (2017).

[17] Устав Републике Србије – Устав РС, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 98/06 и 115/21, чл. 21. и 25.

становања или рада члана породице; забрана узнемиравања члана породице.[18]

Закон о забрани дискриминације предвиђа заштиту од дискриминације према: полу, раси, етничкој припадности, боји коже, језику, вери, политичком или другом уверењу, националном или социјалном пореклу, имовинском стању, синдикалном чланству, образовању, друштвеном положају, брачном или породичном статусу, старости, здравственом стању, инвалидитету, генетском наслеђу, родном идентитету, изражавању или полној оријентацији.[19]

Закон о равноправности полова предвиђа општу забрану дискриминације по основу пола, брачног и породичног статуса. Утврђује се једнако право на заштиту од насиља у породици и не сматрају се дискриминацијом мере и програми намењени жртвама насиља у породици којима се обезбеђује социјална, правна и друга помоћ и накнада ради отклањања и ублажавања последица насиља, као и мере усмерене према извршиоцима насиља у породици у циљу спречавања даљњег насиља (чл. 29).[20]

КЗ у Глави ХИХ предвиђа кривична дела против брака и породице, где је предвиђено и насиље у породици као кривично дело (чл. 194 КЗ). Основни облик састоји се у примени насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, за шта је прописана казна затвора од 3 месеца до 3 год. Даље су прописани квалификовани облици у случајевима коришћења оружја, опасног оруђа и изазивања ТТП или тешког нарушавања здравља (затвор од 6 месеци до 5 година), затим кривично дело према малолетној особи (затвор од 2 до 10 година) и када као последица наступи смрт члана породице (затвор од 3 до 15 година). Казном као за основни облик, уз новчану казну, казниће се ко прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона којим се уређују породични односи.

Закон о спречавању насиља у породици усвојен је са циљем унапређења организације и кординације рада државних органа, пружања хитне и ефикасне заштите и подршке жртвама насиља у породици. Спречавање насиља у породици чини мере којима се открива да ли прети непосредна опасност од насиља у породици и мере које се при-

[18] Породични закон, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 18/05, 72/11 – др. закон и 6/15.

[19] Закон о забрани дискриминације, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 22/09 и 52/21.

[20] Закон о равноправности полова, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 104/09.

мјењују када је опасност откривена (чл. 3, ст. 1). Непосредна опасност постоји када из понашања извршиоца и других околности произлази да је спеман да учини или понови насиље у породици (чл. 3, ст. 2). Насиље у породици се дефинише као акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља извршиоца према лицу с којим је у садашњем или ранијем брачном/ванбрачном/партнерском односу, или према лицу са којим је крвни сродник у правој линији, а у побочној линији до другог степена или с којим је сродник по тазбини до другог степена или коме је усвојитељ/усвојеник/храњеник/хранитељ или према другом лицу с којим живи или је живео у заједничком домаћинству. У Закону је подробније регулисан поступак који се односи на спречавање насиља у породици и посебне одредбе о кривичном поступку (чл. 12–23). Даље је истакнута улога лиценцираних припадника полиције, ЈТ и суда, мултиагенцијски приступ и мултисекторска сарадња органа у спречавању насиља у породици. Значајни су заштита и подршка жртвама насиља у породици и посебна евиденција података о случајевима насиља у породици (чл. 24–39).[21]

Подзаконски акти су од значаја у сузбијању насиља у породици и међу њима Општи протокол о поступању и мултисекторској сарадњи у ситуацијама родно заснованог насиља према женама и насиља у породици[22] и Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици 2021–2025. године.[23]

3. ВРШЊАЧКО НАСИЉЕ

Научно пручавање вршњачког насиља почело је 60-тих година прошлог века у скандинавским земљама, а повод је био догађај у Норвешкој када је троје дечака извршило колективно самоубисто после проживљеног насиља у школи.[24] Почетком XXI века уочено је да насиље у школама има тенденцију раста у свету и код нас. Као манифестација агресивног понашања младих вршњачко насиље је заступљено у развијеним и неразвијеним земљама, сеоским и урбаним

[21] Закон о спречавању насиља у породици, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 94/16 и 10/23 – др. закон.

[22] Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима, *https://rodnaravnopravnost.ombudsman.org.rs*, 23. март 2026.

[23] Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 47/21, 120/25 – др. одлука и 40/26.

[24] D. Olweus, *Bulling at school: what we know and what we can do,* John Wiley & Sons, University of Bergen 2013, 27–30.

градским срединама.[25] Насиље у школама и међу младима је постало питање јавног здравља на међународном нивоу, којим је почела да се бави и *WHO* која насиље одређује као намерна употреба физичке или психолошке силе или моћи под претњом, против себе, другог лица или против групе или заједнице, која резултира или може резултирати повредом, смрћу, психолошком штетом, лошим развојем или лишавањем живота.[26]

Према новијим истраживањима насиља над ученицима су обично мање групе од 2 до 3 ученика (60%–65%), док се појединац као извршилац јавља у мањем броју случајева (35%–40%). Према истраживањима у нашој заједници утврђено је да око 5% ученика сваке школе потенцијално чине насилно језгро у тој средини, док последице и квантум штете зависе од ставова одраслих, присутности и контекста. У погледу места извршења вршњачко насиље се најчешће дешава у школи (учионица, тоалет, ходник, игралиште, двориште), а у погледу времена у питању је најчешће време одмора, период пре и после наставе.[27] По правилу наставници или други одрасли нису присутни, док друга деца најчешће не прискачу у помоћ жртви због страха, недостатка емпатије и незаинтересованости.

3.1. Појам и облици вршњачког насиља

Вршњачко насиље обухвата свако физичко или психичко насилно понашање усмерено према деци (млађи од 18 година), од стране њихових вршњака и извршено са намером повређивања.[28] У питању је вербално или невербално понашање којим се наноси штета другом лицу и састоји се у физичком или психолошком повређивању актима, као што су застрашивање, срамоћење, социјална изолација и др.[29] Вршњачко насиље се често изједначава са школским насиљем које се дешава у склопу школе где постоји интеракција између ученика, наставника и родитеља. Школско насиље је шири појам од вршњач-

[25] С. Гашић-Павишић „Мере и програми за превенцију насиља у школи”, *Зборник Института за педагошка истраживања* 36/2004, 168–187.

[26] E. Krug, *et. al.*, *World report on violence and health*, World Health Organization, Geneva 2002, 5.

[27] *http://www.zastitimodjecuodnasilja.org/latn/?page=19*, 31. март 2026.

[28] Х. Арент, *О насиљу*, Чигоја штампа, Београд 2002, 54.

[29] Д. Попадић, Д. Плут, *Насиље у основним школама у Србији: облици и учесталост,* Београд 2007, 310.

ког јер укључује насиље између актера у школи: наставника над ученицима, ученика над одраслима у школи и вршњачко насиље.[30]

У англосаксонској литератури и пракси помиње се израз булинг (*bullying*) који означава лице које користи снагу или моћ да би се уплашио слабији или му се нанела штета. Булинг је синоним за вршњачко насиље, школско насиље, силеџиство, злостављање или малтретирање, а код нас се углавном преводи као силеџијство, злостављање, малтретирање или насиље. Основни елементи булинга су: негативни поступци (понашање), понављање и трајно (негативно) понашање и асиметричан однос снага између починиоца и жртве.[31]

Појавни облици вршњачког насиља су различити и зависе од критеријума поделе и приступа појединих аутора. Најзаступљенија подела је на физичко, психичко (емоционално), социјално, сексуално и дигитално насиље.[32] Идентичну поделу усваја и Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање[33] (тач. 2), где се поред наведених наводе и други облици као што су: злоупотреба, насилни екстремизам, трговина људима, експлоатација деце и ученика и др. Физичко насиље је најчешћи вид вршњачког насиља и то у виду физичког повређивања детета намерним наношењем телесних повреда или довођењем у опасност, без обзира на интензитет и тежину повреда. Њихови облици су: гурање, ударање, шамарање, чупање, дављење, гађање, напад оружјем, паљење, тровање, посипање врућом водом, ускраћивање хране, отимање и уништавање ствари.[34]

Психичко (емоционално) вршњачко насиље није јединствено дефинисано и за потребе рада полазимо од става усвојеног у Правилнику о протоколу. У питању је понашање које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља, достојанства детета и ученика или запосленог. У питању су следећи поступци: омаловажавање, етикетирање, игнорисање, вређање, уцењивање, називање погрдним именима, оговарање, подсмевање, исмејавање, изнуђивање, неприхватање, манипулисање, застрашивање, претња, огра-

[30] Ж. Никач, Д. Васиљевић, „Насиље у школама и његово спречавање и сузбијање – нормативни и оперативни аспекти“*, Зборник радова Насиље у школама и његово спречавање и сузбијање*, 2011, 21–44.

[31] Д. Попадић, *Насиље у школама*, Београд 2009.

[32] Ж. Требјешанин, *Насиље у школама: мотиви, превенција, и сузбијање*, Београд 2008, 193–213.

[33] Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање – Правилник о протоколу, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 11/24.

[34] Ј. Ракић, „Појам и облици вршњачког насиља“, *Правне теме* 5/2015, 59–67.

ничавање слободе кретања, ускраћивање пажње, искључивање из групе и други облици непријатељског понашања.[35] Последице психолошког насиља су губитак самопоуздања, стрес, одсуство из школе и др.[36] Жртве вршњачког насиља су најчешће девојчице и деца која се по нечему издвајају у колективу, а по неким истраживањима и девојчице су често виновници психичког насиља. У новије време дешавају се случајеви задиркивања вршњака због лоше материјалне ситуације, скромнијег одевања, припадности мањинској, верској или националној заједници, изгледа, здравственог стања.

Социјално насиље према Правилнику о протоколу је понашање којим се искључује дете и ученик из групе вршњака и социјалних активности, одвајањем од других, неприхватањем по основу различитости, ускраћивањем информација, изоловањем заједнице, ускраћивањем задовољења социјалних потреба. Овај вид насиља се заснива на неједнаком положају жртве и насилника, дисбалансу моћи и снаге и манифестује се у виду увреда, исмевања, непримерених надимака и искључења из друштвене групе.[37] Према истраживањима девојчице су склоније овом виду насиља.[38]

Сексуално насиље је вид вербалног, гестовног или физичког контакта са сексуалним садржајем у циљу узнемиравања или намерног наношења физичке, душевне боли или срамоте жртви.[39] У питању је физички контакт као што је додиривање делова тела или приљубљивање уз тело жртве, где се жртва третира као сексуални објект. Овај вид насиља обухвата и вербалне и невербалне инсинуације, излагање жртве порнографском садржају, воајеризму и езибиционизму. Жртва, дете или ученик, сексуално се узнемирава тако што се приморава на сексуалне активности које не жели, не схвата или није развојно дорастао, или се користи за проституцију, порнографију и друге облике сексуалне експлоатације.[40] Последице сексуалног насиља су бројне и односе се на физичко, ментално, сексуално и репродуктивно здравље жртве,[41] а постоји и негативан утицај на живот породице и људе из

[35] С. Синобад, „Обележја вршњачког насиља у школама“, *Темида* 3/2005, 19–23.

[36] K. Rigby, “What children tell us about bullying in schools”, *Children Australia* 2/1997, 28–34.

[37] Д. Симеуновић, *Увод у политичку теорију*, Београд 2009, 102.

[38] B. Coloroso, *Nasilnik, žrtva i promatrač: od vrtića do škole, kako roditelji i učenici mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja*, Zagreb 2004.

[39] Правилник о протоколу.

[40] *Ibid.*

[41] У питању су последице као што су нежељена трудноћа, ризични абортус, полно преносиве инфекције, ХИВ/АИДС, па чак и смрт. Жртве сексуалног насиља могу да буду и дечаци, што је у традиционалним друштвима табу тема и изазова стигматизацију жртве.

окружења жртве. Жртве ретко пријављују сексуално насиље због страха од осуде средине, бојазни да им се неће веровати и страха од освете извршиоца.

Дигитално насиље састоји се у злоупотреби савремених електронских комуникација, што има за последицу угрожавање достојанства личности. У питању је агресиван, тенденциозан акт који врши појединац или група користећи електронска средства комуникације, у више наврата и током дужег периода против жртве која не може лако да се одбрани од напада.[42] Дигитално насиље се остварује у сајбер простору слањем порука, видео записа, електронском поштом, путем СМС, ММС и веб-сајта, тзв. четовањем, укључивањем у форуме, социјалне мреже и објављивањем садржаја или поверљивих личних података без сагласности (информације, слике, видео снимци).[43] Последице овог вида насиља су узнемирење жртве, страх, изолација, стигматизација у окружењу, одбацивање. Према Правилнику о протоколу насиље и злостављање деце може се јавити и у другим формама као што су: злоупотреба деце и ученика, насилни екстремизам, трговина људима, експлоатација, занемаривање и немарно поступање.

3.2. Легислативни оквир за сузбијање вршњачког насиља

Конвенција УН о правима детета је несумњиво најважнији правни извор у овој области и исту је ратификовала *ex* СФРЈ, односно признала Србија као једна од држава сукцесора. Конвенција је донета у духу Повеље УН која афирмише достојанство човека, једнака и неотуђива права, слободу, правду и друге универзалне вредности. Конвенција се ослања на друге важне међународне документе као што су: Општа декларација УН о правима човека, међународни пактови о правима човека (МПГПП, МПЕСКП), претходна Декларација о правима детета из 1959. године, Декларација о социјалним и правним принципима у вези благостања деце, старатељства и усвојења, Правила УН о стандардном минимуму у малолетничком правосуђу (Пекиншка правила) и Декларацију о заштити жена и деце у случају ванредног стања и оружаног сукоба.

Према Конвенцији државе се обавезују да обезбеде сва права деци без дискриминације и без обзира на расу, боју коже, пол, језик, верои-

[42] Д. Кузмановић *et. al*., *Дигитално насиље – превенција и реаговање*, Београд 2016, 15–18.

[43] Правилник о протоколу. Као синоними за дигитално насиље користе се и називи као што су сајбер булинг (*cyberbullying*), сајбер злостављање или малтретирање, онлајн насиље, виртуелно насиље, сајбер насиље, интернет насиље, дигитално насиље.

сповест, политичко или друго убеђење, национално, етничко или социјално порекло, имовинско стање, онеспособљеност, рођење или други статус детета или његовог родитеља или законитог старатеља. Чланице су се такође обавезале на предузимање законодавних, административних и осталих мера за заштиту права деце, бригу за децу, заштиту, опстанак и развој. У контексту теме посебно је важна одредба чл. 19 према којој се државе обавезују да предузму све мере ради заштите детета од свих облика физичког или менталног насиља, повреда или злоупотребе, занемаривања или немарног односа, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуалну злоупотребу, док је на бризи код родитеља, законитих старатеља или неког другог лица коме је поверена брига о детету.

Национални правни извори за сузбијање вршњачког насиља полазе најпре од Устава РС који предвиђа ратификацију међународних уговора и конвенција. Ту је даље сет закона из области кривичног законодавства као што су: КЗ, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица,[44] Законик о кривичном поступку,[45] Закон о прекршајима,[46] Закон о спречавању насиља у породици и Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима[47]. Значајни правни извори за сузбијање вршњачког насиља чине и закони из грађанске и јавне области као што су: Породични закон, Закон о забрани дискриминације,[48] Закон о основама система образовања и васпитања[49] и други прописи којима се регулишу права детета и ученика.

4. НАСИЉЕ НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Историјски осврт на појаву насиља на спортским приредбама води нас у време после II светског рата, у период 50-тих и 60-тих година прошлог века када је дошло до првих инцидената на спортским при-

[44] Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 85/05.

[45] Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21 – одлука УС и 62/21 – одлука УС.

[46] Закон о прекршајима, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 65/13, 13/16, 98/16 – одлука УС, 91/19 – др. закон, 91/19 и 112/22.

[47] Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 32/13.

[48] Закон о забрани дискриминације, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 22/09 и 52/21.

[49] Закон о основама система образовања и васпитања, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 88/17, 27/18 – др. закон, 10/19, 6/20, 129/21 и 92/23.

редбама. До сукоба је дошло услед ставова виновника о пристрасном суђењу, оштећењу клубова, због спортског ривалства које је превазишло границе спорта, културних разлика, шовинизму и др. Тада се јавља хулиганизам као појам и хулигани као лица која су фанови клубова, које прате на гостовањима.

Крајем 60-тих и почетком 70-тих година минулог века дошло је до развоја ТВ и других медија који су приказивали и преносили спортске догађаје, посебно фудбалске утакмице. Тада се први пут чуло више о хулиганима, тучама ривалских група и другим немилим сценама. У наредном периоду 80-тих и 90-тих година дошло је до физичких сукоба навијача широм УК, у Европи и свету. У Британији јачају бројне навијачке групе и хулиганске банде (нпр. *Inter City Firm West Ham, Headhunters Chelsy*),[50] као и хулиганске групе везане за италијанске, немачке и француске тимове.

Талас хулиганизма се ширио даље ка истоку где је дошло до пада Берлинског зида и настанка нових држава које су ушле у процес транзиције (пр. Уједињење Немачке и сукоби навијача клубова Динамо Дрезден, Лајпциг, Динамо Берлин). Сукобе навијача и хулиганских група бележе се и у Западноиј Европи (Шпанија, Грчка), затим у Русији, Турској, Пољској и даље на подручју Латинске и Јужне Америке (Мексико, Колумбија, Бразил, Аргентина).[51] Једно од тада најбољих истраживања је приредио истраживачки тим француског спортског листа *L 'Equipe*, према којем је било око 1300 догађаја са телесним повредама и смртном последицом на фудбалским утакмицама.[52]

4.1. Појам насиља на спортским приредбама

Семантички, реч *хулиганизам* потиче од имена Патрицка Хоолигана, ирског криминалца из Лондона, који је као вишеструки повратник осуђен на смртну казну 1889. године. Хулиганизам је био синоним за лица као што су доколичари, беспосличари, скитнице и протуве, док је у Британији појам *hooligans* означавао и уличне банде. Колоквијално, хулиган је назив за пропалицу, лошег момка или насилника. Данас хулиганизам и хулигани означавају бројне активности

[50] Ж. Никач, В. Божић, „Кривичноправни оквир за борбу против хулиганизма, насиља и недоличног понашања на спортским манифестацијама у Србији и Хрватској“, *Правна ријеч* 52/2017, 295–299.

[51] *Ibid.*

[52] B. Dominique, *et. al*., *Sport and violence in Europe*, Council of Europe, Strasbourg 2004, 23.

везане за нереде на спортским приредбама, пре свега на фудбалским стадионима.[53]

У доктрини и пракси постоје бројне дефиниције појма хулиганизма. У ширем смислу хулиганизам означава понашање које је недолично, везано за стил живота улице и понашање које иницира насиље.[54] У ужем смислу хулиганизам је дефинисан као насилно понашање екстремних навијача које се дешава на спортским догађајем, посебно на фудбалским утакмицама.[55] Преовлађује дефиниција према којој *хулиганизам* представља насилно понашање којим део публике, инспирисан спортским догађајима кроз припадање навијачкој групи, изграђује свој персонални идентитет и исказује фрустрацијску агресију деструкцијом материјалних ствари или повређивањем противника.[56]

Карактеристике хулиганизма су да се он манифестује као намерно, организовано, структурисано и смишљено насиље, па чак и са одређеним елементима организованог криминалитета.[57] У Србији преовлађује *нормативно одређење* које полази од одредаба актуелног Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама,[58] где су посебно дошли до изражаја појмови насиља, недоличног понашаја, спречавања насиља и недоличног понашања и др.

Територија *ex* СФРЈ је пре грађанског рата била погођена навијачким сукобима, хулиганским инцидентима, експлозијом национализма и шовинизма, који су били претходница оружаних сукоба. Позната је нетрпељивост између навијачких група из Србије (Гробари и Делије) и Хрватске (Бед блу бојс и Торцида), што је све кулминирало на чувеној фудбалској утакмици Динамо – Ц. Звезда (Загреб, 1990. године). После грађанског рата хулиганско насиље се наставило у Србији у новом формату јер је нестао „спољни непријатељ“, па насиље добија

[53] R. Spaaij, *Aspects of hooligan violence – A Reappraisal of Sociological Research into Football Hooliganism*. Amsterdam 2006, 5.

[54] L. Bădulescu, “Hooliganism – Contemporary Social Phenomenon”, *Challenges of the Knowledge Society*, 2012, 203–210.

[55] М. Ђорић, „Хулиганизам као међународни феномен”, *Ревија за безбедност* 1/2012, 46.

[56] P. Leeson, *et. al.*, “Hooligans“, *Revue d'économie politique* 2/2012, 213–231.

[57] *Ibid*.

[58] Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама – Закон о насиљу у спорту*, Службени гласник Републике Србије,* бр. 67/03, 101/05 – др. закон, 90/07, 72/09 – др. закон, 111/09, 104/13 – др.закон и 87/18.

унутрашњу (националну) димензију и познате актере (Ц. Звезда, Партизан, Н. Пазар).[59]

4.2. Легислативни оквир за сузбијање насиља на спортским приредбама

Парламентарна скупштина СЕ је усвојила Препоруку за културне и образовне мере за смањење насиља,[60] у којој се дефинишу циљеви који се односе на превенцију насиља. Савет министара је донео Препоруку о смањењу насиља на спортским догађајима[61] где су представљени основни принципи који се примењују у поступку за усвајање правних докумената. Савет Европе је усвојио Европску конвенцију о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама. Поменуту конвенцију је својевремено потписала и ратификовала ех СФРЈ,[62] а касније су је преузеле државе сукцесори и међу њима Србија. Државе потписнице су се обавезале да ће утврдити и спроводити предвиђене мере за спречавање и сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским манифестацијама (чл.3–6). У питању су мере као што су: координација националних политика и мера које предузимају потписнице, оснивање националних кординационих тела, ангажовање полиције на стадионима и путевима ка стадиону, међународна полицијска сарадња, редарска служба, организовање навијача и социјално-образовне мере. Конвенција подробније уређује превентивне мере, сарадњу и правне-судске мере за сузбијање и спречавање насиља на спортским догађајима.

Препоруке СЕ које предвиђају мере за спречавање насиља на спортским манифестацијама односе се на: продају и конзумирање алкохолних пића (87/1), претрес посетилаца (87/2), полицијску сарадњу (88/1), припрему великих догађаја (88/2), продају карата (89/1), извештавање о мерама борбе против хулиганизма (89/2), идентификацију и третман преступника (90/1), мере које предузимају организатор и јавне власти (93/1), одржавање такмичења у спортским халама (94/1), размену полицијских обавештења (97/1), контролни попис ме-

[59] Б. Оташевић, *Насиље на спортским приредбама*, Службени гласник, Београд 2015.

[60] Recommendation 963 of the Cultural and educational means of reducing violence, CoE, Strasbourg 1983.

[61] Recommendation No. R (84) 8 of the Reduction spectator violence at sports events, particularly at football matches, CoE, Strasbourg 1984.

[62] Закон о ратификацији Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори,* бр. 9/90.

ра, ограде и баријере, редарску службу (99/1), уклањање ограда на стадионима (99/2), поступање са преступницима и размени обавештајних података (99/3), фудбалски хулиганизам (1434/1999), спречавање расизма, ксенофобије и расне нетрпељивости у спорту (2001/6), продају карата на међународним утакмицама (2002/1), превенцију насиља у спорту и приручника о превенцији насиља у спорту (2003/1), контролну листа мера (2008), пиротехничка средства (2008), коришћење јавних површина током спортских манифестација (2009), дијалог и интеракцију са навијачима (2012). Једна од важнијих Препорука СЕ односи се на примену мера и категоризацију навијача по групама: А – мирни, Б – склони конфронтацији, нередима, посебно под утицајем алкохола и Ц – насилни или организатори насиља.[63]

Остали међународни извори су пре свега правни акти међународних невладиних спортских организација. У питању су прописи који су извор права за националне спортске организације, који прописују дисциплинске деликте из области спорта и санкције за учиниоце.[64] У фудбалу најважније прописе усвајају кровне организације ФИФА и УЕФА, који предвиђају мере за сузбијање насиља и санкције за клубове и савезе.[65] Истичемо да су у питању важни прописи који чине меко право (*soft law*).[66]

Национални правни извори за сузбијање насиља на спортским манифестацијама обухватају више закона и прописа од којих су најважнији лех специалис закон у овој области, одредбе кривичног законодавства и поједини подзаконски акти. Закон о насиљу у спорту је најважнији пропис у овој области који се ослања на Европску конвенцију о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, уз уважавање правне праксе и искустава полиције на очувању јавног реда и мира.[67] Смисао прописа је да се обезбеди право грађана да учествују на спортским и јавним манифестацијама, право

[63] *https://www.coe.int/en/web/sport/#P56_1561*, 3. мај 2026.

[64] Д. Шупут, ”Прописи ФИФА и УЕФА против насиља на фудбалским утакмицама - проблем преклапања надлежности државе и спортских организација." *Безбедност Београд* 1/2012, 167.

[65] Новчане казне за фудбалске клубове и савезе, одигравање фудбалских утакмица без присуства публике или ван сопственог стадиона, суспензија стадиона и искључење из међународних такмичења. М. Ковач, „Насиље у спорту: хулиганизам као облик насиља спортске публике“, *Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања*, 1–2/2005, 347–374.

[66] Д. Шупут, „Извори казненог права у области спорта и усклађеност српског права са међународним стандардима”, *Страни правни живот*, 1/2011, 239.

[67] Г. Милошевић, Ж. Никач, „Борба против насиља на спортским и јавним манифестацијама у Србији – легислативна решења и активности полиције”, *Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму,* Београд 2011, 129–130.

на окупљање и друга права и слобода по Уставу РС и међународном праву.

Законом су предвиђене мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, посебно превентивног карактера које спроводе савези, друштва, организације и клубови. Редарска служба има улогу обављања послова физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби и она је под сталним мониторингом националних спортских савеза и посебно УЕФА.[68] Посебно су предвиђене мере на спортским приредбама повећаног ризика које се односе на обавезе организатора, контакт и сарадњу са клубовима, асоцијацијама, полицијом и другим органима. Веома је значајна контрола продаје и дистрибуције улазница за спорстки догађај само лицима која поседују идентификациони документ, а млађим од 16 година у пратњи родитеља (старатеља). Даље су предвиђене мере спречавања насиља и недоличног понашања које предузима полиција према навијачима, организатору, редарској служби. Полиција је овлашћена да изврши контрадиверзиони преглед објекта најмање 24 сата пре почетка приредбе повећаног ризика и да оствари увид у организационе припреме. Законом су предвиђени прекршаји у вези насиља и недоличног понашања на спортским манифестацијама (чл. 21 и 23) и прекршајне санкције, док је раније кривично дело измештено из овог закона у КЗ као посебно дело.

КЗ у Глави XXXI предвиђа кривична дела против јавног реда и мира (ЈРМ) и међу њима посебно кривично дело у чл. 344а под називом *Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу.* Кумулативном казном, затвора од 6 месеци до 5 год. и новчаном, казниће се ко: а) физички нападне или се физички обрачунава са учесницима спортске приредбе/јавног скупа, б) врши насиље или оштећује имовину веће вредности приликом доласка или одласка са спортске приредбе/јавног скупа, ц) унесе у спортски објекат или баца на спортски терен, међу гледаоце или учеснике јавног скупа предмете, пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или шкодљиве супстанце које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе/јавног скупа, д) неовлашћено уђе на спортски терен или део гледалишта намењен противничким навијачима и изазове насиље, е) оштећује спортски објекат, његову опрему, уређаје и инсталације, ф) понашањем или паролама на спортској приредби/јавном скупу изазива националну, расну, верску или другу мржњу или нетрпељивост засновану на неком дискриминатор-

[68] М. Љубисављевић, Ж. Никач, М. Ђукић, „Обука редара по стандардима УЕФА у функцији повећања безбедности на спортским манифестацијама“, *Менаџмент безбедности спортских такмичења*, Београд 2014, 106–117.

ном основу услед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима. Законом су прописана три квалификаторна облика кривичног дела и то: а) ако је извршено од стране групе (прописана казна затвора од 1 до 8 година), б) ако коловођа групе изврши кривично дело (затвор од 3 до 12 година) и ц) ако је извршењем дела дошло до нереда у коме је неком лицу нанета ТТП или је оштећена имовина веће вредности (затвор од 2 до 10 година).

Остали прописи од значаја у овој материји су Правилник о програму и начину спровођења обуке за обављање послова редара на спортским приредбама,[69] затим Закон о приватном обезбеђењу[70] и Закон о детективској делатности,[71] Закон о спорту,[72] Закон о забрани манифестација неонацистичких или фашистичких организација и удружења и забрани употребе неонацистичких или фашистичких симбола и обележја[73] и др.

5. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА СУЗБИЈАЊЕ НАСИЉА У СРБИЈИ

Најважнији органи и установе надлежни за сузбијање насиља у Србији су полиција, јавно тужилаштво, судови (опште надлежности и прекршајни) и др. У делу сузбијања насиља у породици и вршњачког насиља значајну улогу имају центри за социјални рад, установе дечије и социјалне заштите, васпитања и образовања, здравства, тела за родну равноправност, органи локалне самоуправе и удружења.[74]

Полиција као орган извршне власти има право на легитимну употребу средстава принуде у обављању послова и задатка из своје надлежности. У сузбијању насиља полиција има запажену улогу у почетној фази детекције проблема, пријема пријаве оштећеног лица – жртве, заштите жртве и пружања подршке, процесуирања осумњиченог, процене ризика и предузимање хитних мера. У случају насиља у

[69] Правилник о програму и начину спровођења обуке за обављање послова редара на спортским приредбама, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 28/11.

[70] Закон о приватном обезбеђењу, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 104/13, 42/15 и 87/18,

[71] Закон о детективској делатности, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 104/13 и 87/18.

[72] Закон о спорту, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 10/16.

[73] Закон о забрани манифестација неонацистичких или фашистичких организација и удружења и забрани употребе неонацистичких или фашистичких симбола и обележја, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 41/09.

[74] Г. Гачевић, Ж. Никач, „Акционо планирање полиције у оквиру превенције насиља”, *Тематски зборник радова Насиље у Србији – облици, чиниоци, контрола*, Београд 2015, 75–92.

породици хитне мере су привремено удаљење извршиоца из стана и привремена забрана контакта и приласка жртви насиља, које изричу полиција (до 48 сати од уручења наређења) и суд (продужетак до 30 дана). Сродне мере полиција предузима и у случајевима сузбијања вршњачког насиља и насиља на спортским приредбама, са посебним акцентом на превентивно деловање.[75] За сузбијање насиља у породици, у школи и на спортским приредбама по правилу се ангажују лиценцирани припадници полиције, који су завршили специјализовану обуку. У контексту актуелне организације МУП РС инхерентну надлежност за поступање у овој области има Дирекција полиције, линије рада у седишту и територијалне полицијске управе. У оквиру сваке од организационих јединица налазе се делови организације за сузбијање појединих видова насиља – у породици, вршњачког и хулиганизма.

Јавно тужилаштво је орган кривичног гоњења који поступа у случајевима кривичних дела које се гоне по службеној дужности, што је случај код насиља у заједници. Положај ЈТ је регулисан посебним Законом о јавном тужилаштву.[76] За сузбијање насиља у заједници надлежни су главни јавни тужиоци са конкретне територије где су се акти насиља догодили, њихови потчињени главни тужиоци и за посебне случајеве (насиље у породици) лиценцирани тужиоци који су завршили специјализовану обуку. Положај и овлашћења ЈТ су посебно истакнути у чл. 43 и другим одредбама ЗКП-а, као прописа којим је регулисан овај поступак и све његове фазе, затим радње доказивања и др. Тужилац руководи предистражним поступком и овлашћен је да полицији издаје обавезне налоге за поступање, а у случају непоступања може иницирати поступак против припадника полиције.

Суд је орган суђења и пресуђења у конкретној правној ствари, па тако и у кривично-правној материји и у области сузбијања насиља. Положај суда је дефинисан посебним Законом о уређењу судова.[77] У специфичној материји сузбијања насиља у породици предвиђено је да председници судова, опште надлежности или прекршајног суда, за поступање одређују лиценциране судије који су завршили специјализовану обуку да суде у предметима спречавања насиља у породици и за кривична дела одређена тим законом. У питању су поступци за продужење хитне мере, за одређивање мера заштите од насиља у по-

[75] Б. Симић, Ж. Никач, Н. Аритоновић, „Превенција вршњачког насиља у Републици Србији”, *Зборник радова Вршњачко насиље етиологија, феноменологија, начини превазилажења и компаративна искуства,* Бања Лука 2013, 93–106.

[76] Закон о јавном тузилаштву, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 10/23 и 9/26.

[77] Закон о уређењу судова, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 10/23.

родици и прекршајни поступци за прекршаје предвиђене Законом о сузбијању насиља у породици.

Остали органи и тела од значаја за сузбијање насиља у заједници зависе од врсте насиља која се превенира и процесуира. За сузбијање насиља у породици и пружању подршке жртвама важно место имају Центри за социјални рад као установе социјалне заштите према Закону о социјалној заштити (чл. 10, ст. 3), које се оснивају на нивоу локалне самоуправе.[78] Породичним законом је такође предвиђена улога ЦСР као органа старатељства у погледу заштите и помоћи породици (чл. 12). Групе за координацију су најважнији механизам сарадње у спречавању насиља у породици и чине их представници територијално надлежног ЈТ, полиције и центра за социјални рад (чл. 24–27). За сузбијање вршњачког насиља, посебно у школама, важно место имају специјализовани Тимови за превенцију насиља у школама, као и за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања.[79] У састав ових тела улазе психолози, педагози, понекад родитељи и друга лица по позиву. За сузбијање хулиганизма, односно насиља на спортским приредбама значајно место на унутрашњем плану има мултиагенцијски приступ.

6. ЗАКЉУЧАК

Нови појавни облици насиља су данас присутни у мањој или већој мери у скоро свим земљама света, а њихови екстремни облици представљају велики проблем за сваку заједницу. У последње време у Србији су доста присутни насиље у породици, вршњачко насиље и насиље на спортским приредбама. На велики степен друштвене опасности и узнемирење јавности указују чињенице као што су присуство деце у случајевима породичног насиља, затим вршњачко насиље у школама и веза хулиганских група са спортских приредбама са организованим криминалним групама. Хулиганизам често има изражену међународну димензију јер се промовишу фашистичке, екстремистичке и друге неприхватљиве идеје и понашања. Сви ови облици насиља доводе до великог узнемирења јавности и бојазни обичних грађана за живот, породицу, имовину и остале универзалне вредности.

[78] Закон о социјалној заштити, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 24/11 и 117/22 – одлука УС.

[79] Повереник за заштиту равноправности, *Приручник за реализацију наставе на теме заштите од дискриминације и унапређења равноправности,* Београд 2025, *https://ravnopravnost.gov.rs/rs/,* 23. април 2026.

Борба против нових појавних облика насиља у заједници одвија се најпре на националном плану и обухвата усвајање адекватног легислативног оквира, на основу прихваћених међународних докумената. То је био случај и Србији која је прихватила савремена правна решења истакнута у међународним конвенцијама у функцији сузбијања насиља у породици, вршњачког насиља и насиља на спортским манифестацијама. Оперативни одговор полиције обухвата адекватне процедуре и методологију рада који су комплементарни радним проблемима, са циљем заштите заједнице и њених грађана. Српска полиција је усвојила добру страну праксу и афирмисала је домаћа оперативна решења у функцији сузбијња насиља у породици, међу вршњацима и на спортским приредбама. Посебно значајан елемент у раду полиције је мултиагенцијски приступ и сарадња са свим субјектима као што су центри за социјални рад, школе, спортски клубови, медицинске и друге установе. На међународном плану полиција је, кроз тзв. контакт тачке, развила добру међународну полицијску сарадњу са државама и водећим организацијама попут Интерпола, Еуропола и др.

Србија данас има специфичну позицију због наше апликације за пријем у ЕУ, па је сходно томе потребно хармонизовати правне норме и усвојити добру правну праксу у овим областима. *De lege ferenda* предлажемо усклађивање инкриминација прекршајних и кривичних дела насиља на спортским приредбама. У погледу осталих решења мишљења смо да треба сагледати њихову примену у пракси и евентуално предлозити новеле прописа, као и поједностављење процедуре у поступку заштите жртава насиља.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Bădulescu, L. “Hooliganism – Contemporary Social Phenomenon”, *Challenges of the Knowledge Society*, 2012;
2. Coloroso, Barbara, *Nasilnik, žrtva i promatrač: od vrtića do škole, kako roditelji i učenici mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja*, Zagreb 2004;
3. Dominique, Bodin, *et. al*., *Sport and violence in Europ*e, Strasbourg 2004;
4. Krug, Etienne, *et. al*., *World report on violence and health*, Geneva 2002;
5. Leeson Peter, *et. al*., “Hooligans“, *Revue d'économie politique* 2/2012 ;
6. Olweus, Dan, *Bulling at school: what we know and what we can do,* Bergen 2013;
7. Rigby, Ken, “What children tell us about bullying in schools”, *Children Australia* 2/1997;

8. Spaaij, Ramon, *Aspects of hooligan violence – A Reappraisal of Sociological Research into Football Hooliganism*, Amsterdam 2006;
9. Арент, Хана, *О насиљу*, Београд 2002;
10. Божић, Ванда, Никач, Жељко, „Казненоправни аспекти сузбијања насиља у обитељи у свјетлу нових законских решења“*, Кривично законодавство између праксе и прописа и усклађивање са европским стандардима*, Милићи, 2017;
11. Гачевић, Голуб, Никач, Жељко, „Акционо планирање полиције у оквиру превенције насиља”, *Тематски зборник радова Насиље у Србији – облици, чиниоци, контрола*, Београд 2015;
12. Гашић-Павишић, Слободанка, „Мере и програми за превенцију насиља у школи”, *Зборник Института за педагошка истраживања* 36/2004;
13. Ђорић, Марија, „Хулиганизам као међународни феномен”, *Ревија за безбедност* 1/2012;
14. Ковач, Маја, „Насиље у спорту: хулиганизам као облик насиља спортске публике“, *Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања*, 1–2/2005;
15. Кузмановић Добринка, *et. al.*, *Дигитално насиље – превенција и реаговање*, Београд 2016;
16. Љубисављевић, Милија, Никач, Жељко, Ђукић, Милена, „Обука редара по стандардима УЕФА у функцији повећања безбедности на спортским манифестацијама“, *Зборник радова Менаџмент безбедности спортских такмичења*, Београд 2014;
17. *Међународна статистичка класификација болести и сродних здравствених проблема,* Десета ревизија, Књига I, Београд 2013;
18. Милошевић, Горан, Никач, Жељко, „Борба против насиља на спортским и јавним манифестацијама у Србији – легислативна решења и активности полиције”, *Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму*, Београд 2011;
19. Милутиновић, Милан, *Криминологија*, Београд 1991;
20. Никач, Жељко, „Борба против насиља у породици у Републици Србији у функцији заштите права на живот“, *Правни живот* 9/2017;
21. Никач, Жељко, Божић, Ванда, „Кривичноправни оквир за борбу против хулиганизма, насиља и недоличног понашања на спортским манифестацијама у Србији и Хрватској“, *Правна ријеч* 52/2017;
22. Никач, Жељко, Васиљевић, Драган, „Насиље у школама и његово спречавање и сузбијање – нормативни и оперативни аспекти“*, Зборник радова Насиље у школама и његово спречавање и сузбијање*, 2011;
23. Никач, Жељко, *Концепт полиције у заједници и почетна искуства у Србији*, Београд 2012;
24. Оташевић, Божидар, *Насиље на спортским приредбама*, Службени гласник, Београд 2015;

25. Попадић, Драган, *Насиље у школама*, Београд 2009;
26. Попадић, Драган, Плут, Дијана, *Насиље у основним школама у Србији: облици и учесталост*, Београд 2007;
27. Ракић, Јелена, „Појам и облици вршњачког насиља“, *Правне теме* 5/2015;
28. Симеуновић, Драган, *Увод у политичку теорију*, Београд 2009;
29. Симић, Бобан, Никач, Жељко, „Насилнички криминалитет у Републици Србији“, *Култура полиса* 1/2012;
30. Симић, Бобан, Никач, Жељко, Аритоновић, Никола, „Превенција вршњачког насиља у Републици Србији”, *Зборник радова Вршњачко насиље етиологија, феноменологија, начини превазилажења и компаративна искуства,* Бања Лука 2013;
31. Синобад, Снежана, „Обележја вршњачког насиља у школама“, *Темида* 3/2005;
32. Спасић, Данијела, Никач, Жељко, „Родна равноправност и родно засновано насиље – правни оквир“, *Родна равноправност и родно засновано насиље*, Београд 2012;
33. Требјешанин, Жарко, *Насиље у школама: мотиви, превенција, и сузбијање*, Београд 2008;
34. Шупут, Дејан, „Извори казненог права у области спорта и усклађеност српског права са међународним стандардима”, *Страни правни живот*, 1/2011;
35. Шупут, Дејан, „Прописи ФИФА и УЕФА против насиља на фудбалским утакмицама – проблем преклапања надлежности државе и спортских организација“, *Безбедност Београд* 1/2012.

Правни и интернет извори

1. *http://www.zastitimodjecuodnasilja.org/latn/?page=19*, 31. март 2026;
2. Sport, *https://www.coe.int/en/web/sport/#P56_1561*, 3. мај 2026;
3. Recommendation 963 of the Cultural and educational means of reducing violence, CoE, Strasbourg 1983;
4. Recommendation No. R (84) 8 of the Reduction spectator violence at sports events, particularly at football matches*,* CoE, Strasbourg 1984;
5. Закон о детективској делатности, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 104/13 и 87/18;
6. Закон о забрани дискриминације, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 22/09 и 52/21;
7. Закон о забрани манифестација неонацистичких или фашистичких организација и удружења и забрани употребе неонацистичких или фашистичких симбола и обележја, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 41/09;
8. Закон о јавном тужилаштву, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 10/23 и 9/26;

9. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 85/05;
10. Закон о основама система образовања и васпитања, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 88/17, 27/18 – др. закон, 10/19, 6/20, 129/21 и 92/23;
11. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 32/13;
12. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, *Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори,* бр. 12–13/13;
13. Закон о потврђивању Опционог протокола уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена, *Службени гласник СРЈ – Међународни уговори,* бр. 13/02;
14. Закон о прекршајима, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 65/13, 13/16, 98/16 – одлука УС, 91/19 – др. закон, 91/19 и 112/22;
15. Закон о приватном обезбеђењу, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 104/13, 42/15 и 87/18;
16. Закон о равноправности полова, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 104/09;
17. Закон о ратификацији Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, *Службени гласник СФРЈ – Међународни уговори,* бр. 9/90;
18. Закон о ратификацији Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, са изменама и допунама, *Службени гласник СЦГ – Међународни уговори,* бр. 9/03;
19. Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, *Службени лист СФРЈ –Међународни уговори* бр. 11/81;
20. Закон о ратификацији Конвенције УН о правима детета, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/90 и *Службени лист СРЈ – Међународни уговори,* бр. 4/96 и 2/97;
21. Закон о социјалној заштити, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 24/11 и 117/22 – одлука УС;
22. Закон о спорту, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 10/16;
23. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама*, Службени гласник Републике Србије,* бр. 67/03, 101/05 – др. закон, 90/07, 72/09 – др. закон, 111/09, 104/13 – др.закон и 87/18;
24. Закон о спречавању насиља у породици, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 94/16 и 10/23 – др. закон;
25. Закон о уређењу судова, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 10/23;

26. Законик о кривичном поступку, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21 – одлука УС и 62/21 – одлука УС;
27. Кривични законик, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19 и 94/24 ;
28. Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима, *https://rodnaravnopravnost.ombudsman.org.rs*, 23. март 2026.
29. Повереник за заштиту равноправности, *Приручник за реализацију наставе на теме заштите од дискриминације и унапређења равноправности,* Београд 2025, *https://ravnopravnost.gov.rs/rs/,* 23. април 2026;
30. Породични закон, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 18/05, 72/11 – др. закон и 6/15;
31. Правилник о програму и начину спровођења обуке за обављање послова редара на спортским приредбама, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 28/11;
32. Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање – Правилник о протоколу, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 11/24;
33. Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 47/21, 120/25 – др. одлука и 40/26;
34. Устав Републике Србије, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 98/06 и 115/21.

Full Professor Željko Nikač, LL.D.

University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade

Branko Leštanin, LL.M.

Ministry of Interior of Republic of Serbia

NEW FORMS OF VIOLENCE AND ACTIVITIES OF THE SERBIAN POLICE TO SUPPRESS THEM

Summary

The paper discusses the sensitive issue of new emerging forms of domestic violence, peer violence in schools and violence at sporting events in Serbia. These are acts that disturb the public and create uncertainty among young people, women and vulnerable groups. The first part presents the problem of domestic violence and the legislative framework for combating it, the second presents the problem of peer violence and also the legislative framework, while the third deals with the problem of violence at sporting events and the legislative framework for combating this phenomenon. The fourth part consists of institutional mechanisms of social reaction to the aforementioned forms of violence and points out the role and tasks of the police, judicial and other authorities. The concluding remarks include a critical review of the current situation and proposals de lege ferenda for improving the situation, advancing the practice of the police and other authorities. Particular emphasis is placed on community policing in the context of Serbia's application for EU accession and the need for harmonization of regulations, development of good practice and international cooperation.

Key words: *Domestic violence; Peer violence; Hooliganism; Legislation; Institutional mechanisms; Serbia*.

UDK/UDC 343.431-053.2
347.62:343.435
PREGLEDNI NAUČNI RAD / *REVIEW ARTICLE*

Prof. dr. Vanda Božić

Državni univerzitet u Novom Pazaru

Prof. dr. Marina Simović

Fakultet pravnih nauka Panevropskog univerziteta
„Apeiron” u Banjoj Luci

PRISILNI BRAKOVI DJECE KAO OBLIK EKSPLOATACIJE ŽRTAVA TRGOVANJA LJUDIMA – UZROCI I POSLJEDICE

Prisilni brak djece predstavlja jedan od oblika eksploatacije u okviru kaznenog djela trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj za koji je propisana kazna zatvora od tri do petnaest godina. Djeca se tretiraju kao roba, prodaju se zainteresiranim bogatim ljudima s ciljem zasnivanja obitelji, ali i s namjerom raznih oblika iskorištavanja. Djeci, žrtvama trgovanja, potpuno su uskraćena ljudska (dječja) prava. Gubitkom prava na pripadnost vlastitoj obitelji, djeca, vrlo često, bivaju uskraćena i za pravo na razvoj i obrazovanje. Dijete koje pretrpi ovaj izuzetno težak zločin trpi iznimno teške posljedice do kraja života. Cilj rada bio je analizirati prisilne brakove djece kao oblik eksploatacije u okviru kaznenog djela trgovanja ljudima, utvrditi njihove uzroke i posljedice te analizirati međunarodnopravni i nacionalni normativni okvir zaštite djece od ovog oblika iskorištavanja. U radu su primijenjene normativna, dogmatska, komparativnopravna i deskriptivna metoda. U prvom djelu rada, autorice su ukazale na pojam, opseg i uzroke ovog oblika iskorištavanja djece kao i na posljedice s kojima se dijete suočava. U drugom djelu rada predstavljen je međunarodnopravni okvir koji se odnosi na suzbijanje trgovanja djecom, kao i na dokumente koji jamče međunarodnu zaštitu djece i njihovih prava. U trećem dijelu rada autorice su analizirale nacionalno kazneno zakonodavstvo Republike Hrvatske, ali i druge blanketne propise koji osiguravaju zaštitu djece i njihovih prava. U četvrtom dijelu rada analizirani su dostupni stati-

Vanda Božić, *bozic.vanda@gmail.com*.
Marina Simović, *marina.simovic@gmail.com*.

stički pokazatelji, izvješća GRETA-e i javno dostupna sudska praksa, pri čemu je ukazano na ograničenu dostupnost podataka o trgovanju djecom radi sklapanja prisilnih brakova. Zaključna razmatranja sadrže preporuke za unaprjeđenje provedbe postojećeg sustava zaštite djece od trgovanja ljudima radi sklapanja prisilnih brakova.

Ključne riječi: Trgovanje djecom; Eksploatacija djece; Prisilni brakovi; Ugovoreni brakovi; Uzroci i posljedice; Prava djece.

1. UVOD

Trgovanje ljudima predstavlja jedan od najtežih oblika organiziranog kriminaliteta i jedno od najozbiljnijih kršenja ljudskih prava suvremenog društva. Unatoč intenzivnom razvoju međunarodnih i nacionalnih mehanizama za njegovo suzbijanje, ovaj fenomen i dalje poprima nove pojavne oblike koji se prilagođavaju društvenim, gospodarskim i migracijskim okolnostima.[1] Djeca, zbog svoje dobi, razvojne nezrelosti i ovisnosti o odraslima, predstavljaju posebno ranjivu skupinu te su nerazmjerno izložena različitim oblicima iskorištavanja u okviru trgovanja ljudima. Jedan od najtežih, ali ujedno i najmanje istraženih oblika eksploatacije djece jesu prisilni brakovi. Premda se u stručnoj i znanstvenoj literaturi često govori o dječjim, ranim, prisilnim i ugovorenim brakovima, navedeni pojmovi nisu istovjetni niti proizvode jednake pravne posljedice. Posebnu pozornost potrebno je posvetiti situacijama u kojima se dijete iskorištava radi sklapanja prisilnog braka kao jednog od oblika eksploatacije u okviru kaznenog djela trgovanja ljudima. U takvim slučajevima dijete nije samo žrtva povrede obiteljskog prava ili prisile na sklapanje braka, već postaje objekt trgovine, pri čemu se njime raspolaže kao robom radi ostvarivanja imovinske ili druge koristi.[2]

Prisilni brakovi djece predstavljaju složen društveni i pravni fenomen čiji uzroci proizlaze iz međusobnog djelovanja gospodarskih, socijalnih, kulturnih i sigurnosnih čimbenika. Siromaštvo, rodna neravnopravnost, diskriminacija, oružani sukobi, migracije, nedostatak obrazovanja te djelovanje organiziranih kriminalnih skupina stvaraju okruženje u kojem djeca postaju osobito izložena riziku od različitih oblika iskorištavanja. Iako su djevojčice znatno češće žrtve prisilnih brakova, ni dječaci nisu u potpunosti izuzeti od ove pojavnosti, osobito u pojedinim tradicionalnim zajednicama. Posljedice prisilnih brakova djece višestruke su i dugotrajne. Osim što dolazi do povrede temeljnih ljudskih i dječjih prava, žrtve se često suočavaju s prekidom obrazovanja, zdravstvenim komplikacijama, fizičkim i

[1] V. Božić, *Suzbijanje trgovine ljudima*, Institut za srpsku kulturu, Priština 2023.

[2] V. Božić, „Žrtve nasilja u obitelji kao posebno ranjive skupine podložne trgovanju ljudima“, *Pravni život* 9/2017, 233–248.

psihičkim nasiljem, spolnim iskorištavanjem, socijalnom izolacijom i dugoročnim ekonomskim posljedicama. Nerijetko se radi o kontinuiranom obliku viktimizacije koji traje godinama te ostavlja trajne posljedice na razvoj i kvalitetu života djeteta.

Međunarodna zajednica tijekom posljednjih desetljeća razvila je opsežan normativni okvir usmjeren na sprječavanje trgovanja ljudima,[3] zaštitu djece i suzbijanje prisilnih brakova. Republika Hrvatska uskladila je svoje kazneno zakonodavstvo s međunarodnim standardima te prisilni brak djece, kada predstavlja oblik iskorištavanja u okviru trgovanja ljudima, sankcionira kroz kazneno djelo trgovanja ljudima propisano Kaznenim zakonom. Međutim, unatoč postojanju odgovarajućeg zakonodavnog okvira, izazovi i dalje postoje u području identifikacije žrtava, kaznenog progona počinitelja te pružanja učinkovite zaštite i pomoći djeci. Iako dječji i prisilni brakovi posljednjih godina privlače sve veću pozornost međunarodnih organizacija i znanstvene zajednice, u Republici Hrvatskoj ne postoje istraživanja koja bi se specifično bavila dječjim brakovima i pružila egzaktne podatke o njihovoj raširenosti i drugim obilježjima ove pojave.[4]

Predmet ovoga rada jest analiza prisilnih brakova djece kao oblika eksploatacije žrtava trgovanja ljudima, s posebnim osvrtom na njihove uzroke, posljedice te međunarodnopravni i nacionalni normativni okvir zaštite. U radu će se analizirati relevantni međunarodni dokumenti, hrvatsko kazneno zakonodavstvo i drugi propisi koji uređuju zaštitu djece, kao i dostupni statistički podaci o ovoj pojavnosti. Posebna će se pozornost posvetiti kritičkoj analizi postojećih rješenja te formuliranju preporuka za unaprjeđenje provedbe postojećeg sustava zaštite djece od trgovanja ljudima radi sklapanja prisilnih brakova.

2. PRISILNI BRAKOVI DJECE KAO OBLIK EKSPLOATACIJE U TRGOVANJU LJUDIMA

2.1. Pojam trgovanja djecom

Trgovanje ljudima predstavlja jedan od najsloženijih oblika organiziranog kriminaliteta i jedno od najtežih kršenja temeljnih ljudskih prava.[5] Trgovanje djecom ubraja se među najbrže rastuće i najprofitabilnije oblike

[3] Vid. AT. Gallagher, *The International Law of Human Trafficking,* Cambridge University Press, 2010.

[4] M. Kutnjak-Vrtarić, O. Družić-Ljubotina, „Dječji brakovi u romskoj zajednici u Republici Hrvatskoj“, *Revija za socijalnu politiku* 1/2021, 71–94.

[5] Vid. V. Božić, *Trgovanje ljudskim organima kao oblik organiziranog kriminaliteta*, doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2012.

organiziranog kriminaliteta u svijetu,[6] a prisilni brak djece predstavlja jedan od oblika njihove eksploatacije. Prema podacima UNODC-a, broj djece među identificiranim žrtvama trgovanja ljudima posljednjih godina raste zabrinjavajućom brzinom. U razdoblju od tri godine njihov se broj povećao za jednu trećinu, pri čemu je broj identificiranih djevojčica porastao za 38%.[7] U pojedinim dijelovima svijeta djeca danas čine većinu identificiranih žrtava trgovanja ljudima. Riječ je o globalnom fenomenu koji zahvaća gotovo sve države svijeta, neovisno o njihovom gospodarskom razvoju, pri čemu su djeca zbog svoje dobi, razvojne nezrelosti i ovisnosti o odraslim osobama posebno izložena riziku od različitih oblika iskorištavanja. Suvremeni oblici trgovanja ljudima obuhvaćaju širok spektar eksploatacijskih radnji, uključujući seksualno i radno iskorištavanje,[8] prisilni rad, ropstvo ili njemu slične odnose, prosjačenje, prisiljenje na činjenje kaznenih djela, nezakonito oduzimanje organa[9] te druge oblike iskorištavanja, među kojima se sve češće prepoznaje i prisilni brak djece.

Najšire prihvaćena međunarodnopravna definicija trgovanja ljudima sadržana je u Protokolu za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta (Palermski protokol). Sukladno članku 3. navedenog Protokola, trgovanje ljudima obuhvaća vrbovanje, prijevoz, premještanje, skrivanje ili prihvat osoba uporabom sile, prijetnje, prijevare, obmane, zlouporabe ovlasti ili iskorištavanja položaja ranjivosti radi njihove eksploatacije. Eksploatacija obuhvaća najmanje iskorištavanje prostitucije drugih osoba ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu slične odnose, služenje te oduzimanje organa.

Za razliku od trgovanja punoljetnim osobama, kod trgovanja djecom nije potrebno dokazivati primjenu sredstava prisile, prijetnje, prijevare ili drugih oblika utjecaja predviđenih međunarodnim dokumentima. Dovoljno je utvrditi da je dijete vrbovano, prevezeno, premješteno, skriveno ili primljeno radi iskorištavanja. Takvo rješenje proizlazi iz činjenice da djeca, zbog svoje razvojne dobi i nedovoljne sposobnosti donošenja samostalnih

[6] Y. Rafferty, „Child trafficking and commercial sexual exploitation: a review of promising prevention policies and programs“, *Am J Orthopsychiatry*, 4/2013, 559 – 575.

[7] UNODC, *Global Report on Trafficking in Persons 2024*, (United Nations publication, Sales no.: E.24.XI.11), 3.

[8] V. Božić, „Labor exploitation as the most common form of the crime of trafficking in human beings in spite of the state border control and the labor market“, *Collection of Papers Faculty of Law Niš*, 2016, 335–352.

[9] V. Božić, „Kaznenopravni problemi transplantacije dijelova ljudskog tijela suočeni s ilegalnim tržištem ljudskih organa“, *Hrestomatija hrvatskoga medicinskog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2016, 628–658.

odluka, uživaju pojačanu međunarodnopravnu zaštitu. Slijedom toga, svaki oblik iskorištavanja djeteta radi ostvarivanja protupravne koristi predstavlja trgovanje djecom, neovisno o tome je li dijete formalno iskazalo pristanak na takvo postupanje.

Konvencija o pravima djeteta određuje da je dijete svako ljudsko biće mlađe od osamnaest godina, osim ako prema mjerodavnom nacionalnom zakonodavstvu punoljetnost ne nastupa ranije. Upravo zbog njihove fizičke i psihičke nezrelosti međunarodni dokumenti djeci osiguravaju višu razinu zaštite nego punoljetnim žrtvama trgovanja ljudima. Djeca su izložena povećanom riziku od manipulacije, obmane i različitih oblika prisile, zbog čega međunarodno pravo polazi od pretpostavke njihove posebne ranjivosti.

Djeca mogu biti iskorištavana u različite svrhe, uključujući seksualnu eksploataciju,[10] prisilni rad, prosjačenje, činjenje kaznenih djela, nezakonita posvojenja, oduzimanje organa[11] te sklapanje prisilnih brakova. Upravo potonji oblik eksploatacije posljednjih godina privlači sve veću pozornost međunarodne zajednice zbog ozbiljnih posljedica koje ostavlja na psihofizički razvoj djeteta te zbog njegove povezanosti s organiziranim kriminalitetom i trgovanjem ljudima.

2.2. Prisilni brakovi djece kao oblik eksploatacije

Prisilni brak djece predstavlja specifičan oblik eksploatacije koji se razlikuje od drugih pojavnih oblika trgovanja ljudima po tome što eksploatacija ne završava samim sklapanjem braka, već se u pravilu nastavlja tijekom cijelog trajanja bračne ili izvanbračne zajednice. Dijete pritom nerijetko postaje izloženo višestrukoj viktimizaciji koja obuhvaća ograničavanje slobode kretanja, seksualno iskorištavanje, prisilni rad, reproduktivnu eksploataciju, gospodarsku ovisnost te različite oblike fizičkog i psihičkog nasilja. Upravo zbog trajnosti i složenosti posljedica prisilni brak djece danas se u međunarodnom i nacionalnom pravu prepoznaje kao jedan od najtežih oblika eksploatacije djece u okviru trgovanja ljudima.

U međunarodnim dokumentima ne postoji jedinstvena definicija prisilnog braka djece. Međutim, opće je prihvaćeno da se prisilnim brakom smatra svaki brak sklopljen bez slobodnog i potpunog pristanka jednog ili obaju bračnih drugova ili u okolnostima u kojima takav pristanak nije mo-

[10] V. Božić, „Suzbijanje seksualne eksploatacije kao vodećeg oblika trgovanja ljudima u funkciji zaštite prava na život i temeljnih ljudskih prava“, *Pravni život*, 2016, 267–288.

[11] V. Božić, „Steps towards combating trafficking in human organs in South Eastern Europe, with particular reference to the case of Kosovo“, *Proceedings of the 7th International Scientific Conference "Contemporary Trends in Social Control of Crime*, University St. Kliment Ohridski, Bitola, Faculty of Security, Skopje 2016, 131–152.

guće dati ili slobodno povući. Kada je riječ o djeci, pitanje pristanka dobiva dodatnu dimenziju jer dijete zbog svoje dobi, psihofizičke nezrelosti i ovisnosti o roditeljima ili drugim odraslim osobama nije u mogućnosti slobodno odlučivati o sklapanju braka.

U stručnoj i znanstvenoj literaturi često se kao sinonimi koriste pojmovi dječji brak, rani brak, prisilni brak i ugovoreni brak, premda se radi o pojmovima različitog sadržaja i pravnog značenja.[12] Dječji brak označava svaki brak u kojem je barem jedan od bračnih drugova dijete, odnosno osoba mlađa od osamnaest godina. Rani brak najčešće se koristi za brak sklopljen prije punoljetnosti ili prije postizanja potrebne psihofizičke zrelosti za bračni život. Ugovoreni brak podrazumijeva brak koji dogovaraju roditelji ili članovi obitelji, pri čemu nije nužno isključena slobodna volja budućih bračnih drugova. Nasuprot tome, prisilni brak obilježava izostanak slobodnog i potpunog pristanka jedne ili obiju osoba koje stupaju u brak, zbog čega predstavlja ozbiljno kršenje ljudskih prava. U stvarnosti djevojčice koje ulaze u takve brakove često uopće ne poznaju budućeg supruga ili ga prije sklapanja braka nikada nisu ni upoznale.[13]

Međutim, nije svaki prisilni brak ujedno i oblik trgovanja ljudima. Prisilni brak postaje oblik eksploatacije u okviru trgovanja ljudima kada su ispunjena obilježja kaznenog djela trgovanja ljudima, odnosno kada je dijete vrbovano, prevezeno, predano, skriveno, primljeno ili kada je nad njime prenesen nadzor radi njegova iskorištavanja kroz sklapanje prisilnog ili nedopuštenog braka. U takvim okolnostima brak više nije samo posljedica obiteljske ili društvene prisile, nego predstavlja cilj eksploatacije djeteta, koje postaje objekt trgovine i sredstvo ostvarivanja protupravne koristi.

Prisilni brakovi djece ne nastaju kao posljedica jednog izoliranog čimbenika, već predstavljaju rezultat složenog međudjelovanja gospodarskih, društvenih, kulturnih, pravnih i sigurnosnih okolnosti. Razumijevanje uzroka njihove pojavnosti nužna je pretpostavka za oblikovanje učinkovitih preventivnih i represivnih mjera usmjerenih na zaštitu djece od ovog oblika eksploatacije.

[12] V. Božić, „Forced marriages of children as a form of exploitation of human trafficking victims“, *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series – Issue 1*, University Josip Juraj Strossmayer of Osijek, Faculty of Law Osijek, 48–68.

[13] NM. Nour, „Health consequences of child marriage in Africa“, *Emerg Infect Dis*, 12(11), 2006; 1644–1649.

3. UZROCI I POSLJEDICE PRISILNIH BRAKOVA DJECE

3.1. Uzroci prisilnih brakova djece

Prisilni brakovi djece predstavljaju složen društveni i pravni fenomen koji ne nastaje kao posljedica jednog izoliranog čimbenika, već međudjelovanja gospodarskih, društvenih, kulturnih, pravnih i sigurnosnih okolnosti. U različitim državama pojedini čimbenici mogu imati različitu važnost, no istraživanja međunarodnih organizacija pokazuju da se prisilni brakovi djece gotovo uvijek razvijaju u sredinama obilježenima rodnom neravnopravnošću, siromaštvom, ograničenim pristupom obrazovanju te slabom institucionalnom zaštitom djece.[14] Navedeni čimbenici djeluju kumulativno, povećavajući ranjivost djece i stvarajući okruženje pogodno za njihovu eksploataciju putem prisilnih brakova te, u određenim okolnostima, i drugih oblika trgovanja ljudima.

Siromaštvo se u međunarodnoj literaturi smatra jednim od temeljnih pokretača prisilnih brakova djece. Obitelji koje žive u izrazito nepovoljnim gospodarskim uvjetima često brak promatraju kao način smanjenja financijskog opterećenja kućanstva ili kao sredstvo ostvarivanja neposredne materijalne koristi. U pojedinim zajednicama sklapanje braka povezano je s razmjenom novca, imovine ili drugih ekonomskih koristi između obitelji, zbog čega dijete postaje objekt transakcije, a ne nositelj vlastitih prava.[15] Takve okolnosti povećavaju rizik da djeca postanu žrtve trgovanja ljudima, pri čemu prisilni brak može predstavljati jedan od oblika njihove eksploatacije.

Istraživanja provedena u državama podsaharske Afrike pokazuju da su zemlje s najvišim stopama dječjih brakova ujedno i zemlje s najvišim stopama siromaštva te najvećim stopama rasta stanovništva, što dodatno potvrđuje snažnu povezanost socioekonomskih čimbenika i pojavnosti dječjih brakova.[16]

Rodna neravnopravnost predstavlja jedan od najizraženijih strukturnih uzroka prisilnih brakova djece. U društvima u kojima su djevojčice i žene u podređenom položaju u odnosu na muškarce, njihova se vrijednost često promatra kroz tradicionalne uloge supruge i majke, dok se obrazovanje, profesionalni razvoj i osobna autonomija stavljaju u drugi plan. Posljedica

[14] Understanding forced marriage & its impact on girls*, https://plan-uk.org/our-work/protection-from-violence/child-marriage/understanding-forced-marriage-its-impact-girls*, 1. jun 2026.

[15] Reasons for Forced Marriage, *https://www.endslaverynow.org/blog/articles/reasons-for-forced-marriage,* 1. jun 2026.

[16] J. A. Walker, „Early Marriage in Africa – Trends, Harmful Effects and Interventions“, *African Journal of Reproductive Health*, 2/2012.

takvih društvenih obrazaca jest znatno veća izloženost djevojčica prisilnim i ranim brakovima u odnosu na dječake. U određenim zajednicama prisilni brakovi opravdavaju se pozivanjem na tradiciju, običajno pravo ili očuvanje obiteljske časti. Takva opravdanja osobito se povezuju s nastojanjem kontrole seksualnosti djevojčica, očuvanja djevičanstva prije braka te održavanja društvenog ugleda obitelji. Međutim, nijedna kulturna ili vjerska tradicija ne može opravdati postupanja kojima se povređuju temeljna ljudska prava djeteta. Međunarodno pravo jasno polazi od načela da zaštita najboljeg interesa djeteta ima prednost pred običajnim normama koje dopuštaju ili potiču sklapanje prisilnih brakova.

Pored siromaštva, rodne neravnopravnosti te utjecaja tradicionalnih i običajnih normi, važan čimbenik koji povećava rizik od prisilnih brakova djece predstavlja ograničen pristup obrazovanju. Obrazovanje ima višestruku zaštitnu funkciju jer pridonosi razvoju samostalnosti djeteta, jačanju svijesti o vlastitim pravima te smanjuje ekonomsku ovisnost o obitelji i budućem bračnom partneru. Djeca koja redovito pohađaju školu rjeđe stupaju u rane i prisilne brakove, dok prekid školovanja značajno povećava njihovu izloženost različitim oblicima iskorištavanja, uključujući i trgovanje ljudima radi sklapanja prisilnih brakova. Istodobno, obrazovanje predstavlja jedan od najučinkovitijih preventivnih mehanizama u suzbijanju prisilnih brakova djece jer pridonosi osnaživanju djece, osobito djevojčica, povećava njihovu svijest o vlastitim pravima te olakšava pristup institucionalnoj zaštiti.

Rizik od prisilnih brakova dodatno se povećava u okolnostima oružanih sukoba, humanitarnih kriza, prisilnog raseljavanja stanovništva, migracija i prirodnih katastrofa. U takvim okolnostima dolazi do slabljenja institucionalne zaštite djece, povećanja siromaštva i nesigurnosti te raspada društvenih i obiteljskih mreža koje inače predstavljaju važan zaštitni čimbenik. Obitelji suočene s egzistencijalnom nesigurnošću nerijetko pribjegavaju sklapanju ranih ili prisilnih brakova kao strategiji preživljavanja, smatrajući da će na taj način zaštititi dijete ili smanjiti financijsko opterećenje kućanstva. U takvim okolnostima povećava se aktivnost organiziranih kriminalnih skupina koje iskorištavaju povećanu ranjivost djece radi različitih oblika eksploatacije, uključujući sklapanje prisilnih brakova kao jednog od mogućih ciljeva trgovanja ljudima. Poseban porast rizika od sklapanja dječjih brakova zabilježen je tijekom pandemije bolesti COVID-19. Zatvaranje škola, gospodarska nesigurnost, gubitak prihoda kućanstava te smrt roditelja dodatno su povećali ranjivost djevojčica. Prema procjenama UNICEF-a, posljedice pandemije mogle bi dovesti do toga da do 2030. godine dodatnih 10 milijuna djevojčica postane žrtvama dječjih bra-

kova,[17] što potvrđuje da javnozdravstvene krize mogu poništiti prethodno ostvareni napredak u njihovu suzbijanju.

3.2. Posljedice prisilnih brakova djece

Posljedice prisilnih brakova djece višestruke su i dugotrajne te zahvaćaju gotovo sve aspekte života djeteta. One ne prestaju sklapanjem braka, već se u pravilu nastavljaju tijekom njegova trajanja, ostavljajući trajne posljedice na fizičko i mentalno zdravlje, obrazovanje, društveni položaj i ostvarivanje temeljnih ljudskih prava. Kada je prisilni brak posljedica trgovanja ljudima, štetne posljedice dodatno su produbljene zbog kontinuirane eksploatacije, kontrole i višestruke viktimizacije kojoj je dijete izloženo. Međunarodne organizacije i brojna istraživanja upozoravaju da prisilni brakovi djece predstavljaju jedan od najozbiljnijih oblika nasilja nad djecom, pri čemu posljedice nerijetko traju i u odrasloj dobi. Prema podacima UNICEF-a i UNFPA-e, djevojčice koje stupe u brak prije navršene osamnaeste godine života izložene su povećanom riziku prekida školovanja, ranih trudnoća, obiteljskog nasilja, lošijih zdravstvenih i gospodarskih ishoda te društvene isključenosti u odnosu na svoje vršnjakinje koje brak sklapaju u odrasloj dobi. Upravo zbog kumulativnog djelovanja navedenih posljedica dječji brakovi danas se smatraju ne samo ozbiljnim javnozdravstvenim i razvojnim, nego i pravnim te društvenim problemom.[18]

Jedna od najozbiljnijih skupina posljedica odnosi se na fizičko i reproduktivno zdravlje djece, osobito djevojčica. Sklapanje braka u ranoj životnoj dobi često dovodi do ranih trudnoća, koje su povezane s povećanim rizikom komplikacija tijekom trudnoće i poroda, većom stopom smrtnosti rodilja i novorođenčadi te dugotrajnim zdravstvenim posljedicama za majku i dijete. Osim toga, djeca u prisilnim brakovima često su izložena seksualnom nasilju, spolno prenosivim infekcijama i drugim oblicima narušavanja reproduktivnog zdravlja. Budući da njihov organizam još nije u potpunosti razvijen, posljedice takvih iskustava mogu biti trajne i značajno narušiti kvalitetu života žrtve. Svjetska zdravstvena organizacija upozorava da su komplikacije povezane s trudnoćom i porodom među vodećim uzrocima smrtnosti djevojaka u dobi od 15 do 19 godina na globalnoj razini, pri čemu su adolescentice izložene povećanom riziku od eklampsije, puerperalnog endometritisa, sistemskih infekcija te drugih ozbiljnih komplikacija

[17] UNICEF, Is an End to Child Marriage within Reach? Latest Trends and Future Prospects, New York 2023, *https://data.unicef.org/resources/is-an-end-to-child-marriage-within-reach/,* 15. jun 2026.

[18] Gender equality: Child marriage, *https://data.unicef.org/topic/gender/child-marriage/,* 15. jun 2026.

trudnoće i poroda u odnosu na žene u dobi od 20 do 24 godine.[19] Navedeni podaci dodatno potvrđuju ozbiljnost zdravstvenih posljedica ranih i prisilnih brakova.

Prisilni brakovi ostavljaju jednako ozbiljne posljedice na mentalno zdravlje djece. Dugotrajna izloženost prisili, kontroli, nasilju i izolaciji često dovodi do razvoja depresije, anksioznih poremećaja, posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP), osjećaja bespomoćnosti i gubitka samopouzdanja. Djeca prisiljena na brak nerijetko razvijaju trajni osjećaj nesigurnosti, socijalne izoliranosti i emocionalne ovisnosti o počiniteljima ili članovima obitelji koji sudjeluju u organiziranju braka. U težim slučajevima mogu se javiti samoozljeđivanje, suicidalne misli i pokušaji samoubojstva. Posebno zabrinjava činjenica da psihološke posljedice često ostaju nepriznate i neliječene, budući da žrtve zbog straha, društvene izolacije ili potpune ovisnosti o počiniteljima nerijetko nemaju pristup odgovarajućoj psihološkoj i psihijatrijskoj pomoći. Time se povećava rizik dugotrajne retraumatizacije i sekundarne viktimizacije.[20]

Osim zdravstvenih posljedica, prisilni brakovi značajno narušavaju obrazovni, društveni i gospodarski položaj djece. Nakon sklapanja braka djeca, osobito djevojčice, često prekidaju školovanje ili im je pristup obrazovanju ozbiljno ograničen. Time se smanjuju njihove mogućnosti zapošljavanja i ekonomskog osamostaljenja, povećava rizik od dugotrajnog siromaštva te produbljuje ekonomska ovisnost o bračnom partneru i njegovoj obitelji. Posljedice se ne zadržavaju samo na pojedincu, nego često dovode do međugeneracijskog prijenosa siromaštva, društvene isključenosti i ograničenih razvojnih mogućnosti njihove djece, čime se stvara začarani krug ranjivosti i socijalne marginalizacije. Istraživanja međunarodnih organizacija dosljedno pokazuju da svaka dodatna godina srednjoškolskog obrazovanja smanjuje vjerojatnost sklapanja dječjeg braka, pri čemu se prema podacima Ujedinjenih naroda rizik smanjuje u prosjeku za približno šest postotnih bodova za svaku dodatnu godinu sekundarnog obrazovanja.[21] Istodobno, obrazovanje povećava mogućnosti zapošljavanja, ekonomskog osnaživanja i društvene participacije djevojčica. U tom smislu obrazovanje predstavlja ne samo jedno od temeljnih prava djeteta nego i

[19] World Health Organization, Adolescent pregnancy, *https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-pregnancy*, 15. jun 2026.

[20] Child marriage and health, Girls not brides, *https://www.girlsnotbrides.-org/en/learning-resources/child-marriage-and-health/,* 15. jun 2026.

[21] UNICEF, The Power of Education to End Child Marriage (2022), UNICEF Data Brief, *https://data.unicef.org/wp-content/uploads/2022/09/The-power-of-education-to-end-child-marriage.pdf*, 15. jun 2026. Isto i: United Nations, World Population Report 2023, *https://digitallibrary.un.org/record/4011448*, 15. jun 2026.

jedan od najučinkovitijih preventivnih mehanizama u suzbijanju prisilnih i dječjih brakova.

Prisilni brakovi djece ujedno predstavljaju ozbiljno kršenje temeljnih ljudskih prava zajamčenih međunarodnim i nacionalnim pravnim izvorima. Njima se povređuje pravo djeteta na slobodan i potpun pristanak na brak, pravo na obrazovanje, pravo na zaštitu od svih oblika nasilja i iskorištavanja, pravo na tjelesni i psihički integritet te pravo na razvoj u skladu s najboljim interesom djeteta. Kada je prisilni brak rezultat trgovanja ljudima, povrede navedenih prava dodatno su intenzivirane jer dijete postaje objekt kontinuirane eksploatacije, pri čemu su mogućnosti bijega, pristupa pravnoj zaštiti i oporavka često znatno ograničene. Upravo zbog kumulativnog djelovanja zdravstvenih, psiholoških, socijalnih i pravnih posljedica prisilni brakovi djece danas se smatraju jednim od najtežih oblika povrede prava djeteta i jednim od najsloženijih oblika eksploatacije u okviru trgovanja ljudima. Iz perspektive kaznenog prava, navedene posljedice opravdavaju potrebu za prepoznavanjem prisilnih brakova djece ne samo kao povrede obiteljskopravnih odnosa ili ljudskih prava, već i kao jednog od najsloženijih oblika eksploatacije u okviru kaznenog djela trgovanja ljudima. Takav pristup omogućuje učinkovitiju zaštitu djece kao posebno ranjive kategorije žrtava te pridonosi dosljednijoj primjeni međunarodnih standarda u području suzbijanja trgovanja ljudima.

4. MEĐUNARODNOPRAVNI OKVIR ZAŠTITE DJECE OD TRGOVANJA LJUDIMA I PRISILNIH BRAKOVA

Međunarodnopravna zaštita djece od trgovanja ljudima i prisilnih brakova razvijala se postupno kroz univerzalne i regionalne instrumente zaštite ljudskih prava. Iako nijedan međunarodni ugovor ne uređuje isključivo prisilne brakove djece kao poseban oblik eksploatacije, kombiniranom primjenom međunarodnih ugovora kojima se uređuju zabrana ropstva i trgovanja ljudima, zaštita prava djeteta, zabrana diskriminacije žena te zaštita od rodno uvjetovanog nasilja uspostavljen je sveobuhvatan međunarodnopravni okvir kojim se državama nameće obveza sprječavanja, kažnjavanja i suzbijanja trgovanja djecom i prisilnih brakova. Temeljna načela zaštite ljudskog dostojanstva postavljena su Općom deklaracijom o ljudskim pravima iz 1948. godine.[22] Deklaracija u članku 4. zabranjuje ropstvo i trgovinu robljem u svim njihovim oblicima, dok člankom 16. propisuje da se brak može sklopiti isključivo uz slobodan i potpun pristanak budućih bračnih drugova. Iako se prisilni brakovi djece u Deklaraciji izričito ne spominju, navedena načela predstavljaju temelj za razvoj kasnijih međuna-

[22] Universal Declaration of Human Rights, *https://www.ohchr.org/sites/default/files/-UDHR/Documents/UDHR_Translations/src1.pdf,* 15. jun 2026.

rodnih instrumenata kojima se štite djeca od prisile, iskorištavanja i trgovanja ljudima.

Daljnji razvoj međunarodnopravne zaštite predstavlja Konvencija o pristanku na brak, minimalnoj dobi za sklapanje braka i registraciji brakova iz 1962. godine,[23] kojom se državama ugovornicama nameće obveza osiguravanja slobodnog i potpunog pristanka budućih bračnih drugova te određivanja minimalne dobi za sklapanje braka. Time je međunarodna zajednica prvi put jasno povezala valjanost braka s postojanjem slobodne volje budućih supružnika, čime je postavljen važan standard u suzbijanju dječjih i prisilnih brakova. Posebno važan instrument predstavlja Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) iz 1979. godine.[24] U članku 16. stavku 2. propisano je da zaruke i brak djeteta nemaju pravni učinak te se državama nalaže poduzimanje svih potrebnih zakonodavnih mjera radi određivanja minimalne dobi za sklapanje braka i obvezne registracije brakova. Odredbe CEDAW-a potvrđuju da problem dječjih brakova nadilazi pitanje zaštite djece te ga istodobno promatraju kroz prizmu rodne ravnopravnosti i zabrane diskriminacije žena i djevojčica.

Najznačajniji međunarodni instrument zaštite djece predstavlja Konvencija o pravima djeteta iz 1989. godine.[25] Iako Konvencija izrijekom ne spominje prisilne brakove djece, njezine odredbe pružaju široku osnovu za njihovu zabranu. Za predmet ovog rada osobitu važnost imaju načelo najboljeg interesa djeteta, pravo na zaštitu od svih oblika nasilja i iskorištavanja te članak 35., kojim se države obvezuju poduzeti sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere radi sprječavanja otmice, prodaje i trgovanja djecom u bilo koju svrhu i u bilo kojem obliku. U svojim općim komentarima Odbor za prava djeteta dodatno naglašava da dječji i prisilni brakovi predstavljaju štetnu praksu i oblik nasilja nad djecom, nespojiv s temeljnim načelima Konvencije

S aspekta predmetnog rada središnje mjesto zauzima Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta (Palermski protokol) iz 2000. godine.[26] Ovim je dokumentom prvi put na međunarodnoj razini uspostavljena

[23] Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages, *https://treaties.un.org/doc/treaties/1964/12/19641223%2002-15%20am/ch_xvi_3p.pdf*, 15. maj 2026.

[24] Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), *https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/*, 15. maj 2026.

[25] Convention on the Rights of the Child, *https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child*, 15. maj 2026.

[26] United Nations Convention against Transnational Organized Crime (UNTOC), *https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html*, 15. maj 2026.

općeprihvaćena definicija trgovanja ljudima te je posebno naglašeno da za postojanje trgovanja djecom nije potrebno dokazivati uporabu sredstava prisile, prijevare ili zlouporabe položaja, već je dovoljno postojanje radnje i svrhe iskorištavanja. Na taj je način međunarodno pravo djeci priznalo viši stupanj zaštite od odraslih žrtava trgovanja ljudima, polazeći od njihove posebne ranjivosti i nemogućnosti davanja pravno relevantnog pristanka na vlastito iskorištavanje. Upravo je ova odredba od osobitog značaja za slučajeve prisilnih brakova djece, budući da omogućuje njihovo prepoznavanje kao oblika eksploatacije u okviru kaznenog djela trgovanja ljudima kada su ispunjeni elementi propisani Protokolom. Međunarodnopravni okvir dodatno je ojačan Fakultativnim protokolom uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, kojim se proširuju obveze država u području zaštite djece od različitih oblika iskorištavanja, uključujući trgovanje djecom.[27] Posebnu pozornost potrebno je posvetiti riziku ponovnog trgovanja djecom (*re-trafficking*).[28]

Važan doprinos razvoju međunarodnih standarda pruža i Zajednička opća preporuka br. 31 Odbora za uklanjanje diskriminacije žena (CEDAW) i Opći komentar br. 18 Odbora za prava djeteta.[29] U ovom zajedničkom dokumentu dječji i prisilni brakovi prepoznaju se kao oblik rodno uvjetovanog nasilja, diskriminacije i povrede ljudskih prava djece, pri čemu se državama preporučuje donošenje sveobuhvatnih zakonodavnih, preventivnih, obrazovnih i zaštitnih mjera radi njihova sprječavanja i iskorjenjivanja. Na globalnoj razini važan doprinos suzbijanju dječjih i prisilnih brakova daje Agenda Ujedinjenih naroda za održivi razvoj do 2030. godine.[30] Posebno je značajan cilj održivog razvoja 5.3., kojim se nastoji ukloniti dječje, rane i prisilne brakove te genitalno sakaćenje žena, čime se dodatno naglašava važnost njihova suzbijanja kao jednog od ključnih globalnih prioriteta u području zaštite ljudskih prava, rodne ravnopravnosti i održivog razvoja.

[27] Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Sexual Abuse Material, *https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-sale-children-child*, 15. maj 2026.

[28] D. Marušić, *Trgovanje djecom*, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2018, 52.

[29] Joint General Recommendation No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women / General Comment No. 18 of the Committee on the Rights of the Child on Harmful Practices, *https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/TBSearch.aspx?Lang=en&SymbolNo=CEDAW/C/GC/31/CRC/C/GC/18*, 15. maj 2026.

[30] United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development, *https://www.coe.int/en/web/programmes/un-2030-agenda*, 15. maj 2026.

Iz prikazanog međunarodnopravnog okvira proizlazi da suvremeno međunarodno pravo prisilne brakove djece više ne promatra isključivo kao pitanje obiteljskog ili statusnog prava, već kao ozbiljnu povredu ljudskih prava, oblik rodno uvjetovanog nasilja te, kada su ispunjeni elementi međunarodne definicije trgovanja ljudima, i kao jedan od oblika eksploatacije djece u okviru trgovanja ljudima. Takav pristup predstavlja temelj i za razvoj regionalnih europskih instrumenata zaštite, koji dodatno razrađuju obveze država u području prevencije, kaznenog progona počinitelja, zaštite žrtava i međunarodne suradnje.

5. HRVATSKI NORMATIVNI OKVIR ZAŠTITE DJECE OD TRGOVANJA LJUDIMA RADI SKLAPANJA PRISILNIH BRAKOVA

Republika Hrvatska uspostavila je cjelovit normativni okvir zaštite djece od trgovanja ljudima i prisilnih brakova koji obuhvaća odredbe Kaznenog zakona, Obiteljskog zakona te posebne propise i provedbene akte kojima se uređuje identifikacija, zaštita i pomoć žrtvama trgovanja ljudima, u skladu s međunarodnim ugovorima i pravnom stečevinom Europske unije. Zaštita djece ostvaruje se kroz preventivne, kaznenopravne i institucionalne mehanizme usmjerene na sprječavanje trgovanja djecom, pravodobnu identifikaciju žrtava te osiguravanje njihove zaštite, oporavka i reintegracije. Središnje mjesto u hrvatskom normativnom okviru zauzima Kazneni zakon (KZ) kojim je uređeno kazneno djelo trgovanja ljudima, dok preventivnu funkciju imaju odredbe Obiteljskog zakona kojima se uređuju pretpostavke za sklapanje braka i zaštita najboljeg interesa djeteta. Normativni okvir dodatno je dopunjen Protokolima o postupanju u slučaju trgovanja ljudima (Protokolom za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima, Protokolom o postupanju pri dobrovoljnom i sigurnom povratku žrtava trgovanja ljudima te Protokolom o integraciji/reintegraciji žrtava trgovanja ljudima) te drugim provedbenim dokumentima kojima se uređuje koordinirano postupanje nadležnih tijela u postupku identifikacije, zaštite i pružanja pomoći žrtvama trgovanja ljudima.[31] Takav normativni okvir omogućuje cjelovit pristup zaštiti djece, pri čemu kaznenopravna

[31] Protokol za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima, Protokol o postupanju pri dobrovoljnom povratku žrtava trgovanja ljudima, Protokol o integraciji/reintegraciji žrtava trgovanja ljudima, *https://pravamanjina.gov.hr/pristup-informacijama/zakoni-i-ostali-propisi/protokoli/342?big=1*, 15. jun 2026. M. Simović, V. Božić, „Trgovina ljudima s posebnim osvrtom na žrtve-komparativni prikaz rješenja krivičnog zakonodavstva i analiza sudske prakse u Srbiji i Hrvatskoj“, *Zbornik IX Međunarodnog naučnog skupa „Izazovi pravnom sistemu“,* Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo 2021, 275–296.

zaštita predstavlja samo jedan dio sustava koji uključuje preventivne, obiteljskopravne i institucionalne mehanizme zaštite.[32]

Temelj kaznenopravne zaštite predstavlja čl. 106. KZ-a kojim je propisano kazneno djelo trgovanja ljudima.[33] Zakonom su obuhvaćeni različiti oblici iskorištavanja, uključujući prisilni rad, ropstvo ili njemu sličan odnos, spolno iskorištavanje, sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka, uzimanje dijelova tijela, korištenje u oružanim sukobima te činjenje protupravnih radnji.[34] Posebna zaštita djece uređena je čl. 106. st. 2. KZ. Za razliku od trgovanja punoljetnim osobama, kod trgovanja djecom nije potrebno dokazivati uporabu sredstava prisile, prijetnje, prijevare ili zlouporabe položaja. Dovoljno je da je dijete vrbovano, prevezeno, premješteno, skriveno ili primljeno radi nekog od zakonom propisanih oblika iskorištavanja, među kojima zakon ponovno izrijekom navodi sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka, ali i nezakonito posvojenje kao poseban oblik iskorištavanja djece. Takvo je rješenje u cijelosti usklađeno s čl. 3. toč. c. Palermskog protokola, prema kojem uporaba sredstava prisile nije pretpostavka postojanja trgovanja djecom. Posebno je značajno što hrvatski zakonodavac među oblicima iskorištavanja izrijekom navodi sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka. Za razliku od Palermskog protokola, koji prisilni brak ne navodi među minimalnim oblicima eksploatacije, već govori o ropstvu, odnosima sličnim ropstvu, prisilnom radu, spolnom iskorištavanju i drugim oblicima iskorištavanja, hrvatski KZ jasno normira prisilni brak kao samostalan oblik iskorištavanja u okviru kaznenog djela trgovanja ljudima. Time je nacionalni zakonodavac pružio viši stupanj normativne određenosti i pravne sigurnosti od minimalnog međunarodnog standarda te olakšao identifikaciju žrtava i pravilnu pravnu kvalifikaciju kaznenih djela.

Kaznenopravnu zaštitu nadopunjuju odredbe Obiteljskog zakona kojima se uređuju pretpostavke za sklapanje braka. Hrvatsko obiteljsko zakonodavstvo polazi od načela da brak mogu sklopiti punoljetne osobe, dok je sklapanje braka maloljetnoj osobi koja je navršila šesnaest godina života moguće samo na temelju odluke suda, ako sud utvrdi da je maloljetnik tjelesno i duševno sposoban za brak te da je njegovo sklapanje u njegovu

[32] V. Božić, „Comparative legislative analysis of criminal legislation of the Republic of Croatia and the Republic of Serbia in terms of human trafficking as the most brutal violations of fundamental human rights“, *Thematic conference proceedings of International scientific conference "Archibald Reiss days*", Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 261–276.

[33] V. Božić, „Krijumčarenje ljudi i trgovanje ljudima u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu i sudskoj praksi (analiza stanja *de lege lata* uz prijedloge *de lege ferenda*)“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 2/2015, 845–874.

[34] Kazneni zakon – KZ, *Narodne novine* br. 144/2012, 125/2011, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019, 84/2021, 114/2022, 114/2023, 36/2024, 136/2025.

najboljem interesu.[35] Takvo rješenje predstavlja važan preventivni mehanizam zaštite djece od prisilnih brakova. Sudska kontrola omogućuje provjeru ispunjavaju li se zakonske pretpostavke za sklapanje braka te postoje li okolnosti koje upućuju na prisilu ili druge oblike iskorištavanja djeteta. Protokol za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima razrađuje postupanje nadležnih tijela u identifikaciji žrtava te pružanju zaštite i pomoći.[36] Temelji se na međuresornoj suradnji policije, državnog odvjetništva, sudova, Hrvatskog zavoda za socijalni rad, zdravstvenih i obrazovnih ustanova te organizacija civilnog društva, uz posebnu zaštitu djece kao osobito ranjive skupine žrtava.

Iako hrvatski normativni okvir pruža kvalitetnu pravnu osnovu za zaštitu djece od trgovanja ljudima radi sklapanja prisilnih brakova, njegova učinkovitost ovisi o pravodobnoj identifikaciji žrtava, kontinuiranoj edukaciji stručnjaka i koordiniranom djelovanju svih nadležnih tijela.

6. ANALIZA PRAKSE I DOSTUPNIH STATISTIČKIH POKAZATELJA

Učinkovitost normativnog okvira zaštite djece od trgovanja ljudima radi sklapanja prisilnih brakova nije moguće procjenjivati isključivo na temelju zakonskih rješenja, već i kroz analizu njihove primjene u praksi. Pri ocjeni učinkovitosti normativnog okvira osobitu važnost imaju statistički podaci, izvješća međunarodnih i nacionalnih tijela te dostupna sudska praksa. Međutim, analiza hrvatskih izvora pokazuje određena ograničenja u dostupnosti podataka koja otežavaju procjenu stvarnog opsega ove pojave. Prema službenim podacima Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, tijekom posljednjih godina evidentira se relativno mali broj identificiranih žrtava trgovanja ljudima. Tako je tijekom 2024. godine identificirana 21 žrtva trgovanja ljudima, dok je evidentirano 15 kaznenih djela trgovanja ljudima iz članka 106. Kaznenog zakona, od kojih je šest počinjeno na štetu djece mlađe od osamnaest godina.[37] Iako navedeni podaci potvrđuju da su djeca i dalje jedna od posebno ranjivih skupina žrtava trgovanja ljudima, iz službene statistike nije moguće utvrditi koji su oblici iskorištavanja bili zastupljeni u pojedinim slučajevima. Posljedično, nije moguće izdvojiti broj slučajeva trgovanja djecom radi sklapanja prisilnih brakova niti pratiti njihovo kretanje tijekom vremena.

[35] Obiteljski zakon, *Narodne novine,* br. 103/2015, 98/2019, 47/2020, 49/2023, 156/2023, čl. 25.

[36] Protokol za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima, *https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/PROTOKOL-IDENTIFIKACIJA.pdf*, 15. jun 2026.

[37] Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2024. godini*, Zagreb 2025.

Trgovanje djecom radi sklapanja prisilnih brakova često ostaje neprijavljeno zbog odvijanja unutar obiteljskog ili šireg društvenog okruženja, straha žrtava, njihove ekonomske i emocionalne ovisnosti te društvenih i kulturnih obrazaca koji otežavaju prepoznavanje i prijavljivanje ovoga oblika iskorištavanja. Povećan rizik može postojati u pojedinim zajednicama u kojima su rani brakovi dio ustaljenih tradicijskih obrazaca, pri čemu takve okolnosti ni u kojem slučaju ne mogu opravdati povrede prava djeteta. Na problem izrazite „tamne brojke” prisilnih dječjih brakova upozoreno je i u ranijim istraživanjima.[38]

Nalazi GRETA-e o provedbi Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj potvrđuju da ograničena dostupnost statističkih podataka ne znači nužno i nepostojanje ove pojavnosti u praksi. GRETA među oblicima iskorištavanja identificiranih žrtava navodi i prisilni brak, čime potvrđuje da se ovaj oblik eksploatacije pojavljuje i u hrvatskoj praksi.[39] Istodobno upozorava na izazove u identifikaciji žrtava, potrebu daljnjeg jačanja međuinstitucionalne suradnje te kontinuirane edukacije stručnjaka koji sudjeluju u otkrivanju i zaštiti žrtava trgovanja ljudima. Posebna se pozornost posvećuje djeci kao osobito ranjivoj skupini žrtava, pri čemu se naglašava potreba njihove pravodobne identifikacije i osiguravanja odgovarajuće zaštite.

Analiza javno dostupne hrvatske sudske prakse također pokazuje određena ograničenja. Nisu pronađene objavljene sudske odluke koje bi se odnosile na trgovanje djecom radi sklapanja prisilnih brakova kao posebnog oblika iskorištavanja. Međutim, takav nalaz ne može se tumačiti kao dokaz da se navedena pojava ne javlja u Republici Hrvatskoj. Navedeni nalazi potvrđuju da najveći izazovi hrvatskog sustava nisu prvenstveno normativne naravi. Hrvatski zakonodavni okvir pruža odgovarajuću pravnu osnovu za suzbijanje trgovanja djecom radi sklapanja prisilnih brakova i u velikoj je mjeri usklađen s međunarodnim standardima. Međutim, učinkovita zaštita djece ovisi o pravodobnoj identifikaciji žrtava, dostupnosti pouzdanih statističkih podataka, kvalitetnoj međuinstitucionalnoj suradnji te kontinuiranoj edukaciji stručnjaka koji sudjeluju u prevenciji, otkrivanju i procesuiranju ovoga oblika kriminaliteta. Unaprjeđenje sustava prikupljanja i razvrstavanja statističkih podataka prema pojedinim oblicima iskorištavanja, uključujući trgovanje djecom radi sklapanja prisilnih brakova,

[38] V. Božić, „Forced marriages of children as a form of exploitation of human trafficking victims“, *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series – Issue 1*, University Josip Juraj Strossmayer of Osijek, Faculty of Law Osijek, 48–68.

[39] Action against Trafficking in Human Beings, GRETA publishes its fourth report on Croatia, *https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/-/greta-publishes-its-fourth-report-on-croatia,* 30. jun 2026.

predstavljalo bi važan preduvjet za precizniju procjenu razmjera ove pojave te učinkovitije oblikovanje preventivnih i kaznenopravnih politika.

7. ZAKLJUČAK

Prisilni brakovi djece predstavljaju jedan od najsloženijih oblika eksploatacije u okviru trgovanja ljudima jer istodobno obuhvaćaju teške povrede ljudskih prava, prava djeteta i kaznenopravno relevantne oblike eksploatacije. Za razliku od drugih oblika trgovanja ljudima, eksploatacija u prisilnim brakovima često ne završava samim sklapanjem braka, nego se nastavlja tijekom cijelog trajanja bračne ili izvanbračne zajednice kroz različite oblike fizičkog, psihičkog, seksualnog i ekonomskog iskorištavanja.

Analiza međunarodnopravnog okvira pokazuje da je tijekom posljednjih desetljeća razvijen sveobuhvatan sustav zaštite djece od trgovanja ljudima i prisilnih brakova, pri čemu međunarodni dokumenti prisilne brakove prepoznaju kao ozbiljno kršenje ljudskih prava i jedan od oblika eksploatacije djece. Hrvatski zakonodavni okvir u velikoj je mjeri usklađen s međunarodnim standardima te pruža odgovarajuću normativnu osnovu za kaznenopravnu, obiteljskopravnu i institucionalnu zaštitu djece od trgovanja ljudima radi sklapanja prisilnih brakova. Posebno je značajno što Kazneni zakon Republike Hrvatske sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka izrijekom propisuje kao oblik iskorištavanja u okviru kaznenog djela trgovanja ljudima, čime osigurava viši stupanj normativne određenosti u odnosu na minimalne međunarodne standarde.

Analiza dostupnih statističkih pokazatelja, izvješća GRETA-e i javno dostupne sudske prakse pokazuje da najveći izazovi hrvatskog sustava nisu normativne, nego provedbene naravi. Nedostatak zasebnih statističkih podataka o trgovanju djecom radi sklapanja prisilnih brakova, ograničena dostupnost sudske prakse te otežana identifikacija žrtava upućuju na postojanje značajne tamne brojke ovog oblika eksploatacije. Slijedom toga, službeni statistički podaci ne mogu u potpunosti odražavati stvarni opseg ovog oblika eksploatacije.

Učinkovitije suzbijanje trgovanja djecom radi sklapanja prisilnih brakova zahtijeva daljnje jačanje međuinstitucionalne suradnje, kontinuiranu edukaciju stručnjaka koji sudjeluju u identifikaciji i zaštiti žrtava, unaprjeđenje sustava prikupljanja i razvrstavanja statističkih podataka prema pojedinim oblicima iskorištavanja te razvoj preventivnih mjera usmjerenih na zaštitu posebno ranjivih skupina djece. Jednako je važno kontinuirano podizati svijest javnosti o štetnosti prisilnih brakova djece te razvijati mehanizme koji će omogućiti njihovo pravodobno prepoznavanje i prijavljivanje. Samo kombinacijom kvalitetnog normativnog okvira, njegove dos-

ljedne provedbe i učinkovite prevencije i pravodobne identifikacije žrtava moguće je osigurati djelotvornu zaštitu djece od ovog osobito teškog oblika eksploatacije.

LISTA REFERENCI

Bibliografske reference

1. Božić, Vanda, „Forced marriages of children as a form of exploitation of human trafficking victims“, *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series – Issue 1*, University Josip Juraj Strossmayer of Osijek, Faculty of Law Osijek;
2. Božić, Vanda, *Suzbijanje trgovine ljudima*, Institut za srpsku kulturu, Priština 2023;
3. Božić, Vanda, ”Labor exploitation as the most common form of the crime of trafficking in human beings in spite of the state border control and the labor market“, *Collection of Papers Faculty of Law Niš,* 2016;
4. Božić, Vanda, „Kaznenopravni problemi transplantacije dijelova ljudskog tijela suočeni s ilegalnim tržištem ljudskih organa“, *Hrestomatija hrvatskoga medicinskog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2016;
5. Božić, Vanda, ”Comparative legislative analysis of criminal legislation of the Republic of Croatia and the Republic of Serbia in terms of human trafficking as the most brutal violations of fundamental human rights“, *Thematic conference proceedings of International scientific conference “Archibald Reiss days*”, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade;
6. Božić, Vanda, „Suzbijanje seksualne eksploatacije kao vodećeg oblika trgovanja ljudima u funkciji zaštite prava na život i temeljnih ljudskih prava“, *Pravni život*, 2016;
7. Božić, Vanda, ”Steps towards combating trafficking in human organs in South Eastern Europe, with particular reference to the case of Kosovo“, *Proceedings of the 7th International Scientific Conference "Contemporary Trends in Social Control of Crime*, University St. Kliment Ohridski, Bitola, Faculty of Security, Skopje 2016;
8. Božić, Vanda, „Žrtve nasilja u obitelji kao posebno ranjive skupine podložne trgovanju ljudima“, *Pravni život* 9/2017;
9. Božić, Vanda, „Krijumčarenje ljudi i trgovanje ljudima u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu i sudskoj praksi (analiza stanja *de lege lata* uz prijedloge *de lege ferenda*)“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 2/2015;
10. Božić, Vanda, *Trgovanje ljudskim organima kao oblik organiziranog kriminaliteta*, doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2012;

11. Kutnjak-Vrtarić, Maja, Družić-Ljubotina, Olja, „Dječji brakovi u romskoj zajednici u Republici Hrvatskoj“, *Revija za socijalnu politiku*, 1/2021;
12. Marušić, Dubravka, *Trgovanje djecom*, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2018;
13. Nour Nawal, M., „Health consequences of child marriage in Africa“, *Emerg Infect Dis.* 12(11), 2006;
14. Rafferty, Yvonne, „Child trafficking and commercial sexual exploitation: a review of promising prevention policies and programs“, *Am J Orthopsychiatry*, 4/2013;
15. Simović, Miodrag, Božić, Vanda, „Trgovina ljudima s posebnim osvrtom na žrtve-komparativni prikaz rješenja krivičnog zakonodavstva i analiza sudske prakse u Srbiji i Hrvatskoj“, *Zbornik IX Međunarodnog naučnog skupa „Izazovi pravnom sistemu“,* Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo 2021;
16. Gallagher, T. Anne, *The International Law of Human Trafficking,* Cambridge University Press, 2010;
17. Walker, Judith-Ann, „Early Marriage in Africa – Trends, Harmful Effects and Interventions“, *African Journal of Reproductive Health*, 2/2012.

Pravni i internet izvori

1. Action against Trafficking in Human Beings, GRETA publishes its fourth report on Croatia, *https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/-/greta-publishes-its-fourth-report-on-croatia,* 30. jun 2026;
2. Child marriage and health, Girls not brides, *https://www.girlsnotbrides.org/en/learning-resources/child-marriage-and-health/*, 15. jun 2026;
3. Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages, *https://treaties.un.org/doc/treaties/1964/12/19641223%2002-15%20am/ch_xvi_3p.pdf,* 15. maj 2026;
4. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), *https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/*, 15. maj 2026.
5. Convention on the Rights of the Child, *https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child*, 15. maj 2026.
6. Gender equality: Child marriage, *https://data.unicef.org/topic/gender/child-marriage/,* 15. jun 2026;
7. Joint General Recommendation No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women / General Comment No. 18 of the Committee on the Rights of the Child on Harmful Practices, *https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/TBSearch.aspx?Lang=en&SymbolNo=CEDAW/C/GC/31/CRC/C/GC/18,* 15. maj 2026;

8. Kazneni zakon – KZ, *Narodne novine,* br. 144/2012, 125/2011, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019, 84/2021, 114/2022, 114/2023, 36/2024, 136/2025.
9. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2024. godini*, Zagreb 2025;
10. Obiteljski zakon, *Narodne novine* br. 103/2015, 98/2019, 47/2020, 49/2023, 156/2023;
11. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Sexual Abuse Material, *https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-sale-children-child*, 15. maj 2026;
12. Protokol za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima, *https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/PROTOKOL-IDENTIFIKACIJA.pdf,* 15. jun 2026;
13. Protokol o postupanju pri dobrovoljnom povratku žrtava trgovanja ljudima, *https://pravamanjina.gov.hr/pristup-informacijama/zakoni-i-ostali-propisi/protokoli/342?big=1*, 15. jun 2026;
14. Protokol o integraciji/reintegraciji žrtava trgovanja ljudima, *https://pravamanjina.gov.hr/pristup-informacijama/zakoni-i-ostali-propisi/protokoli/342?big=1*, 15. jun 2026;
15. Reasons for Forced Marriage, *https://www.endslaverynow.org/blog/articles/reasons-for-forced-marriage*, 1. jun 2026;
16. Understanding forced marriage & its impact on girls, *https://plan-uk.org/our-work/protection-from-violence/child-marriage/understanding-forced-marriage-its-impact-girls*, 1. jun 2026;
17. UNODC, *Global Report on Trafficking in Persons 2024*, (United Nations publication, Sales no.: E.24.XI.11);
18. UNICEF, The Power of Education to End Child Marriage (2022), UNICEF Data Brief, *https://data.unicef.org/wp-content/uploads/2022/09/The-power-of-education-to-end-child-marriage.pdf*, 15. jun 2026;
19. UNICEF, Is an End to Child Marriage within Reach? Latest Trends and Future Prospects, New York, 2023, *https://data.unicef.org/resources/is-an-end-to-child-marriage-within-reach/,* 15. jun 2026;
20. United Nations, World Population Report 2023, *https://digitallibrary.un.org/record/4011448*, 15. jun 2026;
21. United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development, *https://www.coe.int/en/web/programmes/un-2030-agenda,* 15. maj 2026;
22. United Nations Convention against Transnational Organized Crime (UNTOC), h*ttps://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html*, 15. maj 2026;
23. Universal Declaration of Human Rights, *https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/src1.pdf* ,15. maj 2026;

24. World Health Organization, Adolescent pregnancy, *https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-pregnancy*, 15. jun 2026.

Associate Professor Vanda Božić, LL.D.

State University in Novi Pazar, Department of Legal Sciences

Associate Professor Marina Simović, LL.D.

Faculty of Legal Sciences, Pan-European University
”Apeiron”, Banja Luka

FORCED CHILD MARRIAGES AS A FORM OF EXPLOITATION OF HUMAN TRAFFICKING VICTIMS – CAUSES AND CONSEQUENCES

Summary

Child forced marriage constitutes one of the forms of exploitation within the criminal offence of trafficking in human beings under Croatian law, punishable by imprisonment for a term ranging from three to fifteen years. Children become objects of trafficking, sold to interested wealthy people with the aim of starting a family, but also with the intention of various forms of exploitation. Children, victims of trafficking, are completely denied their human (children's) rights. By losing the right to belong to their own family, children are very often denied the right to development and education. A child who suffers this extremely serious crime suffers severe lifelong consequences for the rest of his life. The aim of this paper was to analyse child forced marriage as a form of exploitation within the criminal offence of trafficking in human beings, to identify its main causes and consequences, and to examine the international and national legal framework for the protection of children against this form of exploitation. The study employed normative, doctrinal, comparative legal, and descriptive methods. In the first part of the paper, the authors pointed out the concept, scope and causes of this form of child exploitation, as well as the consequences that the child faces. The second part of the paper presents the international legal framework relating to the suppression of child trafficking, as well as documents providing international protection of children and their rights. In the third part of the paper, the authors analyzed the national criminal legislation of the Republic of Croatia, as well as other blanket regulations that ensure the protection of children and their rights. The

fourth part of the paper analyses the available statistical data, GRETA reports, and publicly available case law, with particular emphasis on the limited availability of data concerning child trafficking for the purpose of forced marriage. The concluding remarks offer recommendations aimed at improving the implementation of the existing system for the protection of children from trafficking in human beings for the purpose of forced marriage.

Key words: *Child trafficking; Child exploitation; Forced marriages; Arranged marriages; Causes and consequences; Children's rights*.

УДК/UDC 336.225.68
343.359.2
ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД / *REVIEW ARTICLE*

Проф. др Сузана Димић
Проф. др Мирјана Ђукић

Правни факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици

ПОРЕСКА КОНТРОЛА И КРИВИЧНО ГОЊЕЊЕ КОД ПОРЕСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА*

Пажња ауторки рада усмерена је на анализу активности надлежних органа које за резултат могу имати откривање пореских кривичних дела. Пореска контрола се може испољити у више варијетета, који су од подједнаке важности за откривање и доказивање противправних радњи које могу имати карактер пореских прекршаја или пореских кривичних дела. Процесни значај пореске контроле огледа се у усмеравању једног случаја ка кривичном или прекршајном поступку на основу претходно утврђене селекције радњи и пореских обвезника и саме карактеристике пореских обвезника одређене по основу одређених критеријума. Традиционална пореска контрола као основни извор прибављања информација о пословању пореских обвезника, усмерена је на откривање нерегуларности у већ поднетим пореским пријавама. Савремени модели пореске контроле засновани су на аутоматизованој провери електронски поднетих и попуњених пореских пријава и унакрсном упоређивању података о пореским обвезницима претходно класификованих у одређене категорије према критеријуму висине пореског ризика. Везивну тачку пореског и кривичног поступка могу чинити чињенице откривене током пореске контроле које указују на основе сумње да је почињено пореско кривично дело. Обавеза јавног тужиоца да преузме кривично гоњење наступа у моменту када на основу поднете кривичне пријаве и приложених доказа прикупљених од стране пореске полиције у предистражном

Сузана Димић, *suzana.dimic@pr.ac.rs ORCID ID: 0000-0001-8981-9570.*
Мирјана Ђукић, *mirjana.djukic@pr.ac.rs ORCID ID: 0000-0001- 9391-8387.*

* Рад представља резултат истраживања које финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација по Уговору са Правним факултетом Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, евиденциони број 451-03-34/2026-03/200254 од 5. фебруара 2026. године.

поступку, процени да има елемената пореског кривичног дела. Начело легалитета долази до изражаја код пореских кривичних дела, јер кривично гоњење налаже управо јавни интерес, који са правног аспекта обухвата специјалну и генералну превенцију као важне постулате кривичног материјалног права. Теоријски ограничено на фазу истраге, зависно од њених резултата може отворити пут даљем процесуирању несавесних пореских обвезника.

Кључне речи: Пореска контрола; Пореска кривична дела; Кривично гоњење; Начело легалитета кривичног гоњења.

1. УВОД

Висина пореског дуга се одређује у пореском поступку, за чије је вођење надлежна пореска администрација. То под условом да се ради о редовном току ствари да порески обвезник добровољно плати порез. Ипак, уредно и благовремено испуњавање пореских обавеза у знатном делу зависи од пореских обвезника и њиховог става према плаћању пореза. Упркос чињеници да служи за финансирање јавних добара у интересу самих пореских обвезника, опорезивање наилази на отпор јер се њиме смањује расположиви доходак. Због тога неретко порески обвезници прибегавају таквим поступцима који имају за циљ умањење или потпуно избегавање плаћање пореске обавезе. То је пореска евазија, која може представљати противправно понашање, али обухвата и читав низ модалитета понашања пореских обвезника који не представљају кршење пореских прописа. У литератури се прави разлика између законите и незаконите пореске евазије. Законита пореска евазија (енг. *tax avoidance*) представља различите активности пореских обвезника којима прибегавају у циљу умањења или потпуног избегавања пореске обавезе, али која немају одлике противправног, већ представљају коришћење законом допуштених могућности. Као што је, на пример, уздржавање од потрошње или супституција производа, промена пребивалишта, пресељење седишта делатности у други град или у другу државу где су ниже пореске стопе за одређену врсту дохотка или одређене делатности (тзв. пореске рајеве) и сл. Насупрот томе, нелегална евазија (*tax evasion)* представља такве активне или пасивне делатности пореских обвезника предузете ради умањења или потпуног избегавања пореске обавезе где долази до кршења пореских прописа. У том случају долази до покретања других правних поступака, чија врста зависи од тежине пореског деликта. У правном систему Србије ти различити облици противправног понашања се квалификују као порески прекршаји, привредни преступи (ако се ради о правним лицима као пореским обвезницима) и пореска кривична дела. У зависности о којим пореским деликтима се ради

поступак се води пред надлежним државним органом и изричу одређене санкције према њиховим учиниоцима. За пореске прекршаје, који представљају лакше облике пореских деликата, прописане су прекршајне казне. За теже облике пореских деликата инкриминисаних као пореска кривична дела, судови у кривичном поступку изричу кривичне санкције.

Имајући у виду да кривичном гоњењу за пореска кривична дела претходи порески поступак у коме се утврђује висина пореске обавезе, врши наплата и контрола плаћања пореза, за адекватно процесуирање учинилаца потребно је да радње пореске контроле буду темељно и недвосмислено нормативно утемељене. Ауторке су анализи предметне тематике приступиле коришћењем нормативног и компаративног метода, те у закључку дале одређене предлоге *de lege ferenda* у настојању превазилажења уочених недостатака.

2. ПОРЕСКА КОНТРОЛА КАО КЉУЧНИ СЕГМЕНТ ЗА УТВРЂИВАЊЕ ВИСИНЕ ПОРЕСКЕ ОБАВЕЗЕ И НАПЛАТЕ ПОРЕЗА

У пореском поступку велика овлашћења имају порески органи, јер на природу пореско-правног односа у великој мери утиче неопходност заштите фискалних интереса државе који се састоји у благовременом и уредном испуњавању пореских обавеза од стране пореских обвезника. Разумљиво је, стога, да је кључни сегмент у пореском поступку пореска контрола, која управо има за циљ контролу утврђивања висине пореске обавезе, као и контролу наплате пореза. Пореску обавезу утврђује порески орган доношењем пореског решења. У случају да је порески обвезник незадовољан тим пореским решењем, сматрајући да су повређена његова права или његов правни интерес, има право жалбе на то решење. Овде долази до изражаја правна природа пореског поступка. Ради се о посебном управном поступку, за који су прописана посебна правила у односу на општи управни поступак. Правила пореског поступка, прописана важећим законом[1] су *lex specialis* у односу на правила општег управног поступка, прописана законом којим се уређује општи управни поступак.[2] У пореском поступку порески органи решавају пореску управну ствар доношењем пореског управног акта. Порески обвезник има правни интерес да се у пореском поступку на правилан и законити начин

[1] Закон о пореском поступку и пореској администрацији – ЗППА, *Службени гласник Републике Србије*, 80/02, 84/02, 79/03, 55/04, 61/05, 85/05, 62/06, 61/07, 20/09, 72/09, 53/10, 101/11, 2/12, 93/12, 47/13, 108/13, 68/14, 105/14, 91/14, 112/15, 15/16, 108/16, 30/18, 95/18, 86/19, 144/20, 96/21, 138/22 и 94/24.

[2] Закон о општем управном поступку – ЗУП, *Службени гласник Републике Србије*, 18/2016, 95/2018, 2/2023.

утврди постојање његове пореске обавезе и одреди висина пореског дуга. Дакле, порески орган утврђује чињенично стање по службеној дужности у складу са истражним начелом у управном поступку. Код одређене врсте пореза и одређених категорија пореских обвезника примењује се метод самоопорезивања, где су порески обвезници дужни да сами утврђују висину пореске обавезе. Чак и у таквим ситуацијама у поступку пореске контроле, који следи након тога што порески обвезник сам утврди висину свој пореског дуга, порески орган ће бити дужан утврди материјалну истину у конкретној управно пореској ствари.

Контрола утврђивања висине пореске обавезе састоји се у провери тачности података које је порески обвезник навео у пореској пријави. Поред тога, у поступку пореске контроле врши се провера целокупне пореске документације пореског обвезника. За пореске обвезнике који имају обавезу вођења пословних књига то значи да ће се вршити контрола њихових финансијских извештаја које су саставили на основу вођења пословних књига. У том смислу ажурно и тачно вођење пословних књига представља претпоставку правилног утврђивања пореске обавезе. Неправилно вођење пословних књига може бити индикација намере пореског обвезника да избегне плаћање пореза.[3] Порески обвезници који имају обавезу вођења пословних књига дужни су да их воде на законом прописан начин. Тиме се обезбеђује веродостојни подаци о резултатима пословања пореског обвезника, од којих, у крајњем, зависи и висина његовог пореског дуга. У правном систему Србије обавезу вођења пословних књига имају предузећа и друга правна лица и то по систему двојног књиговодства, примењујући важеће рачуноводствене прописе. За разлику од њих, предузетници могу да воде пословне књиге по систему двојног књиговодства или по систему простог књиговодства. Уколико порески орган у току канцеларијске контроле, када врши проверу пореске пријаве и пореске документације, уочи неправилности може наложити теренску контролу која се одвија у пословним просторијама пореског обвезника. Поред контроле утврђивања пореске обавезе, пореска контрола се састоји и у провери благовремености уплате пореза на одговарајуће уплатне рачуне пореске управе.

Када у току пореске контроле уочи неправилности порески инспектор саставља записник у коме детаљно документује све релевантне чињенице. Ако је потребно, порески инспектор може одузети

[3] S. Dimić, M. Đukić, “Accounting books as evidence in tax and criminal proceedings of the Republic of Serbia“, *Balkan Social Science Review* 26/2025, 104.

пословне књиге, евиденције или другу документацију или исправе до окончања поступка пореске контроле, о чему издаје потврду пореском обвезнику или трећем лицу од која је одузета та документација. Уколико је порески обвезник водио пословне књиге и другу евиденцију на средствима за аутоматску обраду података, порески инспектор може одузети то средство до окончања пореске контроле, уз издату потврду.[4] Поред ове традиционалне пореске контроле, која се обавља у канцеларији пореске администрације и у пословним просторијама пореског обвезника, у новије време присутно је осавремењавање приступа пореске администрације засновано на стратегији управљања пореским ризиком. Како је процена тачности и потпуности података које су пријавили порески обвезници кључна за интегритет пореског система, све је већа употреба аутоматизованих електронских провера, валидација и унакрсног упоређивања података о пореским обвезницима.[5] Посебан изазов за пореску контролу представља опорезивање међународних пословних активности мултинационалних корпорација и појединаца. Класични методи пореске контроле углавном нису прилагођени за утврђивање укупне пореске снаге у оваквим ситуацијама, већ се више могу ослонити на лојалност пореских обвезника или на међународну пореску сарадњу.[6]

Поступак након завршетка пореске контроле зависи тога да ли утврђене неправилности указују на постојање основе сумње да је извршено кривично дело или прекршај. Ако се у поступку пореске контроле открије да постоје основе сумње да је учињено пореско кривично дело онда долази до прожимања пореског и кривичног поступка. Порески инспектор ће бити у обавези да, најпре, о томе састави извештај, а потом да тај извештај са прибављеним доказима достави надлежном руководиоцу пореске управе. Након тога ће надлежни руководилац пореске управе бити дужан да у року од 24 сата од пријема тај извештај са доказима проследи руководиоцу пореске полиције, јер је за откривање пореских кривичних дела и њихових извршилаца надлежна пореска полиција. У предистражном поступку пореска полиција поступа као орган унутрашњих послова и има овлашћење да предузима све потражње радње, изузев ограничења кретања.[7] Законом којим се регулише порески поступак детаљно су прописане радње

[4] ЗППА, чл. 130, ст. 4 и 5.

[5] Tax Administration 2024: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies, *https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports-/2024/11/tax-administration-2024_5c4606e4/2d5fba9c-en.pdf.*, 1. јун 2026.

[6] Вид. М. Анђелковић, „Неке специфичности пореске контроле у савременим условима пословања“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 74/2016, 162.

[7] ЗППА, чл. 136 и 1.

које може предузети пореска полиција, као што су позивање и саслушање осумњиченог, укључујући и његово принудно довођење, потом претрес стана, пословних или других просторија, превозних средстава и лица, привремено одузимање предмета који могу послужити као доказ у кривичном поступку за пореска кривична дела. Претресање стана и других просторија може извршити само на основу наредбе суда и уз присуство два сведока.[8] На основу прикупљених обавештења, као и на основу чињеница и доказа из извештаја пореског инспектора, пореска полиција саставља кривичну пријаву и подноси надлежном јавном тужиоцу који предузима даље гоњење за пореско кривично дело. Уколико пореска полиција на основу извештаја пореског инспектора из поступка пореске контроле утврди да чињенице не указују на постојање основа сумње да је извршено пореско кривично дело, инспектор пореске полиције ће о томе обавестити надлежног руководиоца пореске управе ради покретања прекршајног поступка.[9]

3. ОСНОВНИ ПОСТУЛАТИ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА

Монофункционалност као једно од темељних начела кривичног поступка, у духу савременог кривичног процесног права, подразумева да главне кривичнопроцесне функције обављају субјекти којима начелно оне и припадају: функција суђења и пресуђења – кривични суд; функција гоњења и оптужбе – овлашћени тужилац; функција одбране – окривљени и његов бранилац. Код кривичних дела која се гоне по службеној дужности као овлашћени тужилац јавља се јавни тужилац, јер код наведених противправних понашања има законску обавезу да наступа у јавном интересу. Таква су сва кривична дела којима се угрожава неки од сегмената битан за функционисање државе, какав је привредни систем, односно привреда, постављена као објекат заштите код појединих кривичних дела, међу којима су у кривичном законодавству позиционирана пореска кривична дела, попут Пореске утаје и Неуплаћивања пореза по одбитку. Како је уже гледано, по среди фискални систем који се штити њиховом инкриминацијом, не постоји приватни интерес за кривично гоњење, већ искључиво јавни интерес, који се огледа у стабилизацији државног буџета тако што ће се санкционисањем пореских утајивача надокнадити штета и успоставити баланс буџетских средстава. Одредница која каналише јавни/друштвени интерес јесте начело официјелности кривичног гоњења, док је обавезност кривичног гоњења код ових кривичних дела прожета начелом легалитета. Како подразумева обавезу, али не и мо-

[8] *Ibid*.,чл. 135, ст. 4.

[9] *Ibid*., чл. 137.

гућност јавног тужиоца да предузме кривично гоњење када постоје докази који говоре у прилог потребном степену сумње да је учињено кривично дело за које се гони по службеној дужности, има мишљења према којима је адекватнији назив начело облигаторности, односно обавезности кривичног гоњења.[10] Свакако, оба су начела од подједнаке важности код покретања кривичног поступка у односу на учиниоце пореских кривичних дела, јер од понашања јавног тужиоца под њиховим окриљем зависи да ли ће се у складу са законом реализовати заштита финансијског система, која је као саставни део државног апарата у јавном, друштвеном интересу.

Упоредо са претпоставком у предистражном поступку да је почињено пореско кривично дело, за преузимање кривичног гоњења потребан је одређени квантум доказа који би оправдали основану сумњу, односно покретање кривичног поступка поводом почињеног пореског кривичног дела, што, као што је већ наведено, чини суштину начела легалитета. Процес доказивања, обухвата потражне и истражне радње пореске полиције, којима се откривају објективна обележја пореског кривичног дела, а то су све радње инкриминисане Кривичним закоником које представљају основни и остале облике пореске утаје на пример. На другој страни, доказивање намере и директног умишљаја да се утаји порез, у сфери је искључиво кривичног поступка, ово с обзиром на то да доказивање објективних обележја може бити обављено и у поступку пореске контроле, односно може бити резултат рада пореске инспекције у пореском поступку. Може се десити да се са кривичним поступком отпочне, а да намера остане под сумњом све до касније фазе, оптужења или главног претреса, где се на основу исказа сведока, оптуженог, одређене врсте вештачења, може и доказати.

Када намеру није могуће доказати у кривичном поступку, долази до његове обуставе, јер услед непостојања субјективног елемента датог у опису кривичног дела, не постоји ни кривично дело као заокружена целина онако како је то предвиђено кривичним материјалним правом. Уопштено говорећи, за покретање кривичног поступка, затим подизање оптужнице, потребно је створити заокружену целину доказа којима се потврђује постојање објективних и субјективних обележја пореског кривичног дела, а исти се јављају као продукт радњи различитих процесних субјеката. Субјекти истраге с обзиром на карактер пореских кривичних дела су, осим јавног тужиоца, пореска полиција која предузима одређене радње о којима је већ било речи, а докази поред оних које је прибавила пореска полиција могу бити

[10] С. Бејатовић, *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд 2008, 95–96.

садржани у исказима сведока, ретко окривљеног, вештака финансијске струке. Полазна основа јесте сазнање током пореске контроле да је утајен порез у висини преко милион динара. Докази јесу претпоставка за преузимање кривичног гоњења у контексту начела легалитета, али само у оном обиму који је заправо могућ у почетном степену кривичног поступка. Они опредељују кривично гоњење несавесних пореских обвезника, а потребно их је допунити и заокружити чињеничну основу за доношење пресуде.

Према начелу опортунитета, као изузетку од начела легалитета, јавном тужиоцу је дозвољено да оцени да ли је кривично гоњење с обзиром на јавни интерес, целисходно или не. Дакле, јавни тужилац може вршити оцену целисходности кривичног гоњења, али нема произвољан избор између гоњења и негоњења, јер обавеза гоњења и даље стоји као законска обавеза.[11] Иста обавеза стоји и код условног опортунитета, са тиме што након испуњења наложених обавеза доношењем решења о одбацивању кривичне пријаве, у складу са законским одредбама, доноси одлуку да не предузима кривично гоњење, па самим тим и не покреће кривични поступак. У домаћем кривичнопроцесном законодавству овај је институт био изложен променама, код којих ћемо се задржати на тежини кривичних дела и висини запрећене затворске казне. Прва законска регулатива предвиђа примену овог института код кривичних дела за која је запрећена казна затвора у трајању до три године.[12] Хронолошки гледано, друга норматива од 2009. године, као поље примене условног опортунитета предвиђа кривична дела за која је запрећена казна затвора у трајању до три године, али и она за која је запрећена казна затвора у трајању од три до пет година,[13] где се већ назире почетак проширења обима кривичних дела. У наредном нормативном оквиру, поље примене проширено је на кривична дела са запрећеном затворском казном до пет година.[14] Полазна идеја при успостављању овога института била је његова примена код кривичних дела мање тежине, где је и оправдано избећи редовну кривичну процедуру ако је већ поред постојања довољног броја доказа и њихова друштвена опасност нижег степена. Померањем горње границе запрећене затворске казне у поље примене условног опортунитета укључена је и пореска утаја, код које је за први

[11] *Ibid*., 97.

[12] Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 68/2002, чл. 236.

[13] *Ibid*.,

[14] Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2011. 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

основни облик предвиђена казна затвора од једне до пет година кумулативно са новчаном казном. На честу примену условног одбацивања кривичне пријаве, те непредузимања кривичног гоњења упућују спроведена истраживања у пракси правосудних органа.[15] Овакво поступање не само да није у јавном интересу, већ пркоси основним постулатима кривичног гоњења. Уплата одређеног новчаног износа у хуманитарне сврхе као најчешћа обавеза пореских утајивача након чијег испуњења јавни тужилац доноси решење о одбацивању кривичне пријаве, и као мера ресторативне природе, не може заменити адекватно кривично санкционисање казном затвора и новчаном казном. Тиме се даље отварају питања реализације основних постулата кривичног материјалног права. Јасно је да ово није пут ка остварењу специјалне и генералне превенције као сврхе кажњавања, јер неизрицањем кривичне санкције, учинилац пореског кривичног дела и не бива заведен у казнену евиденцију. Чини се да би се овакве дилеме у домену питања законитости кривичног гоњења могле избећи таксативним набрајањем кривичних дела, када би се онемогућила примена условног опортунитета ван оквира законом постављених граница. По узору на словеначко право, то би требала бити кривична дела која носе мањи степен друштвене опасности (кривична дела злоупотребе опојних дрога или психоактивних супстанци, насиље у породици, запуштање и злостављање малолетног лица, тешка крађа, проневера, изнуда и уцена, оштећење туђе ствари).[16] Овде се јавља још једна дилема, као последица отежаног доказивања намере учиниоца да својим поступањем утаји порез. Наиме, не очекује се, осим у изузетним случајевима (када је намера очигледна), да намера буде доказана пре покретања истраге, па је упитна и из тог разлога примена условног опортунитета. Другим речима, у предистражном поступку, када још увек немамо довољно доказног материјала да је почињена пореска утаја, у највећем броју случајева није могуће изградити основану сумњу за постојање утаје пореза, па се тада, услед непостојања кривичног дела доводи у питање законитост примене условног опортунитета. Углавном се полази од претпоставке постојања намере, што нарушава презумпцију невиности.

[15] М. Ђукић, *Консенсуалне форме одлучивања у кривичном поступку*, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица 2024, 51–52.

[16] Criminal Procedure Code (1994 as of 2020), *https://www.legislationline.org/downland/id/9233/file/SLOV_CPC.pdf.,* 1. Јун 2026.

4. ПОЈЕДИНИ ФАКТОРИ КОЈИ ОПРЕДЕЉУЈУ КРИВИЧНО ГОЊЕЊЕ НЕСАВЕСНИХ ПОРЕСКИХ ОБВЕЗНИКА

4.1. Квалификација противправног понашања пореских обвезника

Квалификација противправног понашања несавесних пореских обвезника има вишеструки процесни значај. Нормативни оквири регулишу различите врсте незаконитих радњи пореских обвезника (незаконита пореска евазија), те је њихово разграничење које се у основи треба вршити у поступку пореске контроле, важно ради усмеравања једног случаја ка кривичном или пак прекршајном поступку.

Незаконита пореска евазија се може испољити у виду пореских кривичних дела и пореских прекршаја. Пореска кривична дела нормирана су Законом о пореском поступку и пореској администрацији и Кривичним закоником.[17] Премда се свим пореским кривичним делима угрожавају фискални интереси те је заштитни објекат фискус, норматива је засебном инкриминацијом у два одвојена закона заправо једне определила као споредна, а друге као такозвана главна пореска кривична дела. Тим поводом, има мишљења да их треба објединити једним законом у којем би се као посебна група кривичних дела подвела под категорију оних који за објекат напада имају фискални интерес,[18] односно, фискус, наместо садашње ситуације у којој се пореска утаја и неуплаћивање пореза по одбитку сврставају у групу кривичних дела против привреде у КЗ. Опет, када занемаримо такозвано место њихове инкриминације, квалификација једног противправног понашања пореског обвезника (пореско кривично дело, порески прекршај) је важна због самог карактера поступка којим ће порески обвезник бити процесуиран.

Сходно важећој пореској регулативи, као пореска кривична дела предвиђена су: Пореска превара у вези са порезом на додату вредност,[19] Угрожавање наплате пореза и пореске контроле,[20] Недозвољен промет опреме за фискализацију,[21] Недозвољен промет рачуноводствених и других софтвера,[22] Недозвољен промет акцизних произво-

[17] Кривични законик – КЗ, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 88/2005– испр., 107/2005– испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2014.

[18] G. Ilić-Popov, „Poreska krivična dela u srpskom poreskom zakonodavstvu“, *Nauka, bezbednost, policija* 1/2016, 54.

[19] ЗППА, чл. 173а.

[20] *Ibid*., чл. 175.

[21] *Ibid*., чл. 175а.

[22] *Ibid*., чл. 175б.

да[23] и Недозвољено складиштење робе.[24] Према одредбама КЗ, као пореска кривична дела предвиђена су Пореска утаја[25] и Неуплаћивање пореза по одбитку,[26] сврстана у категорију кривичних дела против привреде, а њихову особеност управо представља веза са опорезивањем. Порески прекршаји, на другој страни не захтевају кривично гоњење нити кривичну одговорност, због нижег степена друштвене опасности условљеног између осталог нижим износом утајеног пореза, самом радњом извршења, изостанком појединих субјективних елемената, и др.

Најзаступљенији, а уједно и најопаснији вид пореских кривичних дела, оквалификован већ као репрезент нелегалне пореске евазије, представља утаја пореза. Према слову закона, учинилац врши први облик утаје пореза када у намери да он или друго лице, потпуно или делимично избегне плаћање пореза, доприноса или других прописаних дажбина, у пореској пријави даје лажне податке о стеченим приходима, или када у истој намери у случају обавезне пријаве, не пријави стечени приход, или ако у истој намери на други начин прикрива податке који су од значаја за утврђивање пореске обавезе, при чему износ обавезе чије се плаћање избегава прелази милион динара.[27] Дакле, радња извршења одређена је као давање лажних података у пореској пријави, или непријављивање, односно неуношење података у пореску пријаву. Кумулативно са радњом извршења потребно је да на субјективном плану постоји директни умишљај и намера за потпуним или делимичним избегавањем плаћања пореза и као објективни услов инкриминације да износ утајеног пореза прелази милион динара.

На другој страни, код појединих пореских прекршаја, какви су Неподношење и неблаговремено подношење пореске пријаве, необрачунавање, неплаћање и неблаговремено плаћање пореза,[28] Пријављивање мањих износа пореза и давање нетачних података у пореској пријави,[29] једним делом наилазимо на подударност са радњом извршења кривичног дела Пореске утаје. Код првог пореског прекршаја, то је неплаћање дугованог пореза, код другог пореског прекршаја, пријављивање мањих износа пореза у пореској пријави, или навођење нетачних података у пореској пријави што за последицу има или

[23] *Ibid*., чл. 176.
[24] *Ibid*., чл. 176а.
[25] КЗ, чл. 225.
[26] *Ibid*., чл. 226.
[27] *Ibid*., чл. 225 ст. 1.
[28] ЗППА, чл. 177.
[29] *Ibid*., чл. 178.

може имати утврђивање мањег износа дугованог пореза. Како се ради о таквим облицима противправног понашања код којих према законском опису изостаје намера избегавања плаћања дугованог пореза, који заједно са мањом висином дугованог пореза (испод милион динара), немају капацитет да угрозе фискус, нити капацитет да претходе прању новца или буду део организоване криминалне активности, током пореске контроле усмеравају се на прекршајни поступак у којем се санкционишу новчаним или другим прекршајним санкцијама.

4.2. Поједине дилеме код примене начела *ne bis in idem* – кривични или/и прекршајни поступак?

Покретање, вођење и окончање кривичног поступка утемељено је на квалификацији противправног понашања пореског обвезника као пореског кривичног дела, довољном броју доказа за основану сумњу да је исто почињено, а који ће уз евентуалне допуне на главном претресу послужити као чврста база за доношење пресуде. На другој страни, неометано покретање, вођење и окончање кривичног поступка, условљено је, осим општим процесним сметњама, и одређеним критеријумима који се оцењују код утврђивања повреде забране двоструке угрожености. Када је установљено да постоје основи сумње да је учињено пореско кривично дело, ситуација је кристално јасна на основу доказа који основану сумњу поткрепљују. Постоје, међутим, ситуације која су доста комплексније онда када се према истом учиниоцу пореског кривичног дела које конзумира и елементе прекршаја, воде оба поступка од којих је један правноснажно окончан. Тада се поставља питање да ли је процесуирање и правноснажно окончање и кривичног и прекршајног поступка према истом окривљеном оправдано, те да ли ће начелна забрана двоструке угрожености бити повређена, а све на темељу основних постулата примене начела *ne bis in idem.* Дилеме које ће бити предочене у наредним редовима, не настају услед паралелног вођења кривичног и прекршајног поступка, већ услед правноснажног окончања једног, а потом према истом пореском обвезнику, покретања другог поступка.

Забрана двоструке угрожености мењала је свој обим упоредо са историјским напретком заштите права окривљеног у кривичном поступку. У садашњем, мешовитом моделу кривичног поступка, права окривљеног заштићена међународним и националним документима обухватају и начелну забрану двоструке угрожености. Заштита од двоструке угрожености формулисана је најпре Међународним пактом

о грађанским и политичким правима,[30] на начин да нико не може бити кривично гоњен, нити кажњен за дело за које је већ био ослобођен или осуђен коначном пресудом у складу са законом и кривичним поступком сваке земље. На исти начин предвиђена је и Протоколом бр. 7 уз Европску конвенцију о људским правима,[31] Повељом о основним правима ЕУ,[32] Европском конвенцијом о екстрадицији.[33] Национални нормативни оквири начелну забрану постављају у рангу уставног начела, али је даље обим њене примене проширен у одредбама Законика о кривичном поступку. Поред ослобађајуће и осуђујуће пресуде, статус *res iudicata* ЗКП даје и пресуди којом се оптужба одбија,[34] али и решењу о одбацивању кривичне пријаве у контексту примене установе условног опортунитета. Од значаја за вођење кривичног поступка код пореских кривичних дела јесте и Закон о прекршајима,[35] јер може доћи до преплитања кривичне и прекршајне одговорности,[36] али његова примена није стриктна већ се комбинује са ставовима које је изнедрила судска пракса. Законске одредбе не дају увек одговор па и решење појединих ситуација, те се у обзир узимају такозвани одређени критеријуми који служе као база за испитивање повреде забране двоструке угрожености. У члану 4 Протокола бр. 7 уз Европску конвенцију, као поменути критеријуми дефинисани су: карактер поступка; да ли је предмет оба поступка исто дело и да ли је дошло до дуплирања поступка. *Тест довољно уске повезаности* значајан код кривичног дела утаје пореза и наплате дугованог пореза у пореском поступку, није нормативно уобличен, већ је допунски

[30] International Covenant on Civil and Political Rights Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49, *https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx*, 28. мај 2026.

[31] Protocol no. 7 to the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms, Council of Europe, ETS - No. 117, Strasbourg, 22. XI.1984.,

https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P7postP11_ETS117E_ENG.pdf, 3. мај 2026.

[32] Charter of fundamental rights of the European Union (2000/C 364/01), *https://www.europarl. ropa.eu/charter/pdf/text_en.pdf.*, 27. мај 2026.

[33] European Convention on Extradition, European Treaty Series - No. 24, Paris, 13.XII.1957,

https://rm.coe.int/1680064587, 30. мај 2026.

[34] ЗКП, чл. 4, ст. 1.

[35] Закон о прекршајима – ЗП, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 65/2013, 13/2016, 98/2016 – одлука УС, 91/2019 и 91/2019 – др. закон.

[36] Ако је учинилац прекршаја правноснажно оглашен кривим у кривичном поступку за кривично дело које има и обележја прекршаја, у односу на прекршај обухваћен кривичним делом не може се покренути прекршајни поступак, а уколико је покренут или је у току, не може се наставити и довршити. ЗП, чл. 8, ст. 3.

постављен на основу истих закључака из праксе Европског суда за људска права (ЕСЉП).

У односу на ситуације када је радња пореског прекршаја једним делом конзумирана, односно обухваћена радњом пореског кривичног дела (пореске утаје), зависно од околности случаја, изнедрили су се различити ставови пред националним судовима и ЕСЉП. Када је кривични поступак правноснажно окончан решењем о одбацивању кривичне пријаве поднете од стране Пореске полиције, донетом у односу на осумњиченог за утају пореза, није спорно паралелно вођење прекршајног поступка, већ његово правноснажно окончање пресудом којом је поводом прекршаја Пријављивање мањих износа пореза и давање нетачних података у пореској пријави, чије радње конзумира пореска утаја, утврђена прекршајна одговорност истих учиниоца (правног лица и одговорног лица у правном лицу).[37] Решење о одбацивању кривичне пријаве донето је након што је осумњичени испунио обавезе наложене под окриљем установе условног опортунитета (одређени новчани износ уплаћен је на рачун предвиђен за уплату јавних прихода, у хуманитарне или друге јавне сврхе). Сматра се да је на овај начин испунио и обавезе које су постале саставни део прекршајне одговорности у оквиру пресуде прекршајног суда (осуда правног лица односила се на уплату новчаног износа од 100.000,00 динара, а одговорног лица на уплату новчаног износа од 10.000,00 динара, под претњом принудне наплате у односу на правно лице, а у односу на одговорно лице, под претњом доношења посебног решења о начину извршења неплаћене новчане казне), утврђене након што је кривични поступак решењем о одбацивању кривичне пријаве већ правноснажно окончан. Повреда начелне забране двоструке угрожености темељи се на новчаном кажњавању одговорних лица у прекршајном поступку, којим би се ако би се заиста реализовало, дуплирала новчана исплата истих осумњичених поводом истих радњи. Овакав став Врховног касационог суда, отвара поједина питања која могу бити спорна по питању адекватног санкционисања пореских утајивача. Могућност примене установе условног опортунитета код кривичног дела пореске утаје доводи до тога да се осумњичени за пореску утају не санкционише, већ се према њему примењују мере које немају карактер кривичних санкција. Другим речима, мера, попут уплате новчаног износа у хуманитарне сврхе као мера ресторативне природе, има приоритет у односу на прекршајну новчану санкцију као врсту казне у прекршајном поступку, а може се тумачити и да се са њом ставља у исту раван. Свакаако, као мера која нема карактер кривичне

[37] Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Przz 18/2016 od 22.12.2016. godine.

санкције није сразмерна тежини почињене пореске утаје, нити се њоме може остварити специјални и генерални превентивни ефекат.

Наредна се ситуација односи на правноснажно окончање прекршајног поступка, након чега се водио кривични поступак према истом учиниоцу. Она се превасходно односи на бројност радњи обухваћених прекршајем и бројност радњи обухваћених кривичним делом. Апелациони суд је утврдио да нема повреде забране двоструке угрожености иако је кривични поступак започет по правноснажном окончању прекршајног поступка, јер су радње за које се окривљеном суди у кривичном поступку (неплаћање пореских дажбина у спорном периоду, организовање и финансирање набавке превоза и директна продаја прерађених увежених нафтних деривата, чиме су избегнуте не само пореске обавезе, већ је и остварена корист у разлици цене по којој је нафтни дериват набављен и цене по којој је продаван), шире и бројније од радњи за које је осуђен у прекршајном поступку (неплаћање акциза и пореза на додату вредност за период контроле од 01.01.2006. године до 31.05.2007. године).[38]

Према тесту довољно уске повезаности као допунском критеријуму, под одређеним условима се кривични и прекршајни поступак посматрају као јединствена целина. У том смислу, потребно је да су два поступка временски довољно блиска, да се њима обухватају различити аспекти противправног понашања, да се избегло дуплирање у прикупљању доказа, да је казна изречена у поступку који је први правноснажно окончан, узета у обзир приликом изрицања санкције у другом поступку, тако да на крају свеукупан износ или висина изречених санкција буду сразмерне тежини извршеног дела.[39] На овакву констатацију ЕСЉП први пут наилазимо у случају А и Б против Норвешке, пресудом која датира од 2016. године, када је утврђено да кривични и порески поступак чине јединствену целину.[40] Оно што чини

[38] Пресуда Апелационог суда у Београду, Кж1-По1 32/2015(1) од 23.6.2016. године.

[39] M. Vetzo, “The Past, Present and Future of the *Ne Bis In Idem* Dialogue between the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights: The Cases of Menci, Garlsson and Di Puma”, *Review of European Administrative Law* 2/2018, 61.

[40] A and B v. Norway, (Vv), no. 24130/11 and 29758/11, CEDH 2016. Административна казна у виду доплате пореза, служила је као опште одвраћање и надокнада за значајан рад и трошкове које су пореске власти имале у име заједнице у спровођењу провера и ревизија, како би се идентификовале такве неправилности. У погледу истог противправног понашања, за кривично дело пореске преваре кривична осуда је за сврху имала специјалну и генералну превенцију, а од посебне је важности чињеница да је кривични суд приликом осуде учиниоца узео у обзир претходно изречену пореску казну.

јединствену целину, која између осталог оправдава констатацију да није дошло до повреде забране двоструке угрожености, јесте да се систем вредности нарушен истим противправним понашањем од стране истог учиниоца, штити са два различита аспекта.

5. ЗАКЉУЧАК

У времену када порески криминалитет добија све веће размере, а примарно имајући у виду висок степен његове друштвене опасности и штетности, од велике је важности да се на нормативном, али и практичном пољу предузму адекватне мере у правцу његовог сузбијања. Пореска контрола игра значајну улогу у откривању пореских кривичних дела, утврђујући као полазну основу, висину пореског дуга, али и висину утајеног пореза. Тако се ствара линија разграничења између различитих облика противправних понашања пореских обвезника, те се на том темељу један случај може усмерити ка кривичном или прекршајном поступку. Специфичност субјеката предистражног и истражног кривичног поступка (пореска полиција која предузима адекватне потражне и истражне радње), последица је специфичности природе ове категорије кривичних дела. Обично је у истрази висина утајеног пореза уз финансијску документацију пореског обвезника једини доказ који се у некој од каснијих етапа кривичног поступка треба надоградити како би се створила чињенична основа за доношење пресуде. Доказивање намере да се утаји порез веома је тежак, у већини случајева безуспешан задатак, па судови углавном полазе од претпоставке њеног постојања, чиме се нарушава презумпција окривљеникове невиности.

Поред квалификације противправног понашања несавесних пореских обвезника и довољног квантума доказа, кривично гоњење условљено је и правилним поступањем јавног тужиоца, у складу са начелом легалитета, као и одређеним критеријумима везаним за повреду забране двоструке угрожености. Код утаје пореза, начело легалитета треба да је приоритет, па и поред законске конструкције условног опортунитета, исти није оправдано примењивати са аспекта сврхе кажњавања, при чему негативно утиче и на креирање пореске свести. И поред постојања јасне линије разграничења између пореских прекршаја и пореских кривичних дела, због подударности појединих радњи, у пракси долази до преплитања прекршајне и кривичне одговорности, па се намеће питање којем поступку треба дати предност и да ли се уопште кривичним гоњењем и вођењем кривичног поступка нарушава начело *ne bis in idem*. Чини се да сасвим исправан и оправдан одговор на ово питање даје тест довољно уске повезаности који под одређеним условима у исту раван ставља и кривичну и

прекршајну одговорност пореског обвезника, сматрајући их јединственом целином, којом се противправна понашања штите са различитих аспеката, а при томе ниједна од вредности које се штите различитим нормативним оквирима, не бива занемарена.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Dimić, Suzana, Đukić, Mirjana, „Accounting books as evidence in tax and criminal proceedings of the Republic of Serbia“, *Balkan Social Science Review* 26/2025;
2. Ilić-Popov, Gordana, „Poreska krivična dela u srpskom poreskom zakonodavstvu“, *Nauka, bezbednost, policija* 1/2016;
3. Vetzo, Max, “The Past, Present and Future of the *Ne Bis In Idem* Dialogue between the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights: The Cases of Menci, Garlsson and Di Puma”, *Review of European Administrative Law* 2/2018;
4. Анђелковић, Милева, „Неке специфичности пореске контроле у савременим условима пословања“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 74/2016;
5. Бејатовић, Станко, *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд 2008;
6. Ђукић, Мирјана, *Консенсуалне форме одлучивања у кривичном поступку*, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица 2024.

Правни и интернет извори

1. Charter of fundamental rights of the European Union (2000/C 364/01), *https://www.europarl. ropa.eu/charter/pdf/text_en.pdf.,* 27. мај 2026;
2. Criminal Procedure Code (1994 as of 2020), *https://www.legislationline.org/downland/id/9233/file/SLOV_CPC.pdf*., 1. јун 2026;
3. European Convention on Extradition, European Treaty Series - No. 24, Paris, 13.XII.1957, *https://rm.coe.int/1680064587*, 30. мај 2026;
4. International Covenant on Civil and Political Rights Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49, *https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx*, 28. мај 2026;
5. Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Przz 18/2016 od 22.12.2016. godine;
6. Protocol no. 7 to the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms, Council of Europe, ETS - No. 117, Strasbourg,

22. XI.1984., *https://www.echr.coe.int/Documents/Library Collection - P7postP11_ETS117E_ENG.pdf,* 3. мај 2026;
7. Tax Administration 2024: Comparative Information on OECD and other Advanced and Emerging Economies, *https://www.oecd.org/content/-dam/oecd/en/publications/reports/2024/11/tax-administration-2024_5c4606e4/2d5fba9c-en.pdf*., 1. јун 2026;
8. A and B v. Norway, (Vv), no. 24130/11 and 29758/11, CEDH 2016;
9. Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 68/2002;
10. Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2009;
11. Закон о општем управном поступку – ЗУП, *Службени гласник Републике Србије,* 18/2016, 95/2018, 2/2023;
12. Закон о пореском поступку и пореској администрацији – ЗППА*, Службени гласник Републике Србије,* 80/02, 84/02, 79/03, 55/04, 61/05, 85/05, 62/06, 61/07, 20/09, 72/09, 53/10, 101/11, 2/12, 93/12, 47/13, 108/13, 68/14, 105/14, 91/14, 112/15, 15/16, 108/16, 30/18, 95/18, 86/19, 144/20, 96/21, 138/22 и 94/24;
13. Закон о прекршајима – ЗП, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 65/2013, 13/2016, 98/2016 – одлука УС, 91/2019 и 91/2019 – др. Закон;
14. Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС;
15. Кривични законик – КЗ, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2014;
16. Пресуда Апелационог суда у Београду, Кж1-По1 32/2015(1) од 23.6.2016. године.

Associate Professor Suzana Dimić, LL.D.
Associate Professor Mirjana Đukić, LL.D.

Faculty of Law, University of Priština, Kosovska Mitrovica

TAX CONTROL AND CRIMINAL PROSECUTION IN TAX OFFENSES

Summary

The authors' attention is focused on the analysis of activities of competent authorities that may result in the detection of tax offenses. Tax control can manifest in several variations, which are of equal importance for detecting and proving unlawful acts that may have the character of tax mis-

demeanors or tax offenses. The procedural significance of a tax control is reflected in directing a case toward criminal or misdemeanor proceedings based on a pre-determined selection of actions and taxpayers, as well as the characteristics of taxpayers determined on the basis of specific criteria. Traditional tax control, as the primary source of obtaining information on taxpayers' business operations, is aimed at detecting irregularities in already submitted tax returns. Modern tax control models are based on the automated verification of electronically submitted and completed tax returns, and the cross-referencing of data on taxpayers previously classified into specific categories according to the criterion of tax risk level. The connecting point between tax and criminal proceedings can consist of facts discovered during a tax control that indicate grounds for suspicion that a tax offense has been committed. The public prosecutor's obligation to undertake criminal prosecution arises at the moment when, based on the submitted criminal complaint and the attached evidence collected by the tax police in the pre-investigation proceedings, they assess that there are elements of a tax offense. The principle of legality comes to the fore in tax offenses because criminal prosecution is mandated precisely by the public interest, which from a legal aspect encompasses special and general prevention as important postulates of substantive criminal law. Theoretically limited to the investigation phase, depending on its results, it can pave the way for further prosecution of unscrupulous taxpayers.

Key words: *Tax control; Tax offenses; Criminal prosecution; Principle of legality of criminal prosecution*.

UDK/UDC 343.352
341.123
STRUČNI RAD / *EXPERT PAPER*

Prof. dr Ljubiša Zdravković

Fakultet za evropsko pravno-političke studije, Beograd

Dr Srđan Aleksić

Advokatska kancelarija Aleksić, Niš

KORUPCIJA I KONVENCIJA UN PROTIV KORUPCIJE

Korupcija predstavlja pretnju vladavini prava, demokratiji i ljudskim pravima, podriva dobru vladavinu, pravičnost i socijalnu pravdu, uništava konkurenciju, ometa ekonomski razvoj i ugrožava stabilnost demokratskih institucija i moralne osnove društva. Ona stvara nepoverenje građana prema državi i njenim organima, istovremeno generišući njihovo nezadovoljstvo, zaustavlja razvoj privrede, destimuliše investicije, škodi međunarodnom ugledu zemlje i podstiče negativne demografske tendencije. Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije je usvojena u Njujorku 31.10. 2003. godine, i svakako predstavlja najznačajniji međunarodni pravni akt kojim se definiše i određuje ova izuzetno društveno štetna i opasna pojava.

Usvajanjem ove Konvencije UN su odlučne da na efikasniji način spreče, otkriju i preduprede međunarodni transfer nezakonito stečenih sredstava i da ojačaju međunarodnu saradnju u povraćaju sredstava, uviđajući značaj osnovnih načela propisanog zakonskog postupka u krivičnom postupku i građanskom i upravnom postupku za donošenje presuda u vezi sa imovinskim pravima. Imajući pri tome u vidu da je sprečavanje i iskorenjivanje korupcije odgovornost svih država, te da one moraju međusobno sarađivati, uz podršku i angažovanje pojedinaca i grupa izvan javnog sektora, kao što su civilno društvo, nevladine organizacije i organizacije lokalnih zajednica da bi napori u ovoj oblasti bili uspešni. Korupcija je po svojoj učestalosti, pojavnim oblicima, obimu i intenzitetu veoma interesantna i nažalost uvek aktuelna tema.

Ključne reči: Korupcija; Konvencija; Ujedinjene nacije; Zakon; Pranje novca.

Ljubiša Zdravković, *ljubisa.zdravkovic@yahoo.com.*
Srđan Aleksić, *advokati.aleksic@gmail.com.*

1. UVOD

Sam naziv reči korupcija potiče od latinske reči *corruptio* što u prevodu znači „podmitljivost, potkupljivost, pokvarenost” i podrazumeva nezakonito korišćenje društvenog i državnog položaja i moći radi sticanja sopstvene koristi. Kada se koristi kao pridev reč „korumpirani”, doslovno znači „potpuno slomljeno”. Tu reč je prvi put koristio Aristotel, a kasnije i Ciceron koji je dodao termin mito i napuštanje dobrih navika.[1]

U filozofskim, teološkim, ili moralnim raspravama, korupcija je duhovna ili moralna nečistoća ili odstupanje od ideala. U korupciju se ubrajaju brojne aktivnosti, uključujući podmićivanje, proneveru i pranje novca, isto kao i poklanjanje kako bi se dobile određene usluge ili pružanje usluga ili ustupaka na osnovu veza i poznanstava. Centralizovana, vladina, ili „politička” korupcija se javlja kada državni zvaničnik ili osoba zaposlena u državnom sektoru radi radi lične koristi. Danas se kao definicija korupcije najčešće uzima shvatanje Svetske banke, koje kaže: Korupcija je zloupotreba javnih ovlašćenja za privatnu korist.[2]

Pojavni oblici korupcije postojali su još u vreme Vavilonskog carstva u II veku pre nove ere, koje je predviđao Hamurabijev zakonik. Korupcija je bila poznata i u staroj Grčkoj, Atini, Sparti, i u Rimskom carstvu. Fenomen korupcije prepoznat je takođe i u ranoj fazi razvoja savremene države i društva. Nesumnjivo je da je korupcija negativna društvena pojava koja razara temelje društvenog uređenja, građanskih sloboda, načela demokratije i fundamentalnih prava pojedinaca. Korupcija je štetna društvena pojava rasprostranjena kako u razvijenim, uređenim državama, tako i u nerazvijenim i sistematski nekonsolidovanim državama.

Uspešna borba protiv korupcije zahteva različite aktivnosti države. Prvi i najvažniji zahtev je ekonomski razvoj društva. Ekonomska kriza i socijalna nestabilnost u društvu najviše utiču na pojavu i rasprostranjenost korupcije. Za jednu opštu društvenu klimu koja ne pogoduje korupciji neophodne su demokratske reforme i uspostavljanje građanskog društva.[3] Uspostavljanje uvida javnosti u proces donošenja najvažnijih odluka organa vlasti tj. transparentnost odlučivanja sa punom slobodom informacija i merama za kontrolu i nadzor nad radom državnih organa, posebno uprave, predstavlja važan segment borbe protiv korupcije. Te mere mogu biti uspešne samo u uslovima funkcionisanja pravne države koja podrazumeva puno ostvarivanje načela zakonitosti u smislu da zakon obavezuje ne samo

[1] Lj. Zdravković, S. Aleksić, *Korupcija*, Niš 2025, 9.

[2] *https://sr.wikipedia.org/sr*

[3] N. Mrvić-Petrović, “Korupcija i strategija njenog suzbijanja”, *Temida*, 4/2001, 24.

pojedince nego i državu, a to opet podrazumeva i pravnu sigurnost i ograničenje i kontrolu državne prinude zakonom.

Nesumnjivo je da je korupcija negativna društvena pojava koja razara temelje društvenog uređenja, građanskih sloboda, načela demokratije i osnovnih prava građana. Korupcija predstavlja negativnu pojavu koja ne nastaje „preko noći“[4] i u velikoj meri podriva društvene, ekonomske, pravne i političke temelje svake države. Procesi koji vode stvaranju koruptivnog okruženja traju, pa se na podnebljima poput našeg dovode u vezu sa ratnim dešavanjima, političkim promenama, slabljenjem privrednog sistema, ekonomskim modelima privatizacije, stečaja i drugih postupaka promena državnog vlasništva i uopšte svim ostalim oblicima tranzicione politike.

Pravni i ekonomski aspekti korupcije ispoljavaju se kroz niz pravila i procedura na bazi kojih se može pogodovati privatnim interesima na uštrb javnih. Međutim, sociološka dimenzija ovog fenomena je daleko kompleksnija i dublja, jer pored pojavnih oblika, ispituje uzroke i ambijent za nastanak korupcije i to na jednom opštem, društvenom i sistemskom nivou. Taj sistem obuhvata i društvene, i pravne, i moralne norme socijalno (ne)adekvatnog ponašanja. S obzirom na to da je iskorenjivanje korupcije praktično nemoguće, posebno onda kada poprimi organizovane oblike delovanja, velika pažnja se posvećuje njenom sprečavanju. To, naravno, ne znači da represija nema efekta, ali društvena reakcija u užem smislu podrazumeva upravo preventivni tretman korupcije. S tim u vezi, sa rastom opasnosti od nedozvoljenih akcija, raste potreba reagovanja na stvorene koruptivne rizike i pre nego što poprime ozbiljnije forme, kao što je izvršenje krivičnih dela.[5]

2. KONVENCIJA UJEDINJENIH NACIJA PROTIV KORUPCIJE

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije je usvojena u Njujorku 31.10.2003. godine, i svakako predstavlja najznačajniji međunarodni pravni akt kojim se definiše i određuje ova izuzetno društveno štetna i opasna pojava. Srbija i Crna Gora su navedenu Konvenciju ratifikovale 2005. godine.[6]

[4] Ilustracije radi, još je *Srpski rječnik* Vuka Stefanovića Karadžića u oba izdanja (1818. godine i 1852. godine) poznavao reči koje se sadržinski odnose na korupciju (koja reč vodi poreklo iz latinskog jezika) i to u oblicima: mititi, podmititi, podmićivanje, podmićivati, potkupljivanje, potkupljivši, potkupivši, podmazati, podmazivanje i podmazivati (izdanje iz 1818. godine), odnosno: mito, mititi, podmita, podmititi, podmićivanje, podmićivati, potkupiti, potkupljivanje, potkupljivati, podmazati, podmazivanje, podmazivati (izdanje iz 1852. godine).

[5] Lj. Zdravković, S. Aleksić, (2025), 11.

[6] Međunarodni ugovori, *Službeni list SCG*, br. 12/2005.

Konvencija je doneta zbog ozbiljnosti problema i pretnji koje korupcija predstavlja za stabilnost i bezbednost društava, podrivajući institucije i vrednosti demokratije, etičke vrednosti i pravdu, te ugrožavajući održiv razvoj i vladavinu prava. Zabrinute takođe zbog povezanosti korupcije i drugih oblika kriminala, posebno organizovanog kriminala i privrednog kriminala, uključujući pranje novca, zbog slučajeva korupcije koji uključuju ogromne količine sredstava koja mogu predstavljati značajan deo resursa država, a koji prete političkoj stabilnosti i održivom razvoju tih država.

Korupcija nije više lokalna stvar već transnacionalna pojava koja pogađa sva društva i privrede, što čini međunarodnu saradnju na njenom sprečavanju i suzbijanju neophodnom, takođe je potreban sveobuhvatni i multidisciplinarni pristup za efikasno sprečavanje i borbu protiv korupcije. Pružanje tehničke pomoći može igrati značajnu ulogu u povećanju sposobnosti država, uključujući i jačanje kapaciteta i izgradnju institucija, da uspešno sprečavaju i da se bore protiv korupcije. Nezakonito sticanje ličnog bogatstva može biti posebno štetno po demokratske institucije, nacionalne privrede i vladavinu prava.

Usvajanjem ove Konvencije UN su odlučne da na efikasniji način spreče, otkriju i preduprede međunarodni transfer nezakonito stečenih sredstava i da ojačaju međunarodnu saradnju u povraćaju sredstava, uviđajući značaj osnovnih načela propisanog zakonskog postupka u krivičnom postupku i građanskom i upravnom postupku za donošenje presuda u vezi sa imovinskim pravima. Imajući pri tome u vidu da je sprečavanje i iskorenjivanje korupcije odgovornost svih država, te da one moraju međusobno sarađivati, uz podršku i angažovanje pojedinaca i grupa izvan javnog sektora, kao što su civilno društvo, nevladine organizacije i organizacije lokalnih zajednica da bi napori u ovoj oblasti bili uspešni.

Imajući takođe u vidu načela dobrog upravljanja javnim poslovima i javnom imovinom, pravičnost, odgovornost i jednakost pred zakonom, te potrebu zaštite integriteta i negovanja kulture odbacivanja korupcije, odajući priznanje Komisiji za sprečavanje kriminala i krivično pravosuđe i Uredu Ujedinjenih nacija za borbu protiv droga i kriminala za rad u sprečavanju i borbu protiv korupcije.

Konvencija podseća i na rad drugih međunarodnih i regionalnih organizacija u ovoj oblasti, uključujući aktivnosti Afričke unije, Saveta Evrope, Saveta za carinsku saradnju (takođe poznatog kao Svetska carinska organizacija), Evropske unije, Lige arapskih država, Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj i Organizacije američkih država.

Konstatujući sa uvažavanjem multilateralne instrumente za sprečavanje i borbu protiv korupcije, uključujući, između ostalog, Interameričku konvenciju protiv korupcije koju je usvojila Organizacija američkih država

29. marta 1996,[7] Konvenciju o borbi protiv korupcije koja uključuje funkcionere Evropskih zajednica ili funkcionere država članica Evropske unije koju je usvojio Savet Evropske unije 26. maja 1997,[8] Konvenciju o borbi protiv podmićivanja stranih javnih funkcionera u međunarodnim poslovnim transakcijama koju je usvojila Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj 21. novembra 1997,[9] Krivično-pravnu konvenciju o korupciji koju je usvojio Ministarski komitet Saveta Evrope 27. januara 1999,[10] Građansko-pravnu konvenciju o korupciji koju je usvojio Ministarski komitet Saveta Evrope 4. novembra 1999,[11] te Konvenciju Afričke unije o sprečavanju i borbi protiv korupcije, koju su usvojili šefovi država i vlada Afričke unije 12. jula 2003, i pozdravljajući stupanje na snagu 29. septembra 2003. godine Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala.[12]

Konvencija UN protiv korupcije ima sedam poglavlja u kojima detaljno određuje: Cilj same Konvencije, Preventivne mere koje se preduzimaju radi sprečavanja korupcije, Inkriminisanje i sprovođenje zakona, Međunarodnu saradnju, Povraćaj dobara nastalih usled korupcije, Tehničku pomoć i razmenu informacija između zemalja potpisnice Konvencije, i Mehanizme primene same Konvencije.[13]

3. CILJ I DEFINICIJA IZRAZA KONVENCIJE

Ciljevi Konvencije UN protiv korupcije predviđeni su u čl.1 Konvencije i oni su:

(a) da se unaprede i ojačaju mere za efikasnije i uspešnije sprečavanje i borbu protiv korupcije;

(b) da se unapredi, olakša i podrži međunarodna saradnja i tehnička pomoć u sprečavanju i borbi protiv korupcije, uključujući povraćaj sredstava;

(v) da se unapredi integritet, odgovornost i pravilno upravljanje javnim poslovima i javnom imovinom.

[7] Vid. E/1996/99.

[8] Konvencija o borbi protiv korupcije, *Službeni glasnik Evropskih zajednica*, C 195, 25. jun 1997.

[9] Vid. Inicijative protiv korupcija, a za veći integritet u zemljama u ra*zvoju* (publikacija Ujedinjenih nacija, prodajni br. E.98 III.B.18).

[10] Krivično-pravna konvencija o korupciji Saveta Evrope, *Serija evropskih ugovora*, br. 173.

[11] *Ibid*., br. 174.

[12] Rezolucija Generalne skupštine 55/25, aneks I.

[13] Lj. Zdravković, S. Aleksić, (2025), 56.

Za svrhe ove Konvencije u čl. 2 predviđena je i precizna definicija izraza, koji se koriste :

(a) „Javni funkcioner“ označava: (i) svako lice koje vrši zakonodavnu, izvršnu, upravnu ili sudsku funkciju države ugovornice, bilo da je imenovano ili izabrano, bilo da je ona stalna ili privremena, plaćena ili neplaćena, bez obzira na rang tog lica; (ii) svako lice koje obavlja javnu funkciju, uključujući u javnom organu ili javnom preduzeću ili vrši javnu službu prema definiciji domaćeg zakonodavstva države ugovornice i na način kako se primenjuje pravo te države ugovornice u odnosnoj oblasti; (iii) svako drugo lice definisano u pravu države ugovornice kao javni funkcioner. Međutim, u smislu nekih posebnih mera sadržanih u Poglavlju II ove Konvencije, termin „javni funkcioner“ može označavati svako lice koje obavlja javnu funkciju ili vrši javnu službu prema definiciji zakonodavstva države ugovornice i shodno primeni u odnosnoj oblasti prava te države ugovornice;

(b) „Strani javni funkcioner“ označava svako lice koje vrši zakonodavnu, izvršnu, upravnu ili sudsku funkciju strane zemlje, bilo da je na nju imenovano ili izabrano, te svako lice koje obavlja javnu funkciju za stranu zemlju, uključujući u javnom organu ili javnom preduzeću;

(v) „Funkcioner javne međunarodne organizacije“ označava međunarodnog službenika ili svako lice koje takva organizacija ovlasti da deluje u ime te organizacije;

(g) „Imovina“ označava dobra svih vrsta, bilo materijalna ili nematerijalna, pokretna ili nepokretna, fizička ili nefizička, te pravne dokumente ili instrumente kojima se dokazuju pravo vlasništva ili interes u tim dobrima;

(d) „Sredstva stečena izvršenjem krivičnog dela“ označava svaku imovinu koja potiče od, ili je stečena, posredno ili neposredno, izvršenjem krivičnog dela;

(đ) „Zamrzavanje“ ili „zaplena“ označava privremenu zabranu transfera, konverzije, raspolaganja ili otuđenja imovine ili privremeno preuzimanje čuvanja ili kontrole imovine na osnovu naloga koji izda sud ili drugi nadležni organ;

(e) „Konfiskacija“, što obuhvata plaćanje kazne, gde je potrebno, označava trajno lišavanje imovine na osnovu naloga suda ili drugog nadležnog organa;

(ž) „Predmetno krivično delo“ označava svako krivično delo čije izvršenje stvara sredstva koja mogu postati predmet krivičnog dela definisanog u članu 23. ove Konvencije;

(z) „Kontrolisana isporuka“ označava tehniku dozvole izlaska, prolaska ili ulaska nezakonitih ili sumnjivih pošiljki na teritoriju jedne ili više

država, uz znanje ili pod nadzorom nadležnih organa, s ciljem da se istraži krivično delo i identifikuju lica koja učestvuju u vršenju tog krivičnog dela.

Ova Konvencija se, shodno svojim odredbama, primenjuje u cilju sprečavanja, istrage i krivičnog gonjenja korupcije, te zamrzavanja, zaplene, konfiskacije i povraćaja sredstava stečenih izvršenjem krivičnih dela predviđenih ovom Konvencijom. U cilju primene ove Konvencije nije neophodno, osim ako nije drugačije navedeno, da krivična dela predviđena u njoj imaju za posledicu štetu ili da naškode državnoj imovini.[14]

Države ugovornice izvršavaju obaveze iz ove Konvencije na način koji je u skladu s načelima suverene jednakosti i teritorijalnog integriteta država, te nemešanja u unutrašnje stvari drugih država. Nijedna odredba u ovoj Konvenciji ne daje pravo državi ugovornici da na teritoriji druge države vrši nadležnost i funkcije koje isključivo pripadaju organima te druge države prema njenom zakonodavstvu.

4. PREVENTIVNE MERE

U drugom poglavlju u okviru preventivnih mera Konvencija UN protiv korupcije, jasno i konkretno definiše sledeće pojmove: Tela za sprečavanje korupcije, Javni sektor, Kodeks ponašanja javnih funkcionera, Javne nabavke i upravljanje javnim finansijama, Mere koje se odnose na sudstvo i tužilaštvo, Privatni sektor i preventivne mere, i Mere za sprečavanje pranje novca.

Svaka država ugovornica ove Konvencije, u skladu sa osnovnim načelima svog pravnog sistema, dužna je da razvija i primenjuje ili održava delotvornu, koordiniranu politiku sprečavanja korupcije kojom se unapređuje učešće društva i odražavaju načela vladavine prava, dobrog upravljanja javnim poslovima i javnom imovinom, integritet, transparentnost i odgovornost. Svaka država ugovornica nastojaće da ustanovi i unapredi efikasnu praksu usmerenu na sprečavanje korupcije, i nastojaće da redovno vrši procenu odgovarajuće pravne regulative i upravnih mera u cilju utvrđivanja njihove adekvatnosti za sprečavanje i borbu protiv korupcije.

Države ugovornice, prema potrebi i u skladu s osnovnim načelima svog pravnog sistema, sarađivaće međusobno i sa odgovarajućim međunarodnim i regionalnim organizacijama na unapređenju i razvijanju gore navedenih mera. Ta saradnja može obuhvatiti učešće u međunarodnim programima i projektima usmerenim na sprečavanje korupcije.[15]

[14] Lj. Zdravković, S. Aleksić, (2025), 58.

[15] Srbija je 2001. godine pristupila Inicijativi Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope za borbu protiv korupcije (SPAI). Srbija je zajedno sa drugim članicama potpisala Deklaraciju

Svaka država ugovornica osnivaće prema potrebi, u skladu s osnovnim načelima svog pravnog sistema, telo ili tela za sprečavanje korupcije sredstvima kao što su: (a) primena politike navedene u članu 5. ove Konvencije i, po potrebi, vršenjem nadzora i koordinacije u primeni te politike; i (b) unapređenje i širenje znanja o sprečavanju korupcije.

Svaka država ugovornica obezbediće navedenom telu ili telima potrebnu nezavisnost, u skladu sa osnovnim načelima svog pravnog sistema, kako bi to telo ili tela mogla vršiti svoje funkcije efikasno i neometano od bilo kakvog neopravdanog uticaja. Treba obezbediti neophodna materijalna sredstva i kvalifikovano osoblje, kao i obuku tog osoblja za obavljanje svojih funkcija. Svaka država ugovornica obaveštava generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o nazivu i adresi jednog ili više organa koji mogu pomoći drugim državama ugovornicama u razradi i primeni posebnih mera za sprečavanje korupcije.

Javni sektor. Svaka država ugovornica nastojaće da, gde je potrebno i u skladu sa osnovnim načelima svog pravnog sistema, usvoji, održava i jača sisteme angažovanja, zapošljavanja, zadržavanja, unapređivanja i penzionisanja državnih službenika i, gde je potrebno, drugih neizabranih javnih funkcionera:

(a) koji se zasnivaju na načelima efikasnosti, transparentnosti i objektivnih kriterijuma kao što su rezultati rada, pravičnost i stručnost;

(b) koji obuhvataju odgovarajuće postupke izbora i obuke pojedinaca za javne funkcije koje se smatraju naročito podložnim korupciji, te premeštaj, gde je potrebno, tih pojedinaca na druge funkcije;

(v) kojima se podstiču adekvatno nagrađivanje i pravični rasponi plata, uz vođenje računa o stepenu ekonomske razvijenosti države ugovornice;

(g) kojima se podstiču programi obrazovanja i obuke kojima se omogućava službenicima da ispune kriterijume korektnog, časnog i pravilnog vršenja javnih funkcija i kojima im se obezbeđuje specijalizovana i odgovarajuća obuka kako bi povećali svest o rizicima korupcije svojstvenim u vršenju tih funkcija. Takvi programi se mogu pozivati na kodekse ili standarde ponašanja koji se primenjuju u tim oblastima.

Konvencija predviđa i obavezu država ugovornica da razmotre takođe mogućnost usvajanja odgovarajućih zakonskih i upravnih mera, dosledno ciljevima ove Konvencije i u skladu sa osnovnim načelima svog zakonodavstva, za propisivanje kriterijuma koji se odnose na kandidovanje i izbor na javnu funkciju. Svaka država ugovornica razmotriće takođe preduzima-

o deset zajedničkih mera za borbu protiv korupcije u Jugoistočnoj Evropi 2005. godine (Briselska deklaracija). Takođe, Srbija je punopravni član Grupe država za borbu protiv korupcije (GRECO) kroz koju se vrši monitoring implementacije konvencija Saveta Evrope za borbu protiv korupcije.

nja odgovarajućih zakonskih i upravnih mera, dosledno ciljevima ove Konvencije i u skladu sa osnovnim načelima svog zakonodavstva, za unapređenje transparentnosti u finansiranju kandidatura za izbornu javnu funkciju i, gde je potrebno, za finansiranje političkih stranaka. TakoĐe država ugovornica, u skladu s osnovnim načelima svog zakonodavstva, nastojaće da ustanovi, održi i jača sisteme kojima se povećava transparentnost i sprečava sukob interesa.[16]

U članu 8 Konvencije određuju se Kodeksi ponašanja javnih funkcionera.

U cilju borbe protiv korupcije, svaka država ugovornica unapređivaće, između ostalog, integritet, poštenje i odgovornost javnih funkcionera, u skladu sa osnovnim načelima svog pravnog sistema.

Posebno, svaka država ugovornica nastojaće da u okviru svog institucionalnog i pravnog sistema primenjuje kodekse ili standarde ponašanja za korektno, časno i pravilno obavljanje javnih funkcija. U cilju primene odredaba ovog člana svaka država ugovornica uzimaće u obzir, gde je potrebno i u skladu sa osnovnim načelima svog pravnog sistema, relevantne inicijative regionalnih, međuregionalnih i multilateralnih organizacija, kao što je Međunarodni kodeks ponašanja za javne funkcionere, sadržan u aneksu rezolucije Generalne skupštine 51/59 od 12. decembra 1996.

Svaka država ugovornica razmotriće takođe, u skladu sa osnovnim načelima svog zakonodavstva, mogućnost utvrđivanja mera i sistema koji bi javnim funkcionerima omogućili da lakše prijavljuju odgovarajućim organima dela korupcije kada dođu do saznanja o istima u obavljanju svojih funkcija. Država ugovornica nastojaće, gde je potrebno i u skladu s osnovnim načelima svog zakonodavstva, da utvrdi mere i sisteme kojima se od javnih funkcionera zahteva da odgovarajućim organima daju izjave u vezi, između ostalog, sa svojim drugim aktivnostima, zaposlenjem, investicionim ulaganjima, imovinom i poklonima znatne vrednosti ili koristima iz kojih može proisteći sukob interesa u odnosu na njihov rad u svojstvu javnih funkcionera.

Svaka država ugovornica razmotriće, u skladu s osnovnim načelima svog zakonodavstva, mogućnost preduzimanja disciplinskih i drugih mera protiv javnih funkcionera koji krše kodekse ili standarde previđene ovim članom.

Javne nabavke i upravljanje javnim finansijama predviđene su u čl. 9 Konvencije.

Svaka država ugovornica, u skladu s osnovnim načelima svog pravnog sistema, preduzima neophodne korake da uspostavi odgovarajuće sisteme

[16] Lj. Zdravković, S. Aleksić, (2025), 60.

nabavke, zasnovane na transparentnosti, nadmetanju i objektivnim kriterijumima u donošenju odluka koji su, između ostalog, efikasni u sprečavanju korupcije. Takvi sistemi, koji u primeni mogu uzimati u obzir odgovarajuće granične vrednosti, odnose se, između ostalog, na:

(a) objavljivanje informacija koje se odnose na postupke i ugovore o nabavkama, uključujući informacije o pozivima za javno nadmetanje i relevantne i bitne informacije o ustupanju ugovora, pri čemu se potencijalnim učesnicima u nadmetanju daje dovoljno vremena da pripreme i podnesu ponude;

(b) prethodno utvrđivanje uslova za učešće, uključujući kriterijume za odabir i ustupanje ugovora i pravila nadmetanja, te njihovo objavljivanje;

(v) primena objektivnih i unapred definisanih kriterijuma za donošenje odluka o javnim nabavkama u cilju omogućavanja naknadne verifikacije pravilne primene pravila ili procedura;

(g) delotvoran sistem unutrašnje revizije, uključujući delotvoran sistem žalbe, kako bi se obezbedila zakonska mogućnost prigovora i pravni lekovi u slučaju da se ne primenjuju pravila i postupci utvrđeni u ovom stavu;

(d) gde je potrebno, mere kojima se regulišu pitanja koja se odnose na zaposlene koji su nadležni za nabavke, kao što su izjave o postojanju interesa kod određenih javnih nabavki, postupci provere i uslovi u pogledu obuke.

Države ugovornice, u skladu s osnovnim načelima svog pravnog sistema, preduzeće odgovarajuće mere da poveća transparentnost i odgovornost u upravljanju javnim finansijama. Takve mere obuhvataju, između ostalog: (a) postupke za usvajanje državnog budžeta; (b) blagovremeno podnošenje izveštaja o prihodima i rashodima; (v) sistem knjigovodstvenih i revizorskih standarda, te nadzora s tim u vezi; (g) delotvorne i efikasne sisteme upravljanja rizikom i interne kontrole; i (d) gde je potrebno, korektivne mere u slučaju nepoštovanja uslova utvrđenih u ovom stavu.

Države ugovornice preduzeće one građansko-pravne i upravne mere koje mogu biti potrebne prema osnovnim načelima domaćeg zakonodavstva radi očuvanja integriteta knjigovodstvenih knjiga, podataka, finansijskih izveštaja ili drugih dokumenata koji se odnose na javne rashode i prihode, i radi sprečavanja falsifikovanja tih dokumenata.

Podnošenje javnih izveštaja. Imajući u vidu potrebu borbe protiv korupcije, svaka država ugovornica preduzimaće, gde je potrebno, one mere u skladu sa osnovnim načelima domaćeg zakonodavstva koje mogu biti potrebne radi povećanja transparentnosti rada državne uprave, uključujući njenu organizaciju, funkcionisanje i postupke odlučivanja. Te mere mogu, između ostalog, obuhvatiti: (a) usvajanje postupka ili propisa kojima se javnosti omogućava da, gde je potrebno, dobije informacije o organizaciji,

funkcionisanju i postupcima za donošenja odluka državne uprave i, uz dužno uvažavanje zaštite privatnosti i ličnih podataka, o odlukama i zakonskim aktima koji su od interesa za javnost; (b) pojednostavljenje upravnih postupaka, gde je potrebno, kako bi se olakšao pristup javnosti organima nadležnim za donošenje odluka; i (v) objavljivanje informacija, što može obuhvatiti periodične izveštaje o rizicima korupcije u državnoj upravi.

Mere koje se odnose na sudstvo i tužilaštvo predviđene su u članu 11 Konvencije. Imajući u vidu nezavisnost sudstva i njegovu ključnu ulogu u borbi protiv korupcije, svaka država ugovornica preduzima, u skladu sa osnovnim načelima svog pravnog sistema i bez uticaja po nezavisnost sudstva, mere za jačanje integriteta i za sprečavanja mogućnosti za korupciju u sudstvu. Te mere mogu obuhvatiti pravila ponašanja nosioca pravosudnih funkcija.

Mere u istom smislu kao i one koje se preduzimaju, mogu se preduzeti i primenjivati u okviru tužilaštva u onim državama ugovornicima u kojima ono ne predstavlja deo sudstva, već uživa samostalnost sličnu nezavisnosti sudstva.

Privatni sektor. Svaka država ugovornica preduzeće mere, u skladu sa osnovnim načelima domaćeg zakonodavstva, za sprečavanje korupcije u privatnom sektoru, poboljšanje knjigovodstvenih i revizorskih standarda u privatnom sektoru i, gde je potrebno, predvideće efikasne, srazmerne i odvraćajuće građansko-pravne, upravne i krivične kazne za nepoštovanje takvih mera. Mere za postizanje ovih ciljeva mogu, između ostalog, obuhvatiti: (a) unapređivanje saradnje između organa unutrašnjih poslova i relevantnih privatnih entiteta; (b) unapređenje razvoja standarda i postupka za očuvanje integriteta relevantnih privatnih entiteta, uključujući kodekse ponašanja za korektno, časno i pravilno obavljanje poslovnih aktivnosti i svih relevantnih profesija i za sprečavanje sukoba interesa, te za unapređenje dobre poslovne prakse među preduzećima i u ugovornim odnosima preduzeća s državom; (v) povećanje transparentnosti u odnosima između privatnih entiteta, uključujući, gde je potrebno, mere koje se odnose na identitet pravnih i fizičkih lica koja učestvuju u osnivanju i upravljanju korporacijama; (g) sprečavanje zloupotrebe postupaka kojima se regulišu privatni entiteti, uključujući postupke koji se odnose na subvencije i dozvole koje izdaju javni organi za obavljanje poslovnih delatnosti; (d) sprečavanje sukoba interesa uvođenjem ograničenja, gde je potrebno i za razuman vremenski period, u pogledu obavljanja profesionalnih delatnosti bivših javnih funkcionera ili zapošljavanje javnih funkcionera u privatnom sektoru nakon napuštanja javnih funkcija ili penzionisanja, tamo gde su te delatnosti ili zaposlenje u neposrednoj vezi s funkcijama na kojima su bili ili su ih nadgledali ti javni funkcioneri za vreme svog mandata; i (đ) obez-

beđivanje da privatna preduzeća, uz vođenje računa o njihovoj strukturi i veličini, imaju dovoljnu unutrašnju revizorsku kontrolu u cilju pomoći u sprečavanju i otkrivanju akata korupcije, te da računi i neophodni finansijski izveštaji tih privatnih preduzeća podležu odgovarajućim postupcima revizije i certifikacije.

Da bi sprečila korupciju, svaka država ugovornica preduzeće one mere koje mogu biti potrebne, u skladu sa svojim domaćim zakonodavstvom i propisima o vođenju knjigovodstva i čuvanju podataka, objavljivanju finansijskih izveštaja i o knjigovodstvenim i revizorskim standardima, da zabrani vršenja sledećih dela u cilju izvršenja nekih od krivičnih dela predviđenih ovom Konvencijom: (a) otvaranje neregistrovanih računa; (b) obavljanje neregistrovanih ili neadekvatno identifikovanih transakcija; (v) evidentiranje nepostojećih rashoda; (g) unošenje u evidenciju troškova uz netačno prikazivanje na šta se odnose; (d) korišćenje lažnih dokumenata; i (đ) namerno uništavanje knjigovodstvenih dokumenata pre nego što je to predviđeno zakonom.

Nijedna država ugovornica neće dozvoliti odbijanje od poreza troškova koji predstavljaju mito, s obzirom na to da je podmićivanje jedan od elemenata krivičnih dela predviđenih u skladu s čl. 15. i 16. ove Konvencije, i, gde je potrebno, drugih troškova nastalih kao posledica korupcionog ponašanja.

Učešće društva. Svaka država ugovornica preduzeće odgovarajuće mere, u granicama svojih mogućnosti i u skladu sa osnovnim načelima svog domaćeg zakonodavstva, za podsticanje aktivnog učešća pojedinaca i grupa izvan javnog sektora, kao što su građansko društvo, nevladine organizacije i organizacije lokalnih zajednica, u sprečavanju i borbi protiv korupcije, te u podizanju svesti javnosti o postojanju, uzrocima i ozbiljnosti korupcije i pretnje koju ona predstavlja. To učešće treba jačati merama kao što su: (a) jačanje transparentnosti i veći doprinos javnosti procesima odlučivanja; (b) obezbeđenje efikasnog pristupa javnosti informacijama; (v) preduzimanje aktivnosti javnog informisanja koje doprinose netolerisanju korupcije, kao i programa javnog obrazovanja, uključujući školske i fakultativne nastavne programe; (g) poštovanje, unapređenje i zaštita slobode traženja, primanja, objavljivanja i širenja informacija u vezi s korupcijom. Ta sloboda može podlegati izvesnim ograničenjima, ali ograničenja mogu biti samo ona koja su predviđena zakonom i potrebna su radi: (i) poštovanja prava ili ugleda drugih; (ii) zaštite nacionalne bezbednosti ili javnog reda ili javnog zdravlja ili morala.

Svaka država ugovornica preduzeće odgovarajuće mere da obezbedi da javnost bude upoznata sa nadležnim telima za borbu protiv korupcije koja su navedena u ovoj Konvenciji i omogućiti pristup tim telima gde je potrebno, u cilju prijavljivanja, uključujući i anonimnog, bilo kojih slu-

jeva za koje se može smatrati da predstavljaju krivično delo predviđeno ovom Konvencijom.

Mere za sprečavanje pranja novca kao vrsta preventivnih mera u borbi protiv korupcije predviđene su u čl. 14 Konvencije.[17] Svaka država ugovornica:

(a) ustanoviće, u okviru svojih nadležnosti, sveobuhvatni unutrašnji regulatorni i nadzorni režim banaka i nebankarskih finansijskih institucija, uključujući fizička ili pravna lica, koja pružaju službene ili neslužbene usluge za prenos novca ili vrednosti i, gde je potrebno, drugih tela koja su posebno podložna pranju novca, kako bi predupredila i otkrila sve oblike pranja novca, gde se tim režimom ističu zahtevi u pogledu identifikacije komitenta i, gde je potrebno, korisnika, vođenja evidencije i prijavljivanja sumnjivih transakcija;

(b) ne utičući na član 46. ove Konvencije, obezbediti da upravni, regulatorni organi i organi za sprovođenje zakona i drugi organi koji su nadležni za borbu protiv pranja novca (uključujući, gde je potrebno prema domaćem zakonodavstvu, pravosudne organe), raspolažu mogućnostima da sarađuju i razmenjuju informacije na nacionalnom i međunarodnom nivou u okviru uslova propisanih domaćim zakonodavstvom i, u tom cilju, razmotriti mogućnost osnivanja finansijske obaveštajne jedinice koja će služiti kao nacionalni centar za prikupljanje, analizu i pružanje informacija u vezi s potencijalnim pranjem novca.

Države ugovornice razmotriće mogućnost primene izvodljivih mera za otkrivanje i nadzor nad kretanjem gotovog novca i odgovarajućih prenosivih instrumenata preko svojih granica, pod uslovom da se obezbedi pravilno korišćenje informacija i da se ni na koji način ne ometa kretanje legitimnog kapitala. Takve mere mogu obuhvatiti zahtev da pojedinci ili preduzeća prijavljuju transfer preko granice znatnijih količina gotovog novca i odgovarajućih prenosivih instrumenata.

Države ugovornice razmotriće mogućnost primene odgovarajućih i izvodljivih mera kojima se od finansijskih institucija, uključujući pošiljaoce novca, zahteva: (a) da u obrasce za elektronski transfer novčanih sredstava i poruke s tim u vezi unose tačne i bitne informacije o pošiljaocu, (b) da te informacije čuvaju tokom celog lanca plaćanja; i (v) da vrše pojačnu kontrolu transfera novčanih sredstava koji ne sadrže potpune informacije o pošiljaocu.

Prilikom uspostavljanja domaćeg regulativnog i nadzornog režima predviđenog odredbama ovog člana i ne utičući na bilo koji drugi član ove Konvencije, države ugovornice se pozivaju da koriste kao smernice odgo-

[17] Lj. Zdravković, S. Aleksić, *Krivično delo pranje novca u Srbiji*, Niš 2023, 24.

varajuće inicijative regionalnih, međuregionalnih i multilateralnih organizacija za borbu protiv pranja novca. Države će nastojati da razviju i unapređuju globalnu, regionalnu, subregionalnu i bilateralnu saradnju između sudskih i organa za primenu zakona i finansijskih regulatornih organa u cilju borbe protiv pranja novca.[18]

5. INKRIMINISANJE I SPROVOĐENJE ZAKONA

Konvencija UN protiv korupcije u svom trećem poglavlju od čl. 15 do čl. 42 u okviru Inkriminisanja i sprovođenja zakona predviđa sledeće krivičnopravne institute: koruptivna krivična dela; prikrivanje; ometanje pravde; odgovornost pravnih lica; učešće i pokušaj; krivično gonjene, suđenje i sankcije; nezastarevanje; zamrzavanje, zaplenu i konfiskaciju; nadoknadu štete; zaštitu svedoka, veštaka i žrtve; saradnju između nacionalnih organa i privatnog sektora; bankarsku tajnu i nadležnost.

Podmićivanje domaćih javnih funkcionera predviđeno je u čl. 15 Konvencije. Svaka država ugovornica usvojiće zakonske i druge mere koje mogu biti potrebne kako bi se utvrdila kao krivična dela, kada se počine namerno: (a) obećanje, ponudu ili davanje javnom funkcioneru, posredno ili neposredno, neopravdane koristi, njemu lično ili nekom drugom licu ili entitetu, da taj funkcioner učini ili se uzdrži od činjenja neke radnje u vršenju službenih dužnosti; (b) traženje ili prihvatanje neopravdane koristi od strane javnog funkcionera, posredno ili neposredno, od njega lično ili od strane nekog drugog lica ili entiteta, da taj funkcioner učini ili se uzdrži od činjenja neke radnje u vršenju službenih dužnosti.

Podmićivanje stranih javnih funkcionera i funkcionera javnih međunarodnih organizacija predviđeno je u čl. 16 Konvencije. Svaka država ugovornica usvojiće zakonske i druge mere koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivično delo, kada se počini namerno, obećanje, ponudu ili davanje stranom javnom funkcioneru ili funkcioneru javne međunarodne organizacije, posredno ili neposredno, neopravdane koristi, njemu lično ili nekom drugom licu ili entitetu, da taj funkcioner učini ili se uzdrži od činjenja neke radnje u vršenju službenih dužnosti, a u cilju sticanja ili pribavljanja ili zadržavanja poslova ili druge neopravdane koristi u međunarodnom poslovanju. Takođe, svaka država ugovornica razmotriće usvajanje zakonskih i drugih mera koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivično delo, kada se počini namerno, traženje ili primanje od strane stranog javnog funkcionera i funkcionera javne međunarodne organizacije, posredno ili neposredno, neopravdane koristi, za njega lično ili za neko

[18] Lj. Zdravković, S. Aleksić, (2025), 66.

drugo lice ili entitet, da taj funkcioner učini ili se uzdrži od činjenja neke radnje u vršenju službenih dužnosti.

Pronevera, zloupotreba ili drugo nelegitimno korišćenje imovine od strane javnog funkcionera predviđena je u čl. 17 Konvencije. Svaka država ugovornica usvojiće zakonske i druge mere koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivična dela, kada se počine namerno, proneveru, zloupotrebu ili drugo nelegitimno korišćenje od strane javnog funkcionera radi sopstvene koristi ili u korist nekog drugog lica ili entiteta bilo koje imovine, javnih ili privatnih sredstava ili hartija od vrednosti ili bilo koje druge vredne stvari poverene tom javnom funkcioneru na osnovu njegovog položaja.

Zloupotreba uticaja predviđena je u čl. 18 Konvencije. Svaka država ugovornica razmotriće mogućnost usvajanja zakonskih i drugih mera koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivična dela, kada se počine namerno: (a) obećanje, ponudu ili davanje javnom funkcioneru ili nekom drugom licu, posredno ili neposredno, neopravdane koristi kako bi taj javni funkcioner ili to lice zloupotrebili svoj stvarni ili pretpostavljeni uticaj da bi se od nekog organa uprave ili javnog organa države ugovornice dobila neopravdana korist za prvobitnog podstrekača tog dela ili za neko drugo lice; (b) traženje ili prihvatanje od strane javnog funkcionera ili nekog drugog lica, posredno ili neposredno, neopravdane koristi za njega lično ili za neko drugo lice kako bi taj javni funkcioner ili to lice zloupotrebili svoj stvarni ili pretpostavljeni uticaj da bi se od nekog organa uprave ili javnog organa države ugovornice dobila neopravdana korist.

Zloupotreba funkcija predviđena je u čl. 19 Konvencije. Svaka država ugovornica razmotriće mogućnost usvajanja zakonskih i drugih mera koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivično delo, kada se počini namerno, zloupotrebu funkcija ili položaja, odnosno činjenje ili nečinjenje nekog dela suprotno zakonu od strane javnog funkcionera u obavljanju njegovih funkcija u cilju pribavljanja neopravdane koristi za njega lično ili za neko drugo lice ili entitet.

Nezakonito bogaćenje predviđeno je u čl. 20 Konvencije. U zavisnosti od svog ustava i osnovnih načela svog pravnog sistema, svaka država ugovornica razmotriće mogućnost usvajanja zakonskih i drugih mera koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivično delo, kada se počini namerno, nezakonito bogaćenje, odnosno znatno uvećanje imovine javnog funkcionera koje on ne može razumno objasniti s obzirom na njegova zakonita primanja.

Podmićivanje u privatnom sektoru predviđeno je u čl. 21 Konvencije. Svaka država ugovornica razmotriće mogućnost usvajanja zakonskih i drugih mera koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivična dela,

kada se počine namerno, u obavljanju privrednih, finansijskih ili komercijalnih delatnosti: (a) obećanje, ponudu ili davanje, posredno ili neposredno, neopravdane koristi bilo kom licu koje rukovodi ili radi u bilo kom svojstvu za neki entitet u privatnom sektoru, tom licu lično ili nekom drugom licu da bi to lice, kršenjem svojih dužnosti, činilo ili se uzdržalo od činjenja; (b) tražnje ili prihvatanje, posredno ili neposredno, neopravdane koristi od strane bilo kog lica koje rukovodi ili radi u bilo kom svojstvu za neki entitet u privatnom sektoru za to lice lično ili za neko drugo lice da bi to lice, kršenjem svojih dužnosti, činilo ili se uzdržalo od činjenja.

Pronevera imovine u privatnom sektoru predviđena je u čl. 22 Konvencije. Svaka država ugovornica razmotriće mogućnost usvajanja zakonskih ili drugih mera koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivično delo, kada se počini namerno u obavljanju privrednih, finansijskih ili komercijalnih delatnosti, proneveru od strane lica koje rukovodi ili radi u bilo kom svojstvu za neki entitet u privatnom sektoru bilo kakve imovine, privatnih sredstava ili hartija od vrednosti ili neke druge vredne stvari poverene tom licu na osnovu njegovog položaja.

Pranje sredstava stečenih izvršenjem krivičnog dela predviđeno je u čl. 23 Konvencije. Svaka država ugovornica, u skladu sa osnovnim načelima svog unutrašnjeg zakonodavstva, usvojiće zakonske ili druge mere koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivična dela, kada se počine namerno:

(a) (i) konverziju ili transfer imovine, uz znanje da je ta imovina stečena izvršenjem krivičnog dela, u cilju sakrivanja ili nezakonitog porekla te imovine ili pomaganja nekom licu koje je umešano u izvršenje predmetnog krivičnog dela da izbegne zakonske posledice tog dela; (ii) sakrivanje ili prikrivanje prave prirode, izvora, mesta, raspolaganja, kretanja ili vlasništva ili prava u odnosu na imovinu, uz znanje da je ta imovina stečena izvršenjem krivičnog dela,

(b) u zavisnosti od osnovnih stavova svog pravnog sistema: (i) sticanje, posedovanje ili korišćenje imovine, uz znanje, prilikom primanja te imovine, da je stečena izvršenjem krivičnog dela; (ii) učešće, udruživanje ili zavere da se počini, pokuša počiniti i pomaganje, olakšavanje i nagovori na izvršenje bilo kog krivičnog utvrđenja u skladu sa ovim članom.

U cilju primene ili sprovođenja tačke 1. ovog člana: (a) Svaka država ugovornica nastojaće da primeni odredbe tačke 1. ovog člana na najveći broj predmetnih krivičnih dela; (b) Svaka država ugovornica obuhvatiće kao predmetna krivična dela, kao minimum, širok opseg krivičnih dela utvrđenih u skladu sa ovom Konvencijom; (v) Za svrhe prethodnog stava (b), predmetna krivična dela obuhvataju krivična dela počinjena u i izvan nadležnosti odnosne države ugovornice. Međutim, krivična dela počinjena

izvan nadležnosti države ugovornice predstavljaju predmetna krivična dela samo kada takvo postupanje predstavlja krivično delo prema domaćem zakonodavstvu države gde je počinjeno i predstavljalo bi krivično delo prema domaćem zakonodavstvu države ugovornice koja primenjuje ili sprovodi u praksi ovaj član da je u njoj počinjeno; (g) Svaka država ugovornica dostaviće primerke svojih zakona na osnovu kojih se primenjuje ovaj član, te bilo kojih naknadnih promena tih zakona ili njihov opis generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija; (d) Ukoliko se to zahteva osnovnim načelima domaćeg zakonodavstva države ugovornice, može se predvideti da se krivična dela navedena u tački 1. ovog člana ne primenjuju na lica koja izvrše predmetno krivično delo.

Prikrivanje je kao krivičnopravni institut predviđeno u čl. 24 Konvencije. Ne utičući na odredbe člana 23. ove Konvencije, svaka država ugovornica razmotriće mogućnost usvajanja zakonskih i drugih mera koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivično delo, kada se počini namerno nakon izvršenja bilo kog krivičnog dela utvrđenog u skladu sa ovom Konvencijom, a bez učešća u izvršenju tog dela, prikrivanje ili produženo zadržavanje imovine kada odnosno lice zna da je ta imovina rezultat izvršenja nekog krivičnog dela utvrđenog u skladu sa ovom Konvencijom.

Ometanje pravde je kao krivičnopravni institut predviđeno u čl. 25 Konvencije. Svaka država članica usvojiće zakonske i druge mere koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivična dela, kada se počine namerno: (a) upotrebu fizičke sile, pretnje ili zastrašivanje ili obećanje, ponuda ili davanje neopravdane koristi radi navođenja na lažno svedočenje ili ometanja svedočenja ili iznošenje dokaza u postupku u vezi sa izvršenjem krivičnih dela utvrđenih u skladu sa ovom Konvencijom; (b) upotrebu fizičke sile, pretnje ili zastrašivanje radi ometanja vršenja službenih dužnosti sudije ili službenog lica zaduženog za primenu zakona u vezi sa izvršenjem krivičnih dela utvrđenih u skladu sa ovom Konvencijom. Nijedna odredba ove podtačke ne utiče na prava država ugovornica da donose propise kojima se štite druge kategorije javnih funkcionera.

Odgovornost pravnih lica je kao krivičnopravni institut predviđeno u čl. 26 Konvencije. Svaka država ugovornica usvojiće mere koje mogu biti potrebne, saglasno svojim pravnim načelima, kako bi utvrdila odgovornost pravnih lica za učešće u krivičnim delima koja su predviđena ovom Konvencijom. U zavisnosti od pravnih načela države ugovornice, odgovornost pravnih lica može biti krivična, građansko-pravna ili upravna. Ta odgovornost ne utiče na krivičnu odgovornost fizičkih lica koja su počinila krivična dela. Svaka država ugovornica obezbediće posebno da pravna lica koja se smatraju odgovornim u skladu sa ovim članom podležu efikasnim, srazmernim i odvraćajućim krivičnim ili nekrivičnim sankcijama, uključujući novčane sankcije.

Učešće i pokušaj je kao krivičnopravni institut predviđeno u čl. 27 Konvencije. Svaka država ugovornica usvojiće zakonske i druge mere koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivično delo, u skladu sa svojim domaćim zakonodavstvom, učešće u bilo kom svojstvu kao što su saučesnik, pomagač ili podstrekač u krivičnom delu predviđenom ovom Konvencijom. Država ugovornica može usvojiti zakonske i druge mere koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivično delo, u skladu sa svojim domaćim zakonodavstvom, svaki pokušaj izvršenja krivičnog dela predviđenog ovom Konvencijom. Država ugovornica takođe može usvojiti zakonske i druge mere, koje mogu biti potrebne kako bi utvrdila kao krivično delo, u skladu sa svojim domaćim zakonodavstvom, pripremu krivičnog dela predviđenog ovom Konvencijom. Znanje, namera i svrha kao elementi krivičnog dela predviđenog ovom Konvencijom mogu se zaključiti na osnovu objektivnih činjeničnih okolnosti.

Nezastarevanje je kao krivičnopravni institut predviđeno u čl. 29 Konvencije. Svaka država ugovornica utvrdiće, prema potrebi, svojim domaćim zakonodavstvom dug period nezastarevanja u kome će se moći pokretati postupci za bilo koje krivično delo predviđeno ovom Konvencijom i utvrditi duži period nezastarevanja ili predvideti privremeno stavljanje van snage nezastarevanje ako je navodni počinilac krivičnog dela izbegao izvođenje pred lice pravde.

Krivično gonjenje, suđenje i sankcije je kao krivičnopravni institut predviđeno u čl. 30 Konvencije. Svaka država ugovornica, predvideće da izvršenje krivičnog dela predviđenog ovom Konvencijom podleže sankcijama kojima se uzima u obzir težina tog krivičnog dela.

Država ugovornica preduzeće mere koje mogu biti potrebne kako bi uspostavila ili održavala, u skladu sa svojim pravnim sistemom i ustavnim načelima, odgovarajuću ravnotežu između bilo kojih imuniteta ili privilegija u odnosu na nadležnost koje se priznaju njenim javnim funkcionerima u vršenju funkcija i mogućnost, kada je potrebno, efikasne istrage, krivičnog gonjenja i suđenja za krivična dela predviđena ovom Konvencijom. Svaka država ugovornica nastojaće da obezbedi da se bilo koja diskreciona zakonska ovlašćenja po njenom domaćem zakonodavstvu koja se odnose na krivično gonjenje lica za krivična dela predviđena ovom Konvencijom vrše kako bi mere primene zakona bile maksimalno delotvorne u odnosu na ta krivična dela i uz dužno uzimanje u obzir potrebe da se prepredi izvršenje tih krivičnih dela.

U slučaju krivičnih dela predviđenih ovom Konvencijom, svaka država ugovornica preduzeće odgovarajuće mere, u skladu sa svojim domaćim zakonodavstvom i uz dužno uzimanje u obzir prava odbrane, u nastojanju da obezbedi da se uslovima utvrđenim u vezi sa odlukama o puštanju na slobodu do suđenja ili žalbenog postupka uzme u obzir potreba obezbeđe-

nja prisustva okrivljenog u kasnijem krivičnom postupku. Svaka država ugovornica će uzeti u obzir težinu odnosnih krivičnih dela prilikom razmatranja mogućnosti puštanja na slobodu, ranije ili uslovno, lica osuđenih za ta krivična dela.

Svaka država ugovornica, u obimu koji je u skladu sa osnovnim načelima njenog pravnog sistema, razmotriće mogućnost utvrđivanja postupka kojim odgovarajući organ može, gde je potrebno, smeniti, suspendovati ili premestiti javnog funkcionera optuženog za krivično delo predviđeno ovom Konvencijom, imajući u vidu poštovanje načela pretpostavke nevinosti. Gde je to opravdano s obzirom na težinu krivičnog dela, u meri koja je u skladu sa osnovnim načelima njenog pravnog sistema, razmotriće mogućnost utvrđivanja postupaka za diskvalifikovanje, sudskom odlukom ili nekim drugim odgovarajućim sredstvom, na period određen njenim domaćim zakonodavstvom, lica osuđenih za krivična dela predviđena ovom Konvencijom sa: (a) javne funkcije; i (b) funkcije u preduzeću koje je delom ili u celosti u vlasništvu države.

Krivično gonjenje ne utiče na vršenje disciplinskih ovlašćenja nadležnih organa protiv državnih službenika. Nijedna odredba sadržana u ovoj Konvenciji ne utiče na načelo da je opis krivičnih dela predviđenih ovom Konvencijom i važećih odbrana ili drugih pravnih načela kojima se kontroliše zakonitost ponašanja rezervisan za domaće zakonodavstvo države ugovornice i da se ta krivična dela krivično gone i kažnjavaju u skladu s tim zakonodavstvom. Države ugovornice nastojaće da podstiču reintegraciju u društvo lica osuđenih za krivična dela predviđena ovom Konvencijom.

Zamrzavanje, zaplena i konfiskacija su kao krivičnopravni instituti predviđeni u čl. 31 Konvencije. Svaka država ugovornica preduzeće mere, u najvećoj mogućoj meri u okviru svog pravnog sistema, koje mogu biti potrebne kako bi se omogućila konfiskacija: (a) sredstava stečenih vršenjem krivičnih dela previđenih ovom Konvencijom ili imovine čija vrednost odgovara vrednosti tih sredstava; i (b) imovine, opreme ili drugih sredstava koja se koriste ili su namenjena za korišćenje u krivičnim delima predviđenim ovom Konvencijom.

Država ugovornica preduzeće mere koje mogu biti potrebne kako bi se omogućila identifikacija, traganje, zamrzavanje ili zaplena bilo koje stvari u cilju moguće konfiskacije. U skladu sa svojim domaćim zakonodavstvom, usvojiće zakonske i druge mere koje mogu biti potrebne kako bi regulisala upravljanje od strane nadležnih organa zamrznutom, zaplenjenom ili konfiskovanom imovinom. Ukoliko su sredstva stečena izvršenjem krivičnog dela transformisana ili zamenjena u drugu imovinu, delom ili u celosti, ta imovina podleže merama navedenim u ovom članu umesto tih sredstava. Ukoliko su sredstva stečena vršenjem krivičnog dela izmešana sa imovinom stečenom iz zakonitih izvora, ta imovina, bez uticaja na bilo

koje ovlašćenje koje se odnosi na zamrzavanje ili zaplenu, podleže konfiskaciji do procenjene vrednosti izmešanih sredstava stečenih vršenjem krivičnog dela.[19]

Prihod ili neke druge koristi koje proisteknu iz sredstava stečenih vršenjem krivičnog dela, od imovine u koju su sredstva stečena od vršenja krivičnog dela transformisana ili zamenjena ili od imovine s kojom su sredstva stečena od kriminal izmešana takođe podležu merama navedenim u ovom članu na isti način i u istoj meri kao i sredstva stečena vršenjem krivičnog dela. Svaka država ugovornica ovlastiće svoje sudove ili druge nadležne organe da nalože da se bankarski, finansijski i komercijalni podaci stave na raspolaganje ili zaplene. Država ugovornica neće odbiti da postupi prema odredbama ove tačke pozivajući se na bankarsku tajnu. Države ugovornice mogu razmotriti mogućnost da zahtevaju da počinilac krivičnog dela pokaže zakonito poreklo sredstava navodno stečenih vršenjem krivičnog dela ili druge imovine koja podleže konfiskaciji u meri u kojoj je takav zahtev u skladu sa osnovnim načelima njihovog domaćeg zakonodavstva i sa prirodom sudskih i drugih postupaka. Odredbe ovog člana se ne mogu tumačiti tako da budu na štetu prava *bona fide* trećih strana.

Zaštita svedoka, veštaka i žrtava predviđena je u čl. 32 Konvencije. Svaka država ugovornica preduzeće odgovarajuće mere u skladu sa svojim pravnim sistemom i u granicama svojih mogućnosti kako bi pružila efikasnu zaštitu od potencijalne odmazde ili zastrašivanja svedoka i veštaka koji svedoče u vezi s krivičnim delima predviđenim ovom Konvencijom i, gde je potrebno, njihovih rođaka i drugih bliskih lica. Predviđene mere mogu obuhvatiti, između ostalog, bez štete po prava okrivljenog, uključujući i pravo na pošten postupak: (a) utvrđivanje postupaka za fizičku zaštitu tih lica kao što je, u potrebnoj i izvodljivoj meri, njihovo preseljenje i, gde je potrebno, zabrana ili ograničenje objavljivanja informacija koje se odnose na identitet i prebivalište tih lica; i (b) predvideti pravila o dokazima kako bi se svedocima i veštacima omogućilo da svedoče na način kojim se obezbeđuje bezbednost tih lica, kao što je omogućavanje svedočenja putem telekomunikacione tehnologije kao što su video tehnika ili druga odgovarajuća sredstva.

Države ugovornice razmotriće mogućnost zaključenja sporazuma ili dogovora s drugim državama za preseljenje lica. Ove odredbe se primenjuju i na žrtve ukoliko su one svedoci. Svaka država ugovornica, u zavisnosti od svog domaćeg zakonodavstva, omogućiće da se u odgovarajućoj fazi krivičnog postupka protiv počinilaca iznesu i razmatraju mišljenja i pitanja od interesa za žrtve na način koji ne utiče na prava odbrane.

[19] Lj. Zdravković, S. Aleksić, (2025), 73.

Zaštita lica koja podnose prijave i Posledice dela korupcije predviđeni su u čl. 33 i 34. Konvencije. Svaka država ugovornica razmotriće mogućnost da u svom domaćem pravnom sistemu predvidi odgovarajuće mere pružanja zaštite od bilo kog neopravdanog postupanja prema bilo kom licu koje nadležnim organima prijavi u dobroj nameri i na razumnoj osnovi bilo koje činjenice koje se odnose na krivična dela predviđena ovom Konvencijom. Uz dužno poštovanje prava trećih strana stečenih u dobroj nameri, svaka država ugovornica preduzeće mere, u skladu s osnovnim načelima svog zakonodavstva, u odnosu na posledice korupcije. S tim u vezi, države ugovornice mogu smatrati korupciju relevantnim činiocem u zakonskom postupku za poništenje ili otkaz ugovora, oduzimanje koncesije ili drugog sličnog instrumenta ili za preduzimanje nekog drugog pravnog leka.

Nadoknada štete predviđena je u čl. 35 Konvenicije. Svaka država ugovornica preduzeće mere koje mogu biti potrebne, u skladu s načelima svog domaćeg zakonodavstva, kako bi obezbedila da entiteti ili lica koji su pretrpeli štetu kao rezultat dela korupcije imaju pravo da pokrenu sudski postupak protiv onih koji su odgovorni za tu štetu kako bi dobili nadoknadu.

Specijalizovani organi. Svaka država ugovornica u skladu sa osnovnim načelima svog pravnog sistema, obezbediće uspostavljanje jednog ili više tela ili lica specijalizovanih za borbu protiv korupcije putem sprovođenja zakona. Tom telu ili telima ili licima daće se potrebna nezavisnost, u skladu sa osnovnim načelima pravnog sistema odnosne države ugovornice, kako bi mogla da vrše svoje nadležnosti uspešno i bez ikakvog neprimerenog uticaja. Ta lica ili osoblje tog tela ili više tela treba da budu odgovarajuće obučeni i da raspolažu odgovarajućim sredstvima za vršenje svojih zadataka.

Saradnja s organima za primenu zakona predviđena je u čl. 37 Konvencije. Svaka država ugovornica preduzeće odgovarajuće mere da bi podstakla lica koja učestvuju ili su učestvovala u izvršenju krivičnog dela predviđenog ovom Konvencijom da daju informacije koje će koristiti nadležnim organima radi vođenja istrage i izvođenja dokaza, te da pruže činjeničnu, konkretnu pomoć nadležnim organima koja može doprineti da se od počinioca oduzmu sredstva stečenih od izvršenja krivičnog dela i povraćaju tih sredstava.

Država ugovornica razmotriće mogućnost da se, u slučajevima gde je potrebno, predvidi blaža kazna za optuženo lice koje u znatnoj meri sarađuje u istrazi ili krivičnom gonjenju za krivično delo predviđeno ovom Konvencijom. Svaka država ugovornica razmotriće mogućnost da se, u skladu sa osnovnim načelima njenog unutrašnjeg zakonodavstva, da imunitet od krivičnog gonjenja licu koje u znatnoj meri sarađuje u istrazi ili

krivičnom gonjenju za krivično delo predviđeno ovom Konvencijom. Ta lica su, *mutatis mutandis*, zaštićena kao što je predviđeno u članu 32. ove Konvencije. Kada lice navedeno koje se nalazi u jednoj državi ugovornici može pružiti značajnu saradnju nadležnim organima neke druge države ugovornice, te države ugovornice mogu razmotriti mogućnost zaključenja sporazuma ili dogovora, u skladu sa svojim domaćim zakonodavstvom, u vezi sa mogućim obezbeđivanjem postupanja od strane druge države ugovornice.

Bankarska tajna. Svaka država ugovornica dužna je da, u slučaju vođenja istrage o krivičnim delima predviđenih ovom Konvencijom u svojoj zemlji, obezbedi u okviru svog unutrašnjeg pravnog sistema odgovarajuće mehanizme za prevazilaženje prepreka koje bi se mogle pojaviti zbog primene propisa o bankarskoj tajni.[20]

6. ZAKLJUČAK

Korupcija je negativna društvena pojava koja razara temelje društvenog uređenja, građanskih sloboda, načela demokratije i osnovnih prava građana. Korupcija predstavlja negativnu pojavu koja ne nastaje „preko noći“, i u velikoj meri podriva društvene, ekonomske, pravne i političke temelje svake države.

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije je usvojena u Njujorku 31.10. 2003. godine, i svakako predstavlja najznačajniji međunarodni pravni akt kojim se definiše i određuje ova izuzetno društveno štetna i opasna pojava. Srbija i Crna Gora su navedenu Konvenciju ratifikovale 2005. godine. Konvencija UN protiv korupcije ima sedam poglavlja u kojima detaljno određuje: Cilj same Konvencije, Preventivne mere koje se preduzimaju radi sprečavanja korupcije, Inkriminisanje i sprovođenje zakona, Međunarodnu saradnju, Povraćaj dobara nastalih usled korupcije, Tehničku pomoć i razmenu informacija između zemalja potpisnice Konvencije, i Mehanizme primene same Konvencije.

Konvencija je doneta zbog ozbiljnosti problema i pretnji koje korupcija predstavlja za stabilnost i bezbednost društava, podrivajući institucije i vrednosti demokratije, etičke vrednosti i pravdu, te ugrožavajući održiv razvoj i vladavinu prava. Zabrinute takođe zbog povezanosti korupcije i drugih oblika kriminala, posebno organizovanog kriminala i privrednog kriminala, uključujući pranje novca, zbog slučajeva korupcije koji uključuju ogromne količine sredstava koja mogu predstavljati značajan deo resursa država, a koji prete političkoj stabilnosti i održivom razvoju tih država.

[20] Lj. Zdravković, S. Aleksić, (2025), 76.

Korupcija nije više lokalna stvar već transnacionalna pojava koja pogađa sva društva i privrede, što čini međunarodnu saradnju na njenom sprečavanju i suzbijanju neophodnom, takođe je potreban sveobuhvatni i multidisciplinarni pristup za efikasno sprečavanje i borbu protiv korupcije.

LISTA REFERENCI

Bibliografske reference

1. Mrvić-Petrović, Nataša, „Korupcija i strategija njenog suzbijanja“, *Temida*, 4/2001,
2. Zdravković, Ljubiša, Aleksić, Srđan, *Korupcija*, Niš 2025;
3. Zdravković, Ljubiša, Aleksić, Srđan, *Krivično delo pranje novca u Srbiji*, Niš 2023.

Pravni propisi

1. Konvencija o borbi protiv korupcije, *Službeni glasnik Evropskih zajednica*, C 195, 25. jun 1997;
2. Krivično-pravna konvencija o korupciji Saveta Evrope, *Serija evropskih ugovora*, br. 173.
3. Međunarodni ugovori, *Službeni list SCG*, br. 12/2005.

Full professor Ljubiša Zdravković, LL.D.

Faculty of European Legal and Political Studies, Belgrade

Srđan Aleksić, LL.D.

Law office Aleksić, Niš

CORRUPTION AND THE UN CONVENTION AGAINST CORRUPTION

Summary

Corruption represents a threat to the rule of law, democracy and human rights, undermines good governance, equity and social justice, destroys competition, hinders economic development and threatens the stability of democratic institutions and the moral foundations of society. It creates mistrust of citizens towards the state and its bodies, simultaneously generating their dissatisfaction, stops the development of the economy, discourages investments, harms the international reputation of the country and encourages negative demographic tendencies. The United Nations

Convention against Corruption was adopted in New York on October 31. 2003, and certainly represents the most significant international legal act that defines and determines this extremely socially harmful and dangerous phenomenon.

By adopting this convention, the UN is determined to more efficiently prevent, detect and prevent the international transfer of illegally obtained funds and to strengthen international cooperation in the recovery of funds, recognizing the importance of the basic principles of the prescribed legal procedure in criminal proceedings and civil and administrative proceedings for the rendering of judgments related to property rights. Bearing in mind that the prevention and eradication of corruption is the responsibility of all states, and that they must cooperate with each other, with the support and involvement of individuals and groups outside the public sector, such as civil society, non-governmental organizations and local community organizations, in order for efforts in this area to be successful. Corruption is a very interesting and unfortunately always current topic in terms of its frequency, forms, scope and intensity.

Key words: *Corruption; Convention; United Nations; Law; Money laundering.*

УДК/UDC 343.241
ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД / *REVIEW ARTICLE*

Мр Сретко Јанковић

Судија Апелационог суда у Београду у пензији

Проф. др Марко Миловић

Правни факултет Привредне академије у Брчком

ОБАВЕЗНЕ МИНИМАЛНЕ КАЗНЕ

Обавезне минималне казне (mandatory minimum sentencing) су казне прописане од стране законодавне власти, којима се ограничава судска дискреција у одмеравању казне. Најчешће се прописују за најтежа кривична дела и онемогућавају суду да изрекне казну испод прописаног минимума. Могу се односити на одређена кривична дела (нпр. кривична дела која се односе на сексуална кривична дела, опојне дроге, ватрено оружје) или на поједине категорије учинилаца (нпр. рецидивисти). Углавном су присутне у земљама англосаксонског права, али и у неким другим земљама и сматрају се средством јачања кривичноправне репресије и казненог популизма, строгих и неправедних казни и драстични пораст затворске популације. Обавезне минималне казне су замишљене као погодно средство за одвраћање од криминалитета и средство транспарентности и предвидљивости у изрицању казне. У стручној литератури се истичу разноврсни аргументи којима се оправдавају обавезне минималне казне, као и аргументи којима се оне оспоравају. У последње време дошло се до сазнања да оне не могу остварити циљеве због који су уведене, као и да производе низ негативних последица, те долази до ублажавања режима обавезних минималних казни, односно укидања појединих закона који такве казне прописују. Примена обавезних минималних казни у Србији започела је 2009. године, када је искључено ублажавање казне за одређена кривична дела, затим је настављена доношењем тзв. Маријиног закона 2013. године, да би 2019. године дошло до прописивања нових обавезних минималних казни, те пооштравања казни за вишеструке повратнике.

Кључне речи: Обавезне минималне казне; Ублажавање казне; Кривичноправна репресија; Судска дискреција; Упоредноправна анализа.

Сретко Јанковић, s*retkojankovic59@gmail.com.*
Марко Миловић, *marko.m.milovic@gmail.com.*

1. УВОД

Обавезне минималне казне су казне које прописује законодавац, те суд нема могућност да изрекне казну испод тако прописаног минимума. Оне ограничавају судску дискрецију при одмеравању казне, а обично се прописују за одређена кривична дела (нпр. која се односе на опојне дроге, оружје и друго) или у односу на одређене учиниоце (нпр. рецидивисте). Обавезне минималне казне су углавном присутне у земљама англосаксонског права (САД, Енглеска и Велс, Канада, Аустралија и друге) али и у неким другим земљама. Ове казне се сматрају као једно од средстава јачања кривичноправне репресије и казненог популизма, те су радо прихваћене у политичким структурама, јер се кроз њих изражава „оштар став према криминалу“. Експанзија обавезних минималних казни била је нарочито изражена у периоду тзв. рата против дрога у САД, због чега је дошло до наглог пораста затворске популације. Међутим, неке земље, као нпр. Енглеска и Велс, те Аустралија биле су умереније према оваквим казнама и задржале су значајна дискрециона овлашћења судова при одмеравању казне, уз могућност да у одређеним ситуацијама судови одступе од обавезних минималних казни. Подршка јавности обавезним минималним казнама је била јако изражена, али када су јавности предочени конкретни случајеви на које те казне треба да се примене, та подршка је била знатно мања. Међутим, последњих година, према извршеним анкетама та подршка је знатно опала (нпр. САД, Аустралија). У стручној литератури се истичу аргументи којима се оправдавају обавезне минималне казне, као и аргументи којима се оне оспоравају. У последње време дошло се до сазнања да обавезне минималне казне не могу остварити циљеве због који су уведене, као и да производе низ негативних последица, те долази до ублажавања режима обавезних минималних казни, односно укидања појединих закона који прописују обавезне минималне казне.

Обавезне минералне казне постају и у кривичном законодавству Републике Србије од 2009. године, када је забрањено, односно искључено ублажавање казне за одређена кривична дела.[1] Одређене обавезне минималне казне уведене су и Законом о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, тзв. Маријин закон, 2013. Увођењем вишеструког повратa у наше кривично законодавство уведене су обавезне ми-

[1] Кривични законик Републике Србије – КЗ, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/201 и 94/2024.

нималне казне за вишеструке повратнике (изменама и допунама КЗ 2019).

2. ШТА СУ ОБАВЕЗНЕ МИНИМАЛНЕ КАЗНЕ?

Обавезне минималне казне су казне које законодавац прописује (било у кривичном законику или у неком посебном закону) за одређена кривична дела (нпр. за кривична дела у вези са опојним дрогама или у вези са оружјем), одређене учиниоце (нпр. рецидивисте) или одређену комбинацију кривичних дела и карактеристика учиниоца, које ограничавају дискрецију суда у изрицању (одмеравању) казне, с обзиром да суд не може изрећи казну испод законом прописаног минимума. Дакле, законодавац поставља „границу“ испод кога судија не може ићи, с тим што може изрећи казну изнад тог прага тамо где је сматра као одговарајућу.[2] Закони о обавезним минималним казнама прописују минималне казне за одређена кривична дела које судијама дозвољавају да изричу само казне у висини или изнад законске минималне казне.[3] Ови закони обавезују судије да учионица осуде на не мање од прописане минималне казне, а у предмету Врховног суда Канаде се истиче: „Не постоји одредба која допушта судијама да одступе од обавезног минимума … Закон прописује „границу“ испод којег судије не могу ићи“.[4] Неки обавезно изрицање казне називају претпостављено изрицање казне (*presumptive sentencing system*) где парламент прописује врсту санкције и минимални ниво тежине казне за конкретно кривично дело које суд мора изрећи, осим ако не постоји оправдан разлог (који може бити широко или уско дефинисан) који оправдава одступање.[5]

Сматра се да је поједине учиниоце нужно издвојити из друштва за одређени минимални период, те у том случају природа кривичног дела или учесталост његовог вршења замењује субјективно мишљење судије.[6] Обавезна минималне казне су замишљене као средство одвраћања потенцијалних учинилаца кривичних дела и рецидивиста, јер се од њих очекује да избегавају злочин с обзиром да могу бити

[2] M. Bagarić, “What sort of mandatory penalties should we have?“, *Adelaide Law Review*, 23/2002, 113–140;

[3] D. Muhlhausen, *Theories of Punishment and Mandatory Minimum Sentences*, The Heratige Foundation, 2010.

[4] R. v. Ferguson, 2008 SCC6, 98, 44. J. Penney, S. Lehrer, E. Galan, “Mandatory minimum sentencing and its effect on sentencing distribution: Evidence from Canada“, *Canadian Journal of Economics*, Vol. 57, 1/2024.

[5] A. Freiberg, “Sentencing trends and iusses, Australian Law Reform Commission“, *Reform Journal*, Vol. 86, 7/2005, 7–10.

[6] D. Muhlhausen.

сигурни колика затворска казна ће им бити изречена ако буду ухапшени. С друге стране, од њиховог почетка, законодавства су често користила обавезне минималне казне као одлучујуће средство за сузбијање страха јавности од криминалитета.[7]

3. АРГУМЕНТИ „ЗА“ И „ПРОТИВ“ ОБАВЕЗНИХ МИНИМАЛНИХ КАЗНИ

У литератури се истичу разноврсни аргументи који оправдавају овакве казне, као и аргументи којима се оне оспоравају. Међу аргументима који оправдавају обавезне минималне казне, пре свега, се истиче да оне имају функцију заштите јавности кроз смањење криминалитета.[8] Већина заговорника обавезних минималних казни сматра да су оне ефикасно средство одвраћања потенцијалних учинилаца кривичних дела.[9] У вези с тим, истиче се да су оне погодне да би се постигла одмазда односно да учинилац добије заслужену казну за учињено кривично дело.[10] С обзиром да дискрециона овлашћења судије при одмеравању казне доводе до диспаритета изречених казни за учиниоце који су оглашени кривим за истоврсни злочин, обавезне минималне казне су ефикасан алат за одржавање владавине права кроз обезбеђење равномерне, једнаке и сразмерне примене казне на учионице осуђене за иста кривична дела.[11]

Стога се сматра да су обавезне минималне казне или фиксне казне најбоље средство за ограничавање судске дискреције у одмеравању казне.[12] Овај аутор сматра да су овакве казне чак и пожељне, посебно ако законодавац не пропише сувише строге казне. Заговорници обавезних минималних казни сматрају да законодавац увођењем ових казни није указао неповерење према судијама, него је само поставио правила која доприносе извесности, транспарентности и предвидљивости изрицања казне, што је јавни интерес.[13]

---

[7] H. Anderson, J. Dummar, “Eliminating Mandatory Sentences: Putting Sentencing Power back ih the hands of teh Judicary“, *Gigham Young University Prelaw Review*, Vol. 34, 12/2020, 113–136.

[8] B. Dell,, *Rights Review and the Institutional Roles in Sentencing: A Study of Harper-Era Mandatory Minimum Sentences*, (A Thesis presented to The University of Guelph), Ontario 2022, 8–131.

[9] *Ibid.*

[10] *Ibid.*

[11] L. Caylor, G. Beaulne, *Parliamentary Restrictions on Judicial Discretion in Sentencing: A Defence of Mandatory Minimum Sentences*, The Macdonald-Laurier Institute, 2014, 2–23.

[12] M. Bagarić.

[13] B. Dell.

Аргументи који се истичу против обавезних минималних казни састоје се, пре свега, у томе да нема доказа да су оне ефикасна средства одвраћања од криминала. Наиме, то показују спроведена истраживања која су спровели *Doob and Cesaroni* (2001), *Webster* (2016) і *Tonry* (2009).[14] Немогућност утицаја обавезних минималних казни на одвраћање од криминала делимично се може објаснити чињеницом да шира јавност често не зна која кривична дела носе обавезне минималне казне.[15] Неки истичу да су строге минималне казне које су се односиле на злочине везане за оружје у САД имале веома мале ефекте. Закони о обавезним минималним казнама доводе до неправде, јер су неизбежни случајеви у којима учиниоци добијају претерано строге казне.[16] Критичари обавезних минималних казни сматрају да оне смањују транспарентност и одговорност у процесу изрицања казне, преношењем дискреционог права са судије на тужиоце и полицију.[17] Наиме, спроведена истраживања показују да смањење дискреционог права судије при изрицању казне није довело до доследности у изрицању казни, већ је само то дискреционо право пребачено на друге актере кривичног правосуђа.[18] Осим тога, постоји много доказа који указују да обавезне минималне казне могу бити заобиђене кроз механизам преговарања о кривици и мање видљивим средствима.[19] У САД тужиоци заобилазе примену обавезних минималних казни, тако што оптужене терете за приближно слично кривично дело које не подлеже обавезној минималној казни.[20]

Неки аутори истичу да закони о обавезним минималним казнама ограничавају способност суда да изриче пропорционалне казне.[21] Како истичу критичари обавезне минималне казни, тужиоци често користе те казне да би претили оптуженима и утицали на њих да закључе споразум о признању кривице.

Преношење дискреционог овлашћења у одмеравању казне са судије на тужиоце, обавезне минималне казне су поткопале не само

[14] *Ibid.*

[15] *Ibid.*

[16] L. Roth, “Mandatory Sentencin Laws“, *NSW, Parliamentary Research Service*, 2014.

[17] B. Dell.

[18] D. Bennett, S. Bernstein, *Throwing Away the Keys: The Human and Social Cost of Mandatory Minimum Sentences*, Pivot Legal Society, 2013.

[19] A. Hoel, K. Gelb, *Sentencig Matters: Mandatory Sentencing*, Sentencing Advisory Council, Melbourne 2008.

[20] M. Tonry, *Sentencing Matters,* Oxford University Press, 1996 – Наведено према: M. Bagarić).

[21] J. V. Roberts, *Mandatory Sentences of Imprisonment in Common Law Jurisdistions: Some Representative Models, Research and Statistics Division*, Department of Justice Canada, 2005.

фундаменталну проверу спровођења закона, већ и важну традицију у америчком систему кривичног правосуђа.[22] Наиме, у једној пресуди се наводи да постојање обавезне минималне казне негира судије и суд и њихово право да примене своју савест, искуство, дискрецију и осећај шта је праведно у поступку изрицања казне, те у ствари судију чини компјутером, који аутоматски изриче казне без обзира на то што је исправно и праведно.[23] Када су у питању рецидивисти, неки истичу да је велика вероватноћа да ће старији учиниоци бити кажњени строжим казнама због претходне криминалне историје, иако је статистички мање вероватно да ће поново учинити кривично дело, те стога постаје парадоксално да друштво троши више новца за затварање старијих учинилаца, за које су статистички све мање шансе да поново учине кривично дело.[24] Један од аргумената против обавезних минималних казни су и знатни трошкови у систему кривичног правосуђа, с обзиром да овакве казне неминовно доводе до пораста затворске популације.

4. ОБАВЕЗНЕ МИНИМАЛНЕ КАЗНЕ У СВЕТУ

Обавезне минималне казне присутне су углавном у земљама англо-сакслонског права, али и у неким другим земљама, те стога дајемо преглед таквих казни у појединим земљама.

4.1. Сједињене Америчке Државе (САД)

Обавезне минималне казне у САД имају дугу историју. Наиме, Конгрес је први пут увео обавезне минималне казне 1790. године као одговор на националну кризу пиратерије, да би затим за време грађанског рата 1862. године донет закон који је захтевао да сви шпијуни Конфедерације након осуде буду убијени.[25] Многе од обавезних минималних казни су у међувремену укинуте да би се током 1900-тих, због пораста злоупотребе опојних дрога, Конгрес поново окренуо законима о обавезним минималним казнама, те су 1951. и 1970. године донети закони који су захтевали обавезне минималне казне за поједина кривична дела злоупотребе опојних дрога.[26] Конгрес је и 1956.

[22] E. Luna, “Mandatory Minimums“, *Reforming Criminal Justice*, Arizona State University, 4/2017, 117–146.

[23] Одлука *United States v. Medkour, 930 F.2d 234 (2d Circ. 1991*), Наведено према: H. S. Wallace, “Mandatory Mimnimums and the Betrayal of Sentencing Reform: A Legislative Dr. Jekill and Mr Hyde“, *Federal Probation*, Vol. LVII, 3/1993.

[24] A. Hoel, K. Gelb.

[25] H. Anderson, J. Dummar.

[26] *Ibid.*

године донео Закон о контроли наркотика, који је такође увео обавезне минималне казне за трговину дрогом, с тим да су раније ове казне обично биле резервисане за одређени број тешких кривичних дела, као што је убиство првог степена.[27] Међутим, како истичу неки аутори, након доношења тог закона, у следећој деценији злоупотреба опојних дрога се повећала, те се овај закон сматрао неуспешним.[28] С обзиром да стварање Државне комисије за изрицање казни (*USSC*) и Смернице за одмеравање казне нису решиле растући проблем злоупотребе опојних дрога, Конгрес је под великим притиском јавности 1986. године донео веома строге законе,[29] који прописују обавезне минималне казне према врсти и количини опојне дроге. Тако, нпр. за трговину 100 грама и више хероина минимална казна била 5 година затвора, за трговину 1кг и више хероина минимална казна је била 10 година затвора, итд. Такође, прописане су и строге минималне казне за рецидивисте који су раније осуђивани за тешка кривична дела у вези са опојним дрогама, или ако је услед кривичног дела наступила тешка телесна повреда или смрт неког лица. Поред обавезних минималних казни на савезном нивоу, у периоду од 1970–1994. године свих 50 држава је донело једну или више обавезних минималних казни.[30]

Државна комисија за изрицање казни је дозвољавала судијама да одступе од обавезних минималних казни када оптужени пружају „значајну помоћ тужиоцу“.[31] Други начин за одступање од обавезних минималних казни био је тзв. сигурносни вентил, који је Конгрес усвојио 1994. године, према којем је учиниоцима кривичног дела везаног за опојне дроге на ниском нивоу, затим кад се ради о учиниоцима који по први пут врше кривично дело, те када се ради о ненасилним кривичним делима могу бити осуђени на казну блажу на основу олакшавајућег фактора.[32] Усвајању овог сигурносног вентила претходио је извештај Комисије за изрицање казни у којем се, између осталог, истиче да савезни тужиоци селективно подносе оптужбу са обавезним минималним казнама, док се моћ изрицања казни преноси на тужилаштво, што доводи до диспаритета у изрицању казни, који

[27] D. Muhlhausen.

[28] G. R. Edison, “The drug laws: Are they effective and safe?“, *JAMA*, 239/1978, 2578–2583. D. J. Cantor, “The criminal law and narcotics problem*“, Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 51, Issue 5/1961, 512–527.

[29] H. Anderson, J. Dummar.

[30] B. D. Johnson, K. Kozey, *Mandatory Minimum Sentencing*, Oxford Bibliographies, 2013.

[31] D. Muhlhausen.

[32] *Ibid.*

могу умањити ретрибутивне, одвраћајуће и онеспособљавајуће циљеве изрицања казни. Осим тога, у правосудној заједници је истицано да обавезне минималне казне одузимају судијама дискрециono право и способност да изричу индивидуализоване казне, док су научници и други стручњаци истицали да претња обавезним минималним казнама може приморати оптужене да признају кривицу, како би избегли обавезне минималне казне и тако се одрекну свог уставног права на суђење пред поротом.

Закони о обавезним минималним казнама довели су до изрицања веома строгих казни. Тако нпр. понекад је за тривијално кривично дело изрицана казна доживотног затвора за троструког насилног крадљивца[33] или 25 година затвора за ситну крађу учињену од стране рецидивисте[34] што је немогуће помирити са традиционалним схватањем одмазде.[35] У једном случају, према параграфу 924 (C) оптужени је осуђен на 55 година затвора због дистрибуције марихуане ниског нивоа и поседовања ватреног оружја, која казна је премашила казну за отмицу авиона, убиство другог степена или киднапера и силователља деце.[36] Познат је случај оптуженог из Мичигена, који је за прво кривично дело поседовања фунте и по кокаина осуђен на обавезну казну доживотног затвора, јер је, када је ухапшен, добровољно предао регистровани пиштољ, не схватајући да његова казна може бити иста као и за убиство полицајца.[37]

Посебан облик обавезне минималне казне увели су закони “Three strikes and you' re out“ („три грешке и ван игре си“) који се односи на рецидивисте, а први такав закон донела је Калифорнија 1993. године, који је прописивао веома строге казне затвора, па је тако у једном случају учинилац са две претходне осуде осуђен на 25 година затвора због крађе три палице за голф.[38] Мало је доказа да обавезна минималне казне служе посебном одвраћању, а што се тиче општег одвраћања, истраживања нису успела да покажу да обавезни минимуми смањују вршење кривичних дела, а неке студије сугеришу да такве шеме кажњавања могу довести до озбиљнијих злочина.[39]

[33] Odluka *Rummel v. Estelle, 445 U.S. 263,1980*, Наведено према: E. Luna.
[34] Одлука *Ewing v. California, 538 U.S. 11, 2003*, Наведено према: E. Luna.
[35] E. Luna.
[36] *Ibid.*
[37] Одлука *Harmelin, 111 S. Ct. 2680*, наведено према: H. S. Wallace.
[38] Одлука *Ewing v. California, 2003*, наведено према: E. Luna.
[39] E. Luna.

У августу 2010. године председник САД[40] Барак Обама је потписао Закон о праведним казнама, који је смањио несразмеру у изрицању казни између кривичних дела за крек и кокаин у праху, чиме је елиминисан обавезни минимум за једноставно поседовање крека и кокаина, а актом помиловања преиначено је преко 1700 савезних казни, с тим да се огромна већина односила на учиниоце кривичног дела у вези са опојним дрогама, а многи су били затворени у складу са обавезним савезним минимумима.[41] Бивши судија Окружног суда САД John Martin је описао обавезне минималне казне, односно обавезне минимуме да су окрутни неправедни, трошење ресурса и лоша политика спровођења закона, али да су одлична идеја.[42]

Комисија за изрицање казни у свом извештају Конгресу из 2011. године истакла је да се тзв. сигурносни вентил недовољно користи, те је предложено да се његова употреба прошири и на одређене учиниоце ненасилних кривичних дела у вези са опојним дрогама (који добијају два или три бода криминалне историје према Смерницама за одмеравање казне), као и на ненасилне учионице других кривичних дела за која су прописане обавезне минималне казне.[43] Конгрес је 2018. године усвојио тзв. Закон о првом кораку, који је омогућио савезним судијама да изричу казне испод обавезног минимума за одређена кривична дела у вези са опојним дрогама у зависности од криминалне историје оптуженог.

Обавезне минималне казне су жестоко критиковане од стране академских научника због њихове строгости, крутости селективне примене и широко распрострањеног заобилажења.[44] Организација „Породице против обавезних казни“ (*Families against Mandatory Minimums*), која је основана 1991. године, стално указује на проблем обавезних минималних казни, те је значајно допринела спровођењу одређених реформи кроз предлоге за усвајање тзв. сигурносних вентила, те иницирала доношење Закона о праведним казнама и Закона о првом кораку као и укидању или реформи обавезних минималних казни у више држава (Мичиген, Масачусетс, Флорида, Пенсилванија,

[40] Председнички кандидат Џо Бајден је у кампањи 2019. године представио план реформе система кривичног правосуђа, који је укључивао и укидање обавезних минималних казни, а током кампање је критикован, јер је 1994. године као сенатор из Делавера подржао закон о обавезним минималним казнама, који је довео до масовног затварања.

[41] E. Luna.

[42] *Ibid.*

[43] D. S. Sidhu, “When is Mandatory Minimum Sentences Not Mandatory Under the First Step Act?“, *Conngressional Research Service,* 2/2023.

[44] B. D. Johnson, K. Kozey.

Мириленд, Мисури, Тенеси, Џорџија и др. Увидевши штетне последице обавезних минималних казни и њихову неефикасност у одвраћању од криминалитета, преко 30 држава је реформисало своје законе о обавезним минералним казнама или је многе од њих укинуло. Тако нпр. у Мичигену су 2002. године укинуте скоро све обавезне минималне казне за опојне дроге а стопа криминала у држави је опала за 27% у деценији након реформе.[45] У Пенсилванији су 2015. године многе обавезне минималне казне поништене као неуставне, а стопа криминала се смањила, те је опао број затвореника. Луизијана је 2017. године укинула многе од обавезних минималних казни, након чега је за шест месеци уштедела 12 милиона долара, а затворска популација пала на ниво из 1990. године, те су уштеђена средства усмерена на програме смањења криминала и подршке жртвама.[46] Према извештају Министарства правде САД од 27 2.2020. године, у САД је 2019. године 3.100 затвореника пуштено на условну слободу, а за 1.697 затвореника казна је смањена на основу Закона о првом кораку.[47] Дистрикт Колумбија је 2022. године донео закон којим су укинуте све обавезне минималне казне, осим оне за убиство првог степена.[48]

Комисија за изрицање казни САД предложила је сет амандмана на савезне Смернице за одмеравање казне, које су ступиле на снагу 01.11.2023. године, а најављене промене су важан корак ка стварању праведнијег система кривичног правосуђа.[49] Амандмани се односе и на обавезне минималне казне, тако што се повећавају прагови количине потребне за одређена кривична дела злоупотреба опојних дрога, што одражава растући консензус да су обавезне минималне казне допринеле прекомерном затварању без нужног повећавања јавне безбедности.[50]

---

[45] ALEC, Mandatory Minimum Sentencing Reform Saves States Money and Reduces Crime Rates, March 2016, *https://www.alec.org/app/uploads/2016/03/2016-March-ALEC-CJR-State-Factor-Mandatory-Minimum-Sentencing-Reform-Saves-States-Money-and-Reduces-Crime-Rates.pdf,* 23. јануар 2025.

[46] G. Toohey, *Louisiana sees rise in savings, further drop in prison population from 2nd year of justice reforms*, 2019.

[47] Office of Public Affairs, Department Of Justice Announces the Release of 3,100 Inmates Under First Step Act, Publishes Risk And Needs Assessment System, The Department of Justice (Feb. 27, 2020, 8:20 PM), *https://www.justice.gov/opa/pr/department-justice-announces-release-3100-inmates-under-first-step-act-publishes-risk-and.,* 25. јануар 2025.

[48] L. Konor, *et al*., *Countihg Down: Paths to a 20-year Maximum Prison Sentence*, The Sentencing Project, 2023.

[49] S. E. Jones, H. Murphy, *Changes to Federal Sentencing Guidelines Effective*, 2023.

[50] *Ibid.*

4.2. Енглеска и Велс

За разлику од САД, у Енглеској и Велсу политика кажњавања је тежиште ставила на пропорционалност применом максималних казни уместо да се фокусира на одвраћање кроз обавезне минималне казне.[51] Осим тога, у Енглеској и Велсу су обавезне минималне казне изричу за само неколико кривичних дела преферирајући да се дискреционо право остави у рукама свог правосуђа.[52] Дакле, у Енглеској и Велсу постоји неколико обавезних минималних казни, с тим што је одређени број уведен последњих година као одговор на популистичке притиске и растућу забринутост јавности због неких специфичних кривичних дела као што су провалне крађе у куће. Пре свега, Закон о ватреном оружју из 1968. године прописивао је обавезне минималне казне, које су измењене и допуњене Законом о кривичном правосуђу из 2003. године, којим су такође прописане обавезне минималне казне за одређени број кривичних дела у вези са ватреним оружјем (нпр. одељак 287 прописивао је обавезну минималну казну од пет година затвора за пунолетно лице са 18 година и више, односно три године затвора за учиниоце од 16 до 18 година). Законом о злочинима (казнама) из 1997. године (*Crime Sentencing Act*) обавезне минималне казне су биле укључене за три категорије кривичних дела односно учинилаца: учиниоце за поновљена кривична дела, учиниоце за поновљена кривична дела у вези са опојним дрогама и учионице који су поновно учинили кривично дело тешке крађе (провалне) у куће.[53] Обавезна казна доживотног затвора за друго тешко кривично дело укинута Законом о кривичном правосуђу из 2003. године, али су остали обавезни минимуми за кривична дела везана за оружје, за поновљено кривично дело злоупотреба опојних дрога као и за провалне крађе.[54]

Сада су обавезне минималне казне регулисане Законом о казнама из 2020. године (*Sentencing Act 2020*), који је претходне законе објединио у један закон. Одредбом члана 399 овог закона предвиђене су обавезне минималне казне за поједина кривична дела, као што су убиство, затим убиство радника за хитне случајеве (нпр. полицајац позорник, службеник Националне агенције за борбу против криминала, затворски службеник, и др.), тешка кривична дела тероризма,

[51] A. Gilpin, “The impact of mandatory minimum and truth-in-sentencing laws and their relation to English sentencing policies“, *Arizona Journal of International&Comparative Law*, Vol. 29, 1/2012, 91–135.

[52] *Ibid.*

[53] J. V. Roberts.

[54] *Ibid.*

кривична дела учињена опасним оружјем, за рецидивисте, за трговину дрогом класе А, те за провалне крађе у кућама. У већини случајева суд може одступити од обавезног минимума ако су испуњени одређени услови, што је до сада било „ако би наметање обавезног минимума било неправедно“, а однедавно ако суд „идентификује изузетне околности“ (*Sentencing explained – Mandatory Minimum Sentences, Sentencing Academy, 2024*). Међутим, ово не сме имати за посљедицу смањење казне на мање од 80% минималне казне, с тим што постоји три кључна изузетка од овога: прво, код убиства смањење не сме бити веће од једне шестине минималне казне и никад неће износити више од пет година, друго, за случајеве у вези са ватреним оружјем нема смањења казне за признање кривице ако би то смањење захтевало казну испод прописане минималне казне, и треће, да нема смањења забране вожње за признање кривице, због њиховог статуса споредних налога.[55]

У прилогу 21 Закона о казнама из 2020. године предвиђен је режим казне за убиство, па је за особу старију од 21 године обавезна казна доживотни затвор, с тим што судија има дискреционо право да одреди минимални рок казне коју је учинилац мора да издржи пре него што одбор за условни отпуст размотри пуштање.[56] За кривична дела тероризма суд је дужан да изрекне тешку казну а минимална казна је 14 година затвора, с тим што је могуће одступање ако постоји изузетне околности, затим обавезна минимална казна од пет година затвора предвиђена је за бројна кривична дела која укључују употребу ватреног оружја, док је за трговину дрогом класе А минимална казна од седам година затвора ако се ради о трећој осуди за ово кривично дело.[57] Када су у питању рецидивисти, 1997. године за њих је била прописана аутоматска казна доживотног затвора, али је та одредба била укинута 2005. године, да би поново уведена 2012. године са мањим изменама, а примењује се на особе старије од 18 година, ако су претходно биле осуђене за неко тешко кривично дело (насилно, сексуално и терористичко кривично дело) и осуђени на најмање 10 година затвора.[58] Минимална казна за провалу у кућу је три године затвора, ако се ради о трећој осуди за исто кривично дело, ако је у питању учинилац старији од 18 година.

Према одредби члана 385 Закона о казни (2020) Крунски суд има овлашћење да измени или укине казну у року од 56 дана, од дана када

[55] Sentencing explained – Mandatory Minimum Sentences, Sentencing Academy, *https://www.sentencingacademy.org.uk*, 21 децембар 2024.

[56] *Ibid.*

[57] *Ibid.*

[58] *Ibid.*

је пресуда донета, а разлог за то може бити да су суду постале доступне информације релевантне за казну, или је суд превидео неке законске одредбе које ограничавају његова овлашћења или се утврди да је пресуда ступила на снагу на неочекиван начин.[59]

4.3. Канада

Када је 1976. године укинута смртна казна, истовремено су прописане обавезне минималне казне за убиство и велеиздају као и за друга кривична дела у вези са ватреним оружјем, а 1995. године представљен је закон С–68, који је прописао 18 нових обавезних минималних казни за кривична дела у вези са ватреним оружјем.[60] Конзервативна влада Харпера (2006–2015) донела је 28 закона у вези са реформама казне те је додато више од 40 обавезних минималних казни, тако да је 2015. године Кривични закон имао око 80 обавезних минималних казни и још 26 обавезних минералних казни према Закону о дрогама и контролисаним супстанцама.[61] Дакле, у Канади обавезна казна доживотног затвора предвиђена је за издају, за убиство првог и другог степена, а поред обавезне минималне казне за кривична дела у вези са ватреним оружјем и опојним дрогама, обавезне минималне казне су предвиђене и за кривична дела дечије порнографије, те за рецидивисте.[62] Обавезне минималне казне се примењују само на за пунолетне учиниоце кривичних дела.

Специфичност Канаде је то што обавезне минималне казне укључују и такозвану „доплату за жртве“, коју је дужан да плати сваки преступник осуђен за кривично дело, с тим што та накнада износи 100 долара за кривично дело у скраћеном поступку, 200 долара за кривично дело под оптужбом и 30% било које новчане казне коју изрекне суд. За разлику од других јурисдикција, Канада нема тзв. сигурносни вентил или одредбе о судској дискрецији у одређеним случајевима. Обавезне минималне казне су у неколико случајева биле предмет разматрања од стране Врховног суда Канаде, па је тако у предмету *R. v. Ferguson* суд закључио да су оне у складу са Уставом, али је напоменуо да би најбољи одговор био поништавање закона који такве казне прописује, док је у предмету *R. v. Nur 2015 SCC15* суд закључио да обавезне минималне казне у вези са ватреним оружјем имају потенцијал да буду крајње несразмерне, односно да нису у

[59] *Ibid.*
[60] B. Dell.
[61] *Ibid.*
[62] *Ibid.*

складу са чланом 12 Повеље, те се проглашавају да немају снагу или дејство према члану 52 Уставног закона из 1982. године.[63]

4.4. Аустралија

Укидање смртне казне током 20. века довело је до тога да су скоро све државе и територије усвојиле обавезне казне затвора за убиство, с тим што је 1982. године ова одредба ублажена у Новом Јужном Велсу, затим и у другим државама али је доживотни затвор остао као казна за убиство у Квинсленду, Јужној Аустралији и Северној територији.[64] Северна територија је 1997. године увела обавезне минималне казне за одређена кривична дела (крађа, противправно коришћење моторног возила и др.), па је тако за учиниоца који је први пут учинио кривично дело обавезна минимална казна била 14 дана затвора, за учиница који је по други пут учинио кривично дело обавезна минимална казна је била 90 дана затвора, док је за учиница који је трећи пут осуђен за кривично дело обавезна минимална казна била годину дана затвора.[65] Међутим, 2001. године ове одредбе о минималним казнама су укинуте, односно замењене шемом казни за одрасле, али су оне флексибилније, с тим што су обавезне минималне казне остале за пунолетна лица која су осуђена за насилна и сексуална кривична дела.[66] Касније, тј. 2008. и 2013. године уведене су одређене обавезне минималне казне за одређена кривична дела, која укључују наношење штете и тешке телесне повреде и теже нападе на полицајце.[67]

Западна Аустралија је од 1989. године имала озбиљне проблеме са крађама аутомобила, а након што је у потерама полиције за крадљивцима страдало 16 особа, под притиском јавности 2001. године донете закон о обавезним минималним казнама за насилна кривична дела као и за вожњу која је резултирала смртном последицом (најмање 18 месеци затвора ако се ради о рецидивисти осуђеном за насилна кривична дела).[68] Овај закон је био на снази само две године а Влада је признала да исти није функционисао. Пре тога 1996. године донете закон који је прописивао обавезну минималну казну од 12 месеци затвора за учиница који је трећи пут осуђен за провалну крађу у кућу.[69] Осим тога, 2012. уведена обавезна минимална казна од две године затвора

[63] B. Dell.

[64] L. Roth.

[65] *Ibid.*

[66] K. Warner, “Mandatory Sentencing and the Role of the Academic“, *International Society for the Reformo the Criminal Law*, Brisbane 2006

[67] L. Roth.

[68] K. Warner.

[69] *Ibid.*

за пунолетне учиниоце одређених кривичних дела учињених у оквиру криминалне организације.[70]

У Новом Јужном Велсу 2003. године уведена тзв. шема стандардне казне без условног отпуста (*Standard Non-Parol Period* – SNPP) за низ тешких кривичних дела (у почетку за 21 кривично дело а касније за 30 кривична дела) али је одлуком судова смањен њихов значај, док је Комисија за реформу закона о казни 2012. предложила реформу постављане шеме, укључујући њено укидање.[71] Пре тога, 2011. године уведена је обавезна казна доживотног затвора за убиство полицајца при вршењу дужности. Наиме, закон је осмишљен да повећа строгост казни за учиниоце 35 тешких насилних кривичних дела (убиство, тешка кривична дела у вези са опојним дрогама, кривична дела против личности, сексуални деликти и кривична дела у вези са ватреним оружјем), а од судија је захтевано да се за убиство детета изрекну 25 година затвора, а за неовлашћену производњу дроге 10 година затвора.[72]

У Квинсленду је 2012. године уведена обавезна казна доживотног затвора (са периодом од 20 година без условног отпуста) за вишеструке сексуалне преступнике ако су кривична дела учињена према деци, као и обавезна минимална казна за тешка кривична дела у вези са ватреним оружјем, док је 2013. године уведена обавезна минимална казна за кривична дела учињена у оквиру криминалне организације.[73]

У Викторији је 2014. године донет закон који је увео обавезне минималне казне, као нпр. седам и по година затвора за трговину дрогом и шест година за инцест, те је судијама наложено да половину учинилаца осуде на казне изнад прописаног минимума, половину испод минимума, на основу олакшавајућих и отежавајућих околности.[74] Међутим, након озбиљних критика, после годину дана од ступања на снагу Апелациони суд Викторије нашао да је шема изрицања казни неоперативна и непоправљива и тиме поништио закон.[75]

[70] L. Roth.

[71] *Ibid.*

[72] K. Fitz-Gibbon, J. Roffee, “Minimum Sentencing for Serious: Lesons from Australia“, *Handbook on Sentencing Policies and Practices in the 21-st Century*, New York 2020, 114–128.

[73] L. Roth.

[74] K. Fitz-Gibbon, J. Roffee.

[75] *Ibid.*

У Аустралији су 2001. године уведене обавезне минималне казне у Закону о миграцијама из 1958. године, за тешка кривична дела кријумчарења људи.[76]

Аустралијски закони о обавезним минималним казнама испитивани су од стране тела Уједињених Нација (Комитета за права детета, Комитета за елиминацију расне дискриминације и Комитета за људска права) која су закључила да ти закони крше обавезе Аустралије према релевантним међународним инструментима о људским правима.[77]

4.5. Обавезне минималне казне у другим земљама

Обавезне минималне казне нису много заступљене у другим земљама, али поједине земље прописују овакве казне. Већина европских земаља[78] није усвојила обавезне минималне казне као одговор на растућу стопу криминала, а тамо где ове казне постоје оне су обично резервисане за убиство, с тим што се судовима даје дискреционо право да изрекну казну испод минималне казне када постоје олакшавајуће околности. Један од главних разлога за успех финског система кривичног правосуђа је то што је главни акценат стављен на принцип пропорционалности (и перципирану процедуралну правичност) што су кључни фактори који утичу на спремност људи да се повинују закону.[79]

У Шкотској су прописане обавезне минималне казне за низ озбиљних поновљених кривичних дела, слично као у Енглеској и Велсу, а поред обавезне казне доживотног затвора за убиство, прописана је казна затвора од седам година за учиниоце који су раније осуђивани за продају дроге.[80] Шкотски судови могу изрећи мање строге санкције у случајевима у којима је неправедно изрећи обавезну минималну казну.[81]

У Републици Ирској постоји обавезне минималне казне за убиство, убиство у покушају и издају, па је тако за издају прописана казна доживотног затвора, за убиство казна од 40 година затвора или нај-

[76] L. Roth.

[77] S. Pritchard, “International Perspectives on Mandatory Sentencing“, *Australian Journal of Human Right*, Vol. 7, 2/2001.

[78] M. Bagarić.

[79] L. Seppala, 1998. Наведено према: M. Bagarić, 124.

[80] J. V. Roberts.

[81] *Ibid.*

мање 20 година затвора за покушај убиства полицајца, службеника безбедности, затворског чувара или покушај политичког убиства.[82]

У Јужној Африци од 1997. године постоје обавезне минималне казне за тешка кривична дела као што су: убиство, силовање, пљачка, као и тешки економски злочини.[83] Тако, нпр. најмања обавезна минимална казна је 15 година затвора, а ако се ради о рецидивистима онда се казна повећава на 20 и 25 година затвора, с тим што судови могу изрећи мању казну ако постоје „битне и убедљиве околности које оправдавају изрицање блаже казне“.[84] Закон о обавезним минималним казнама требао је да буде привременог карактера и да траје две године, али је постао трајан све док га Парламент не укине. Закон садржи клаузулу која омогућава изрицање мање казне од прописане ако постоје битне и убедљиве околности. Неке одредбе закона биле су подвргнуте уставној провери, па је тако у предмету *The Constitutional Court S. v Dodo* суд је морао да одлучи да ли је мешање законодавног тела у дискреционо право суда у одмеравању казне нарушило доктрину поделе власти.[85]

У Француској 2007. године усвојен Закон о обавезним минималним казнама за рецидивисте, односно за учионице који су по други пут осуђени за слично кривично дело.[86] Закон је предвидео минималну казну од једне године затвора за кривично дело за које је запрећена казна затвора од три године, минималну казну од две године затвора за кривично дело за које је запрећена казна од пет година затвора, минималну казну од три године затвора за кривично дело за које је запрећена казна затвора од седам година и минималну казну од четири године затвора за кривична дела за које је запрећена казна затвора од 10 година, с тим што судови могу одступити од минималних казни у одређеним случајевима.[87] Закон није имао краткорочни ефекат, јер се стопе криминалитета нису смањиле, док су средњорочни ефекти врло мали.[88]

[82] *Ibid.*

[83] *Ibid.*

[84] J. V. Roberts.

[85] A. Goliath, “A short critique of mimimum sentences“, *Orbiter*, Vol. 43, 4/2022, 779–796.

[86] A. Ouss, A. Philippe, “Are mandatory minimum sentence san effective tool to prevent recidivism? “, *Institut de Politiques*, *Note IPP*, 105/2024;

[87] *Ibid.*

[88] *Ibid.*

5. Обавезне минималне казне у Србији

Пре 2009. године нису постојале обавезне минималне казне за појединa кривична дела, већ је код општег института ублажавања казне, законодавац одредбом чл. 57 КЗ поставио границе за ублажавање казне, у складу са тежином кривичног дела, па се тако нпр. код најтежих кривичних дела (за која је као најмања мера казне прописан затвор од десет или више година) казна могла ублажити до седам година, код кривичних дела за која је као најмања мера казне прописан затвор у трајању од пет година, казна се могла ублажити до три године, итд. У домаћој литератури се не користи термин „обавезне минималне казне“, већ се у стручним радовима углавном говори о „забрани или искључењу ублажавања казне“.[89] Дакле, обавезне минималне казне, односно забрана (искључење) ублажавања казне су новијег датума, јер се први пут јављају 2009. године, када је искључено ублажавање казне за осам кривичних дела наведених у одредби члана 57 став 2 КЗ (изменама и допунама КЗ 2009), те је искључено ублажавања казне у случају специјалног повратa. На овај начин су заправо за одређена кривична дела уведене обавезне минималне казне а то су:

– отмица из чл. 134 КЗ – за ст. 2 и 3 обавезна минимална казна је три године затвора;

– силовање из чл. 178 КЗ – за ст. 1 и 3 обавезна минимална казна пет година затвора, а за ст. 2 обавезна минимална казна две године затвора, за ст. 4 обавезна минимална казна 10 година затвора;

– обљуба над немоћним лицем из чл. 179 КЗ – за ст.1 и 2 обавезна минимална казна пет година затвора а за ст. 3 је 10 година затвора;

– обљуба са дететом из чл. 180 КЗ – за ст. 1 и 2 обавезна минимална казна је пет година затвора, а за ст. 3 обавезна минимална казна је 10 година затвора;

– изнуда из чл. 214 КЗ – за ст. 1 и 2 обавезна минимална казна је две године затвора, а за ст. 3 обавезна минимална казна је три године затвора; -

[89] Н. Делић, „Забрана (искључење) ублажавања казне у одређеним случајевима“, (ур. Ђ. Игњатовић), *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања*, 4. део, Београд 2010, 177–195. Ђ. Ђорђевић, „Нова решења о ублажавању казне у КЗ Србије“, *Ревија за криминологију и кривично право*, 3/2010, 161–172. Б. Ристивојевић, „Актуелна питања садашњег стања материјалног кривичног законодавства Србије“, *Актуелна питања кривичног законодавства (нормативни и практични аспект),* Златибор, 46/2012.

– неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из чл. 246 КЗ – за ст. 1 обавезна минимална казна је три године затвора, а за ст. 3 обавезна минимална казна је пет година затвора;

– недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи из чл. 350 КЗ – за ст. 3 обавезна минимална казна две године затвора а за ст. 4 обавезна минерална казна три године затвора;

– трговина људима из чл. 388 КЗ – за ст. 1 и 2 обавезна минимална казна је три године затвора, за ст. 3, 4, 6 и 8 обавезна минимална казна је пет година затвора, за ст. 5 и 7 обавезна минимална казна је 10 година затвора, док је за ст. 9 обавезна минимална казна једна година затвора.

Искључење ублажавања казне, односно прописивање обавезних минималних казни настављено је и доношењем тзв. Маријиног закона.[90] Решења у овом закону подвргнута су стручним критикама.[91] Овим законом се поново искључује ублажавање казне, односно прописују обавезне минималне казне, које су идентичне као и у Кривичном законику и то за кривична дела: силовање из чл. 178, ст. 3 и 4 КЗ, обљуба над немоћним лицем из чл. 179, ст. 2 и 3 КЗ, те обљуба над дететом из чл. 180 КЗ. Поред тога, овим законом се прописују обавезне минималне казне и за још нека кривична дела, као што су: обљуба злоупотребом положаја чл. 181 КЗ, недозвољене полне радње из чл. 182 КЗ, подвођење и омогућавање вршења полног односа из чл. 183 КЗ, посредовање у вршењу проституције из чл. 184, ст. 2 КЗ, приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију из чл. 185 КЗ, навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама из чл. 185а КЗ и искоришћавање рачунарске мреже и комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу из чл. 185б КЗ. Искључење ублажавања казне, односно обавезне минималне казне примењују се на учиниоце наведених кривичних дела када су она учињена према малолетним лицима. Овде треба имати у виду да су за нека од кривичних дела за које је искључено ублажавање казне прописане најтеже казне (нпр. кривично дело из чл. 178, ст. 4 КЗ), а за друга, (нпр. кривично дели из чл. 185, ст. 1 КЗ) прописане су релативно благе казне, па је тешко наћи оправдање за примену потпуно другачијег кривичноправног режима према

[90] Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 32/13.

[91] Вид. Б. Ристивојевић, “Пунитивни популизам” српског законодавца – критичка анализа тзв. Маријиног закона“, *Нова решења у казненом законодавству Србије и њихова практична примена*, Златибор 2013, 319–338. М. Миловић, *Сексуални деликти учињени према деци*, Мегатренд Универзитет, Београд 2021, 127–140),

учиниоцима по тежини тако различитих кривичних дела.[92] Забраном ублажавања казне тзв. Маријиним законом, не само што се смањује маневарски простор суда у појединим ситуацијама, већ се и нарушавају постојећи односи између прописаних казни за поједина кривична дела доводећи до нелогичних и неправичних ситуација.[93]

На крају, прописивање обавезних минималних казни за сада је завршено 2019. године када је прописана обавезна минимална казна за кривично дело тешког убиства и чл. 114, ст. 1 КЗ, а то је 10 година затвора, док је за припремање тешког убиства из ст. 2, обавезна минимална казна једна година затвара, те за кривично дело из чл. 246, ст. 3 КЗ, где је обавезна минимална казна пет година затвора.

Када су у питању вишеструки повратници, увођењем института тзв. вишеструког повратка у наше кривично законодавство 2019. године,[94] заправо су уведене нове обавезне минималне казне за сва кривична дела. Наиме, за повратнике је обавезна минимална казна је заправо „половина распона“ прописане казне за конкретно кривично дело.

У одредби чл. 55а КЗ одређује да ће се учиниоцу који је раније осуђиван изрећи казна „изнад половине распона“ прописане казне, ако су за то испуњени следећи услови: 1. да се против учиниоца води кривични поступак за кривично дело учињено са умишљајем, за које је прописана казна затвора; 2. ако је учинилац раније два пута осуђен за кривично дело учињено са умишљајем на казну затвора од најмање једну годину; 3. ако од дана отпуштања учиниоца са издржавања изречене казне до извршења новог кривичног дела није протекло пет година.

У судској пракси се поставило питање шта се сматра "половином распона" у складу са одредбом чл. 55а КЗ, а с обзиром да апелациони судови нису постигли сагласност поводом овог питања, Кривично одељење Врховног касационог суда је заузело следећи став:

“*Распон прописане казне представља разлику између посебног максимума и посебног минимума запрећене казне, па се половина распона прописане казне из члана 55а став 1 КЗ израчунава на тај начин што се наведена разлика подели са бројем два*”.[95] У образложењу

[92] З. Стојановић, Н. Делић, *Кривично право Посебни део*, Београд 2014, 75.

[93] Ђ. Ђорђевић, „Кривичноправна заштита малолетних лица у области сексуалних односа у нашем кривичном законодавству“, (ур. Ђ. Игњатовић), *Казнена реакција у Србији*, 6. део, Београд 2016, 155–166.

[94] КЗ, чл. 55а.

[95] Правни став је утврђен на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда дана 26.10.2020. године.

овог става се наводи да израз “распон”, треба посматрати као скуп нечег од најнижег до највишег елемента, што у конкретном случају представља запрећене казне од посебног минимума до посебног максимума, стога се, како се наводи у образложењу овог става, половина распона израчунава на тај начин “што се од посебног максимума запрећене казне одузме посебни минимум запрећене казне и добијени број подели са два”.

У складу са наведеним ставом половина распона је, нпр. код кривичног дела тешке крађе чл. 204, ст. 1 КЗ, за које је прописана казна затвора од једне до осам година, била би три године и шест месеци затвора, код кривичног дела из чл. 246, ст. 1 КЗ, за који је прописана казна затвора од три до 12 година половина распона била четири године и шест месеци затвора, итд.

Поставља се питање шта је половина распона код кривичних дела за које је прописана казна затвора од 5 до 15 година (нпр. кривично дело убиства из чл. 113 КЗ, диверзије из чл. 313 и кривично дело саботажа из чл. 314 КЗ). Ако од максимума прописане казне (15 година затвора) одузмемо прописани минимум (5 година затвора), добијемо разлику од 10 година, па ако то поделимо са два, добијемо казну од пет година затвора која би требала бити половина распона, а заправо је законом прописани минимум за ова кривична дела. Поставља се питање, како се израчунава половина распона прописане казне код кривичних дела за које је као минимална казна прописана казна затвора од најмање 10 година (нпр. кривично дело тешког убиства из чл. 114 КЗ), а где није прописан посебни максимум казне. Да ли у том случају максимум казне представља казну затвора од 20 година, која представља општи максимум казне затвора или је максимум казна доживотног затвора? Ако би узели да прописани максимум казне представља 20 година затвора и ако од тога одузмемо прописани минимум од 10 година затвора, добијемо казну од 10 година затвора, па ако је поделимо са два, добијемо као половину распона казну од пет година затвора, што је испод законом прописаног минимума за ово кривично дело. Овакво тумачење "половине распона" нас доводи до апсурдних ситуација, јер очигледно да интенција законодавства није била да се повратницима за тешка кривична дела изрекне казна испод законом прописаног минимума.

Напред изнето указује да овакав став није примењив у пракси код одређених кривичних дела, односно доводи до многих апсурдних ситуација, а након што је то предочено Кривичном одељењу Врховног касационог суда, након скоро две године овај став промењен, односно, усвојен је нови став који гласи:

„*Распон прописане казне представља размак од минималне казне затвора која је прописана за одређено кривично дело до максималне казне затвора прописане за то дело а половина распона из члана 55а став 1. КЗ представља средњи број у том низу бројева и може се израчунати тако што се од максимума прописане казне одузме минимум исте, та разлика подели са 2 а потом се на тај резултат дода минимална казна*“.[96]

У складу са овим новим ставом Врховног касационог суда, половина распона код појединих кривичних дела је другачија него што је то претходно наведено, па је тако код кривичног дела из чл. 204, ст. 1 КЗ половина распона, односно обавезна минимална казна је четири године и шест месеци затвора, код кривичног дела чл. 246, ст. 1 КЗ половина распона, односно обавезна минимална казна је седам година и шест месеци затвора, код кривичних дела из чл. 313 и 314 КЗ половина распона, односно обавезна минимална казна је 10 година затвора, али и даље остаје нејасно како се одређује половина распона код кривичних дела за која се може изрећи казна доживотног затвора.

Нова решења у вези са повратом и вишеструким повратом су део казненог популизма, а чини се да су она превасходно руковођена захтевима јавности. Није спорно присуство повратa у Србији, нарочито код појединих кривичних дела, као што су нпр. крађа, тешка крађа, неовлашћено стављање у промет опојне дроге, и др., али то није изражено у великој мери. Међутим, како истичу поједини аутори, уз одсуство тенденције пораста апсолутног и релативног броја осуђених повратника у осуђеничкој популацији, то указује да проблем повратa у Србији у целини, нема драматична обележја.[97] И експертско истраживање спроведено 2018. године, такође је показало да повратак није тако велики проблем у Србији.[98]

6. ЗАКЉУЧАК

Обавезне минималне казне су средство за ограничавање или пак искључивање судске дискреције при одмеравању казне. Њих прописује законодавац, тако што одређује да суд учиниоцу кривичног дела не може изрећи казну испод законом прописаног минимума, односно да казну не може ублажити, а углавном се примењују код најтежих

[96] Правни став је утврђен на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда одржаној 11.7.2022. године.

[97] Б. Симеуновић Патић , „Повратак – криминолошки аспекти“, (ур. Ђ. Игњатовић), *Казнена реакција у Србији*, Београд 2016.

[98] *Експертско истраживање и анализа повратака у Републици Србији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања и ОЕБС, Београд 2018.

кривичних дела, с тим што се некада прописују и за одређене категорије учинилаца кривичних дела (рецидивиста). Иако се примењују на учиниоце кривичних дела, једна од њихових основних сврха је одвраћање потенцијалних извршилаца кривичних дела. Обавезне минималне казне су углавном прописиване због притиска јавности и страха од криминалитета, те су углавном прихваћене од јавности, а с друге стране, политички чиниоци их радо прихватају, јер се кроз њих изражава чврст став према криминалу.

Након енормне експанзије обавезних минималних казни у тзв. рату против дрога у САД, што је довело до многих драстичних казни, а самим тим и до огромног пораста затворске популације и трошкова система кривичног правосуђа, последњих година је дошло до отрежњења и схватања да овакве казне не остварују циљеве због којих су прописане, па је дошло до ублажавања режима обавезних минималних казни или до њиховог укидања. Основна замерка оваквим казнама је то што оне у знатној мери ограничавају судску дискрецију при одмеравању казне, односно ту дискрецију пребацују на друге актере кривичног поступка (тужиоце), због чега суд није у могућности да изрекне пропорционалну казну, односно да је правилно индивидуализује у складу са околностима кривичног дела и личношћу учиниоца. Уосталом, да обавезне минималне казнене не остварују циљеве због којих се прописују, указују и многа научна истраживања која су спроведена у иностранству. Поједине земље, као нпр. Енглеска и Велс и Аустралија, иако имају обавезне минималне казне, судијама остављају знатна дискрециона овлашћења при одмеравању казне, односно дају могућност одступања од ових казни.

Обавезне минималне казне су у Србији уведене 2009. године, када је искључено ублажавање казне за осам кривичних дела наведених у одредби чл. 57 ст. 2 КЗ, а затим су и тзв. Маријиним законом из 2013. године[99] уведене обавезне минималне казне за одређени број кривичних дела, која су учињена према малолетним лицима, да би 2019. године уведене обавезне минималне казне за кривична дела из чл. 114 КЗ и чл. 246, ст. 3 КЗ. Тада је у наше кривично законодавство уведен и тзв. вишеструки повратак, који предвиђа обавезне минималне казне за повратнике (рецидивисте), које су знатно строже, јер обавезну минималну казну код свих кривичних дела за повратнике представља „половина распона“ прописане казне за конкретно кривично дело. Очигледно је да је увођење обавезних минималних казни, односно искључење ублажавања кане за одређени број кривичних дела, део каз-

[99] Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 32/13.

неног популизма, да је све то учињено доста брзоплето и без одговарајућих научних истраживања. Ово посебно због тога што је то учињено у време када се у више земаља дошло до спознаје да обавезне минималне казне не могу остварити циљеве због којих су прописане, да производе низ негативних последица, због чега су режими обавезних минималних казни ублажени или је дошло до њиховог укидања.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Anderson, Hunter, Dummar, Joseph, “Eliminating Mandatory Sentences: Putting Sentencing Power back ih the hands of teh Judicary“, *Gigham Young University Prelaw Review*, Vol. 34, 12/2020;
2. Bagarić, Mirko, “What sort of mandatory penalties should we have?“, *Adelaide Law Review*, 23/2002;
3. Bennett, Darcie, Bernstein, Scott, *Throwing Away the Keys: The Human and Social Cost of Mandatory Minimum Sentences*, Pivot Legal Society, 2013;
4. Caylor, Lincoln, Beaulne, Gannon, *Parliamentary Restrictions on Judicial Discretion in Sentencing: A Defence of Mandatory Minimum Sentences*, The Macdonald-Laurier Institute, 2014;
5. Cantor, J. Donald, “The criminal law and narcotics problem*“, Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 51, Issue 5/1961;
6. Dell, Brendan, *Rights Review and the Institutional Roles in Sentencing: A Study of Harper-Era Mandatory Minimum Sentences*, (A Thesis presented to The University of Guelph), Ontario 2022;
7. Делић, Наташа, „Забрана (искључење) ублажавања казне у одређеним случајевима“, (ур. Ђ. Игњатовић), *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања*, 4. део, Београд 2010;
8. Ђорђевић, Ђорђе, „Нова решења о ублажавању казне у КЗ Србије“, *Ревија за криминологију и кривично право*, 3/2010;
9. Ђорђевић, Ђорђе, „Кривичноправна заштита малолетних лица у области сексуалних односа у нашем кривичном законодавству“, (ур. Ђ. Игњатовић), *Казнена реакција у Србији*, 6. део, Београд 2016;
10. Edison, R. George, “The drug laws: Are they effective and safe?“, *JAMA*, 239/1978;
11. Freiberg, Arie, “Sentencing trends and iusses, Australian Law Reform Commission“, *Reform Journal*, Vol. 86, 7/2005;
12. Gilpin, Ashley, “The impact of mandatory minimum and truth-in-sentencing laws and their relation to English sentencing policies“, *Arizona Journal of International&Comparative Law*, Vol. 29, 1/2012;

13. Kate-Fitz, Roffee, James, “Minimum Sentencing for Serious: Lesons from Australia“, *Handbook on Sentencing Policies and Practices in the 21-st Century*, New York 2020;
14. Goliath, Alphonso, “A short critique of mimimum sentences“, *Orbiter*, Vol. 43, 4/2022;
15. Hoel, Adrian, Gelb, Karen, *Sentencig Matters: Mandatory Sentencing*, Sentencing Advisory Council, Melbourne 2008;
16. Johnson, D. Brian, Kozey, Kathryn, *Mandatory Minimum Sentencing*, Oxford Bibliographies, 2013;
17. Jones, S. E., Murphy H., *Changes to Federal Sentencing Guidelines Effective*, 2023;
18. Konor, L. *et al*., *Countihg Down: Paths to a 20-year Maximum Prison Sentence*, The Sentencing Project, 2023;
19. Luna, Erik, “Mandatory Minimums“, *Reforming Criminal Justice*, Arizona State University, 4/2017;
20. Muhlhausen, David, *Theories of Punishment and Mandatory Minimum Sentences*, The Heratige Foundation, 2010;
21. Миловић, Марко, *Сексуални деликти учињени према деци*, Мегатренд Универзитет, Београд 2021;
22. Ouss, Aurélie, Philippe, Arnaud, “Are mandatory minimum sentence san effective tool to prevent recidivism?“, *Institut de Politiques*, *Note IPP*, 105/2024;
23. Pritchard, Sarah, “International Perspectives on Mandatory Sentencing“, *Australian Journal of Human Right*, Vol. 7, 2/2001;
24. Penney, Jeffrey, Lehrer, Steven, Galan, Emilia, “Mandatory minimum sentencing and its effect on sentencing distribution: Evidence from Canada“, *Canadian Journal of Economics*, Vol. 57, 1/2024;
25. Roberts, V. Julian, *Mandatory Sentences of Imprisonment in Common Law Jurisdistions: Some Representative Models, Research and Statistics Division*, Department of Justice Canada, 2005;
26. Roth, Lenny, “Mandatory Sentencin Laws“, *NSW, Parliamentary Research Service*, 2014;
27. Ристивојевић, Бранислав, „Актуелна питања садашњег стања материјалног кривичног законодавства Србије“, *Актуелна питања кривичног законодавства (нормативни и практични аспект),* Златибор, 46/2012;
28. Ристивојевић, Бранислав, „“Пунитивни популизам” српског законодавца – критичка анализа тзв. Маријиног закона“, *Нова решења у казненом законодавству Србије и њихова практична примена*, Златибор 2013, 319–338;
29. Sidhu, S. Dave, “When is Mandatory Minimum Sentences Not Mandatory Under the First Step Act?“, *Conngressional Research Service,* 2/2023;

30. Стојановић, Зоран, Делић, Наташа, *Кривично право Посебни део*, Београд 2014;
31. Симеуновић Патић, Биљана, „Повратˮ – криминолошки аспекти“, (ур. Ђ. Игњатовић), *Казнена реакција у Србији*, Београд 2016;
32. Tonry, Michael, *Sentencing Matters,* Oxford University Press, 1996;
33. Toohey, Grace, *Louisiana sees rise in savings, further drop in prison population from 2nd year of justice reforms*, 2019;
34. Wallace, Henry Scott, “Mandatory Mimnimums and the Betrayal of Sentencing Reform: A Legislative Dr. Jekill and Mr Hyde“, *Federal Probation*, Vol. LVII, 3/1993;
35. Warner, Kate, “Mandatory Sentencing and the Role of the Academic“, *International Society for the Reformo the Criminal Law*, Brisbane 2006.

Правни извори

1. ALEC, Mandatory Minimum Sentencing Reform Saves States Money and Reduces Crime Rates, March 2016, *https://www.alec.org/app/uploads/2016/03/2016-March-ALEC-CJR-State-Factor-Mandatory-Minimum-Sentencing-Reform-Saves-States-Money-and-Reduces-Crime-Rates.pdf,* 23. јануар 2025;
2. Office of Public Affairs, Department Of Justice Announces the Release of 3,100 Inmates Under First Step Act, Publishes Risk And Needs Assessment System, The Department of Justice (Feb. 27, 2020, 8:20 PM), *https://www.justice.gov/opa/pr/department-justice-announces-release-3100-inmates-under-first-step-act-publishes-risk-and.,* 25. јануар 2025;
3. Sentencing explained – Mandatory Minimum Sentences, Sentencing Academy, *https://www.sentencingacademy.org.uk*, 21 децембар 2024;
4. The Constitutional Court S. v Dodo;
5. *Експертско истраживање и анализа повратa у Републици Србији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања и ОЕБС, Београд 2018;
6. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 32/13;
7. Кривични законик Републике Србије – КЗ, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/201 и 94/2024;
8. Правни став Кривичног одељења Врховног касационог суда од 11.7.2022. године;
9. Правни став Кривичног одељења Врховног касационог суда од 26.10.2020. године.

Sretko Janković, LL.M.

Retired judge of the Court of Appeal in Belgrade

Associate professor Marko Milović, LL.D.

Faculty of Law, Academy of Economics in Brčko

MANDATORY MINIMUM SENTENCING

Summary

Mandatory minimum sentencing are punishments prescribed by the legislative authority, which limit judicial discretion in sentencing. They are most often prescribed for the most serious crimes and prevent the court from imposing a sentence below the prescribed minimum. They can refer to specific criminal offenses (eg, criminal offenses related to sexual offenses, narcotic drugs, firearms) or to certain categories of offenders (eg, recidivists). They are mainly present in the countries of Anglo-Saxon law, but also in some other countries and are considered a means of strengthening criminal law repression and criminal populism. They experienced the greatest expansion in the so-called war against drugs in the USA, which resulted in the imposition of harsh and unjust sentences and a drastic increase in the prison population. Mandatory minimum sentences are intended as a convenient tool for crime deterrence and a means of transparency and predictability in sentencing. Various arguments justifying mandatory minimum sentences, as well as arguments against them, are highlighted in the professional literature. Recently, it has become known that they cannot achieve the goals for which they were introduced, as well as that they produce a number of negative consequences, so the regime of mandatory minimum sentences is being eased, that is, the abolition of certain laws that prescribe such sentences. The application of mandatory minimum sentences in Serbia began in 2009, when the mitigation of punishment for certain criminal offenses was excluded, then it continued with the adoption of the so-called Mary's Law in 2019, with the introduction of new mandatory minimum sentences in 2019, and the tightening of sentences for multiple returnees.

Key words: *Mandatory minimum sentences; Mitigation of punishment; Criminal repression; Judicial discretion; Comparative law analysis*.

УДК/UDC 343.1(497.11)
ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД / *ORIGINAL SCIENTIFIC ARTICLE*

Проф. др Иван Илић
Димитрије Андрејић, ма

Правни факултет Универзитета у Нишу

ВАСКРСНУЋЕ ЗАХТЕВА ЗА ИСПИТИВАЊЕ ЗАКОНИТОСТИ ПРАВНОСНАЖНЕ ПРЕСУДЕ У КРИВИЧНО ПРОЦЕСНИ КОДЕКС РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Нацртом закона о изменама и допунама законика о кривичном поступку предвиђено је увођење захтева за испитивање законитости правноснажне пресуде као новог (старог) ванредног правног лека, чије историјско упориште и функционално разграничавање у односу на захтев за заштиту законитости имају значајне импликације за јачање улоге одбране. Захтев за испитивање законитости правноснажне пресуде, иако формално ограничен у свом домету, има значајну улогу у очувању унутрашње доследности судске праксе, као и у обезбеђивању контроле законитости правноснажних одлука у интересу једнакости грађана пред законом. Истовремено, враћање овог института у правни поредак покреће бројна питања: о границама допуштеног мешања у стабилност правноснажних пресуда, о односу између Врховног суда и нижих судских инстанци, као и о његовој компатибилности са стандардима права на правично суђење из члана 6 Европске конвенције о људским правима. У раду се анализирају нормативни разлози који су довели до поновног увођења захтева за испитивање законитости правноснажне пресуде, његови процесни домети, као и његов потенцијални утицај на целокупни систем ванредних правних лекова у кривичном поступку.

Кључне речи: ЗКП; Ванредни правни лекови; Законитост; Правноснажна пресуда.

Иван Илић, *ivan@prafak.ni.ac.rs.*
Димитрије Андрејић, *dimitrije@prafak.ni.ac.rs.*

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Законито спроведен кривични поступак, односно законито расветљење кривичне ствари,[1] представља основни задатак процесног кривичног права, што би значило да све делатности кривично процесних субјеката[2] морају бити саобразне важећим, постојећим правом.[3] Кривични суд који је, или би требало да буде,[4] *dominus litis* кривичног поступка, има посебну улогу у контроли законитости кривичног поступка, те таква улога кривичног суда јасно доприноси доношењу законите и правилне судске одлуке.[5] Међутим, не лежи сва одговорност контроле законитости кривичног поступка у рукама кривичног суда, већ овај „терет“ имају и странке у кривичном поступку.[6]

Коначно, нужност законитости спроведеног кривичног поступка нормирана је и чланом 1 Законика о кривичном поступку (у даљем тексту и: Законик)[7] којим се нормира да овај законик утврђује правила чији је циљ да нико невин не буде осуђен, а да се учиниоцу кривичног дела изрекне кривична санкција под условима које прописује кривични закон, на основу законито и правично спроведеног поступка.[8] На овом месту подесно је указати на чињеницу да последице опстајања незаконите или неправилне судске одлуке на снази, твори више значајних последица.

Најпре, судска одлука контаминирана чињеничним или правним недостацима која са својим недостацима остане на снази, у потпуно-

[1] Поједини теоретичари под овим подразумевају оформљење кривичне ствари у чињеничном и правном смислу. Више вид. Ч. Стевановић, „Контрола законитости судских одлука у кривичном поступку, Први део“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 21/1981, 145.

[2] Аутори под појмом кривичног процесног субјекта разумеју она лица која су у кривичном поступку носиоци главних, али и споредних кривичнопроцесних функција.

[3] Пре свих у складу са основним извором кривичног процесног права, Законником о кривичном поступку.

[4] Увођењем *inter alia* јавно тужилачке истраге у постојећи континентални и чини се (с правом) неприлагодљиви систем кривичног процесног права дошло је до стварања хибридног кривичног поступка у коме зависно од фазе поступка имамо различитог субјекта у позицији „господара поступка“.

[5] С. Бејатовић, *Кривично процесно право, друго измењено и допуњено издање*, Службени гласник, Београд 2019, 30.

[6] Ч. Стевановић, (1981), 145.

[7] Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС.

[8] *Ibid.*, чл. 1, ст. 1.

сти дерогира начело законитости кривичног поступка,[9] али дерогира и девалвирано начело материјалне истине које се, чини се, малим, али сигурним корацима враћа у кривично процесно право у Републици Србији.[10]

Коначно, треба поменути и да незаконита или неправилна судска одлука, или незаконито спроведен кривични поступак доводи до раста неповерења грађана у рад правосудних органа.

Управо због наведеног, кривичнопроцесни субјекти на располагању имају низ механизама, „алата“ и правних средстава за којим могу посегнути како би извршили контролу судске одлуке, односно како би преиспитали чињеничну и правну основу судске одлуке у кривичном поступку. Најзначајнији „алат“ контроле наведеног императива законитости кривичног поступка и његовог окончања законитом и правилном судском одлуком јесу правни лекови, које по својим особеностима можемо поделити на редовне и ванредне правне лекове.[11]

Важећим законодавним оквиром, али и општеприхваћеним ставом теоретичара кривичног процесног права[12] јасно је одређено да се контрола законитости не завршава правноснажном пресудом суда, већ како у односу на опстајање контаминиране судске одлуке примат има општи/јавни интерес, тако се могућност контроле законитости наставља и у поступку по ванредним правним лековима. Поменуто говори у прилог томе да правноснажност, као битно својство судске одлуке, не може бити камен спотицања за отклањање чињеничних или правних недостатака који контаминирају судску одлуку. Постојање недостатака судских одлука повлачи за собом нужност да надлежни суд на иницијативу субјеката кривичног поступка, који су овлашћени за подношење ванредних правних лекова, отклони ове недостатке и учини одлуку о кривичној ствари правилном и законитом. Аутори похваљују овакво решење јер управо оно афирмише начело материјалне истине које је тренутно, барем формално, скрајнуто из кривичног поступка.

---

[9] Аутори начело законитости стављају у ранг најзначајнијих начела кривичног поступка.

[10] Треба указати на образложење предложених измена и допуна Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица у коме законописац експлицитно указује на повратак овог начела у поступак према малолетницима. Јасно је да ће се будућим и нужним изменама кривичног процесног кодекса начело материјалне истине поновно афирмисати у систем кривичног процесног законодавства и кривичног поступка.

[11] С. Бејатовић, (2019), 472.

[12] М. Грубач, *Кривично процесно право*, Београд 2008, 430.

Како је предмет истраживања аутора поновно увођење захтева за испитивање законитости правноснажне пресуде у систем правних лекова у кривичном поступку, кроз текст нацрта Закона о изменама и допунама законика о кривичном поступку,[13] који спада у ред ванредних правних лекова у кривичном поступку, тако ће фокус аутора бити усмерен на систем ванредних правних лекова у кривичном поступку у Републици Србији и на импликације и последице које изазива враћање новог-старог захтева за испитивање законитости правноснажне пресуде у овај сложени систем.

2. ВАЖЕЋИ СИСТЕМ ВАНРЕДНИХ ПРАВНИХ ЛЕКОВА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Ванредне правне лекове у кривичном поступку у Републици Србији можемо посматрати на два начина, са теоријског и нормативног становишта. Теоретичари кривичног процесног права ванредне правне лекове дефинишу као правно средство које овлашћени субјекти у кривичном поступку истичу с циљем исправке, односно укидања правноснажне судске одлуке донете у првостепеном/другостепеном поступку.[14] Са друге стране, узимајући у обзир нормативни аспект ванредних правних лекова, Законик о кривичном поступку Републике Србије препознаје два правна лека: захтев за понављање кривичног поступка и захтев за заштиту законитости.[15]

2.1. Захтев за понављање кривичног поступка

Одредбама Законика о кривичном поступку Републике Србије нормиран је као један од ванредних правних лекова и захтев за понављање кривичног поступка чија је основна сврха отклањање неправилности и неправичности које су опстале у судског одлуци упркос њеној правноснажности.[16] Законописац овим прихвата став да интерес правде у појединим случајевима мора имати превагу над начелом правне сигурности, посебно у случајевима када се након окончања поступка појаве нове чињенице или докази који доводе у сумњу правилност донете пресуде. Такође, битно је споменути да важеће право

[13] Нацрт Закона о изменама и допунама законика о кривичном поступку, *https://ekonsultacije.gov.rs/topicOfDiscussionPage/391/4.*

[14] З. Јекић, *Кривично процесно право*, Београд 1994, 216–217.

[15] ЗКП, чл. 470–494.

[16] Д. Миладиновић Стефановић, С. Кнежевић, „Отклањање правних недостатака правноснажних пресуда“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 100/2023, 74.

Републике Србије забрањује понављање кривичног поступка на штету окривљеног.[17]

Дакле, спроведени кривични поступак који је окончан правноснажном пресудом суда може се поновити искључиво под условима прописаним законом и на захтев овлашћених лица.[18] Круг лица овлашћених за подношење захтева за понављање кривичног поступка релативно је широко постављен. Право на подношење овог ванредног правног средства имају странке у поступку и бранилац, док након смрти окривљеног ово право припада јавном тужиоцу, као и лицима која су законом посебно овлашћена да делују у корист осуђеног. Законодавац је предвидео да се захтев може поднети и након што је осуђени у целини издржао изречену казну, као и у ситуацијама када је наступила застарелост кривичног гоњења, амнестија или помиловање.[19] Захтев за понављање кривичног поступка мора бити уредан и образложен, те је подносилац дужан да у њему јасно наведе законски основ на коме заснива свој захтев, као и чињенице и доказе којима поткрепљује своје наводе. Уколико захтев не садржи потребне елементе, суд ће позвати подносиоца да га у одређеном року допуни.[20]

Даље, Законик о кривичном поступку нормира и разлоге за подношење захтева за понављање кривичног поступка и он их таксативно набраја у члану 473 овог Законика. Први разлог односи се на случајеве када је пресуда заснована на лажној исправи или на лажном исказу сведока, вештака, стручног саветника, преводиоца, тумача или саокривљеног. Други разлог постоји када је до пресуде дошло услед кривичног дела јавног тужиоца, судије, судије-поротника или другог лица које је учествовало у спровођењу доказних радњи. Најзначајнији и у пракси најчешћи разлог за понављање поступка представља појава нових чињеница или нових доказа који нису били познати у време доношења пресуде. Реч је о чињеницама и доказима који, самостално или у вези са већ постојећим доказним материјалом, могу довести до ослобађајуће пресуде, одбијања оптужбе или примене блажег кривичног закона. Кривични поступак се може поновити и у случајевима повреде начела *ne bis in idem*.[21] Законописац је такође предвидео могућност понављања поступка код продужених кривичних дела или сложених кривичних дела која обухватају више радњи, уколико се накнадно појаве чињенице које показују да осуђени није извршио неку од радњи које су биле обухваћене осудом. У таквим ситуацијама

[17] С. Кнежевић, *Кривично процесно право – посебни део*, Ниш 2019, 150.
[18] ЗКП, чл. 471.
[19] *Ibid.*
[20] ЗКП, чл. 472.
[21] С. Кнежевић, (2019), 152.

новоутврђене околности могу бити од значаја како за правну квалификацију дела тако и за одмеравање казне. Посебан основ за понављање поступка представљају нове чињенице и докази који се односе искључиво на одлуку о кривичној санкцији. Уколико такве околности нису биле познате суду приликом изрицања казне, а њихово постојање би очигледно довело до блаже санкције, закон дозвољава понављање поступка у ограниченом обиму, односно само у делу који се односи на санкцију. Осим тога, могуће је тражити понављање поступка и када се накнадно утврди да окривљеном није био уредно достављен позив за претрес који је одржан у његовом одсуству, чиме се штити право на одбрану и право на учешће у поступку.[22]

За одлучивање о захтеву за понављање кривичног поступка надлежно је веће суда које је у претходном поступку одлучивало у првом степену.[23] Поступање по захтеву одвија се у више фаза. Најпре суд испитује испуњење процесних претпоставки за поступање и може захтев одбацити ако је поднет од стране неовлашћеног лица, ако није уредно састављен, ако је од њега одустао подносилац или ако очигледно не постоје законски услови за понављање поступка. Притом, захтев за понављање кривичног поступка ће бити одбачен када се заснива на чињеницама и доказима који су већ били предмет раније правноснажно одбијеног захтева или када су понуђени докази очигледно неподобни да доведу до другачије одлуке.[24] Уколико не одбаци захтев, суд га доставља супротној страни ради изјашњења, што говори у прилог чињеници да начело расправности има свој домашај и у поступку по ванредним правним лековима.[25]

Када утврди да су испуњени законски услови, суд доноси решење којим дозвољава понављање кривичног поступка и одређује одржавање новог главног претреса.[26] Одредбе Законика о кривичном поступку дају и могућност да се дејство одлуке о понављању прошири и на саоптужене који нису поднели захтев, уколико суд оцени да разлози за понављање постоје и у односу на њих, што указује на дејство повластице повезаности (*beneficium cohaesionis*) у поступку по правним лековима.[27] Посебно је значајно поменути овлашћење надлежног суда да одложи или прекине извршење пресуде уколико оце-

[22] ЗКП, чл. 473.

[23] Ради обезбеђивања непристрасности, закон изричито прописује да члан већа не може бити судија који је учествовао у доношењу пресуде чије се преиспитивање тражи.

[24] С. Кнежевић (2019), 154.

[25] С. Кнежевић, *Кривично процесно право – општи део*, Ниш 2023, 86.

[26] ЗКП, чл. 477.

[27] С. Кнежевић (2019), 118–119.

ни да би осуђени у поновљеном поступку могао бити ослобођен, да би оптужба могла бити одбијена или да би му могла бити изречена казна која је већ фактички издржана.[28] Овим решењем се спречава настанак тешко отклоњивих последица које би свакако произашле из наставка извршења потенцијално неправилне пресуде.

У поновљеном кривичном поступку суд није везан одлукама донетим у ранијем поступку. То значи да се предмет поново разматра у обиму који произлази из разлога због којих је понављање дозвољено. Уколико нови поступак буде обустављен пре почетка главног претреса, ранија пресуда се ставља ван снаге. Ако суд након поновљеног поступка донесе нову пресуду, дужан је да изричито одреди у ком обиму се претходна пресуда ставља ван снаге, односно у ком делу остаје на снази. Истовремено, суд је обавезан да у новоизречену казну урачуна већ издржану казну, чиме се спречава двоструко кажњавање осуђеног.[29]

Посебну ситуацију представља понављање кривичног поступка лицу које је осуђено у одсуству. Законик полази од становишта да право окривљеног да лично учествује у суђењу представља један од кључних елемената права на правично суђење. Због тога је предвиђено да се поступак може поновити и независно од општих разлога за понављање, уколико накнадно постане могуће да се суђење одржи у присуству окривљеног. Захтев за понављање кривичног поступка у том случају могу поднети окривљени и његов бранилац у року од шест месеци од дана када су се стекли услови за његово лично учешће у поступку. У овом поновљеном поступку који се води поводом осуде у одсуству Законником се нормирају додатне гаранције заштите права одбране, те се окривљеном морају доставити оптужница и решење о њеном потврђивању уколико му раније нису били уручени. Истовремено, Законик ограничава могућност коришћења исказа већ осуђених саучесника, прописујући да се пресуда не може искључиво или у одлучујућој мери заснивати на таквим доказима.[30]

2.2. Захтев за заштиту законитости

Осим захтева за понављање кривичног поступка, српски кривични процесни кодекс као ванредни правни лек нормира и захтев за заштиту законитости.[31] Јасно је да се исходиште законописца у нормирању оваквог ванредног правног лека огледа у ставу да правноснажност

[28] ЗКП, чл. 477.
[29] *Ibid.*, чл. 478.
[30] С. Кнежевић, (2019), 156–157.
[31] ЗКП, чл. 482–494.

судске одлуке не сме представљати непремостиву препреку за отклањање озбиљних повреда закона које угрожавају законитост судског одлучивања, што захтев за заштиту законитости чини последњим средством заштите законитости судске одлуке.[32] Истовремено, треба указати на то да Законик искључује могућност подношења овог ванредног правног средства против одлуке донете поводом самог захтева за заштиту законитости,[33] чиме се обезбеђује коначност одлука највишег суда у држави.

Круг лица који је овлашћен за подношење захтева за заштиту законитости одређен је Закоником о кривичном поступку и ово право припада Врховном јавном тужиоцу, окривљеном и његовом браниоцу.[34] Међутим, положај Врховног јавног тужиоца значајно је шири од положаја осталих овлашћених лица на подношење овог захтева, јер он захтев може поднети како у корист тако и на штету окривљеног. Законик додатно фаворизује положај и овлашћења оптужбе тиме што предвиђа да Врховни јавни тужилац може поднети захтев чак и у ситуацијама када је наступила застарелост, када је окривљени обухваћен амнестијом или помиловањем, када је казна већ у потпуности извршена, па чак и након смрти окривљеног.[35]

Окривљени ипак, са друге стране, не може самостално поднети захтев за заштиту законитости, већ то може учинити искључиво преко свог браниоца. Овакво решење заснива се на чињеници да је реч о сложеном правном средству које подразумева познавање процесног и материјалног кривичног права, као и способности да се идентификују конкретне повреде закона које оправдавају интервенцију суда највише инстанце, али се с правом поставља питање да ли је оваква пракса у складу са стандардима заштите људских права окривљеног у кривичном поступку, односно да ли је у складу са праксом Европског суда за људска права у Стразбуру.[36]

Законик о кривичном поступку предвиђа три основна разлога за подношење захтева за заштиту законитости. Први разлог односи се на повреду закона учињену правноснажном одлуком или у поступку који је претходио њеном доношењу. Под овом повредом подразумевају се како битне повреде одредаба кривичног поступка, тако и погрешна примена материјалног кривичног права на чињенично стање које је утврђено у правноснажној одлуци суда. За разлику од дру-

[32] Т. Бугарски, „Захтев за заштиту законитости“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2016, 88.

[33] ЗКП, чл. 482.

[34] Т. Бугарски, 94.

[35] ЗКП, чл. 483.

[36] Т. Бугарски, 96.

гостепеног поступка, Врховни суд у овом поступку не преиспитује чињенично стање нити цени доказе, већ полази од чињеница које су већ утврђене у правноснажној пресуди и испитује да ли је на њих правилно примењено право. Други основ за подношење захтева постоји када је у конкретном случају примењен закон за који је Уставни суд накнадно утврдио да није у сагласности са Уставом, општеприхваћеним правилима међународног права или потврђеним међународним уговорима. Трећи разлог односи се на ситуације у којима је одлуком Уставног суда или Европског суда за људска права утврђено да је окривљеном или другом учеснику у поступку повређено неко право или слобода гарантована Уставом Републике Србије, Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода или њеним протоколима.[37]

Када је реч о роковима за подношење овог захтева, Законик предвиђа да се захтев заснован на одлукама Уставног суда или Европског суда за људска права може поднети у року од три месеца од дана достављања такве одлуке овлашћеном лицу. Осим тога, окривљени има право да због одређених таксативно наведених повреда Законика о кривичном поступку поднесе захтев у року од тридесет дана од дана достављања правноснажне одлуке, под условом да је претходно искористио редовни правни лек.[38]

За одлучивање о захтеву за заштиту законитости искључиво је надлежан Врховни суд. У поступку по захтеву суд најпре испитује испуњеност процесних претпоставки. Уколико утврди да је захтев неблаговремен, недозвољен, непотпун или да се заснива на питању које није од значаја за правилну и уједначену примену права, Врховни суд ће га одбацити решењем. Законик чак предвиђа да такво решење не мора садржати образложење, што представља изузетак од општег правила да судске одлуке морају бити образложене.[39] Ако захтев није одбачен, судија известилац доставља његов примерак супротној страни, односно јавном тужиоцу или браниоцу, и по потреби прибавља додатна обавештења ради разјашњења спорних правних питања. Уколико оцени да би њихово присуство могло бити корисно за доношење одлуке, Врховни суд ће јавног тужиоца и браниоца обавестити о седници већа.

Приликом одлучивања, Врховни суд је ограничен разлозима наведеним у захтеву, као и делом одлуке и правцем побијања које је подносилац означио. Ипак, ваља поменути да приликом одлучивања о

[37] ЗКП, чл. 485.

[38] Т. Бугарски, 100.

[39] ЗКП, чл. 486–490.

захтеву за заштиту законитости важе забрана преиначења на штету (*reformatio in peius*), као и повластица повезаности (*beneficium cohaesionis*). Након разматрања захтева и свих релевантних чињеница, Врховни суд може захтев одбити или усвојити. Уколико утврди да повреда закона не постоји, захтев ће бити одбијен као неоснован. Са друге стране, ако оцени да је захтев основан, суд може донети више различитих одлука у зависности од природе утврђене повреде. Он може укинути побијану одлуку и предмет вратити на поновно одлучивање или ново суђење, може преиначити одлуку ако су за то испуњени законски услови, а у одређеним случајевима може се ограничити само на утврђивање да је дошло до повреде закона.[40]

Посебан значај има такозвана утврђујућа пресуда која се доноси када је захтев за заштиту законитости поднет на штету окривљеног и у таквим ситуацијама Врховни суд утврђује да је закон повређен, али не дира у правноснажност одлуке.[41]

У случају да је правноснажна пресуда укинута и предмет враћен на поновно суђење, нови поступак се води на основу раније оптужнице или њеног дела који се односи на укинути део пресуде. Суд који поново одлучује дужан је да поступи по правним схватањима и упутствима Врховног суда, као и да расправи сва питања на која му је указано у одлуци о укидању.[42]

3. ПОВРАТАК ЗАХТЕВА ЗА ИСПИТИВАЊЕ ЗАКОНИТОСТИ ПРАВНОСНАЖНЕ ПРЕСУДЕ У СИСТЕМ ПРАВНИХ ЛЕКОВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

3.1. Историјско наслеђе захтева за испитивање законитости правноснажне пресуде

Процесни кодекси у области кривичног права почевши од 1976. године закључно са Закоником о кривичном поступку из 2001. године, нормирали су, пре свега ради обезбеђења једнакости оружја у кривичном поступку, посебан ванредни правни лек којим су заштиту законитости тргнули из руку јавног тужиоца коме је све до Законика о кривичном поступку из 1976. године,[43] припадало искључиво право „чувара“ законитости у контексту истицања ванредних правних леко-

[40] С. Кнежевић, (2023), 160–161.

[41] *Ibid.*, 162–163.

[42] С. Бејатовић, (2019), 507.

[43] Закон о кривичном поступку – ЗКП из 1976. године, *Службени лист СФРЈ,* бр. 4/77, 36/77, 60/77, 14/85, 26/86 (пречишћен текст), 74/87, 57/89, 3/90 и *Службени лист СРЈ*, бр. 27/92 и 24/94.

ва. Те, 1976. године, овај ванредни правни лек понео је назив „Захтев за ванредно преиспитивање правноснажне пресуде“.

Појава овог ванредног правног лека у теорији кривичног процесног права отворила је питање његове правне природе. Један део процесуалиста полазио је од становишта да се суштински не ради о новом правном средству, већ о посебном облику захтева за заштиту законитости, коме је захтев за ванредно преиспитивање правноснажне пресуде готово сличан, наравно уз своје посебне карактеристике.[44] Коначно, заговорници реформе кривичног процесног законодавства у овом смеру, као кључни аргумент истицали су процесну равноправност странака у кривичном поступку и потпуну афирмацију начела једнакости оружја.[45]

Међутим, у теорији кривичног процесног права простор су задобила и била заступљена и супротна гледишта, према којима је у конкретном случају реч о два суштински различита ванредна правна лека. Као аргументи у прилог таквој тези истицане су бројне особености захтева за ванредно преиспитивање правноснажне пресуде. Пре свега, ово правно средство било је оптерећено строгим преклузивним роком за подношење, није се могло поновно изјављивати поводом исте пресуде, било је ограничено на унапред прописане случајеве и могло се употребити искључиво против одређених врста правноснажних пресуда. Истовремено, круг повреда закона које су се њиме могле истицати био је знатно ужи од круга повреда закона које су могле представљати основ за подношење захтева за заштиту законитости. Исход поступка поводом овог правног средства није могао бити само декларативног карактера, већ је морао производити непосредне процесноправне последице по побијану одлуку.[46] Противници увођења овог ванредног правног лека сматрали су да је захтев за заштиту законитости довољан у свом капацитету и да је без потребе уводити нови ванредни правни лек.[47] Овакво становиште има свој ratio, из разлога јер је јавни тужилац био овлашћен да подноси захтев за заштиту законитости, не као заступник интереса једне стране у поступку, већ као државни орган коме је поверена дужност очувања законитости. Из таквог положаја јавног тужиоца произлазила је обавеза да реагује не само у случајевима када је повреда закона ишла на штету јавног интереса, већ и онда када је била учињена на штету окривљеног.

---

[44] Ч. Стевановић, *Кривично процесно право СФРЈ, друго измењено и допуњено издање*, Научна књига, Београд 1988, 368.

[45] *Ibid.*

[46] М. Грубиша, *Кривични поступак – Поступак о правним лијековима*, Загреб 1987, 5.

[47] Ч. Стевановић, (1988), 368.

Право на подношење захтева било је ограничено на лица која су правноснажно осуђена на безусловну казну затвора или казну малолетничког затвора, истовремено, прописан је релативно кратак рок за његово подношење, који је износио месец дана од дана пријема правноснажне пресуде. Осим тога, могућност коришћења овог ванредног правног лека била је условљена претходним исцрпљивањем редовних правних лекова, чиме је законописац афирмисао начело супсидијарности ванредних правних средстава.[48]

Основи за подношење захтева за ванредно преиспитивање правноснажне пресуде законописац таксативно одређује[49] и то: 1) због повреде кривичног закона на штету осуђеног предвиђене у члану 365, тач. 1–4 овог закона, или због повреде из тач. 5 тог члана ако се прекорачење овлашћења односи на одлуку о казни, мери безбедности или одузимање имовинске користи; 2) због повреде одредаба кривичног поступка предвиђених у чл. 364, ст. 1, тач. 1, 5, 8, 9 или 10 овог закона, или због учествовања у решавању у другом, односно трећем степену судије или судије поротника који се морао изузети, или због тога што је окривљеном противно његовом захтеву ускраћено да на главном претресу или претресу пред другостепеним судом употребљава свој језик: 3) због повреде права осуђеног на одбрану на главном претресу, или због повреде одредаба кривичног поступка у жалбеном поступку, ако је та одлука била од утицаја на доношење правилне пресуде.[50]

Надлежност за поступање и одлучивање о захтеву за ванредно преиспитивање правноснажне пресуде била је поверена највишим судским инстанцама у оквиру република и аутономних покрајина, док је у појединим случајевима постојала и надлежност Савезног суда. Поступак био је конципиран тако да се захтев најпре подноси суду који је донео првостепену пресуду који је вршио претходну контролу процесних претпоставки, односно испитивао да ли је захтев благовремен и дозвољен. Посебно је значајно да је законописац предвидео сходну примену правила која су важила за поступак поводом захтева за заштиту законитости.[51]

Захтев за ванредно преиспитивање правноснажне пресуде садржао је још једну битну особеност, која се огледала у томе да надлежни суд није био потпуно везан формалним оквирима истакнутих раз-

[48] ЗКП из 1976. године, чл. 425–426.

[49] *Ibid.*, чл. 427.

[50] Ч. Стевановић, „Контрола законитости судских одлука у кривичном поступку – други део“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 22/1982, 150–151.

[51] *Ibid*., 152.

лога. Уколико би приликом разматрања поднетог захтева суд стекао озбиљну сумњу у погледу истинитости чињеничног стања утврђеног у правноснажној пресуди, могао је укинути побијану одлуку и наложити одржавање новог главног претреса.

На тај начин, иако формално није представљао средство за преиспитивање чињеничног стања, захтев за ванредно преиспитивање правноснажне пресуде омогућавао је интервенцију суда и у случајевима када је постојала озбиљна сумња у правилност чињеничних утврђења на којима је пресуда била заснована.[52]

Свој назив и особености захтев за ванредно преиспитивање правноснажне пресуде задржава све до доношења Законика о кривичном поступку из 2001. године[53] када најпре долази до промене имена овог ванредног правног лека тако да он гласи „Захтев за испитивање законитости правноснажне пресуде“.[54]

Нормативна решења Законика о кривичном поступку из 2001. године нису суштински изменила концепт овог ванредног правног лека у односу на Закон о кривичном поступку из 1976. године.[55] Законописац је задржао његову основну функцију и правну природу, уводећи само одређене корекције усмерене ка јачању процесних гаранција окривљеног и усклађивању домаћег процесног права са савременим стандардима заштите људских права, те аутори због тога промене настале у односу на Закон о кривичном поступку из 1976. године могу оценити као еволутивне, а не реформске природе. Напослетку, овај ванредни правни лек бива избачен из система ванредних правних лекова Законом о изменама и допунама Законика о кривичном поступку из 2009. године.[56]

3.2. Предложена реформа кривичног процесног законодавства и повратак Захтева за испитивање законитости правноснажне пресуде у Законик о кривичном поступку

У оквиру предложених измена и допуна Законика о кривичном поступку предвиђено је поновно увођење захтева за испитивање законитости правноснажне пресуде у систем правних лекова у кривич-

[52] Ч. Стевановић, (1988), 370.

[53] Законик о кривичном поступку – ЗКП из 2001. године, *Службени лист СРЈ*, бр. 70/01, 68/02 и *Службени гласник Републике Србије*, бр. 58/04, 85/05 – др. закон, 115/05, 49/07, 20/09 – др. закон, 72/09 и 76/10.

[54] ЗКП из 2001. године, чл. 428.

[55] *Ibid*., чл. 428–432.

[56] Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2009.

ном поступку, као посебног ванредног правног лека.[57] Наведена интенција новелописца за израду овог законског текста свакако представља својеврсни повратак концепту који је постојао у ранијим фазама развоја домаћег кривичнопроцесног законодавства, који је био напуштен изменама Законика из 2009. године, када је могућност побијања правноснажних судских одлука због повреде закона поново концентрисана искључиво у рукама јавног тужиоца путем захтева за заштиту законитости.

Посебно је интересантно образложење за поновно увођење овог ванредног правног лека, у коме се каже да је реч о ванредном правном леку који је деценијама код нас постојао, пре 2001. године, под називом захтев за ванредно преиспитивање правноснажне пресуде, те да је овај ванредни правни лек, који могу под одређеним условима уложити једино субјекти у функцији одбране у кривичном поступку „нека врста“[58] еквивалента захтеву за заштиту законитости који је ексклузивно јавнотужилачко правно средство. Законописац наводи да нови ванредни правни лек и његово разграничавање од захтева за заштиту законитости јесу од великог значаја како за боље остваривање функције одбране у кривичном поступку, тако и за уједначавање судске праксе, с обзиром да о њему одлуку доноси највиши суд у Републици Србији.[59] Овакво образложење изазива пажњу јер неодољиво подсећа на став процесуалиста који су били афирмативно расположени за увођење овог ванредног правног лека још 1976. године.

Према предложеном тексту Нацрта закона о изменама и допунама законика о кривичном поступку, право на подношење овог захтева имала би лица правноснажно осуђена на казну доживотног затвора, казну затвора или казну малолетничког затвора, као и њихови бранioци. Самим тим, круг овлашћених лица био би ограничен на осуђене којима су изречене најтеже кривичне санкције, што указује на намеру предлагача да овај ванредни правни лек буде резервисан за случајеве у којима су последице осуде такве да дубоко погађају осуђеног. Нацртом предложених новела предвиђено је и ограничење приликом подношења овог захтева које се огледа у томе да лице осуђено на казну доживотног затвора захтев може поднети искључиво посредством браниоца, што представља додатну гаранцију стручности и квалитета правне аргументације у поступку пред Врховним судом.

---

[57] Нацрт закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, чл. 200.

[58] Аутори сматрају да је образлагање предложених новела могло бити праћено употребом јаснијих језичких конструкција.

[59] NACRT ZAKONA O IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU - Tekst propisa, *https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/120925/120925-vest10.html.*

Разлози за подношење захтева формулисани су релативно широко и обухватају како повреде материјалног кривичног права, тако и најзначајније повреде процедуре. Пре свега, захтев би се могао поднети због повреде кривичног закона на штету осуђеног лица.[60] Осим тога, као основ за подношење захтева предвиђене су битне повреде одредаба кривичног поступка из члана 438, став 1 Законика. Реч је о најтежим процесним повредама које по својој природи доводе у питање законитост читавог поступка и правилност донете пресуде. Посебно место заузима разлог који се односи на повреду права на одбрану. Новелописац полази од становишта да право окривљеног на одбрану представља једно од темељних процесних права и један од кључних елемената правичног кривичног поступка, те због тога предвиђа да се захтев може поднети када је на главном претресу или у жалбеном поступку дошло до повреде права на одбрану, под условом да је таква повреда могла утицати на законитост и правилност пресуде.[61]

Одредбе Нацрта закона о изменама и допунама законика о кривичном поступку такође предвиђају могућност подношења захтева у ситуацијама које су већ препознате као основ за подношење захтева за заштиту законитости, које се односе на примену закона који је накнадно проглашен неуставним, односно на случајеве у којима је одлуком Уставног суда или Европског суда за људска права утврђена повреда људских права и основних слобода учесника у кривичном поступку.

У погледу рокова за подношење захтева, Нацрт закона о изменама и допунама законика о кривичном поступку задржава рестриктиван приступ. Основни рок износи месец дана од дана достављања правноснажне пресуде окривљеном. Са друге стране, када је реч о случајевима заснованим на одлуци Уставног суда или Европског суда за људска права, предвиђен је дужи рок од три месеца, који почиње да тече од дана објављивања такве одлуке у Службеном гласнику Републике Србије.

Критику стручне јавности ће свакако поднети предложено значајно ограничење, приликом подношења захтева, садржано у одредби према којој окривљени који није користио редовне правне лекове не може поднети захтев за испитивање законитости правноснажне пре-

[60] Овај основ има за циљ отклањање неправилности које се односе на примену материјалног права, било да је реч о погрешној правној квалификацији дела, неправилној примени законских одредаба о кривичној одговорности или другим питањима која непосредно утичу на кривичноправни положај осуђеног.

[61] Поставља се питање који ће став заузети судска пракса по питању које то повреде права из широког корпуса права на одбрану представљају повреду која може утицати на законитост и правилност пресуде.

суде. Аутори се не могу одати утиску да овакво предложено решење представља својеврсну „казну“ за осуђеног који из било ког разлога није користио редовне правне лекове, јер коришћење редовних правних лекова јесте право окривљеног, не његова обавеза.

Захтев за испитивање законитости правноснажне пресуде, се према слову Нацрта, формално подноси преко суда који је донео првостепену пресуду, док коначну одлуку доноси Врховни суд. У контексту даљег поступања према захтеву за испитивање законитости правноснажне пресуде новелописац упућује на сходну примену већ постојећих одредаба које регулишу поступак поводом захтева за заштиту законитости.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Развој система ванредних правних лекова у кривичном поступку у Републици Србији којима се обезбеђује контрола законитости правноснажних одлука суда показује да домаће кривичнопроцесно законодавство већ деценијама тражи одговарајући „рецепт“ за отклањање незаконитости и неправилности судских одлука у кривичном поступку. Управо се у том контексту може посматрати и судбина захтева за ванредно преиспитивање, односно захтева за испитивање законитости правноснажне пресуде, ванредног правног лека који је у различитим нормативним облицима био присутан у домаћем кривичном процесном праву више од три деценије, док данас куца на врата „новог“ Законика о кривичном поступку,

Посматрано са становишта функције коју је имао у систему правних лекова, овај ванредни правни лек никада није представљао класичан ванредни правни лек усмерен на преиспитивање чињеничног стања, већ специфичан механизам контроле законитости правноснажних пресуда доступан искључиво окривљеном и његовом браниоцу. Управо у изнетом, аутори налазе његову суштинску вредност, јер док захтев за заштиту законитости почива на овлашћењима јавног тужиоца као органа који штити законитост у јавном интересу, захтев за испитивање законитости правноснажне пресуде омогућава непосредну заштиту индивидуалних права осуђеног, те се ова два ванредна правна лека не смеју посматрати као конкуренти један другом, већ као механизме заштите законитости судске одлуке који остварују различите процесне функције.

Међутим, анализа предложених измена Законика о кривичном поступку показује да нормативно решење није у потпуности разрадило однос између ова два ванредна правна лека. Уколико би овако предложени нови-стари ванредни правни лек био уведен у правни

систем, постојала би опасност од преклапања појединих законских основа за његово подношење. Због тога би *de lege ferenda* било оправдано прецизније дефинисати границе подношења захтева за испитивање законитости правноснажне пресуде и ограничити га на оне повреде закона које непосредно задиру у основна права окривљеног/осуђеног или које могу довести до очигледно неправилне и незаконите осуде.

Чини се да није у потпуности оправдано ограничење према коме право на подношење овог правног лека имају само лица осуђена на казну доживотног затвора, казну затвора или казну малолетничког затвора, јер повреда закона може постојати и у случајевима када су изречене друге кривичне санкције, нарочито мере безбедности или поједине алтернативне санкције које могу имати значајне последице по права и слободе осуђеног. Новелописац би морао да размотри могућност ширег одређивања круга лица која би могла користити овај ванредни правни лек.

Посебно је проблематично решење према коме право на подношење захтева нема окривљени који није користио редовне правне лекове против првостепене пресуде. Намера новелописца јесте разумљива са становишта спречавања злоупотреба процесних права, али овакво ограничење не узима у обзир ситуације у којима је пропуштање жалбе последица неефикасне одбране или других околности које нису искључиво на страни окривљеног. У том погледу било би сврсисходно размотрити могућност прописивања изузетака за нарочито оправдане случајеве.

Аутори овог рада препознају значај и поздрављају поновно увођења захтева за преиспитивање правноснажности правноснажне пресуде у Законик о кривичном поступку, али истичу предложена законска решења захтевају додатну нормативну разраду, те на овом месту сматрају подесним да укажу да је читав процес реформе кривичног законодавства превише брзо окончан, уз недовољан слух за критике стручне јавности, те да решења предложена Нацртом закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку нису до краја промишљена, што ствара опасност да у будућности поново, након скоро две деценије, будемо приморани да трагамо за решењима која су била садржана у ранијим процесним кодексима у кривичноправној материји.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Бејатовић, Станко, *Кривично процесно право*, друго измењено и допуњено издање, Службени гласник, Београд 2019;
2. Бугарски, Татјана, „Захтев за заштиту законитости“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2016;
3. Грубач, Момчило, *Кривично процесно право*, Београд 2008;
4. Грубиша, Миодраг, *Кривични поступак – Поступак о правним лијековима*, Загреб 1987;
5. Јекић, Загорка, *Кривично процесно право*, Београд 1994;
6. Кнежевић, Саша, *Кривично процесно право – општи део*, Ниш 2023;
7. Кнежевић, Саша, *Кривично процесно право – посебни део*, Ниш 2019;
8. Миладиновић Стефановић, Душица, Кнежевић, Саша, „Отклањање правних недостатака правноснажних пресуда“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 100/2023;
9. Стевановић, Чедомир, „Контрола законитости судских одлука у кривичном поступку, Први део“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 21/1981;
10. Стевановић, Чедомир, „Контрола законитости судских одлука у кривичном поступку – други део“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 22/1982;
11. Стевановић, Чедомир, *Кривично процесно право СФРЈ*, друго измењено и допуњено издање, Научна књига, Београд 1988.

Правни и други извори

1. Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2009;
2. Закон о кривичном поступку из 1976. године, *Службени лист СФРЈ*, бр. 4/77, 36/77, 60/77, 14/85, 26/86 (пречишћен текст), 74/87, 57/89, 3/90 и *Службени лист СРЈ*, бр. 27/92 и 24/94;
3. Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС);
4. Законик о кривичном поступку из 2001. године, *Службени лист СРЈ*, бр. 70/01, 68/02 и *Службени гласник Републике Србије*, бр. 58/04, 85/05 – др. закон, 115/05, 49/07, 20/09 – др. закон, 72/09 и 76/10;
5. Нацрт Закона о изменама и допунама законика о кривичном поступку, *https://ekonsultacije.gov.rs/topicOfDiscussionPage/391/4*;
6. NACRT ZAKONA O IZMENAMA I DOPUNAMA ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU - Tekst propisa, *https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/120925/120925-vest10.html*.

Associate Professor Ivan Ilić, LL.D.
Dimitrije Andrejić, LL.M.

Faculty of Law, University of Niš

THE RESURRECTION OF THE REQUEST FOR REVIEWING THE LEGALITY OF A FINAL JUDGMENT IN THE CRIMINAL PROCEDURE CODE OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

The Draft Law on Amendments to the Criminal Procedure Code envisages the introduction of the request for reviewing the legality of a final judgment as a new (yet old) extraordinary legal remedy, whose historical foundation and functional distinction from the request for the protection of legality bear significant implications for strengthening the role of the defense. Although formally limited in scope, the request for reviewing the legality of a final judgment plays an important role in preserving the internal consistency of judicial practice, as well as in ensuring the control of legality of final decisions in the interest of equality before the law. At the same time, the reintroduction of this legal remedy into the legal order raises numerous issues: the limits of permissible interference with the stability of final judgments, the relationship between the Supreme Court and lower judicial instances, as well as its compatibility with the standards of the right to a fair trial under Article 6 of the European Convention on Human Rights. This paper analyzes the normative reasons behind the reintroduction of the request for reviewing the legality of a final judgment, its procedural scope, and its potential impact on the overall system of extraordinary legal remedies in criminal proceedings.

Key words: *Criminal Procedure Code; Extraordinary Legal Remedies; Legality; Final Judgment*.

UDK/UDC 343.352
PREGLEDNI NAUČNI RAD / *REVIEW SCIENTIFIC ARTICLE*

Prof. dr. Sadmir Karović

Pravni fakultet Univerziteta u Travniku,
Državna agencija za istrage i zaštitu, Bosna i Hercegovina,
Stalni edukator u JU Centar za edukaciju sudija i tužilaca
Federacije Bosne i Hercegovine

KOMPLEKSNOST OTKRIVANJA I DOKAZIVANJA KRIVIČNIH DJELA KORUPCIJE VISOKOG NIVOA – IZAZOVI I MOGUĆNOSTI

U ovom radu posebna pažnja je usmjerena na otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela korupcije visokog nivoa, s obzirom na restriktivne zakonske uslove koji determiniraju postupanje nadležnih subjekata na planu rasvjetljavanja i rješenja konkretne krivične stvari. Korupcija kao pravni i društveni fenomen sa razlogom zavređuje posebnu pažnju naučne, stručne ali i opšte javnosti, cijeneći da nijedna oblast ljudskog djelovanja nije imuna na korupciju koja postepeno i sukcesivno razara društvo, odnosno državu i nanosi nesagledive štetne/negativne posljedice. Prije svega, naglašene su određene specifičnosti koje se odnose na otkrivanje postojanja krivičnog djela, odnosno prikupljanja inicijalnih saznanja koja ukazuju na postojanje krivičnog djela i utvrđivanja postojanja dokaznog standarda osnovi sumnje neophodnog za pokretanje i sprovođenje istrage od strane nadležnog tužioca. U fazi istrage pažnja autora je usmjerena na prikupljanje potrebnih dokaza, sa posebnim osvrtom na aspekt zakonitosti, odnosno poštivanje kataloga prava osumnjičenog lica, te zadovoljenje dokaznog standarda osnovana sumnja neophodnog za podizanje optužnice. Pored naprijed navedenog, apostrofirana su određena pitanja i dileme teorijsko-praktične organizacione, istražne i dokazne prirode koja se odnose na blagovremeno, efikasno i zakonito postupanje nadležnih procesnih subjekata na planu otkrivanja i dokazivanja ovih krivičnih djela. Kada je u pitanju glavni postupak, u fokusu interesovanja je dokazivanje u užem smislu, odnosno dokazni postupak kao centralni stadij glavnog pretresa.

Ključne riječi: Korupcija; Otkrivanje; Dokazivanje; Krivično djelo; Krivični postupak.

Sadmir Karović, *karovic.s@hotmail.com.*

1. UVOD

Korupcija kao društveni fenomen nije novina već fenomen čije korijene nalazimo u dalekoj prošlosti, praktično od prvih primitivnih oblika ljudske egzistencije i organizovanja. Borba protiv korupcije je državna funkcija koju sprovode subjekti sa različitim statusima i pravnim položajima koristeći različita sredstva i postižući rezultate koji se razlikuju po značaju i obimu.[1] U domaćoj i inostranoj literaturi pronalazimo brojne definicije pojma korupcija koje su po svom sadržaju uglavnom parcijalne prirode zbog toga što prilikom definisanja ovog pojma polaze od predmeta proučavanja određene nauke. Navedeno upućuje da svaka nauka definiše pojam korupcije prvenstveno iz vlastitog ugla promatranja i proučavanja ovog društvenog fenomena, tako da nemamo jednu univerzalnu definiciju koja svestrano i sveobuhvatno inkorporira sve aspekte ovog pojma. Jedan od suštinskih razloga kompleksnosti definisanja ovog pojma jeste i činjenica da se sa opštim razvojem društva i korupcija kao društveno štetna pojava na određen način prilagođavala i modifikovala. Ponašanja koja označavamo kao krivična djela moraju biti zakonom predviđena i konkretizovana.[2]

Za potrebe ovog rada svakako je od krucijalnog značaja apostrofirati bitnu diferencijaciju između tzv. „bagatelnih“ slučajeva korupcije, i s druge strane kapitalnih slučajeva korupcije koji se najčešće označavaju kao krivična djela korupcije visokog nivoa. U vezi navedenog, korupciju kao društveni fenomen nemoguće je promatrati izolovano tj. bez njene povezanosti i međusobne uslovljenosti sa specifičnim oblicima organizovanog kriminaliteta. Postoji opšta saglasnost da ne postoji ni jedna oblast ljudskog organizovanja i funkcionisanja na današnjem stepenu društvenog i ekonomskog razvoja koja je imuna na različite oblike zloupotrebe od strane lica kojima su zakonom povjerena odnosno propisana određena ovlaštenja. Na temelju brojnih empirijsko - teorijskih istraživanja, ne samo kod nas već i u međunarodnim razmjerama, primjećujemo da je korupcija prisutna i da predstavlja društveni realitet koji zbog svoje destruktivne prirode postepeno ili sukcesivno razara društvo, odnosno državu. Dakle, negativne posljedice korupcije su izuzetno destruktivne i dovode u pitanje adekvatnost i svrsishodnost zakonske norme i vladavinu prava uopšte. Svaki ljudski kolektivitet pa i oni najprimitivniji oblici organizovanja ljudi imali su određene društveno prihvatljive obrasce ponašanja, odnosno uspostavljena određena pravila ponašanja unutar tog kolektiviteta (ljudske grupe). Ko-

[1] П. А., Кабанов, Р. Р. Магизов, „Рецензия на информационно-аналитический бюллетень:Противодействие коррупции“, (2024). М.: ИД «Юриспруденция», 2025. 96 с.“, *Социальное управление*, Т. 8, 1/2026, 101–110.

[2] I. Vuković, *Krivično pravo, Opšti deo,* Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, Centar za izdavaštvo, Beograd 2021, 67.

rupcija se u primitivnim plemenima očituje u posebnim uslugama što ih pripadnik plemena čini plemenskim vođama, dok mu oni zauzvrat daju usluge drugog tipa, bolji položaj u hijerarhiji koji donosi materijalni ili kakav drugi probitak.[3]

Sa opštim razvojem društva mijenjali su se i obrasci, odnosno pravila ponašanja koja su se vremenom oblikovala i prilagođavala specifičnim društvenim, ekonomskim, političkim i drugim uslovima i okolnostima. U takvoj konstalaciji društvenih odnosa pojavljuju se i prvi oblici zloupotrebe od strane pojedinaca koji su po svom statusu ili položaju u određenom kolektivitetu ili ljudskoj grupi imali određeni autoritet na planu donošenja određenih odluka u vezi ostvarivanja određenih prava (npr. ostvarivanje određene usluge i dr.).

S druge strane, od prvih oblika formalnog i neformalnog suprotstavljanja korupciji pa sve do danas kada je zakonodavac iskazao sasvim jasnu opredijeljenost na planu efikasne i energične borbe protiv korupcije, primjećujemo da je korupcija suštinski i u komparacijskom kontekstu zadržala svoju destruktivnu prirodu sa jednom razlikom koja se manifestuje u posebnim ili specifičnim fenomenološkim oblicima ispoljavanja (perfidnost, prikrivenost i dr.) koji se veoma brzo i efikasno prilagođavaju aktuelnim društvenim, političkim, ekonomskim, demografskim i drugim uslovima i okolnostima. U zemljama koje su u procesu tranzicije, uspostavljanje uvida javnosti u proces donošenja najvažnijih odluka organa vlast tj. transparentnost odlučivanja sa punom slobodom informacija i mjerama za kontrolu i nadzor nad radom državnih organa, posebno uprave predstavlja važan segment borbe protiv korupcije.[4]

U tom smislu posebnu pažnju naučne, stručne ali opšte javnosti zavređuju krivična djela korupcije visokog nivoa upravo zbog kompleksnosti njihovog otkrivanja, rasvjetljavanja koruptivnog sporazuma, prikupljanja potrebnih dokaza i dokazivanja postojanja krivičnog djela i kaznene odgovornosti (krivice), ali u konačnici i zbog nesagledivih posljedica, odnosno pričinjene štete koju je izuzetno zahtjevno kvantificirati i precizno utvrditi.

2. FENOMEN KORUPCIJE KROZ PRIZMU KRIVIČNOG POSTUPKA I KRITIKE OPŠTE JAVNOSTI

Opšta javnost je sa opravdanim razlozima posebno fokusirana na rad i efikasnost krivičnog pravosuđa na planu krivičnog progona, odnosno blagovremenog, efikasnog i zakonitog otkrivanja i dokazivanja koruptivnih krivičnih djela, a posebno krivičnih djela korupcije visokog nivoa. Brojne

[3] S. Aras, „Korupcija“, *Pravnik* 84/2007, 25.

[4] Z. Stojanović, D. Kolarić, *Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta, terorizma i korupcije*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2020, 201.

reformske aktivnosti i procesi pravosuđa u zadnje dvije decenije, upravo naglašavaju borbu protiv korupcije kao ključni prioritet na planu vladavine prava ali i na putu Bosne i Hercegovine ka Evropskoj uniji u smislu usvajanja i prihvatanja antikorupcionih politika. U vezi navedenog, izradom i usvajanjem Strategije za borbu protiv korupcije 2024.-2028. i pripadajućeg Akcionog plana za provođenje Strategije za borbu protiv korupcije 2024.-2028., država Bosna i Hercegovina je iskazala jasnu opredijeljenost i odlučnost na putu ka Evropskoj uniji i ispunjavanju utvrđenih standarda i uslova koje Bosna i Hercegovina mora ispuniti za članstvo. Vizija Strategije je da se na svim nivoima vlasti u BiH uspostavi unaprijeđen normativni i institucionalni okvir usklađen sa relevantnim međunarodnim standardima i standardima EU, kao i održiv mehanizam za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, što podrazumijeva proaktivno otkrivanje, neselektivno i efikasno procesuiranje korupcije koje rezultira većim stepenom vladavine prava, suzbijanjem negativnih posljedica korupcije i povećanom povjerenju građana u institucije vlasti.[5]

Naime, opštepoznato je da različite oblike zloupotrebe javnih ovlaštenja povezujemo neposredno sa licima kojima su povjerena određena ovlaštenja na planu provođenja zakona. Navedeno upućuje na zaključak da se praktično korupcija i ne može zamisliti bez određenog interesnog odnosa koji po svojoj prirodi involvira donošenje određenih odluka o trošenju novca iz „državne kase“, odnosno budžetskog novca ili još preciznije novca koji pripada građanima za određene namjene odnosno potrebe. U prvom redu, primarna zadaća otkrivanja postojanja koruptivnih krivičnih djela pa i krivičnih djela korupcije visokog nivoa jeste nadležnih državnih organa, subjekata i agencija za sprovođenje zakona (policija, tužilaštvo, carinska služba, porezne uprave, i dr.) ali isto tako ne smijemo zanemariti i druge društvene subjekte koji imaju značajnu preventivnu ulogu (bankarski sektor, nevladin sektor i dr.).

Pored oficijelnih ili institucionalnih oblika suprotstavljanja korupciji visokog nivoa, u zadnjoj deceniji primjećujemo izuzetno koristan i intenzivan angažman i rad istraživačkog novinarstva u vezi otkrivanja, odnosno prijavljivanja korupcije, tako da se i mediji pojavljuju kao partneri na planu suzbijanja ovog veoma negativnog i destruktivnog fenomena. Dakle, istraživačko novinarstvo ima realnu mogućnost da svojim djelovanjem neposredno doprinese prikupljanju inicijalnih saznanja o postojanju konkretnog krivičnog djela kao inicijalne aktivnosti u vezi s pokretanjem i sprovođenjem istrage od strane nadležnog tužioca. U tom kontekstu, broj-

[5] Vid. Strategije za borbu protiv korucije 2024–2028. i pripadajućeg Akcionog plana za provođenje Strategije za borbu protiv korupcije 2024–2028, Agencija za prevenciju korupcije koordinaciju borbe protiv korupcije, 2024, 11.

ne „afere“ koje ukazuju na postojanje određenih zloupotreba u određenim oblastima, upravo se odnose na korupciju visokog nivoa. Navedeno nedvosmisleno upućuje da je pogrešna percepcija da je efikasna i energična borba protiv korupcije isključivo zadaća nadležnih institucionalnih organa, u prvom redu policije i tužilaštva, već da svaki društveno savjestan i odgovoran pojedinac, odnosno građanin snosi teret moralne i građanske odgovornosti na planu blagovremenog prijavljivanja koruptivnih krivičnih djela.

3. DEFINISANJE KORUPCIJE VISOKOG NIVOA – REALITET, A NE APSTRAKCIJA

U kontekstu rasprave o efikasnosti krivičnog pravosuđa nameću se brojni i raznovrsni problemi, izazovi i dileme koji se po prirodi stvari prvenstveno odnose prije svega na kompleksnost otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela korupcije visokog nivoa, uvažavajući institucionalni pravni okvir, kadrovsku osposobljenost, odnosno specijaliziranost nadležnih krivičnoprocesnih subjekata, odnosno organa i agencija za sprovođenje zakona, međusobnu povezanost i uslovljenost specifičnih oblika organizovanog kriminaliteta i korupcije, instruktivno-kontrolnu djelatnost nadležnih službi (organa), operativnu nezavisnost i samostalnost u radu izvršne i sudske vlasti i dr. Krivična djela na koja najmanje obraćamo pažnju jesu ona koja vrše ljudi koji su u povlašćenom položaju, oni koji mogu da na lakši, manje svirep i manje vidljiv način učine nešto loše.[6] Fenomenološki aspekti i načini izvršenja krivičnih djela korupcije visokog nivoa su specifični i prilagođeni su aktuelnim političkim, ekonomskim, društvenim, demografskim i drugim uslovima i pretpostavkama (perfidnost, prikrivenost, zloupotreba informaciono-komunikacionih tehnologija, demografske promjene, inertnost pravosuđa, odnosno sporost krivičnih postupaka, poroznost granice i dr.).

Također, pored naprijed navedenog, jedan od ključnih nedostataka u kontekstu procesuiranja predmeta korupcije visokog nivoa jeste i neadekvatna kaznena politika koja zahtijeva temeljito kritičko preispitivanje zakonskih rješenja u smislu njihove kompatibilnosti u vezi s efikasnom i energičnom borbom protiv korupcije kao pošasti savremenog doba. Postoji opšta saglasnost da se kriminalitet u savremenim uslovima modifikuje i „usavršava“, sa intencijom lakše, brže i jednostavnije operacionalizacije kriminalnih aktivnosti i postizanja kriminalnih ciljeva koji su uglavnom usmjereni na sticanje ilegalnog profita. Kada je u pitanju efikasna i energična borba protiv krivičnih djela korupcije visokog nivoa, fokus interesovanja je usmjeren na visoke funkcionere, odnosno predstavnike vlasti koji

[6] R. Klark, *Kriminalitet u Americi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, sa engleskog prevela B. Simeunović-Patić, Beograd 2009, 26.

obnašaju različite visoke pozicije koje po svojoj prirodi podrazumijevaju donošenje „kapitalnih“ odluka (sprovođenje postupaka javnih nabavki/tenderi, zapošljavanja i dr.). Iz navedenog proizilazi da se radi o različitim oblicima zloupotrebe moći u najširem smislu kojima se neposredno podriva ekonomski sistem i razvoj kao i vladavina prava.

Jedno od prvih pitanja koje stoji pred naukom krivičnog prava jeste pitanje određivanja općeg pojma krivičnog djela, jer problematika koja se odnosi na krivično djelo spada u red osnovnih pitanja nauke krivičnog prava.[7] Prilikom definisanja pojma korupcije nailazimo na brojne probleme, s obzirom na to da u krivičnopravnoj, ali i u drugoj literaturi ne pronalazimo jednu univerzalnu definiciju koja bi inkorporirala sve aspekte ovog negativno društvenog i pravnog fenomena. U društvenim naukama primjećujemo brojne definicije korupcije koje se primarno zasnivaju na predmetu proučavanja konkretne nauke, tako da su postojeće definicije pretežno parcijalne prirode. U kriminološkom leksikonu pronalazimo jednu opštu definiciju prema kojoj je korupcija *(lat. corruptio),* pokvarenost u opštem smislu, zanemarivanje i zloupotreba službenih dužnosti zarad lične koristi, potkupljivanje, podmićivanje službenih osoba.[8] Polazeći od naprijed navedenog, neophodno je precizirati, odnosno detaljnije i svestranije razjasniti pojam korupcije visokog nivoa u cilju jasnije diferencijacije u odnosu na klasična krivična djela korupcije. Analizom krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini primjećujemo da zakonodavac nije definisao pojam korupcije, odnosno nije taksativno propisao ili izdvojio katalog koruptivnih krivičnih djela. Iz naprijed navedenog, proizašla je potreba da se na izvršnom ili provedbenom nivou od strane praktičara konkretnije i detaljnije propiše katalog koruptivnih krivičnih djela, te odredi i korupcija visokog nivoa.

Korupciju visokog nivoa moguće je promatrati kroz prizmu 1. svojstva učinitelja i 2. kvaliteta predmeta, prema predviđenim obilježjima, a kao počinitelj krivičnog djela visoke korupcije može se pojaviti: - visoko pozicionirani, izabrani ili imenovani nosilac funkcije na državnom, entitetskom, nivou Brčko distrikta, kantonalnom, gradskom ili opštinskom nivou, ili – visoko pozicionirani član organa upravljanja ustanove na državnom, entitetskom, nivou Brčko distrikta, kantonalnom, gradskom ili opštinskom nivou, te je precizirano da pojam visoko pozicionirani član obuhvata: direktora, izvršnog direktora, predsjedavajućeg nadzornog odbora, predsjednika upravnog odbora, zamjenike direktora, tehničke direktore, odnosno zamjenike predsjedavajućih navedenih pozicija, članove nadzornih i upravnih odbora, kao i druga lica koja imaju ključnu ulogu u donošenju

[7] Z. Tomić, *Krivično pravo I – krivično djelo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2007, 13.

[8] M. Bošković, *Kriminološki leksikon*, Matica Srpska, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad 1999, 145.

odluka, a da se ustanovom smatraju preduzeća, ustanove ili druga pravna lica kojima je povjereno vršenje javnih ovlaštenja. – rukovodeći državni službenik, ili – nosilac pravosudne funkcije na svim nivoima.[9]

U pogledu kvalitativnih svojstava predmeta, prepoznajemo nekoliko ključnih parametara, odnosno kriterija među kojima prvorazredan značaj ima „prag“ stečene imovinske koristi, odnosno pričinjena šteta, vrsta i priroda konkretne krivične stvari, odnosno krivičnog djela, destruktivnost, sistematičnost i organizovanost, težina krivičnog djela i druge specifičnosti. Shodno navedenom, u svakom konkretnom krivičnom predmetu se vrši procjena i donosi odluka da li je u konkretnom slučaju zadovoljeno postojanje kvalitativne komponente.

Na sjednici VSTV-a BiH održanoj 14. i 15. 7. 2021. godine usvojene su i izmjene Pravilnika o TCMS-u, kojim su uvedene posebne oznake za predmete korupcije visokog nivoa (KTKV) i organizovanog kriminala visokog nivoa (KTOV). Na istoj sjednici usvojena su i Pravila procedure za označavanje predmeta u tužilaštvu kao predmeta korupcije i organizovanog kriminala visokog nivoa (KTKV i KTOV) i to kako slijedi:

1. Predmet se može evidentirati kao korupcija visokog nivoa (KTKV) ili organizovani kriminal visokog nivoa (KTOV) u svakoj fazi postupka do donošenja konačne tužilačke odluke odnosno iskazivanja predmeta završenim. 2. Odluku o tome da je neki predmet korupcija visokog nivoa (KTKV) ili organizovani kriminal visokog nivoa (KTOV) donosi glavni tužilac ili zamjenik glavnog tužioca kojeg on ovlasti, a u skladu sa unutrašnjom organizacijom tužilaštva, primjenjujući Definiciju visoke korupcije i organizovanog kriminala koju je usvojio VSTV BiH. 3. U situaciji kada je predmet prethodno bio evidentiran pod drugom slovnom oznakom, a naknadno se utvrdi da shodno Definiciji VSTV BiH ispunjava uslove da bude kategorisan kao predmet korupcija visokog nivoa (KTKV) ili organizovani kriminal visokog nivoa (KTOV), tužilac će obrazložen prijedlog za prelazak u drugu vrstu predmeta podnijeti glavnom tužiocu. Nakon što glavni tužilac donese odluku o navedenom prijedlogu, predmet se iskazuje završenim „Završeno na drugi način – predmet prešao u KTKV“ ili „Završeno na drugi način – predmet prešao u KTOV“. U tom slučaju predmetu koji je iskazan završenim neće biti dodijeljena norma u bilo kojem procentu. 4. Ukoliko se izmijene okolnosti koje predmet prema Definiciji VSTV-a BiH određuju kao predmet korupcije visokog nivoa ili organizovanog kriminala visokog nivoa,

[9] M. Davidović, *Kvalitet i efikasnost procesuiranja visoke korupcije u Bosni i Hercegovini*, Transparency International u BiH, 2024, 10–11.

glavni tužilac može do donošenja konačne tužilačke odluke odlučiti da isti više ne nosi oznaku KTKV ili KTOV.[10]

4. AKTUELNI PROBLEMI OTKRIVANJA I DOKAZIVANJA KRIVIČNIH DJELA KORUPCIJE VISOKOG NIVOA

4.1. Otkrivanje postojanje krivičnih djela korupcije visokog nivoa

Otkrivanje postojanja krivičnih djela korupcije, a posebno korupcije visokog nivoa predstavlja veoma kompleksan zadatak koji se postavlja pred nadležne krivičnoprocesne subjekte, prije svega policiju i tužilaštvo ali i sve druge organe, subjekte i agencije za provođenje zakona s obzirom na perfidnost same prirode korupcije u kontekstu operacionalizacije kriminalnih aktivnosti. Poštujući posljednju generalnu reformu kaznenog zakonodavstva Bosne i Hercegovine koja određuje kaznenoprocesni okvir djelovanja, ulogu ovlaštenih službenih osoba prije svega je potrebno promatrati, pored njezine primarno otkrivačke uloge u obavljanju redovnih poslova i zadataka, kroz njihovu izrazito proaktivnu ulogu u istrazi ali i dokaznom postupku gdje se učestalo pojavljuju kao svjedoci u kontekstu provođenja određenih dokaznih radnji (primjena istražnih i posebnih istražnih radnji i dr.).[11]

Prema važećem konceptu istrage, zakonodavac je propisao da je za pokretanje i sprovođenje istrage potrebno utvrditi postojanje materijalnopravnog uslova koji se ispoljava u postojanju osnova sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo od strane poznatog ili nepoznatog lica. Dakle, pokretanje i sprovođenje istrage praktično je moguće i protiv nepoznatog lica, tako da je zadatak nadležnih krivičnoprocesnih subjekata (policije, tužilaštva) da u fazi istrage utvrde identitet osumnjičenog lica. Nakon utvrđivanja materijalnopravnog uslova (osnov sumnje) za pokretanje i sprovođenje istrage od strane nadležnog tužioca preduzimanje istražnodokaznih aktivnosti od strane ovlaštenih službenih lica policije mora biti pod nadzorom nadležnog tužioca koji rukovodi istragom.[12] Prijavljivanje postojanja krivičnih djela od strane građana je uglavnom naknadno tj. nakon samog koruptivnog čina, odnosno izvršenja krivičnog djela što praktično onemogućava blagovremeno djelovanje nadležnih krivičnoprocesnih subjekata (policije i tužilaštva) na planu preduzimanja odgovarajućih mjera i radnji. Također, anonimne ili pseudonimne prijave građana su uglavnom

[10] Drugi Izvještaj o primjeni definicija za klasifikaciju predmeta visokog nivoa korupcije i organizovanog kriminala u tužilaštvima i sudovima u BiH, 2021, 29–30.

[11] S. Karović, S. Orlić, „Otkrivačka, istražna i dokazna uloga ovlaštenih službenih osoba u kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini“, *Policija i sigurnost* 1–2/2020, 113–114.

[12] S. Karović, S. Orlić, „Uloga i značaj krivičnoprocesnih subjekata u istrazi“, *Godišnjak Pravnog fakulteta* 9/2025, 382.

nepotpune, odnosno ne sadrže sve relevantne informacije i podatke koji se odnose na konkretnu krivičnu stvar. Pored navedenog, građani prijavljuju postojanje krivičnog djela pretežno kada su lično oštećeni izvršenjem konkretnog krivičnog djela, kako bi neposredno ostvarili ličnu korist (npr. povrat imovine, nadoknada štete, lična zaštita i sigurnost itd.). Otkrivanje postojanja krivičnih djela koje katalogiziramo kao korupciju visokog nivoa, uslovljeno je primjenom posebnih istražnih radnji nakon prikupljanja inicijalnih saznanja koja ukazuju na postojanje krivičnog djela, uvažavajući propisanu proceduru i restriktivne zakonske uslove. Inicijalne informacije i podaci koji ukazuju na postojanje određenog krivičnog djela, sami po sebi, nisu dovoljni, tako da je primjena posebnih istražnih radnji neminovnost, odnosno realna potreba na planu dodatnog prikupljanja saznanja.

Međutim, suštinski problem kod prikupljanja inicijalnih saznanja o postojanju krivičnog djela korupcije visokog nivoa predstavlja postojanje tzv. koruptivnog dogovora (sporazuma) između dvije strane koje se nalaze u kažnjivoj zoni, a koje su samim tim po prirodi stvari neposredno zainteresovane da prikriju sve nezakonite aktivnosti ili onemoguće da određena saznanja budu dostupna organima krivičnog progona. Također, krivična djela korupcije visokog nivoa su usko povezana i u neraskidivoj vezi sa specifičnim oblicima organizovanog kriminaliteta što znatno otežava prikupljanje inicijalnih saznanja koja ukazuju na postojanje osnova sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo (osumnjičeno lice, način izvršenja, priroda koruptivnog sporazuma i dr.).

4.2. Specijaliziranost nadležnih krivičnoprocesnih subjekata – trenutno stanje i savremeni izazovi

Specijaliziranost nadležnih krivičnoprocesnih subjekata, odnosno organa i agencija za sprovođenje zakona je jedan od krucijalnih uslova za postizanje potrebnog stepena efikasnosti krivičnog pravosuđa na planu krivičnog progona, odnosno blagovremenog, efikasnog i zakonitog otkrivanja i dokazivanja koruptivnih krivičnih djela, tj. krivičnih djela korupcije visokog nivoa. Krivična djela korupcije visokog nivoa od nadležnih krivičnoprocesnih subjekata zahtijevaju stručnu osposobljenost i profiliranost kadrova, odnosno lica kojima su povjerena ovlaštenja na planu krivičnog progona, odnosno efikasnog i zakonitog otkrivanja i dokazivanja ovih specifičnih krivičnih djela. U fazi istrage kao prve faze prethodnog postupka od ovlaštenih službenih lica policije se zahtijeva posjedovanje specifičnih teorijskih znanja i vještina, odnosno potrebnih kompetencija s obzirom na vrstu, prirodu, način izvršenja i druge specifičnosti ovih krivičnih djela. U tom smislu, posebnu pažnju zavređuje zakonito prikupljanje potrebnih dokaza u istrazi, a posebno kompleksan procesni zadatak odnosi se na efikasno i zakonito prikupljanje digitalnih dokaza cijeneći rapidan razvoj

informaciono-komunikacionih tehnologija kao pogodnog sredstva odnosno platforme za operacionalizaciju kriminalnih aktivnosti. Izvršenje krivičnih djela korišćenjem digitalnih tehnologija je već očigledna činjenica, a broj ovih krivičnih djela je postao rasprostranjen posljednjih godina.[13]

Nadležni tužilac nakon pokretanja istrage brojne i raznovrsne istražno-dokazne aktivnosti povjerava na izvršenje upravo ovlaštenim službenim licima policije uključujući provođenje klasičnih ili opštih radnji dokazivanja ali i primjenu ili izvođenje posebnih istražnih radnji. S obzirom na vrstu i prirodu krivičnih djela korupcije visokog nivoa u fazi istrage angažuju se i savjetnici ekonomske struke u skladu sa procjenom i odlukom nadležnog tužioca, cijeneći da ekonomski aspekt ovih krivičnih djela ima prvorazredan značaj u vezi sa zakonitim prikupljanjem dokaza i dokazivanja postojanja obilježja bića konkretnog krivičnog djela. Također, nadležni tužilac koji ima rukovodnu i nadzornu ulogu mora biti stručno osposobljen za rad na ovim specifičnim krivičnim predmetima, jer svaki oblik improvizacije, nedoslijednosti, površnosti u radu, profesionalne nezainteresovanosti ili procesne nediscipline ima veoma negativne posljedice, promatrano kroz prizmu neefikasnosti krivičnog pravosuđa.

Teret utvrđivanja postojanja osnova sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo, zatim rukovodna i nadzorna uloga nad radom ovlaštenih službenih lica, zakonitost prikupljenih dokaza, postupak stavljanja pod optužbu (podizanje optužnice), te teret dokazivanja u glavnom postupku (dokazni postupak) pripadaju nadležnom tužiocu iz čega sasvim jasno proizilazi da nadležni tužilac neminovno mora biti kapacitiran, specijaliziran i profiliran u stručnom smislu, kako bi mogao da odgovori visoko postavljenim zahtjevima na planu efikasnosti krivičnog pravosuđa. U glavnom postupku kada se konkretna krivična stvar iznosi pred sud, odnosno optuženo lice izvodi pred sud, teret dokazivanja ima nadležni tužilac, cijeneći prije svega prikupljene dokaze u fazi istrage kada u punom kapacitetu dolazi do izražaja načelo kontradiktornosti, odnosno procesni „dvoboj“, s jedne strane nadležnog tužioca i s druge strane osumnjičenog lica (materijalna odbrana) i njegovog branioca koji vrši formalnu odbranu. Krivično-procesni zadatak nadležnog tužioca je da na temelju raspoloživih dokaza, na pouzdan i uvjerljiv način utvrdi opravdanost optužnog zahtjeva.

4.3. Sprovođenje finansijske istrage sa osvrtom na oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom

Pored pokretanja i sprovođenja klasične krivične istrage kada postoji osnov sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo korupcije visokog

[13] А. В. Майоров, „Влияет ли цифровизации на виктимизациюв современном обществе?“, *Виктимология* 2/2022, 151.

nivoa,[14] s obzirom na vrstu i prirodu konkretne krivične stvari postoji opravdana i svrsishodna potreba pokretanja i sprovođenja finansijske istrage. Kao što je slučaj i sa klasičnom krivičnom istragom, nadležni tužilac također, autonomno i samostalno vrši procjenu i donosi odluku o pokretanju i sprovođenju finansijske istrage kada postoji opravdana potreba, odnosno kada su zadovoljeni određeni uslovi (npr. sumnjive finansijske transakcije i dr.). U tom slučaju, nadležni tužilac izdaje naredbu o sprovođenju finansijske istrage bez pribavljanja bilo kakve saglasnosti ili odobrenja od strane suda i navedenu naredbu dostavlja ovlaštenim službenim licima na postupanje, odnosno realizaciju. Idealna situacija je da se inicira pokretanje i sprovođenje finansijske istrage u ranoj fazi klasične istrage, kako bi se blagovremeno i efikasno preduzele srazmjerno potrebne aktivnosti na utvrđivanju, odnosno identifikaciji određenih finansijskih transakcija ali i onemogućilo eventualno prikrivanje, prenos imovine na treća lica ili prodaja imovine, uništenje i dr. Dakle, finansijska istraga se sprovodi istovremeno ili paralelno sa klasičnom krivičnom istragom od strane ovlaštenih službenih lica policije i eventualno drugih učesnika u ovoj procesnoj fazi, cijeneći realne istražno-dokazne potrebe, a pod rukovodnom i nadzornom ulogom nadležnog tužioca.

Jedan od ključnih zahtjeva na planu blagovremenog, efikasnog i zakonitog sprovođenja finansijske istrage, posebno kada su u pitanju krivična djela korupcije visokog nivoa jeste formiranje ili uspostavljanje posebnih specijaliziranih jedinica koje čine stručnjaci raznih profila, prije svega ekonomski stručnjaci, zatim pravni stručnjaci, kriminalisti koji su zaduženi za istražno-dokazni aspekt, zatim stručnjaci za oblast visokotehnološkog kriminaliteta, odnosno stručnjaci za informaciono-komunikacione tehnologije i druga stručna lica koja posjeduju specifična znanja i vještine neophodne za rasvjetljavanje i rješenje određene krivične stvari. Kada je u pitanju pribavljanje i stručna analiza određene dokumentacije (izvodi iz banaka, analitičke kartice, finansijske transakcije, finansijski izvještaji i dr.) prvorazredan značaj imaju stručnjaci ekonomske struke koji mogu prepoznati, odnosno identifikovati određene nezakonitosti, te svojim stručnim znanjem i iskustvom doprinijeti postizanju legitimnog zakonskog cilja. S druge strane, kada je u pitanju pravilna i zakonita primjena zakonske regulative, stručnjaci pravne struke imaju zadatak da obezbijede da sve aktivnosti zadovoljavaju formalni aspekt, odnosno procesnu formu, kako bi prikupljeni dokazi bili prihvatljivi, odnosno zakoniti u vezi sa efikasnim vođenjem i okončanjem krivičnog postupka. Kada je u pitanju istraživačka komponenta, u tom segmentu istražitelji-kriminalisti mogu da svojim

[14] S. Karović, „Krivičnoprocesna uloga i položaj tužioca u istrazi u Bosni i Hercegovini (I deo)“, *Izbor sudske prakse* 2/2019, 66–69. S. Karović, „Krivičnoprocesna uloga i položaj tužioca u istrazi u Bosni i Hercegovini (II deo)“, *Izbor sudske prakse* 2019, 65–69.

istražno-dokaznim pristupom pruže značajan doprinos prikupljanju potrebnih dokaza, prikupljanju dodatnih informacija i podataka, vršenju određenih provjera i dr. Također, neophodan je angažman stručnjaka iz oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija, uvažavajući neke nove fenomenološke oblike ispoljavanja kriminaliteta gdje se sajber prostor pojavljuje kao pogodno sredstvo ili zapravo platforma za operacionalizaciju određenih kriminalnih aktivnosti i postizanje kriminalnih ciljeva, te stoga zakonito prikupljanje digitalnih dokaza predstavlja veoma značajan aspekt efikasnog i zakonitog sprovođenja finansijske istrage. Visokotehnološki kriminal pokriva širok dijapazon krivičnih djela čiji se broj konstantno povećava, a organizovani kriminal u vezi sa nekim od krivičnih djela iz domena visokotehnološkog kriminala je sve češća pojava.[15]

Iz naprijed navedenog proizilazi da oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom predstavlja veoma kompleksan zadatak nadležnih krivičnoprocesnih subjekata uslovljen restriktivnim zakonskim uslovima. U fazi klasične istrage, odnosno finansijske istrage prepoznajemo istražno-dokazni značaj privremenih mjera osiguranja, dok trajno oduzimanje imovinske koristi prvenstveno zavisi od ishoda krivičnog postupka, odnosno odluke suda u konačnici. Također, značajno je apostrofirati i značaj proširenog oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom gdje praktično uslovno dolazi do inverzije ili zamjene tereta dokazivanja, te je na taj način zakonodavac poslao jasnu i nedvosmislenu preventivnu poruku da niko ne može zadržati što je na nezakonit način stečeno. Dakle, primjećujemo da je zakonodavac pored redovnog oduzimanja, propisao i prošireno oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u slučaju kada se krivični postupak vodi za krivična djela iz glava XVII, XVIII, XIX, XXI, XXI A i XXII ovog zakona, kada sud može odlukom oduzeti i onu imovinsku korist prihod, profit ili drugu korist iz imovinske koristi za koju tužilac pruži dovoljno dokaza da se opravdano vjeruje da je takva imovinska korist, prihod, profit ili druga korist iz imovinske koristi pribavljena izvršenjem ovih krivičnih djela, a počinilac nije pružio dokaze da je korist pribavljena zakonito.[16]

Shodno naprijed navedenom, primjećujemo da je blagovremeno i efikasno pokretanje i sprovođenje finansijske istrage, te prikupljanje potrebnih dokaza, ključni uslov za oduzimanje imovinske koristi pribavljene

[15] P. Đukić, „Pravni okvir zaštite od visokotehnološkog kriminala u Bosni i Hercegovini – analiza strateških ciljeva i mogućnost usklađivanja sa evropskom strategijom sajber bezbjednosti“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo* 2/2023, 46.

[16] Krivični zakon Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023), čl. 110a, st. 1.

krivičnim djelom u skladu sa restriktivnim zakonskim uslovima, uvažavajući u konačnici odluku suda kojom se konkretna krivična stvar rješava.

4.4. Operativna samostalnost u radu krivičnog pravosuđa

Jedan od ključnih uslova za efikasno otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela, te procesuiranje počinilaca krivičnih djela korupcije visokog nivoa jeste operativna samostalnost u radu krivičnog pravosuđa, preciznije operativna samostalnost nadležnih krivičnoprocesnih subjekata koji postupaju u određenim fazama krivičnog postupka. Rezultati naučnih istraživanja pokazuju da su dominantne karakteristike korupcije njena prikrivenost, visok stepen društvene opasnosti, velika rasprostranjenost, odgovarajući status učinioca, prisutnost zaštite pojedinaca u određenom stepenu, novi pojavni oblici koji su našli povoljne uslove u mnogim oblastima privrednih i vanprivrednih djelatnosti, znatna vrijednost protivpravno stečene imovine, koristoljubivost, otežanost otkrivanja i pribavljanja dokaza i slično.[17] U tom smislu, nadležni krivičnoprocesni subjekti, odnosno prije svega tužilaštvo, sud, policija ali i svi drugi učesnici u krivičnom postupku moraju biti lišeni svih ideoloških, političkih ili nekih drugih predrasuda, te svaki postavljeni krivičnoprocesni zadatak na planu rasvjetljavanja i rješavanja konkretne krivične stvari obavljati savjesno i odgovorno pridržavajući se etičkih principa i svih drugih principa u pogledu demokratskog rada krivičnog pravosuđa koje zagovara civilizovan svijet.

Odluka suda se ne može zasnivati na nezakonitim dokazima iz čega je sasvim jasno da sve preduzete aktivnosti nadležnih krivčnoprocesnih subjekata moraju zadovoljavati procesnu formu i restriktivne zakonske uslove. U tom smislu, svaki oblik procesne nediscipline ili samovoljnog postupanja lica kojima su povjerena ovlaštenja na planu primjene zakona za posljedicu ima negativne rezultate krivičnog pravosuđa, uvažavajući kontrolnu ulogu suda. U fazi istrage kao prve faze prethodnog postupka posebnu pažnju zavređuje zakonito preduzimanje opštih (klasičnih) radnji dokazivanja, a posebno primjena ili izvođenje posebnih istražnih radnji, te je u tom kontekstu zakonodavac propisao materijalnopravni i formalnopravni uslov za primjenu određenih radnji dokazivanja, kako bi se praktično onemogućila samovolja u postupanju, odnosno arbitrarno postupanje, te spriječili različiti oblici zloupotrebe.

Pored navedenog, krivični postupak u Bosni i Hercegovini uključujući sve njegove procesne faze (prethodni glavni postupak), prepoznatljiv je po prisutnoj tendenciji humanizacije koja se neposredno ispoljava u zaštiti

[17] Duško Vejnović, Politička korucpija u Bosni i Hercegovini – narušene moralne vrijednosti, *https://www.defendologija-banjaluka.com/files/4.Pogledi%20dr%20Du%c5%a1ko-%2011%209%2023.pdf,* 28. maj 2026.

osnovnih ljudskih prava i sloboda svakog pojedinca. U vezi s navedenim, posebnu pažnju zavređuje katalog prava osumnjičenog, odnosno optuženog lica kao i univerzalne garancije u krivičnom postupku. Uvažavajući naprijed navedeno, operativna samostalnost u radu nadležnih krivičnoprocesnih subjekata prilikom postupanja u svakom konkretnom slučaju je osnovni princip vladavine prava i demokratskog rada.

U vezi operativne samostalnost nadležnih krivičnoprocesnih subjekata koji postupaju u određenim fazama krivičnog postupka, preciznije lica kojima su povjerena određena ovlaštenja na planu primjene zakona (tužilac, ovlaštena službena lica policije, sud, vještak i drugi učesnici u postupku), neophodno je naglasiti nekoliko bitnih odrednica: 1. jačanje i unaprjeđenje instruktivno-kontrolne djelatnosti u cilju sprječavanja i blagovremenog otkrivanja, odnosno identifikacije određenih nepravilnosti u radu, 2. praktična operacionalizacija, odnosno dosljedna primjena etičkog kodeksa koji definiše principe, odnosno pravila savjesnog i odgovornog postupanja u skladu sa profesionalnim i demokratskim standardima, odnosno principima, 3. obezbijediti neovisan nadzor i kontrolu nad postupcima prijema, odnosno zapošljavanja mladih kadrova kao i sticanje unaprjeđenja u službi, 4. (pre)ispitivanje propisanih (pre)širokih ovlaštenja, odnosno prava i dužnosti tužioca u kontekstu samostalnog i autonomnog donošenja odluka (kontrola od strane suda).

5. ZAKLJUČAK

Otkrivanje postojanja krivičnih djela korupcije visokog nivoa, te prikupljanje dokaza na planu blagovremenog, efikasnog i zakonitog dokazivanja, te utvrđivanja kaznene odgovornosti, odnosno krivice, predstavlja veoma dinamičan, izazovan i kompleksan zadatak nadležnih krivičnoprocesnih subjekata. Naime, zakonodavac je propisao restriktivne zakonske uslove materijalne i procesne prirode, te samim tim postavio i visoke standarde u vezi otkrivanja i dokazivanja ovih specifičnih krivičnih djela. Sitna ili tzv. „bagatelna“ korupcija koja se statistički eksploatiše u statističkim i analitičkim izvještajima ne može biti adekvatan odgovor ili institucionalna državna (re)akcija na korupciju kao društveno negativnu pojavu sa kojom se suočavaju ne samo države u tranziciji kao što je Bosna i Hercegovina i države iz okruženja već i ekonomski razvijene i pravno uređene države u Evropi i svijetu. Međutim, Bosna i Hercegovina je visoko rangirana na ljestvici u pogledu prisutnosti korupcije, što veoma često ističu neovisni nacionalni i međunarodni izvori, tako da suprotstavljanje krivičnim djelima korupcije visokog nivoa zahtijeva adekvatan institucionalni odgovor i reakciju države koja se neposredno ispoljava u efikasnom radu krivičnog pravosuđa. Opštepoznato da je u zadnje dvije decenije uloženo jako puno napora ali i finansijskih sredstava na planu reforme krivičnog

pravosuđa u cilju prije svega efikasne i energične borbe protiv specifičnih oblika organizovanog kriminala i korupcije, te se stoga sa opravdanim razlogom očekuje od krivičnog pravosuđa blagovremeno i efikasno otkrivanje i dokazivanje tzv. „kapitalnih slučajeva“ korupcije, te procesuiranje svih lica bez obzira na njihov politički, društveni ili drugi status, funkciju ili položaj. Dosljednost u borbi protiv korupcije se ne mjeri izradom, sačinjavanjem i usvajanjem strateških i provedbenih antikorupcionih dokumenata (strategija, akcioni plan, provedbeni planovi, planovi integriteta i dr.) već i konkretnom primjenom zakona na planu otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela korupcije visokog nivoa, te postizanja adekvatnih rezultata.

LISTA REFERENCI

Bibliografske reference

1. Aras, Slađana, „Korupcija“, *Pravnik*, Vol. 41, 84/2007;
2. Bošković, Milo, *Kriminološki leksikon*, Matica Srpska, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad 1999;
3. Davidović, Miloš, *Kvalitet i efikasnost procesuiranja visoke korupcije u Bosni i Hercegovini*, Transparency International u BiH, 2024;
4. Đukić, Petar, „Pravni okvir zaštite od visokotehnološkog kriminala u Bosni i Hercegovini – analiza strateških ciljeva i mogućnost usklađivanja sa evropskom strategijom sajber bezbjednosti“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2/23;
5. Karović, Sadmir, „Krivičnoprocesna uloga i položaj tužioca u istrazi u Bosni i Hercegovini (I deo)“, Izbor sudske prakse, 2/2019;
6. Karović, Sadmir, „Krivičnoprocesna uloga i položaj tužioca u istrazi u Bosni i Hercegovini (II deo)“, *Izbor sudske prakse*, 3/2019;
7. Karović, Sadmir, Orlić, Suad, „Otkrivačka, istražna i dokazna uloga ovlaštenih službenih osoba u kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini“, *Policija i sigurnost*, vol. 29, 1–2/2020;
8. Karović, Sadmir, Orlić, Suad, „Uloga i značaj krivičnoprocesnih subjekata u istrazi“, *Godišnjak Pravnog fakulteta*, Godina IX, 9/2025;
9. Klark, Remzi, *Kriminalitet u Americi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, (sa engleskog prevela B. Simeunović-Patić), Beograd 2009;
10. Stojanović, Zoran, Kolarić, Dragana, *Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta, terorizma i korupcije*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2020;
11. Tomić, Zvonimir, *Krivično pravo I –krivično djelo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2007;
12. Vuković, Igor, *Krivično pravo*, Opšti deo, Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, Centar za izdavaštvo, Beograd 2021;

13. Александрович Кабанов, Павел, Магизов, Рустем Робертович, „Рецензия на информационно-аналитический бюллетень:Противодействие коррупции (2024). М.: ИД «Юриспруденция», 2025. 96 с.“, *Социальное управление*, Т. 8, No 1/2026;
14. Майоров, Андрей Владимирович, „Влияет ли цифровизации на виктимизациюв современном обществе?“, *Виктимология*, 2/2022.

Pravni i internet izvori

1. Drugi Izvještaj o primjeni definicija za klasifikaciju predmeta visokog nivoa korupcije i organizovanog kriminala u tužilaštvima i sudovima u BiH, 2021;
2. Duško Vejnović, Politička korupcija u Bosni i Hercegovini – narušene moralne vrijednosti, *https://www.defendologijabanjaluka.com/files-/4.Pogledi%20dr%20Du%c5%a1ko%2011%209%2023*.pdf, 28. maj 2026;
3. Strategija za borbu protiv korucije 2024–2028. i pripadajućeg Akcionog plana za provođenje Strategije za borbu protiv korupcije 2024–2028, Agencija za prevenciju korupcije koordinaciju borbe protiv korupcije, 2024.

Associate Professor Sadmir Karović, LL.D.
Faculty of Law of the University of Travnik
State Investigation and Protection Agency, Bosnia and Herzegovina
Permanent Educator at the Public Institution Center for the Education of Judges and Prosecutors of the Federation of Bosnia and Herzegovina

THE COMPLEXITY OF DETECTING AND PROVING CRIMINAL OFFENCES OF HIGH-LEVEL CORRUPTION – CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Summary

This paper focuses on the detection and proof of high-level corruption crimes, given the restrictive legal conditions that determine the actions of competent entities in terms of clarifying and resolving specific criminal matters. Corruption as a legal and social phenomenon rightly deserves special attention from the scientific, professional, and general public, appreciating that no area of human activity is immune to corruption that gradually and successively destroys society, i.e. the state, and causes incalculable harmful/negative consequences. First of all, certain specificities related to the detection of the existence of a criminal offense, i.e. the col-

lection of initial information indicating the existence of a criminal offense and determining the existence of the evidentiary standard of suspicion necessary for the initiation and conduct of an investigation by the competent prosecutor, are emphasized. In the investigation phase, the author's attention is focused on collecting the necessary evidence, with special emphasis on the aspect of legality, i.e. respecting the catalogue of rights of the suspect, and meeting the evidentiary standard of reasonable suspicion necessary for filing an indictment. In addition to the above, certain issues and dilemmas of a theoretical-practical organizational, investigative and evidentiary nature are emphasized, which relate to the timely, efficient and lawful conduct of the competent procedural subjects in terms of uncovering and proving these criminal offenses. When it comes to the main proceedings, the focus of interest is proving in the narrow sense, i.e. the evidentiary procedure as the central stage of the main trial.

Key words: *Corruption; Uncovering; Proving; Criminal offense; Criminal procedure*.

УДК/UDC351.74:316.774
343.352
ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД / *REVIEW SCIENTIFIC ARTICLE*

Доц. др Гојко Шетка
Асистент Петар Ђукић, МА
Доц. др Предраг Поповић

Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци

МЕДИЈСКО ИЗВЈЕШТАВАЊЕ О КОРУПЦИЈИ И ЊЕГОВЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ НА РАД ПОЛИЦИЈЕ

Битан аспект медијског извјештавања о криминалитету свакако представља и својеврстан притисак који медији врше на полицију у току криминалистичких истрага. Случајеви када медијски притисак може угрозити рад органа за спровођење закона посебно се огледају у сложеним и дуготрајним истрагама коруптивних кривичних дјела, посебно ако су та дјела учињена дјеловањем организованих криминалних група или се односе на тзв. кривична дјела бијелог оковратника. Тема овог рада управо је утицај медијског извјештавања о корупцији и његове импликације на рад полиције. Основни методолошки поступак примијењен у овом раду јесте квалитативна анализа садржаја доступних, одређених новинских чланака, објављених на различитим интернет порталима. Анализирани чланци односе се на медијско извјештавање о оперативној акцији кодног назива „Кластер“, изведеној од стране Државне агенције за истраге и заштиту, у Босни и Херцеговини, дана 21. 2. 2023. године, али и о неким другим кривичним предметима. Узимајући у обзир резултате анализе, покушали смо побројати и класификовати могуће импликације/ефекте на рад полиције у фази истраге. Видјели смо да је начин медијског извјештавања о корупцији веома битан за друштво у цјелини, а посебно за несметано поступање полицијских органа током истраге коруптивних кривичних дјела. Посљедице које неадекватно медијско извјештавање може да произведе су различите, а могу се везати, како за полицијско поступање у конкретним случајевима, тако и за најопштија питања функције полиције у демократском друштву.

Кључне ријечи: Полиција; Функције полиције; Корупција; Медији; Истрага; Јавност.

Гојко Шетка, *gojko.setka@fbn.unibl.org*.
Петар Ђукић, *petar.djukic96@yahoo.com*.
Предраг Поповић, *predrag.popovic@fbn.unibl.org*.

1. УВОД И ДЕФИНИСАЊЕ ПРОБЛЕМА

Веома битна питања за јавну безбједност тичу се начина медијског извјештавања о криминалитету. Један битан аспект извјештавања о криминалитету свакако је и својеврстан притисак који медији врше на полицијске и друге органе формалне социјалне контроле у току криминалистичких истрага. Ово несумњиво може угрозити нормално функционисање ових органа, посебно криминалистичке полиције и тужилаштва. Посљедично, може доћи до угрожавања исхода кривичног поступка у цјелини. Са друге стране, оваква врста притиска може да произведе и позитивне ефекте, поготово ако медије и јавност посматрамо као (неформалне) механизме контроле над радом полиције. Постоје бројна истраживања о медијском извјештавању о полицији и њеном раду, о утицају медијског извјештавања на рад полиције, перцепцију јавности о полицији и перцепцију полиције о медијима и јавности.[1]

Случајеви када медијски притисак може угрозити рад органа за спровођење закона посебно се огледају у сложеним и дуготрајним истрагама коруптивних кривичних дјела, посебно ако су та дјела учињена дјеловањем организованих криминалних група. Изузетно је важно да информације које се, у случајевима корупције, презентују јавности буду тачне, објективне и прецизне.[2] Међутим, неадекватно медијско извјештавање о корупцији довело је до тога да јавност има погрешну или искривљену слику о бројним питањима која се односе на овај значајан проблем у нашем друштву. За велики број заблуда и стереотипа који се односе на корупцију криви су управо медији и њихов начин представљања ове појаве.[1] У контексту овог рада, интересује нас начин на који медији извјештавају о раду субјеката који треба да сузбијају корупцију, прије свега полиције, а посебно у сегменту спровођења најсложенијих криминалистичких истрага. У таквим случајевима, јавност не може стећи праву слику о томе како изгледа процес доказивања коруптивних кривичних дјела и колико времена је потребно полицији да прикупи и анализира све доказе.

[1] J. F. Gauthier, L. M. Graziano, “News media consumption and attitudes about police“, *Journal of Crime and Justice,* 41, 5/2018, 500–517. J. Nix, J. T. Pickett, “Third-person perceptions, hostile media effects, and policing“, *Justice Quarterly,* 37, 3/2020, 392–420. J. M. A. Pitts, “Justice or just us: Media portrayals and the context of police violence“, *Justice Policy Journal,* 19, 1/2022, 1–26.

[2] А. Илић, „Медији и корупција“, Г. П. Илић (прир.), *Корупција: основни појмови и механизми за борбу*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2015, 105–119.

[1] А. Илић, *Медији, криминалитет и судови,* Факултет безбедности, ЈП Службени гласник, Београд 2018, 63-65.

Притисак јавности (оличен у медијском извјештавању) да нека истрага резултира оптужницом и, у коначници, осуђујућом пресудом, може да створи управо супротан ефекат. Полиција, изложена медијском притиску, не стиже да прикупи све потребне доказе или да прикупљене доказе аналитички обради, због чега кривична пријава неће бити потпуна, нити ће истом бити обухваћени сви потенцијални осумњичени. Све то може да резултира неадекватним оптужним актом и, посљедично, проблемима у вези са потврђивањем оптужнице и поступком пред судом.

Циљ рада је да се испита како одабрани медијски текстови представљају истраге корупције и да се, на основу уочених образаца, размотре могуће импликације таквог извјештавања на рад полиције. Због свега наведеног, у овом раду ћемо обрадити феномен тзв. „медијског суђења“ за корупцију након откривања кривичног дјела, односно лишења слободе осумњичених лица. Посебна пажња посвећена је медијском праћењу оперативне акције „Кластер“ од 21. фебруара 2023. године, док су предмети „Индекс“ и „Респиратори“ укључени као упоредни примјери. Рад се заснива на квалитативној тематској анализи намјерно одабраног корпуса медијских текстова, док ће критеријуми избора, аналитички поступак и домети закључивања бити изложени у трећем поглављу.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР: КОРУПЦИЈА И МЕДИЈИ

2.1. Појам корупције и сродни појмови

Појам корупције (зло)употребљава се на различите начине, а кроз историју, од постанка прве друштвене заједнице па до данас, попримао је различита значења и конотације. Ипак, корупција се обично увијек карактерисала као негативна друштвена појава у чијој основи је конфликт јавног и приватног интереса, праћен кршењем правних и/или моралних норми. Дефиницију корупције покушале су понудити различите науке и научне дисциплине, бројне интернационалне и националне организације, научни и стручни ауторитети. Међутим, оно што је сигурно јесте да не постоји једна јединствена и универзална дефиниција корупције која би обухватила све аспекте испољавања овог феномена.[2] Према наводима Варбуртона[3] корупција је „артефакт друштвене и политичке организације и, као таква, представља фено-

[2] Вид. J. S. Albanese, K. Artello, “The Behavior of Corruption: An Empirical Typology of Public Corruption by Objective & Method“, *Journal of Criminology, Criminal Justice, Law & Society,* 20, 1/2019, 1–12.

[3] J. Warburton, „Corruption as a Social Process: From Dyads to Networks“, *Corruption and Anti-Corruption*, 2013, 221.

мен бескрајне сложености“. У наставку рада настојаћемо понудити неке од дефиниција корупције, датих од стране релевантних ауторитета.

Једна од најцитиранијих дефинија корупције јесте она коју је дао Вито Танци, а која гласи: „Корупција постоји када дође до свјесног и намјерног нарушавања принципа непристрасности при одлучивању, и то све у циљу присвајања одређене погодности.“[4] Џереми Поуп корупцију дефинише као „понашање службеника јавног сектора, без обзира на то да ли су политичари или јавни службеници, које им омогућава да се они сами или они који су у њиховој близини нечасно и незаконито богате злоупотребом јавног овлашћења које им је повјерено“.[5] Професор Ђорђе Игњатовић[6] корупцију одређује као криминално понашање код кога се додијељено овлашћење злоупотребљава у циљу прибављања личне користи. Он сматра да су оваква кривична дјела типичан случај дијадичног односа код кога се криминалним сматра, како понашање корумпираног, тако и коруптора (лица које корист даје). Према једној од дефиниција, корупција обухвата скуп свих кажњивих радњи којима носилац одређене државне и друге јавне функције, злоупотребљавајући свој положај и институцију у којој ради, шкоди јавном интересу (којем би морао служити) у толикој мјери и на такав начин, да поткопава повјерење грађана и јавности у друштво и државу.[7] Драган Слипац[8] сублимирајући савремена поимања корупције, наводи сљедеће елементе који је одређују: појава која штети јавном добру, злоупотреба повјерених овлашћења, стицање или тежња за стицањем одређене личне користи, нарушавање принципа непристрасности, девијантно понашање у односу на позицију обављања јавне службе. Дакле, под појмом корупције обично подразумијевамо различите илегалне активности које обухватају давање, односно примање мита, злоупотребу службеног положаја и/или друга коруптивна понашања, како би се остварило одређено право, стекла одређена корист, остварио неки лични интерес и слично. Према ставовима неких аутора, корупција у јавном сектору има далекосежне ефекте на друштво, за разлику од корупције у приватном сектору, која погађа неке људе, док корупција у јавном сектору утиче на

[4] Наведено у: Д. Слипац, *Утјецај корупције на интегритет босанскохерцеговачког друштва и државе*, Удружење „Центар за развој медија и анализе“, Сарајево 2023, 36.

[5] Dž. Poup, *Antikorupcijski priručnik – suprotstavljanje korupciji kroz sistem društvenog integriteta,* Transparency International, Banja Luka 2011, 2.

[6] Ђ. Игњатовић, *Криминологија,* Досије студио, Београд 2011, 121.

[7] Б. Петровић, Г. Мешко, *Криминологија*, Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево 2004, 183–184.

[8] Д. Слипац, 40.

све.[9] У вези с тим, мишљења смо да једна од заблуда које владају у јавности јесте да корупција представља искључиво злоупотребу јавних овлашћења, не узимајући у обзир злоупотребе овлашћења које појединци посједују у приватном сектору. Посебно, треба имати у виду да наведене злоупотребе могу бити у функцији личних циљева или циљева криминалног удружења или групе.

Будући да се, у овом раду, бавимо медијским извјештавањем о корупцији, потребно је направити краћи осврт и на појам „високе корупције“ јер су медији, по природи ствари, највише заинтересовани за овај облик коруптивних активности. Висока корупција (eng. *Grand Corruption*) подразумијева коруптивне активности политичара или високорангираних државних службеника, и то на највишим нивоима провођења државне политике или прописа. Овај феномен може се испољавати и у јавном и у приватном сектору. У првом случају, пружаоци јавних услуга служе као оруђе за политичаре, који остварују корист у виду личних прихода, ојачаних политичких позиција или партијских доприноса. У случају јавно-приватних интеракција, актери из приватног сектора прибјегавају давању мита, како би остварили утицај на тржиште.[10] Висока корупција подразумијева „мањи број моћних играча у незаконитим пословима који укључују велике суме новца“, наводе Албанезе и Артело.[11]

Исто тако, битно је дефинисати и криминалитет бијелог оковратника, јер корупција представља његов најизраженији облик. Криминалитет бијелог оковратника открио је и описао Едвин Сатерленд, дефинишући га као „злочине извршене од стране лица са престижним и високим друштвеним статусом у оквиру занимања која обављају“.[12] Према дефиницији Џејмса Колмана, ову форму криминалне дјелатности можемо означити као „нелегалну или неетичку активност којом појединци или организације повређују повјерене дужности од јавног значаја до чега долази у току професионалног ангажовања лица на високим положајима или са истакнутим друштвеним утицајем, а за рад остваривања личне или организационе добити“.[13] Овдје треба нагласити да се корупција ријетко везује за овај вид криминалитета, усљед чега се занемарују њене важне карактеристике.[14]

[9] J. S. Albanese, K. Artello, 3.

[10] C. Kenny, T. Soreide, “Grand corruption in utilities“, *World Bank Policy Research Working Paper*, 4805, 2008. Д. Слипац, 60.

[11] J. S. Albanese, K. Artello, 3.

[12] А. Илић, (2018), 60.

[13] *Ibid.*, 61.

[14] *Ibid.*

Корупцију можемо посматрати и кроз призму законског описа коруптивних кривичних дјела. Законодавци рестриктивно прописују одређене услове које је неопходно задовољити, како би се одређена активност правно формулисала и схватала као коруптивно кривично дјело.[15] Међутим, корупција као друштвени феномен и социјални процес[16] у перцепцији јавности егзистира независно од рестриктивних норми садржаних у кривичним закони(ци)ма. Како наводе Стојановић и Коларић[17] квалификовање неких поступака као коруптивних и њихова евентуална морална осуда од стране јавног мњења варирају од земље до земље и не подразумијевају обавезно да је ријеч о кривичним дјелима предвиђеним националним кривичним законом. У овом контексту треба разграничити појам корупције од сукоба интереса. Сукоб интереса није инкриминисан, али неки аутори га сматрају „предворјем корупције“.[18] Према Закону о спречавању сукоба интереса у институцијама на нивоу Босне и Херцеговине,[19] сукоб интереса подразумијева ситуацију у којој носилац јавне функције има приватни интерес који као такав утиче, може утицати или се ствара утисак да утиче на законитост, транспарентност, непристрасност и објективност у обављању јавне функције. Дакле, један од проблема свакако је неразликовање случајева који спадају под корупцију од случајева сукоба интереса.[20]

2.2. Неадекватно медијско представљање корупције

Медији корупцији посвећују довољно простора, али често на погрешан начин. При томе, они несумњиво утичу на начин поимања корупције од стране лаичке јавности. Тако се, у перцепцији јавног мњења, нека понашања могу сматрати коруптивним иако то, у кривично-правном смислу, нису (као нпр. сукоб интереса). Са друге стране, јавност може перципирати нека понашања прихватљивим, иако су иста инкриминисана. Дакле, употребом медијских садржаја, јавност неселективно сврстава одређене облике злоупотребе или кршења закона у корупцију, очекујући од надлежних органа, прије свега полиције, да предузму и одговарајуће мјере и радње. Тако је и

[15] С. Каровић, З. Галић, П. Ђукић, „Кривично-правни аспекти корупције у Босни и Херцеговини“, *Социолошки дискурс,* год. 12, 23/34, 47–61.

[16] О корупцији, као социјалном процесу, вид. J. Warburton, 221–237.

[17] З. Стојановић, Д. Коларић, *Кривичноправно сузбијање организованог криминалитета, тероризма и корупције*, Правни факултет, Београд 2020, 208.

[18] Д. Слипац, 244.

[19] Закон о спречавању сукоба интереса у институцијама на нивоу Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине,* бр. 18/2024.

[20] А. Илић, (2018), 64.

мишљење јавности по питању ефикасности рада полиције, у сегменту борбе против корупције, засновано више на медијском представљању, него на објективним чињеницама. Свакако да наведено може проузроковати проблеме полицији, поготово у смислу степена повјерења јавности. Такође, форма у којој медијски конструисана стварност долази до циљане публике веома је битна – вијести, извјештаји, анализе пласиране путем портала, новина, радија, телевизије, сатира и карикатура, блогова, друштвених мрежа.[21] Мишљења смо да највећи утицај на јавност имају вијести и чланци објављени путем интернет портала. Будући да живимо убрзаним животним темпом, мањи број људи прати вијести путем ТВ-а, поготово радија. Већина искориштава мање паузе током радног дана, између свакодневних обавеза, како би „прелистала“ онлајн сајтове и портале читанијих новина.[22] У вези с тим, у емпиријском дијелу рада, представићемо резултате анализе одређеног броја новинских чланака.

Корупција је један од друштвених феномена о којима се веома много пише и говори у медијима. Адекватно медијско представљање корупције поспјешује политичку и корпоративну одговорност и може дјеловати као значајан корективни фактор у друштву, како у демократском свијету, тако и у оним земљама са ограниченом политичком конкуренцијом.[23]Међутим, неадекватно медијско представљање одређених облика криминалне дјелатности, па тако и корупције, може изазвати различите посљедице у друштву и држави. Неадекватно представљање може постојати и у случају кад медији посвећују довољно простора некој форми криминалне дјелатности, али то чине „на погрешан начин и стварају тако искривљену слику тог феномена која лоше утиче на перцепцију јавног мњења“.[24] Такође, „начин на који медији извјештавају о криминалитету генерално утиче и на област контроле криминалитета“.[25] Специфичност области у којој се врше коруптивна кривична дјела (сфера бизниса, осигурања, банкарства, берзе, просвјете), припадност извршилаца највишим друштвеним слојевима и статусима те њихова заштићеност од кривичног про-

[21] U4 Anti-Corruption Helpdesk, *Media and anti-corruption*, Chr. Michelsen Institute, Bergen 2019, 7–12.

[22] Већина портала оставља и могућност анонимног коментарисања од стране читалаца, што отвара простор додатном утицају таквих коментара на перцепцију јавности о темама које су предмет извјештавања.

[23] R. Enikolopov, M. Petrova, K. Sonin, “Social Media and Corruption“, *American Economic Journal: Applied Economics*, 10(1), 2018, 150–174.

[24] А. Илић, (2018), 60.

[25] Б. Бановић, А. Илић, „Медији и организовани криминалитет“, Ј. Костић, А. Стевановић (прир.), *Конференција Финансијски криминалитет и корпција*, Институт за упоредно право, Београд 2019, 162.

гона и кажњавања, отежавају рад полиције, што често потпомажу и медији, неадекватним и сензационалистичким извјештавањем и представљањем. Такође, медији корупцију (као и криминалитет бијелог оковратника у цјелини) често одвајају и другачије презентују јавности од тзв. „правог“ криминалитета (насилнички, имовински, саобраћајни деликти и др.), чиме се умањује његова опасност и штетне посљедице.[26]Са друге стране, ако се ради о познатим личностима као извршиоцима кривичних дјела или о области пословања која је од посебног интереса за јавност, долази до сензационализма и инсистирања на експресном кажњавању. Ово може изазвати далекосежне посљедице, у смислу лажног оптуживања за корупцију, медијског суђења и коначне осуде јавности.[27]

Битан аспект неадекватног медијског представљања корупције тиче се селективног објављивања појединих случајева. Наиме, медији обично инсистирају на оним случајевима корупције који се догађају у осјетљивијим сферама, као што су правосуђе, полиција, здравство или просвјета.[28] Разлог за то је што овакви случајеви више погађају јавност, па су такви садржаји читанији, односно гледанији. Људи су много мање заинтересовани за коруптивна понашања у неким другим сферама, као што су банкарство, берза или осигурање. Тако селектоване теме медији преувеличавају, што изазива све посљедице којима ћемо се бавити у наставку овог рада. Будући да је у нашем фокусу полиција и утицај медија на рад полиције, нужно је нагласити да је полиција перципирана као орган који стоји на првој линији борбе против корупције. Истовремено, корупција у самој полицији није нов ни непознат феномен, па јавност бива посебно узнемирена појавом већих и сложенијих случајева исте, што истовремено умањује вјеру јавности да полиција може успјешно да истражује и пријављује корупцију. У овом контексту, када је ријеч о перцепцији корупције у полицији од стране грађана, корисно је поменути три циклуса истраживања која је спровео сарајевски Центар за сигурносне студије. Први круг истраживања спроведен је 2015. године, када је проценат испитаника[29] који вјерују да је корупција распрострањена у полицији износио 57%. У другом кругу, реализованом 2016. године, дошло је

[26] M. Levi, “White-collar, organised and cyber crimes in the media”, F. Allum, S. Gilmour (Eds.), *Routledge handbook of transnational organized crime,* Routledge 2012, 199–214. А. Илић, (2015), 113. А. Илић, (2018), 59-65.

[27] И. Ђоровић, “Улога медија у борби против криминала и утицај на полицијско поступање“, *Војно дело*, 4/2019, 137–155.

[28] А. Илић, (2018), 64.

[29] Оквир узорка чинили су грађани Босне и Херцеговине који имају 18 и више година и који су, у вријеме истраживања, стално настањени на територији Босне и Херцеговине.

до раста процента за 6%, тако да је проценат грађана са оваквим увјерењем износио 63%. У трећем кругу истраживања (2017. година) проценат испитаника који вјерују да је корупција распрострањена у полицији достигао је вриједност од алармантних 71%.[30]

Као што смо већ и напоменули, медији играју веома важну улогу у процесу формирања ставова јавног мњења, посебно када је ријеч о корупцији, као друштвеном феномену. О значају медија, у том погледу, постоје бројни емпиријски докази. Примјера ради, слобода медија не само да помаже у борби против корупције, већ ствара и позитиван имиџ који може бити од користи, нарочито за развијене земље.[31] Знајући то, владе појединих држава настоје „куповати“ медијску тишину о корупцији кроз стратешко пласирање државних огласа – што су новине добијале више новца од владиних огласа, то су мање извјештавале о корупцијским скандалима.[32] Дакле, значај медија у борби против корупције је несумњив. Међутим, умјесто да јавности приближе тај феномен и представе га у правом свјетлу, медији врло често користе његову важност у јавности за властите циљеве лукративне природе што је, дијелом, и разумљиво. Посебно је неоправдано одвајати корупцију од других облика криминалитета, уз коришћење плеоназама као што су „криминал и корупција“, „борба против корупције и криминала“ и сл.[33] Оно што можемо споменути као примјер позитивног утицаја јесте тзв. истраживачко новинарство. Оно је веома користан, али недовољно искоришћен извор за откривање корупције. Многе информације до којих дођу новинари истраживачи и које исти објаве, могу послужити органима за спровођење закона да открију кривично дјело и иницирају покретање истраге.[34] Међутим, једном када је истрага покренута, полицијски истражитељи се могу суочити са притиском јавности да се предмет што прије оконча, док осумњичени, истовремено, бивају изложени медијском суђењу, о чему ћемо говорити у наставку рада.

---

[30] А. Кржалић, *СТАВОВИ ГРАЂАНА О ПОЛИЦИЈИ – Резултати истраживања јавног мнијења за Босну и Херцеговину,* Центар за сигурносне студије, Сарајево 2017, 19.

[31] A. Brunetti, B. Weder, “A free press is bad news for corruption“, *Journal of Public Economics,* 87, 7–8/2003, 1801–1824; M. Breen, *et. al.*,”Press freedom and corruption perceptions: Is there a link?”, *Politics and Governance,* 8, 2/2020, 287–300.

[32] T. Besley, A. Prat, “Handcuffs for the grabbing hand? Media capture and government accountability”, *American Economic Review,* 96, 3/2006, 720–736. R. Di Tella, I. Franceschelli, “Government advertising and media coverage of corruption scandals“, *American Economic Journal: Applied Economics,* 1, 2/2009, 119–151.

[33] А. Илић, (2018), 65.

[34] OECD, *The role of the media and investigative journalism in combating corruption*, OECD Publishing, Paris 2018, 4.

3. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

Истраживање је конципирано као квалитативна студија медијског представљања истрага коруптивних кривичних дјела. Јединица анализе је појединачни новински чланак објављен на интернет порталу. Корпус анализитаних чланака чини намјерни, критеријумски одабран узорак, а уврштени су текстови о акцији „Кластер“ који омогућавају праћење извјештавања од објаве реализације полицијске акције до каснијих питања о току истраге, као и текстови о предметима „Индекс“ и „Респиратори“, који илуструју сродне обрасце јавног представљања истраге. Избор различитих медија из Босне и Херцеговине и региона омогућава поређење начина на који се издвајају детаљи случаја, именују осумњичени и тумачи протек времена. Критеријум за избор био је непосредна тематска веза текста са наведеним и његова употребљивост за анализу медијског оквира истраге или полицијског поступања.

У раду је кориштено 17 новинских чланака са 11 медијских портала, од којих се 13 односи на случај „Кластер“, три на случај „Индекс“, а један на счучај „Респиратори“. Два додатна извора, саопштење Државне агенције за истраге и заштиту и закључак Сената Универзитета у Бањој Луци, кориштена су за контекстуализацију догађаја. Узорак обухвата портале *Klix.ba*, Српска инфо, Политика, Курир, N1, Ослобођење, Независне новине, Инсајдер, *Pressek*, Глас Шумадије и *Al Jazeera Balkans*. Избор конкретних чланака служи дубљем разматрању наведених примјера, а не статистичком представљању свих медијских извјештаја или свих коруптивних предмета.

При читању сваког текста разматрани су наслов и избор ријечи, представљање осумњичених и институција, позивање на службене и друге изворе, наглашавање појединих детаља, однос према претпоставци невиности и начин приказивања трајања истраге. Текстови су затим упоређени према фази предмета и груписани у теме: почетни публицитет полицијске акције, персонализација и етикетирање, захтјеви за брзим исходом и сумње у ефикасност органа те објављивање података који могу бити штетни за истрагу. Упоредни предмети служе провјери да ли се слични облици представљања јављају и ван предмета „Кластер“, али због малог и намјерно одабраног узорка налази не допуштају генерализацију о учесталости тих образаца. Анализа медијског садржаја сама по себи не доказује да је извјештавање проузроковало одређену одлуку или пропуст полиције те се, стога, у раду разматрају могуће импликације и механизми притиска, а не мјери њихов стварни учинак.

4. МЕДИЈИ И ПОЛИЦИЈА

4.1. Медијско суђење за корупцију и рад полиције

Поступање полиције током истрага коруптивних кривичних дјела не можемо посматрати изоловано од утицаја јавности и медија, који су максимално искористили заинтересованост људи за корупцију. Постоје кривични предмети за које су медији изузетно заинтересовани, а посебно се издвајају одређени случајеви корупције (због специфичности области у којој се врши, због популарности извршилаца и сл.). Тако, примјера ради, *Surrete*[35] говори о три групе разлога на основу којих се јавност посебно заинтересује за неке случајеве. Један од случајева подразумијева различите облике злоупотребе моћи, када је окривљени особа на неком високом друштвеном положају што, у правилу, значи и већу заинтересованост медија. Најчешће се ради о коруптивним кривичним дјелима. Та заинтересованост огледа се у континуираном извјештавању, од откривања кривичног дјела па до окончања кривичног поступка. Такав вид извјештавања у литератури се назива „медијско суђење“. Медијска суђења представљају „социјалну конструкцију одређених кривичних случајева као масовних производа“, а медији, у том смислу, „одабране кривичне случајеве модификују за потребе јавног приказивања које потом масовно промовишу“.[36] *Greer* и *McLaughlin*[37] дефинишу медијско суђење као процес вођен медијима, у којем се појединци осуђују на суду јавног мњења. Дакле, медији масовно и интензивно извјештавају о неком кривичном догађају, што обично почиње откривањем кривичног дјела или лишењем слободе осумњичених лица. Изузимајући земље у којима је, законским путем, ограничено медијско извјештавање у фази истраге, опште је правило да се објављује све што „пролази“ код јавности и изазива пажњу, без обзира на могуће далекосежне посљедице. У фокусу овог рада је управо медијско суђење које почиње још у фази истраге када, под надзором надлежног тужилаштва, највећи дио мјера и радњи предузима криминалистичка полиција.

Методика откривања и доказивања коруптивних кривичних дјела, у смислу сложености и трајања истрага, непознаница је за лаичку јавност, па се код исте може створити слика о томе како полиција недовољно ради на плану откривања тих кривичних дјела и окончања истрага које су у току. Истраге коруптивних кривичних дјела могу бити изузетно сложене и дуготрајне, нарочито уколико су иста учи-

[35] А. Илић, (2018), 124–125.

[36] *Ibid.*, 124.

[37] C. Greer, E. McLaughlin, “Trial by media: Policing, the 24/7 news mediasphere and the politics of outrage”, *Theoretical Criminology,* 15, 1/2011, 23–46.

њена од стране организованих криминалних група, уз искоришћавање правних лица.[38] При томе, озбиљније истраге корупције се не могу замислити без коришћења посебних истражних радњи, поготово прикривених истражитеља и/или информатора.[39] Уколико те радње дају добар резултат и уколико се дође до потребног степена сумње (основи сумње), обично се стичу услови за предузимање истражних радњи као што су претресање, привремено одузимање предмета и, у коначници, лишење слободе осумњичених лица. Битно је напоменути да је ово фаза предистражног поступка у којој је јавност задовољна, а медији масовно извјештавају о изведеној оперативној акцији полиције. Међутим, оно што јавност обично не схвата јесте чињеница да најобимнији дио истраге започиње баш у том процесном тренутку. Испитивање осумњичених, саслушање великог броја свједока, аналитичка обрада привремено одузете документације и довођење у везу са другим доказима, само су неке од радњи чије предузимање може услиједити. Током њихове реализације, обично се појаве и нови докази који могу довести до проширења истраге на друга лица.[40] За све наведено потребно је много времена. Усљед погрешне перцепције, јавност постаје скептична у погледу окончања истраге, што додатно бива потпомогнуто серијама медијских чланака који критикују „спорост“ рада полиције и тужилаштва. Критике, затим, прерастају у притисак (притисак јавности, притисак политике, притисак од стране главног тужиоца и полицијског менаџмента). Оно што се може јавити као посљедица притиска јесте кршење криминалистичког начела темељности и упорности, у смислу да не буду исцрпљене све истражно-доказне могућности у вези с прикупљањем и обезбјеђењем потребних доказа – основане сумње. Такође, може доћи до повреде процесних начела, односно начела кривичног поступка, као што је начело пресумпције невиности.[41] У таквим случајевима, медији преузимају улогу тужиоца, судије и пороте, при чему се објективност често занемарује у корист сензационализма и моралисања. Основна претпоставка,

[38] J. S. Albanese, K. Artello, 6.

[39] Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 65/18, Глава IX.

[40] М. Бошковић, Д. Јовичић, *Криминалистика методика*, Виша школа унутрашњих послова, Бања Лука 2002, 373–396. М. Бошковић, *Организовани криминалитет и корупција*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука 2004, 387–395.

[41] Претпоставка (пресумпција) невиности дефинисана је у чл. 3, ст. 1 Закона о кривичном поступку Босне и Херцеговине: „Свако се сматра невиним за кривично дјело док се правоснажном пресудом не утврди његова кривица.“ EU FRA, 2021.

заправо постаје супротност пресумпцији невиности – „крив док се не докаже супротно“.[42]

Током медијских суђења, обично се износе сви аспекти конкретног случаја, без обзира на њихову релевантност, а често се наглашавају и ванправне околности.[43] Такав случај је и са предметима корупције који, свакако, имају своје специфичности. Све почиње лишењем слободе осумњичених лица, а исти обично заузимају високо мјесто на друштвеној љествици моћи или се баве дјелатношћу која је од посебног интереса за друштво и државу (као нпр. високо образовање). У почетној фази истраге, медији се труде да пронађу и изнесу што више детаља из истраге, као и приватног и професионалног живота осумњичених. Представници тужилаштва и полиције, браниоци, „медијски аналитичари“ из разних сфера (посебно из области у оквиру које је учињено кривично дјело) бивају интервјуисани, при чему износе своје виђење кривичног догађаја. За мишљење се питају чак и обични грађани. У таквим околностима „једноставно је немогуће очекивати да не дође до недозвољеног утицаја на рад суда“.[44] Мишљења смо да, на такав начин, може доћи и до недозвољеног и негативног утицаја на друге актере кривичног прогона – тужилаштво и полицију. У наставку рада, кроз емпиријски дио, покушаћемо сагледати битне аспекте тог утицаја на рад полиције.

4.2. Анализа новинских чланака

Као што смо и навели, основни методолошки поступак примијењен у овом раду јесте квалитативна, тематска анализа садржаја доступних, одређених новинских чланака, објављених на различитим порталима. Између осталих, већина анализираних чланака односи се на медијско извјештавање о оперативној акцији кодног назива „Кластер“, изведеној од стране Државне агенције за истраге и заштиту, у Босни и Херцеговини (у даљем тексту: БиХ), дана 21. 2. 2023. године. Тога дана, на званичном сајту ове полицијске агенције, објављено је да су полицијски службеници, након вишегодишњег рада, на подручју укупно девет градова у БиХ, започели оперативну акцију кодног назива „Кластер“. Наведено је да се претреси врше на осамнаест локација, на адресама девет физичких лица и девет правних лица, због постојања основа сумње да су учињена кривична дјела Организовани криминал из члана 250, Недопуштена трговина из члана 212 и Прање

[42] C. Greer, E. McLaughlin, 27.
[43] А. Илић, (2018), 122.
[44] *Ibid.*, 123.

новца из члана 209 Кривичног закона Босне и Херцеговине,[45] као и одређена коруптивна кривична дјела прописана ентитетским кривичним законима,[46] односно Кривичним законом Брчко дистрикта Босне и Херцеговине.[47/48]

Убрзо након овог, медији су почели објављивати детаље акције. Између осталог, наведено је да је претресено девет високошколских установа, да је привремено одузето 75 досијеа студената те да је лишено слободе једанаест лица.[49] „Хапшења на факултетима због продаје диплома“, гласио је наслов на једном од портала у БиХ.[50] Акција је наишла на одобравање јавности, а детаље су преносили и медији у региону. Тако нпр. београдска „Политика“[51] објављује чланак под насловом: „Акција „Кластер": инспектори глумећи студенте уписали факултет и купили дипломе“. Уз навођење имена осумњичених, „Политика“ наводи да је ријеч о више радника и високих званичника универзитетских и факултетских установа у БиХ, а због сумње у издавање лажних диплома и низ других незаконитости. Портал дневног листа „Курир“ објавио је чланак под насловом: „ДИПЛОМЕ НАПЛАЋИВАЛИ 30.000 ЕВРА: Тужилаштво тражи притвор за пет ухапшених декана, 'школовање' трајало три мјесеца“.[52] Услиједила су

[45] Кривични закон Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18, 46/21, 31/23, 47/23.

[46] Кривични законик Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 64/17, 104/18, 15/21, 89/21, 73/23 и Службени гласник Босне и Херцеговине, бр. 9/24 – одлука Уставног суда Босне и Херцеговине. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације Босне и Херцеговине*, бр. 36/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17, 31/23.

[47] Кривични закон Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко дистрикта Босне и Херцеговине*, бр. 19/2020 – пречишћен текст, 3/2024, 14/2024.

[48] СИПА након вишегодишњег рада проводи оперативну акцију „Кластер“, *http://www.sipa.gov.ba/sr/aktuelnosti/sipa-nakon-vishegodish%D1%9Aeg-rada-provodi-operativnu-akci%D1%98u-klaster/17267*, 13. јун 2024.

[49] Детаљи акције СИПА-е: Претресено девет високошколских установа, заплијењено 75 студентских досијеа*, https://www.klix.ba/vijesti/bih/detalji-akcije-sipa-e-pretreseno-devet-visokoskolskih-ustanova-zaplijenjeno-75-studentskih-dosijea/230221191,* 13. јун 2024.

[50] Велика акција у више градова у Српској: Хапшења на факултетима због продаје диплома, *https://srpskainfo.com/velika-akcija-u-vise-gradova-u-srpskoj-hapsenja-na-fakultetima-zbog-prodaje-diploma/*, 13. јун 2024.

[51] Акција „Кластер": инспектори глумећи студенте уписали факултет и купили дипломе, *https://www.politika.rs/scc/clanak/538917/lazne-diplome-policija-bih*, 13. јун 2024.

[52] ДИПЛОМЕ НАПЛАЋИВАЛИ 30.000 ЕВРА: Тужилаштво тражи притвор за пет ухапшених декана, „школовање“ трајало три месеца, *https://www.kurir.rs/region/bosna-i-hercegovina/4114306/u-akciji-klaster-uhapsili-11-osoba*, 26. јун 2024.

и извјештавања о осумњиченима. Тако је, у чланку портала Српска инфо[53] објављено да су већина професора и декана који су ухапшени у акцији „Кластер“, годинама познати у јавном и политичком животу Републике Српске, а неки од њих су били и кандидати за предсједника. Након акције пренесена је и изјава Главног тужиоца БиХ: „Универзитетске дипломе у БиХ се купују на бензинским пумпама“. Између осталог, исти је изјавио да су се, нажалост, након лишења слободе, у јавности појавили одређени документи који могу наштетити предмету и поступању агенција и тужилаштава. Истакао је како жели скренути пажњу да су се, објавом одређених докумената у јавности, довели у опасност полицијски службеници.[54]

У данима и мјесецима након реализоване оперативне акције, оглашавале су се и званичне институције, као и научна и стручна јавност, представници академске заједнице. Између осталих, огласила се и друга највећа јавна високообразовна установа у БиХ – Универзитет у Бањој Луци, објавом закључака Сената, поводом акције „Кластер“. Наведено ја да „Сенат Универзитета најоштрије осуђује сва незаконита и неморална понашања појединаца и високошколских установа у процесу стицања стручних и академских звања. Овакве појаве, које имају тешке и далекосежне посљедице за друштво и високо образовање, морају бити најоштрије санкционисане.“[55] Исто тако, Министар за научнотехнолошки развој, високо образовање и информационо друштво Републике Српске изјавио је следеће: „Ако је потребно, одузећемо дозволе за рад одређеним високошколским установама“.[56] Такође, шест бањалучких професора, у отвореном писму упућеном академској заједници, подржало је акцију „Кластер“, наглашавајући да би најопасније било да се, из неких разлога, ова озбиљна афера заташка.[57]

---

[53] Кандидати за предсједнике и предсједници странака: Ево ко је све ТРГОВАО ДИПЛОМАМА, *https://srpskainfo.com/kandidati-za-predsjednike-i-predsjednici-stranaka-evo-ko-je-sve-trgovao-diplomama/*, 25. јун 2024.

[54] Кајганић о акцији "Кластер": Универзитетске дипломе у БиХ се купују на бензинским пумпама*, https://www.klix.ba/vijesti/bih/kajganic-o-akciji-klaster-univerzitetske-diplome-u-bih-se-kupuju-na-benzinskim-pumpama/230223076,* 25. јун 2024.

[55] Закључак Сената поводом акције „Кластер“, *https://www.unibl.org/sr/vesti-/2023/03/zakljucak-senata-povodom-akcije-klaster,* 25. јун 2024.

[56] БУДИМИР О АКЦИЈИ "КЛАСТЕР" "Ако је потребно, одузећемо дозволе за рад одређеним високошколским установама", *https://srpskainfo.com/budimir-o-akciji-klaster-ako-je-potrebno-oduzecemo-dozvole-za-rad-odredjenim-visokoskolskim-ustanovama/,* 25. јун 2024.

[57] Бањалучки професори: Најопасније би било да се заташка афера о куповини диплома, *https://n1info.ba/vijesti/banjalucki-profesori-najopasnije-bi-bilo-da-se-zataska-afera-o-kupovini-diploma/,* 26. јун 2024.

Међутим, како је вријеме пролазило, медији су почели да постављају питања о коначном епилогу предмета, критикујући рад полиције и тужилаштва. Реферишући се на акцију „Кластер“, портал дневног листа „Ослобођење“ објавио је серију чланака, у временском периоду од 21. 2. 2023. године до 20. 6. 2024. године. У чланцима објављеним у првих мјесец дана од реализације, слично као и у претходно описаним, износе се похвале на рачун полиције и износи се велики број детаља о осумњиченим лицима и предмету. Тако је, у чланку од 23. 2. 2023. године, објављена и фотографија дипломе која је издата прикривеном истражитељу Државне агенције за истраге и заштиту.[58] Дана 5. 10. 2023. године, на истом порталу је објављен чланак у ком се наводи да је пет факултета из Републике Српске, који су били обухваћени акцијом „Кластер“, и ове године уписало студенте, упркос томе што се против њих води истрага због незаконитог издавања и продаје диплома. Чланак носи наслов: „И Кластер је уписао нову годину, а њихове дипломе су куповане на бензинским пумпама(?!)“.[59] У међувремену, акција „Кластер“ је настављена те је одузета већа количина документације од три високошколске установе у БиХ. Портал „Ослобођење“ писао је и о томе, наводећи да су, због предмета у којима се трговало школским дипломама, истражиоци Тужилаштва и СИПА све вријеме били под притисцима.[60] Такође, на порталу Независних новина, објављен је чланак са насловним питањем: „Зашто полиција плијени доказе 11 мјесеци након акције 'Кластер'?“. У предметном чланку наводи се да тај период није био довољан истражиоцима, па су и протеклих седмица трагали за доказима, због чега се поставља питање да ли су у првом наврату нешто заборавили, или су у међувремену дошли до нових сазнања која треба документовати. „Сада, непуну годину касније, нити се зна колико је спорних диплома, нити да ли је неко за то крив. Оптужница се не назире, а о суђењу да и не говоримо.“, наводи се у чланку. Исти чланак преноси и коментаре једног универзитетског професора, који је навео да овакав рад може оставити простор за сумњу, док један новинар изјављује да „активности које тренутно спроводе припадници СИПА не уливају

[58] Више је корупције него знања на факултетима: Може ли се стати украј трговини дипломама, *https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/vise-je-korupcije-nego-znanja-na-fakultetima-moze-li-se-stati-ukraj-trgovini-diplomama-838169,* 26. јун 2024.

[59] И Кластер је уписао нову годину, а њихове дипломе су куповане на бензинским пумпама(?!), *https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/i-klaster-je-upisao-novu-godinu-a-njihove-diplome-su-kupovane-na-benzinskim-pumpama-897178*, 26. јун 2024.

[60] Може се истраге против трговаца дипломама: Хиљаде материјалних доказа, свједоци, *https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/mnoze-se-istrage-protiv-trgovaca-diplomama-hiljade-materijalnih-dokaza-svjedoci-923819*, 26. јун 2024.

повјерење да би то могло дати неке спектакуларне резултате“.[61] „Помало помпезно медијски попраћени упади полиција у високошколске установе немају, у ствари, још увијек правосудних расплета“, наводи се у чланку објављеном од стране листа „Ослобођење“, дана 20. 6. 2024. године.[62]

Међутим, предмет „Кластер“ није био једини случај у БиХ и региону у којем јасно можемо идентификовати начин извјештавања медија о предметима високе корупције. Веома слична је и афера „Индекс“, у Републици Србији, која је започета 2007. године. Овај случај лишења слободе више десетина лица због „продаје испита/диплома“ дуги низ година био је предмет интензивног медијског праћења. Првостепена пресуда донесена је тек 2019. године, након чега је дјелимично укинута, а предмет враћен на поновно суђење за 16 оптужених лица, што је додатно продужило медијску и друштвену неизвјесност.[63] Примјера ради, наслов на порталу Инсајдера, гласио је: „Случај корупције на факултету познатији као „Индекс”: Пресуда донета после 14 година, али није написана већ 17 месеци“. Када је у питању овај предмет, битно је навести да се у јавности појавило име полицијског службеника који је предузимао одређене истражне радње у предмету, уз нагађања и спекулације о томе да ли је исти имао статус прикривеног истражиоца или не.

Још један илустративан предмет, поготову у смислу повреде пресумпције невиности, односи се на корупцијску аферу „Респиратори“ у БиХ. Ова афера презентована је као један од највећих корупцијских скандала у новијој историји БиХ, који се односи на спорну набавку 100 респиратора из Кине, за потребе Федерације БиХ, током пандемије *COVID-19*. Набавка, вриједна 10,5 милиона КМ, проведена је преко пољопривредног газдинства „Ф.Х. Сребрена малина“, што је одмах изазвало сумњу јавности и покренуло истрагу која је резултирала судским поступком и осуђујућим пресудама за највише федералне званичнике, укључујући премијера Федерације. Случај је интензивно

[61] Зашто полиција плијени доказе 11 мјесеци након акције "Кластер"?, *https://www.nezavisne.com/novosti/hronika/Zasto-policija-plijeni-dokaze-11-mjeseci-nakon-akcije-Klaster/813332,* 26. јун 2024.

[62] Лажне дипломе: СИПА зна гдје је тај Цазин, *https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/lazne-diplome-sipa-zna-gdje-je-taj-cazin-962755И,* 26. јун 2024.

[63] Случај корупције на факултету познатији као „Индекс”: Пресуда донета после 14 година, али није написана већ 17 месеци*, https://www.insajder.net/tema/slucaj-korupcije-na-fakultetu-poznatiji-kao-indeks-presuda-doneta-posle-14-godina-ali-nije-napisana-vec-17-meseci/,* 27. јул 2024. Афера Индекс: Понавља се суђење за 16 осуђених*, https://www.pressek.rs/kragujevac/afera-indeks-ponavlja-se-sudjenje-za-16-osudjenih/*, 27. јул 2024. Ново суђење у афери „Индекс*“, https://www.glassumadije.rs/novo-sudjenje-u-aferi-indeks/*, 27. јул 2024.

медијски праћен. Након првостепене пресуде 2023. године, Уставни суд БиХ је утврдио повреду права на правично суђење због јавних изјава политичких званичника, које нису поштовале претпоставку невиности.[64] Овим је потврђено да „медијско-политички“ притисак може реално задирати у фер поступак.

Предмет високе корупције и криминалитета бијелог оковратника какав је, примјера ради, предмет „Кластер“, изазвао је велико интересовање јавности у Босни и Херцеговини и региону. То је и разумљиво, будући да се ради о класичном примјеру злоупотребе овлашћења које појединци посједују у приватном сектору, и то сектору високог образовања. Кроз примјере анализираних чланака, видјели смо ток медијског извјештавања о случају. Опсежни извјештаји о изведеној акцији доминирали су на самом почетку, уз објаве имена и биографија осумњичених физичких и правних лица, студената чије дипломе се доводе у питање и сл. Приватне високошколске установе, ионако стигматизоване у друштву, наишле су на општу осуду јавности, укључујући и лица повезана са њима. Можемо рећи да је медијско суђење почело већ тада, али како правом, кривичном суђењу није било наговјештаја, почеле су критике на рад полиције и тужилаштва. И након протека више од годину дана од изведене оперативне акције, периодично су се појављивали чланци у којима су постављана питања о исходу акције, уз наговјештаје неке врсте могућег „заташкавања“. Међутим, из садржаја анализираних и других чланака, лаичка јавност није могла и обично не може стећи праву слику о комплексности истраге, па отуда и сумња јавности по питању „судбине“ предмета. Овакве и сличне обрасце могли смо препознати и у другим предметима високе корупције, као што је случај „Индекс“ у Републици Србији или случај „Респиратори“ у БиХ. О ефектима медијског изјештавања о корупцији на рад полиције, посебно оним негативним, управо ћемо говорити у закључном дијелу рада, који слиједи.

5. ЗАКЉУЧАК

На примјеру једног случаја високе корупције, какав је поменути предмет „Кластер“, могли смо сагледати начин извјештавања медија, слијед објављених вијести, али и обрасце који су карактеристични. То су, прије свега, снажан, рани публицитет уз сензационалне наслове и детаље; нормативно етикетирање (нпр. „продаја диплома“) прије правоснажног окончања предмета; дуготрајност и више процесних фаза

[64] Афера ‘Респиратори’: Новалић осуђен на четири, Хоџић на пет, Солак на шест година затвора, *https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2023/4/4/sud-bih-danas-izrice-presudu-u-slucaju-respiratori*, 15. јануар 2025. Радио Слободна Европа, 2024).

(оптужнице, пресуде, укидања и поновљена суђења); притисак на органе гоњења, очекивање експресних резултата и перцепција „спорости“ те ризик за пресумпцију невиности и интегритет истраге (посебно када званичници јавно коментаришу предмете). Такви обрасци, који продукују специфичну медијску конструкцију криминалитета, могу имати разне ефекте на рад полиције у фази истраге уз остваривање дубоког психолошког утицаја на полицијске службенике, обликујући њихове ставове о јавности и ставове јавности о њима, али и осјећај сигурности у обављању посла.[65] Идеално би било када би дјеловање полиције у области контроле криминалитета зависило од објективног стања криминалитета у једном друштву.[66] На тај начин би медији и јавност представљали прави механизам неформалне социјалне контроле над радом полиције. Позитивни ефекти таквог контролног механизма су немјерљиви: „позитиван“ притисак на полицију да открива коруптивна кривична дјела, тачно и правилно извјештавање јавности о раду полиције, истраживачко новинарство, спречавање „заташкавања“ афера унутар полицијских органа и др.[67] Стварност је, међутим, битно другачија, управо због неадекватног медијског представљања корупције, о ком смо говорили у претходним дјеловима рада.

Прво, у најопштијем смислу, на углед полиције у неком друштву може утицати неадекватно представљање корупције, у смислу комплексности и дужине трајања криминалистичких истрага. Под утицајем медија, јавност перципира одређене истраге сувише дугим, приписујући то недостатку воље или стручности на страни полиције, па чак и корумпираности полицијских службеника, посебно руководилаца. При томе, грађани немају свијест о томе колико је радњи (нпр. саслушање великог броја свједока од којих су неки у иностранству, анализа обимне документације и сл.) неопходно предузети како би се поднијела кривична пријава и подигла квалитетна оптужница.

Друго, као што смо већ и навели, конзумацијом медијских садржаја, јавност неселективно сврстава одређене облике злоупотребе или кршења закона у корупцију, очекујући реакцију полиције. Наведено може негативно утицати на степена повјерења јавности у полицију.

Треће, притисак јавности да се неки случај корупције што прије ријеши и добије свој судски епилог може довести до тога да се истрага оконча без узимања у обзир свих доказа и предузимања свих потребних радњи доказивања. Примјера ради, уколико је, од осумњи-

[65] J. F. Gauthier, L. M. Graziano, 512.
[66] Б. Бановић, А. Илић, 162.
[67] И. Ђоровић, 147–149.

чених лица, привремено одузета велика количина пословне документације, потребно је много да се иста и анализира. Затим, анализом документације истрага се проширила и на друга лица. Нестрпљење јавности у наведеном случају и притисак на полицију може резултирати недостатним оптужним актом, којим неће бити обухваћени сви потенцијални извршиоци или који суд неће потврдити.

Четврто, притисак јавности линијски се преноси до криминалистичких истражитеља који раде на предмету. На примјер, главни тужилац притисак преноси на поступајућег тужиоца или на руководиоца полицијске агенције. Даље, притисак трпи руководилац основне организационе јединице полиције, па руководилац унутрашње организационе јединице и, линијом руковођења, поступајући истражитељи (инспектори). То може негативно да утиче на однос полиције и тужилаштва, као и односе унутар саме полицијске агенције.

Пето, постоје случајеви када медији објаве одређене документе из истраге, а њихово доспијеће у јавност може нанијети штету предмету и поступању полиције и тужилаштава. Кроз анализиране чланке видјели смо да је главни тужилац истакао да жели скренути пажњу да су се, објавом одређених докумената у јавности, довели у опасност полицијски службеници. Дакле, неадекватно медијско извјештавање о истрагама корупције може угрозити личну безбједност полицијских службеника.

Дакле, начин медијског извјештавања о корупцији значајан је за друштво у цјелини, а посебно за несметано поступање полицијских органа током истраге коруптивних кривичних дјела. Посљедице које неадекватно медијско извјештавање може да произведе су различите, а могу се везати, како за полицијско поступање у конкретним случајевима, тако и за најопштија питања функције полиције у демократском друштву. Међутим, овом приликом је потребно напоменути да дио проблема о којима смо говорили потиче и од самог поступања полиције у односу на медије. Примјера ради, дио информација које медији пласирају у јавност може потећи и из полицијских извора који су, поред правосудних, најчешћи новинарски извори информисања у области криминалитета.[68] Такође, веома је битан и начин на који полиција (званично) комуницира са медијима и то: постојање специјализованих организационих јединица или службеника за односе са јавношћу, редовно одржавање конференција за штампу, побољшање првог контакта, боља комуникација током значајних случајева и сл.[69]

[68] А. Илић, (2018), 75.

[69] К. Боровец, „Полиција и медији“, *Полиција и сигурност,* 18(1), 2009, 65–84. Т. Кесић, Д. Чворовић „Улога полиције у информисању јавности о поступању у кривич-

У том погледу, мишљења смо да претјерана доминација полицијског наратива није добра, посебно у смислу креирања дискурса у односу на правосудне органе. Неки случај се може завршити другачије него што је јавност очекивала, јер је управо полицијски наратив био доминантан.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Albanese, S. Jay, Artello, Kristine, “The Behavior of Corruption: An Empirical Typology of Public Corruption by Objective & Method“, *Journal of Criminology, Criminal Justice, Law & Society*, 20, 1/2019;
2. Бановић, Божидар, Илић, Александра, „Медији и организовани криминалитет“, Ј. Костић, А. Стевановић (прир.), *Конференција Финансијски криминалитет и корпција*, Институт за упоредно право, Београд 2019;
3. Besley, Timothy, Prat, Andrea, “Handcuffs for the grabbing hand? Media capture and government accountability”, *American Economic Review*, 96, 3/2006;
4. Боровец, Крунослав, „Полиција и медији“, *Полиција и сигурност*, 18, 1/2009;
5. Бошковић, Мићо, Јовичић, Драгомир, *Криминалистика методика*, Виша школа унутрашњих послова, Бања Лука 2002;
6. Бошковић, Мићо, *Организовани криминалитет и корупција*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука 2004;
7. Breen, Michael, et. al., ”Press freedom and corruption perceptions: Is there a link?”, *Politics and Governance*, 8, 2/2020;
8. Brunetti, Aymo, Weder, Beatrice, ”A free press is bad news for corruption“, *Journal of Public Economics*, 87, 7–8/2003;
9. Warburton, John, „Corruption as a Social Process: From Dyads to Networks“, *Corruption and Anti-Corruption*, 2013;
10. Gauthier, Jane Florence, Graziano, M. Lisa, “News media consumption and attitudes about police“, *Journal of Crime and Justice*, 41, 5/2018;
11. Greer, Chrees, McLaughlin, Eugene, “Trial by media: Policing, the 24/7 news mediasphere and the politics of outrage”, *Theoretical Criminology*, 15, 1/2011;
12. Di Tella, Rafael, Franceschelli, Ignacio, “Government advertising and media coverage of corruption scandals“ *American Economic Journal: Applied Economics*, 1, 2/2009;

ним стварима“, *Ревија за криминологију и кривично право*, 2-3/2011, 511–524. Д. Јовичић, Г. Шетка, *Јавна безбједност*, Факултет безбједносних наука, Бања Лука 2020, 246–251. Society of Editors, *Police and the media: Repairing the relationship*, Society of Editors, London 2024, 16–17.

13. Ђоровић, Иван, “Улога медија у борби против криминала и утицај на полицијско поступање“, *Војно дело*, 4/2019.
14. Enikolopov, Ruben, Petrova, Maria, Sonin, Konstantin, “Social Media and Corruption“, *American Economic Journal: Applied Economics*, 10(1);
15. Игњатовић, Ђорђе, *Криминологија*, Досије студио, Београд 2011;
16. Илић, Александра, „Медији и корупција“, Г. П. Илић (прир.), *Корупција: основни појмови и механизми за борбу*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2015;
17. Илић, Александра, *Медији, криминалитет и судови*, Факултет безбедности, ЈП Службени гласник, Београд 2018;
18. Јовичић, Драгомир, Шетка, Гојко, *Јавна безбједност*, Факултет безбједносних наука, Бања Лука 2020;
19. Каровић, Садмир, Галић, Зоран, Ђукић, Петар, „Кривично-правни аспекти корупције у Босни и Херцеговини“, *Социолошки дискурс*, год. 12, 23/34;
20. Kenny, Charles, Soreide, Tina, “Grand corruption in utilities“, *World Bank Policy Research Working Paper*, 4805;
21. Кесић, Тања, Чворовић, Драгана, „Улога полиције у информисању јавности о поступању у кривичним стварима“, *Ревија за криминологију и кривично право*, (2-3/2011;
22. Кржалић, Армин, *СТАВОВИ ГРАЂАНА О ПОЛИЦИЈИ – Резултати истраживања јавног мнијења за Босну и Херцеговину*, Центар за сигурносне студије, Сарајево 2017;
23. Levi, Michael, “White-collar, organised and cyber crimes in the media”, F. Allum, S. Gilmour (Eds.), *Routledge handbook of transnational organized crime*, Routledge 2012;
24. Nix, Justin, Pickett, T. Justin, “Third-person perceptions, hostile media effects, and policing“, *Justice Quarterly*, 37, 3/2020;
25. OECD, *The role of the media and investigative journalism in combating corruption*, OECD Publishing, Paris 2018;
26. Петровић, Борисклав, Мешко, Горажд, *Криминологија*, Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево 2004;
27. Pitts, M. A. James, “Justice or just us: Media portrayals and the context of police violence“, *Justice Policy Journal*, 19, 1/2022;
28. Poup, Džeremi, *Antikorupcijski priručnik – suprotstavljanje korupciji kroz sistem društvenog integriteta*, Transparency International, Banja Luka 2011;
29. Слипац, Драган, *Утјецај корупције на интегритет босанскохерцеговачког друштва и државе*, Удружење „Центар за развој медија и анализе“, Сарајево 2023;
30. Society of Editors, *Police and the media: Repairing the relationship, Society of Editors*, London 2024;

31. Стојановић, Зоран, Коларић, Драгана, *Кривичноправно сузбијање организованог криминалитета, тероризма и корупције*, Правни факултет, Београд 2020;
32. U4 Anti-Corruption Helpdesk, *Media and anti-corruption*, Chr. Michelsen Institute, Bergen 2019.

Правни прописи

1. Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 65/18;
2. Закон о спречавању сукоба интереса у институцијама на нивоу Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 18/2024.
3. Кривични закон Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18, 46/21, 31/23, 47/23;
4. Кривични закон Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко дистрикта Босне и Херцеговине*, бр. 19/2020 – пречишћен текст, 3/2024, 14/2024;
5. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације Босне и Херцеговине*, бр. 36/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17, 31/23;
6. Кривични законик Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 64/17, 104/18, 15/21, 89/21, 73/23 и Службени гласник Босне и Херцеговине, бр. 9/24 – одлука Уставног суда Босне и Херцеговине).

Интернет извори

1. Акција „Кластер": инспектори глумећи студенте уписали факултет и купили дипломе, *https://www.politika.rs/scc/clanak/538917/lazne-diplome-policija-bih*, 13. јун 2024;
2. Афера ‘Респиратори’: Новалић осуђен на четири, Хоџић на пет, Солак на шест година затвора, *https://balkans.aljazeera.net/news/-balkan/2023/4/4/sud-bih-danas-izrice-presudu-u-slucaju-respiratori*, 15. јануар 2025.
3. Афера Индекс: Понавља се суђење за 16 осуђених, *https://www.pressek.rs/kragujevac/afera-indeks-ponavlja-se-sudjenje-za-16-osudjenih/*, 27. јул 2024.
4. Бањалучки професори: Најопасније би било да се заташка афера о куповини диплома, *https://n1info.ba/vijesti/banjalucki-profesori-najopasnije-bi-bilo-da-se-zataska-afera-o-kupovini-diploma/*, 26. јун 2024.
5. БУДИМИР О АКЦИЈИ "КЛАСТЕР" "Ако је потребно, одузећемо дозволе за рад одређеним високошколским установама", *https://srpskainfo.com/budimir-o-akciji-klaster-ako-je-potrebno-*

oduzecemo-dozvole-za-rad-odredjenim-visokoskolskim-ustanovama/, 25. јун 2024;

6. Велика акција у више градова у Српској: Хапшења на факултетима због продаје диплома, *https://srpskainfo.com/velika-akcija-u-vise-gradova-u-srpskoj-hapsenja-na-fakultetima-zbog-prodaje-diploma*/, 13. јун 2024;
7. Више је корупције него знања на факултетима: Може ли се стати украј трговини дипломама, *https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/-bih/vise-je-korupcije-nego-znanja-na-fakultetima-moze-li-se-stati-ukraj-trgovini-diplomama-838169*, 26. јун 2024.
8. Детаљи акције СИПА-е: Претресено девет високошколских установа, заплијењено 75 студентских досијеа, *https://www.klix.ba/vijesti/-bih/detalji-akcije-sipa-e-pretreseno-devet-visokoskolskih-ustanova-zaplijenjeno-75-studentskih-dosijea/230221191*, 13. јун 2024;
9. ДИПЛОМЕ НАПЛАЋИВАЛИ 30.000 ЕВРА: Тужилаштво тражи притвор за пет ухапшених декана, "школовање" трајало три месеца, *https://www.kurir.rs/region/bosna-i-hercegovina/4114306/u-akciji-klaster-uhapsili-11-osoba*, 26. јун 2024;
10. Закључак Сената поводом акције „Кластер“, *https://www.unibl.org-/sr/vesti/2023/03/zakljucak-senata-povodom-akcije-klaster*, 25. јун 2024.
11. Зашто полиција плијени доказе 11 мјесеци након акције "Кластер"?, *https://www.nezavisne.com/novosti/hronika/Zasto-policija-plijeni-dokaze-11-mjeseci-nakon-akcije-Klaster/813332*, 26. јун 2024.
12. И Кластер је уписао нову годину, а њихове дипломе су куповане на бензинским пумпама(?!), *https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/i-klaster-je-upisao-novu-godinu-a-njihove-diplome-su-kupovane-na-benzinskim-pumpama-897178*, 26. јун 2024.
13. Случај корупције на факултету познатији као „Индекс”: Пресуда донета после 14 година, али није написана већ 17 месеци, *https://www.insajder.net/tema/slucaj-korupcije-na-fakultetu-poznatiji-kao-indeks-presuda-doneta-posle-14-godina-ali-nije-napisana-vec-17-meseci/*, 27. јул 2024;
14. Кајганић о акцији "Кластер": Универзитетске дипломе у БиХ се купују на бензинским пумпама, *https://www.klix.ba/vijesti/bih/kajganic-o-akciji-klaster-univerzitetske-diplome-u-bih-se-kupuju-na-benzinskim-pumpama/230223076*, 25. јун 2024;
15. Кандидати за предсједнике и предсједници странака: Ево ко је све ТРГОВАО ДИПЛОМАМА, *https://srpskainfo.com/kandidati-za-predsjednike-i-predsjednici-stranaka-evo-ko-je-sve-trgovao-diplomama*/, 25. јун 2024;
16. Лажне дипломе: СИПА зна гдје је тај Цазин, *https://www.oslob-odjenje.ba/vijesti/bih/lazne-diplome-sipa-zna-gdje-je-taj-cazin-962755И*, 26. јун 2024.
17. Множе се истраге против трговаца дипломама: Хиљаде материјалних доказа, свједоци, *https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/mnoze-se-*

istrage-protiv-trgovaca-diplomama-hiljade-materijalnih-dokaza-svjedoci-923819, 26. јун 2024.

18. Ново суђење у афери „Индекс“, *https://www.glassumadije.rs/novo-sudjenje-u-aferi-indeks/*, 27. јул 2024.
19. СИПА након вишегодишњег рада проводи оперативну акцију „Кластер“, *http://www.sipa.gov.ba/sr/aktuelnosti/sipa-nakon-vishegodish%D1%9Aeg-rada-provodi-operativnu-akci%D1%98u-klaster/17267*, 13. јун 2024.

Assistant Professor Gojko Šetka, LL.D
Assistant Petar Đukić, MA
Assistant Professor Predrag Popović, LL.D.
Faculty of Security Sciences, University of Banja Luka

MEDIA COVERAGE OF CORRUPTION AND ITS IMPLICATIONS FOR POLICE WORK

Summary

This paper examines the impact of media reporting on corruption cases on the functioning of the police, with a particular focus on the phenomenon of “trial by media.” By analyzing media coverage of the police operation *Klaster*, the study highlights how sensationalist reporting and premature judgments can undermine investigative processes, distort public perceptions and place undue pressure on law enforcement agencies. The theoretical framework combines perspectives on high-level corruption, white-collar crime and the role of media freedom in strengthening accountability. The empirical section relies on qualitative analysis of online news articles, identifying patterns of bias, framing and selective reporting. The findings suggest that while investigative journalism can play a vital role in exposing corruption, unbalanced or politically motivated reporting may jeopardize both the presumption of innocence and the integrity of police investigations. The paper concludes with recommendations for improving police–media relations and strengthening ethical standards in reporting, thereby ensuring that the media contribute constructively to anti-corruption efforts.

Key words: *Police; Police Functions; Corruption; Media; Investigation; Public*.

УДК/UDC 343.575
ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД / *ORIGINAL SCIENTIFIC ARTICLE*

Др Младен Јеличић

Виши суд у Шапцу

НЕОВЛАШЋЕНО ДРЖАЊЕ ОПОЈНЕ ДРОГЕ РАДИ ПРОДАЈЕ – СПОРНА ПИТАЊА И ДИЛЕМЕ У ПРАКСИ

Аутор у раду анализира једну од радњи извршења кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246, став 1 Кривичног законика. У уводном делу разматрају се општа обележја наведеног кривичног дела, а потом аутор анализира карактеристике радње извршења неовлашћеног држања опојне дроге ради продаје. Оне се манифестују у два аспекта: субјективном и објективном. Субјективни аспект се испољава у постојању намере да се опојна дрога продаје. Објективни аспект радње извршења односи се на постојање различитих околности попут количине и врсте опојне дроге, начина паковања, реквизита за мерење опојне дроге и слично. Субјективни и објективни елементи кривичног дела представљају предмет доказивања у кривичном поступку, па су сагледани и из процесног аспекта. Посебну пажњу аутор је посветио односу између анализиране радње извршења и радњи извршења кривичних дела неовлашћено држање опојних дрога из члана 246а, став 1 и 2 Кривичног законика. Ове радње односе се на неовлашћено држање опојне дроге у мањој количини за сопствену употребу и неовлашћено држање опојних дрога у великој количини. Обзиром да се ради о питању које је нарочито спорно у судској пракси, аутор је покушао да постави критеријуме разграничења између поменутих кривичних дела. Закључак аутора је да непостојање законских критеријума за разграничење наведених кривичних дела често доводи до неуједначене судске праксе, али да образложење судске одлуке у сваком конкретном случају мора дати одговор на питање зашто је из утврђеног чињеничног стања произашла правна квалификација кривичног дела.

Кључне ријечи: Здравље људи; Опојне дроге; Кривично дело неовлашћено држање и стављање у промет опојних дрога; Неовлашћено држање опојне дроге ради продаје; Неовлашћено држање опојних дрога.

Младен Јеличић, *mladen.jelicic.kaishin@gmail.com.*

1. УВОД

Кривично дело неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246, став 1 Кривичног законика[1] спада у групу кривичних дела против здравља људи. За ову групу кривичних дела се наводи да се ради о делима која су уперена против здравља више особа и представљају опасност за неодређен или велики број особа.[2] Није потребно наглашавати штетност радњи везаних за опојне дроге које представљају друштвено зло у свим државама, па и у Републици Србији. Исправна су схватања да се сузбијање наркоманије остварује пре свега превентивним деловањем с једне стране и васпитним утицајем на младе људе да не узимају ова штетна средства, и с друге стране настојањима да се онемогући неовлашћена производња и растурање наркотичних средстава како би се бар ограничиле фактичке могућности за њихову употребу.[3]

Поменуто кривично дело је често у судској пракси и за разумевање његових обележја, а самим тих и спорних питања која се појављују, неопходно је имати у виду ставове доктрине да су посебни елементи сваког кривичног дела обухваћени у оном делу кривичноправне норме који се назива диспозиција, а укупност свих у диспозицији садржаних околности о којима овиси кажњавање и које одређују правни појам сваког појединог кривичног дела чини законски опис кривичног дела.[4] Општеприхваћено је да биће кривичног дела произлази из законског описа неког кривичног дела и обухвата скуп обавезних обележја која чине посебне појмове појединих кривичног дела.[5] Наравно, сваки кривични поступак је уникатан и води се поводом кривичне ствари, а она је реалан догађај који својим садржајем указује на одређено кривично дело и његовог учиниоца.[6]

Кривично дело неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246, став 1 КЗ чини ко неовлашћено производи, прерађује, продаје или нуди на продају или ко ради продаје купу-

1 Кривични законик – КЗ, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19 и 94/24.

2 Ф. Бачић, З. Шепаровић, *Кривично право посебни део*, треће издање, Народне новине и Правни факултет у Загребу, Загреб 1989, 243.

3 Љ. Лазаревић, *Кривично право Југославије посебни део*, осмо проширено и измењено издање, Савремена администрација, Београд 1995, 271.

4 Ф. Бачић, *Кривично право општи део*, треће измењено издање, Правни факултет у Загребу, Загреб 1986, 139.

5 З. Стојановић, *Кривично право општи део*, двадесет осмо издање, Досије студио, Београд 2022, 104.

6 Д. Димитријевић, *Кривично процесно право*, осмо допуњено издање, Савремена администрација, Београд 1982, 11.

је, држи или преноси или ко посредује у продаји или куповини или на други начин неовлашћено ставља у промет супстанце или препарате који су проглашени за опојне дроге, а предвиђена је казна затвора од три до дванаест година. Већ и површан поглед на биће кривичног дела говори да је у њему садржано више алтернативно предвиђених радњи извршења. Радња извршења је суштина кривичног дела, његова окосница и без ње кривично дело не може да постоји (*nullum crimen sine actione*), другим речима, радњом се изражава чињенични, физички супстрат кривичног дела и преко радње кривично дело добија димензију реалне, објективне појаве у спољном свету.[7]

У овом раду ми ћемо се бавити само једном од алтернативно предвиђених радњи извршења кривичног дела и то оном која изазива највеће недоумице у судској пракси – неовлашћено држање опојне дроге ради продаје. Зато је потребно размотрити кључне аспекте ове радње извршења.

2. КАРАКТЕРИСТИКЕ РАДЊЕ ИЗВРШЕЊА НЕОВЛАШЋЕНОГ ДРЖАЊА ОПОЈНЕ ДРОГЕ РАДИ ПРОДАЈЕ

Радња извршења овог облика кривичног дела испољава се у два аспекта: субјективном и објективном.

У погледу субјективног аспекта, треба указати на ставове доктрине да иако намера није изричито унета у законски опис, она је ипак неопходна код неких облика радње извршења. Наиме, куповина, држање и преношење опојне дроге мора се вршити ради продаје, што значи да код учиниоца мора постојати намера да то чини у циљу продаје. Истиче се да се ово субјективно обележје по правилу утврђује посредно преко објективних околности конкретног случаја.[8]

Објективни елементи радње извршења односе се на постојање различитих околности попут пронађене количине и врсте опојне дроге, начина паковања, реквизита за мерење опојне дроге, амбалаже за паковање, новца који потиче од реализоване продаје, контаката и комуникација који указују на намеру продаје опојне дроге, да ли је учинилац корисник опојне дроге и слично.

Субјективни и објективни аспект радње извршења кривичног дела чине једну целину и само када су оба елемента остварена кривично дело постоји. Одсуство било којег од ових елемената може указивати

7 Н. Делић, *Нова решења општих института у Кривичном законику Србије*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009, 17.

8 З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, тринаесто измењено издање, Службени гласник, Београд 2024, 857.

на други облик радње извршења кривичног дела, или на друго кривично дело, о чему ће више речи бити у наставку. С тим у вези, потребно је анализирати наведена битна обележја кривичног дела у њиховом јединству.

У погледу субјективног елемента, прво треба подсетити на ставове доктрине да питање разграничења намере и умишљаја представља чест камен спотицања судова који често изједначавају ове појмове иако за такав поступак нема оправдања. Намера је субјективна чињеница која се мора доказати увек када је предвиђена бићем кривичног дела, док умишљај представља правни закључак суда у погледу тога да ли је окривљени био свестан свих елемената кривичног дела и шта је хтео да постигне својом радњом, а да би донео закључак о облику кривице, суд мора да утврди одлучне субјективне чињенице које се односе на свест и вољу учиниоца.[9] О односу умишљаја и намере говоре и теоријска становишта да понекад, закључак о постојању хтења последице може да се извуче из постојања неког обележја субјективне природе које појачава представу учиниоца о последици кривичног дела. Тада се ради о томе да је кривично дело извршено у одређеној намери, или да је руковођено одређеним мотивима.[10]

Обзиром да су чињенице практичног живота премисе свих правних судова,[11] закључак суда о постојању намере да се опојна дрога неовлашћено држи ради продаје мора се заснивати на утврђеном чињеничном стању. Када се узме у обзир да одредба члана 83, став 1 Законика о кривичном поступку[12] дефинише предмет доказивања прописујући да су то чињенице које чине обележје кривичног дела, или од којих зависи примена неке друге одредбе кривичног закона, као и чињенице од којих зависи примена одредаба кривичног поступка, јасно је да постојање намере, као битног обележја кривичног дела, мора бити доказано.

С друге стране, у објективним елементима кривичног дела садржани су и субјективни елементи: намера, мотив, свест, који начину извршења кривичног дела дају посебну боју и тон, тачније одређују садржај и значење понашања као знака помоћу кога је остварено

9 В. Бајовић, *Процесноправни значај општепознатих чињеница и чињеница утврђених у правноснажним судским одлукама*, докторска дисертација, Правни факултет у Београду, Београд 2014, 56–60.

10 Б. Чејовић, *Кривично право у судској пракси, прва књига, општи део*, Југословенски завод за продуктивност рада, Београд 1985, 123.

11 Н. Краљевић, *Предмет и смисао права*, Издање француско-српске књижаре А.М. Поповића, Београд 1940, 37.

12 Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/11, 101/11,121/12,32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21 и 62/21.

предметно кривично дело.[13] Дакле, на пољу објективних околности мора се тражити и субјективни елемент који се огледа у намери – неовлашћено држање опојне дроге мора бити ради продаје.

3. СУБЈЕКТИВНИ И ОБЈЕКТИВНИ ЕЛЕМЕНТИ КРИВИЧНОГ ДЕЛА КАО ПРЕДМЕТ ДОКАЗИВАЊА

Основ судске одлуке представља утврђено чињенично стање.[14] До њега се долази спровођењем доказног поступка и то предлагањем, извођењем и оценом доказа.[15] Чињеница и доказ, у процесном смислу су нераздвојно повезани и условљени, јер нема чињенице без доказа, а сваки доказ потврђује неку чињеницу.[16]

Као чињенични основ пресуде, у одредби члана 419 ЗКП се наводи да суд заснива пресуду само на доказима који су изведени на главном претресу[17] и да је суд дужан да на основу савесне оцене сваког доказа појединачно и у вези са осталим доказима изведе закључак о извесности постојања одређене чињенице. Обзиром да одредба члана 15, став 2 ЗКП прописује да је терет доказивања оптужбе на тужиоцу, јасно је да се закључак о субјективним и објективним елементима радње извршења кривичног дела које разматрамо, мора темељити на доказима које је дужан да обезбеди јавни тужилац. При томе, потребно је имати у виду одредбу члана 16, став 4 ЗКП у којој је наведено

13 М. Карановић, *Утврђивање виности у кривичном поступку*, Привредна штампа, Београд 1982, 98.

14 Релевантно чињенично стање, на које је примењено кривично и процесно право, налази се само у изреци пресуде, а у образложењу пресуде се износе прво докази који то чињенично стање потврђују и друго, околности које су утицале на одмеравање одређене казне. На крају су изнети и разлози за доношење свих других одлука садржаних у диспозитиву пресуде. З. Јекић, *Докази и истина у кривичном поступку*, Правни факултет у Београду, Београд 1989, 46.

15 Радње „прикупљања“ и „извођења“ доказа, као најважније за доказивања чињеница (обзиром да их Законик посебно издваја), могу се предузети на два начина: а) на начин предвиђен у складу са одредбама Законика и б) на други законит начин који може бити сваки начин који би био сагласан закону, или макар не би смео бити у супротности са изричитим законским правилима, уједно „погодан“ за утврђивања чињеница у кривичном поступку. На тај начин се редовно могу утврдити одређене релевантне чињенице. В. Вучинић, *Организовани криминалитет, корупција и посебно тешка кривична дела - доказивање*, прво издање, Пословни биро, Београд 2015, 122.

16 Б. Петрић, *Коментар Закона о кривичном поступку*, Графосрем, Шид 1982, 801.

17 Нови Законик је као један од новитета на пољу доказа и доказивања, поставио и јасну границу између оних доказа које је предложио тужилац, затим, оних које је предложила одбрана и, најзад, оних чије је извођење одредио суд, и то изузетно, по службеној дужности, што је посебно значајно код редоследа постављања питања и других правила извођења тог доказа. В. Вучинић, А. Трешњев, *Приручник за примену законика о кривичном поступку*, прво издање, Пословни биро, Београд 2013, 273.

да суд пресуду може засновати само на чињеницама у чију је извесност уверен, док се под извесношћу сматра закључак о несумњивом постојању или непостојању чињеница заснован на објективним мерилима расуђивања.[18]

Све наведено јасно указује да се на јавном тужиоцу на којем је терет доказивања налази изазован задатак доказивања обележја овог кривичног дела. За разумевање потребног доказног стандарда, треба имати у виду и судску праксу.

У појединим судским одлукама је констатовано постојање више објективних елемената о којима смо напред говорили као услов за постојање предметног кривичног дела. Пример за то је пресуда Апелационог суда у Београду Кж.1 273/26 од 16.04.2026.године[19] у којој је наведено да у ситуацији када је код окривљеног пронађено 13 пакетића са опојном дрогом марихуаном укупне нето масе 44,68 грама, на пакетићима су пронађени ДНК трагови окривљеног, опојна дрога је била спакована на начин карактеристичан за уличну продају, код окривљеног је пронађена и вагица за прецизно мерење, у телефону комуникација која се односи на трговину наркотицима, из обављеног вештачења следи да окривљени није зависник од употребе опојне дроге марихуане, правилно је првостепени суд закључио да у конкретном случају постоји такав низ чињеница које су утврђене на основу изведених доказа и чврсто и логично су повезане, те представљају комплетну и коначну слику критичног догађаја и са пуном сигурношћу упућују на једини могући закључак да је окривљени С. А. предметну опојну дрогу држао неовлашћено ради даље продаје, а не искључиво ради сопствене конзумације.

У појединим случајевима постојање и мање објективних елемената може довести до истог закључка. У пресуди Апелационог суда у Београду Кж1 587/21 од 14.07.2021. године истакнуто је да када су код окривљеног пронађени опојна дрога марихуана у количини од близу 200 грама, а уз њу и опојна дрога амфетамин, две вагице за прецизно мерење на којима су нађени трагови амфетамина, кокаина, МДМА, ТХЦ и кофеина, при чему је окривљени незапослено лице и не може да приушти толику количину опојне дроге за сопствену употребу, а при томе није зависник од употребе опојних дрога, јасно је да је опојну дрогу држао ради даље продаје.

[18] ЗКП, чл. 2, ст. 1, тач. 20.

19 Извор: Инг про прописи, електронско издање, база судске праксе. И остале пресуде наведене у овом раду (изузев оних код којих ће бити посебно назначен извор) потичу из истог извора.

Одсуство објективних елемената кривичног дела, у већој или мањој мери, утиче на коначан закључак о постојању кривичног дела. За разлику од претходно наведених пресуда, где је констатовано више околности које су несумњиво указивале на намеру да се опојна дрога држи ради продаје, постоје и судске одлуке у којима је дефицит објективних елемената довео до другачије правне квалификације. У пресуди Апелационог суда у Београду Кж.1 368/21 од 10.05.2021. године наведено је да је правилно првостепени суд нашао да количина од 59,91 грама канабиса, одузета од окривљеног, који марихуану користи од 15. године живота тако што је конзумира сваки други дан један до два грама, а која конзумација је имала карактер навике односно злоупотребе а не клиничка обележја токсикоманске зависности, није довољна за несумњив закључак да је иста била намењена даљој продаји. Наглашено је да код окривљеног нису пронађени предмети који уобичајено служе паковању дроге, као што су пвц кесице или слична амбалажа, односно амбалажа у коју би евентуално упаковао опојну дрогу. Тужилаштво није предложило ниједног сведока, евентуалног купца опојне дроге, а ни дрога која је од окривљеног одузета није била размерена у пакетиће како је то уобичајено приликом припреме опојне дроге за продају, већ је иста била размерена у шест пакетића који су били потпуно различитих грамажа и то појединачних нето маса 4,45 грама; 4,48 грама; 8,96 грама; 1,01 грам; 33,36 грама, као и 7,65 грама. Потом, у пресуди је наведено да у одсуству других доказа који би потврдили наводе оптужбе, чињеница да је код окривљеног пронађена електронска вагица, сама за себе није довољна за закључак да је предметна опојна дрога била намењена даљој продаји. Другостепени суд је истакао да је на правилно и потпуно утврђено чињенично стање, правилно првостепени суд применио кривични закон када је нашао да се у радњама окривљеног АА стичу сва битна обележја кривичног дела неовлашћено држање опојних дрога из члана 246а, став 1. КЗ.

Као пример за непостојање доказа да је опојна дрога намењена даљој продаји је и образложење пресуде Апелационог суда у Београду, Кж1 538/21 од 26.07.2021. године. У истој је наведено да када је код окривљеног пронађена опојна дрога хероин укупне нето масе 39,546 грама, али није пронађен ниједан предмет који указује на то да се окривљени бавио продајом опојне дроге, односно који би могао користити за даљу продају предметне опојне дроге - вагица за прецизно мерење, неки прибор за размеравање опојне дроге, амбалажа за евентуално паковање опојне дроге, списак евентуалних дужника или купаца, не може се извести закључак да је опојну дрогу неовлашћено држао ради продаје. И у пресуди Апелационог суда у Крагујевцу

Кж.1 87/21 од 02.03.2021. године је наведено да паковање и конкретна количина по самом аутоматизму не значе да је опојна дрога била намењена продаји, између осталог и зато што нису пронађени никакви "реквизити" уобичајени у дистрибуирању: вагица, списак потенцијалних купаца, попис лица којима је дрога продата, празне кесице или друга амбалажа у коју би се паковале појединачне дозе намењене продаји, износ новца за који је опојна дрога продата, затечени купци, одређена количина новца, постојање комуникације са потенцијалним купцима, а нарочито не идентитет купца.

Из наведених примера из судске праксе произилази да су објективни елементи кривичног дела суштински параметар за утврђивање кључног субјективног елемента – намере да се опојна дрога неовлашћено држи ради продаје. Њихова квантитативна експресија, испољена кроз већи број тих елемената, који се помињу у цитираним пресудама, даје основа за поуздан закључак да постоји наведена намера. Дефицит ових објективних параметара имплицира недоказаност радње извршења кривичног дела. Међутим, врло често у судској пракси, а што произилази из цитираних пресуда, утврђује се постојање другог кривичног дела – неовлашћено држање опојних дрога из члана 246а КЗ.

4. НЕОВЛАШЋЕНО ДРЖАЊЕ ОПОЈНИХ ДРОГА – КЉУЧНИ ЕЛЕМЕНТИ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Одредбом члана 246а, став 1 КЗ прописано је да ко неовлашћено држи у мањој количини за сопствену употребу супстанце или препарате који су проглашени за опојне дроге, казниће се новчаном казном или затвором до три године, а може се ослободити од казне. Ставом 2 истог члана прописано је да ко неовлашћено држи у великој количини супстанце или препарате који су проглашени за опојне дроге, казниће се затвором од три до десет година.

У погледу односа између кривичног дела из члана 246, став 1 КЗ и поменута два облика кривичног дела из члана 246а КЗ, прво треба нагласити да је суду дозвољено да сходно резултату доказног поступка, окривљеног осуди за неко од ових кривичних дела и да не долази до повреде идентитета пресуде и оптужбе. У доктрини се наглашава да је *ratio* идентитета пресуде и оптужбе тројак и састоји се у овлашћењу тужиоца да одређује предмет и границе судског поступка и пресуде, праву оптуженог да путем садржаја оптужнице буде унапред упознат са делом за које ће му се судити и за које може бити осуђен, како би могао темељито припремити своју одбрану и импера-

тиву објективности суда.[20] Указује се да формулисање оптужбе и њено предочавање оптуженом, пре излажења на главни претрес, губи свој разлог ако суд може да суди без формулисања нове формалне оптужнице односно измене или допуне првобитне оптужнице, узимајући за чињеничну основицу своје пресуде једну од многобројних чињеничних конструкција које се могу извући из стања изложеног на главном претресу.[21]

Да у случајевима оптужбе за кривично дело из члана 246, став 1 КЗ, а осуде за кривично дело из члана 246а, став 1 или 2 КЗ нема повреде идентитета пресуде и оптужбе, јасно је и из судске праксе. Врховни касациони суд је у пресуди Кзз. 1472/21 од 26. 01. 2022. године истакао да када се има у виду да суд није везан правном оценом кривичног дела из оптужбе а да је окривљени оглашен кривим за неовлашћено држање исте количине опојне дроге која му је оптужним актом стављена на терет, тада означавање у пресуди да се ради о великој количини опојне дроге (што је фактичко питање у сваком конкретном случају) и изостављањем навода оптужења да је опојна дрога неовлашћено држана ради продаје, није нарушен објективни идентитет оптужбе и пресуде јер таквим поступком суд није прешао границе чињеничног основа оптужнице. Ово стога што је чињенични основ оптужбе - неовлашћено држање 196 таблета опојне дроге екстази, па у ситуацији када суд нађе да та количина опојне дроге није намењена продаји већ да се ради о великој количини опојне дроге, суд је овлашћен да држећи се већ утврђеног чињеничног основа оптужбе изврши наведену чињеничну измену као и измену правне оцене дела у корист окривљеног (лакше кривично дело) и тиме не поступа супротно одредби члана 420 ЗКП.

За постојање кривичног дела из члана 246а, став 1 КЗ потребно је да буду кумулативно испуњена два услова: објективни, који се односи мању количину супстанци или препарата који су проглашени за опојне дроге и субјективни - да се исте неовлашћено држе за сопствену употребу. Дакле, код оба кривична дела – из члана 246, став 1 КЗ и члана 246а, став 1 КЗ, намера као субјективна чињеница пресудно утиче на правну квалификацију. О томе се изјаснио и Врховни касациони суд у пресуди Кзз. 436/21 од 22.04.2021. године наводећи да намера за продају није само елеменат кривичног дела из члана 246, став 1 КЗ, него и обележје које, код мање количине опојне дроге, раз-

20 М. Грубиша, *Кривични поступак Поступак о правним лековима*, Информатор, Загреб 1987, 84–85.

21 Т. Васиљевић, *Систем кривичног процесног права СФРЈ*, треће измењено и допуњено издање, Савремена администрација, Београд 1981, 419.

граничава то кривично дело од кривичног дела из члана 246а, став 1 КЗ.

С друге стране, за постојање кривичног дела из члана 246а, став 2 КЗ није од значаја сврха неовлашћеног држања супстанци или препарата који су проглашени за опојне дроге, већ њихова количина, односно да је реч о „великој количини“, што је фактичко питање које суд процењује у сваком конкретном случају, нагласио је Врховни суд у пресуди Кзз. 27/24 од 25.01.2024.године.[22]

Дакле, законодавац, али и судска пракса, нису поставили прецизне и јасне критеријуме о питању мање или веће количине опојне дроге. У доктрини се указује да код процене да ли се ради о мањој количини треба узети у обзир врсту опојне дроге, а један од критеријума јесте колико је одређене врсте опојне дроге потребно просечном конзументу те дроге за неколико дана.[23]

5. ЗАКЉУЧАК

Из свега наведеног могу се извући одређени закључци који представљају смернице за решавање спорних питања која се појављују у судској пракси. Ипак, обзиром на законску регулативу анализираног облика кривичног дела неовлашћена производња и стављање у про-

22 У пресуди истог суда Кзз. 277/25 од 05.03.2025. године наведено је да не постоји општеприхваћено правно схватање о томе која тачно количина опојне дроге, између осталих и опојне дроге марихуане, се сматра великом количином опојне дроге код кривичног дела неовлашћено држање опојних дрога из члана 246а, став 2 КЗ, већ у сваком конкретном случају, а узимајући у обзир све релевантне околности тог конкретног случаја, суд цени да ли се ради о великој количини опојне дроге или не.

23 З. Стојановић, (2024), 861. У пресуди Вишег суда у Шапцу 4К. 62/24 од 10.07.2025. године (архива аутора) која је потврђена другостепеном пресудом, образложено је на који начин је суд утврдио да се ради о мањој количини опојне дроге. Наведено је да уколико се има у виду да је оптужени изјавио да је опојну дрогу конзумирао и у количини од 3–4 грама, а понекад и до 5 грама дневно, долази се до закључка да би количина од 35,29 грама опојне дроге марихуане која је пронађена код оптуженог, њему била довољна за период од 7 до 11 дана, у ситуацији када би је оптужени користио само за сопствену употребу и не би је делио са познаницима. Вештак је објаснио да је оптужени кроз временски период могао да користи веће количине опојне дроге и да се ради о повећању толеранције на психоактивну супстанцу. При томе се изјаснио да је предметна количина од 35,29 грама оптуженом давала сигурност у погледу разумног периода за који би био обезбеђен. Када се има у виду да све ове чињенице треба посматрати кроз призму констатације вештака да је оптужени озбиљан зависник од опојне дроге марихуане, сасвим је логично да је код њега постојала изражена жеља, услед повећања толеранције на употребу марихуане, да у већој мери користи опојну дрогу. По уверењу суда предметна количина опојне дроге од 35,29 грама, чак и ситуацији када би оптужени користио 2 грама дневно њему би била довољна за одређени разуман период, због чега се може сматрати да је иста била намењена за сопствену употребу.

мет опојних дрога из члана 246, став 1 КЗ и блиских облика кривичног дела неовлашћено држање опојних дрога из члана 246а, став 1 и 2 КЗ, којој недостају јасни и прецизни критеријуми разграничења између ових кривичних дела, није могуће поставити општа и увек примењива правила. У сваком конкретном случају, сходно свим околностима и резултату доказног поступка, мора се вршити процена под коју правну квалификацију се може подвести утврђено чињенично стање.

Пре свега, постојање намере да се опојна дрога неовлашћено држи ради продаје, као субјективне чињенице и обележја кривичног дела из члана 246, став 1 КЗ, мора бити доказано. Иако је намера део психичког апарата учиниоца, неовлашћено држање опојне дроге ради продаје мора бити на одређен начин материјализовано и испољено у спољном свету кроз одређене активности окривљеног из којих се може извући закључак да он поступа с тим циљем, односно да је фокус његових активности усмерен на будућу продају опојне дроге, коју он има у плану. С тим у вези, објективни елементи кривичног дела попут врсте и количине опојне дроге, начина паковања, проналаска ваге за прецизно мерење, одговарајуће амбалаже за паковање опојне дроге, контаката и садржине комуникације која указује на планирану продају опојне дроге, новца који потиче од раније продаје, списак потенцијалних купаца или евиденција ранијих продаја, приходи окривљеног сагледани у контексту финансијских могућности да набави пронађену количину опојне дроге, али и чињеница да ли је окривљени зависник од коришћења опојне дроге, какве су његове личне и породичне прилике итд, сагледани појединачно и у међусобној вези, могу дати основ за закључак да ли је опојна дрога неовлашћено држана ради продаје. Исто тако, чистоћа опојне дроге код појединих врста, значајна је за њену вредност јер се неке опојне дроге разблажују и у том стању продају. Проналазак средстава за разблаживање може указивати на намеру да се опојна дрога држи ради продаје. Свакако да постојање више наведених елемената доприноси снажнијем закључку[24] да постоји намера продаје опојне дроге, али то не мора увек бити случај. Некада и мањи број објективних околности даје основ за закључак о постојању наведене намере.

Дефицит објективних елемената кривичног дела повећава вероватноћу да се ради о неком од облика кривичних дела неовлашћено

24 Закључивање, у свом најосновнијем облику, представља групу исказа од којих се за један или више њих (премисе) тврди да пружају подршку једном од других исказа, или разлоге за веровање у њега (закључак). Премисе су искази који износе разлоге или сведочанство, а закључак је исказ за кога се тврди да га сведочанство поткрепљује или имплицира. Закључак је исказ за кога се тврди да следи из премиса. П. Харли, *Кратак увод у логику*, Завод за уџбенике, Београд 2012, 1–2.

држање опојних дрога из члана 246а, став 1 или 2 КЗ. Уколико се не може утврдити постојање намере да се опојна дрога неовлашћено држи ради продаје, битно је анализирати да ли пронађена количина опојне дроге спада у мању или већу количину. При томе је неопходно имати у виду и врсту опојне дроге. На тржишту опојне дроге цена је битан фактор, тако да није исто да ли је, на пример, пронађена опојна дрога кокаин која је изузетно скупа или опојна дрога марихуана која је далеко јефтинија. Нужно је размотрити и количину могућег конзумирања опојне дроге јер се поједине опојне дроге конзумирају у мањим количинама због њиховог изузетно јаког дејства. У таквим случајевима, наизглед мање количине заправо представљају велику количину. За процену да ли се ради о великој или малој количини опојне дроге (или супстанци која је проглашена за опојну дрогу) важно је анализирати да ли је окривљени конзумент или зависник од употребе опојне дроге и у ком степену и колике су његове дневне потребе за опојном дрогом. У погледу утврђивања ових чињеница, значајан је налаз и мишљење вештака. Наравно, мора се узети у обзир и количина пронађене опојне дроге јер и сама ова чињеница, сама за себе, понекад несумњиво може указати да се ради о великој количини. У том случају, ако није доказана намера да се опојна дрога неовлашћено држи ради продаје, постојаће кривично дело из члана 246а, став 2 КЗ. За ово кривично дело сврха неовлашћеног држања опојне дроге није битно обележје и оно постоји када се ради о великој количини и неовлашћеном држању супстанци или препарата који су проглашени за опојне дроге. Све напред наведене околности морају се ценити за утврђивање елемената поменутог кривичног дела, које ће постојати у следећим случајевима: а) ради се о великој количини опојне дроге или супстанци које су проглашене за опојне дроге; б) није доказано постојање намере да се та количина држи ради продаје и в) чињенично стање указује да не постоје елементи кривичног дела из члана 246а, став 1 КЗ.

Из наведеног даље произилази да је предмет доказивања и утврђивање субјективне чињенице да ли се опојна дрога неовлашћено држи за сопствену употребу, што је обележје кривичног дела из члана 246а, став 1 КЗ. Ако пронађена количина опојне дроге превазилази потребе окривљеног за конзумацијом у одређеном разумном временском периоду (тај временски период такође представља фактичко питање), дакле, ради се о великој количини, или окривљени није конзумент опојних дрога, неће постојати кривично дело из члана 246а, став 1 КЗ јер нису испуњена два битна елемента овог кривичног дела: а) не ради о мањој количини опојне дроге и б) не постоји неовлашћено држање за сопствену употребу. При томе, не треба занемарити

чињеницу да и конзументи опојне дроге исту могу продавати, што је врло често у пракси, али и да лице које никада није конзумирало опојну дрогу може исту неовлашћено држати у мањој количини за сопствену употребу, уколико има намеру да исту проба.

Чињеница је да је судска пракса у Републици Србији, у погледу анализираног кривичног дела прилично неуједначена. То је увек случај када нема прецизних законских критеријума у разграничењу сличних кривичних дела. Тада се судовима препушта да сходно конкретним околностима кривичноправног догађаја, процењују о ком кривичном делу се ради. Међутим, наведени критеријуми могу бити користан путоказ за решавање спорних ситуација и допринети разграничењу између бића анализираних кривичних дела. Они нису фиксни и једини – сваки конкретан случај носи у себи јединствене околности које суд мора сагледати кроз призму изведених доказа. А за закључак о постојању или непостојању неовлашћеног држања опојне дроге ради продаје, односно неког од облика кривичног дела неовлашћено држање опојних дрога из члана 246а, став 1 или 2 КЗ, суд је дужан да пружи адекватно образложење.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Бајовић, Вања, *Процесноправни значај општепознатих чињеница и чињеница утврђених у правноснажним судским одлукама*, докторска дисертација, Правни факултет у Београду, Београд 2014;
2. Бачић, Фрањо, *Кривично право општи део*, треће измењено издање, Правни факултет у Загребу, Загреб 1986;
3. Бачић, Фрањо, Шепаровић, Звонимир, *Кривично право посебни део*, треће издање, Народне новине и Правни факултет у Загребу, Загреб 1989;
4. Васиљевић, Тихомир, *Систем кривичног процесног права СФРЈ*, треће измењено и допуњено издање, Савремена администрација, Београд 1981;
5. Вучинић, Владимир, *Организовани криминалитет, корупција и посебно тешка кривична дела - доказивање*, прво издање, Пословни биро, Београд 2015;
6. Вучинић, Владимир, Трешњев, Александар, *Приручник за примену законика о кривичном поступку*, прво издање, Пословни биро, Београд 2013;
7. Грубиша, Младен, *Кривични поступак Поступак о правним лековима*, Информатор, Загреб 1987;
8. Делић, Наташа, *Нова решења општих института у Кривичном законику Србије*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009;

9. Димитријевић, Драгољуб, *Кривично процесно право*, осмо допуњено издање, Савремена администрација, Београд, 1982;
10. Јекић, Загорка, *Докази и истина у кривичном поступку*, Правни факултет у Београду, Београд 1989;
11. Карановић, Миливоје, *Утврђивање виности у кривичном поступку*, Привредна штампа, Београд 1982;
12. Краљевић, Новица, *Предмет и смисао права*, Издање француско-српске књижаре А.М. Поповића, Београд 1940;
13. Лазаревић, Љубиша, *Кривично право Југославије посебни део*, осмо проширено и измењено издање, Савремена администрација, Београд 1995;
14. Петрић, Бранко, *Коментар Закона о кривичном поступку*, Графосрем, Шид 1982;
15. Стојановић, Зоран, *Кривично право општи део*, двадесет осмо издање, Досије студио, Београд 2022;
16. Стојановић, Зоран, *Коментар Кривичног законика*, тринаесто измењено издање, Службени гласник, Београд 2024;
17. Харли, Патрик, *Кратак увод у логику*, Завод за уџбенике, Београд 2012;
18. Чејовић, Бора, *Кривично право у судској пракси*, прва књига, општи део, Југословенски завод за продуктивност рада, Београд 1985.

Правни извори

1. Кривични законик – КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19 и 94/24;
2. Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник РС*, бр. 72/11, 101/11,121/12,32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21 и 62/21;
3. Пресуда Врховног суда Кзз. 277/25 од 05.03.2025. године;
4. Пресуда Врховног суда Кзз. 27/24 од 25.01.2024.године;
5. Пресуда Врховног касационог суда Кзз. 1472/21 од 26.01.2022. године;
6. Пресуда Врховног касационог суда Кзз. 436/21 од 22.04.2021. године;
7. Пресуда Апелационог суда у Београду Кж.1 273/26 од 16.04.2026.године;
8. Пресуда Апелационог суда у Београду, Кж1 538/21 од 26.07.2021. године;
9. Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1 587/21 од 14.07.2021. године;
10. Пресуда Апелационог суда у Београду Кж.1 368/21 од 10.05.2021. године;
11. Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж. 1 87/21 од 02.03.2021. године;
12. Пресуда Вишег суда у Шапцу 4К. 62/24 од 10.07.2025. године.

Mladen Jeličić, LL.D.

High Court in Šabac

UNAUTHORIZED POSSESSION OF DRUGS FOR SALE – CONTROVERSIAL ISSUES AND DILEMMA IN PRACTICE

Summary

The author analyzes one of the acts of committing the criminal offense of unauthorized production and distribution of narcotic drugs from Article 246, paragraph 1 of the Criminal Code. The introductory part discusses the general features of the aforementioned criminal offense, and then the author analyzes the characteristics of the act of committing the unauthorized possession of narcotic drugs for the purpose of sale. They manifest themselves in two aspects: subjective and objective. The subjective aspect is manifested in the existence of the intention to sell narcotic drugs. The objective aspect of the act of committing refers to the existence of various circumstances such as the quantity and type of narcotic drugs, the method of packaging, the equipment for measuring narcotic drugs, and the like. The subjective and objective elements of the criminal offense represent the subject of proof in criminal proceedings, and are therefore also considered from a procedural aspect. The author paid special attention to the relationship between the analyzed act of commission and the acts of commission of the criminal offenses of unauthorized possession of narcotic drugs from Article 246a, paragraphs 1 and 2 of the Criminal Code. These acts relate to the unauthorized possession of narcotic drugs in a smaller quantity for personal use and the unauthorized possession of narcotic drugs in a large quantity. Considering that this is an issue that is particularly controversial in judicial practice, the author attempted to set criteria for the distinction between the aforementioned criminal offenses. The author's conclusion is that the absence of legal criteria for the distinction between the aforementioned criminal offenses often leads to uneven judicial practice, but that the reasoning of the court decision in each specific case must provide an answer to the question of why the legal qualification of the criminal offense arose from the established factual situation.

Key words: *Human health; Narcotic drugs; Criminal offense of unauthorized possession and distribution of narcotic drug; Unauthorized possession of narcotic drugs for the purpose of sale; Unauthorized possession of narcotic drugs*.

УДК/UDC 343.3/.7
ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД / *REVIEW ARTICLE*

Др Гордана Николић

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

ДЕЛИКТИ БЕЗ ПОСЛЕДИЦЕ

Кривично законодавство Србије у односу на последицу кривичног дела разликује кривична дела без последице (делатносна) и кривична дела са последицом (последична). Из ове поделе произилази да делатносна (формална) кривична дела немају последицу која се манифестује видљиво у спољном свету и да је код њих инкриминисана само радња извршења, док последична (материјална) кривична дела имају последицу која је садржана и у законском опису кривичног дела и мора се у сваком конкретном случају утврдити. Имајући у виду да се код последичних кривичних дела јасно јавља последица која произилази из узрочне везе са радњом извршења дела, намеће се питање какви су то деликти код којих последице нема према спољном свету и где је изостала узрочна веза са радњом извршења. Једна од таквих дела су кривична дела у вези са опојним дрогама која се односе на случајеве неовлашћене производње и стављања у промет опојних дрога и случајеве неовлашћеног држања опојних дрога за сопствену употребу. Поред ових дела, важно је нагласити да постоје и деликти без последице који подлежу прекршајној одговорности, а то су просјачење, коцкање и проституција. Аутор у раду чини осврт на материјалноправну инкриминацију кривичних дела у вези са опојним дрогама као делима без последице, док највећу пажњу рада посвећује анализи последице ових дела која је у правном смислу изостала, односно њеној узрочној вези са радњом извршења. Поред ове анализе, аутор ће пажњу у раду усмерити и на анализу изостале последице наведених прекршаја и њеној узрочности са радњама ових прекршаја, указујући на сличност са делима у вези са опојном дрогом као делатносним, на основу чега ће извести закључке о овим деликтима у смислу последице која није правно изражена и узрочним везама са радњама извршења.

Кључне речи: Деликти; Последица; Узрок; Опојне дроге; Проституција; Коцкање; Просјачење.

Гордана Николић, *chupka84@gmail.com.*

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

У смислу структуре кривичних дела коју чини радња, узрок и последица, делује да свако кривично дело има јасно одређење те да се у свакој законској конструкције дела јављају ове три компоненте које га чине целовитим. Ипак, нису сва кривична дела одређена у форми ове законске конструкције, имајући у виду да се и њихова друштвена испољеност деловања огледа у другачијој форми која нужно не подразумева последицу која је видљива након предузете радње извршења. Аутор је у раду имао дилему да ли да ова дела назове деликти без последице или деликти без жртве. Оба термина се сматрају прикладним за анализу тема рада, али уколико посматрамо и анализирамо ова дела у кривично материјалном смислу (као што је у раду учињено) исправније је користити синтагму деликти без последице. Имајући у виду да ће у раду бити анализирана кривична дела и прекршаји код којих је изостала последица, аутор се одлучио за термин „деликти“, сматрајући га најприкладнијим приликом терминолошког одређења.

Наше кривично законодавство у односу на последицу кривичног дела разликује кривична дела без последице (делатносна) и кривична дела са последицом (последична).[1] Из ове поделе произилази да делатносна (формална) кривична дела немају последицу која се манифестује видљиво у спољном свету и да је код њих инкриминисана само радња извршења, док последична (материјална) кривична дела имају последицу која је садржана и у законском опису кривичног дела и мора се у сваком конкретном случају утврдити.

Кривична дела без последице су заправо дела која у својој инкриминацији немају изражену узрочно последичну везу са радњом извршења, те се поставља питање да ли је последица уопште и настала. То су дела у чијим се законским конструкцијама учинилац дела јавља истовремено и као жртва, односно учинилац дела својом радњом извршења проузрокује последицу која није видљива ни манифестована у спољном свету, те се самим тим не налази ни у законској конструкцији дела. Ипак, то не значи да је последица изостала. Иако није стварна, последица ипак постоји како по појединца тако и по цело друштво.

Последична кривична дела се у теорији и законској конструкцији најједноставније могу приказати код кривичних дела против имовине имајући у виду да се у самом њиховом одређењу описује да се радња извршења предузима у корист активног субјекта и чини на штету

[1] Д. Јовашевић, *Кривично право – општи део*, Номос, Београд 2010, 78.

имовине пасивног субјекта или трећег лица, па је објект радње лако одредив. Код делатносних кривичних дела објект дела није лако одредив имајући у виду да се ради о делима која немају изражену последицу у својој радњи извршења и она се најједноставније могу приказати код дела у вези са опојном дрогом и прекршајима као што су коцкање, просјачење и проституција. Овде су извршиоци дела уједно и жртве, те законодавац јасно у опису дела не означава последицу и приликом одређења радње чињења дела не наводи штету која је проузрокована радњом, те се стиче утисак да ли последице заправо и има, будући да није манифестована.

У раду је поступљено на следећи начин: најпре ће бити анализирана кривична дела у вези са опојном дрогом, као и прекршаји просјачење, коцкање и проституција, да би биле анализиране последице ових дела које су изостале у коцептуалној структури описа дела и њена веза са радњама извршења, на основу чега ће бити донети закључци о деликтима без последице и њиховом једноставнијем уочавању и препознавању у кривично материјалним и прекршајно материјалним законодавствима.

2. КРИВИЧНА ДЕЛА У ВЕЗИ СА ОПОЈНИМ ДРОГАМА

Кривична дела у вези са опојним дрогама су у Републици Србији прописана Кривичним закоником,[2] који је најпре од своје примене од 1. јануара 2006. године прописао два кривична дела у вези са опојном дрогом и то Неовлашћена, производња, држање и стављање у промет опојних дрога, у члану 246[3] и Омогућавање уживања опојних дрога, у члану 247, да би се обимним измена законског текста, које су уследиле 2009. године, у кривичноправни систем Србије увело ново кривично дело - Неовлашћено држање опојних дрога у члану 246а.[4]

Овим изменама су у члану 246 учињене најпре терминолошке измене у самом називу члана, укидањем термина и радње „држања“, те с тим у вези првобитно дело инкриминише случајеве *неовлашћене производње и стављања у промет опојних дрога* чијом радњом се санкционишу продавци и трговци дрога.

Код радње овог кривичног дела нема ничега спорног и смисао овог дела се огледа у производњи и стављању у промет супстанци које су проглашене за опојне дроге, те с тим у вези код овог кривичног

[2] Кривични законик – КЗ, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/05, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19, 94/24 и 63/26.

[3] В. Делибашић, „Кривично дело неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246. Кривичног законика”, *Бранич* 3–4/2010, 80–95.

[4] В.Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право – посебни део*, Номос, Београд 2010, 137.

дела се јавља учинилац дела и жртва, односно оштећени овим делом. Иако је ово дело сврстано у групу кривичних дела против здравља људи, сврха ових дела се остварује у прибављању материјалне користи.

Кривично дело Омогућавање уживања опојних дрога се састоји у јасно инкриминисаној радњи учиниоца дела према пасивним субјекту и то у случају да наводи другога на уживање опојне дроге или му даје опојну дрогу да ужива он или друго лице или стави на располагање просторије ради уживања опојне дроге или на други начин омогући другом да ужива опојну дрогу.

За разлику од ова два наведена кривична дела у вези са опојном дрогом код којих се јасно у кривичном материјалном и процесном праву уочава учинилац и жртва кривичних дела, кривично дело неовлашћено држање опојних дрога у свом концепту одређења радње извршења нема одређену жртву дела, већ учинилац радњу извршења чини да би је употребио према себи. С тим у вези, радња *неовлашћеног држања опојних дрога,* која је до новелирања Кривичног законика Републике Србије 2009. године била прописана као привилеговани облик кривичног дела из члана 246 (став 3), прописана је као радња извршења самосталног кривичног дела неовлашћено држање опојних дрога у члану 246а. Овим решењем је донекле превазиђен проблем који је постојао у судској пракси у смислу да се овај облик примењивао и онда када се радило о озбиљним трговцима опојном дрогом, али је било проблема у доказивању намере да се дрога држи ради продаје.[5]

Дело чини лице које неовлашћено држи у мањој количини за сопствену употребу супстанце или препарате који су проглашени за опојне дроге.[6] Радња овог дела по својој структури највише одговара групи дела у којој се налазе будући да лице врши дело држањем опојне дроге у малој количини у намери да употреби за сопствену употребу, односно према свом здрављу. Ово не значи да се остала два дела у вези са опојним дрогама не врше против здравља људи, али се не врше на начин као што се врши радњом извршења дела неовлашћеног држања опојне дроге.

Кривично дело које је типично дело без последице, односно где последица није видљива, као што је у претходном тексту рада напо-

[5] З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика: према стању Кривичног законика од 1. децембра 2019. године и према стању законодавства од 21. маја 2019. године*, Службени гласник, Београд 2019, 826.

[6] Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 14/90.

менуто, је дело неовлашћено држање опојних дрога које је прописано у члану 246а КЗ у групи дела против здравља људи. Радња извршења овог дела се састоји у неовлашћеном држању у малој количини за сопствене употребе супстанце или препарате који су проглашени за опојне дроге.[7] Казна је за ово дело прописана алтернативно и састоји се у новчаном кажњавању или казни затвора до три године. Законодавац је предвидео и могућност да се извршилац и ослободи од казне.

Из законско одређене радње извршења произилази да су кумулативно потребна два услова да би радња била извршена. Први, који је и објективни услов, да је реч о малој количини опојне дроге и други, субјективни услов, да се она држи за сопствену употребу. Проблем који се јавља у теорији и пракси је да у случају држања опојне дроге за сопствену употребу која није у малој количини не би представљало кривично дело. Исто тако, проблем је постојао и у доказивању намере учиниоца да је опојну дрогу држао за своју употребу, будући да свака друга намера води томе да неће постојати ово дело.

Ови проблеми су превазиђени 2019. године када је законодавац изменама и допунама КЗ-а увео квалификовани облик дела 246а где квалификаторну околност представља већа количина опојне дроге и он постоји у случају када се неовлашћено држе у великој количини супстанце или препарати који су проглашени за опојне дроге (став 2).[8]

Ослобођење од казне[9] је регулисано у ставу 3, те се тако учинилац основног и тежег облика овог кривичног дела може ослободити од казне уколико открије од кога набавља опојну дрогу. Ставом 5 истим чланом је прописано и обавезно изрицање мере безбедности одузимања предмета (опојне дроге). Учиниоцу се неће „опростити“ кривично дело, него ће се исти ослободити од казне, уколико се испуне услови за то, те се ствара утисак да учиналац добија статус информатора у предистражном поступку, односно у криминалистичкој истрази.[10]

Увођењем новог члана 246а у КЗ Републике Србије учињен је известан напредак у прецизнијем кривичноправном регулисању злоупотребе опојних дрога у смислу једноставнијег и јаснијег инкриминисања радњи неовлашћеног држања опојних дрога које су до 2009.

[7] Д. Јовашевић, *Кривично право, Посебни део*, Номос, Београд 2017, 138.

[8] Конвенција о психотропним супстанцама, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 40/73.

[9] Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, Номос, Београд 2016, 238.

[10] Д. Маринковић, О. Лајић, *Криминалистичка методика*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд 2016, 98.

године биле регулисане чланом 246, ставом 3 КЗ. Нецелисходност претходног наведеног члана и става решена је увођењем намере учиниоца (за сопствену употребу) и количине опојних дрога (мала количина) те се очекивало да у пракси више неће постојати проблем у доказивању намере учиниоца.[11]

Упркос напорима да се новелирањем КЗ превазиђу проблеми у квалификовању и доказивању радњи из чланова који регулишу злоупотребу опојних дрога, у пракси су се, као изузетак, ипак уочили наведени проблеми, јер законодавац у члану 246а КЗ наводи изразе „мала количина“ и „сопствена употреба“ под којима није јасно одређено која се количина сматра малом количином и параметре за утврђивање намере учиниоца у смислу конзумирања опојне дроге што је створило практичне проблеме у погледу процесуирања учинилаца овог кривичног дела.[12] Законодавац је очигледно судској пракси оставио да прецизира појам мање и веће количине.

Проф. др Зоран Стојановић[13] у свом Коментару Кривичног законика констатује да „Појам држања у смислу овог кривичног дела не обухвата случајеве кратког држања опојне дроге неопходног за њено конзумирање, тј. ако неко лице одмах или у кратком временском размаку након добијања од другог лица конзумира опојну дрогу. Радња извршења овог кривичног дела не представља ушмркавање хероина у случају када је опојна дрога предата лицу које је непосредно после тога конзумирало ушмркавањем.“

Са друге стране, ако се кажњава држање опојних дрога у малој количини за сопствену употребу, самим проналаском опојне дроге код учиниоца дела спречава се њена употреба, одузимањем од стране органа процесних субјеката и инкриминише намера учиниоца да опојну дрогу употреби. У случају да се учинилац затекне у време коришћења опојне дроге, неискоришћена опојна дрога ће бити одузета учиниоцу и он ће бити одговоран за кривично дело из члана 246а става 1. У оба случаја ће учиниоцу бити изречена мера безбедности обавезног лечења наркомана, што поред кажњавања учиниоца овог дела прописаном алтернативном казном затвора или новчаном казном се свеобухватно правно кажњава наркоманија.

---

[11] В. Делибашић, „Поједина спорна питања у вези са опојним дрогама у Кривичном законику“, *Crimen* 1/2014, 75–88.

[12] Г. Николић, „Кривичноправна заштита од злоупотребе опојних дрога у Републици Србији“, *Безбедност*, 2/2015, 151–164.

[13] З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика: према стању Кривичног законика од 1. децембра 2019. године и према стању законодавства од 21. маја 2019. године,* 826 и 827.

Проблем у кажњавању наркоманије се може јавити у случају који је претходно наведен ако је учинилац искористио већ, односно употребио опојну дрогу. У овом случају, с обзиром да се не могу обезбедити предмети кривичног дела, који су неопходни, личне изјаве се могу врло лако у кривичном поступку утврдити као недовољне. Поред овога, необезбеђивањем материјалног доказа, односно опојне дроге, не могу се ни испунити елементи радње извршења дела, будући да нема држања опојне дроге ради намере да се она употреби, а са друге стране имамо субјективни елемент да је она већ употребљена. Овај проблем се треба превазићи у будућим новелирањима законског текста, јер доводи у питање правно сузбијање наркоманије, односно некажњавање учиниоца ових дела.[14]

Сам терминолошки назив и радња дела се односе на држање мале количине опојних дрога у намери да учинилац исту искористи за сопствену употребу, тако да је законодавац инкриминисао појам држања опојних дрога и намеру учиниоца да је употреби, а не само коришћење опојне дроге. Ипак, у оба случаја се ради о деликту без последице, будући да у првом случају који је инкриминисан чланом 246а КЗ учинилац самом радњом држања опојне дроге није проузроковао последицу дела ни у спољном свету ни према себи (кажњава се намера учиниоца) све док исту опојну дрогу не искористи за своје потребе. У овом случају би конкретна последица изостала према спољном свету, већ је учинилац дела истовремено и учинилац и жртва, док у случају да је опојну дрогу предао или продао неком другом лицу радило би се о неком од кривичних дела из члана 246 или 247 КЗ и последица би била изражена, само у другом облику.

3. ПРОСЈАЧЕЊЕ, КОЦАЊЕ И ПРОСТИТУЦИЈА КАО ОБЛИЦИ ПРЕКРШАЈА ПРОТИВ ЈАВНОГ РЕДА И МИРА

Деликти без жртве су дела чије су радње извршења инкриминисане, али у њима нема директне жртве чија су права или имовина оштећени. Поред злоупотреба дрога, у ову категорију деликта спадају и коцкање, просјачење и проституција чије су инкриминације прописане у Закону о јавном реду и миру.[15]

Лица ове радње често раде сами и добровољно, имајући у виду да сами бирају да прекрше закон и друга особа није физички или материјално оштећена. С тим у вези, у теорији преовладавају и ставови да

[14] З. Стојановић, Н. Делић, *Кривично право, посебни део*, Правна књига, Београд 2013, 233.

[15] Закон о јавном реду и миру, *Службени гласник Републике Србије*, број 6/2016 и 24/2018.

законодавства не треба да кажњавају одрасле особе за поступке који штете само њима, док већина теоретичара сматра да ове радње ипак лоше утичу на цело друштво и да их због тога треба санкционисати.[16]

У Републици Србији, као што је у претходном тексту рада наведено, наркоманија се не кажњава инкриминисаном радњом извршења, већ само случајеви намере да се мала количина опојне дроге употреби и тиме наруши здравље учиниоца дела. Поред кривичноправне одговорности потенцијалних уживаоца наркоманије, типичне радње без последице које су изражене у коцкању, проституцији и просјачењу инкримише Закон о јавном реду и миру.

Просјачењем (члан 12 ЗЈМ) се кажњава лице које угрожава спокојство грађана или нарушава јавни и мир и то новчаном казном или казном затвора до 30 дана. Законодавац је прописао и да уколико се просјачење изврши у групи од три или више лица може да се казни строжом новчаном казном или казном затвора до 30 дана. Кад се ради о просјачењу са децом, треба напоменути да се КЗ Републике Србије санкционишу кривична дела која у свом бићу имају елементе злоупотребе, злостављања и експлоатације деце.

У смислу истог Закона о јавном реду и миру (члан 13) ко позива другог на коцкање или се коцка, уступа просторије ради коцкања или организује коцкање, казниће се новчаном казном или радом у јавном интересу од 120 до 260 часова. Законодавац је прописао и случајеве коцкања са малолетним лицем или ко на други начин омогућава коцкање малолетном лицу да ће се казнити казном затвора од 30 до 60 дана. За прекршај из става 1 овог члана, казниће се правно лице новчаном казном од 500.000 до 2.000.000 динара, предузетник новчаном казном од 150.000 до 500.000 динара, а одговорно лице у правном лицу новчаном казном од 50.000 до 150.000 динара.

Ко се одаје проституцији (члан 16 ЗЈМ), користи услуге проституције или уступа просторије ради проституције - казниће се новчаном казном или казном затвора. Ко малолетном лицу уступа просторије ради проституције - казниће се затвором од 30 од 60 дана.

Закон о јавном реду и миру даје законска обележја ових негативних друштвених појава и санкционише њихове радње. Ипак, њихов смисао састоји се у последици која на први поглед није видљива, будући да учиниоци ових деликата радњом извршења наносе штету сами себи. Са друге стране, ове појаве својом егзистенцијом не угрожавају само појединца који их врши, него и све друге око њега, као што нпр. коцкар, наркоман и други неће уништити само свој живот,

[16] Ђ. Игњатовић, *Криминологија*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2006, 17.

већ и живот својих породица. Важно је нагласити да се деликти без жртве и криминалитет не могу посматрати као одвојене појаве, с обзиром на то да они ипак представљају криминалитет. Просјачењем се нарушава хармонија друштва, али се њихова појава ипак састоји у дубини друштвених околности и треба се ту санкционисати. Проституцијом се не чине само девијантна понашања њеном радњом, већ постоји и основ за многа друга тежа кривична дела као што је случај са трговином људима.

КЗ инкриминише радњу посредовања у вршењу проституције (члан 184 КЗ) која се састоји у навођењу или подстицању другог на проституцију или учествовању у предаји неког лица другоме ради вршења проституције и алтернативно одређене радње лица које путем средстава јавног информисања и других сличних средстава пропагира или рекламира проституцију. Законодавац је прописао кумулативно кажњавање затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном. У случају да је дело извршено према малолетном лицу, прописано је кажњавање затвором од једне до десет година и новчаном казном.

Уколико анализирано ово кривично дело и типични прекршај проституције можемо да увидимо разлику у изражавању последице, те би прво дело представљало последично дело, а прекршај би био делатносно дело. Посредовање у вршењу проституције има изражену последицу која се састоји навођењу или подстицању другог на проституцију што значи да лице ову радњу не чини добровољно као код радње одавања или коришћења услуга проституције. То што не чини добровољно није једини основ који искључује дело из категорије предметних дела без последице, већ и сама радња извршења која се предузима према другом лицу, што представља типично последично дело. Код проституције, поред добровољности чињења прекршаја, радња је уперена према себи, а не према другом лицу, као што је случај са делом посредовања у вршењу проституције.

Просјачење, проституција и сексуална експлоатација могу бити циљеви вршења кривичног дела трговине људима (члан 388 КЗ) и категорија лица која је експлоатисана трговином људима ради вршења ових деликта се заправо налазе у категорији жртве овог кривичног дела чијом се радњом повређује човечност и друга добра заштићена међународним правом. Ову појаву просјачења и проституције треба разликовати од делатносних дела ових појава које су инкриминисане прекршајима против јавног реда и мира и који су једини примери деликта код којих је изостала последица у спољном свету и учинилац прекршаја добровољно предузима радњу према себи.

4. ПОСЛЕДИЦА И ЊЕН ИЗОСТАНАК КОД ДЕЛАТНОСНИХ ДЕЛИКАТА

Када говоримо о последици која настаје радњом извршења дела Неовлашћеног држања опојних дрога, она заправо не настаје експлицитно овом радњом извршења имајући у виду да се овом радњом кажњавања намера учиниоца да малу количину опојне дроге искористи у сопствене сврхе, тако да последица дела настаје тек онда када учинилац искористи опојну дрогу. Имајући у виду да законодавац не инкриминише случајеве наркоманије, односно радњу коришћења опојне дроге, стварне законске последице дела и нема.

Ипак, будући да законодавац инкриминацијом дела претпоставља да ће учинилац искористити опојну дрогу у сопствене сврхе, те кажњава њено држање у малој количини, произилази да ће до конзумације опојне дроге од стране учиниоца дела и доћи, што представља делатносно дело, односно деликт код кога је последица изостала, односно није јасно видљива.

Ово не значи да последица није наступила, већ да се само јасно није видела, као што би био нпр. случај код имовинских дела. Код држања опојне дроге у намери коришћења за сопствену употребу или самог њеног коришћења, последица се јавља у двојаком смислу. Првом, субјективном, где учинилац дела сам себи наноси штету по сопствено здравље њеним коришћењем, те је истовремено и учинилац и жртва, будући да дело држања опојне дроге и неинкриминисаном радњом коришћења опојне дроге не наноси штету другом лицу, већ је учинилац наноси самом себи. И у другом смислу, објективном, самим држањем опојне дроге у намери да је учинилац искористи или њеним коришћењем, поред субјективне последице, настаје и објективна последица, која није директно ескалирана у спољном свету, већ опасност настаје по друштвену заједницу, имајући у виду да учинилац услед коришћења опојне дроге врши и нека друга кривична дела, као и имовинска дела да би дошао до средстава да је купи. Код оба случаја, последица иако није видљива, ни типично манифестована у спољном свету или према неком другом лицу, она свакако постоји и проузрокована је радњом овог дела, која се састоји се у чињењу штете по здрављу учиниоца и других дела која ће учинилац вршити под њеним утицајем или као начин да дође до средстава да је купи.

Сличан је случај, када говоримо о прекршајима против јавног реда и мира као што су у претходном тексту рада наведени просјачење, коцкање и проституција, код којих се последица наноси самом учиниоцу прекршаја, односно није видљива у спољном свету, имајући у виду две ствари, прву да учиниоци прекршаја сами бирају себе као

жртве и деликт врше над самим собом добровољно и друго не бирају као жртве друга лица. Због тога ова дела делују као дела код којих је изостала последица, али је то само привидног карактера.

Деликти без последице, познати и као формални, делатносни деликти, су заправо кривична дела или прекршаји код којих за постојање противправности није неопходно да наступи конкретна штетна последица. Довољно је да је учинилац предузео радњу која је законом забрањена, јер законодавац полази од претпоставке да сама таква радња представља опасност за појединца, јавни поредак или друштво у целини. Код ових деликата тежиште је на забрањеном понашању, а не на последици коју је оно произвело. То што привидно делује да не постоји узрочна веза између предузете радње извршења и настале последице је имагинарног карактера јер последица није изражена конкретно у спољном свету, али она и те како постоји, како по појединцу, тако и по целокупној друштвеној заједници.

У области злоупотребе психоактивних супстанци, само држање мале количине опојних дрога сматра се довршеним деликтом иако је учинилац имао намеру да дрогу тек употреби и без обзира на то да ли је наступила конкретна штета по здравље лица. Законодавац на овај начин превентивно штити јавно здравље и настоји да спречи ширење наркоманије као значајног друштвеног проблема.

Сличан приступ присутан је и код појединих облика проституције. У многим правним системима није кажњиво само бављење проституцијом, већ организовање, посредовање или искоришћавање проституције других лица. Оваква дела су често формалног карактера, јер није потребно доказивати да је настала конкретна штета – само организовање или омогућавање противправне делатности представља довољан основ за санкционисање.

Код коцкања, поред саме штете коју учинилац прекршаја наноси самом себи, скривена последица се огледа и код неовлашћеног организовање игара на срећу, приређивање коцкарских активности без законом прописане дозволе или омогућавање учешћа у незаконитим играма на срећу. За постојање деликта није неопходно да је неко претрпео материјалну штету или развио зависност од коцкања. Довољно је да је извршена радња супротна законским прописима, јер се њоме угрожавају јавни интерес, законитост пословања и заштита учесника.

Просјачење је такође само по себи прекршај против јавног реда и мира и делује у спољном свету тако да њеном радњом није нанета штета другом лицу или друштвеној заједници, већ учинилац прекршаја радњу предузима без последице испољене у спољној свету. Међутим, у случајевима организовање или навођење других лица, посебно

деце или лица у стању социјалне рањивости на просјачење може представљати и кривично дело са видљивом последицом. И у овим случајевима законодавац често инкриминише саму радњу организовања или искоришћавања, без потребе да се доказује наступање конкретне штетне последице, јер је циљ заштита достојанства, слободе и права рањивих категорија становништва.

Посматрано са криминолошког становишта,[17] инкриминисање формалних деликата у областима наркоманије, проституције, коцкања и просјачења има изражену превентивну функцију. Законодавац настоји да реагује у раној фази противправног понашања, пре него што дође до тежих последица по појединца и друштво. Такав приступ омогућава ефикаснију заштиту јавног здравља, јавног реда, морала и људских права, али истовремено захтева пажљиво балансирање између репресивних мера и поштовања основних људских слобода, како би кривичноправна интервенција остала сразмерна и оправдана.

Коначно, деликти без последице су заправо деликти код којих је предузета радња извршења, као и код сваког другог кривичног дела или прекршаја, али се последица није манифестовала у спољном свету, те привидно делује да је нема, односно да је изостала. У прилог овоме говори и констатација професора Томе Живановића[18] која се састоји у томе да је кривично дело по свом основном (генусном) обележју људско дело, а то је проузроковање последице људском радњом. Питање које се наметнуло је када је једна људска радња узрок последице, о ком проблему су постојале врло нејасне представе и није се принципијелно расправљало, већ се постојање узрочности решавало према случају. Ипак, у савременом кривичном праву преовладава став да свака последица има свој узрок.[19]

С тим у вези делатносни деликти нису деликти којих је последица изостала, већ је узрочно повезана са радњом извршења, само се манифестује скривено и невидљиво, односно не у тој мери конкретно као код других деликата, односно кривичних дела.

5. ЗАКЉУЧАК

Деликти без последице су деликти који у ствари имају последицу и она је нанета првенствено учиниоцима тих дела. Дакле, учиниоци су истовремено и жртве дела. Као што је у тексту рада наведено, ови случајеви се најједноставније уочавају код дела наркоманије и пре-

[17] Ђ. Игњатовић, *Криминологија*, 18.

[18] Т. Живановић, „Принципи узрочности у кривичном праву“, *Архив за правне и друштвене науке* 1–2/2006, 324.

[19] Д. Јовашевић, *Кривично право – општи део,* 68.

кршаја против јавног реда и мира, као што су просјачење, коцкање и проституција.

У случају наркоманије, која није законски инкриминисана, већ само случајеви неовлашћеног држања опојне дроге у малој количини за сопствену употребу, у чијем случају је кажњива намера учиниоца, представља потенцијално дело без последице, док би сама наркоманија у своје законодавне оквире имала радњу чињења употреба дрога на своју штету, односно на штету свог здравља. Исти је случај и са поменутим прекршајима против јавног реда и мира чијом се радњом извршења наноси штета самом учиниоцу прекршаја.

Ипак, када погледамо ширу слику ових деликата код који се радњом чињења наноси штета самом учиниоцу и где последица није испољена према другом лицу, и сматра се да је изостала, важно је констатовати да она постоји, само није изражена и видљива, будући да није усмерена против другог лица, већ против здравља или друштвених прилика самог учиниоца.

Коначно, штета коју је учинилац наноси самом себи, не чини деликт без последице, већ последица која настаје према самом учиниоцу, проузрокује и штету његовој породици, ближњима и читавој друштвеној заједници. Она се испољава у негативним друштвеним појавама, али и стварању потенцијалне основе за вршење много тежих дела. У прилог овоме иде и то да уживаоци наркоманије могу постати и трговци дроге, али и могу извршити и многа имовинска дела како би дошли до средства за куповину дроге, као и дела која би касније вршила под њеним утицајем. Бављењем проституцијом, лице наноси штету свом здрављу, угледу и достојанству, али може постати и потенцијална жртва трговине људима и дела посредовања у врењу проституције. Коцкари, не наносе штету личним имовинским приликама, већ и читавој породици.

Последица ових деликата само привидно није видљива, али она није изостала и постоји само под другачијим законским и друштвеним околностима. Смисао овог рада се огледа баш у јаснијем приказивању последице у ужем и ширем смислу код делатносних деликата и стављању до знања да се против ових деликата не треба бавити само инструментима социјалне моћи, већ и законским решењима како би сузбили њихово деловање и повећали механизме превентивног деловања. То би значило да би најпре требало инкриминсати радњу наркоманије и да поред терминолошке и законски кажњиве радње држања мале количине опојне дроге у намери да учинилац искористи за своје потребе, законодавац одреди и кажњивост саме употребе и коришћења опојне дроге.

И на крају, прекршаје против јавног реда и мира као шо су коцкање, проституција и просјачење, поред законског кажњавања требало би санкционисати и разним превентивним средствима и инструментима друштвене осуде њиховог морала, слабости и недовољног социјалног и емоционалног развоја. И изнад свега, обавезним лечењем и указивањем на њихов правни положај да представљају учиниоце чије су радње уперене према њима самима, којима последица није изостала и није нанета другом лицу, већ њиховом здрављу, достојанству и вредностима. С тим у вези представљају жртве које су добровољно одлучиле да постану и последицу предузете радње проузрокују себи, наносећи је уједно и целокупној друштвеној заједници и друштвеном поретку.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Делибашић, Вељко, „Кривично дело неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246. Кривичног законика“ Бранич 3–4/2010;
2. Делибашић, Вељко, „Поједина спорна питања у вези са опојним дрогама у Кривичном законику“, Crimen 1/2014;
3. Ђурђић, Војислав; Јовашевић, Драган, Кривично право – посебни део, Београд 2010;
4. Живановић, Тома, „Принципи узрочности у кривичном праву“, Архив за правне и друштвене науке 1–2/2006;
5. Игњатовић, Ђорђе, Криминологија, Београд 2006;
6. Јовашевић, Драган, Кривично право, Општи део, Београд 2010;
7. Јовашевић, Драган, Кривично право, Посебни део, Београд 2017;
8. Маринковић, Дарко, Лајић, Оливер, Криминалистичка методика, Београд 2016;
9. Николић, Гордана, „Кривичноправна заштита од злоупотребе опојних дрога у Републици Србији“, Безбедност, 2/2015;
10. Стојановић, Зоран, Делић, Наташа, Кривично право, посебни део, Београд 2013;
11. Стојановић, Зоран, Кривично право, општи део, Београд 2014;
12. Стојановић, Зоран, Коментар Кривичног законика: према стању Кривичног законика од 1. децембра 2019. године и према стању законодавства од 21. маја 2019. године, Београд 2019.

Правни извори

1. Закон о јавном реду и миру, Службени гласник Републике Србије, бр. 6/2016 и 24/2018;
2. Закон о психоактивним контролисаним супстанцама, Службени гласник Републике Србије, бр. 99/10 и 57/18;
3. Јединствена Конвенција о опојним дрогама, Службени лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 2/64;
4. Кривични законик – КЗ, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/05, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19, 94/24 и 63/26;
5. Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, Службени лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 14/90;
6. Конвенција о психотропним супстанцама, Службени лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 40/73.

Gordana Nikolić, LL.D.

Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia

OFFENCES WITHOUT CONSEQUENCES

Summary

Serbian criminal legislation distinguishes, with regard to the consequence of a criminal offense, between offenses without a consequence (*conduct offenses*) and offenses with a consequence (*result offenses*). This classification implies that conduct (formal) offenses do not produce a consequence manifested in the external world and that only the act of commission is criminalized, whereas result (material) offenses involve a consequence that is included in the statutory definition of the offense and must be established in each individual case. Given that result offenses clearly involve a consequence arising from a causal relationship with the act of commission, the question arises as to the nature of offenses in which no consequence is manifested in the external world and where no causal link with the act of commission appears to exist. One category of such offenses includes criminal offenses related to narcotic drugs, namely unauthorized production and trafficking of narcotic drugs, as well as unauthorized possession of narcotic drugs for personal use. In addition to these criminal offenses, it is important to emphasize that there are also offenses without a consequence that fall within the scope of misdemeanor liability, such as begging, gambling, and prostitution. This paper examines the substantive

criminal law regulation of narcotic drug offenses as offenses without a consequence, while particular attention is devoted to analyzing the legally unrecognized consequence of these offenses, or more precisely, the absence of its causal relationship with the act of commission. Furthermore, the paper analyzes the absence of legally relevant consequences in the aforementioned misdemeanors and their causal relationship with the prohibited conduct, highlighting their similarities with conduct offenses involving narcotic drugs. Based on this analysis, conclusions are drawn regarding these offenses in terms of the absence of a legally recognized consequence and the causal relationship between the prohibited conduct and the offense.

Key words: *Offenses; Consequence; Causation; Narcotic drugs; Prostitution; Gambling; Begging*.

УДК/UDC 343.224-053.81(497.1)
ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД / *REVIEW ARTICLE*

Милица Митровски

Правни факултет Универзитета у Крагујевцу

МЛАЂА ПУНОЛЕТНА ЛИЦА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – ПОСЕБНОСТИ, ДИЛЕМЕ И ИЗАЗОВИ

Предмет овог рада јесте посебан кривичноправни положај млађих пунолетних лица као учинилаца кривичних дела, уз анализу процесних аспеката и особености кривичног поступка који се води против њих. Иако се у Републици Србији пунолетство стиче са навршеих 18 година живота, бројне психолошке студије показују да процес психосоцијалног сазревања не престаје тим чином, већ да се наставља и током периода раног пунолетства, све до 25 године. На међународном нивоу, у систему малолетничког правосуђа, од изузетне важности постаје питање поступања према млађим пунолетним учиниоцима кривичних дела, с обзиром на то да релевантни међународни акти наглашавају да се процесуирање и санкционисање ових лица мора разликовати од поступања према пунолетним учиниоцима кривичних дела. Имајући у виду наведено, законодавац предвиђа могућност примене Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица и на млађа пунолетна лица, под одређеним условима, препознајући њихову развојну специфичност и потребу за додатном заштитом. Посебан део рада посвећен је упоредноправној анализи овог питања, као и дилема везаних за проширење примене малолетничког кривичног права на млађа пунолетна лица. Циљ рада јесте да се укаже на предности и недостатке постојећег система, те да се размотре могућности унапређења поступања према млађим пунолетним учиниоцима кривичних дела, у правцу постизања правичне и делотворне заштите друштва.

Кључне речи: Малолетничко кривично право; Млађа пунолетна лица; Старосна граница; Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица; Зрелост.

Милица Митровски, *mmitrovski@jura.kg.ac.rs.*

1. УВОД

Специфичност положаја млађих пунолетних лица у кривичном законодавству Републике Србије може се сагледати са више међусобно повезаних аспеката, који обухватају нормативна решења, криминолошка сазнања и развојне карактеристике ове категорије учинилаца кривичних дела. Пре свега, треба напоменути да се према Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица,[1] кривичноправни статус малолетства стиче са навршених 14 година, а завршава се са навршених 18 година, при чему се малолетници могу сврстати у две унутрашње категорије: млађих (учиниоци који су у време извршења дела имали 14, или били старији, а нису напунили 16 година) и старијих (учиниоци који су у време извршења дела имали 16, или били старији, а нису напунили 18 година) малолетника. Посебну међукатегорију чине млађа пунолетна лица, односно лица која су у време извршења кривичног дела навршила 18, а у време суђења нису навршила 21 годину живота и испуњавају остале услове из члана 44 ЗМУКД-а. Чињеница је да се ради о лицима која су достигла старосно доба пунолетства у кривичноправном смислу, али се по својим биопсихичким карактеристикама налазе негде између малолетних и пунолетних особа.

У савременој криминологији указује се на значај индивидуалних карактеристика у разумевању делинквентног понашања младих. Иако велики број младих одраста у неповољним социјалним и економским условима, не постају сви делинквенти, што указује на потребу да се делинквенција не посматра искључиво као производ спољашњих околности, већ као резултат интерактивног и кумулативног дејства бројних испреплетаних фактора биолошке, психолошке и микро и макро фактора социјалне природе, при чему није могуће једним или ограниченим бројем фактора у потпуности објаснити ову појаву, нити прецизно одредити снагу и механизам деловања појединачних чинилаца.[2]

Ранија настојања да се значај индивидуалних фактора релативизује, полазећи од распрострањености делинквентног понашања међу младима, показала су се као недовољна,[3] посебно имајући у виду да значајан број повратника потиче из редова оних који су прво кривич-

[1] Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица – ЗМУКД, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005.

[2] С. Соковић, В. Турањанин, *Малолетничко кривично право*, Правни факултет, Крагујевац 2024, 6.

[3] М. Шкулић. *Малолетници као учиниоци и као жртве кривичних дела*, Досије, Београд 2003, 41.

но дело учинили као малолетници или као млађа пунолетна лица.[4] Полазећи од чињенице да способност појединца да своје понашање усклади са друштвеним нормама није урођена, већ се развија током процеса сазревања, јасно је да период малолетства и раног пунолетства представља фазу у којој се појединац учи да доноси одлуке, што указује на неизбежан „ризик од лоших избора“.[5] Управо због тога, разумевање развојних специфичности ове категорије лица представља полазну основу за адекватно уређење њиховог положаја у кривичном законодавству.

2. МЛАЂА ПУНОЛЕТНА ЛИЦА – ОСОБЕНОСТИ НАДОЛАЗЕЋЕГ ОДРАСЛОГ ДОБА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Развојни пут сваког појединца од детињства до зрелости је јединствен и обликује се интерактивним и кумулативним дејством бројних различитих фактора. „Нема потпуно зреле личности која би била потпуно интегрисана. Постоје само ступњеви зрелости који се, више или мање, приближавају овој замишљеној, идеалној целини личности.“[6] У нашој стручној литератури поједини аутори, бавећи се пре свега питањима малолетничког криминалитета и друштвене реакције на исти, настоје да објасне појам адолесценције,[7] па се тако адолесценција дефинише као развојна фаза преласка из детињства у зрелост, коју карактеришу крупне и значајне промене физичке, психичке и социјалне природе, при чему се за доњу границу адолесценције најчешће узима узраст од 11 година, док је у погледу горње границе то узраст од 20 односно 25 година.[8] Међутим, почетком 21. века амерички психолог Џефри Арнет (*Jeffrey Arnett*) развио је концепт надолазећег одраслог доба (*emerging adulthood*), односно теорију о постојању засебног раздобља које се налази између адолесценције и одраслости. Арнет објашњава да се период надолазећег одраслог доба не може назвати „продуженом адолесценцијом“, као ни „раном одраслом доби“, јер поред извесних сличности, садржи и одлике које га чине ква-

[4] С. Соковић, В. Турањанин, 6.

[5] A. Von Hirsch, A. Ashworth, *Proportionate Sentencing: Exploring the Principles*, Oxford University Press, Oxford 2005, 46.

[6] В. Јеротић, *Човек и његов идентитет*, Ars Libri, Београд 2008, 8.

[7] С. Соковић, В. Турањанин, 5.

[8] В. Смиљанић, И. Толичич, *Дечја психологија*, Завод за уџбенике, Београд 1986, 34. С. Хрњица, *Општа психологија са психологијом личности*, Научна књига, Београд 1990, 121.

литативно различитим од њих.[9] Своје закључке поткрепљује тврдњом да су млади у периоду надолазећег одраслог доба, за разлику од адолесцената, много независнији од родитеља, као и да имају много већу слободу у истраживању живота, али да се не могу сврстати ни у категорију одраслих, јер тај израз подразумева да је особа већ ушла у одрасло доба, имајући у виду да већина младих у двадесетим годинама још није прошла кроз неке кључне фазе одраслог доба, попут брака и родитељства, као и да се често ни сами не осећају као одрасле особе.[10] Такође, појаву надолазећег одраслог доба доводи у везу и са економским и технолошким развојем постиндустријских друштава, у којима се за већи број занимања захтева висок ниво образовања, што доводи до продуженог школовања.[11] Према Арнету, ово раздобље обухвата период у развоју појединца који почиње након адолесценције (око 18. године) и траје до раног одраслог доба (око 29. године) и обухвата пет димензија: експлорацију идентитета, нестабилност, фокусираност на себе, осећање неодређености и експериментисање са различитим могућностима.[12]

Налази истраживања спроведених у Републици Србији такође указују на присуство основних обележја надолазећег одраслог доба, пре свега експлорације идентитета, нестабилности и осећања неодређености, као и мање фокусираности на друге у односу на одрасле, што потврђује применљивост Арнетовог концепта у домаћем друштвеном контексту.[13] Наведена истраживања указују и на извесне специфичности надолазећег одраслог доба у Републици Србији, које се пре свега огледају у утицају отежаних економских услова, продуженог останка у оквиру примарне породице и каснијем осамостаљивању, због чега млади овај период у мањој мери доживљавају као раздобље бројних могућности и оптимизма у погледу будућности.[14]

Имајући у виду наведено, можемо закључити да Арнетова теорија директно обухвата старосну категорију млађих пунолетних лица према ЗМУКД-у. Са становишта кривичноправног система, разумевање

[9] J. Arnett, *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens through the Twenties*, Oxford University Press, Oxford 2004, 4.

[10] *Ibid*.

[11] J. Arnett, *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens through the Twenties*, Oxford University Press, Oxford 2014, 8.

[12] J. Arnett (2004), 8.

[13] А. Јојић, К. Крстић, *Између адолесценције и одраслости: карактеристике надолазећег одраслог доба у Србији*, Психолошка истраживања, Vol. XXVII, 2/2024, 236.

[14] *Ibid*.

специфичности теорије о постојању надолазећег одраслог доба може допринети адекватној процени кривичне одговорности и правилном избору мера које у највећој мери одговарају личности и степену развоја млађег пунолетника, што је у складу са начелима превенције и индивидуализације кривичних санкција утврђеним ЗМУКД-ом и Кривичним закоником.[15] Дакле, нова научна истраживања указују на чињеницу да се процес сазревања не завршава око 25. године, како се раније сматрало, већ око 29. године. Такви налази могли би указивати на потребу за продужетком трајања млађег пунолетства, јер оно не представља само посебан правни режим који омогућава блажи третман окривљеног, већ подразумева и појачану улогу и одговорност свих релевантних субјеката укључених у кривични поступак. Овакво схватање додатно истиче значај унапређења превентивних мера у свим њиховим облицима.

3. ПОСЕБНОСТИ ЗАКОНА О МАЛОЛЕТНИМ УЧИНИОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЕЛА И КРИВИЧНОПРАВНОЈ ЗАШТИТИ МАЛОЛЕТНИХ ЛИЦА И НАЦРТА ЗАКОНА О МАЛОЛЕТНИМ УЧИНИОЦИМА КРИВИЧНИХ ДЕЛА И ЗАШТИТИ МАЛОЛЕТНИХ ЛИЦА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ У ОДНОСУ НА МЛАЂА ПУНОЛЕТНА ЛИЦА

Доношењем ЗМУКД-а Република Србија је добила посебан закон (специјалан закон) којим се по први пут на целовит начин регулише положај малолетника у домаћем кривичном законодавству. Од тренутка усвајања наведеног прописа 2005. године и почетка његове примене 1. јануара 2006. године, овај закон није био мењан нити допуњаван, али 2025. године, предложене су његове измене, поводом којих је спроведена јавна расправа. Предложеним изменама, садржаним у Нацрту закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку (у даљем тексту: Нацрт)[16] отворен је процес реформе ове области. У међувремену, и даље се примењује важећи закон, који се може окарактерисати као један од стабилнијих прописа са дугим нормативним веком у оквиру

[15] Кривични законик – КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024.

[16] Нацрт Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку – Текст прописа**,** *https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/120925/120925-vest11.html*, 26. март 2026.

српског правног система, обележеног континуираним реформама.[17] Нацрт, као и важећи закон, садржи одредбе материјалног, процесног и извршног малолетничког кривичног права, које су првенствено намењене малолетницима. Међутим, оба акта предвиђају могућност примене појединих одредби и на млађа пунолетна лица. У раду су посебно анализиране одредбе Нацрта, уз осврт на важећа законска решења, у погледу положаја и права млађих пунолетних лица, како би се створио комплетан и актуелан преглед регулативе у овој области.

3.1. Изрицање васпитних мера млађим пунолетним лицима

Млађа пунолетна лица, као посебна старосна категорија, јесу лица која су у време извршења кривичног дела навршила осамнаест, а у време суђења нису навршила двадесет једну годину и испуњавају остале услове из чл. 44 Нацрта (чл. 4, ст. 4 Нацрта). Дакле, битно је нагласити да се учиниоци овог узраста не сматрају аутоматски млађим пунолетним лицима, већ је потребно да кумулативно буду испуњени услови из чл 44. Нацрта. У складу са наведеном законском одредбом, суду је остављена могућност да учиниоцу који је као пунолетан учинио кривично дело за које је прописана казна затвора до пет година, а у време суђења није навршио двадесет једну годину, изрекне меру посебних обавеза или меру појачаног надзора од стране органа старатељства, док учиниоцу који је као пунолетан учинио кривично дело за које је прописана казна преко пет, а до десет година затвора, а у време суђења није навршио двадесет једну годину, суд може изрећи меру упућивања у васпитно-поправни дом. (чл. 44, ст. 1 и 2 Нацрта). Такође, суд је дужан да приликом доношења одлуке узме у обзир личност учиниоца, околности под којима је кривично дело учињено, понашање учиниоца после учињеног кривичног дела, као и све околности на основу којих се може очекивати да ће се кривичним санкцијама из ст. 1 и 2 остварити сврха кажњавања. (чл. 44 ст. 3 Нацрта).

Прва разлика која се може уочити у односу на важеће законско решење, јесте да се у чл. 44. Нацрта више не говори о учиниоцу који је као пунолетан *извршио* кривично дело, већ о учиниоцу који је као пунолетан *учинио* кривично дело. Наведена разлика је терминолошке природе, будући да формулација из чл. 41, ст. 1 важећег закона, представљала терминолошку грешку, јер је законодавац у ствари мислио на лице које је кривично дело „учинило“, било да је реч о извршиоцу,

[17] М. Шкулић, *Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Службени гласник, Београд 2024, 10.

саизвршиоцу, подстрекачу или помагачу.[18] На овај начин терминологија Нацрта се уподобљава терминологији КЗ-а. Таква измена представља позитиван корак у правној регулативи, јер прецизирање термина доприноси јаснијој и доследнијој примени закона и минимизира могућност различитог тумачења од стране његових адресата.

Следећа разлика огледа се у томе што Нацрт, поред задржавања могућности примене васпитних мера према млађим пунолетним лицима, прецизира и критеријуме за избор васпитне мере у зависности од тежине учињеног кривичног дела. Према томе, суд може учиниоцу кривичног дела за које је прописана казна од 5 до 10 година затвора изрећи искључиво заводску васпитну меру – упућивање у васпитно-поправни дом, док је могућност изрицања мера посебних обавеза или мере појачаног надзора од стране органа старатељства остављена само за учиниоце кривичних дела за која је прописана казна затвора до 5 година. Дакле, и даље је реч о истим васпитним мерама чија примена је предвиђена и важећим законом, али је опсег избора суда ограничен сходно тежини учињеног дела. Нови приступ законодавца показује настојање ка јаснијој диференцијацији кривичних санкција које се могу изрећи млађем пунолетном лицу, истичући корелацију између тежине учињеног дела и избора одговарајуће васпитне мере, у складу са једним од основних начела кривичног права - начелом праведности и сразмерности. Међутим, остаје питање у којој мери такво законско решење одговара начелима превенције и индивидуализације кривичних санкција. У том контексту, ограничење суда да млађем пунолетном учиниоцу кривичног дела за које је прописана казна од 5 до 10 година затвора, изрекне искључиво заводску васпитну меру – упућивање у васпитно-поправни дом, може смањити простор за примену начела индивидуализације кривичних санкција, с обзиром на личност учиниоца кривичног дела. Овакво законско решење у суштини представља рестриктивнији нормативни приступ питању критеријума за избор кривичне санкције под којима се надлежни орган може определити за конкретну меру. Са једне стране, иако је циљ оваквог приступа да се јасније усмери поступање према одређеној категорији учинилаца кривичних дела и обезбеди уједначенија пракса, неопходно је водити рачуна да претерана чврстина критеријума не доведе до губитка флексибилности у одлучивању и умањења могућности индивидуализације санкције у односу на личност млађег пунолетног лица. Са друге стране, превише широки и недовољно одређени критеријуми

[18] *Ibid*., 146.

могу отворити простор за произвољност и арбитрарност у примени.[19] Стога рестриктиван приступ може бити оправдан само ако се примењује на начин који не нарушава сврху прописивања и изрицања васпитних мера, а то је пре свега заштита и помоћ, вршење надзора и стучно оспособљавање у циљу развијања личне одговорности ове категорије учинилаца, њиховог васпитања и правилног развоја њихове личности.[20]

Иако решење из чл. 44 Нацрта доноси већу јасноћу и доследност у избору васпитних мера, његова примена ипак захтева одређен степен опреза како би се обезбедило да строго прописани оквири не умањују могућност адекватног прилагођавања мера конкретним околностима сваког случаја. У том смислу, решење је у извесном сагласју са Арнетовом теоријом надолазећег одраслог доба, будући да полази од тога да се млађи пунолетници и даље налазе у фази активне експлорације идентитета и да је према њима потребно применити мере које, поред функције заштите друштва од криминалитета, уважавају њихов потенцијал за корекцију понашања у складу са позитивноправним нормама. Тако конципиран нормативни оквир омогућава строжи третман тежих облика делинквентног понашања, али истовремено задржава простор за васпитно усмерене интервенције код лакших облика противправног понашања, у складу са развојним потребама ове категорије лица.

Такође, важно је истаћи да ни важећи ЗМУКД, ни Нацрт, не предвиђа могућност изрицања казне малолетничког затвора млађем пунолетном лицу. Овакво решење потврђено је и у судској пракси. Наиме, Апелациони суд у Крагујевцу заузео је став да се млађем пунолетном лицу, чак и када су испуњени услови за примену из чл. 41 ЗМУКД-а, не може изрећи казна малолетничког затвора.[21]

3.2. Изрицање мера безбедности млађим пунолетним лицима

Поред питања избора и примене васпитних мера, Нацрт уређује и могућност примене мера безбедности према млађим пунолетним лицима. Тако, млађем пунолетном учиниоцу коме је изречена васпитна мера суд може, када су испуњени услови предвиђени Нацртом, изрећи одговарајућу меру безбедности (чл. 44, ст. 3 Нацрта).[22] Из наведене

[19] С. Соковић, В. Турањанин, 41.

[20] *Ibid*., 81.

[21] Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж1-285/17 од 03.03.2017. године.

[22] Такође, Кривичним законом Савезне Републике Југославије била је предвиђена могућност суда да млађем пунолетном лицу коме је изречена

одредбе произлази да није искључена примена ниједне мере безбедности.

Међутим, имајући у виду природу појединих мера безбедности и услова за њихову примену јављају се одређене дилеме у погледу могућности и начина њихове примене према овој категорији учинилаца. У том смислу, у теорији се оправдано истиче да се мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи (чл. 81 КЗ), као и мера безбедности обавезног психијатријског лечења на слободи (чл. 82 КЗ), по природи ствари не би могле изрицати млађем пунолетном учиниоцу уз васпитну меру, већ самостално или уз казну у зависности од степена урачунљивости учиниоца.[23]

За разлику од важећег ЗМУКД-а, који могућност самосталног изрицања мере безбедности предвиђа само за меру безбедности из чл. 81 КЗ (члан 39, ст. 3 ЗМУКД), али не и за ону из чл. 82 КЗ, Нацрт предвиђа могућност самосталног изрицања обе наведене мере безбедности, у складу са одредбама КЗ, уз сходну примену правила поступка за изрицање мере безбедности предвиђених ЗКП-ом (чл. 42, ст. 3 Нацрта).

4. ПОСЕБНОСТИ КРИВИЧНОПРОЦЕСНОГ ПОЛОЖАЈА МЛАЂИХ ПУНОЛЕТНИХ ЛИЦА

Када је реч о кривичнопроцесном положају млађих пунолетних лица, првенствено је потребно разрешити дилему и утврдити у којим ситуацијама се према овој категорији учинилаца кривичних дела примењују одредбе ЗМУКД-а, а када се поступа по општим правилима КЗ-а и Законика о кривичном поступку.[24] Поступак према млађем пунолетном учиниоцу се води у складу са општим правилима ЗКП-а, с тим што се уколико су испуњени услови из чл. 41 ЗМУКД-а, примењују и одговарајуће посебне процесне одредбе овог закона.[25]

васпитна мера, под условима предвиђеним тим законом, изрекне све мере безбедности, изузев мере безбедности забране вршења позива, делатности или дужности. Вид. М. Шкулић, *Малолетници као учиниоци и као жртве кривичних дела*, Досије, Београд 2003, 115–116.

[23] Вид. З. Стојановић, *Кривично право – општи део*, Правни факултет, Београд 2020, 418.

[24] Законик о кривичном поступку –З КП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

[25] У југословенском кривичном материјалном праву такође је постојала посебна старосна категорија – млађа пунолетна лица. Према наведеној категорији лица водио се општи кривични поступак, али су се, изузетно, уместо

Сходно чл. 46 ЗМУКД-а, одредбе овог закона се примењују у поступку према лицима за која постоји основана сумња да су извршила кривично дело као малолетници, а у време покретања поступка, односно суђења нису навршила двадесет једну годину живота. Дакле, законодавац оставља могућност да се поједине одредбе овог закона примењују и у поступку према млађем пунолетном лицу, ако се до почетка главног претреса, на основу испитивања личности тог лица установи да долази у обзир да му се изрекне васпитна мера из чл. 41 овог закона.

Од посебне важности је указати на наведени термин „у време суђења“, јер се под суђењем подразумева и другостепени поступак, из чега произлази да се окривљеном који је у току поступка по жалби навршио двадесет и једну годину живота, не може изрећи кривична санкција предвиђена за малолетне учиниоце кривичних дела.[26] Другостепени суд не може на основу седнице већа преиначити првостепену одлуку којом је окривљеном изречена васпитна мера тако што би му била изречена кривична санкција предвиђена за пунолетне учиниоце кривичних дела. Уместо тога, суд мора или да укине првостепену одлуку и предмет вратити првостепеном суду на поновно суђење или пак да одржи претрес и потом преиначити одлуку првостепеног суда.[27] Међутим, постоје схватања да би везивање узраста учиниоца за „време суђења“ било у основи нетачно, будући да се категорија млађих пунолетних учинилаца у већини европских законодавстава одређује према критеријуму њиховог узраста у време извршења кривичног дела.[28] Идентична ситуација запажа се и у кривичном законодавству Републике Србије, али само када је реч о одредби чл. 44а КЗ, којом је прописано да се доживотни затвор не може изрећи лицу које у време извршења дела није навршило двадесет једну годину живота.[29]

предвиђених кривичних санкција за пунолетна лица, могле изрећи одређене васпитне мере, односно мере појачаног надзора и заводске васпитне мере, искључујући дисциплинске мере, под условом да је био испуњен критеријум сврсисходности, који је подразумевао процену суда да ће изрицањем васпитне мере бити остварена сврха која би се могла постићи изрицањем казне, више о томе, вид. М. Шкулић, (2003), 115.

[26] С. Соковић, В. Турањанин, 122.

[27] *Ibid*., 23.

[28] М. Шкулић (2024), 148.

[29] Изменама и допунама Кривичног закона СРЈ из 2001. године смртна казна је у потпуности искључена из система кривичних санкција, при чему је као њен супститут уведена казна затвора у трајању до четрдесет година. И пре њеног укидања, као и након увођења казне затвора од 40 година, као најтеже кривичне санкције, било је прописано да се таква казна не може

Процесне одредбе које се примењују према млађем пунолетном лицу, под поменутим условима, обухватају следеће: одредбе чл. 48–50, које се односе на забрану суђења у одсуству, обавезну одбрану и забрану ослобођења од дужности сведочења о околностима потребним за оцену зрелости малолетника, упознавање његове личности и прилика у којима живи. Даље, примењују се одредбе чл. 53–56, које регулишу активну улогу органа старатељства, позивање, довођење и достављање писмена, забрану објављивања тока кривичног поступка и донете одлуке у том поступку без одлуке суда, као и хитност поступка. Одредбе чл. 64 и 66 односе се на утврђивање узраста и чињеница релевантних за оцену зрелости малолетника, испитивање средине и прилика под којима малолетник живи и других околности у вези са његовом личношћу и понашањем, те на могућност привременог смештања малолетника у прихватилиште, васпитну или сличну установу. Такође се примењује и одредба чл. 68, ст. 1, којом је прописано да се малолетник мора налазити у притвору одвојено од пунолетних лица, а само изузетно заједно са пунолетним лицем, као и одредбе чл. 75 и 76 које се односе на искључење јавности и одлучивање о мери привременог смештаја. Посебне процесне одредбе ЗМУКД-а обезбеђују да поступак према млађим пунолетницима остане у складу са њиховим развојним потребама, иако се против њих формално води редовни кривични поступак.

У погледу надлежности за суђење млађим пунолетницима, у судској пракси, је из више разлога, преовладавало становиште да у поступку према млађем пунолетном лицу суди веће за малолетнике.[30] Међутим, имајући у виду претходно наведено, може се закључити да се млађим пунолетним лицима суди у редовном кривичном поступку, уз могућност сходне примене појединих процесних одредби ЗМУКД-а, из чега произлази да је састав судских већа одређен у складу са општим одредбама ЗКП-а, у зависности од прописане казне за конкретно кривично дело. Овакво решење није лишено основа за критику. Наиме, имајући у виду савремена криминолошка и психолошка сазнања, а нарочито Арнетову теорију „надолазећег одраслог доба“,

изрећи лицу које у време извршења кривичног дела није навршило двадесет једну годину живота. Иста забрана задржана је и након што су посланици Народне скупштине Републике Србије, 21. маја 2019. године, усвојили Закон о изменама и допунама Кривичног законика, *Сл. гласник РС*, бр. 35/2019), којим је укинута казна затвора од 30 до 40 година и уведена доживотна казна затвора за најтежа кривична дела. Вид: М. Шкулић, (2024), 148.

[30] О. Перић, *Кометар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Службени гласник, Београд 2007, 108.

млађи пунолетници представљају посебну категорију учинилаца која се налази у фази интензивне експлорације идентитета и још увек недовршеног психосоцијалног развоја. Управо због тога, њихов положај се у функционалном смислу, у значајној мери приближава положају малолетника. Додатно, међународни стандарди који се односе на поступање према младим учиниоцима кривичних дела инсистирају на посебном третману, индивидуализацији поступка и учешћу стручних и специјализованих актера, истовремено препознајући потребу да се њихов домашај прошири и на млађа пунолетна лица.[31] У том светлу, може се поставити питање да ли је суђење млађим пунолетним лицима у редовном кривичном поступку, уз ограничену примену појединих процесних одредаба ЗМУКД-а, довољно да одговори на специфичне потребе млађих пунолетника. Стога би се као примереније решење могло размотрити успостављање надлежности специјализованих судских већа, односно судија које су прошле посебну обуку за рад са овом категоријом учинилаца, чиме би се обезбедило боље разумевање њиховог развојног статуса, као и ефикаснија реализација васпитно-превентивних циљева кривичноправне реакције.

Чак и при оваквом поступању, код лица која немају навршених 21 годину живота, урачунљивост се мора утврђивати саслушањем вештака и разјаснити да ли степен развоја личности млађег пунолетног лица одговара његовом старосном добу, а уколико се покаже потребним, врши се опсервација личности преко стручног тима (педагога, психолога и социолога). У супротном, постојаће битна повреда одредаба кривичног поступка.[32] При томе, битно је нагласити да примена васпитних мера према млађим пунолетним лицима није аутоматска, већ зависи од психофизичког стања учиниоца, степена његове развојне зрелости, као и могућности да испуни очекиване развојне задатке у складу са својим календарским узрастом. Овакво решење потврђено је и у судској пракси. Наиме, Апелациони суд у Крагујевцу заузео је став да нису испуњени услови за примену одредбе чл. 41 ЗМУКД-а у

[31] Вид. Rule 3.3, United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (Beijing Rules), aadopted by United Nations General Assembly Resolution, no. 40/33 of 29 November 1985. Rule 11, Recommendation Rec(2003)20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice, adopted by the Committee of Ministers on 24 September 2003. Rule 17, Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, aadopted by the Committee of Ministers on 5 November 2008.

[32] Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж-1-1606/14 од 13.1.2015. године и пресуда Вишег суда у Пожаревцу 4К-38/13 од 04.06.2014. године.

ситуацији када из налаза и мишљења вештака медицинске струке произлази да је окривљени реализовао очекиване развојне задатке за свој календарски узраст, а из извештаја органа старатељства да његов узраст одговара узрасту млађег пунолетног лица.[33] Васпитна мера млађем пунолетном лицу изриче се решењем, а не пресудом.[34]

4.1. Закључење споразума о признању кривичног дела

За разлику од малолетних учинилаца кривичних дела, за које ЗМУКД ниједном одредбом не предвиђа могућност закључења споразума о признању кривичног дела, таква могућност постоји у односу на млађа пунолетна лица. Међутим, као спорно се поставило питање којом одлуком ће суд прихватити споразум о признању кривичног дела и огласити окривљеног кривим, у случају када су се јавни тужилац и окривљени, који је млађе пунолетно лице, споразумели да му се изрекне васпитна мера. Према једногласном правном закључку представника кривичних одељења, суд треба да прихвати споразум о признању кривичног дела решењем, полазећи од тога да се васпитне мере изричу решењем, у смислу чл. 78, ст. 3 ЗМУКД-а, при чему такво решење одговара пресуди у смислу чл. 16, ст. 4 ЗКП, независно од чињенице да је чланом 317, ст. 1 ЗКП прописано да ће суд пресудом прихватити споразум о признању кривичног дела.[35]

4.2. Притвор

Притвор према окривљеном који је млађе пунолетно лице продужава се применом одредаба ЗКП-а, које за разлику од одредаба ЗМУКД-а, суд не обавезују да води рачуна о узрасту окривљеног и могућности његовог школовања.[36] У конкретном случају, иако

[33] Решење Вишег суда у Чачку К.бр.7/2019 од 08.04.2019. године и решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж1 бр.345/19 од 22.05.2019. године, *Билтен Апелационог суда у Крагујевцу*, 1/2020, Интермех, Београд, сентенцу приредила: Н. Јанковић, судијски помоћник у Апелационом суду у Крагујевцу.

[34] Врховни суд Србије, Кжм. бр. 85/81, *Збирка судских одлука из области кривичног права, од 1973. до 1986 године,* Београд 1987, 954.

[35] Закључци са заједничког радног састанка кривичних одељења Врховног касационог суда и апелационих судова Републике Србије одржаног у циљу уједначавања судске праксе, Ужице, 30.11.2018. године, *Билтен Апелацион суда у Крагујевцу,* 1/2019, Интермех, Београд.

[36] Решење Вишег суда у Јагодини Кв-340/15 од 04.12.2015. године и решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж.2-1253/15 од 15.12.2015. године, *Билтен Апелационог суда у Крагујевцу*, 1/2016, Интермех, Београд, сентенцу

окривљени спада у категорију млађих пунолетних лица, јер није навршио 21 годину живота, Апелациони суд у Крагујевцу оценио је да је првостепени суд правилно применио одредбе ЗКП-а којима је регулисан притвор, као мера обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку, а не одредбе ЗМУКД-а, будући да чл. 46 тог закона не упућује на сходну примену одредаба које се односе на притвор према млађем пунолетном лицу.[37] Наводи жалбе да је даље задржавање окривљеног у притвору нецелисходно због завршетка школовања, оцењени су као неосновани и без утицаја на правилност побијаног решења.[38]

4.3. Трошкови кривичног поступка

Интересантно је решење законодавца у погледу трошкова кривичног поступка у предметима против млађег пунолетног лица које је учинило кривично дело пре навршене 21 године живота. Као што је претходно наведено, у таквом поступку могу се применити одређене одредбе ЗМУКД-а, које се иначе примењују у поступку према малолетним учиниоцима кривичних дела, али се према њима не примењују одредбе које се односе на трошкове кривичног поступка. То значи да трошкови кривичног поступка који је окончан доношењем решења којим је млађем пунолетном лицу изречена васпитна мера падају на терет окривљеног, као да је донета осуђујућа пресуда, у складу са одредбом чл. 264, ст. 1 ЗКП-а.

Овакво законско решење потврђено је и у судској пракси. У једној од својих одлука, одлучујући о захтеву за заштиту законитости, Врховни суд је разматрао питање могућности примене чл. 79 ЗМУКД-а на млађе пунолетнике, при чему је бранилац окривљеног указивао да је интенција законодавца, приликом уређивања режима трошкова кривичног поступка, била да се обезбеди појачана заштита малолетних и млађих пунолетних лица, те да трошкови поступка падну на терет буџета, с обзиром на то да окривљеном није изречена казна, не располаже приходима и не поседује имовину. Међутим, суд је заузео став да се наведена одредба не примењује у поступку према млађем пунолетном лицу, полазећи од тога да је према млађем пунолетном лицу вођен редовни кривични поступак по одредбама ЗКП-а,

---

приредила: Ј. Марашевић, судијски помоћник у Апелационом суду у Крагујевцу.

[37] *Ibid.*

[38] *Ibid.*

те да трошкови кривичног поступка падају на терет окривљеног у складу са чл. 264 ЗКП-а.[39]

5. ПОЛОЖАЈ МЛАЂИХ ПУНОЛЕТНИХ ЛИЦА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ САВЕЗНЕ РЕПУБЛИКЕ НЕМАЧКЕ КАО ПРИМЕР ДОБРЕ ПРАКСЕ

Први Закон о судском поступку према малолетницима, чији је аутор Густав Радбрух, донет је 16. фебруара 1923. године. Овај закон је већ садржао основне карактеристике данашњег *Jugendgerichtsgesetz (JGG)* – Закона о судском поступку према малолетницима[40] и спровео идеје истакнутог стручњака за кривично право Франца фон Листа. Према данас важећем *JGG*-у, овај закон се примењује када малолетно или млађе пунолетно лице учини противправно дело које је кажњиво према одредбама општег закона (чл. 1, ст. 1 *JGG*). Малолетник (нем. *Jugendlicher*) је, у смислу *JGG*-а, лице које је у време извршења дела навршило четрнаест, али још није навршило осамнаест година живота, док је млађе пунолетно лице (нем. *Heranwachsender*) лице које је у време извршења дела навршило осамнаест, али још није навршило двадесет и једну годину живота (чл. 1, ст. 2 JGG). За поступке према млађим пунолетним учиниоцима кривичних дела, од ступња на снагу реформског закона из 1953. године, надлежни су судови за малолетнике (нем. *Jugendgerichte*). На међународном нивоу, у систему малолетничког правосуђа, овакво законодавно решење је значајно јер указује на проширење надлежности судова за малолетнике и на млађа пунолетна лица. Међутим, и поред чињенице да у Европи постоји општа тенденција да се надлежност судова за малолетнике прошири и на категорију млађих пунолетних лица, решење из немачког законодавства и даље представља изузетак.[41]

Дакле, у Немачкој је реформом из 1953. године установљена надлежност судова за малолетнике и у поступцима према млађим пунолетним лицима, независно од тога да ли се примењују одредбе *JGG*-а

[39] Пресуда Врховног суда Кзз 503/2021 од 18.05.2021. године.

[40] Jugendgerichtsgesetz – JGG, Bundesgesetzblatt I 1953, 735.

[41] Вид: I. Pruin, *Die Heranwachsendenregelung im deutschen Jugendstrafrecht. Jugendkriminologische, entwicklungspsychologische, jugendsoziologische und rechtsvergleichende Aspekte*, Forum Verlag Godesberg, Mönchengladbach 2007 и F. Dünkel, I. Pruin, “Young adult o enders in the criminal justice systems of European countries”, (Eds. F. Dünkel, *et. al.*), *Juvenile Justice Systems in Europe – Current Situation and Reform Developments*, Forum Verlag Godesberg, Mönchengladbach, Vol. 4, 2011, 1.583–1.606.

или опште одредбе Кривичног законика *Strafgesetzbuch* (StGB).[42] Овакво законодавно решење може се, са упоредноправне тачке гледишта, оценити као повољно. Наиме, немачки судови за малолетнике надлежни су да поступају како у предметима који се односе на малолетнике, тако и у предметима који се односе на млађа пунолетна лица, што доприноси већем степену специјализације у односу на системе у којима ови судови поступају искључиво у предметима који се односе на малолетнике. За поступке који спадају у надлежност суда за малолетнике, постављају се државни тужиоци за малолетнике, при чему судије за малолетнике и државни тужиоци за малолетнике треба да поседују васпитну способност и искуство у раду са младима (чл. 37 *JGG*). Поред наведених, у поступку учествују и полицијски органи који у пракси поступају у оквиру посебно специјализованих јединица, браниоци, као и друга лица специјализована за рад са младима и младим учиниоцима кривичних дела. У великим градовима попут Берлина, Хамбурга или Штутгарта, постоје специјализоване јединице полиције за рад са младима.[43] Међутим, специјализација судија и тужилаца који поступају у предметима за малолетнике је у пракси понекад проблематична, будући да се функција судије за малолетнике и државног тужиоца посматра као почетна фаза професионалне каријере, што за последицу има висок степен кадровске флуктације.[44]

Важно је истаћи да примена васпитних мера према млађим пунолетним лицима, као и у Републици Србији, није аутоматска. Сходно томе, примена одредаба малолетничког кривичног права према млађем пунолетном лицу долази у обзир само уколико суд, на основу целокупне оцене његове личности, узимајући у обзир његово животно окружење, утврди да је у погледу моралног и интелектуалног развоја у време извршења дела био на нивоу малолетника, или ако се с обзиром на начин и околности извршења дела и мотиве због којих је дело извршено, може закључити да се ради о малолетничком деликту (нем. *Jugendverfehlung*) (чл. 105, ст. 1 *JGG*). У том случају суд може изрећи било коју од санкција за малолетнике прописаних *JGG*-ом. Ако наведени услови нису испуњени, примениће се опште одредбе кривичног права и кривичне санкције прописане Кривичним закоником (StGB), с тим да се изречена казна може ублажити. Такође, изричито је прописано да се млађем пунолетном лицу, уместо казне доживотног затвора

[42] F. Dünkel, *Youth Justice in Germany*, *Oxford Handbooks Online*, Oxford University Press, 2017, 16.

[43] *Ibid.,*6.

[44] *Ibid.*

може изрећи казна затвора у трајању од десет до петнаест година. (чл. 106 *JGG*).

За најтежа кривична дела, попут убиства и силовања, у 2013. години, готово сви млађи пунолетници (више од 80%, па чак и до 90%) били су осуђени према правилима малолетничког кривичног права, које у тим случајевима предвиђа знатно блажи режим кривичних санкција.[45] С друге стране, млађи пунолетници су осуђивани применом општих одредаба кривичног права у области саобраћајних кривичних дела, за која им се на писани захтев државног тужилаштва може изрећи новчана казна без одржавања главног претреса (нем. *Strafbefehl*), што није допуштено у малолетничком кривичном праву.[46]

Најновији доступни подаци за 2023. годину указују на изражене регионалне разлике у примени малолетничког кривичног права у поступцима према млађим пунолетним лицима у Немачкој.[47] Док је у Хамбургу малолетничко кривично право примењено у око 83% случајева, у појединим савезним државама тај удео је знатно нижи: у Бранденбургу износи око 41%, у Саксонији 43%, а у Саксонији-Анхалту и Баден-Виртембергу око 45%.[48] Ови подаци указују на неуједначену праксу у примени малолетничког кривичног права на територији Савезне Републике Немачке.

6. ЗАКЉУЧАК

Посматрано у целини, правни режим млађих пунолетних лица представља компромис између класичног кривичноправног приступа заснованог на пунолетству и савремених научних схватања из области криминологије и психологије, која указују на продужени психосоцијални развој. Савремена истраживања, нарочито концепт надолазећег одраслог доба, доводе у питање круто постављене старосне границе кривичноправне одговорности и указују на потребу флексибилнијег приступа овој категорији учинилаца. Са становишта позитивног права Републике Србије, уочава се да се према млађим пунолетним лицима води редован кривични поступак, уз ограничену могућност примене појединих одредаба ЗМУКД-а, при чему у пракси доминирају опште одредбе ЗКП-а. То је нарочито видљиво у погледу притвора,

[45] *Ibid*., 18.

[46] *Ibid*.

[47] H. Honecker, Juvenile Criminal Law Is Applied Less Frequently to Young Adults, *https://hanneshonecker.de/Aktuelles/juvenile-criminal-law/*, 26. март 2026.

[48] *Ibid*.

трошкова кривичног поступка и института споразума о признању кривичног дела. Анализа предложених решења Нацрта показује настојање законодавца да прецизније уреди положај млађих пунолетних лица, посебно у погледу избора васпитних мера. Међутим, увођење строжих критеријума за избор васпитних мера, може довести до сужавања простора за индивидуализацију кривичних санкција, што представља једно од водећих начела малолетничког кривичног права. Стога је неопходно обезбедити равнотежу између правне сигурности и флексибилности у одлучивању.

Све наведено указује на то да, иако је положај млађих пунолетних лица у кривичном законодавству Републике Србије нормативно уређен, постоји значајан простор за његово даље унапређење. У том смислу, као правци будућег развоја могли би се издвојити преиспитивање постојећих старосних граница, као и јачање специјализације свих релевантних субјеката укључених у кривични поступак, имајући у виду пример Савезне Републике Немачке, где се уочава висок степен развијености специјализованог малолетничког правосуђа и ширење његове надлежности и на млађа пунолетна лица. Такав модел би, поред веће професионалне специјализације, обезбедио и боље уважавање развојних карактеристика ове категорије учинилаца.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Arnett, Jeffrey, *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens through the Twenties*, Oxford University Press, Oxford 2004;
2. Arnett, Jeffrey, *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens through the Twenties*, Oxford University Press, Oxford 2014;
3. Von Hirsch, Andrew, Ashworth, Andrew, *Proportionate Sentencing: Exploring the Principles*, Oxford University Press, Oxford 2005;
4. Dünkel, Frieder, *Youth Justice in Germany*, Oxford Handbooks Online, Oxford University Press, 2017;
5. Dünkel, Frieder, Ineke, Pruin, „Young adult o enders in the criminal justice systems of European countries”, (Eds. F. Dünkel, et. al.), *Juvenile Justice Systems in Europe – Current Situation and Reform Developments*, Forum Verlag Godesberg, Mönchengladbach, Vol. 4, 2011;
6. Ineke, Pruin, *Die Heranwachsendenregelung im deutschen Jugendstrafrecht. Jugendkriminologische, entwicklungspsychologische, jugendsoziologische und rechtsvergleichende Aspekte*, Forum Verlag Godesberg, Mönchengladbach 2007;
7. Јеротић, Владета, *Човек и његов идентитет*, Ars Libri, Београд 2008;

8. Јојић, Антоније, Крстић, Ксенија, *Између адолесценције и одрасло-сти: карактеристике надолазећег одраслог доба у Србији*, Психо-лошка истраживања, Vol. XXVII, 2/2024;
9. Перић, Обрад, *Кометар Закона о малолетним учиниоцима кривич-них дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Службени гласник, Београд 2007;
10. Смиљанић, Вера, Толичич, Иван, *Дечја психологија*, Завод за уџбе-нике, Београд 1986;
11. Соковић, Снежана, Турањанин, Вељко, *Малолетничко кривично право*, Правни факултет, Крагујевац 2024;
12. Стојановић, Зоран, *Кривично право – општи део*, Правни факултет, Београд, 2020;
13. Хрњица, Сулејман, *Општа психологија са психологијом личности*, Научна књига, Београд 1990;
14. Шкулић, Милан, *Малолетници као учиниоци и као жртве кривичних дела*, Досије, Београд 2003;
15. Шкулић, Милан, *Коментар Закона о малолетним учиниоцима кри-вичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Службе-ни гласник, Београд 2024.

Правни и интернет извори

1. Билтен Апелационог суда у Крагујевцу, 1/2016, Интермех, Београд;
2. Билтен Апелацион суда у Крагујевцу, 1/2019, Интермех, Београд;
3. Билтен Апелационог суда у Крагујевцу, 1/2020, Интермех, Београд;
4. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица – ЗМУКД, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005;
5. Законик о кривичном поступку – ЗКП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС;
6. Jugendgerichtsgesetz – JGG, Bundesgesetzblatt I 1953, 735;
7. Кривични законик – КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 и 94/2024;
8. Нацрт Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку, *https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/120925/120925-vest11.html*, 26. март 2026.
9. Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж1-285/17 од 03.03.2017. године;
10. Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж-1-1606/14 од 13.1.2015. године;
11. Пресуда Вишег суда у Пожаревцу 4К-38/13 од 04.06.2014. године;
12. Пресуда Врховног суда Кзз 503/2021 од 18.05.2021. године;

13. Recommendation Rec (2003)20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice, adopted by the Committee of Ministers on 24 September 2003;
14. Recommendation CM/Rec (2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, adopted by the Committee of Ministers on 5 November 2008;
15. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice – Beijing Rules, adopted by United Nations General Assembly Resolution, no. 40/33 of 29 November 1985;
16. H. Honecker, Juvenile Criminal Law Is Applied Less Frequently to Young Adults, *https://hanneshonecker.de/Aktuelles/juvenile-criminal-law*/, 26. март 2026.

Milica Mitrovski, LL.B.

Faculty of Law, University of Kragujevac

YOUNG ADULT OFFENDERS IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF SERBIA – SPECIFICITIES, DILEMMAS, AND CHALLENGES

Summary

The subject of this paper is the specific criminal law status of young adults as perpetrators of criminal offenses, with an analysis of procedural aspects and the particularities of criminal proceedings conducted against them. Although, in the Republic of Serbia, legal adulthood is attained upon reaching the age of 18, numerous psychological studies indicate that the process of psychosocial maturation does not end at that point, but rather continues throughout early adulthood, up to the age of 25. At the international level, within the juvenile justice system, the issue of the treatment of young adult offenders is of particular importance, given that relevant international instruments emphasize that the prosecution and sanctioning of these individuals must differ from the treatment of adult offenders. Taking the above into account, the legislator provides for the possibility of applying the Law on Juvenile Offenders and Criminal Protection of Minors to young adults as well, under certain conditions, thereby recognizing their developmental specificities and the need for additional protection. A special part of the paper is devoted to a comparative legal analysis of this is-

sue, as well as to dilemmas related to age thresholds of criminal responsibility. The aim of the paper is to highlight the advantages and shortcomings of the existing system, and to consider possibilities for improving the treatment of young adult offenders, with a view to achieving fair and effective protection of society.

Key words: *Juvenile criminal law; Young adults; Age threshold; Law on Juvenile Offenders and Criminal Protection of Minors; Maturity*.

КРИВИЧНОПРАВНА СЕКЦИЈА 2 /
CRIMINAL LAW SECTION 2

УДК/UDC 316.4-953.6
343.9-053.6
ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД / *REVIEW SCIENTIFIC ARTICLE*

Др Милица Ковачевић

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Универзитета у Београду

Др Марина Ковачевић-Лепојевић

Институт за педагошка истраживања, Београд

Др Бранислава Поповић-Ћитић
Лидија Буквић

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Универзитета у Београду

ОМЛАДИНСКИ РАД И СУЗБИЈАЊЕ МАЛОЛЕТНИЧКОГ КРИМИНАЛИТЕТА[1]

Последњих деценија много се говори о проактивним приступима како превенирању, тако и сузбијању малолетничког криминалитета, што посредно актуелизује питање омладинског рада. Наиме, омладински рад обухвата разноврсне активности имплементиране од стране омладинских радника, усмерене ка младима, у младима пријатном и приступачном окружењу, те већином базиране на неформалном учењу. Омладински рад такође подразумева добровољно учешће младих и њихову пуну партиципацију, а требало би да допринесе позитивном развоју. Отуда омладински рад може бити од користи у контексту сузбијања различитих проблема у понашању, па тако може постати и значајан сегмент шире схваћене криминалне политике у контексту сузбијања малолетничке делинквенције.

Милица Ковачевић, *bucak80@gmail.com.*
Марина Ковачевић-Лепојевић, *marina.lepojevic@gmail.com.*
Бранислава Поповић-Ћитић, *b.popoviccitic@gmail.com.*
Лидија Буквић, *lidija_bukvic@yahoo.com.*

[1] Чланак је резултат рада у оквиру пројекта који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, бр. уговора 451-03-34/2026-03/200096.

Како је у Србији омладински рад још увек прилично занемарена тема, предмет рада јесте представљање овог концепта и његових кључних одлика, уз осврт на очекиване бенефите, али и извесне ризике које носи. Стога се рад базира на прегледу савремене стручне и научне литературе, односно на анализи релевантног међународног и националног нормативног оквира. Циљ рада јесте да се укаже на могућности за примену омладинског рада у актуелним друштвеним приликама у Србији, али и на потенцијале за примену овог концепта у будућности.

Кључне речи: Омладински рад; Делинквенција; Малолетни учиниоци кривичних дела; Србија.

1. УВОДНА И ОПШТА РАЗМАТРАЊА О ОМЛАДИНСКОМ РАДУ

Не постоји општеприхваћена дефиниција омладинског рада, па се овом делатношћу неретко обухвата широк дијапазон активности, почев од потпуно неструктурираних до оних које се одликују високом организованошћу и прецизно зацртаним исходима. Ипак, у начелу се омладински рад може дефинисати као скуп активности које имају за циљ едукацију, те лични и друштвени развој младих, при чему се садржаји имплементирају у слободно време младих, изискујући њихово добровољно учешће, уз примарну заснованост на методама неформалног образовања.[2]

С обзиром на то да се омладински рад базира на неформалном образовању, потребно је разјаснити шта тај појам подразумева и како се неформално образовање разликује од блиских појава, као што су формално и информално образовање. Наиме, формално образовање се одвија у оквирима структурираног образовног система чија је база основна школа, док је на врху пирамиде студирање на факултету. Информално образовање се односи на целоживотни процес у којем сваки појединац гради ставове, вредности, вештине и знања посредством образовних утицаја и ресурса у сопственом окружењу и из свакодневног искуства.[3] Неформално образовање, пак, обухвата планиране програме личног и друштвеног образовања, дизајниране тако да побољшају различите вештине и способности, али изван курикулума формалног образовања.[4]

[2] V. Rakočević, *Poveži se! Priručnik za organizaciju volonterskih i omladinskih klubova u školama*, NVU Djeca Crne Gore, Podgorica 2018, 22.

[3] D. Matorčević, M. Matorčevič, *Kurikulum višednevne obuke omladinskih radnika za organizovanje i vođenje aktivnosti neformalnog obrazovanja sa mladima iz marginalizovanih i osetljivih grupa*, Centar za neformalno obrazovanje i celoživotno učenje, Novi Sad 2016, 4.

[4] *Ibid.*

Када је реч о типовима омладинског рада, разликујемо следеће облике ове делатности: рад базиран на личном и социјалном развоју кроз активности за слободно време; превентивни рад који може бити уско фокусиран на таргетирану групу младих, са циљем смањења злоупотребе психоактивних супстанци, криминалитета и других непожељних појава; социјални омладински рад као рад у форми саветовања усмерен на младе са специфичним индивидуалним проблемима попут напуштања школе или малолетничке делинквенције, те рад базиран на активностима махом забавног карактера.[5] Уколико типове омладинског рада разврставамо према локацији на којој се активности имплементирају, онда можемо говорити о: измештеном омладинском раду и раду на улици, омладинском раду у камповима и при разменама младих, те о омладинском раду у клубовима и центрима. [6]

Посебно је занимљив *outreach* омладински рад, то јест облик активности које спадају у теренски омладински рад и имају за циљ досезање до тешко доступних младих и њихово укључивање у различите програме. С обзиром на непостојање адекватног израза који у једној речи описује начин и сврху овог облика омладинског рада, енглески термин *outreach* − закорачити и досегнути до некога или нечега, и даље је у широкој употреби међу омладинским радницима са неенглеског говорног подручја.[7] *Outreach* омладински рад разликује се од *detached* (енг. измештеног, издвојеног) омладинског рада, јер измештени рад превасходно подразумева да омладински радници одлазе на различите локације међу младе како би радили са њима, не ограничавајући се на одређену установу или простор. Променљивост локација је посебно значајна јер омогућава флексибилност, дозвољавајући младима да остану у познатом окружењу, а такође не изискује додатну организацију и трошкове у погледу опремања посебних просторија.[8] Теренски или измештени омладински рад се одвија у парковима, испред продавница, на станицама јавног превоза, у кафићима, на обалама река, излетиштима, у шопинг центрима, на утакмицама и другим местима, те се бави темама које су значајне за младе, као што су лични развој, здрави животни стилови и друга питања на која млади укажу.[9] Као пример

[5] K. Vojnić Tutić, *Prakticni Prirucnik za omladinski rad u zajednici Namenjen svima koji praktikuju organizovan rad sa mladima/omladinski rad*, Centar za omladinski rad, Novi Sad 2008, 9.

[6] *Ibid.,* 14–17.

[7] D. Radić, *Praktični vodič za terenski omladinski rad*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2021, 5.

[8] *Ibid.*, 7.

[9] *Ibid.*, 10.

успешно имплементираног програма, можемо поменути *Mobile Jugendarbeit Stuttgart* (теренски програм за младе) који се примењује већ неколико деценија у Штутгарту, у Немачкој, фокусирајући се на маргинализоване младе, са којима се обавља саветодавни и едукативни рад на локацијама на којима они најчешће бораве.

Истовремено, треба имати у виду шта није омладински рад, јер се не може свака активност која је усмерена на младе сматрати омладинским радом. Тако омладински рад нису спортски догађаји, јавне акције, фестивали или било која друга активност која обухвата широку популацију младих без јасне стратегије њиховог даљег укључивања, нити су омладински рад различите акције посредством којих се деле инфоматеријали без позивања младих на укључивање у циљане активности омладинског рада, као ни онлајн кампање усмерене ка младима уопштено, мимо позивања на конкретне активности организоване од стране именованих субјеката.[10]

У самој бити омладинског рада јесте пружање прилике младима да активно партиципирају. Изражавање мишљења треба снажно подржати већ у раном детињству, како би се омогућио раст и развој деце све до статуса адаптираних и активних грађана. Но, иако се право на партиципацију односи на свако дете у животном узрасту који омогућава изражавање мишљења, његова природа и обим се неизбежно и драматично мењају када започне друга деценија живота.[11] Опште је познато да период адолесценције карактерише буђење сопственог идентитета, преузимање нових одговорности, изложеност новим могућностима и ризицима, те је неопходно пружити подршку младим људима да разумеју ситуације и односе, доносе информисане и одговорне одлуке, за шта су нужни информисање, образовање, емоционална подршка, критичко мишљење и емпатија.[12] Међутим, у пракси треба омогућити стварну партиципацију младих, јер се неретко дешава да се младима само наизглед пружа могућност да искажу мишљење, а да се оно не узима у обзир или да се потпуно одбацује, када је реч само о привидној партиципацији која заправо негира укљученост младих.

Треба разјаснити и друге кључне појмове у области омладинског рада. Тако, када је реч о младима, појам „млади” подразумева лица у фази живота између детињства и одраслог доба, односно у посебном животном раздобљу у којем се, поред биолошког и психолошког сазревања, одвија и процес укључивања у друштвену заједницу, при чему

[10] *Ibid.*, 6.

[11] N. Maletin, *Smernice za omladinske radnike i radnice: Dobrovoljno i aktivno učešće mladih*, NAPOR i UNICEF, Beograd 2023, 5.

[12] *Ibid*., 7.

процес траје док се не достигне одговарајући степен социјалне аутономије, одговорности и самосталности, иако свака од поменутих карактеристика подлеже индивидуалним мерилима.[13] У литератури наилазимо на различито дефинисање узраста у коме се људи сматрају младима, али у начелу можемо рећи да је у питању узраст почев од 15, па све до 25 или 30 година, зависно од поднебља, културолошких прилика и других околности. Омладински радници пак јесу квалификовани кадрови које раде са младим људима фокусирајући се на лични и друштвени развој, кроз однос један на један и групне активности, при чему је подучавање младих њихов главни задатак, али уз приступ базиран на социјалној педагогији, социјалном раду и другим јасно утемељеним методологијама.[14]

2. НОРМАТИВНИ ОКВИР О ОМЛАДИНСКОМ РАДУ – МЕЂУНАРОДНИ ИЗВОРИ И ПРОПИСИ У СРБИЈИ

2.1. Дигитална декларација и Бонски процес

Усвајањем колоквијално назване Дигиталне декларације о омладинском раду отпочиње, такође незванично именовани, Бонски процес, те се обично истиче да је у питању најзначајнији документ за подстицање и ширење омладинске политике и омладинског рада у Европи.

Декларација усвојена на Трећој европској конвенцији о омладинском раду, одржаној у Бону, 10. децембра 2020. године, представља резултат вишедневног промишљања и дискутовања које је укључило велики број стручњака и релевантних актера из области омладинског рада. Овај документ, означен и називом *„Signposts for the Future”* (енг. путокази за будућност), у стручној и академској јавности познат је и као документ који даје стратешко усмерење даљег развоја омладинског рада у Европи. Основна интенција конвенције била је аналитичко сагледавање савремених изазова, као и формулисање адекватних одговора на питање позиционирања омладинског рада у контексту будућих друштвених трансформација.

Дигитална декларација у значајној мери проблематизује интензиван и вишеслојан утицај информационо-комуникационих технологија на све сфере живота младих. Њена специфичност додатно је наглашена чињеницом да је, услед околности изазваних пандемијом *COVID-19*, око хиљаду учесника конвенције највећи део дискусија реализовало у онлајн окружењу. Сам чин усвајања овог документа означава интензификацију омладинског рада и унапређење омладинских политика на

[13] *Ibid.*, 6.

[14] K. Vojnić Tutić, 4.

нивоу читаве Европе, при чему се ове активности препознају као један од кључних праваца будућег развоја старог континента.

У преамбули декларације наглашава се да савремени друштвени контекст карактеришу изражене несигурности, ерозија система заснованих на поштовању људских права, пораст екстремизма и антидемократских вредности, као и амбивалентни утицаји друштвених мрежа. Иако поменуте појаве погађају целокупно становништво, њихови негативни ефекти нарочито су изражени међу младима, а посебно међу припадницима маргинализованих друштвених група, који се суочавају са прогресивним сужавањем животних могућности. У том смислу, омладински рад се нормативно позиционира као простор деловања који треба да адресира питања социјалне неједнакости, грађанских слобода и ширег друштвеног укључивања.

Констатовано је да омладински рад у Европи карактеришу значајне структурне и оперативне разлике, али истовремено и заједничка тежња ка обезбеђивању простора за партиципацију младих, њиховом међусобном повезивању и друштвеној интеграцији. Као основна развојна тенденција истиче се потреба за квантитативним и квалитативним ширењем омладинског рада, односно повећањем његове доступности различитим групама младих, а нарочито онима са ограниченим ресурсима и могућностима. Паралелно с тим, наглашава се важност обухватања различитих старосних група и тематских области од значаја за младе.

Један од кључних закључака конвенције односи се на потребу даље стандардизације омладинског рада. Међутим, ова стандардизација не подразумева ригидну униформност, већ успостављање општих оквира уз очување флексибилности и прилагодљивости. Омладински рад треба да остане отворен за специфичне потребе и утицаје који произлазе из различитих друштвених, културних и географских средина. Истовремено, истиче се значај међусекторске сарадње, посебно са областима образовања, социјалне заштите, здравства и правосуђа. Упркос процесима стандардизације, наглашава се да омладински рад мора задржати своју инхерентну инклузивност, као и способност континуиране саморефлексије и уважавања нових иницијатива.

Посебна пажња посвећена је локалној димензији омладинског рада. Иако је његово умрежавање на националном и међународном нивоу од великог значаја, локални контекст остаје примарна оперативна основа омладинског рада. Стога се истиче потреба за развојем локалних планова омладинског рада, као и за јачањем сарадње са локалним властима и заједницама, како би се активности адекватно прилагодиле специфичним потребама младих у датим срединама.

Финансирање омладинског рада идентификовано је као један од кључних предуслова његовог одрживог развоја. У том смислу, наглашава се да процес обезбеђивања финансијских средстава мора бити транспарентан, одржив и заснован на јасно идентификованим и емпиријски утемељеним потребама. Паралелно с тим, декларација посвећује значајну пажњу положају омладинских радника, истичући потребу за њиховом адекватном правном и професионалном заштитом, укључујући примерену надокнаду за рад, социјалну сигурност и механизме превенције професионалног сагоревања. При томе се упозорава на опасност од прекомерне бирократизације, која би могла да удаљи омладинске раднике од њихове основне функције оличене у непосредном раду са младима.

У домену унапређења квалитета омладинског рада наглашава се потреба за холистичким приступом, који превазилази парцијалне и изоловане индикаторе успешности. У том контексту, истиче се значај подстицања научних истраживања и успостављања националних тела која би систематски пратила и евалуирала развој области. Такође, указује се на нужност јачања комуникације међу практичарима, као и на формирање мрежа за размену искустава и добрих пракси, које би функционисале на хоризонталном и вертикалном нивоу, почев од локалног до европског. У складу с тим, предвиђа се успостављање Европске дигиталне платформе за омладински рад, као и организовање редовних конвенција у петогодишњим циклусима. Додатно, препоручује се оснивање националних и европских организација које би институционално подржале развој сектора.

Декларација такође наглашава значај промоције омладинског рада и његове друштвене видљивости. У том циљу, указује се на потребу успостављања универзално прихваћених дефиниција и терминолошких оквира, као и на организовање промотивних активности, укључујући тематске дане и недеље посвећене омладинском раду. Посебан значај придаје се изради научних и стручних публикација које би доприносиле бољем разумевању омладинског рада у широј јавности, као и промоцији волонтеризма као важног сегмента омладинског ангажмана.

Истовремено, јасно се истиче да развој омладинског рада не треба да води његовој асимилацији у друге секторе, нити потпуном интегрисању у формални образовни систем. Напротив, омладински рад треба да задржи своју аутономију, уз развијање комплементарних односа са другим друштвеним секторима.

Искуство пандемије *COVID-19* препознато је као важан индикатор будућих изазова. У вези са тим, наглашава се потреба да омладински рад остане доступан младима и у кризним ситуацијама, када је потреба

за подршком посебно изражена. Пандемија је указала на ограничења појединих облика омладинског рада, али и на значај флексибилности и адаптивности, као и на кључну улогу подршке менталном здрављу младих, нарочито оних из рањивих група. Наглашен је потенцијал дигиталних алата, уз напомену да они не могу у потпуности заменити одређене облике непосредне интеракције.

Завршни део декларације указује на значај сарадње између Европске уније и Савета Европе у области омладинског рада, те наглашава потребу за даљим унапређењем партнерских односа међу актерима у овом сектору. Посебан акценат стављен је на отвореност, самокритичност и спремност на континуирано учење, уз одбацивање застарелих парадигми.

Поменимо да је у мају 2025. године одржана и Четврта европска конвенција омладинског рада под називом *Xcelerating Youth Work Development* (енг. убрзање развоја омладинског рада), која је окупила око 500 учесника из различитих делова Европе.

2.2. Нормативни оквир у Србији

Сходно Закону о младима,[15] чл. 3, у Србији се младима сматрају лица узраста од 15 до 30 година, мада овакав опсег није усклађен са осталим релевантним прописима, као на пример са Законом о социјалној заштити[16] који као посебну категорију издваја децу и младе/омладину узраста до 18, односно до 26 година уколико су у питању млади на редовном школовању. Што се тиче општих прилика, у Србији је популација узраста од 15 до 30 година, сходно наводима Стратегије за младе (2023–2030), заступљена са уделом од 17,7% у укупном становништву, а баш као и у већини европских земаља уочљив је процес демографског старења становништва који је у Србији истовремено испреплетан са континуираним исељавањем у иностранство.

Омладински рад, у смислу чл. 3 Закона о младима, представља део омладинских активности које се организују са младима и за младе, а заснивају се на неформалном образовању, одвијају у оквиру слободног времена младих и предузимају ради унапређивања услова за лични и друштвени развој младих, у складу с њиховим потребама и могућностима и уз њихово добровољно учешће. Не постоји формално устројено образовање за професију омладинског радника, иако је почев од 2019. године омладински радник препознат у шифрарнику занимања.

[15] Закон о младима, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 50/11 и 116/22.

[16] Закон о социјалној заштити, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 24/11 и 117/22.

Такође, од свог оснивања 2009. године Национална асоцијација практичара и практичарки омладинског рада (скр. НАПОР) настоји да стандардизује подручје омладинског рада у Србији.

Даље, Закон о младима предвиђа да се ради обављања омладинских активности оснивају удружења младих и удружења за младе, те да се ова удружења могу међусобно удруживати у савезе. Закон дефинише да се на нивоу државног буџета опредељују средства за финансирање омладинских активности, као и да се на нивоу јединица локалне самоуправе могу оснивати канцеларије за младе.

Посебно треба нагласити да вредносно најзначајнији документ који се у Србији односи на тематику омладинског рада јесте Стратегија за младе у Републици Србији за период од 2023. до 2030. године.[17] У овом кровном документу прецизирано је да је почев од 2015. године отпочео процес усвајања нормативних аката који се односе на различите области од значаја за младе и омладинску политику као кроссекторско питање. Ипак, неспорно је да недостаје ресурса за организовање омладинског рада, да је прилично заступљена неинформисаност младих, као и да се омладински рад одвија преко омладинских клубова, домова културе и других простора који нису адекватно искоришћени.

Осим закона који се односе на систем образовања и васпитања, средњошколско образовање и слично, за омладински рад релевантне су и одредбе Закона о образовању одраслих[18] који дефинише појмове неформалног и информалног образовања одраслих.

3. ОМЛАДИНСКИ РАД И МАЛОЛЕТНИЧКО ПРЕСТУПНИШТВО

Представљање фундаменталних карактеристика омладинског рада спонтано води закључку да је у питању ресурс који се и те како може употребити у превенирању и сузбијању малолетничког криминалитета. Штавише, у Србији већ у актуелном тренутку постоје солидне нормативне предиспозиције за ангажовање механизма омладинског сектора у раду са малолетним преступницима.

У савремено доба општеприхваћена је парадигма о мултифункционалној условљености малолетничког криминалитета.[19] Личне осо-

[17] Стратегија за младе у Републици Србији за период од 2023. до 2030. године*, Службени гласник Републике Србије*, бр. 9/23.

[18] Закон о образовању одраслих, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 55/13, 88/17, 27/18 и 6/20.

[19] М. Ковачевић, *Малолетничко кривично право*, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд 2021, 21.

бине појединца, као што су темперамент, карактер, психолошке карактеристике и ментално здравље, значајно утичу на одлуку о извршењу кривичног дела, али исто тако кључну улогу игра и друштвени контекст, укључујући породично окружење, економске услове и културне норме.[20] Анализе различитих криминолошких теорија указују да ниједан појединачни фактор не може у потпуности објаснити малолетничку делинквенцију, што имплицира да је неопходан свеобухватан, интегрисани приступ који узима у обзир више аспеката који се тичу појединца, тако и друштва у целини. Управо омладински рад нуди својеврстан интегрисани приступ, мотивишући младе да се заинтересују за себе и за питања која се тичу лично њих и оних који их окружују. Омладински рад отуда адекватно кореспондира са теоријом социјалне контроле, сходно којој су млади који су снажно везани за породицу, школу и просоцијалне вршњаке изложени умањеном ризику од девијантног понашања, те са теоријом рутинских активности, која полази од премисе да ће се млади који слободно време проводе на неструктуриран начин и без одговарајућег усмеравања чешће наћи са оне стране закона у односу на младе који у том домену уживају потпору.[21] У том смислу обиље омладинских активности доприноси повезаности са заједницом, док оснажена кохезија не погодује ситуационом вршењу деликата.

Иако се чини да је омладински рад донекле новитет за Србију, уколико се вратимо у не тако давну прошлост уочићемо да су у некадашњој СФРЈ постојали прилично разгранати облици рада са омладином, почев од омладинских радних акција, преко активности пионира и сличног.[22] Разуме се да је тадашњи омладински рад био повезан и са одређеним идеолошким усмеравањем и специфичним политичким контекстом, што не значи да по аутоматизму треба негирати и извесна позитивна искуства која су проистекла из њега и која могу представљати солидан темељ за будући развој омладинског рада.

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица,[23] пружа значајне могућности за примену омладинског рада, пре свега кроз имплементацију васпитних налога као *sui generis* мера за малолетнике и посебних обавеза као васпитних мера у оквиру мера упозорења и усмеравања. Омладински рад може

[20] B. Merdović, B. Jovanović, „Scope, Nature and Causes of Juvenile Delinquency, *Kultura polisa* 3/2024, 105.

[21] L. Liu and S. Miller. „Protective factors against juvenile delinquency: Exploring gender with a nationally representative sample of youth“, *Social science research* 86/2020.

[22] V. Kalaba. *Kako razumeti omladinski rad u zajednici*, Beograd 2008, 8.

[23] Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица – ЗОМУКД, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/05.

имати важну улогу и у постпеналној фази, која је у Србији у великој мери недовољно развијена, па чак и занемарена.

Васпитни налози, према чл. 7 ЗОМУКД, обухватају поравнање са оштећеним (накнада штете, извињење или рад), редовно похађање школе или одлазак на посао, укључивање у хуманитарни, социјални, локални или еколошки рад, одређене третмане и саветодавне програме. У спровођењу ових мера значајну улогу могу имати омладински рад и цивилни сектор, посебно кроз ресторативне програме и сарадњу са локалном заједницом, на које се у савремено доба апсолутно ставља фокус када су у питању глобалне криминалнополитичке тенденције у сфери реаговања на малолетничку делинквенцију. Такође, ЗОМУКД оставља знатан простор за укључивање омладинског сектора у имплементацију посебних обавеза (чл. 14), које, између осталог, укључују извињење оштећеном, стручно оспособљавање, бављење спортом, укључивање у хуманитарни, еколошки или други друштвенокорисни рад, као и саветодавне и образовне програме. Додатно треба акцентовати могућности за активирање омладинског рада у склопу дневног боравка који се може комбиновати са свим мерама појачаног надзора.

Нажалост, у Србији је ситуација и даље таква да се поменути видови малолетничких кривичних санкција и мера недовољно примењују,[24] а у литератури се истиче да је стање такво услед недостатка кадровских и техничких ресурса.[25]

4. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Међу кључним агендама и настојањима Савета Европе и Европске уније данас је тенденција да се млади активно укључе у сва питања од друштвеног значаја, те да се заинтересују за сопствену будућност, као и за будућност заједница којима припадају. У датом контексту посебно значајан алат јесте омладински рад, као рад усмерен на младе и њихову пуну партиципацију, уз коришћење разноврсних модалитета неформалног учења с циљем стицања знања и вештина, те подстицања личног развоја.

Посебно ваља истаћи да је омладински рад усмерен на активну комуникацију и размену са младима, тако да се непрекидно развија кроз уважавање мишљења и потреба младих, стално преиспитујући и иновирајући своје модалитете и методологију. Као такав, омладински рад

[24] M. Kovačević, „Vaspitni nalozi u Srbiji“, *Pravo – teorija i praksa* 4–6/2012, 113–114.

[25] D. Vasiljević Prodanović, M. Kovačević, ”Diversion model of responding to juvenile delinquency and the role of the social welfare system”, *Pravo – teorija i praksa* 3/2022, 136–137.

носи велики потенцијал за анимацију младих и малолетних преступника посебно, с обзиром на то да није никакава непознаница њихова у великој мери изражена невољност да партиципирају у садржајима које доживљавају као наметнуте од стране одраслих, извештачене, контролишуће и незанимљиве. Отуда сусрети у омладинским клубовима и центрима, креативни садржаји, радионице, дружења уз разговор о младима битним темама, спортски садржаји, рад у корист заједнице и у заједници и други адекватно конципирани облици ангажмана младих и са младима могу да буду права благодет. Посебно погодан простор за ширу примену омладинског рада у Србији могло би постати поље примене васпитних налога и опортунитета кривичног гоњења, што изискује одређена прилагођавања закона и подзаконских аката. Разуме се да узлет омладинског рада изискује едуковање омладинских радника за обављање комплексних и врло одговорних задатака, као и опредељивање одговарајућих простора за младе, што изискује много више од декларативне подршке за делатност усмерену на ову популацију. Утолико треба бити свестан и ризика повезаних са неселективним примењивањем неадекватних садржаја, односно са ангажовањем кадрова који су недовољно упућени у методолошке и етичке стандарде које омладински рад нужно подразумева.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Kalaba, Vanja, *Kako razumeti omladinski rad u zajednici*, Beograd 2008;
2. Kovačević, Milica, „Vaspitni nalozi u Srbiji“, *Pravo – teorija i praksa* 4–6/2012;
3. Ковачевић, Милица, *Малолетничко кривично право*, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд 2021;
4. Liu, Lin, Miller, Susan, “Protective factors against juvenile delinquency: Exploring gender with a nationally representative sample of youth“, *Social science research,* 86/2020;
5. Maletin, Nenad, *Smernice za omladinske radnike i radnice: Dobrovoljno i aktivno učešće mladih*, NAPOR i UNICEF, Beograd 2023;
6. Matorčević, Danijela, Matorčevič, Miloš, *Kurikulum višednevne obuke omladinskih radnika za organizovanje i vođenje aktivnosti neformalnog obrazovanja sa mladima iz marginalizovanih i osetljivih grupa*, Centar za neformalno obrazovanje i celoživotno učenje, Novi Sad 2016;
7. Merdović, Boro, Jovanović, Biljana, ”Scope, Nature and Causes of Juvenile Delinquency”, *Kultura polisa* 3/2024;
8. Radić, Danijela, *Praktični vodič za terenski omladinski rad*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2021;

9. Rakočević, Vanja, *Poveži se! Priručnik za organizaciju volonterskih i omladinskih klubova u školama*, NVU Djeca Crne Gore, Podgorica 2018;
10. Vasiljević Prodanović, Danica, Kovačević, Milica, ”Diversion model of responding to juvenile delinquency and the role of the social welfare system”, *Pravo – teorija i praksa* 3/2022;
11. Vojnić Tutić, Ksenija, *Praktični priručnik za omladinski rad u zajednici namenjen svima koji praktikuju organizovan rad sa mladima/omladinski rad*, Centar za omladinski rad, Novi Sad 2008.

Правни извори

1. Декларација усвојена на Трећој европској конвенцији омладинског рада*, Signposts for the Future* (Путокази за будућност), Бон, 10. децембар 2020. године, *https://www.eywc2020.eu/files/downloads/doctrine/-webforumveranstaltungenwebsitebundle-media-file-54/3rdeywc_final-declaration.pdf*, 10. април 2025.
2. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/05;
3. Закон о младима, *Службени гласник Републике Србије,* бр. 50/11 и 116/22;
4. Закон о социјалној заштити, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 24/11 и 117/22;
5. Закон о образовању одраслих, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 55/13, 88/17, 27/18 и 6/20;
6. Стратегија за младе у Републици Србији за период од 2023. до 2030. године, *Службени гласник Службени гласник Републике Србије*, бр. 9/23.

Associate professor Milica Kovačević, LL.D.

Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade

Marina Kovačević-Lepojević, LL.D.

Institute for Pedagogical Research, Belgrade

Full professor Branislava Popović-Ćitić, LL.D.
Lidija Bukvić, LL.B.

Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade

YOUTH WORK IN THE CONTEXT OF COMBATING JUVENILE CRIME[26]

Summary

In recent decades, there has been much talk about proactive approaches to both preventing and combating juvenile crime, which makes the issue of youth work particularly relevant. Youth work includes a variety of activities implemented by youth workers, aimed at young people and based on non-formal and informal learning. Youth work implies a voluntary participation of young people and their full participation, and should contribute to positive development of youth. Therefore, youth work indirectly contributes to the prevention of various behavioral problems, and can thus be a significant segment of criminal policy.

Since youth work is still a rather neglected topic in Serbia, the subject of this paper is to present this concept and its key features, with a focus on its potential benefits, but also certain risks it carries. Therefore, the paper is based on a review of contemporary professional and scientific literature, and also on an analysis of the relevant international and national normative framework. The aim of the paper is to point out the possibilities for the application of youth work in current social circumstances in Serbia, but also the potential for the application of this concept in the future.

Youth work carries significant potential for engaging juvenile offenders, especially considering that it is well known that young people are often re-

[26] The article is the result of work carried out within a project funded by the Ministry of Science, Innovation and Technological Development of the Republic of Serbia, Contract No. 451-03-34/2026-03/200096.

luctant to participate in activities they perceive as imposed by adults, controlling, and uninteresting. For this reason, gatherings in youth cafés, creative workshops, socializing accompanied by discussions on important topics, sports activities, community work, as well as other appropriately designed forms of engagement with and for young people, can represent a true benefit.

The advancement of youth work presupposes the systematic education and professional development of youth workers, enabling them to competently perform complex and highly responsible tasks, as well as the provision of adequate and appropriate spaces for young people; this, in turn, necessitates substantially more than merely declarative support for initiatives aimed at youth.

Key words: *Youth work; Delinquency; Juvenile offenders; Serbia*.

UDC/УДК 343.26(497.11)
342.721(497.11)
REVIEW ARTICLE / *ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД*

Full Professor Dragana Čvorović, LL.D.

University of Criminal Investigations and Police Studies, Belgrade

Associate professor Vince Vari, LL.D.

University of Public Service, Faculty of Law Enforcement,
Budapest, Hungary

MEASURES OF DEPRIVATION OF LIBERTY IN THE CRIMINAL PROCEDURE LEGISLATION OF SERBIA AND THE RIGHT TO LIBERTY AND SECURITY OF PERSON

The right to liberty and security of the person is an important international legal standard provided for by both international documents that fall under hard law and documents that have the character of a soft law mechanism. In accordance with the above importance, a substantial number of states have incorporated the aforementioned standard into their legislation, providing for special conditions of application, all in accordance with relevant international documents of the highest rank, ensuring the legal security of citizens and the rule of law. Given the above, the position of the Serbian legislator to provide for the above international standard and to define measures of deprivation of liberty for the first time in the Criminal Procedure Code from 2011 is completely justified. In addition to the adequate response of the state when it comes to the conceptual definition of measures of deprivation of liberty, a significant number of scientific and professional public have expressed critical views when it comes to individual provisions regulating the above international standard. Accordingly, the authors will analyse the subject matter from the following aspects: first, introductory considerations; second, the right to liberty and security of the person as an international legal standard; third, measures of deprivation of liberty in the criminal procedure legislation of

Dragana Čvorović, *dragana.cvorovic@kpu.edu.rs.*
Vari Vince, *Vari.Vince@uni-nke.hu.*

Serbia and the degree of compliance with the international standard; fourth, concluding considerations.

Key words: Right to liberty and security of person; Measures of deprivation of liberty; Criminal Procedure Code; Public prosecutor; European Court.

1. INTRODUCTORY CONSIDERATIONS

European standards in criminal proceedings primarily include standards that are important for the realization of human rights and freedoms, which are applied by the competent authorities in criminal proceedings[1] and which are provided for by relevant international documents that fall under hard law, among the most significant of which are the European Convention on Human Rights[2] and the doctrine of the European Court of Human Rights. The European Convention on Human Rights is important for the signatory countries, including Serbia, and accordingly there is the necessity of implementing the above standards into national frameworks, including the standard of the right to liberty and security of the person. The necessity of implementing the standards of the right to liberty and security of person into Serbia's national framework encompasses not only the normative content of the European Convention but also the future case-law of the European Court of Human Rights in relation to already existing standards, i.e., the creation of implicit norms through the Court's doctrine.

Freedom as one of the key values in a democratic society is determined by the contemporary needs of protecting the individual from arbitrariness and illegality, regardless of the sphere of social life in which the individual exists, i.e., whether the said freedom is manifested through the right of expression, assembly, association, opinion or freedom of movement. When it comes to the right to liberty and security of the person, this is freedom of movement in the classical physical sense, and the measures provided for by the European Convention in the said standard are measures of deprivation of liberty. The European Convention provides for several restrictive grounds for limitations of international standards, and when it comes to measures of deprivation of liberty provided for by the Criminal

[1] D. Čvorović, "Reform of the criminal procedure legislation of the Republic of Serbia - new challenges", *Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки «МОЛОДІЖНИЙ НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ФОРУМ»*, (ed. S. Lykova), Міністерство Освіти І Науки України Національний Авіаційний Університет, Київ 2019, 234-238.

[2] W. Schabas, *The European Convention on Human Rights (a commentary)*, University Press, Oxford 2015.

Procedure Code, it is the basis for deprivation of liberty in the case of lawful arrest or detention for the purpose of bringing a person before the competent judicial authority on reasonable suspicion of having committed a criminal offence, or when it is justifiably considered necessary in order to prevent the commission of a criminal offence or escape after its commission (Article 5, para. 1, point c). The reform of the Criminal Procedure Code from 2011 brought a number of innovations when it comes to measures of deprivation of liberty, most notably when it comes to measures of police arrest and detention of a suspect, but also the necessity of considering the adequacy of new legal solutions and the degree of compliance with international legal standards in this area.

2. RIGHT TO LIBERTY AND SECURITY OF PERSON AS AN INTERNATIONAL LEGAL STANDARD

-L' homme est ne' libre, et partout il est dans les fers (Man is born free, but everywhere he is in chains, Contrat social, Jean-Jacques Rousseau)-

The right to liberty and security of the person as an international legal standard is provided for by relevant international documents, among the most significant by the European Convention on Human Rights,[3] which prescribes restrictive grounds for limitations of the international legal standard that can be applied only in a legally prescribed procedure. The stated method of regulating the right to liberty and security of the person in the European Convention represents an important means against arbitrariness, but also of legal certainty for citizens when applying the stated measures of deprivation of liberty and the possibility of reacting in the event of an unlawful restriction of the international legal standard by the competent authorities.[4]

It is necessary to emphasize that when it comes to the conceptual definition of the right to liberty and security of the person, the concept of security is not viewed autonomously, but is linked to the concept of freedom, since the primary goal of Article 5. of the European Convention is protection against unlawful deprivation of liberty. In accordance with the doctrine of the European Court, the concept of "security of the person" can be

[3] R. Wolfrum, U. Deutsch, *The European Court of Human Rights Overwhelmed by Applications: Problems and Possible Solutions*, Springer 2007.

[4] S. Bejatović, "International legal standards in the field of criminal procedural law and the method of their implementation in the CPC of the RS", *Legislative procedure and criminal legislation,* (ed. S. Bejatović), Serbian Association for Criminal Law Theory and Practice, Belgrade 2009, 75–120.

equated with the arbitrary aspect of deprivation of liberty,[5] from which it follows that security is linked to protection against arbitrary deprivation of liberty.

In accordance with the restrictive grounds for limitations of the international standard, the European Convention for the Protection of Human Rights in Article 5, paragraph 1, defines the explicit standards as follows:

1. Everyone has the right to liberty and security of person. No one shall be deprived of his liberty save in the following cases and in accordance with a procedure prescribed by law:

(a) the lawful detention of a person after conviction by a competent court;

(b) the lawful arrest or detention of a person for noncompliance with the lawful order of a court or in order to secure the fulfilment of any obligation prescribed by law;

(c) the lawful arrest or detention of a person effected for the purpose of bringing him before the competent legal authority on reasonable suspicion of having committed an offence or when it is reasonably considered necessary to prevent his committing an offence or fleeing after having done so;

(d) the detention of a minor by lawful order for the purpose of educational supervision or his lawful detention for the purpose of bringing him before the competent legal authority;

(e) the lawful detention of persons for the prevention of the spreading of infectious diseases, of persons of unsound mind, alcoholics or drug addicts or vagrants;

(f) the lawful arrest or detention of a person to prevent his effecting an unauthorised entry into the country or of a person against whom action is being taken with a view to deportation or extradition.

The measures of deprivation of liberty provided for in the Criminal Procedure Code are provided for on a restrictive basis under point (c), namely in the case of lawful arrest or deprivation of liberty for the purpose of bringing him before the competent legal authority on reasonable suspicion of having committed an offence or when it is reasonably considered necessary to prevent his committing an offence or fleeing after having done so.

We can see that the European Convention in Article 5, paragraph 1, provides for the possibility of deprivation of liberty in accordance with a procedure prescribed by law, which would mean that deprivation of liberty

[5] See: Bozano v. France (1986) and Ocalan v. Turkey (2005). Cited from: *European Convention on Human Rights*, Handbook, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, 2007.

must be undertaken in accordance with a procedure provided for by national law, but also that the provisions of national law should be in accordance with international standards, because otherwise it would be a violation of international law, even if the competent authorities acted in accordance with the norms of national law.

When it comes to the restrictive grounds for limiting the international standard and the ground under point (c), which refers to the measures of deprivation of liberty provided for in the Criminal Procedure Code, several facts deserve attention: first, it is necessary that there is a reasonable suspicion that the person deprived of liberty has committed a criminal offence, which according to the position of the European Court implies the existence of facts that can convince an objective observer that the person deprived of liberty could have committed a criminal offence, whether the Serbian legislator has harmonized the above standard with national legislation will be analysed within the framework of measures of deprivation of liberty in the criminal procedure legislation of Serbia and the degree of compliance with international standards; secondly, one may lawfully be arrested or deprived of liberty when it is justifiably considered necessary in order to prevent the commission of a criminal offence or flee after its commission, which the European Court will assess *in concreto*, and which most often constitutes the basis for determining detention in criminal legislation as a minimum guarantee of the lawfulness of deprivation of liberty provided for by the European Convention; thirdly, the European Convention provides for the aim to be achieved by arrest or deprivation of liberty, which is bringing before the competent judicial authority, which does not mean that if criminal proceedings are not initiated or an acquittal is issued, that the deprivation of liberty was unlawful, but it is necessary that such an intention existed at the time of deprivation of liberty, which is significant considering the measures of deprivation of liberty adopted by an authority other than a court, such as the police or the public prosecutor; fourth, according to the EC, a person deprived of his liberty has the following rights: to be informed promptly, in a language which he understands, of the reasons for his arrest and of any charge against him; to be brought promptly before a judge or other officer designated by law to exercise judicial power; to be tried within a reasonable time or to be released pending trial; and to have his liberty reviewed promptly by a court.

In accordance with the above rights, the open-ended term "promptly" informing about the reasons for deprivation of liberty will be interpreted by the European Court in each case *in concreto* and will be interpreted in the shortest possible time, which will depend on the circumstances of the given case.

The above explicit standards of the right to liberty and security of the person provide for the possibility of lawful deprivation of liberty by a restrictive approach in a legally prescribed procedure and by the competent authorities.

3. MEASURES OF DEPRIVATION OF LIBERTY IN THE CRIMINAL PROCEDURE LEGISLATION OF SERBIA AND THE DEGREE OF COMPLIANCE WITH INTERNATIONAL STANDARDS

When it comes to lawful deprivation of liberty in national legislation of different states, it is necessary for states to provide for substantive and procedural prerequisites for deprivation of liberty and restrictive conditions of limitation of the international standard.

When it comes to measures of deprivation of liberty provided for in the national legislation of Serbia, the Criminal Procedure Code[6] provides for the international standard of the right to liberty and security of the person.[7]

Namely, the Criminal Procedure Code for the first time, through a casuistic approach, conceptually defines measures of deprivation of liberty, which are: police arrest, detention, prohibition of leaving an abode, detention and stay in an institution which, in accordance with this Code, is counted as detention (Criminal Procedure Code of the Republic of Serbia - CPC of the RS).[8] We consider the legislator's position to be justified, to specify and conceptually define which measures fall under the category of deprivation of liberty, which is particularly important from the perspective of European standards, the possibility and scope of restrictions on the right to liberty and security of the person, the necessity of respect by entities that restrict European standards, but also the possibility of liability due to their violation.

When it comes to short-term measures of deprivation of liberty such as police arrest and detention of a suspect, it is necessary to highlight the key characteristics as well as the degree of compliance with the international

[6] Criminal Procedure Code - CPC, *Official Gazette of the RS*, No. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21 and 62/21.

[7] S. Mijalković, D. Čvorović, V. Turanjanin, "Police deprivation of liberty in the criminal: procedural legislation of the Republic of Serbia and the right to liberty and security of a person", *Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: from common sense to evidence-based policy-making,* (ed. G. Meško), Faculty of Security, University of Maribor, 2018, 616–629.

[8] CPC, art. 2, par. 1, p. 23.

standard of the right to liberty and security of the person.[9] Namely, Article 5, paragraph 1, point c of the European Convention provides for the lawful arrest or deprivation of liberty for the purpose of bringing a person before a competent judicial authority on reasonable suspicion of having committed a criminal offence or when it is reasonably considered necessary to prevent the commission of a criminal offence or flee after its commission. Accordingly, the Criminal Procedure Code provides that the measure of police arrest is determined when there is a reasonable suspicion that a criminal offence has been committed that is prosecuted *ex officio* and some of the reasons for determining detention. We can see that the legislator has harmonized the provisions with the European Convention on the above issue because they have provided for a higher degree of suspicion – reasonable suspicion and some of the reasons for ordering detention as a concretization of facts that allow for the lawful deprivation of liberty.[10] The measure of detention of a suspect, unlike police arrest, is critically argued for the possibility of being determined when there are grounds for suspicion, which is not in line with the restrictive approach to the limitations of the international standard provided for by the European Convention. Namely, the situations that precede the detention of a suspect are police arrest or summoning of a suspect for questioning of a person who was summoned by the police as a suspect or as a citizen who acquired the status of a suspect during the collection of information,[11] which indicates the possibility of ordering detention both when there are grounds for suspicion if it is a question of summoning a suspect for questioning, but also when there is reasonable suspicion if a police arrest preceded it. The Criminal Procedure Code only provides for grounds for suspicion for determining the measure of detention, which is not in line with international standards and a restrictive approach to limitations, but also illogical when it comes to the measure of police arrest that precedes detention and for which a higher degree of suspicion - reasonable suspicion is necessary than is the case for the measure of detention that is determined after the said measure with a lower degree of suspicion - grounds for suspicion. In order for the said legal norm to function as intended and in line with the international stand-

[9] D. Čvorović, "Reform of judiciary system in Serbia - compliance with European standards or not?", *Contradictions of the Contemporary Law,* (eds. S. Stjepanović, R. V. Lukić, D. Ćeranić), Law Faculty University of East Sarajevo, East Sarajevo 2022, 466–481.

[10] D. Čvorović, "Latent crime and police statistics – The role of sense of security in the law enforcement work"*, Crimen,* 3 /2022, 247–264.

[11] A primary suspect is a person who was summoned by the police as a suspect in order to collect information and warned in the summons that he has the right to a defense attorney, while a secondary suspect is a person who was summoned as a citizen whom the police, during the process of collecting information, assessed as a suspect (CPC of the RS, art. 289, par. 1 and 2).

ard of the right to liberty and security of the person, it is necessary for the legislator to provide for reasonable suspicion for the measure of detention of the suspect during future reform.

The European Convention sets out the objective to be achieved through arrest or deprivation of liberty, namely bringing the individual before the competent judicial authority. This does not mean that deprivation of liberty is unlawful if criminal proceedings are not initiated, are discontinued, or result in an acquittal; rather, it is essential that such an intention existed at the moment of deprivation of liberty. This is particularly significant in view of measures of deprivation of liberty ordered by authorities other than the courts, such as the police or the public prosecutor.[12]

Also, in relation to the above lawful basis for deprivation of liberty, the ECHR[13] provides in Article 5, paragraph 3 that "Everyone arrested or detained in accordance with paragraph 1, (c.) of this Article shall be brought promptly before a judge or other officer authorized by law to exercise judicial power and shall be entitled to trial within a reasonable time or to release pending trial. Release may be conditioned by guarantees to appear for trial."

When it comes to bringing a suspect before the competent judicial authority without delay, the 48-hour period, when detaining a suspect, is adapted to European standards, i.e., the period within which a person should be brought before the competent judicial authority.[14] The 48-hour period is calculated from the moment of arrest, i.e. the person's response to the summons, which is later included in the total duration of the deprivation of liberty measure, i.e. the measure of detention, custody, or the sentence imposed. However, a justified question arises as to whether the 48-hour period is *de facto* achievable, because it starts to be calculated from the moment of arrest, which would mean that it is objectively reduced by the period of detention of the arrested person, which may be longer in remote areas or when the police need more time to collect basic information. Accordingly, the 48-hour period will be insufficient for police activities, so the aforementioned period will either necessarily be violated or will be strictly observed to the detriment of the results of the prosecution. Accordingly, we believe that the aforementioned deadline should be extended to

[12] D. Čvorović, "Public Prosecutor As A Subject For The Protection Of Fundamental Rights And Freedoms In The Criminal Procedural Legislation Of The Republic Of Serbia", *IX Міжнародної науково-практичної конференції «ЮРИСПРУДЕНЦІЯ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ»*, (ed. S. Lykova), Міністерство Освіти І Науки України Національний Авіаційний Університет, Київ 2019, 270–273.

[13] A. Amatrudo, L. William, *Human Rights and the Criminal Justice System*, Routledge, Taylor&Francis Group, 2015.

[14] ECHR, Art. 5, par. 1, p. c.

72 hours, especially when it comes to criminal offences of organized crime, terrorism and corruption, viewed from the aspect of the complexity of the criminal case and the attitudes present in contemporary comparative criminal procedure legislation.

When it comes to the rights of a person deprived of his or her liberty, the ECHR provides that everyone who is arrested shall be informed promptly, in a language which he or she understands, of the reasons for his or her arrest and of any charge against him or her.[15] Given that a detained person in Serbian criminal proceedings is entitled to the rights of an arrested person,[16] there are certain critical reviews regarding certain rights provided for in the CPC to an arrested person and the degree of compliance with the rights provided for in the ECHR. Namely, the Criminal Procedure Code provides, inter alia, for the suspect, which also belongs to the detained person, to read the criminal charges, the report on the investigation, and the findings and opinions of experts before the first hearing.[17] We believe that the aforementioned legal solution restricts the right to defence by providing for the consideration of only certain, and not all, documents by the defence before the first hearing, and that in this way the explicit and implicit aspects of a fair trial are violated,[18] as well as the right to liberty and security of the person provide for by the ECHR. Namely, the European Court, through the implicit equality of arms as a constitutive element of a fair trial, considers that unlimited access to all case files and unlimited use of all types of notes, including the possibility of photocopying all relevant

[15] *Ibid.*, art. 5, par. 1.

[16] The rights of an arrested person as provided for by the Criminal Procedure Code are as follows: 1. to be informed in detail and in a language that he or understands, as soon as possible, and always before the first hearing, of the offence with which he is charged, of the nature and reasons for the accusation, and that everything he states may be used as evidence in the proceedings; 2. to say nothing, to refuse to answer a particular question, to freely present his defence, to plead guilty or not guilty; 3. to defend himself alone or with the professional assistance of a defence attorney in accordance with the provisions of this Code; 4. for a defence attorney to be present at the hearing; 5. to be brought before a court as soon as possible and to be tried impartially, fairly and within a reasonable time; 6. to read the criminal charges, the record of the on-site investigation and the findings and opinions of experts immediately before the first hearing; 7. to be provided with sufficient time and opportunities to prepare his defence; 8. to review the files and examine the items serving as evidence; 9. to collect evidence for his defence; 10. to declare himself on all facts and evidence against him and to present facts and evidence in his favour, to examine witnesses for the prosecution and to request that, under the same conditions as witnesses for the prosecution, witnesses for the defence be examined in his presence; 11. to use legal means and remedies; 12. to take other actions when so provided for by this Code.

[17] CPC of the RS, art. 68, par. 1, p. 6.

[18] D. Čvorović, "Implicit of Rights to a Fair Trial and Casuistry of the European Court of Human Rights", *Proceedings of the Institute for Criminological and Sociological Research*, 2016. S. Summers, *Fair Trials*, Hart Publishing, 2007.

documents, are basic guarantees of a fair trial and equality of arms of the parties in criminal proceedings. Also, when it comes to the right to liberty and security of person provided for by the ECHR, not only within the framework of the rights of an arrested and detained person, but also within the framework of the exercise of the right in the *habeas corpus* procedure,[19] the European Court emphasizes that it is crucial to provide the defence with access to all documents and objects that have been collected, so that it can adequately respond to the allegations of the opposing party, present qualitative arguments and thus influence not only the outcome of the *habeas corpus* procedure, but also the fair procedure. The European framework for the exercise of the right to defence in the application of the detention measure, in addition to the ECHR as extremely important for Serbia, is also represented by the EU directive (Directive EU 2012/13) which stipulates that "Member States shall ensure that access is granted at least to all material evidence in the possession of the competent authorities, whether for or against suspects or accused persons, to those persons or their lawyers in order to safeguard the fairness of the proceedings and to prepare the defence. This access shall be provided within the necessary time to ensure the effective exercise of the right of defence". The above critical review of the provisions of the Criminal Procedure Code indicates the necessity of reforming the legal framework, especially in the segment of the rights of the suspect, the non-compliance with which may have the consequences of violating Article 6 and Article 5 of the ECHR.

In addition to short-term measures of deprivation of liberty, the Criminal Procedure Code also provides for the following measures of deprivation of liberty: detention, a ban on leaving one's home and institution, which includes the duration of detention, and through its normative regulation, it indicates the degree of compliance with international legal standards, but also the critical tone of arguments when it comes to individual provisions.

Namely, when it comes to the measure of detention, the Criminal Procedure Code provides that it may be ordered against a person for whom there is reasonable suspicion that he or she has committed a criminal offense if:

1) he is hiding or his identity cannot be established or, as an accused, he is obviously avoiding appearing at the main hearing or if there are other circumstances indicating a risk of flight;

2) there are circumstances indicating that he will destroy, hide, alter or falsify evidence or traces of the criminal offence or if special circumstanc-

[19] ECHR, art. 5, par. 4.

es indicate that he will obstruct the proceedings by influencing witnesses, accomplices or cover-ups;

3) special circumstances indicate that he will repeat the criminal offence or complete the attempted criminal offence or commit the criminal offence he is threatening to commit within a short period of time;

4) the criminal offence he is charged with is punishable by a prison sentence of over ten years, or a prison sentence of over five years for a criminal offence involving violence, or he has been sentenced by a first instance court to a prison sentence of five years or a more severe sentence, and the manner of commission or the severity of the consequences of the criminal offence have caused public alarm that may jeopardise the smooth and fair conduct of criminal proceedings.

We can see compliance with the international standard of the right to liberty and security of the person when it comes to the degree of suspicion for determining detention – a higher degree and when it comes to the reasons for restrictions, in a way that not only the minimum standards of justification for restrictions are met, but the aforementioned list is also expanded in accordance with the possibility of increasing the standards when necessary in the interests of conducting criminal proceedings.

However, in relation to the aforementioned degree of suspicion necessary for ordering detention – reasonable suspicion, which is higher than the necessary degree of suspicion when initiating an investigation and in which it is possible to order detention, a justified question arises as to whether the facts that would support the existence of reasonable suspicion necessary for detention are specifically explained, or whether only grounds for suspicion are required to initiate an investigation. The research conducted at the Prosecutor's Office for Organized Crime[20] shows that all the prosecutors surveyed answered in the affirmative and that they specifically explain the reasons for detention in relation to the facts necessary for initiating an investigation, which we consider to be an adequate application of the legal norm as a key factor in the efficiency of the actions of the competent authorities and an adequate limitation of the international legal standard.

It has been previously pointed out that the European Convention provides for the purpose of arrest or deprivation of liberty, namely bringing before the competent judicial authority, which in the case of determining a measure of detention does not justify an unlimited duration of detention, but rather the necessity of reviewing the decision at certain time intervals,

[20] B. Banović, D. Čvorović, V. Vari, "Detention in the criminal procedure legislation of Serbia and experiences of the public prosecutor's office for organized crime- (non) compliance with european standards?", *Bezbednost*, 1/2023, 5–25.

and the CPC provides that the panel is obliged, even without a proposal from the parties and the defence attorney, to examine whether there are still reasons for detention and to issue a decision on the extension or termination of detention, after the expiry of every thirty days until the indictment is confirmed, and after the expiry of every 60 days after the indictment is confirmed until the first-instance judgment is rendered (CPC 2011, Article 216, paragraph 3). When making the aforementioned decisions, it is necessary to specify the facts in such a way that they justify the decision to extend detention and that they exist at the time the decision is made.

The EC also proclaims that everyone who is arrested or deprived of his liberty in accordance with point (c) of the EC shall be brought promptly before a judge or other officer designated by law to exercise judicial power and shall be entitled to trial within a reasonable time or to release pending trial (EC 2003, Art. 5(3)). The decision to terminate detention shall be taken by the court when the reasons for which it was ordered no longer exist, but the relationship between the prosecutorial investigation in the adversarial model of criminal proceedings and the duration of detention during the investigation, viewed from the perspective of fair trial and the right to liberty and security of the person, is considered a justified question. Namely, analysing the right to a fair trial, the equal status of the parties in criminal proceedings through equality of arms and bringing before the competent judicial authority without delay, and the length of detention, given that detention during the investigation is proposed by the public prosecutor, but also that the public prosecutor is the entity that presents evidence, which represents some of the conditions for determining, or cancelling, detention, a justified question arises about the possibility of violating the right to a fair trial and the right to liberty and security of the person. Accordingly, the question is justified, if detention is ordered due to the possibility of influencing witnesses (CPC 2011, Article 211, paragraph 1, point 2) and will be lifted when the last witness is examined by the public prosecutor, and there is no other basis for its extension, whether there is a risk of evidentiary obstruction by the public prosecutor and a longer duration of detention than necessary. We believe that the answer in the above case could be affirmative, which would lead to a violation of Article 5, paragraph 3. of the EC, because the European Court considers that any delay in criminal proceedings without a justified reason, and at the same time keeping a person in detention without considering alternative measures to detention, constitutes a violation of the aforementioned Article.[21]

[21] *Ibid.*

The possibility of filing appeals in *habeas corpus* proceedings regarding the determination of a detention measure is provided for in the CPC, which is in accordance with the European Convention and the necessity of the possibility of reviewing the legality of the restrictions of international law.

Also, in addition to the above measures of deprivation of liberty, the Criminal Procedure Code of Serbia also provides for the measure of prohibition of leaving the apartment as a milder measure of deprivation of liberty compared to detention. Namely, the CPC provides for the possibility of determining the measure of prohibition of leaving the apartment if there are circumstances indicating that the defendant could escape, or the circumstances provided for in Article 211, paragraph 1, points 1), 3) and 4) of this Code, the court may prohibit the defendant from leaving the apartment in which he resides without permission and determine the conditions under which he will reside in the apartment, such as prohibiting the defendant from using the telephone and internet or from receiving other persons in the apartment (Article 208, paragraph 1 of the CPC). We can see that the above provision is a legal pleonasm, given that Article 211, paragraph 1, point 1, inter alia, states the danger that the defendant will flee, and for this reason the formulation "if there are circumstances indicating that the defendant could flee" should be deleted.[22]

Therefore, the court may prohibit the defendant from leaving the apartment in which he or she resides without permission if any of the following alternatively prescribed circumstances exist:

1) if he is hiding or his identity cannot be established or, as an accused, he is obviously avoiding appearing at the main hearing or if there are other circumstances indicating a risk of flight;

2) special circumstances indicate that he will repeat the criminal offence or complete the attempted criminal offence or commit the criminal offence he is threatening to commit within a short period of time;

3) if the criminal offence with which he is charged is punishable by a prison sentence of over ten years, or a prison sentence of over five years for a criminal offence with elements of violence, or if he has been sentenced by a first-instance court to a prison sentence of five years or a more severe sentence, and the manner of commission or the severity of the consequences of the criminal offence have caused public disturbance that may jeopardize the smooth and fair conduct of criminal proceedings.

We can see that the Criminal Procedure Code does not provide for a time limit when it comes to the grounds for determining the measure of

prohibition of leaving the apartment, and given that these are measures of deprivation of liberty, the provisions relating to detention can be applied analogously. Accordingly, for example, in the case of determining the measure of prohibition of leaving the apartment due to the impossibility of establishing identity, the measure should last until the identity is established. Also, in the case of deciding on the application of the measure, the duration of the measure, the possibility of filing an appeal, and deciding on the appeal, the provisions relating to the measure of detention can be applied analogously, given that this is the same international legal standard of the right to liberty and security of the person. Accordingly, the court decides on the determination of the measure upon the proposal of the public prosecutor, and after the confirmation of the indictment, *ex officio*.

During the investigation, a reasoned decision on the imposition, extension or cancellation of a measure is made by the judge for preliminary proceedings, and after the indictment is filed, by the panel. If the measure was not proposed by the public prosecutor, and the proceedings are conducted for a criminal offence prosecuted *ex officio*, the court shall request the opinion of the public prosecutor before making a decision. The parties and the defence attorney may appeal against the decision imposing, extending or cancelling the measure (Article 209 of the Criminal Procedure Code). It is necessary to point out that the court may order that electronic surveillance be applied to the defendant to whom the said measure has been imposed in order to control compliance with the restrictions that have been set. A locating device – a transmitter – is attached to the wrist or leg of the defendant, or in another way, by a professional, who gives the defendant detailed instructions on how to operate the device. The professional operates a device that remotely monitors the defendant's movements and his position in space – a receiver. Electronic surveillance is carried out by the state administration body competent for the execution of criminal sanctions or another state body determined by law (Article 190 of the Criminal Procedure Code).

We can see a high degree of compliance of the measure prohibiting leaving the apartment with the international standard of the right to liberty and security of person, with the need for reform in view of the critical views expressed regarding certain legal provisions.

In order to better understand the adequacy of the application of measures of deprivation of liberty, especially detention, given that the largest number of applications before the European Court when it comes to Serbia is related to the aforementioned measure of deprivation of liberty, in addition to the adequacy of the legal norm, it is necessary to notice statistical indicators of the application of the aforementioned measure. Accordingly, we will present statistical indicators of the application of the meas-

ure of detention for certain groups of criminal offences for which it was most often applied and for what duration for the period 2021, 2022, 2023.

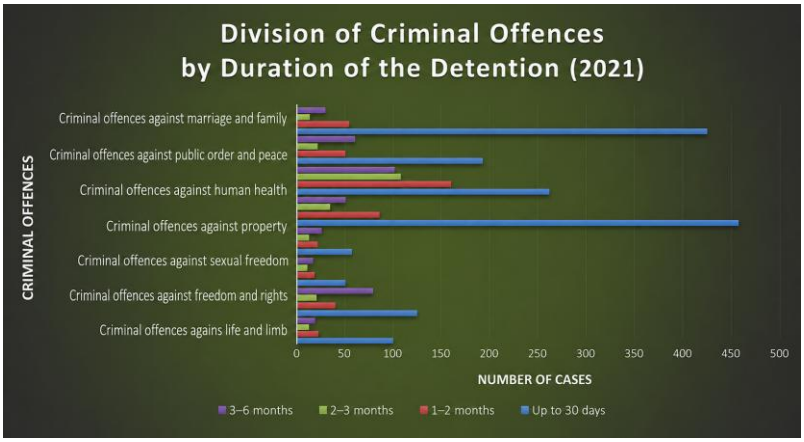

Source: Office for statistics

We can see that in 2021, detention of up to 30 days was most often imposed for criminal offences against property and criminal offences against marriage and family, followed by criminal offences against human health and criminal offences against public order and peace, while when it comes to the longest duration of detention according to the above parameters, from 3 to 6 months, we can see that it was most often imposed for criminal offences against health, followed by criminal offences against freedom and rights and criminal offences against public order and peace. When it comes to detention from 1 to 3 months, it was most often imposed for criminal offences against health, followed by criminal offences against property and against marriage and family.

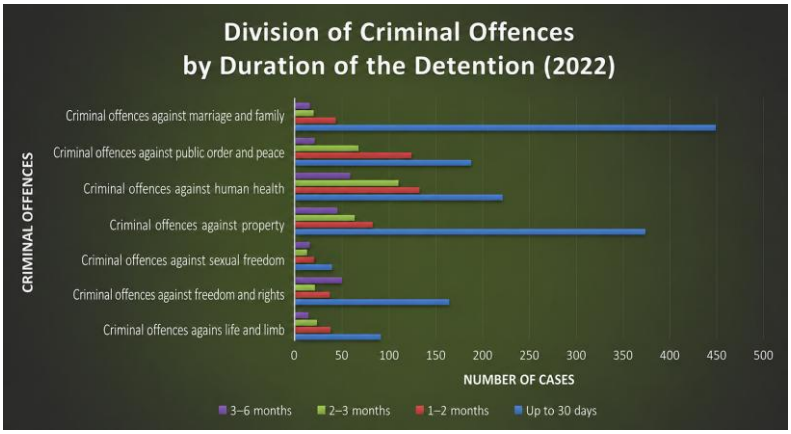

In 2022, detention of up to 30 days was most often imposed for criminal offences against marriage and family, followed by criminal offences

against property and against people's health, while when it comes to the longest duration of detention according to the above parameters, from 3 to 6 months, we can see that it was most often imposed for criminal offences against health, followed by criminal offences against freedom and rights and criminal offences against property. When it comes to detention from 1 to 3 months, it was most often imposed for criminal offences against health, followed by criminal offences against property and against marriage and family.

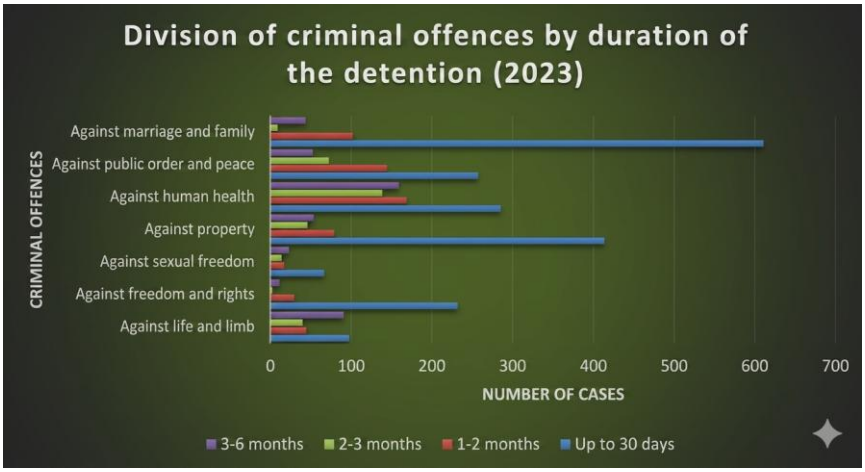

In 2023 detention of up to 30 days was most often imposed for criminal offences against marriage and family, followed by criminal offences against property and against people's health, while when it comes to the longest duration of detention according to the above parameters, from 3 to 6 months, we can see that it was most often imposed for criminal offences against health, followed by criminal offences against freedom and rights and criminal offences against property. When it comes to detention from 1 to 3 months, it was most often imposed for criminal offences against health, followed by criminal offences against public order and peace and against marriage and family.

We can see from the presented statistical indicators approximately similar values when it comes to the groups of criminal offences for which detention was most often ordered, but it is also necessary to emphasize that despite the adequacy of the normative solutions of the aforementioned measures, adequate application of the legal norm is also necessary, i.e. when determining measures of deprivation of liberty, it is necessary to specify the facts that support a certain degree of suspicion required for their determination, implement the aforementioned measure of deprivation of liberty in accordance with the purpose of limiting it, and ensure the re-

view of the existence of the aforementioned facts at certain time intervals. Accordingly, only if the previously mentioned standards are met can we speak of the legality of the restriction of the international legal standard and the actions of the competent authorities in accordance with the right to liberty and security of the person.

4. FINAL CONSIDERATIONS

In accordance with the above, we can observe a substantial degree of compliance of the measures of deprivation of liberty provided for in the criminal procedure legislation of Serbia with the international legal standard of the right to liberty and security of the person, but also the necessity of further normative elaboration with regard to certain provisions of the national framework on which a critical review has been presented. Also, given that at the national level the norm is often much better than practice, further improvement and establishment of practice in accordance with the standards is necessary. Among the most significant mechanisms is the application of the European Convention on Human Rights and the practice of the European Court of Human Rights, as it shapes the convention law on detention in accordance with its binding legal significance.

LIST OF REFERENCES

Scientific works

1. Amatrudo, Anthony, William Blake, Leslie*, Human Rights and the Criminal Justice System*, Routledge, Taylor&Francis Group, 2015;
2. Banović, Božidar, Čvorović, Dragana, Vari, Vince, "Detention in the criminal procedure legislation of Serbia and experiences of the public prosecutor's office for organized crime- (non) compliance with european standards?", *Bezbednost*, 1/2023;
3. Bejatović, Stanko, "International legal standards in the field of criminal procedural law and the method of their implementation in the CPC of the RS", *Legislative procedure and criminal legislation*, (ed. S. Bejatović), Serbian Association for Criminal Law Theory and Practice, Belgrade 2009;
4. Čvorović, Dragana, "Implicit of Rights to a Fair Trial and Casuistry of the European Court of Human Rights", *Zbornik Instituta za kriminoloska I socioloska istrazivanja*, 2016;
5. Čvorović, Dragana, "Latent crime and police statistics – The role of sense of security in the law enforcement work", *Crimen,* 3/2022;
6. Čvorović, Dragana, "Public Prosecutor As A Subject For The Protection Of Fundamental Rights And Freedoms In The Criminal Procedural Legislation Of The Republic Of Serbia", *IX Міжнародної науково-*

практичної конференції «ЮРИСПРУДЕНЦІЯ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ», (ed. S. Lykova), Міністерство Освіти І Науки України Національний Авіаційний Університет, Київ 2019;

7. Čvorović, Dragana, "Reform of judiciary system in Serbia- compliance with European standards or not?", *Contradictions of the Contemporary Law* (eds. S. Stjepanović, R. V. Lukić, D. Ćeranić), Law Faculty University of East Sarajevo, East Sarajevo 2022;
8. Čvorović, Dragana, "Reform of the criminal procedure legislation of the Republic of Serbia- new challenges", *Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки «МОЛОДІЖНИЙ НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ФОРУМ»* (ed. S. Lykova), Міністерство Освіти І Науки України Національний Авіаційний Університет, Київ 2019;
9. Mijalković, Saša, Čvorović, Dragana, Turanjanin, Veljko, "Police deprivation of liberty in the criminal: procedural legislation of the Republic of Serbia and the right to liberty and security of a person", *Criminal justice and security in Central and Eastern Europe : from common sense to evidence-based policy-making* (ed. G. Meško), Faculty of Security, University of Maribor, 2018;
10. Schabas, William, *The European Convention on Human Rights (a commentary)*, University Press, Oxford 2015;
11. Summers, Sarah, *Fair Trials*, Hart Publishing, 2007;
12. Wolfrum, Rudiger, Deutsch, Ulrike, *The European Court of Human Rights Overwhelmed by Applications: Problems and Possible Solutions*, Springer 2007.

Other sources

1. Criminal procedure code - CPC, *Official Gazette of the RS*, No. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21 and 62/21**;**
2. *European Convention on Human Rights*, Handbook, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, 2007.

Проф. др Драгана Чворовић
Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд

Проф. др Вари Винце
Факултет за државну управу, Будимпешта, Мађарска

МЕРЕ ЛИШЕЊА СЛОБОДЕ У КРИВИЧНО ПРОЦЕСНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ СРБИЈЕ И ПРАВО НА СЛОБОДУ И БЕЗБЕДНОСТ ЛИЧНОСТИ

Сажетак

Право на слободу и безебдност личност је значајан међународниправни стандард предвиђен како међународним документима који спадају у тврдо право, тако и документима који имају карактер *soft law* механизма. У складу са наведеним значајем, не мали број држава нормира наведени стандард у своја законодавства предвиђајући посебне услове примене, а све у складу са релевантним међународним документима највећег ранга, обезбеђујући правну сигурност грађана и владавину права. С обзиром на наведено, сасвим је оправдан став законодавца Србије да предвиди наведени међународни стандард и да по први пут у Законику о кривичном поступку из 2011. године појмовно одреди мере лишења слободе. Поред адекватног одговора државе када је реч о појмовном одређењу мера лишења слободе, немали број научне и стручне јавности је изнео критичке ставове када су у питању поједине одредбе које регулишу наведени међународни стандард. У складу са тим, аутори ће предметну проблематику анализирати са следећих аспеката: прво, уводна разматрања; друго, право на слободу и безбедност личности као међународниправни стандард; треће, мере лишења слободе у кривичнопроцесном законодавству Србије и степен усклађености са међународним стандардом; четврто, закључна разматрања.

Кључне речи: *Право на слободу и безбедност личности; Мере лишавања слободе; Законик о кривичном поступку; Јавни тужилац; Европски суд.*

UDC/УДК 343.4-055.2
ORIGINAL SCIENTIFIC ARTICLE / *ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД*

Prof. Adnan Duraković, LL.D.

Faculty of Law, University of Zenica

Vesna Iliktarević, MA in Communicology, Ph.D. Candidate

Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka

Filip Novaković, LL.M. in Criminal Law, Ph.D. Candidate

Faculty of Law, University of Zenica

FEMICIDE AND THE LAW: CAUSE OR EFFECT OF SOCIAL CHANGE?

This paper examines the concept of femicide as both a social phenomenon and a distinct legal category, with a particular focus on its codification in the Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina. Tracing the genealogy of the term from early legal references to its feminist rearticulation in the late twentieth century, the study situates femicide within broader frameworks of gender-based violence and structural inequality. It analyzes the main archetypes of femicide – intimate partner killings, so-called „honor" killings, dowry-related femicide, and non-intimate forms – while highlighting their shared roots in patriarchal power structures. Special attention is given to Article 166a, which introduces femicide as an autonomous offense in the criminal law of the Federation of Bosnia and Herzegovina, marking a significant normative shift influenced by Croatian legislation. The doctrinal analysis explores the protected legal goods, objective and subjective elements, and interpretive challenges arising from open-textured legislative language. Comparative insights from Malta, Cyprus, and Belgium reveal diverse European approaches, ranging from punitive criminalization to preventive and systemic frameworks. The paper argues that while the approach adopted in the Federation of Bosnia and Herzegovina provides strong symbolic recognition and aligns with regional trends, its effectiveness will depend on coherent judicial interpretation,

Adnan Duraković, *adnan.durakovic@unze.ba.*
Vesna Iliktarević, *vesna.iliktarevic@gmail.com.*
Filip Novaković, *filipnovakovic.iur@gmail.com.*

integration with victim protection mechanisms, and systemic measures that go beyond mere criminalization. Ultimately, femicide is shown to be both a cause and a consequence of social change, demanding a multidimensional response that addresses law, policy, and deeply entrenched social norms.

Key words: Femicide; Gender-Based Violence; Criminal Law Reform Bosnia and Herzegovina; Comparative Legal Analysis.

1. INTRODUCTION

The phenomenon of femicide has in recent decades emerged as one of the most pressing issues in both criminological discourse and the normative evolution of criminal law. As the most extreme form of gender-based violence, femicide not only entails the unlawful taking of life but also symbolizes the persistence of systemic gender inequality and the entrenchment of patriarchal power relations in contemporary societies. Its recognition as a distinct legal category marks a break with the traditional gender-neutral treatment of homicide, which for decades obscured the specific social and structural dynamics that underpin the killing of women because they are women. The reintroduction of the term in feminist scholarship and activism during the twentieth century, particularly through the work of Diana Russell and subsequent criminological elaborations, established femicide as both an academic concept and a political category that demands differentiated legal recognition.

The process of incorporating femicide into legal systems reflects wider social, political, and cultural transformations. At the international level, definitions articulated by institutions such as the United Nations, the World Health Organization, and the European Institute for Gender Equality highlight the multifaceted nature of femicide, encompassing intimate-partner killings, so-called „honor" killings, dowry-related femicide, and killings perpetrated outside intimate relationships. These archetypes reveal not only diverse modalities of commission but also a common denominator: the structural subordination of women within patriarchal contexts. At the same time, legal responses vary across jurisdictions, oscillating between punitive approaches that emphasize criminalization and preventive frameworks that seek to address underlying causes.

Within the decentralized criminal-law system of Bosnia and Herzegovina, the Federation of Bosnia and Herzegovina's, the codification of femicide through Article 166a of its Criminal Code constitutes a major normative development. This legislative move, inspired by comparative solutions – primarily the Croatian model – reflects the growing influence of feminist critique, pressure from civil society organizations, and the impact of international standards. Yet, the mere insertion of femicide into the text of

the criminal law cannot be considered an end in itself. Rather, it opens a series of doctrinal, interpretive, and practical questions: What are the protected legal goods? How should courts interpret the open-textured notion of „gender-based" killing? What is the relationship between femicide and other qualified forms of homicide? And to what extent does criminalization contribute to prevention, given the broader systemic failures in victim protection, institutional responsiveness, and public awareness?

The aim of this paper is to provide a multidimensional analysis of femicide as both a social phenomenon and a legal category. Beginning with its conceptual genealogy, the paper situates femicide within the broader context of gender-based violence and structural inequality. It then turns to the criminal-law framework of of the Federation of Bosnia and Herzegovina, viewed within the broader social and institutional context, examining the codification of femicide, the doctrinal debates it generates, and its relationship to international and regional standards. Finally, a comparative analysis of selected European jurisdictions – Malta, Cyprus, and Belgium – illustrates the diversity of approaches, ranging from strict criminalization to preventive and systemic frameworks. By integrating doctrinal analysis with sociological and comparative perspectives, the paper seeks to answer the central question: is the criminalization of femicide in the Federation of Bosnia and Herzegovina primarily a cause or a consequence of social change?

Methodologically, the paper combines doctrinal legal analysis, comparative analysis, and contextual analysis. The doctrinal component examines Article 166a of the Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina and the relevant international and comparative legal sources, while the comparative component evaluates selected European models according to their regulatory technique, structure of criminal liability, and legal consequences. Media reports and civil-society materials cited in the paper are used as secondary contextual sources to reconstruct prominent cases, public reactions, and recurring frames in public discourse. They are not treated as primary legal sources or as a representative empirical sample of media coverage, and no quantitative conclusions are drawn from them. Accordingly, the paper's legal conclusions are based on legislation, scholarly literature, and other authoritative legal materials, whereas media sources perform a limited illustrative and contextual function.

2. FEMICIDE AS A CONCEPT, PHENOMENON AND CRIMINAL ACT

The concept of femicide has a long and complex genealogy. Some scholars trace its earliest use to 1801, when the Irish author John Corry employed the term in a British publication to denote the „murder of a woman".

Later, *Wharton's Law Lexicon* (1848) provided a more precise legal framing, emphasizing the deprivation of life and the sex of the victim as essential elements.[1] Despite these early references, the term remained largely obscure until the latter half of the twentieth century, when it was reintroduced into feminist and political discourse.[2]

The pivotal moment came in 1976, when Diana E. H. Russell used femicide during the International Tribunal on Crimes Against Women in Brussels, explicitly framing it as the killing of women because they are women.[3] Russell underscored the gendered and misogynistic motivations underlying these killings, situating femicide as a form of hate crime. Together with Jane Caputi, Russell later defined femicide (1990) as the intentional killing of women by men motivated by hatred, contempt, pleasure, or a sense of ownership. This conceptualization emphasized the patriarchal structures that underpin lethal violence against women.[4]

Subsequent scholarship expanded and nuanced the definition. Radford and Russell (1992) linked femicide with sexual violence resulting in death, while Campbell and Runyan (1998) broadened the scope to encompass all gender-based killings of women, irrespective of motive or relationship to the perpetrator.[5] This definitional debate illustrates the tension between

[1] D. Rittossa, M. Škorić, "Abandoned and forgotten? Violent deaths of previously abused female victims in Croatia", *Pravni vjesnik* 37(3-4)/2021, 12. *See also* C. A. Douglas, "Femicide in global perspective", *Off Our Backs* 31(11)/2001, 31; R. Barberet, A.A. Baboolal, "The global femicide problem: Issues and prospects", In: Ashfort, Chris, Maine, Alexander (eds.), *Research Handbook on Gender, Sexuality and the Law*, Edward Elgar Publishing, 2020, 286. *See also* J. Stojanović, „Femicid kao najekstremniji oblik rodno uvjetovanog nasilja", *Deseta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije", Zbornik radova „Žena u modernom društvu: Izazovi i mogućnosti"*, Centar modernih znanja, Banja Luka 2025, 499.

[2] *See generally* C. Corradi *et al.,* "Theories of femicide and their significance for social research", *Current Sociology* 64(7)//2016, 975–995.

[3] D. Gracin, „Položaj žena u suvremenom društvu kroz prizmu femicida", *Deseta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije", Zbornik radova „Žena u modernom društvu: Izazovi i mogućnosti"*, Centar modernih znanja, Banja Luka 2025, 14–15.

[4] N. Aljinović, „Femicid: od neologizma do posebnog kaznenog djela", *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 31(2)/2024, 308–309. *See also* I. Kovčo Vukadin, „Femicid: prikaz i ocjena hrvatskog zakonskog rješenja", *Deveta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije", Zbornik radova „Ne nasilju – kroz sistem društvenih vrijednosti i kulturu"*, Centar modernih znanja, Banja Luka 2024, 115–117.

[5] J. Caputi, D. Russell, "Femicide: Speaking the Unspeakable", *Ms.: The World of Women*, 1(2)/1990, 34. *See* Z. Mršević, *Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja*, Beograd 2014, 88. *See generally* D. E. H.Russell, J. Radford, *Femicide: The politics of woman killing*, New York 1992.

narrower interpretations, which stress misogyny and intent, and broader understandings that capture the systemic nature of gender-based killings.[6]

International organizations have also sought to clarify the concept. The United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) describes femicide through multiple modalities of commission, while the World Health Organization (WHO) identifies four archetypes: intimate femicide, so-called „honour killings", dowry-related femicide, and non-intimate femicide. Similarly, the European Institute for Gender Equality (EIGE) defines femicide as both the killing of a woman by an intimate partner and deaths resulting from practices harmful to women.[7] At the 2012 Vienna Symposium on Femicide, the Vienna Declaration stressed the importance of incorporating the term into international and domestic criminal justice systems to distinguish gender-based killings from other homicides.[8]

The incorporation of femicide into modern legal and policy frameworks is significant in two respects. First, it draws attention to the gendered dimension of lethal violence, often rooted in histories of abuse, coercive control, and structural inequality. Second, it highlights the broader social dimension of femicide as a systemic phenomenon sustained by patriarchal norms, discriminatory practices, and deep-seated prejudices. In this sense, femicide is not merely an individual crime but the most extreme manifestation of gender-based violence, undermining the foundations of equality and justice.[9]

Scholarly debates continue to shape the contours of the concept. Authors such as Desmond Ellis and Walter Dekeseredy argue for a more restrictive definition, insisting that femicide refers exclusively to the deliberate killing of women by men, thereby excluding forms of indirect or covert femicide.[10] Their perspective frames femicide as a dialectical expression of patriarchal power, wherein men seek dominance and women resist subordination. By contrast, South Asian feminists have advocated for an intersectional approach, extending the concept to include killings within the female

[6] A. Batrićević, „Krivičnopravna reakcija na femicid", *Temida, Časopis o viktimologiji, ljudskim pravima i rodu* 3-4/2016, 433.

[7] V. Božić, „Femicid kao rodno utemeljeno ubojstvo ženske osobe", *Deseta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije", Zbornik radova „Žena u modernom društvu: Izazovi i mogućnosti"*, Centar modernih znanja, Banja Luka 2025, 87.

[8] N. Aljinović, (2024), 309. *See* J. Campbell, C. W. Runyan, „Femicide", *Homicide Studies*, 2(4)/1998, 347–352. *See also* H. Johnson *et al.,* "Intimate Femicide: The Role of Coercive Control", *Feminist Criminology* 14(1)/2019, 3–23.

[9] *See* R. Taylor, J. L. Jasinski, "Femicide and the Feminist Perspective", *Homicide Studies* 15(4)/2011, 341–362.

[10] *See generally* D. Ellis, W. Dekesedery, *The wrong stuff: An introduction to the sociological study of deviance*, Scaborough 1996.

population committed under patriarchal pressure or in the service of male interests.[11]

Despite definitional divergences, a shared understanding emerges: femicide is the killing of women on the basis of their gender. Typically perpetrated by men, often in the context of intimate or familial relationships, femicide reflects structural inequalities and gender-based hierarchies that transcend cultural and territorial boundaries. Its core elements encompass not only the act of killing, but also the underlying motives, power asymmetries, and cultural norms that normalize violence against women.[12] In this sense, femicide must be seen as both an individual crime and a societal phenomenon: a lethal expression of gender-based oppression rooted in systemic inequality.[13]

2.1. Archetypes of Femicide

2.1.1. Intimate (Partner) Femicide

Intimate femicide, situated within the broader spectrum of femicidal violence, represents one of the most extreme manifestations of gender-based violence. It occurs when a woman is killed by her current or former husband or intimate partner, thus transforming the sphere of private trust and attachment into the site of ultimate violence.[14] In academic discourse, this phenomenon is often referred to as „intimate partner homicide" or „romantic femicide", underscoring its location within relationships that are presumed to embody care, affection, and mutual support. The defining characteristic of intimate partner femicide is the perpetrator–victim dyad, which is rooted in a prior intimate relationship. This nexus highlights both the profound betrayal of trust and the paradoxical coexistence of love and lethal aggression.[15]

Research demonstrates that intimate partner femicide is rarely an isolated event; rather, it is frequently preceded by a continuum of coercive behaviors, including psychological abuse, manipulation, and escalating physical violence. The act itself thus reflects not only the breakdown of an

[11] D. E. H. Russell, R. A. Harmes, *Femicide in Global Perspective*, New York 2001, 13–14.

[12] *See* Z. Mršević, „Femicid", *Pravo i politika* 1/2013, 52; Z. Mršević, (2014*)*, 87; Z. Mršević, „Medijsko izveštavanje o femicidu", *Temida, Časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu*, 17(1)/2014, 81.

[13] *See* K. D. Stout, "Intimate Femicide: A Nationa Demographic Overview", *Journal of Interpersonal Violence* 6(4)/1991, 476–485.

[14] *See generally* T. Hotton, *Spousal Violence After Marital Separation*, Ottawa 2001.

[15] *See* M. R. Gottfredson, M. S. Nielsen, "Intimate Partner Violence, Femicide, and General Theories: Issues for Research and Policy From the View of Modern Control Theory", *Journal of Contemporary Criminal Justice* 40(2)/2024, 247–271.

intimate relationship but also the culmination of entrenched patterns of control and subjugation. Conceptually, intimate femicide must be understood as the product of intersecting individual, relational, and structural factors. Patriarchal ideologies, entrenched gender hierarchies, and cultural norms that normalize male dominance over women provide the social context in which such crimes occur, while systemic shortcomings in law enforcement and support services often exacerbate women's vulnerability.[16]

2.1.2. „Honor" Killings

Murders committed in the name of so-called „honor" constitute a distinct form of femicide deeply rooted in patriarchal social structures and cultural norms. These killings occur when a woman or girl is murdered by her family members – male or female – on the grounds that she has allegedly violated family „honor". Triggers for such violence encompass a wide spectrum of behaviors, including premarital or extramarital sexual relations, pregnancy outside marriage, seeking divorce, or even being the victim of sexual assault. In such contexts, women's lives and bodies are subordinated to the preservation of familial reputation, often justified through appeals to tradition or distorted interpretations of religious commandments.[17]

The brutality of „honor" killings is reflected in the methods of execution, which may include stabbing, shooting, burning, poisoning, or throwing victims from heights.[18] These killings not only serve to enforce patriarchal control over women's sexuality and autonomy but also expose the complicity of wider social and legal structures.[19] In some jurisdictions, perpetrators receive mitigated sentences or evade accountability altogether, reflecting the persistence of discriminatory legal provisions and social tolerance for such acts. The fact that women themselves sometimes participate in or endorse „honor" killings further illustrates the depth of internalized patriarchal values. As such, „honor" killings epitomize the collision of cultural norms, gender inequality, and systemic impunity, where the preservation of a socially constructed „honor" is deemed more valuable than women's inherent dignity and right to life.

[16] O. Pavićević, H. Glomazić, Lj. Ilijić, „Femicid kao deo strukture nasilja", *Temida, Časopis o viktimologiji, ljudskim pravima i rodu* 3-4/2016, 466.

[17] F. Faqir, "Intrafamily femicide in defence of honour: the case of Jordan", *Third World Quarterly* 22(1)/2001, 72. *See* S. Patel, A. Muhammad Gadit, "Karo-Kari: a form of honour killing in Pakistan", *Transcultural Psychiatry* 45(4)/2008, 683–694.

[18] *See* M. Nasrullah, S. Haqqi, K. J. Cummings, "The epidemiological patterns of honour killing of women in Pakistan", *European Journal of Public Health* 19(2)/2009, 193–197.

[19] *See* S. Patel, A. M. Gadit, 683–694.

2.1.3. Dowry-Related Femicide

Dowry-related femicide represents another culturally embedded form of lethal gender-based violence, most prevalent in the Indian subcontinent. Within this practice, the family of the bride is expected to provide dowry – monetary or material assets – to the groom's family as part of the marriage arrangement. When dowry demands are deemed insufficient, newly married women may become the targets of harassment, abuse, and, in extreme cases, lethal violence by their husbands or in-laws.[20]

Dowry-related femicides often involve brutal methods such as burning, poisoning, or staged „accidents", designed to obscure culpability. These acts highlight the commodification of women within marriage transactions, whereby their worth is reduced to material exchange and their survival contingent upon the satisfaction of external economic demands. Beyond individual tragedies, dowry-related femicide reflects entrenched gender inequalities, patriarchal power dynamics, and the persistence of discriminatory cultural practices that render women vulnerable to systemic exploitation and violence.[21]

2.1.4. Femicide Beyond Intimate Relationships

Outside intimate relationships, femicide takes on additional forms, particularly non-intimate femicide and sexual femicide. Non-intimate femicide refers to killings where the perpetrator has no prior personal or intimate connection with the victim. These acts are frequently characterized by opportunistic violence, predation, or systemic targeting of women as a social group. Sexual femicide, by contrast, designates cases where lethal violence is accompanied by sexual assault, reflecting the intersection of sexual domination and fatal aggression.[22]

One of the most emblematic examples of systemic non-intimate femicide emerged in Ciudad Juárez, Mexico, where hundreds of women have been murdered since the 1990s under circumstances involving extreme violence, mutilation, and impunity. These killings, often perpetrated by

[20] M. Kovačević, „Femicid i krivičnopravna reakcija: Osvrt na praksu Evropskog suda za ljudska prava", *Kultura polisa* 19(2)/2022, 150–151. *See also* S. Ćopić, "Criminological and Victimological Characteristics of Femicide in Serbia And Social Response", *Deseta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije", Zbornik radova „Žena u modernom društvu: Izazovi i mogućnosti"*, Centar modernih znanja, Banja Luka 2025, 97.

[21] O. Pavićević, H. Glomazić, LJ. Ilijić, 467.

[22] F. Novaković, „Iznad ubistva? – Preispitivanje pravnih paradigmi za prepoznavanje femicida", *Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa „Izazovi i perspektive razvoja pravnih sistema u XXI vijeku" 2024*, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka 2024, 362.

strangers, underscore how women may be targeted precisely because of their gender, outside any intimate or familial context. They also reveal the broader societal dimensions of femicide, in which structural conditions such as organized crime, weak institutions, and entrenched misogyny combine to produce environments of impunity and systemic gender-based violence.[23]

2.2. From Gender-Based Violence to Femicide

A social phenomenon that has increasingly occupied public opinion and political discourse in recent decades is gender-based violence. From an administrative and doctrinal perspective, the gender dimension constitutes a central determinant of the concept of femicide, as the essence of this crime rests on structural gender inequality and the manifestation of power asymmetries. Traditionally, most criminal laws have treated homicide in a gender-neutral manner, thereby concealing the specific gendered dynamics underlying killings of women. The introduction of femicide as a distinct legal category seeks to abandon this presumption of neutrality, rendering visible the gender-motivated character of such acts and dismantling the veil of apparent equality behind which gender-based killings have long been obscured.[24]

Accordingly, the recognition and classification of femicide as a separate category of crime is closely tied to the political imperative of acknowledging this phenomenon and interrogating the sociocultural conditions that sustain gender-based violence. In this sense, femicide simultaneously embodies political and social dimensions. Its political significance lies in the framing of femicide as one of the gravest violations of human rights – an assault on women's dignity, autonomy, and the right to live free from violence.[25] The social dimension, in turn, underscores the complexity of femicide and its intersection with multiple forms of discrimination, which together exacerbate women's vulnerability. It also highlights the plurality of modalities through which femicide manifests, all of which are deeply rooted in gender-based inequality.[26]

---

[23] *See* J. E. Monárrez Fragoso, "An Analysis of Feminicide in Ciudad Juárez: 1993–2007", *Strengthening Understanding of Femicide*, 78–83, dostupno na: *https://media.path.org/-documents/GVR_femicide_rpt.pdf* (11.09.2025).

[24] P. Laurenzo Copello, "Apuntes sobre el feminicidio", *Revista de Derecho Penal y Criminología* 3(8)/2012, 126. *See generally* I. Praskač-Salčin, E. Huruz Memović, S. Ćosić, „Femicid i mogućnosti kreiranja adekvatnih rodnih politika i sistema zaštite u Bosni i Hercegovini", *Deseta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije", Zbornik radova „Žena u modernom društvu: Izazovi i mogućnosti"*, Centar modernih znanja, Banja Luka 2025, 348–357.

[25] N. Aljinović, 311.

[26] *See* P. Laurenzo Copello, 122.

2.3. Femicide and Its Place within Criminal Law

Recognizing and understanding femicide – not merely symbolically but also within the framework of criminal justice – is a prerequisite for the development of effective measures aimed at its prevention and suppression. Its incorporation into the legal order has become more imperative than ever, as it emphasizes the origin, intensity, and causative dimensions of this crime, while simultaneously sending a strong societal message on the necessity of resisting entrenched patriarchal stereotypes. The criminalization of femicide as a distinct offense contributes to fulfilling the purposes of punishment in both its special and general preventive functions. It further facilitates more efficient investigations, the timely detection of perpetrators and motives, the imposition of appropriate sanctions, and, importantly, provides a reliable basis for the official recording and monitoring of the phenomenon.

Criminal law, as a living mechanism and reflection of social values, must adapt to contemporary realities and respond to evolving social needs through normative transformation. Within this context, the recognition of femicide as a separate criminal offense represents an important step towards dismantling historically embedded unequal power relations between men and women, thereby advancing the pursuit of an egalitarian society. Nevertheless, caution must be exercised in formulating the offense: overly broad definitions risk creating practical difficulties in application and raise questions of constitutionality, particularly in relation to the principle of legality.

This concern is frequently raised as one of the key objections to the codification of femicide. Yet, as Polyzoidou observes, the very definition of femicide – intentional killing of women motivated by gender discrimination and violence – already embodies a sufficiently precise determination of its constitutive elements. From this perspective, the principle of legality (*nullum crimen, nulla poena sine lege certa*) is not violated, while issues relating to the motive for the offense should be addressed through the principle of culpability. Polyzoidou further highlights a significant dilemma: whether the legal standardization of femicide constitutes more than a lex imperfecta, given that the prescribed sanction often mirrors that of aggravated murder. In this regard, she argues for the a priori exclusion of mitigating circumstances in cases of femicide, as such considerations do not advance the purpose of special prevention.

Ultimately, the central concern in incorporating femicide into criminal law is not merely one of legislative drafting, but of avoiding dogmatic formalism. As Polyzoidou strikingly illustrates, if femicide is to be codified as a distinct criminal offense, it must not replicate the shortcomings observed in money laundering legislation, where the predicate conduct is obscured and the full burden is shifted onto the offense most easily proven. In the

context of femicide, this would mean failing to adequately address the continuum of gender-based violence that precedes the fatal act. For unlike financial crime, where illicit gains may be "cleansed," no punishment can retroactively erase the irreparable harm caused when violence culminates in the death of a woman. To conceal this underlying violence beneath the surface of a codified offense would be to symbolically recognize femicide while simultaneously neutralizing its transformative potential.

3. FEMICIDE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA: FROM SOCIAL SHOCK TO LEGAL RECOGNITION IN THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

The criminalization of femicide in the Federation of Bosnia and Herzegovina can also be understood within a broader socio–media–political context, in which the role of the media is of particular importance. As the authors' analysis of secondary sources from online portals indicates, public discourse in Bosnia and Herzegovina on the grave problem of femicide was for many years predominantly reactive, surfacing only after an individual case of a woman's killing had occurred. Media reports and features largely focused on the killing itself, while the wider social and systemic causes were rarely examined in their entirety. The shortcomings of the institutional framework – its failure to provide adequate protection for victims in all cases or to consistently sanction perpetrators – were usually mentioned only in passing or ignored altogether. In some instances, coverage leaned towards professionally unacceptable sensationalism, speculating about motives without substantiated facts or deeper analysis. Moreover, such killings were often framed in the media as a „family tragedy".[27] The fact that a definition of femicide had not previously been adopted or used in public discourse is reflected in the ways society perceives such killings, according to the authors of the bulletin Femicide published by the Atlantic Initiative. Social perceptions are strongly influenced by the prevailing media narrative. „Immediately after the killing of Alma Kadić, the Atlantic Initiative criticized media reporting in a public statement co-signed by other non-governmental organizations. At that time, the media did not define the killing as femicide, although it was entirely evident that it was. Instead, reports emphasized the swift response of the police, a contentious divorce, marital disputes, unresolved quarrels, and similar explanations".[28]

[27] *See* BHRT (2022) *Bihać: Ubio suprugu, motivi nepoznati*, Avaliable at*: https://bhrt.ba/biha%C4%87-ubio-suprugu-motivi-nepoznati* (Accessed: 10 September 2025).

[28] M. Halilović *et al., Bilten Atlantske inicijative, Tema br. 1 – Femicid*, Sarajevo 2022, 8.

Nevertheless, due to the frequency of women's killings – some journalists and media outlets even described it as an „epidemic of femicide" – as well as through education and shifts in journalistic sensitivity, in the past two years a series of femicide cases have received more adequate media attention.[29] This has gradually transformed the treatment of femicide from a marginal and reactive issue into a more serious topic of public and societal discourse. The media's role in this process is twofold. On the one hand, professional media outlets perform an informative and educational function by familiarizing citizens with the concept of femicide, clarifying that it is not „merely" a killing, a „family tragedy", or a „crime of passion", but rather a gender-motivated act of violence requiring a specific legal qualification. On the other hand, the manner of media reporting decisively shapes public discourse: sensationalist, stereotypical, or victim-blaming narratives can lead to secondary victimization and relativization of the problem, while professional, ethically responsible, and gender-sensitive reporting contributes to greater understanding of the gravity of femicide and the necessity of its normative recognition.

According to data provided by the South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC), cited in an analysis prepared by the Center for Women's Rights Zenica and presented in June 2025, in Bosnia and Herzegovina between 2015 and December 2023, in 90 percent of cases of women's killings the perpetrator was a family member or a person close to the victim. This means that Bosnia and Herzegovina has exceeded global averages when it comes to femicide.[30] Following the killing of Edina Odobašić in Bihać in October 2022, protests were held that received considerable media attention. However, once the news itself „expired", the problem of femicide quickly receded from the media agenda (Salkanović, Šehović, Cvjetićanin, 2023).[31] Similar dynamics occurred in other femicide cases, with only limited exceptions.

Public awareness and debate about femicide were intensified precisely through media coverage of killings of women, particularly when brutality was evident or when the crimes occurred against a backdrop of repeated

[29] *See* Kebo, Ozren (2023) EPIDEMIJA FEMICIDA: Hoće li se u Ljubuškom ponoviti Gradačac?, Avaliable at: *https://analiziraj.ba/epidemija-femicida-hoce-li-se-u-ljubuskom-ponoviti-gradacac/* (Accessed: 10 September 2025).

[30] *See* Selma Fukelj (2025) Femicid nije ni tragična ljubavna priča ni porodična tragedija, Avaliable at: *https://diskriminacija.ba/vijesti/femicid-nije-ni-tragi%C4%8Dna-ljubavna-pri%C4%8Da-ni-porodi%C4%8Dna-tragedija* (Accessed: 10 September 2025).

[31] *See* Maida Salkanović, Nerma Šehović, Tijana Cvjetićanin (2023) Novi serijal Raskrinkavanja: Kako mediji izvještavaju o femicidu?, Avaliable at: *https://raskrinkavanje.ba/analiza/novi-serijal-raskrinkavanja-kako-mediji-izvjestavaju-o-femicidu* (Accessed: 10 September 2025).

domestic or intimate-partner violence. In this way, a more acute understanding of femicide as a specific form of gender-based violence was created, and the media simultaneously became a platform for articulating the demands of civil society organizations, women's rights advocates, human rights activists, and experts for systemic state action and legal reform. A turning point in media coverage occurred after the femicide in Gradačac in August 2023, when Nizama Hećimović was brutally killed by her former partner – whom she had previously reported for abuse – in front of her infant children, with the murder broadcast live by the perpetrator on Instagram. As one commentator observed: „The media began to reflect and to write in a different way. Yet, only a few months later, some reports once again framed the issue as a tragic love story or a family tragedy. Femicide is neither a tragic love story nor a family tragedy. Femicide is the cruelest culmination of years of violence against the victim. You will rarely find a femicide that occurred on impulse".[32]

Since that case, the term femicide – until then relatively uncommon in mainstream media outside of expert or activist circles – has become significantly more visible in media reporting. This was undoubtedly a consequence of the numerous public reactions and initiatives that followed the brutal killing of Nizama Hećimović.

The killing of Nizama triggered a wave of more intensive and analytical media coverage, accompanied by deeper examinations of systemic failures – such as the non-issuance of restraining orders and the delayed removal of video footage – while also including experts and specialists as sources during reporting. This marked a transition toward more responsible and professional media practices when addressing the brutal killing of women. Mediacentar Sarajevo and journalist associations repeatedly warned of „unacceptable shortcomings" in reporting on femicide, criticizing sensationalism, trivialization, and the publication of traumatic details that risk retraumatizing victims' families. Although some outlets remain driven by sensationalism and the pursuit of „clickability", there is a growing number of media actors committed to ethical reporting, relying on verified information, fostering public discussion, posing questions to institutions, and demanding accountability – an approach that reflects principled media engagement in complex cases of femicide.

Recommendations for the media include, among others, avoiding any suggestion of victim-blaming, protecting the dignity and identity of victims, focusing on institutional responses, using verified facts rather than

[32] *See* Selma Fukelj (2025) Femicid nije ni tragična ljubavna priča ni porodična tragedija, Avaliable at: *https://diskriminacija.ba/vijesti/femicid-nije-ni-tragi%C4%8Dna-ljubavna-pri%C4%8Da-ni-porodi%C4%8Dna-tragedija* (Accessed: 10 September 2025).

speculation, avoiding sensationalism, and following cases through to judicial resolution. In the months after the killing of Nizama Hećimović, numerous protests were organized across Bosnia and Herzegovina. Demonstrators raised demands for accountability of all those responsible for failures in responding to reports of violence against women and domestic violence, the conduct of thorough investigations into institutional omissions in the Gradačac femicide and other cases, and the dismissal of responsible officials in police and judicial bodies. Protest participants also called for urgent action by competent authorities in cases of violence against women and domestic violence, the introduction of a legal definition of femicide as a criminal offense into statutory and sub-statutory instruments, the harmonization of laws on protection from violence, stricter penalties for perpetrators of domestic violence – including mandatory prison sentences – and stronger legal support for victims.[33]

Thus, both during and after these protests, initiatives emerged to amend state- and entity-level criminal codes so as to define femicide as a distinct criminal offense carrying harsher sanctions – reforms that were ultimately realized in the Federation of Bosnia and Herzegovina. Journalists across the country not only reported on the protests but also engaged with the broader issue of femicide, thereby contributing to the development of gender sensitivity in public discourse. As Bogdanić has observed, „journalism can be seen as discourse, not only in the sense that it constructs reality, but also as a form of social communication and a potential instrument of emancipation".[34]

The media, in synergy with the activities of civil society organizations and international institutions, have the capacity to place the issue of femicide high on the agenda of competent institutions and legislative decision-makers. This opens the space for normative interventions, including the explicit incorporation of femicide into criminal codes. The media are one of the key actors in recognizing and presenting femicide not merely as a series of isolated cases, but as a serious societal problem. Their role is to raise awareness, shape public discourse, and educate or assist citizens in understanding the broader causes – gender inequality, domestic violence, and shortcomings in legislation and institutions.

Certain progress has been made in reporting on violence against women, reflected primarily in more detailed and diversified coverage of the problem itself and in a clearer articulation of the position that this is a social, rather

[33] *See* Radio Slobodna Evropa (2023) Protesti u BiH nakon femicida i ubistava u Gradačcu, Avaliable at: *https://www.slobodnaevropa.org/a/protesti-sarajevo-gradacac-ubistva/3254-7695.html* (Accessed: 10 September 2025).

[34] A. Bogdanić, *Razmatranje novinarskog diskursa i teorije medija*, Banja Luka 2016, 202.

than a private issue, one for which institutions bear responsibility.[35] Through investigative and responsible reporting, the media can exert pressure on institutions to provide stronger protection for women, to improve prevention mechanisms, and to sanction perpetrators more effectively. An important dimension of this process is cooperation with civil society organizations, which possess expertise, data, and experience in working with victims of violence and can therefore provide context, analysis, and recommendations that support more ethical and higher-quality reporting.

The joint work of the media and civil society amplifies the voices of victims and indirectly contributes to the shaping of public policies. When the problem is continuously kept in the public eye, pressure on decision-makers increases to introduce legislative changes – including the explicit criminalization of femicide. In this way, femicide is not perceived as „just another killing of a woman" but as a particularly grave violation of women's human rights, demanding a systemic response. While the media themselves do not possess direct legislative authority, they hold significant capacity to influence decision-making processes through shaping public opinion and strengthening social pressure on institutions. Their role is especially important in societies such as Bosnia and Herzegovina, where processes of normative harmonization are often slow, and where precisely public and media pressure can act as a trigger or initiator of progressive change.

For these reasons, professional and gender-sensitive reporting on femicide carries not only ethical and professional significance but also a broader societal dimension, contributing to the creation of a legal and institutional framework aimed at preventing this gravest form of gender-based violence. It is also essential to highlight the importance of educational programs, which in recent years have increasingly been directed at journalists and journalism students in Bosnia and Herzegovina. Such programs are one of the key factors in raising the professional and gender-sensitive quality of media reporting on violence against women and femicide. Or, as media scholar Richard Craig has observed: „The best reporters will be those who consistently provide the truth and a complete perspective, in a manner that helps the audience to better understand the issue".[36]

The media and civil society play a crucial role in ensuring that femicide remains visible in the public sphere and is addressed as a serious societal problem rather than reduced to isolated cases. Their collaboration generates

[35] *See* Maida Salkanović, Nerma Šehović, Tijana Cvjetićanin (2023) Novi serijal Raskrinkavanja: Kako mediji izvještavaju o femicidu?, Avaliable at: *https://raskrinkavanje.-ba/analiza/novi-serijal-raskrinkavanja-kako-mediji-izvjestavaju-o-femicidu* (Accessed: 10 September 2025).

[36] R. Krejg, *Onlajn novinarstvo. Izvještavanje, pisanje i uređivanje za novi medij*, Beograd 2010, 361.

pressure on institutions to act more progressively and to ensure that laws do not remain merely symbolic or „on paper". While a legal framework now exists, the decisive factor is implementation. It is precisely the enforcement of femicide legislation in practice that will determine the extent to which it contributes to reducing violence in Bosnia and Herzegovina and to creating a safer society for women.

The analysis of media narratives and the role of civil society demonstrates that femicide in Bosnia and Herzegovina is no longer perceived merely as a private or family tragedy, but increasingly as a structural and systemic problem requiring institutional response. By amplifying the voices of victims and demanding accountability, the media and civil society have contributed to shifting public discourse and exerting pressure on legislators to introduce explicit criminalization. Yet, the recognition of femicide in the social and political arena inevitably raises a further set of doctrinal questions: how should this new legal provision be positioned within the existing system of homicide offenses, what are the protected legal goods, and to what extent does the chosen formulation align with constitutional principles and comparative standards? These questions form the subject of the following chapter, which turns to a dogmatic-legal analysis of the codification of femicide in the Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina.

4. DOGMATIC-LEGAL ASPECTS OF CODIFYING FEMICIDE IN THE CRIMINAL CODE

The introduction of femicide as an autonomous criminal offense in the Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina represents a significant normative shift in the criminal law system of the Federation of Bosnia and Herzegovina. This legislative intervention not only reflects the growing social and political awareness of gender-based violence but also seeks to align the legal order with international and regional standards on the protection of women's rights. From a doctrinal perspective, however, the codification of femicide raises a number of questions: how should the essential elements of the offense be defined, what distinguishes it from ordinary murder, and to what extent does its normative formulation comply with the principles of legality, proportionality, and legal certainty? Addressing these issues requires a careful dogmatic analysis that situates the new provision within the broader system of criminal law, while simultaneously evaluating its potential impact on the effectiveness of criminal justice responses to gender-based violence.

4.1. Normative Placement and Legal Nature

The introduction of Article 166a immediately following the general provision on murder (Article 166) is not a merely technical drafting choice but a deliberate normative signal. Its placement underscores that femicide is not simply an aggravated form of homicide but a distinct legal category with its own structure and rationale. By doing so, the legislator emphasizes the autonomy of femicide as a criminal offense and its recognition as a specific manifestation of gender-based violence.

This approach diverges from the model found in many European jurisdictions, where femicide is subsumed under aggravated circumstances of murder – for example, when the victim is a spouse, a close relative, or when the crime is committed out of particularly base motives. Instead, the Federation of Bosnia and Herzegovina legislator opted for a stand-alone incrimination, more akin to the Latin American legislative trend, which treats femicide as a separate category to address the structural nature of gender inequality and the systemic patterns of lethal violence against women.

The creation of Article 166a therefore performs both a practical function – clarifying prosecutorial and judicial treatment of gender-based killings – and a symbolic function, namely to stigmatize femicide as a social phenomenon rooted in patriarchal structures and to signal heightened state commitment to combating it. The law thus transcends the individual case of homicide and operates within the broader framework of criminal policy aimed at gender equality.

4.2. Doctrinal Analysis of the Offense

As with all homicide provisions, the primary protected legal good is human life, regarded as the highest individual and social value within the hierarchy of constitutionally and criminal-law protected interests. However, Article 166a extends beyond the protection of life in the biological sense.[37] By explicitly restricting the scope of the provision to „female persons", the

[37] From the perspective of criminal dogmatics, the question arises whether femicide as a separate offense protects a distinct legal good or whether it duplicates existing provisions on homicide. Roxin maintains that the systematic coherence of homicide offenses depends on the precise articulation of the protected *Rechtsgut* (C. Roxin, L. Greco, *Strafrecht Allgemeiner Teil Bd. 1: Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre*, 5. Auflage, München 2020), while Jescheck and Weigend argue that the expansion of criminal law must always be balanced against the principle of legality (H.-H Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts: Allgemeiner Teil, 5. Auflage*, Berlin 1996). Jakobs further warns that excessive symbolic legislation risks undermining the normative integrity of criminal law (G. Jakobs, *Strafrecht Allgemeiner Teil: Die Grundlagen und die Zurechnungslehre*, Berlin 1983).

legislator simultaneously affirms protection of the right to equality, human dignity, and gender integrity of women.

This dual protection acknowledges that femicide, unlike other forms of homicide, entails not only the destruction of individual life but also the reinforcement of systemic discrimination and violence directed at women as a group. Thus, the provision protects both the individual dimension of the victim's life and the collective interest of society in eradicating gender-based subordination. The protected legal good therefore reflects a compound nature: the sanctity of human life coupled with the constitutional guarantee of equality between men and women.

The objective element (*actus reus*) is defined as the „gender-based murder of a female person". The legislative formula immediately raises interpretive challenges. The term „gender-based" is not defined in the Criminal Code, which leaves open the question whether the qualification requires proof of explicit discriminatory animus or whether it may be satisfied by demonstrating structural or contextual circumstances that reveal a gendered dynamic.

Paragraph (2) provides interpretive criteria, directing courts to consider whether the act was committed:

(1) against a close person,

(2) against a woman previously subjected to abuse by the perpetrator,

(3) against a vulnerable or dependent person,

(4) in circumstances of sexual violence,

(5) in situations of inequality or subordination,

(6) or in the presence of „other circumstances" of similar nature.

Close person – This criterion reflects terminology already established in the criminal law of the Federation of Bosnia and Herzegovina (*exempli gratia*, in provisions on domestic violence). The notion of a „close person" generally encompasses a spouse, cohabiting partner, former spouse or partner, relatives, or members of the same household. The legislative rationale lies in empirical findings indicating that the majority of femicides occur within intimate or familial relationships. By explicitly incorporating this link, the provision ensures that intimate partner killings are appropriately subsumed under the category of femicide. At the same time, some overlap arises with the qualified form of murder involving a close relative or spouse. The distinctive added value of Article 166a, however, is its emphasis on the gendered dimension of power and control, rather than mere familial proximity – a doctrinal challenge that sharpens the legal recognition of femicide as a gender-specific crime.

The notion of a „close person" within Article 166a also resonates with terminology employed in Council of Europe instruments on preventing and combating violence against women. Most notably, the Istanbul Convention (2011) defines „domestic violence" broadly as acts of physical, sexual, psychological, or economic violence „that occur within the family or domestic unit or between former or current spouses or partners, whether or not the perpetrator shares or has shared the same residence with the victim".[38] This formulation captures spouses, cohabiting and former partners, relatives, and other household members – substantially overlapping with the „close person" category in the criminal law of the Federation of Bosnia and Herzegovina. The legislative choice to frame femicide partly through this lens reflects the empirical reality, recognized also by the Council of Europe, that the majority of gender-related killings occur within intimate or familial relationships. By aligning the Federation's criminal-law framework with these standards, Article 166a contributes to the implementation, within the Federation of Bosnia and Herzegovina, of the obligations assumed by Bosnia and Herzegovina under the Istanbul Convention.

A woman who had been abused earlier by the perpetrator – This refers to situations of prior domestic or gender-based violence, whether physical, psychological, sexual, or economic. The inclusion of past abuse highlights continuity and escalation: femicide is often the culmination of repeated violence, not an isolated act. In order to establish a pattern of prior abuse criminal courts will need to rely on police/prosecutorial records, witness testimony, or protection orders. However, there is both a theoretical and practical challenge here. What if past abuse was never reported? Judicial practice will have to address how to prove abuse retrospectively, possibly based on circumstantial or testimonial evidence.

Vulnerable person – This broad concept covers women whose ability to resist violence is limited – due to age, illness, disability, pregnancy, or other situational vulnerabilities. The rationale is to capture intersectionality: women may be especially at risk of lethal violence when their vulnerability makes them dependent or defenseless. This aligns with international standards (especially Istanbul Convention, Art. 3 and 46). Because the Criminal Code does not define „vulnerable person" exhaustively, courts must interpret it flexibly but consistently to avoid arbitrary application.

A person who is in a relationship of subordination or dependence – This criterion captures situations characterized by structural power asymmetry, such as those between employee and employer, student and teacher, patient and doctor, migrant worker and employer, or within households marked by financial dependency. The essence is that the perpetrator's control or

[38] *See* Article 3(b) of the Istanbul Convention.

dominance arises not from personal attributes of the victim, but from the relational hierarchy itself, with the lethal act rooted in this imbalance of power. The provision thus connects femicide to a broader structural analysis of gender inequality, recognizing that women disproportionately occupy subordinate or dependent social positions. A potential doctrinal difficulty lies in distinguishing this category from that of „vulnerability": while vulnerability refers to personal characteristics (age, disability, illness), subordination denotes institutional or social hierarchies that produce dependency. Article 166a thereby underlines not only individual victimization, but also the systemic dimension of gendered violence.

Act done in the circumstances of sexual violence – This expressly connects femicide with sexual assault. For example, a woman killed during rape, or after resisting sexual coercion. The rationale is clear: such killings are inherently gender-based, as they derive from the exercise of sexual domination. This also prevents such cases from being treated merely as „murder with base motives", emphasizing instead their gender-specific dimension.

Because of the relationship that places the woman in an unequal position – This is a general equality clause: it captures killings motivated by gendered power imbalance even outside formal dependency or sexual violence. For examples, so-called „honor killings", killings motivated by control over a woman's autonomy, killings of women attempting to leave a relationship *et cetera*. The breadth of this category is intentional – it is meant to cover the structural subordination of women in patriarchal contexts. Nevertheless, its open-endedness risks vagueness; courts must interpret it in line with constitutional guarantees of equality and the Istanbul Convention.

„Other circumstances" – This is a catch-all clause, ensuring the law can evolve and adapt to unanticipated scenarios where femicide manifests. It allows courts to recognize new social patterns of gender-based killings, *exempli gratia*, killings of women due to sexual orientation, refusal of arranged marriage, or cyberstalking escalation. However, this clause must be applied cautiously to avoid over-expansion or undermining legal certainty. Doctrine should guide its application through teleological interpretation – *id est*, the circumstance must reflect a gendered power imbalance or discriminatory motive consistent with the *ratio legis* of femicide.

This non-exhaustive catalogue demonstrates that the legislator intended a flexible, context-sensitive standard rather than a closed typology. It shifts the focus from formalistic proof of motive toward a holistic assessment of relational dynamics and structural inequalities. Importantly, the reference to „other circumstances" functions as a catch-all clause, empowering the judiciary to subsume situations not explicitly listed but consistent with the *ratio legis*, such as cases of killings motivated by misogynistic control or honor-based justifications. The open-ended formulation, however, entails a risk of

interpretive inconsistency. Without clear doctrinal or jurisprudential criteria, courts may adopt diverging standards in qualifying a murder as femicide, potentially undermining legal certainty. This places a heavy burden on judicial interpretation and doctrinal guidance to provide coherent parameters for application.

The offense, like all forms of homicide, presupposes intentional conduct (*dolus directus* or *dolus eventualis*). The legislator did not require a special *mens rea* in the form of explicit gender-based animus, hatred, or misogyny. Instead, the contextual indicators in paragraph (2) serve as substantive evidence of the gender-based character of the act.

This raises an important doctrinal question: is femicide under Article 166a to be regarded as a crime of specific intent (requiring proof of motive) or of general intent with contextual qualification? The textual construction suggests the latter. The decisive factor is not whether the perpetrator consciously sought to kill a woman „because she is a woman", but whether the act occurred within a pattern of gendered subordination, inequality, or abuse. In practice, this lowers the evidentiary threshold by allowing contextual circumstances – such as prior domestic violence or dependency – to establish the gender-based character of the offense, even in the absence of explicit misogynistic statements or motives.

Nevertheless, the absence of a clearly defined subjective element may invite doctrinal critique. Some scholars might argue that the provision risks collapsing into aggravated homicide if the gender-based dimension is not tightly linked to intent. Others may view this flexibility as necessary to capture the structural and systemic character of femicide, which often manifests through entrenched power relations rather than overt misogynistic declarations.

The sanctioning framework prescribes imprisonment of not less than ten years or long-term imprisonment. This aligns femicide with the gravest categories of homicide in the Federation's criminal law, reflecting the legislator's intention to treat it with the utmost severity.

From a comparative perspective, the penalty mirrors aggravated murder (Article 166), but the creation of a distinct offense serves a dual purpose:

(1) To underline the expressive function of the criminal law by naming and stigmatizing femicide as a unique social harm;

(2) To provide clarity in qualification and sentencing, ensuring that gender-based killings are not treated as ordinary murders or as generic aggravated homicides.

However, the sanction also raises potential doctrinal concerns. Given that aggravated murder already carries the same penalty, the added value of Article 166a lies not in the severity of punishment but in the symbolic and

preventive function of naming the offense. The provision thus fulfills an affirmative criminal-policy role rather than expanding the range of punishments.

4.3. Legal Transplantation from Croatian Criminal Law

A comparison of Article 166a of the Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina and Article 111a of the Criminal Code of the Republic of Croatia reveals near-identical normative formulations. Both provisions introduce the concept of „gender-based murder of a female person" as a stand-alone offense, prescribe an identical sanctioning framework („at least ten years' imprisonment or long-term imprisonment"), and supplement the basic incrimination with an illustrative catalogue of circumstances to be taken into account when determining the offense.[39] The listed circumstances – killings of a close person, of a previously abused woman, of a vulnerable person, of a woman in a relationship of subordination or dependence, or killings occurring in the context of sexual violence or structural inequality – are not only substantially the same but are set out in nearly identical legislative language. Both provisions also conclude with a residual clause referring to „other circumstances", thereby providing a flexible interpretive framework.

This parallelism strongly suggests that Article 166a of the Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina is not an autochthonous legislative creation but rather a direct legal transplant from Croatian criminal law. The process resembles what comparative legal theory terms a legal translation: the deliberate adoption of a legislative model from a neighboring jurisdiction, with minimal or no substantive modifications. Such a technique is not unusual in the legislative practice of the different criminal-law jurisdictions within Bosnia and Herzegovina, where criminal law reforms frequently draw upon solutions from Croatia and Serbia, reflecting both shared legal traditions and practical reliance on regional legislative models.

The adoption of the Croatian solution carries both advantages and drawbacks. On the one hand, it provides doctrinal and jurisprudential guidance, as Croatian legal scholarship and judicial practice will likely serve as persuasive authority for courts in the Federation of Bosnia and Herzegovina interpreting Article 166a. On the other hand, the near-verbatim transposition raises concerns about contextual adequacy: a provision designed for the Croatian legal and social context may not fully reflect the specificities of the

[39] *See* M. N. Simović, V. M. Simović, „Krivičnopravna zaštita žena (femicid) u krivičnom zakonodavstvu država bivše SFRJ", *Deseta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije", Zbornik radova „Žena u modernom društvu: Izazovi i mogućnosti"*, Centar modernih znanja, Banja Luka 2025, 49.

criminal-law system of the Federation of Bosnia and Herzegovina or the lived realities of gender-based violence in Bosnia and Herzegovina. Moreover, the transplantation of foreign legal text without thorough adaptation risks overlooking existing doctrinal overlaps (*exempli gratia*, with aggravated murder provisions) or failing to harmonize with domestic constitutional and statutory frameworks.

Thus, while the criminalization of femicide in the Federation of Bosnia and Herzegovina undoubtedly represents a progressive step, it's almost literal borrowing from Croatian legislation indicates that the reform is primarily an instance of normative imitation rather than original normative innovation. The effectiveness of such a transplanted provision will depend less on its textual formulation – which is already proven in a neighboring system – and more on its interpretation, application, and integration into the domestic criminal-law order.

4.4. Comparative Analysis: Article 166a *vis-à-vis* Malta, Cyprus and Belgium

In addition to the Croatian model, which directly inspired the adoption of Article 166a of the Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina, other European states have also moved toward the explicit criminalization or legal recognition of femicide. The regulatory techniques nevertheless differ considerably. Malta introduced express recognition of femicide into its Criminal Code, but not as an autonomous offense: Article 211A directs the court, when sentencing a person convicted of the wilful homicide or attempted wilful homicide of a female person, to treat the listed gender-related circumstances as militating against leniency. Cyprus, by contrast, inserted Article 10A into its special law on violence against women and domestic violence, thereby creating an autonomous offense of femicide punishable by life imprisonment.[40] Belgium adopted a framework statute focused on definition, prevention, monitoring, data collection, and institutional coordination without creating a separate criminal offense. These models therefore represent distinct combinations of autonomous criminalization, sentencing-based recognition, and systemic regulation.

Article 166a of the Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina creates a stand-alone criminal categorization of gender-based killing of women and places it immediately adjacent to the general murder provisions. That placement signals both doctrinal distinctness and a policy choice to name and stigmatize femicide as a particular subtype of homicide. Malta follows a different criminal-law approach: femicide-relevant factors

[40] *See* Gracin, „Položaj žena u suvremenom društvu kroz prizmu femicida", 16.

are codified as sentencing indicia rather than as a separate offense. The Maltese solution therefore embeds recognition of gendered motives into sentencing practice without changing liability rules. Cyprus adopts a third route: femicide is criminalized within a special law on violence against women and domestic violence as an autonomous offense carrying the severest penalty. The Cyprus design, in effect, creates a *lex specialis* outside the penal code that nevertheless produces a penal consequence. Belgium pursues a fourth model: the 2023 „Stop Femicide" law is a framework statute rather than an amendment of the Penal Code. It formalizes definitions and typologies, mandates data collection, risk assessment tools and institutional measures for prevention and monitoring, and embeds femicide within a governance architecture rather than treating it primarily as a distinct criminal charge.

Federation of Bosnia and Herzegovina's Article 166a focuses the normative lens on the gender-based causality of killing and instructs courts to account for a catalogue of circumstances indicative of gendered violence. Its definitional strategy is open-textured: the statute does not rigidly define „gender-based" but supplies contextual indicia for judicial assessment. Malta specifies a detailed set of contexts to be considered at sentencing – including intimate-partner relations, family violence, misogynist motives, honour or religious motives, gender identity or sexual orientation motives, sexual violence, prostitution, and trafficking – thereby operationalizing a broad conception of gendered causation within the sentencing exercise. Cyprus defines femicide as causing the death of a woman by an unlawful act or omission. An unlawful omission is relevant only where it amounts to culpable negligence in the discharge of a duty; it should therefore not be equated with a merely institutional or systemic failure to prevent violence. Belgium's statute articulates typologies (intimate, non-intimate, indirect femicides) and explicitly includes deaths resulting from practices harmful to women and suicides caused by sustained violence. This typological approach broadens the concept of femicide beyond conventional homicide structures and integrates it into prevention and statistical frameworks.

Article 166a presupposes the basic material elements of homicide (an unlawful killing) with the gendered character established by context. The *mens rea* remains the homicide *mens rea* (intent or, as applicable, *dolus eventualis*), while the gender-basis is treated as a contextual quality rather than a separate, independent subjective element. Malta likewise requires proof of wilful homicide (or attempted wilful homicide) as the core criminal act; the listed gendered circumstances do not create extra *mens rea* but inform sentencing. Consequently, the evidentiary burden at trial focuses on the homicide elements, while the court's factual inquiry at sentencing assesses contextual indicia. Cyprus requires proof that death was caused by an unlawful act or by an unlawful omission amounting to culpable negligence

in the discharge of a duty. Liability by omission is therefore tied to an individual duty and the requisite culpability, rather than to a general or purely institutional failure. Belgium's framework statute is not principally about proving a new *mens rea* but about classification, monitoring and prevention. Its evidentiary aim is to enable identification and recording of femicides for policy responses rather than to create additional elements for individual criminal liability.

All four instruments converge on core indicia: intimate partner or family context, prior abuse, sexual violence, and motives linked to honour, religion, misogyny or gender/sexual orientation. Each jurisdiction thus uses these indicia differently: to establish the gender-based character of the autonomous offense in the Federation of Bosnia and Herzegovina; to guide sentencing and limit leniency in Malta; as statutory aggravating factors within Cyprus's autonomous offense; or for system-level classification and prevention in Belgium.

Federation of Bosnia and Herzegovina imposes a heavy custodial sanction (minimum/long-term periods) comparable to aggravated homicide, affirming the penal gravity of femicide while leaving the precise regime to sentencing practice and judicial interpretation. Malta retains the life-imprisonment penalty applicable to wilful homicide under Article 211; Article 211A does not create a higher statutory penalty, but requires the listed circumstances to militate against leniency, while Article 227(c) excludes the sudden-passion excuse when those circumstances are present. Cyprus imposes life imprisonment for the offense as codified in the GBV law, reflecting a maximalist penal response. Belgium does not prescribe a separate criminal sanction in its framework law; instead it aims to reduce incidence through prevention, training and monitoring – a policy choice privileging systemic measures over symbolic re-labeling of criminal penalties.

Belgium's law is notable for its institutional design: obligatory data collection, periodic scientific studies, risk-assessment tools, mandated training of front-line professionals and centralized monitoring. Cyprus situates femicide within a broader GBV governance framework, facilitating cross-sectoral measures and definitions. The Federation of Bosnia and Herzegovina relies on an autonomous offense in its Criminal Code, whereas Malta relies on a sentencing rule within existing homicide law; the effectiveness of both approaches nevertheless depends heavily on investigative quality, prosecutorial practice, and consistent judicial interpretation.

Viewed comparatively, Article 166a aligns most closely with the Croatian model of autonomous criminalization. It shares with Cyprus the creation of a separate offense, although Cyprus locates that offense in a special statute on violence against women and domestic violence. It differs from Malta, where femicide is recognized through sentencing and mitigation rules, and

from Belgium's prevention-oriented framework legislation. The open-textured catalogue in Article 166a provides flexibility, but simultaneously requires coherent judicial interpretation to prevent inconsistent application.

The following overview illustrates these different approaches:

Country	Legal Instrument	Nature of Regulation	Definition/Scope	Legal Consequences	Notable Features
Federation of BiH	Criminal Code, Art. 166a (2025)	**Substantive criminal law** (special homicide offense)	„Gender-based murder of a female person"; contextual factors include domestic violence, dependency, vulnerability, sexual violence, or inequality.	Imprisonment of 10 years or long-term imprisonment.	First explicit codification of femicide in BiH; modeled closely on Croatian provision.
Malta	Criminal Code, Chapter 9, Arts. 211, 211A and 227, as amended by Act X of 2022	Sentencing rule within **substantive criminal law**; no autonomous offense	In sentencing for wilful homicide or attempted wilful homicide of a female person, the court considers listed gender-related circumstances.	Wilful homicide remains punishable by life imprisonment; the listed circumstances militate against leniency, and the sudden-passion excuse is excluded where they apply.	Express recognition of femicide at sentencing without changing the elements of wilful homicide.
Cyprus	The Prevention and Combating of Violence Against Women and Domestic Violence and for Related Matters Law, Law No. 115(I)/2021, Art. 10A, inserted by Law No. 117(I)/2022	**Autonomous criminal offense in a special statute**	Causing the death of a woman by an unlawful act or unlawful omission; the omission must amount to culpable negligence in discharging a duty.	Life imprisonment; the statute also identifies aggravating contexts.	Autonomous offense outside the Criminal Code, situated within a broader violence-against-women framework.

Country	Legal Instrument	Nature of Regulation	Definition/Scope	Legal Consequences	Notable Features
Belgium	*Loi sur la prévention et la lutte contre les féminicides, les homicides fondés sur le genre et les violences* („Stop Femicide Law", 2023)	**Framework law** (not criminal code provision)	Provides definitions and recognition of femicide as gender-based killing; focuses on state obligations to prevent, monitor, and record such crimes.	No direct sentencing rules (homicide remains under Penal Code).	Innovative preventive and monitoring mechanisms; requires systematic data collection and action plans.

For doctrinal completeness and practical efficacy, the text of Article 166a would benefit from: (a) judicial guidelines or commentary clarifying the evidentiary markers most probative of gender-based causation; (b) cross-referencing to victim-protection and data-collection obligations to strengthen prevention and prosecution; and (c) training and institutional measures – lessons that Belgium's law demonstrates are essential if statutory recognition is to translate into systematic prevention and effective punishment.

This comparative analysis shows that the Federation of Bosnia and Herzegovina, following the Croatian example, opted for autonomous criminalization within its Criminal Code. Cyprus also created an autonomous offense, but placed it in a special statute on violence against women and domestic violence and prescribed life imprisonment. Malta adopted a different criminal-law technique: Article 211A does not create a separate offense or a higher statutory penalty, but directs courts to treat enumerated femicide-related circumstances as militating against leniency and restricts recourse to the sudden-passion excuse. Belgium remains distinct, using framework legislation centred on definition, data collection, prevention, and institutional coordination without creating a separate criminal offense.

From a doctrinal perspective, autonomous criminalization, as found in Croatia, the Federation of Bosnia and Herzegovina, and Cyprus, should be distinguished from Malta's sentencing-based recognition. The former changes the structure of criminal liability by establishing a separate legal category, whereas the latter preserves the existing offense of wilful homicide while directing sentencing and the application of excuses. Both techniques possess expressive significance, but their doctrinal and practical consequences are different. In every model, however, criminal-law recognition may remain largely symbolic unless supported by effective investigation,

victim protection, prevention, data collection, and institutional accountability.

Cyprus is therefore not merely a preventive or protective model. It combines autonomous criminalization with the placement of femicide in a broader statute on violence against women and domestic violence. This approach connects the offense to a wider protective framework, but its broad wording – including death caused by an unlawful act or by a culpably negligent omission – requires careful interpretation of the relevant duty, causation, and culpability. Belgium's systemic framework represents a different regulatory approach. Rather than creating a new criminal offense, it strengthens institutional obligations to define, monitor, prevent, and record femicide. This model foregrounds the structural dimension of gender-based killings, although its effectiveness depends on political commitment and the implementation of its preventive and monitoring mechanisms.

Against this backdrop, Article 166a aligns most closely with Croatian autonomous criminalization. It shares with Cyprus the creation of a separate offense, although Cyprus places that offense in special legislation, and differs from both Malta's sentencing-based recognition and Belgium's preventive framework. A balanced response should therefore combine clear legal recognition and proportionate punishment with preventive, protective, data-collection, and monitoring mechanisms capable of moving the law beyond symbolism.

5. CONCLUSION

The study of femicide through both doctrinal and sociological lenses underscores its dual nature: it is at once a legal innovation and a reflection of broader societal dynamics. The introduction of Article 166a into the Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina represents a milestone in recognizing the gendered character of lethal violence against women, moving beyond the illusion of gender-neutral criminal law. Its placement within the system of homicide offenses, its reliance on contextual indicators such as prior abuse, dependency, vulnerability, or sexual violence, and its symbolic function of naming and stigmatizing femicide all point to a normative framework that aspires to dismantle entrenched patriarchal hierarchies. Yet, as the comparative analysis reveals, codification in itself does not guarantee substantive change. Without coherent judicial interpretation, adequate evidentiary standards, and consistent application, the law risks remaining primarily a symbolic gesture.

At the same time, the case of the Federation of Bosnia and Herzegovina, viewed within the broader social context of Bosnia and Herzegovina demonstrates the powerful interplay between social movements, media discourse,

and legal reform. Public protests following brutal cases of femicide, the increased visibility of gender-based violence in the media, and the advocacy of civil society organizations have all contributed to pushing femicide onto the legislative agenda. In this sense, the law is not only a reflection of social change but also a potential catalyst for further transformation. The Croatian transplant provided the normative text, but it is the Bosnian social and institutional context that will determine whether femicide becomes an effective legal tool or remains an under-enforced provision.

The comparative insights from Malta, Cyprus, and Belgium confirm that there is no single European model for addressing femicide. Some states emphasize punitive criminalization, others embed femicide in domestic violence legislation, while still others adopt systemic frameworks focusing on prevention, monitoring, and institutional responsibility. Each approach carries its own advantages and limitations, but the common lesson is clear: criminal law, while indispensable, cannot act in isolation. For the Federation of Bosnia and Herzegovina, the criminal-law challenge lies in combining the expressive and punitive function of Article 166a with broader preventive measures, including institutional accountability, victim protection mechanisms, gender-sensitive media practices, and public education.

Ultimately, the phenomenon of femicide reveals the dialectical relationship between law and society. Law emerges as both a cause and a consequence of social change: it crystallizes societal recognition of the problem, while simultaneously creating a framework that can shape future norms, practices, and institutional responses. In the Federation of Bosnia and Herzegovina, the true test of the new provision will lie not in its textual existence but in its lived application – whether it can contribute to the prevention of lethal violence against women and foster a more egalitarian society. Only by bridging the gap between criminal law and social reality can femicide legislation move beyond symbolism and become an effective instrument of justice and equality.

LIST OF REFERENCES

Scientific works

1. Aljinović, Nevena, „Femicid: od neologizma do posebnog kaznenog djela", *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu* 31(2)/2024;
2. Barberet, Rosemary, Baboolal, Aneesa A., "The global femicide problem: Issues and prospects", In: Ashfort, Chris, Maine, Alexander (eds.), *Research Handbook on Gender, Sexuality and the Law*, Edward Elgar Publishing, 2020;
3. Batrićević, Ana, „Krivičnopravna reakcija na femicid", *Temida, Časopis o viktimologiji, ljudskim pravima i rodu* 19(3-4)/2016;

4. Bogdanić, Aleksandar, *Razmatranje novinarskog diskursa i teorije medija*, Banja Luka 2016;
5. Božić, Vanda, „Femicid kao rodno utemeljeno ubojstvo ženske osobe", *Deseta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije", Zbornik radova „Žena u modernom društvu: Izazovi i mogućnosti"*, Centar modernih znanja, Banja Luka 2025;
6. Campbell, Jacquelyn C., Runyan, Carol W., „Femicide: Guest Editors' Introduction", *Homicide Studies* 2(4)/1998;
7. Caputi, Jane, Russell, Diana, "Femicide: Speaking the Unspeakable", *Ms.: The World of Women*, 1(2)/1990;
8. Ćopić, Sanja, "Criminological and Victimological Characteristics of Femicide in Serbia And Social Response", *Deseta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije" – Zbornik radova „Žena u modernom društvu: Izazovi i mogućnosti"*, Centar modernih znanja, Banja Luka 2025;
9. Corradi, Consuelo, Marcuello-Servós, Chaime, Boira, Santiago, Weil, Shalva, „Theories of femicide and their significance for social research", *Current Sociology*, 64(7)/2016;
10. Douglas, Carol Anne, "Femicide in global perspective", *Off Our Backs*, 31(11)/2001;
11. Ellis, Desmond, DeKeseredy, Walter S., *The Wrong Stuff: An Introduction to the Sociological Study of Deviance*, 2nd ed., Allyn & Bacon, Scarborough, 1996;
12. Faqir, Fadia, „Intrafamily Femicide in Defence of Honour: The Case of Jordan", *Third World Quarterly*, 22(1)/2001;
13. Gottfredson, Michael R., Nielsen, Mikaela S., "Intimate Partner Violence, Femicide, and General Theories: Issues for Research and Policy From the View of Modern Control Theory", *Journal of Contemporary Criminal Justice* 40(2)/2024;
14. Gracin, Dijana, „Položaj žena u suvremenom društvu kroz prizmu femicida", *Deseta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije", Zbornik radova „Žena u modernom društvu: Izazovi i mogućnosti"*, Centar modernih znanja, Banja Luka 2025;
15. Halilović, Majda, Baker, Kosana, Vilić, Vida, Kadribašić, Adnan, Nović, Indira H., *Bilten Atlantske inicijative, Tema br. 1 – Femicid*, Sarajevo 2022;
16. Hotton, Tina, „Spousal Violence After Marital Separation", *Juristat* 21(7)/2001;
17. Jakobs, Günther, *Strafrecht Allgemeiner Teil: Die Grundlagen und die Zurechnungslehre*, Berlin 1983;
18. Jescheck, Hans-Heinrich, Weigend, Thomas, *Lehrbuch des Strafrechts: Allgemeiner Teil, 5. Auflage*, Berlin 1996;
19. Johnson, Holly, Eriksson, Li, Mazerolle, Paul, Wortley, Richard, „Intimate Femicide: The Role of Coercive Control", *Feminist Criminology*, 14(1)/2019;

20. Kovačević, Milica, „Femicid i krivičnopravna reakcija: Osvrt na praksu Evropskog suda za ljudska prava", *Kultura polisa*, 19(2)/2022;
21. Kovčo Vukadin, Irma, „Femicid: prikaz i ocjena hrvatskog zakonskog rješenja", *Deveta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije", Zbornik radova „Ne nasilju – kroz sistem društvenih vrijednosti i kulturu"*, Centar modernih znanja, Banja Luka 2024;
22. Krejg, Ričard, *Onlajn novinarstvo. Izvještavanje, pisanje i uređivanje za novi medij*, Beograd 2010;
23. Laurenzo Copello, Patricia, "Apuntes sobre el feminicidio", *Revista de Derecho Penal y Criminología* 3(8)/2012;
24. Mršević, Zorica, „Femicid", *Pravo i politika* 1/2013;
25. Mršević, Zorica, „Medijsko izveštavanje o femicidu", *Temida, Časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu* 17(1)/2014;
26. Mršević, Zorica, *Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja*, Beograd 2014;
27. Nasrullah, Muazzam, Haqqi, Sobia, Cummings, Kristin J., „The Epidemiological Patterns of Honour Killing of Women in Pakistan", *European Journal of Public Health*, 19(2)/2009;
28. Novaković, Filip, „Iznad ubistva? – Preispitivanje pravnih paradigmi za prepoznavanje femicida", *Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa „Izazovi i perspektive razvoja pravnih sistema u XXI vijeku" 2024*, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka 2024;
29. Patel, Sujay, Gadit, Amin Muhammad, „Karo-Kari: A Form of Honour Killing in Pakistan", *Transcultural Psychiatry* 45(4)/2008;
30. Pavićević, Olivera, Glomazić, Hajdana, Ilijić, Ljeposava, „Femicid kao deo strukture nasilja", *Temida, Časopis o viktimologiji, ljudskim pravima i rodu* 19(3-4)/2016;
31. Praskač-Salčin, Irena, Huruz Memović, Elma, Ćosić, Selma, „Femicid i mogućnosti kreiranja adekvatnih rodnih politika i sistema zaštite u Bosni i Hercegovini", *Deseta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije", Zbornik radova „Žena u modernom društvu: Izazovi i mogućnosti"*, Centar modernih znanja, Banja Luka 2025;
32. Rittossa, Dalida, Škorić, Marissabell, „Abandoned and forgotten? Violent deaths of previously abused female victims in Croatia", *Pravni vjesnik* 37(3-4)/2021;
33. Roxin, Claus, Greco, Luis, *Strafrecht Allgemeiner Teil Bd. 1: Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre, 5. Auflage*, München 2020;
34. Russell, Diana E. H., Harmes, Roberta A. (eds.), *Femicide in Global Perspective*, Teachers College Press, New York, 2001;
35. Russell, Diana E. H., Radford, Jill, *Femicide: The politics of woman killing*, New York 1992;
36. Simović, Miodrag N., Simović, Vladimir M., „Krivičnopravna zaštita žena (femicid) u krivičnom zakonodavstvu država bivše SFRJ", *Deseta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije" – Zbornik*

radova „Žena u modernom društvu: Izazovi i mogućnosti", Centar modernih znanja, Banja Luka 2025;

37. Stojanović, Jadranka, „Femicid kao najekstremniji oblik rodno uvjetovanog nasilja", *Deseta međunarodna naučna konferencija „Društvene devijacije" – Zbornik radova „Žena u modernom društvu: Izazovi i mogućnosti"*, Centar modernih znanja, Banja Luka 2025;
38. Stout, Karen D., „Intimate Femicide: A National Demographic Overview", *Journal of Interpersonal Violence* 6(4)/1991;
39. Taylor, Rae, Jasinski, Jana L., "Femicide and the Feminist Perspective", *Homicide Studies*, 15(4)/2011.

Legal Sources

1. Act X of 2022 – Criminal Code (Amendment No. 3) Act, 2022, Government Gazette of Malta No. 20,882, 28 June 2022;
2. Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, CETS No. 210, Istanbul, 11 May 2011;
3. Criminal Code of Malta, Chapter 9 of the Laws of Malta, Arts. 211, 211A and 227, consolidated text, Legislation Malta;
4. Kazneni zakon Republike Hrvatske [Criminal Code of Republic of Croatia], *Narodne novine*, br. 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019, 84/2021, 114/2022, 114/2023, 36/2024;
5. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine [Criminal Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina], *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine,* br. 36/2003, 21/2004 – ispravka, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017, 31/2023 i 58/2025;
6. Loi sur la prévention et la lutte contre les féminicides, les homicides fondés sur le genre et les violences / Wet voor de preventie en de bestrijding van feminicides en gendergerelateerde dodingen, Moniteur Belge / Belgisch Staatsblad, 193e Annee / 193e Jaargang, N. 233, Jeudi 31 Aout 2023 / Donderdag 31 Augustus 2023 [C − 2023/44133].
7. The Prevention and Combating of Violence Against Women and Domestic Violence and for Related Matters Law, 2021, Consolidation of Law No.115(I) of 2021, as amended by Law 117(I) of 2022, enacted in Greek, Office of the Law Commissioner, 2022.

Internet Sources

1. BHRT (2022) *Bihać: Ubio suprugu, motivi nepoznati*, Avaliable at: *https://bhrt.ba/biha%C4%87-ubio-suprugu-motivi-nepoznati* (Accessed: 10 September 2025);
2. Fukelj, Selma (2025) *Femicid nije ni tragična ljubavna priča ni porodična tragedija*, Avaliable at: *https://diskriminacija.ba/vijesti/femicid-nije-ni-tragi%C4%8Dna-ljubavna-pri%C4%8Da-ni-porodi%C4%8Dna-tragedija* (Accessed: 10 September 2025);

3. Kebo, Ozren (2023) *EPIDEMIJA FEMICIDA: Hoće li se u Ljubuškom ponoviti Gradačac?*, Avaliable at: *https://analiziraj.ba/epidemija-femicida-hoce-li-se-u-ljubuskom-ponoviti-gradacac/* (Accessed: 10 September 2025);
4. Monárrez Fragoso, Julia E., „An Analysis of Feminicide in Ciudad Juárez: 1993–2007", Strengthening Understanding of Femicide, Avaliable at: *https://media.path.org/documents/GVR_femicide_rpt.pdf* (11.09.2025);
5. Polyzoidou, Vagia (2022), „Έχει θέση η γυναικοκτονία στον Ποινικό μας Κώδικα?" [Does Femicide Have a Place in Our Criminal Code?], Syntagma Watch, 11 April 2022, Available at: *https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/exei-thesh-h-gynaikoktonia-ston-poiniko-mas-kwdika/* (Accessed: 10 September 2025;
6. Radio Slobodna Evropa (2023) *Protesti u BiH nakon femicida i ubistava u Gradačcu*, Avaliable at: *https://www.slobodnaevropa.org/a/protesti-sarajevo-gradacac-ubistva/32547695.html (*Accessed: 10 September 2025);
7. Salkanović, Maida, Šehović, Nerma, Cvjetićanin, Tijana (2023) *Novi serijal Raskrinkavanja: Kako mediji izvještavaju o femicidu?*, Avaliable at: *https://raskrinkavanje.ba/analiza/novi-serijal-raskrinkavanja-kako-mediji-izvjestavaju-o-femicidu* (Accessed: 10 September 2025).

Prof. dr. sci. Adnan Duraković
Pravni fakultet Univerziteta u Zenici
Vesna Iliktarević, MA komunikologije, doktorandica
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci
Filip Novaković, mag. prava, doktorand
Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

FEMICID I PRAVO: UZROK ILI POSLJEDICA DRUŠTVENIH PROMJENA?

Sažetak

Rad istražuje koncept femicida kao društveni fenomen i kao posebnu pravnu kategoriju, s posebnim naglaskom na njegovo uvođenje u Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine. Prateći genezu pojma od ranih pravnih referenci do njegove feminističke reafirmacije krajem dvadesetog stoljeća, femicid se smješta u širi okvir rodno zasnovanog nasilja i strukturalne nejednakosti. Analiziraju se glavni arhetipovi femicida – intimni partnerski, tzv. „ubistva iz časti", mirazni i ne-intimni oblici – s naglaskom na njihove zajedničke korjene u patrijarhalnim strukturama moći. Posebna pažnja posvećuje se članu 166a, kojim je femicid uveden kao autonomno krivično djelo u pravu Federacije Bosne i Hercegovine, što predstavlja značajan normativni iskorak pod uticajem hrvatskog zakonodavstva. Dogmatska analiza razmatra zaštićena pravna dobra, objektivne i subjektivne elemente te tumačiteljske izazove proizašle iz otvorene zakonodavne formulacije. Komparativni uvidi iz Malte, Kipra i Belgije otkrivaju različite evropske pristupe – od kazneno-represivnih do preventivnih i sistemskih rješenja. Rad zaključuje da bosanskohercegovački model pruža snažno simboličko priznanje i usklađenost s regionalnim trendovima, ali da će njegova stvarna efikasnost zavisiti od dosljednog sudskog tumačenja, integracije s mehanizmima zaštite žrtava i širim društvenim mjerama koje prevazilaze samu kriminalizaciju. Femicid se, stoga, pokazuje i kao uzrok i kao posljedica društvenih promjena, zahtijevajući višedimenzionalan odgovor prava, politike i društva.

Ključne riječi: *Femicid; Rodno zasnovano nasilje; Krivičnopravna reforma; Bosna i Hercegovina; Komparativna pravna analiza.*

UDC/УДК343.224-053.6(498)
343.244-053.6(498)
EXPERT PAPER / *СТРУЧНИ РАД*

Liana-Georgiana Stoian, PhD Candidate.
Associate Professor Stela Botnaru, LL.D.

State University of Moldova

CRIMINAL LIABILITY OF MINORS IN ROMANIAN LAW. INDIVIDUALIZATION OF CRIMINAL SANCTIONS FOR JUVENILE OFFENDERS. CASE STUDIES

This paper examines the criminal liability of minors in Romanian law, with a particular focus on the individualisation of criminal sanctions applicable to juvenile offenders. Romanian criminal law has adopted a distinct sanctioning regime for minors, based exclusively on educational measures, reflecting a modern conception of juvenile justice oriented toward protection, education, and social reintegration rather than punishment. The research aims to analyse the legal foundations and justification of this system, the criteria governing judicial individualisation, and the practical application of educational measures, both custodial and non-custodial. The methodology combines doctrinal analysis, examination of statutory provisions of the Romanian Criminal Code, and a review of recent judicial practice. The results highlight a consistent judicial emphasis on the best interests of the child, proportionality, and the rehabilitative purpose of sanctions [6]. Case studies illustrate how courts adapt educational measures to the gravity of the offence and the personal circumstances of the minor. The paper concludes that the Romanian juvenile justice system largely aligns with European and international standards, although practical challenges remain regarding implementation and institutional resources.

Key words: Educational measures; Judicial individualisation; juvenile justice; social reintegration; best interests of the child.

Liana-Georgiana Stoian, *liana.georgiana_marin@yahoo.com.*
ORCID: 0009-0006-9304-6498
Stela Botnaru, *stelacorlateanu@gmail.com*.

1. AIM OF THE RESEARCH: JUSTIFICATION FOR REGULATING THE CRIMINAL LIABILITY OF MINORS

Criminal penalties and sanctions belong to positive law rather than natural law; consequently, their scope and duration have varied over time in accordance with social development and legislative policy. As Montesquieu observed in *The Spirit of Laws*, the purpose of punishment changes depending on customs and the degree of civilisation, requiring periodic reassessment in light of social and political transformations.[1] This reasoning applies equally to the individualisation of criminal sanctions, which must adapt to societal evolution at the legislative level and to the specific circumstances of each case at the judicial level.[2]

The need for enhanced criminal protection of minors has also been reinforced by the jurisprudence of the European Court of Human Rights, which emphasizes the positive obligation of states to adopt effective criminal-law provisions ensuring heightened protection for vulnerable persons. Criminological literature and doctrinal analysis further demonstrate that, in the case of juvenile offenders, the function of social reintegration should prevail over punitive considerations.[3] Consequently, most contemporary legal systems have abandoned purely repressive models in favor of educational responses tailored to the psycho-physical development of minors.[4]

Through the Romanian Criminal Code (Law No. 286/2009), Romania adopted a special sanctioning regime for minors, distinct from the ordinary system applicable to adults.[5] The current Code abandoned the mixed system of penalties and educational measures, limiting criminal sanctions for minors exclusively to educational measures, following a broader European trend in which minors are treated as persons requiring special protection and support rather than as ordinary offenders.[6] Educational measures are restrictive of rights and freedoms but are predominantly educational in nature, aiming to complete the minor's school and vocational training and to facilitate social reintegration.[7]

[1] Ch. de Secondat, Baron de Montesquieu, *The Spirit of Laws*, Antet Publishing 2011.

[2] V. Dongoroz *et al*., *Theoretical Explanations of the Romanian Criminal Code*, vol. II.

[3] Gh. Nistoreanu, C. Păun, *Criminology*, Didactic and Pedagogical Publishing House, Bucharest 1995.

[4] V. Dongoroz *et al*.

[5] Romanian Criminal Code.

[6] *Ibid*.

[7] C. Voicu *et al*., *The New Criminal Code. Practical Guide for Practitioners*, Hamangiu, Bucharest 2014.

Educational measures are divided into non-custodial and custodial measures.[8] Non-custodial measures include civic training courses, supervision, weekend confinement, and daily assistance.[9] Custodial measures consist of placement in an educational center or a detention center.[10] As a rule, courts apply non-custodial measures, with custodial measures reserved for situations expressly provided by law.[11]

2. METHODS

The present study employs a predominantly qualitative legal research methodology, combining doctrinal analysis with case-law examination in order to assess the criminal liability of minors under Romanian law and the judicial individualisation of educational sanctions. The research is grounded in the analysis of statutory provisions of the Romanian Criminal Code and related normative acts governing juvenile justice, interpreted in light of constitutional principles and relevant international and European standards concerning the rights of the child.

A central methodological component consists of the systematic analysis of judicial practice. Recent and representative court decisions rendered by Romanian courts were examined in order to identify the criteria effectively applied by judges when individualising educational measures, both non-custodial and custodial. The selected case studies illustrate the practical functioning of the juvenile sanctioning system, highlighting the factors that influence the choice, duration, extension, or replacement of educational measures, such as the gravity of the offence, the minor's personal circumstances, prior conduct, and the risk of reoffending as assessed by probation services.

The research further incorporates elements of comparative and criminological analysis, insofar as it situates Romanian regulation within broader European trends favoring restorative and educational approaches to juvenile justice. By correlating norms, doctrinal opinions, and judicial reasoning, the study aims to provide an integrated and practice-oriented perspective on the individualised application of criminal sanctions to minors, emphasizing the role of the best interests of the child and social reintegration as guiding principles of contemporary juvenile criminal policy.

[8] Romanian Criminal Code.
[9] *Ibid*.
[10] *Ibid*.
[11] *Ibid*.

3. RESULTS. CRIMINAL LIABILITY OF MINORS UNDER THE CURRENT CRIMINAL CODE. CRITERIA OF INDIVIDUALISATION. CASE STUDIES

Judicial individualisation of educational measures for minors (sentencing) is best illustrated through an analysis of recent Romanian case law, which reveals how courts apply statutory criteria *in concreto*, taking into account both the gravity of the offence and the personal circumstances of the juvenile offender.[12] The following subsections explicitly analyse representative court decisions relied upon in this study, with direct reference to the relevant judgments.

The civic training course requires the minor to participate, for a maximum of four months, in a program coordinated by the probation service, designed to enhance awareness of social and legal responsibilities.[13] Doctrinally, this measure should have a predominantly practical character, facilitating the internalization of socio-moral values affected by the offence.[14]

In Criminal Judgment No. 2844/31.10.2024 of the Sector 5 Court of Bucharest, the court applied the civic training course to a minor convicted of driving a motor vehicle without a driving licence, emphasizing the offender's young age, sincere procedural attitude, and lack of criminal antecedents.[15] The court held that the offence, although potentially dangerous, constituted an isolated incident in the minor's social evolution and could be effectively addressed through a non-custodial educational measure.

Similarly, in Criminal Judgment No. 33/06.02.2025 of the Hârlău Court, concerning the same offence, the court stressed the importance of supporting the minor's continuation of education and vocational training, concluding that participation in a civic training program was sufficient to achieve both general and special prevention.[16] In both cases, the courts imposed additional obligations related to school attendance and reporting to the probation service, in accordance with Art. 121 of the Criminal Code.[17]

Supervision involves monitoring and guiding the minor's daily activities for a period between two and six months, under the coordination of the

[12] *Ibid*.

[13] *Ibid*.

[14] C. Voicu *et al*.

[15] Sector 5 Court (Bucharest), Criminal Judgment No. 2844 (Oct. 31, 2024) (rejust.ro).

[16] Hârlău Court, Criminal Judgment No. 33 (Feb. 6, 2025) (rejust.ro).

[17] Romanian Criminal Code.

probation service.[18] [19]This measure is frequently applied where the offence is linked to insufficient parental control or negative peer influence.

In Criminal Judgment No. 164/27.02.2025 of the Sector 2 Court of Bucharest, concerning a minor convicted of qualified theft, the court relied heavily on the probation assessment report, which highlighted the minor's otherwise stable family environment and the acknowledgment of guilt.[20] The court concluded that supervision for four months was proportionate and adequate to support the reintegration process.

A more severe application of supervision is illustrated by Criminal Judgment No. 1085/31.10.2024 of the Buzău Court, where the minor committed the offence of leaving the scene of a traffic accident resulting in bodily injury.[21] Despite the seriousness of the offence, the court opted for supervision for six months, motivated by the minor's cooperation with judicial authorities and absence of prior convictions.

Weekend confinement obliges the minor to remain at home on Saturdays and Sundays for a period between four and twelve weeks.[22] This measure is typically applied where delinquent behaviour is associated with leisure activities during weekends.

In Criminal Judgment No. 308/14.12.2022 of the Topoloveni Court, the court imposed weekend confinement on a minor convicted of sexual acts with a minor, highlighting the need to limit the offender's contact with the victim and to exercise stricter control over his free time.[23] The court emphasised the preventive-educational function of the measure, complemented by obligations prohibiting contact with the victim and requiring regular reporting to the probation service.

Criminal Judgment No. 169/11.12.2024 of the Bolintin-Vale Court concerned a minor convicted of driving without a licence. The court assessed that weekend confinement, rather than supervision or civic training, was more appropriate given the circumstances of the offence and the minor's school abandonment, aiming to reduce exposure to negative peer influence.[24]

[18] *Ibid*.

[19] *Ibid*.

[20] Sector 2 Court (Bucharest), Criminal Judgment No. 164 (Feb. 27, 2025) (rejust.ro).

[21] Buzău Court, Criminal Judgment No. 1085 (Oct. 31, 2024) (rejust.ro).

[22] Romanian Criminal Code.

[23] Topoloveni Court, Criminal Judgment No. 308 (Dec. 14, 2022) (rejust.ro).

[24] Bolintin-Vale Court, Criminal Judgment No. 169 (Dec. 11, 2024) (rejust.ro).

Daily assistance is the most severe non-custodial educational measure, involving strict scheduling and continuous monitoring by the probation service for three to six months.[25]

In Criminal Judgment No. 58/17.01.2025 of the Sibiu Court, the court applied daily assistance for the maximum duration of six months to a minor convicted of bodily harm, citing a medium-to-high risk of recidivism identified in the probation report.[26] The court reasoned that less restrictive measures would be insufficient to correct the minor's behaviour, while custodial measures would be disproportionate.

Custodial educational measures represent the most intrusive form of criminal sanction applicable to minors under Romanian law and are governed by the principle of subsidiarity, being applied only where non-custodial educational measures are insufficient to achieve the aims of prevention and rehabilitation.[27] Judicial practice consistently emphasises that deprivation of liberty must be justified by the gravity of the offence, the persistence of criminal behaviour, and the failure of previous educational interventions.

Romanian law provides two custodial educational measures: placement in an educational center and placement in a detention center.[28] The choice between these measures, as well as their duration, is subject to strict judicial individualisation, grounded in the criteria set out in Art. 74 of the Criminal Code and informed by probation assessments.

Placement in an educational center involves the minor's admission to a specialised institution for a period between one and three years, during which the minor follows compulsory schooling, vocational training, and reintegration programs adapted to their abilities.[29] Courts apply this measure where the seriousness of the offence or the offender's criminal history demonstrates that non-custodial measures are inadequate, yet the degree of danger does not justify placement in a detention center.

This approach is illustrated by Criminal Judgment No. 366/21.02.2025 of the Sector 5 Court of Bucharest, concerning a minor convicted of qualified robbery committed against a vulnerable victim.[30] The court emphasised the offender's very young age, repeated antisocial behaviour prior to reaching the age of criminal liability, and persistent disregard for legal

[25] Romanian Criminal Code.

[26] Sibiu Court, Criminal Judgment No. 58 (Jan. 17, 2025) (rejust.ro).

[27] Romanian Criminal Code.

[28] *Ibid*.

[29] *Ibid*.

[30] Sector 5 Court (Bucharest), Criminal Judgment No. 366 (Feb. 21, 2025) (rejust.ro)

obligations, concluding that removal from the criminogenic environment was necessary to interrupt the delinquent trajectory.

Similarly, in Criminal Judgment No. 1174/21.11.2024 of the Buzău Court, the court ordered placement in an educational center for a minor convicted of repeated qualified thefts, noting the early onset of criminal behaviour, the high risk of recidivism identified by the probation service, and the failure of previous non-custodial educational measures.[31] The court reasoned that continued deprivation of liberty in an educational setting was necessary to ensure structured supervision and sustained rehabilitative intervention.

Judicial practice also demonstrates that placement in an educational center may be extended where the minor commits a new offence or is tried for a concurrent offence committed prior to the initial judgment. In the same Buzău case, the court relied on Art. 124^{32}(3) of the Criminal Code to extend the duration of the measure to the statutory maximum, emphasising the minor's criminal perseverance and limited responsiveness to prior educational interventions.[33]

Placement in a detention center constitutes the most severe educational measure and is reserved for exceptionally serious offences or for minors who demonstrate a persistent and violent pattern of criminal behaviour.[34] This measure involves placement in a highly secured institution, combined with intensive educational and psychosocial programs aimed at mitigating the risk of further offending.

In Criminal Judgment No. 61/23.11.2024 of the Sălaj Tribunal, the court ordered placement in a detention center for a minor convicted of attempted homicide against a family member, committed under the influence of alcohol.[35] The court highlighted the extreme gravity of the offence, the imminent danger to life, the minor's lack of insight into the seriousness of his conduct, and the existence of negative behavioral models within the family and community. Given the inadequacy of prior non-custodial responses, the court concluded that only a long-term custodial measure could ensure both public safety and the possibility of rehabilitation.

Judicial practice further confirms that placement in a detention center may be extended in cases of continued criminal activity. In Criminal

[31] Buzău Court, Criminal Judgment No. 1174 (Nov. 21, 2024) (rejust.ro).

[32] L. G. Marin, *Individualization of Criminal Sanctions for Juvenile Offenders* (juridice.ro, Feb.

[33] Buzău Court, Criminal Judgment No. 1174 (Nov. 21, 2024) (rejust.ro).

[34] Romanian Criminal Code.

[35] Sălaj Tribunal (Criminal Division), Criminal Judgment No. 61 (Nov. 23, 2024) (rejust.ro).

Judgment No. 1854/22.11.2024 of the Brașov Court, concerning a minor convicted of qualified robbery in a context of criminal concurrence, the court extended the duration of an existing detention measure, citing the offender's pronounced criminal persistence, deficient social integration, and high risk of recidivism identified in the probation report.[36] The court stressed that the cumulative nature of the offences and the failure of previous educational measures justified a prolonged custodial intervention.

These decisions illustrate that Romanian courts apply custodial educational measures with restraint, but also with firmness where required, grounding their reasoning in proportionality, the protection of society, and the long-term rehabilitative needs of the minor.

Placement in an educational center is reversible and may be extended or replaced with placement in a detention center if the minor commits a new offence during the measure or is tried for a prior concurrent offence.[37] In case law, extension has been justified by repeated offending patterns, early criminal debut, and a high assessed risk of recidivism, where continued structured intervention is deemed necessary.[38]

Where, during placement in a detention center, the minor commits a new offence or is tried for a prior concurrent offence, the court may extend the measure within statutory limits, taking into account the most serious offence among those committed and deducting time already served.[39] In practice, extension is commonly supported by the minor's criminal perseverance, deficient social integration, and a high risk of reoffending, even where partial restitution has occurred.[40]

4. CONCLUSIONS

In Romania, educational measures constitute the sole criminal sanctions applicable to minors who meet the conditions for criminal liability[41]. By adopting this model, the Romanian legislator has expressly affirmed the principle that the juvenile offender must be treated primarily as a person in development, whose conduct requires guidance, education, and protection rather than retributive punishment. Judicial practice demonstrates that the individualisation of educational measures is carried out through a careful assessment of both the objective seriousness of the offence and the

[36] Brașov Court, Criminal Judgment No. 1854 (Nov. 22, 2024) (rejust.ro).
[37] Romanian Criminal Code.
[38] Buzău Court, Criminal Judgment No. 1174 (Nov. 21, 2024) (rejust.ro).
[39] Romanian Criminal Code.
[40] Brașov Court, Criminal Judgment No. 1854 (Nov. 22, 2024) (rejust.ro).
[41] Romanian Criminal Code, Law No.

subjective characteristics of the minor, in accordance with the criteria set out in the Criminal Code.[42]

The analysis of case law included in this study highlights the central role of the principle of the best interests of the child in judicial reasoning. Courts consistently prioritise sanctions that preserve the minor's connection to family, school, and community, resorting to custodial educational measures only where non-custodial alternatives are demonstrably insufficient[43].[44] The progressive structure of educational measures—ranging from civic training and supervision to daily assistance and, ultimately, deprivation of liberty—allows for a flexible and proportionate response to juvenile delinquency, tailored to the minor's level of maturity, risk of reoffending, and capacity for social reintegration.

At the same time, the examined jurisprudence reveals that the effectiveness of the juvenile justice system depends not only on legislative coherence but also on the quality of institutional cooperation, particularly between courts, probation services, educational institutions, and families. While recent reforms have aligned Romanian juvenile justice with European and international standards, including those derived from the UN Convention on the Rights of the Child and Council of Europe recommendations, practical challenges persist, especially regarding institutional resources and the availability of specialised programs.

Ultimately, the Romanian model of juvenile criminal liability reflects a restorative and educational philosophy aimed at preventing recidivism and breaking the cycle of juvenile delinquency. Continued investment in probation services, educational infrastructure, and interdisciplinary cooperation is essential to ensure that educational measures fulfill their rehabilitative purpose and contribute effectively to the long-term social integration of minors in conflict with the law.

LIST OF REFERENCES

Scientific works

1. Charles de Secondat, Baron de Montesquieu, *The Spirit of Laws* (Antet Publishing 2011);
2. Vintilă Dongoroz *et al*., *Theoretical Explanations of the Romanian Criminal Code*, vol. II (All Beck 1973):
3. L. G. Marin, *Individualization of Criminal Sanctions for Juvenile Offenders* (juridice.ro, Feb. 8, 2017);

[42] Romanian Criminal Code, Law No.

[43] Sector 5 Court (Bucharest), Criminal Judgment No. 2844 (Oct. 31, 2024) (rejust.ro).

[44] Brașov Court, Criminal Judgment No. 1854 (Nov. 22, 2024) (rejust.ro).

4. Gheorghe Nistoreanu, Constantin Păun, *Criminology* (Didactic and Pedagogical Publishing House 1995);
5. Constantin Voicu *et al*., *The New Criminal Code. Practical Guide for Practitioners* (Hamangiu 2014).

Legislation

1. Romanian Criminal Code, Law No. 286/2009.

Case Law (selected, as cited in the Romanian version of this study)

1. Sector 5 Court (Bucharest), Criminal Judgment No. 2844 (Oct. 31, 2024) (rejust.ro);
2. Sector 2 Court (Bucharest), Criminal Judgment No. 164 (Feb. 27, 2025) (rejust.ro);
3. Buzău Court, Criminal Judgment No. 1085 (Oct. 31, 2024) (rejust.ro);
4. Topoloveni Court, Criminal Judgment No. 308 (Dec. 14, 2022) (rejust.ro);
5. Bolintin-Vale Court, Criminal Judgment No. 169 (Dec. 11, 2024) (rejust.ro);
6. Sibiu Court, Criminal Judgment No. 58 (Jan. 17, 2025) (rejust.ro);
7. Sector 5 Court (Bucharest), Criminal Judgment No. 366 (Feb. 21, 2025) (rejust.ro);
8. Buzău Court, Criminal Judgment No. 1174 (Nov. 21, 2024) (rejust.ro);
9. Hârlău Court, Criminal Judgment No. 33 (Feb. 6, 2025) (rejust.ro);
10. Sălaj Tribunal (Criminal Division), Criminal Judgment No. 61 (Nov. 23, 2024) (rejust.ro);
11. Brașov Court, Criminal Judgment No. 1854 (Nov. 22, 2024) (rejust.ro).

Лиана-Георгиана Стојан, докторанд
Проф. др Стела Ботнару
Државни универзитет Молдавије

КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ МАЛОЉЕТНИКА У РУМУНСКОМ ПРАВУ. ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА ЗА МАЛОЉЕТНЕ УЧИНИОЦЕ КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА. СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА

Сажетак

Овај рад разматра кривичну одговорност малољетника у румунском праву, са посебним освртом на индивидуализацију кривичних санкција које се примјењују на малољетне учиниоце кривичних дјела. Румунско кривично право предвиђа посебан систем санкција за ма-

лољетнике, заснован искључиво на васпитним мјерама, што одражава савремено схватање малољетничког правосуђа усмјереног на заштиту, васпитање и друштвену реинтеграцију, умјесто на кажњавање. Истраживање има за циљ анализу правних основа и оправданости овог система, критеријума за судску индивидуализацију санкција и практичне примјене васпитних мјера, како оних које подразумијевају лишење слободе тако и оних које га не подразумијевају. Методологија обједињује доктринарну анализу, разматрање одредаба румунског Кривичног законика и преглед новије судске праксе. Резултати указују на то да судови досљедно наглашавају најбољи интерес дјетета, сразмјерност и рехабилитациону сврху санкција. Студије случаја показују како судови прилагођавају васпитне мјере тежини кривичног дјела и личним околностима малољетника. У раду се закључује да је румунски систем малољетничког правосуђа у великој мјери усклађен са европским и међународним стандардима, иако у пракси и даље постоје изазови у погледу спровођења мјера и институционалних ресурса.

Кључне ријечи: *Васпитне мјере; Судска индивидуализација; Малољетничко правосуђе; Друштвена реинтеграција; Најбољи интерес дјетета.*

UDC/УДК 343.983.2
343.13
ORIGINAL SCIENTIFIC ARTICLE / *ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД*

Péter Szatmári, LL. M.

Dr. Orsolya Horváth, LL.D.

Faculty of Law Enforcement, Ludovika University of Public Service, Hungary

BETWEEN LEGAL TRUTH AND CRIMINALISTIC RECONSTRUCTION: EVIDENTIARY LESSONS FROM THE TEMESI CASE IN THE AGE OF DIGITAL FORENSICS

The aim of this study is to examine how the legally relevant facts are established in a homicide case in which testimonial evidence, a procedural act described as an on-site reconstruction, and the expert findings available at the time acquired meaning through their interconnection. The research applies a source-critical qualitative case study approach. The available summary account of the Temesi case, based on the case files, is compared with the literature on forensic cognition, evidentiary reconstruction and on-site questioning, the psychology of confessions, forensic reliability, digital evidence, and artificial intelligence. The greater technical detail provided by forensic and digital evidence does not eliminate the need for interpretation, validation, and human oversight. Based on the sources, it may be concluded that the genuine continuity between testimony-based and technology-based evidence lies in the requirements of provenance, integrity, independence, proper documentation, and the possibility of adversarial scrutiny.

Key words: Legal truth; Forensic reconstruction; Evidentiary experiment; On-site questioning; Confession; Forensic evidence; Digital evidence; Artificial intelligence.

Péter Szatmári, *pepe.szatmari@gmail.com.*
Orsolya Horváth, *info@horvathorsolya.com, horvath.orsolya@pte.hu.*

1. INTRODUCTION

Criminal proceedings do not reproduce past events. Instead, they establish legally relevant facts on the basis of traces remaining from the past, human statements, and documented procedural acts. This distinction determines the relationship between legal truth and forensic reconstruction. The aim of forensic fact-finding is to establish the events as accurately as possible. However, the facts established by the court may only be based on knowledge that was obtained lawfully, can be verified, and can be evaluated within the system of evidence. Dávid Petrétei's epistemological approach draws attention to the fact that facts, data, and evidence are not identical. A past fact occurred objectively, while data constitute a partial and potentially distorted representation of that fact. Evidence, in turn, is a source of information used in the proceedings and capable of supporting a particular claim.[1] In this context, Géza Finszter describes criminalistics as a practical and scientific process of inquiry aimed at reconstructing past events, the results of which acquire legal significance only within the normative framework of criminal proceedings.[2]

Legal truth cannot therefore be regarded as a purely institutional narrative independent of reality. At the same time, it is not equivalent to complete and direct knowledge of the past. Criminal proceedings seek to establish a substantiated set of facts in which the pursuit of truth is balanced with the separation of procedural functions, the rights of the defence, the principle of immediacy, and the possibility of challenging the evidence. According to Bettina Zsiros's analysis, a disruption of the balance between these requirements may result not only in insufficient evidence-taking but also in excessive evidence-taking. The pursuit of truth alone does not justify unnecessary evidence-taking or evidentiary activity that blurs the boundaries between procedural functions.[3]

This study examines this issue through the Temesi case. The selected account describes proceedings that began as a missing person case in 1990 and subsequently developed into a homicide investigation[4] The aim of the research is not to review the final judgment, but to explore how testimonial and physical evidence were organised into a coherent evidentiary structure, what conceptual uncertainty is concealed by the term "reconstruction", and

[1] D. Petrétei, "A bizonyítékok ismeretelméleti megközelítéséről", *Belügyi Szemle* 4/2018, 53–59.

[2] G. Finszter, "A rejtőzködő bűn és a büntető hatalom", *Belügyi Szemle* 10/2021, 1691–1695.

[3] B. Zsiros, "Túlbizonyítás mint az igazságkeresés egy anomáliája a büntetőeljárásban", *Belügyi Szemle* 4/2022, 671–685.

[4] Summary of *Temesi case (own private paper).*

what lessons can be applied to digital forensics and evidence supported by artificial intelligence.

2. THE FRAMEWORK OF LEGAL TRUTH AND FORENSIC FACT-FINDING

A distinctive feature of forensic fact-finding is that it generally concerns an event that occurred in the past, remains hidden, and was deliberately concealed. The subject of the inquiry is not directly accessible. Investigators infer the preceding events from their consequences, the traces left behind, the statements of the persons involved, and the relationships between these elements. According to Finszter, forensic methods allow for a "conceptual reconstruction", but historical fact and scientific truth do not merge. Criminal fact-finding is also shaped by the purpose of the proceedings, the allocation of powers, and procedural safeguards.[5] For the court, therefore, what matters is not the most coherent account, but the account that can be constructed from verifiable and lawfully obtained evidence.

From this perspective, the date of the Temesi case is not merely a chronological detail. The legal and political changes associated with the transition to democracy took place more rapidly than the transformation of the organisational culture, personnel, and methodological practices of the police. According to Finszter's historical overview, the years 1989 and 1990 marked the beginning of the development of democratic policing governed by the rule of law in Hungary, while the centralised structure and many earlier operational patterns continued to persist.[6] This observation, however, may only be used as institutional background. It does not in itself prove that the investigators in the Temesi case used unlawful or professionally outdated methods.

The concept of constructing legal truth in this study therefore does not express a relativist claim. The term "construction" indicates that the facts of the case are not found in a complete form in the case file. The relevance of individual items of information must be determined, their origin and reliability must be verified, and a reasoned conclusion must then be reached by considering competing explanations. The evidential value of information depends not on its quantity, but on its quality, independence, and logical connection to the claim in question. This requirement applies equally to statements and technical findings.

[5] G. Finszter, 1693–1695.

[6] G. Finszter, "A modern rendészet. A rendészettudomány hazai kísérletei", *Magyar Rendészet* 3/2020, 110–112.

3. THE EVIDENTIARY STRUCTURE OF THE TEMESI CASE

3.1. From the missing person report to the homicide investigation

According to the case file, Bertalan Temesi reported his wife missing on 14 January 1990. During the initial stage of the investigation, the inquiry focused on the daily routine described by the husband, the clothing worn by the victim at the time of her disappearance, marital conflicts, and the victim's social relationships. Subsequent witness statements, however, revealed an increasing number of interconnected circumstances, including previous threats, jealousy, violent incidents, the victim's fear, and the fact that a neighbour had seen the husband carrying a heavy blue sports bag on the day of the disappearance.[7] These facts did not in themselves prove that a homicide had been committed, but they changed the relative weight of the possible explanations for the disappearance.

According to the account, the discovery and identification of a woman's body in the Danube in March 1990 marked a turning point in the investigation. The cause of death was recorded as drowning. The body had been secured with blue and white binding twine, and dental and surgical characteristics were used for identification. During searches of the apartment, the cellar, and the car, objects and material traces were seized that the account associates with the twine found on the victim, the vehicle, and the victim herself.[8] The case file refers to hair samples, the properties and knotting of the twine, microscopic paint particles, and the colour of the nail polish.

From the perspective of the evidentiary structure, it is important that a significant proportion of the physical evidence came to the investigators' attention before the confession. The suspicion did not arise from a single statement, but from the accumulation of witness accounts, observations at the scene, and expert comparisons. The subsequent confession was made within this already established information environment. This may increase the verifiability of the statement while also creating a risk of contamination. The more case-related information is known to the interviewers, the more important it is to document whether specific details of the statement were provided independently by the suspect or were introduced into the questioning process in some way.

[7] Summary of *Temesi case (own private paper)*

[8] *Ibid.*

3.2. What Did the "Reconstruction" Mean?

An evidentiary experiment is intended to determine whether an event or phenomenon could have occurred at a particular place and time, in a particular manner, and under particular circumstances. Árpád Budaházi emphasises that a positive result establishes only a possibility. It supports the conclusion that the examined sequence of events cannot be excluded, but does not in itself prove that the past event actually occurred in that way. By contrast, a negative result may exclude a claim, provided that the conditions of the experiment adequately reproduced the original situation.[9]

On-site questioning follows a different logic. According to Kornél Girhiny, it serves to connect testimonial evidence with the physical environment. At the scene, the person being questioned recalls and demonstrates the acts they observed or performed. Details that could only have been known by a person who was present at or participated in the offence may have particular significance when assessing credibility. This evidential value is preserved only if the questioning is free from undue influence, the statement is documented continuously and in detail, and it is possible to distinguish between information provided by the person being questioned and information previously known to the authorities.[10]

4. THE EVIDENTIAL VALUE AND RISKS OF CONFESSIONS

Confessions are highly persuasive evidence in criminal justice. For this reason, it is particularly dangerous to assume that the level of detail in a confession automatically confirms its voluntariness and truthfulness. The 2010 review by Kassin and colleagues distinguishes between personal and situational risk factors. Young age, intellectual or psychological vulnerability, heightened suggestibility, prolonged detention, deceptive presentation of evidence, and interrogation techniques that minimise the perceived consequences may all increase the risk of an unreliable confession.[11] The updated 2025 review supplements this account with more recent research and recommends recording the entire interrogation from a neutral camera angle, requiring evidence-based grounds for suspicion before questioning,

[9] Á. Budaházi, "A bizonyítási kísérlet és történeti előzményei", *Magyar Rendészet* 4/2017, 41–43.

[10] K. Girhiny, "A helyszíni kihallgatás kriminalisztikai fejlődésfolyamata hazánkban", *Belügyi Szemle* 6/2024, 1048–1052.

[11] S. M. Kassin, *et al.,* "Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations", *Law and Human Behavior* 1/2010, 9–21.

limiting confrontational techniques, and applying scientifically grounded information-gathering interview models.[12]

In the Temesi case, the man initially denied the allegations but later confessed and provided a detailed account of what he claimed had occurred, including the commission of the offence and the concealment and transportation of the body.[13]

Kassin and colleagues point out that false confessions may also contain details that seemingly "could only have been known by the perpetrator." Such information may be transferred through leading questions, photographs, the presentation of evidence, or actions conducted at the crime scene. Complete electronic recording therefore assists not only in assessing voluntariness but also in tracing the origin of the information contained in the confession.[14] The 2025 review also draws attention to another implication: an admission may influence not only decision-makers but also witnesses and forensic investigators, meaning that the apparent corroboration of evidence may stem in part from a shared source of information.[15]

This does not mean that the confession in the Temesi case was false or coerced. Based on the available sources, no such claim can be made. The methodological lesson is more limited. The reliability of a confession is not based on its internal coherence or emotional persuasiveness, but rather on the documentation of its origin, the verifiability of the source of the information, and confirmation independent of the confession itself.

5. THE LIMITS OF FORENSIC OBJECTIVITY

Physical and expert evidence often appears as a counterpoint to testimony, as objective knowledge. However, criticism of the forensic sciences over the past decades shows that objectivity does not stem from the technical origin of the evidence. Kassin, Dror, and Kukucka use the concept of "forensic confirmation bias" to describe how contextual information available to the investigator, such as a confession or the investigator's hypothesis can unconsciously influence perception. [16]

Gábor Kovács's review, based on the U.S. NRC and PCAST reports, points out that many traditional pattern-matching methods lacked or had

[12] S. M. Kassin, *et al.,* "Police-Induced Confessions, 2.0: Risk Factors and Recommendations", *Law and Human Behavior* 1/2025, 7–18, 32–37.

[13] Summary of *Temesi case (own private paper).*

[14] S. M. Kassin, *et al.*, (2010), 25–27.

[15] S. M. Kassin, *et al.* (2025), 25–27.

[16] S. M. Kassin, I. E. Dror, J. Kukucka, "The Forensic Confirmation Bias: Problems, Perspectives, and Proposed Solutions", *Journal of Applied Research in Memory and Cognition* 1/2013, 42–50.

insufficient empirical validation, knowledge of error rates, and appropriate qualification of conclusions. The author specifically emphasizes the danger of cognitive bias in areas that were previously considered highly objective in professional practice.[17] This criticism does not call for the rejection of forensic evidence, but rather justifies the separate scrutiny of the method, the examiner, the laboratory process, and the language used to draw conclusions.

According to Budaházi's empirical study, the results of an experimental test can be distorted by faulty preparation, inadequately modeled conditions, differing instruments, and excessive control over participants. The reproducibility of the experiment is an important means of correction, but only if the conditions of the original and repeated experiments are documented in detail.[18] The technical nature of the matter, therefore, does not eliminate methodological issues, rather, it should make them visible and verifiable.

The consistency of the evidence is not merely a matter of quantity. In Petrétei's conceptual framework, data is mediated knowledge about a fact, which may be incomplete or inaccurate. A greater amount of data substantially increases certainty when it comes from different sources that are sufficiently independent of one another.[19] A statement, a witness's recollection, an expert comparison, and the on-site investigation therefore do not automatically constitute four separate forms of corroboration. First, it is necessary to determine what informational connections existed among them.

6. DIGITAL FORENSICS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE

The parallels between the Temesi case and contemporary digital evidence are of limited use. It cannot be said that technology has simply "replaced" testimony. Testimony remains a part of criminal proceedings, while the volume and significance of data derived from digital devices have increased significantly. The change is more evident in the ecology of evidence. In addition to human communication, operating systems, applications, network services, and algorithmic analyses also generate traces whose interpretation requires specialized expertise.

According to the NIST scientific foundation report, digital forensic techniques are based on established computational methods and are relia-

[17] G. Kovács, "Forenzikus tudományok ostrom alatt", *Belügyi Szemle* 10/2021, 1748–1751.

[18] Á. Budaházi, "A bizonyítási kísérlet gyakorlati alkalmazása", *Belügyi Szemle* 12/2024, 2281–2285.

[19] D. Petrétei, 58–59.

ble when used properly. However, the report identifies several limitations: not all relevant data can be found; the recovery of deleted data may link unrelated or disparate content; and two investigators using different search strategies may find different data sets.[20]

Csongor Herke discusses the forensic application of AI primarily in terms of planning and organizing investigations, processing large volumes of data, risk assessment, and international cooperation. While the technology can speed up analysis and create new operational possibilities, the author also draws attention to the risks and liability issues arising from autonomous operation.[21] Marcell Máté Tóth's analysis of criminal procedure provides a safeguard perspective on this: the efficiency benefits of digitization cannot override the principle of directness, the rights of the defense, and the requirement for human review. The judicial evaluation of digital evidence remains fair only if the process by which the data was obtained, processed, and interpreted by experts is open to challenge.[22]

Digital evidence illustrates particularly clearly that there are several intermediary layers between "data" and "proven fact." A timestamp, location data, or message is not self-explanatory. Its meaning depends on the device's settings, the system time, the user account, synchronization, the software version, and the method by which it was obtained. [23] AI-based analysis adds another layer to this: the output depends on the training data, the model's objective, the threshold values, and the question asked by the user.

There is, however, a methodological similarity between a testimony and an algorithmic result. Both can be convincingly detailed without their origin and sources of error being immediately apparent to the decision-maker. In the case of a testimony, one must determine where the reported details came from; in the case of a digital or AI result, one must determine what data and processing chain produced the output. In both cases, it is dangerous if the result is considered authoritative simply because it is consistent with an investigative hypothesis that has already been established.

It follows, therefore, that artificial intelligence is not an independent subject of proof and does not eliminate the human element in the process of proof. It is a tool that can accelerate the search process, identify pat-

[20] J. R. Lyle, *et al., Digital Investigation Techniques: A NIST Scientific Foundation Review*, NIST IR 8354, National Institute of Standards and Technology, Gaithersburg 2022, i, 5, 31–34, 52.

[21] Cs. Herke, "A mesterséges intelligencia kriminalisztikai aspektusai", *Belügyi Szemle* 10/2021, 1713–1721.

[22] M. M. Tóth, "A digitalizáció egyes kihívásai a büntetőeljárásban", *Belügyi Szemle* 2/2024, 199–206.

[23] J. R. Lyle, *et al.,* 31–34.

terns, and support decision-making, but its results can only be evaluated within a validated scope of use, with verifiable inputs, and under appropriate human supervision. Researchers in the field of science-based interrogation recommend a similar organizational approach for testimonial evidence: recording the entire interview, establishing a hypothesis in advance, conducting open-ended information gathering, and protecting witnesses and experts from unnecessary contextual information.[24] The common lesson from these two fields, therefore, is not the competition between humans and machines, but the need for transparency in the information process.

7. CONCLUSIONS

The Temesi case illustrates an evidentiary process in which an investigation initiated by a missing persons report led to an indictment and a final conviction through the cumulative weight of witness testimony, the identification of the body, the seizure of evidence, expert comparisons, a confession, and a site inspection.[25]

The first lesson of the analysis is that reconstruction is not a repetition of a past event. The attempt to prove the event examines its plausibility; the on-site interview links the individual's account to the physical environment. Neither of these findings can be interpreted without knowledge of the conditions under which the event took place, the documentation, and the participants' access to information. The second lesson is that the probative value of a confession stems from independent corroboration and the traceability of the information's source, rather than from its level of detail or coherence alone. The third lesson is that forensic findings are not automatically objective: their validity, error rate, context sensitivity, and inferential limitations must be examined.

In the age of digital forensics and artificial intelligence, these requirements have not lost their significance. Technology offers new data sources and faster analysis, but it also creates new sources of error, less transparent processing chains, and greater reliance on automation. Based on the sources, it can be concluded that the quality of legal truth is not determined by whether human testimony or machine-generated data is at the center of the evidence. The decisive question is whether the origin, integrity, independence, validity, and interpretation of the evidence can be verified, and whether the defense is given the opportunity to substantively challenge these aspects.

[24] S. M. Kassin*, et al.*, (2025), 32–37.

[25] *Az ügyirat* szerint a Fővárosi Bíróság tíz év szabadságvesztést szabott ki, amelyet a Legfelsőbb Bíróság 1991 novemberében helybenhagyott.

The relationship between law and forensic science is thus not simply one of cause and effect. Forensic science provides data and methods of verification for understanding the past; the law determines under what conditions these can become evidence and according to what standard they can form the basis for a decision. Legal truth is established not in place of forensic reconstruction, but through a critical examination of its sources and a verification of its reliability.

LIST OF REFERENCES

Scientific works

1. Budaházi, Árpád, "A bizonyítási kísérlet és történeti előzményei", *Magyar Rendészet* 4/2017;
2. Budaházi, Árpád, "A bizonyítási kísérlet gyakorlati alkalmazása", *Belügyi Szemle* 12/2024;
3. Finszter, Géza, "A modern rendészet. A rendészettudomány hazai kísérletei", *Magyar Rendészet* 3/2020;
4. Finszter, Géza, "A rejtőzködő bűn és a büntető hatalom", *Belügyi Szemle* 10/2021;
5. Girhiny, Kornél, "A helyszíni kihallgatás kriminalisztikai fejlődésfolyamata hazánkban", *Belügyi Szemle* 6/2024;
6. Herke, Csongor, "A mesterséges intelligencia kriminalisztikai aspektusai", *Belügyi Szemle* 10/2021;
7. Kassin, Saul M., *et. al.,* "Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations", *Law and Human Behavior* 1/2010;
8. Kassin, Saul M., *et. al.,* "Police-Induced Confessions, 2.0: Risk Factors and Recommendations", *Law and Human Behavior* 1/2025;
9. Kassin, Saul M., Dror, Itiel E., Kukucka, Jeff, "The Forensic Confirmation Bias: Problems, Perspectives, and Proposed Solutions", *Journal of Applied Research in Memory and Cognition* 1/2013;
10. Kovács, Gábor, "Forenzikus tudományok ostrom alatt", *Belügyi Szemle* 10/2021;
11. Petrétei, Dávid, "A bizonyítékok ismeretelméleti megközelítéséről", *Belügyi Szemle* 4/2018;
12. Tóth, Marcell Máté, "A digitalizáció egyes kihívásai a büntetőeljárásban", *Belügyi Szemle* 2/2024;
13. Zsiros, Bettina, "Túlbizonyítás mint az igazságkeresés egy anomáliája a büntetőeljárásban", *Belügyi Szemle* 4/2022.

Other Sources

1. Lyle, James R., *et. al., Digital Investigation Techniques: A NIST Scientific Foundation Review*, NIST IR 8354, National Institute of Standards and Technology, Gaithersburg 2022;
2. Summary of *Temesi case (own private paper)*.

Питер Сатмари
Мађарска

Проф. др Орсолија Хорват
Факултет за спровођење закона, Универзитет јавних служби „Лудовика", Будимпешта, Мађарска

ИЗМЕЂУ ПРАВНЕ ИСТИНЕ И КРИМИНАЛИСТИЧКЕ РЕКОНСТРУКЦИЈЕ: ДОКАЗНЕ ПОУКЕ СЛУЧАЈА ТЕМЕШИ У ДОБА ДИГИТАЛНЕ ФОРЕНЗИКЕ

Сажетак

Циљ овог рада јесте да испита начин на који се утврђују правно релевантне чињенице у случају убиства у којем су исказни докази, процесна радња описана као реконструкција на лицу места и тада доступни налази вештака добили значење кроз њихову међусобну повезаност. У истраживању се примењује квалитативни приступ студије случаја заснован на критичкој анализи извора. Доступни сажети приказ случаја Темеши, сачињен на основу списа предмета, упоређује се са литературом о криминалистичком сазнању, доказној реконструкцији и саслушању на лицу места, психологији признања, поузданости форензичких метода, дигиталним доказима и вештачкој интелигенцији. Већа техничка детаљност коју пружају форензички и дигитални докази не отклања потребу за њиховим тумачењем, валидацијом и људским надзором. На основу анализираних извора може се закључити да се стварни континуитет између доказивања заснованог на исказима и доказивања заснованог на технологији огледа у захтевима који се односе на порекло доказа, њихов интегритет, независност, одговарајуће документовање и могућност контрадикторног испитивања.

Кључне ријечи: *Правна истина; Криминалистичка реконструкција; Доказни експеримент; Саслушање на лицу места; Признање; Форензички доказ; Дигитални доказ; Вештачка интелигенција.*

УДК/UDC 343.222
ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД / *REVIEW SCIENTIFIC ARTICLE*

Виши асс. Љубана Сладић, ма

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

Др Миле Јевтић

ЈЗУ Завод за форензичку психијатрију Соколац
Медицински факултет Универзитета у Источном Сарајеву

(НЕ)ОПРАВДАНОСТ ПОСТОЈАЊА МИНИМАЛНЕ (И МАКСИМАЛНЕ) СТАРОСНЕ ГРАНИЦЕ ЗА КРИВИЧНУ ОДГОВОРНОСТ

У домаћем кривичном праву минимална старосна граница за кривичну одговорност је 14 година живота. Лица која нису навршила 14 година живота, а која се називају дјецом, не могу кривично одговарати, чак и уколико својим понашањем остваре обиљежја дјела које је у закону одређено као кривично дјело и које је противправно. При томе, у теорији још увијек није заузет јасан став у погледу тога шта представља основ такве апсолутне кривичне неодговорности дјеце. Ипак, актуелна клиничка пракса показује да фиксна граница од 14 година не одговара савременом развоју дјеце, а што се огледа у случајевима тешких кривичних дјела учињених од стране лица млађих од 14 година са поремећајем понашања, чија је кривична неодговорност базирана искључиво на узрасту, а не неурачунљивости.

Са друге стране, налазе се лица која су навршила 14 година живота, а која могућност да одговарају, уколико учине кривично дјело, имају све до краја живота. Никаква максимална старосна граница не поставља се ни у домаћем ни у упоредном праву нити се о њој размишља у научној јавности. Међутим, пракса показује да се често за старија лица, усљед различитих поремећаја њиховог менталног стања, утврђује да нису кривично одговорна за дјело које су учинила, а које је у закону одређено као кривично дјело и које је противправно. Уобичајено, основ за то јесте утврђивање њихове неурачунљивости у вријеме извршења дјела. Дакле,

Љубана Сладић, *ljubana.sladic@pravni.ues.rs.ba.*
Миле Јевтић, *jevtic.mile@yahoo.com.*

на основу практичних форензичко-психијатријских искустава, могла би се родити идеја о увођењу максималне старосне границе за кривичну одговорност у нормативне оквире. Ипак, досадашња примјена института неурачунљивости и битно смањене урачунљивости код старијих особа, као што су случајеви деменције код учинилаца старијих од 75 година, показује да је индивидуално психијатријско вјештачење супериорнији и флексибилнији механизам од било које апсолутне старосне границе.

Заједнички закључак аутора јесте да не би било оправдано установити такву максималну старосну границу кривичне одговорности јер се кривична одговорност старог лица треба утврђивати у сваком конкретном случају. Управо на основу таквог становишта, аутори сматрају неоправданим и постојање минималне старосне границе кривичне одговорности јер се, као и у погледу старијих лица, кривична одговорност млађих лица треба утврђивати у сваком конкретном случају. Дакле, постојање необориве претпоставке да неко не може бити кривично одговоран само на основу својих година живота сматра се неприхватљивим.

Кључне ријечи: Дјеца; Стара лица; Минимална старосна граница; Максимална старосна граница; Кривична одговорност.

1. УВОД

Кривични законик Републике Српске прописује да је кривично одговоран учинилац који је у вријеме извршења кривичног дјела био урачунљив и који је при томе поступао умишљајно или нехатно, а био је свјестан или је био дужан и могао бити свјестан да је његово дјело забрањено.[1] Дакле, компоненте кривичне одговорности су урачунљивост, умишљај или нехат, као облици кривице, и свијест о забрањености дјела.

Стога, према позитивноправном рјешењу, неурачунљивост, стварна заблуда и правна заблуда представљају основе који искључују кривичну одговорност. Исто тако, законодавац прописује да се према лицима која нису навршила 14 година живота, у вријеме када је

[1] Кривични законик Републике Српске – КЗ РС, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 64/2017, 104/2018 – одлука УС, 15/2021, 89/2021, 73/2023, *Службени гласник БиХ*, бр. 9/2024 – одлука УС БиХ, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 105/2024 – одлука УС, 19/2025, *Службени гласник БиХ*, бр. 14/2025 – одлука УС БиХ, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 31/2025, чл. 28, ст. 1. За разлику од нашег законодавца, законодавац у Србији је још 2006. године доношењем Кривичног законика елиминисао појам кривичне одговорности из свог текста. М. Škulić, „Starosna granica sposobnosti za snošenje krivice u krivičnopravnom smislu“, *Crimen*, I, 2/2010, 202. Стога, цитирани аутор користи појам „неспособност за сношење кривице“.

дјело извршено, не примјењује кривично законодавство.[2] Из овакве законске формулације не види се шта представља основ непримјењивања кривичног законодавства према лицима која изврше дјело, али у вријеме извршења нису навршила 14 година живота. Иако се изричито не прописује тако, стиче се утисак да је и овдје посриједи један од основа кривичне неодговорности. Дакле, и узраст мањи односно нижи од 14 година живота могао би се посматрати као основ који искључује кривичну одговорност. Стога, о овој узрасној граници и посљедицама које она изазива на терену кривичног права, нешто више ријечи слиједи у наставку рада.[3]

2. МИНИМАЛНА СТАРОСНА ГРАНИЦА КРИВИЧНЕ ОДГОВОРНОСТИ

Уобичајено се у кривичном праву минимална старосна граница доводи у везу са узрастом од 14 година живота. Лица која нису навршила 14 година живота се у теорији кривичног права означавају дјецом, иако их позитивноправно рјешење не одређује тако. Наиме, КЗ РС прописује да се под појмом дјетета као жртве кривичног дјела подразумијева лице млађе од 18 година. Дакле, овим законским текстом се појам дјетета доводи у везу само са ситуацијама у којима се оно јавља као пасивни субјекат учињеног дјела.

Међутим, поставља се питање може ли се дијете, за потребе кривичног права, дефинисати и на другачији начин, посебно из угла у коме би се он посматрао као субјекат односно потенцијални учинилац дјела које је у закону одређено као кривично дјело и које је противправно. Ни Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку не даје другачију дефиницију дјетета, с тим што је не ограничава искључиво на положај жртве. Према овом законском рјешењу дијете представља лице које није навршило 18 година живота.[4] То чак и не би било спорно да већ у наредном ставу истог законског члана, овај текст не говори о „дјетету које у вријеме извршења кривичног дјела није навршило 14 година живота“ пропи-

[2] КЗ РС, чл. 15, ст. 1.

[3] Важно је истаћи да узраст и његов значај, иако имају широке импликације у праву, нису увијек били обликовани налазима неуронауке и психологије. Међутим, у посљедње вријеме узимају се у обзир научни резултати као основ за побољшање и унапређење правних стандарда заснованих на узрасту те као аргументи за стварање праведних старосних граница. L. O'Connor, ”Minimum Age of Criminal Responsibility: A Uniform Legal Age of Culpability That Matches Psychological Findings“, *Suffolk Transnational Law Review*, 48, 1/2025, 81–83.

[4] Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 13/2010, 61/2013 и 68/2020, чл. 2, ст. 1.

сујући да му се не могу изрећи кривичне санкције нити друге мјере предвиђене овим законом.[5] Стиче се утисак да је законодавац првобитно поставио појам дјетета као кровни термин за ону старосну скупину која се уобичајено у литератури означавала као малољетна лица, а потом даље успоставио дистинкцију на дијете у правом или ужем смислу те ријечи, као лице које није навршило 14 година живота. Додатна проблематика условљена је и тиме што се у посљедњем ставу истог законског члана малољетник дефинише као „дијете које је у вријеме извршења кривичног дјела навршило 14 година живота, а није навршило 18 година живота и према коме се могу изрећи кривичне санкције и друге мјере предвиђене овим законом“.[6]

Дакле, овај законски текст најприје даје свеобухватну дефиницију дјетета, а потом ту скупину даље рашчлањује на „праву“ дјецу, тачније ону која нису навршила 14 година живота и малољетнике, као лица која су навршила 14 година живота, али нису навршила 18 година живота. Нејасно је зашто је законодавац имао потребу да ове двије старосне категорије, које су се дуго времена одвојено дефинисале и посматрале, споји априорно у једну групу, групу *дјеце*, а потом вјештачки и неприродно установи ове нове дефиниције.[7] Адекватно је било означавање дјететом оног лица које није навршило 14 година живота, а малољетником лица које је навршило 14, а није навршило 18 година живота. То је, уосталом, и била својеврсна традиција теорије кривичног права током дужег временског периода. Уколико, пак, постоји потреба да се сва та лица означе неким заједничким термином, онда би то могло да се учини појмом малољетног лица, а никако појмом дјетета, како то ради позитивноправни законодавац.

Како год била постављена дефиниција у законском тексту, правило је да се према лицима која учине дјело које је у закону одређено као кривично дјело и које је противправно,[8] а у вријеме извршења нису навршила 14 година живота, не могу примијенити одредбе кривичног законодавства односно не могу се изрећи кривичне санкције нити друге мјере предвиђене Законом о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку. Дакле, лица која извр-

[5] *Ibid*., ст. 2.

[6] *Ibid*., ст. 3.

[7] Нејасно је зашто и сам закон има овај назив те се у њему самом прави дистинкција на дјецу и малољетнике када се у оквиру његовог текста поставља дефиниција дјетета на начин да у себи инкорпорира и малољетнике. Више о томе: Вид. Lj. Sladić, „Djeca u kontaktu i sukobu sa zakonom – Pojam i terminološka neusaglašenost“, *Zbornik radova Udruženja tužilaca/tužitelja FBiH – Časopis za pravnu teoriju i praksu*, 1/2021, 162–163.

[8] Иако законодавац и у ситуацији када је дијете учинило односно дјело, говори о извршеном кривичном дјелу, а не о дјелу које је законом одређено као кривично дјело и које је противправно.

ше кривично дјело, како то законодавац прописује, а која у вријеме извршења дјела нису навршила 14 година живота, не могу кривично одговарати. Међутим, за разлику од других основа који искључују кривичну одговорност, а које законодавац изричито предвиђа, а теорија даље анализира и разрађује, овај основ остао је, чини се, изван интересовања законодавца. Законодавац се не упушта у представљање основа на којима би почивала кривична неодговорност дјеце или, како се то у законском оквиру предочава, немогућност примјене кривичног законодавства, кривичних санкција или других мјера предвиђених законом. Од стране законодавца само се поставља апсолутна и фиксна граница од 14 година[9] и, тако рећи, необорива претпоставка да лица која су у вријеме извршења дјела била млађа од 14 година, не могу бити кривично одговорна.

Иако је законодавац штуро, путем само једне одредбе, како у КЗ РС, тако и у Закону о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку, предвидио немогућност примјене одредаба према лицима млађим од 14 година, представници домаће и иностране научне јавности бавили су се питањем минималне старосне границе, а поједини од њих су чак покушали и да одговоре на питање шта представља основ кривичне неодговорности дјеце.[10] Тако су

[9] То је уосталом и обавеза законодавца, која је настала на основу међународних докумената, којима се налаже да се у оним држава које познају минималну старосну границу за кривичну одговорност, иста не везује за исувише рани узраст, узимајући у обзир емотивну, интелектуалну и менталну способност. М. Škulić, 216. Међутим, овдје се не ради о искључивој обавези да се пропише фиксна минимална старосна граница (па чак ни да се пропише икаква минимална старосна граница) већ да се та граница одреди уз уважавање наведених облика способности што није неспојиво са могућношћу да се извјесна граница релативизује или, пак, укине. У случају овог потоњег рјешења, исто не би подразумијевало позивање на кривичну одговорност свих учинилаца кривичних дјела које су дјело извршили у вријеме када нису имали навршених 14 година живота већ само оних за које се процијени да би то било оправдано, на темељу њихове емотивне, менталне и интелектуалне способности. Овдје је важно истаћи и то да ниједан међународни документ не прецизира тачан узраст који би представљао минималну старосну границу кривичне одговорности већ се оваквим документима пружају смјернице које државе могу да прихвате, уважавајући при томе и своја национална рјешења. В. Ранђеловић, „Старосна граница успостављања кривичне одговорности у Републици Србији и међународни стандарди“, *Усклађивање правног система Србије са стандардима ЕУ*, Крагујевац 2017, 166.

[10] У теорији се истиче и то да проблем минималног узраста и кривичне одговорности представља пресјечну тачку правних и психолошких дебата. T. Judit, ”Minimum Age of Criminal Responsibility in Member States of the European Union. A Legal and Psychological Assessment of Moral Development Theories

and the Minimum Age of Criminal Responsibility“, *Revista Facultatii de Drept Oradea*, 1/2021, 167.

постојала схватања да су дјеца незрела, да су неурачунљива па до тога да код њих најчешће не постоји свијест о забрањености дјела.[11]

Све у свему, може се закључити и да дјеца имају својеврсни имунитет од кривичне одговорности због свог узраста. Не можемо чак рећи ни да је основ за то недораслост нити незрелост јер би то биле особине које би се требале цијенити у сваком конкретном случају. Дакле, овдје је посриједи узраст као објективни критеријум који је једнак за све, без обзира да ли је то лице у конкретном случају показало знаке (не)зрелости. Стога се чини неоправданим тренутно рјешење које искључује било какву могућност да се утврди постоје ли ипак неки основи који би указивали на то да би лице које је учинило кривично дјело, а у вријеме његовог извршења није навршило 14 година живота, требало да буде кривично одговорно.

У циљу рјешавања ове дилеме, треба посебно имати на уму да се времена, а са њима и људи, а посебно дјеца мијењају. Дијете прије једног вијека и оно данас немају исти развој, исто окружење, а могло би се рећи ни исти склоп личности. Истиче се да су дјеца данас напреднија, развијенија, зрелија, да познају и развијају бројне и различите вјештине, посебно оне које су у вези са дигиталним окружењем у коме и сами расту и одрастају.[12] С обзиром да се у неким другим сферама живота помјерају минималне старосне границе, може се поставити питање да ли таква врста тренда треба да буде спроведена и у сфери кривичног права. Наиме, као примјере можемо навести полазак у основну школу са навршених 6 година, а не некадашњих 7 година те лијечење код љекара породичне медицине умјесто код педијатра, за лица са навршених 6 година живота, а не некадашњих 14 година. Дакле, старосне границе у важним областима, попут образовања и медицинског лијечења, спуштају се, а у кривичном праву оста-

[11] Од стране појединих аутора истиче се као неприхватљиво изједначавање дјеце са неурачунљивим лицима иако фактички и код дјеце не постоји могућност да схвате значај свога дјела и да управљају својим поступцима. Као прихватљиво наводи се становиште према коме би се у односу на дјецу могло вршити позивање на правну заблуду односно непостојање свијести о забрањености дјела. Међутим, и то би се могло вршити само у односу на она кривична дјела која нису *mala in se*, иако у односу и на та кривична дјела дјеца, према садашњем рјешењу, неће бити кривично одговорна. Надаље би се у погледу поменутог схватања разлика могла поставити и у погледу тога да ли су посриједи сасвим мала дјеца или дјеца школског узраста. Више о томе, вид. V. Bajović, „Neokonzervativni pristup u borbi protiv maloletničke delinkvencije i odgovornost roditelja“, *Kaznena reakcija u Srbiji*, 7. deo, (ur. Đ. Ignjatović), Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, Beograd 2017, 221–222.

[12] S. Ćopić, „Snižavanje starosne granice krivične odgovornosti: večita dilema?“, *Crimen*, XIV, 3/2023, 237. Цитирани аутор, међутим, даље истиче да савремена истраживања ипак показују да не постоји битна разлика у развоју нервног система дјеце данас и дјеце раније.

ју на истом нивоу на коме су биле и прије неколико деценија. Стога се може поставити питање да ли тако постављена старосна граница у кривичном праву одговара духу времена.[13] Чак ни трагични догађаји који су потресли наше окружење у протеклом периоду нису промијенили став законодавца у погледу минималне старосне границе за кривичну одговорност. Та граница од 14 година и даље егзистира као непремостива баријера за учиниоца и његову одговорност за учињено тешко кривично дјело, иако се чини да би било оправдано, посебно из психијатријског угла, исту укинути или барем релативизовати.[14]

Као што је претходно наглашено, законска граница од 14 година представља апсолутну и необориву претпоставку неспособности за кривичну одговорност. Управо та ригидност границе доводи до сложених, а често и парадоксалних ситуација у пракси, гдје право остаје нијемо пред тежином учињеног дјела. Примјер ове дилеме је недавни клинички случај у нашој земљи, гдје је учинилац дјела, које би се код пунољетне особе квалификовало као покушај убиства, имао 13 година у вријеме извршења. У овом случају није примијењено кривично законодавство, а самим тим ни кривичне санкције, управо из разлога што је кривична одговорност учиниоца била искључена само на основу његовог узраста. Ово је за посљедицу имало пребацивање фокуса кривичне одговорности на старатеља (у овом случају оца), док је сами тринаестогодишњак, иако учинилац тешког дјела, остао изван формалног кривичноправног оквира и система.

Међутим, с обзиром да је у овом случају дијете ипак смјештено у психијатријску установу, поставља се питање: Какав је статус његове хоспитализације и да ли је психијатријски налаз уопште релевантан? Чињеница да дјечак нема душевну болест, већ му је дијагностикован поремећај понашања, даје додатну тежину аргументу за релативизацију старосне границе.

Мјера безбједности обавезног психијатријског лијечења и чувања у установи изриче се у кривичном поступку, и то у односу на лица која су дјело учинила у стању неурачунљивости или битно смањене урачунљивости. Пошто кривични поступак у овом конкретном случају није могао бити ни покренут због узраста, његово смјештање у форензичко-психијатријску установу није мјера кривичноправне природе. Смјештање таквог дјетета у такву установу, у овом случају, није

[13] С. Самарџић, „Универзална доња старосна граница способности за кривичну одговорност“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2011, 456.

[14] Оваква врста релативизације није потпуна непозаница нашем праву. Њоме се омогућава да одређене старосне категорије учинилаца кривичних дјела, као што су млађа пунољетна лица, под извјесним условима могу другачије да се третирају. М. Škulić, 206.

казна нити мјера безбједности, већ је резултат интервенције органа социјалног старања или здравственог система, који су то дијете препознали као ризично (због поремећаја понашања) и за које су проценили потребу лијечења. Дакле, психијатријско лијечење је овдје здравствено-корективна интервенција, а не кривичноправна санкција.

Управо овај случај потврђује да данашња дјеца са 13 година, нарочито она са поремећајем понашања који, подсјећамо, не представља душевно обољење, могу имати довољну зрелост и когнитивну способност да схвате значај дјела тј. да расуђују (нпр. покушај убиства), чиме се руши законска претпоставка апсолутне кривичне неодговорности.

Случај дјетета-учиниоца дјела узраста од 13 година са поремећајем понашања (а не душевном болешћу) јасно показује да фиксна граница од 14 година не одговара савременом развоју деце и њиховој могућој зрелости за схватање тежине дјела. То оставља право без одговора на тешка кривична дјела, пребацујући одговорност на старатеља. Такође, заобилази се суштина форензичке психијатрије, а то је могућност индивидуалне процјене менталне способности за кривицу. Стога, релативизација ове границе, која би укључивала обавезно психијатријско-психолошко вјештачење за лица од, на примјер, 12 до 14 година у случају тешких дјела, била би адекватнији одговор духу времена. То би омогућило да се умјесто ригидне старосне границе, уведе мјерење зрелости (способности схватања и контроле) које представљају основу модерне форензичке психијатрије.

3. МАКСИМАЛНА СТАРОСНА ГРАНИЦА КРИВИЧНЕ ОДГОВОРНОСТИ

За разлику од минималне старосне границе коју законодавац поставља, а научна јавност даље анализира и разрађује, максимална старосна граница остала је ван сфере интересовања. Дакле, нити је законодавац предвиђа нити се домаћи и инострани аутори њоме баве,[15] а у форензичкој пракси сама се наметнула као интересантно питање. Наиме, један од случајева из домаће судске праксе тицао се баке која је у 85. години лишила живота свог супруга. Након извр-

[15] У криминолошкој литератури се заузима став да је делинквенција старијих лица у непосредној вези са њиховим ступањем у нови период живота, исто као што се малољетничка делинквенција доводи у везу са изазовима који доносе дјетињство и младост. М. Костић, А. Михајловић, „Положај старијих осуђеника у пенитенцијарним установама“, *Кривично законодавство – de lege lata et de lege ferenda*, Министарство правде Републике Српске, Министарство правде Републике Србије, Град Приједор, Универзитет у Бањој Луци, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу Београд и ЈУ Службени гласник Републике Српске, 2015, 401.

ног психијатријског вјештачења, утврђено је да је бака у вријеме извршења дјела била неурачунљива.[16] Важно је истаћи да ово није изолован случај већ да постоји мноштво примјера у којима је утврђено да је старо лице у вријеме извршења дјела било неурачунљиво те самим тим кривично неодговорно. Стога се може поставити питање да ли би било оправдано установити максималну старосну границу кривичне одговорности у нашем праву.

Прије свега, уколико се потврдно одговори на ово питање, могла би се јавити дилема и у погледу тога која би то старосна граница била. У литератури се прави дистинкција на неколико старосних скупина унутар шире групе старих лица. Тако, према систематици која се успоставља од стране Свјетске здравствене организације, старија лица су лица од 60 до 75 година, стара лица су од 76 до 90 година, а веома стара су лица која имају преко 90 година живота.[17] Поред ове систематике, могла би се узети у обзир и различито постављена старосна граница у неким другим областима. Примјера ради, право на старосну пензију има осигураник када наврши 65 година живота.[18] За поједине категорије лица, прописује се виша старосна граница па тако судије и тужиоци одлазе у пензију са навршених 70 година живота.[19] Држављанину старијем од 60 година живота лична карта се издаје са неограниченим роком важења односно трајно.[20] Такође, возачка дозвола се лицима старијим од 65 година издаје са роком важења од 3 године, а уобичајени рок важења је 10 година.[21] Дакле, као што се види из ових неколико примјера, законодавац уочава да се након навршених 60 или 65 година дешавају одређене промјене које условљавају или престанак радног односа или потребу да се такво лице чешће/рјеђе јавља надлежном органу ради рјешавања свог статуса. Међутим, упитно је какве су то заиста промјене и какве оне реперкусије могу изазвати на пољу евентуалне кривичне одговорности таквих лица.

[16] Иако је урачунљивост питање правне природе, а не медицинске, важно је истаћи да се без психијатријског вјештачења не може тврдити да ли је урачунљивост била искључена или не, или је пак (битно) смањена. У сваком случају, коначну одлуку о томе ипак доноси суд. E. Mujkić, „Psihijatrijska vještačenja i utvrđivanje neuračunljivosti“, *Evropska revija*, 7, 2, 2021, 17, 20.

[17] *Стратегија за унапређење положаја старијих лица у Републици Српској за период од 2019. до 2028. године*, Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Бања Лука 2019, 6.

[18] Старосна пензија, *https://www.fondpiors.org/prava-iz-pio/starosna-penzija/*, 22. септембар 2025.

[19] Закон о високом судском и тужилачком савјету Босне и Херцеговине, *Службени гласник БиХ*, бр. 25/2004, 93/2005, 48/2007, 63/2023, 9/2024 и 50/2024, чл. 90.

[20] Закон о личној карти држављана Босне и Херцеговине, *Службени гласник БиХ*, бр. 32/2001, 16/2002, 53/2007, 56/2008 и 18/2012, чл. 17, ст. 3.

[21] Правилник о возачкој дозволи, *Службени гласник БиХ*, бр. 9/19, чл. 10.

Питање постављања максималне старосне границе за кривичну одговорност, иако логично изведено из компарације са минималном границом, наилази на значајне отпоре у области форензичке психијатрије. Форензичка пракса потврђује да старост сама по себи није основ за искључење кривичне одговорности, већ је то животно доба које са собом носи одређене промјене у менталном статусу и могући развој одређених менталних поремећаја. Случајеви из форензичке праксе, попут оних који се тичу старијих учинилаца, најбоље илуструју зашто је фиксна горња граница непотребна.

У оквиру геронтофорензике, најчешћи узрок неурачунљивости је психоорганski синдром или деменција, која директно оштећује функције мозга неопходне за менталну способност. Међутим, исход вјештачења зависи од степена оштећења у тренутку извршења дјела. Тако, у практичном случају баке старости 85 година која је лишила живота свог супруга, утврђена је неурачунљивост усљед психоорганског синдрома (деменције). У овом случају, деменција је била толико узнапредовала (праћена психотичним симптомима – делузије и халуцинације), да је у потпуности онемогућила способност схватања значаја дјела и управљања поступцима. Због тога ова бака није била оглашена кривично одговорном те јој је изречена мјера обавезног психијатријског лијечења и чувања, чиме је примарна функција правосуђа прешла на остваривање функције заштите и терапије.

Други случај из праксе тиче се деде старости 75 година који је, усљед дементног стања, проузроковао саобраћајну незгоду у којој је једно лице настрадало. Вјештачењем је утврђено да психоорганski поремећај није у потпуности искључио његову способност расуђивања, већ ју је битно смањио. Правна посљедица је била изрицање казне затвора уз мјеру обавезног психијатријског лијечења и чувања, чиме је утврђена и кривична одговорност, али и потреба за лијечењем.

Сви ови примјери указују на то да није оправдано унапријед поставити одређену фиксну и апсолутну максималну старосну границу кривичне одговорности. Иако често старост може да се доведе у ближу или дању везу са одређеним менталним поремећајима, болестима и другим обољењима који могу да проузрокују неурачунљивост, не би било оправдано такав критеријум поставити као опште правило, а посебно као необориву претпоставку. Досадашња форензичка пракса нам је показала да примјена института урачунљивости ефикасно штити старије особе чије је ментално здравље изразито нарушено (неурачунљиви), док истовремено омогућава кривичну одговорност код оних са дјелимичним оштећењем (битно смањена урачунљивост). Увођење фиксне максималне границе било би сувишан и ретроградан корак, јер би одузео правосуђу могућност индивидуали-

зације и раздвајања тешких од лаких случајева менталних поремећаја. Тиме би се довео у питање форензички приступ који захтјева да се, умјесто узраста, индивидуално процјењује способност схватања значаја дјела и управљања поступцима у тренутку извршења, а због утицаја различитих менталних поремећаја који варирају по својој тежини и прате свако животно доба човјека. Стога се идеја о увођењу максималне старосне границе може јавити као интересантна у виду теме за проучавање, каква је и нама ауторима била, али никако не као приједлог законодавцу *de lege ferenda*.

4. МИНИМАЛНА СТАРОСНА ГРАНИЦА КРИВИЧНЕ ОДГОВОРНОСТИ *vs.* МАКСИМАЛНА СТАРОСНА ГРАНИЦА КРИВИЧНЕ ОДГОВОРНОСТИ

У овом поглављу укратко ћемо покушати да укажемо на однос између минималне и максималне старосне границе кривичне одговорности те напољетку и на (не)оправданост постојања и једне и друге. Прије свега, важно је истаћи да, за разлику од минималне старосне границе кривичне одговорности која постоји у већини земаља и била је предмет интересовања шире научне јавности, званично интересовање за максималну старосну границу кривичне одговорности готово да и не постоји. Исто се своди само на спорадичне случајеве утврђивања (не)урачунљивости код старијих учинилаца. Додуше, тако нешто било би добро, па чак и пожељно, за очекивати и на плану млађих учинилаца.

Иако је постојање минималне старосне границе кривичне одговорности прихваћено у већини држава у свијету, практична искуства, али и свакодневне промјене, упућују на то да би требало размислити о томе да се апсолутна минимална старосна граница укине у потпуности или да се макар релативизује. Релативизација би подразумијевала успостављање обориве претпоставке кривичне неодговорности лица одређеног узраста, уз могућност доказивања супротног.[22] Тачније, уколико лице одређеног узраста, примјера ради 13 година, учини неко тешко кривично дјело те околности конкретног случаја указују на то

[22] Такво рјешење среће се у упоредном праву. Примјера ради, тест разбора у односу на дјецу која су у вријеме извршења дјела навршила 7, а нису навршила 12 година живота примјењује се на Бахамима, Брунеју, Гренади, Нигерији, Индији, Пакистану, Сингапуру. Вид. С. Самарџић, 449. У Аустралији, лица узраста испод 10 година не могу кривично одговарати, а над лицима која су у вријеме извршења кривичног дјела имала навршених 10 година, али нису навршила 14 година живота може се спровести поступак утврђивања способности да ли разумију суштину и посљедице свог дјела, као предуслов за кривичну одговорност. D. M. Marković, I. Spaić, ”Minimum Age of Criminal Responsibility as Part of Criminal Policies“, *Kultura polisa*, 19(3), 2022, 137.

да је лице било, како се то сликовито означава, разборито[23] у односу на учињено дјело и такво лице било би могуће извршити вјештачење. Уколико се установи да је такво лице, иако млађе од 14 година, било урачунљиво, поступало са умишљајем или из нехата и било свјесно или било дужно и могло бити свјесно забрањености таквог понашања, у односу на такво лице могле би се примјенити кривично законодавство односно кривичне санкције и друге мјере предвиђене законом.[24]

Са друге стране, евентуално успостављање максималне старосне границе кривичне одговорности водило би прегледном законском рјешењу, какво данас нуди законодавац путем постојања минималне старосне границе кривичне одговорности. Међутим, управо из тог потоњег, наслућује се неправденост успостављања овог првог старосног лимита. Ово из разлога што самом чињеницом да је неко лице старо и да има одређени број година, примјера ради 79 не значи да је аутоматски и неурачунљив или из неког другог разлога неспособан да буде кривично одговоран. Иако можда већина лица тог узраста имају одређене менталне промјене које, у мањој или већој мјери, утичу на његову урачунљивост, то не значи да би требало сва лица тог узраста посматрати на исти начин. Дакле, свако треба да одговара за сопствене поступке и у складу са својим субјективним стањем исказаним у односу на такво понашање, без обзира на своје године.

Овакво схватање о неоправданости постојања максималне старосне границе кривичне одговорности требало би примијенити и у односу на минималну старосну границу. Иако не споримо потребу да се обезбиједи заштита дјеце[25] и малољетника, ипак настојимо да укажемо и на потребу да друштву и заједници буде обезбијеђена заштита од напада и свих облика противправног понашања лица која нису навршила потребне године живота да би били кривично одговорни, а која

[23] Израз *разбор* коришћен је у Казнителном законику из 1860. године и представљао је посебну врсту малољетничке урачунљивости. Утврђивање разбора сводило се на испитивање да ли је лице могло да схвати значај свога дјела, односно да ли је присутна интелектуална компонента док се вољна компонента претпостављала. М. Марковић, „Старосна граница кривичне одговорности у југословенском кривичном праву“, *Правни хоризонти*, год. VI, бр. 7, 2023, 102.

[24] Такво рјешење није непознаница у упоредном праву па се као примјер могу навести 24 државе унутар САД које не прописују минималну старосну границу кривичне одговорности већ се постојање способности за исту утврђује од стране суда у сваком конкретном случају. V. Gurda, „(Ne)opravdanost snižavanja starosne granice nastupanja krivične odgovornosti u Federaciji Bosne i Hercegovine“, *Pravni vjesnik*, god. 40, br. 3, 2024, 132.

[25] Стиче се утисак да се због тенденције хуманости према дјеци занемарују интереси оштећеног, али и шире друштвене заједнице да сваки злочин буде санкционисан. N. M. Živković, „Krivična neodgovornost dece – zločin bez kazne i moguća rešenja“, *Strani pravni život*, LXIV, 3/2020, 151.

таквим понашањем изазивају тешке посљедице. Иако и данас постоје некривични, па и неправни механизми реакције на противправно понашање дјеце,[26] у чију исправност и значај не сумњамо ни најмање,[27] надамо се да ће се ипак одредба која прописује макар и минималну могућност да се у односу на лице млађе од 14 година утврди кривична одговорност, појавити у законском тексту и дјеловати одвраћајуће на сва лица тог узраста да не чине кривична дјела.

Ово из разлога што су подаци из праксе показали да су лица млађа од 14 година чинила кривична дјела, и то веома тешка, из разлога што су знали да неће бити кривично одговорна. Дакле, њихово знање и свијест о томе да ће учинити кривично дјело, а да за исто неће бити кривично одговорни и санкционисани, фактички је на њих дјеловало стимулативно[28] јер да су знали да ће бити кривично одговорни, не би учинили такво дјело, а вјероватно ни било које друго. Стога могућност или, боље речено, извјесност кажњавања требало би да допринесе остваривању генералне и специјалне превенције.[29] У ствари, да не би било забуне, овдје немамо на уму тзв. багателна кривична дјела већ кривична дјела која су по својој природи тешка, обично са елементима насиља и изазивају тешке посљедице.[30] Такође, овдје не мислимо на лица млађа од 14 година која остваре обиљежја неког

[26] И у упоредном праву наилази се на, могло би се рећи, својеврсни принцип каскадности приликом примјене мјера према лицима која су, у вријеме извршења дјела, била дјеца. Наиме, према таквим лицима могу се примијенити различите мјере социјалне заштите, а до кривичног гоњења долази само уколико је понашање „довољно озбиљно“ или се понавља јер се сматра да нису биле адекватне реакције у породичном или образовном окружењу. G. Urbas, ”The Age of Criminal Responsibility“, *Australian Institute of Criminology – Trends & Issuses in crime and criminal justice*, 181, 2000, 1.

[27] Поједини аутори чак исказују бојазан и према таквим (ванкривичним) механизмима, сматрајући да дјеца често немају користи од процедуралних гаранција у тим областима, као што би имали унутар кривичног права. Вид. N. Vučkovic Šahović, I. Cerović, ”Juvenile Justice - Procedural Guarantees for Child Offenders“, *Facta Universitatis, Series: Law and Politics*, 14(3), 2016, 380.

[28] Такав ефекат може се остварити и према другима односно послужити као лош примјер другој дјеци јер се стиче утисак да се за учињено дјело не сноси никаква правна одговорност. N. M. Živković, 151–152.

[29] M. Dragičević Prtenjača, R. Bezić, „Perspektiva uvođenja doktrine *doli incapax* u hrvatsko maloljetničko kazneno pravo“, *Македонска ревија за казнено право и криминологија*, 25, 1/2018, 32.

[30] Чак се и у литератури истиче да би тежина учињеног кривичног дјела могла да послужи као показатељ зрелости учиниоца. N. M. Živković, 155. Нека упоредноправна рјешења предвиђају могућност утврђивања кривичне одговорности млађих учинилаца само ако су учинили кривично дјело за које је предвиђена казна затвора од двије године или тежа, док друга одређују да је то могуће само код кривичних дјела код којих је прописана казна затвора 10 година и тежа. D. M. Marković, I. Spaić, 137.

кривичног дјела, али је очигледно да нема противправности или одсуствује субјективни однос односно кривица учиниоца. Овдје имамо на уму само она лица која нису навршила 14 година живота у вријеме извршења кривичног дјела, а при томе остварују све објективне елементе кривичног дјела и утврдио би се, чак, и субјективни елемент односно њихова кривица када би се могло приступити утврђивању исте, што према садашњем законском рјешењу апсолутно није могуће. Дакле, примјена свих посебних правила која су сада резервисана само за малољетнике и, под одређеним условима, за млађа пунољетна лица била би проширена и на лица која нису навршила 14 година живота уколико се у односу на њих покаже испуњеност свих услова који се захтијевају за кривичну одговорност.[31]

5. ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду све напријед наведено, наша закључна разматрања иду у неколико праваца. Прије свега, сматрамо да нема мјеста увођењу максималне старосне границе кривичне одговорности. Иако се путем случајева из форензичко-психијатријске праксе често показује да су лица старије животне доби у вријеме извршења својих кривичних дјела била неурачунљива, то не значи да би требало у оквире кривичног законодавства увести необориву претпоставку да старија лица, уз навођење фиксне, максималне старосне границе, не могу бити кривично одговорна.

Самим тим што сматрамо неоправданим постојање максималне старосне границе кривичне одговорности, таквим сматрамо и постојање минималне старосне границе која већ дуго времена постоји и у нашем, али у упоредном праву. Наиме, иако јесте претпоставка да су дјеца мала, неразвијена и неспособна да схвате значај свог понашања и да њиме управљају, сложићемо се да то не важи за сву дјецу (бар онако како их законодавац поставља) једнако. Није иста ситуација у којој лице са навршених 6 година удари свог другара из школе и када га удари лице које има 13 година и 11 мјесеци. Исто тако није за очекивати да исту „дозу“ и „количину“ опасности очекујемо од лица које још похађа вртић и онога које је већ дубоко закорачио у пубертет, који према свим расположивим и научно утемељеним подацима, наступа све раније и раније.

[31] И у литератури се истиче да само по себи снижавање минималне старосне границе неће неоправдано урушити права дјетета уколико систем малољетничког правосуђа осигура да само „они који су заиста криви могу бити и осуђени“ те да је могућност кривичног гоњења последња мјера односно *ultima ratio*. A. H. L. Wong, ”Can lowering the minimum age of criminal responsibility be justified? A critical review of China’s recent amendment“, *The Howard Journal Of Crime And Justice*, 63, 2024, 3.

Самим тим, лица која су се некада сматрала безопасном дјецом, сада представљају лица која због ранијег уласка у пубертет, своје бахатости, непристојног и насилничког понашања, избјегавамо у свом окружењу, па чак и на улици. Још уколико су свјесни да због свог понашања неће бити кривично одговорни, њихова осионост и потреба да се докажу чињењем таквог дјела расте. Стога сматрамо да постоји потреба за релативизацијом[32] или потпуним укидањем минималне старосне границе кривичне одговорности. То свакако не значи да ће се та лица посматрати као одрасли и према њима примјењивати редовна кривична процедура. То само отвара могућност да и лица која нису навршила 14 година живота потенцијално кривично одговарају за кривична дјела која су учинила, уколико се у односу на њих установи да постоји све што је и иначе потребно за кривичну одговорност.[33]

Све у свему, потпуно је неоправдано постојање необориве претпоставке да таква лица не могу кривично одговарати исто као што би било неоправдано да таква необорива претпоставка буде установљена и у односу на старија лица. Дакле, свако лице без обзира на године старости које има у вријеме извршења дјела, уколико према учињеном дјелу поступа тако да су испуњени услови које законодавац захтијева за кривичну одговорност, требао би бити позван на кривичну одговорност.[34] Евентуално постојање или непостојање одређених околности које би могле бити од утицаја на саму кривичну одговорност или санкционисање, свакако ће цијенити орган који води поступак и то се ни на који начин не доводи у питање.

---

[32] Она би се могла постићи и увођењем посебне старосне категорије, која би обухватала лица узраста од 10 до 14 година, а у односу на коју би се увела могућност утврђивања кривичне одговорности за тешка кривична дјела, уз услов да су довољно зрели односно урачунљиви. Цитиране ауторке су се, у том смислу, опредијелиле за прихватање доктрине *doli incapax* код које сматрају да „postoji pretpostavka, tj. presumpcija da osoba, odnosno dijete nije sposobno za rasuđivanje i shvaćanje te da nema *dolus malus*, ili *discernimento* ali se ipak ta presumpcija može oboriti, tj. utvrditi suprotno da postoji *doli capax.* Na taj način ostaje kao pravilo dobna granica kaznene odgovornosti od 14 godina, a kao iznimka bi se uvela mogućnost utvrđivanja kaznene odgovornosti i mlađih osoba, tj. djece u dobi od 10 do 14 godina.“ Поменути *discernimento* представља обрнуту страну института неурачунљивости те се при његовом утврђивању полази од претпоставке да лице није урачунљиво (због свог узраста и интелектуалног развоја), али се супротно може доказивати. Више о томе, вид. M. Dragičević Prtenjača, R. Bezić, 2, 3, фн. 12, 30.

[33] Претпоставка је да ће се то примјењивати изузетно и у ријетким ситуацијама. *Ibid*., 4.

[34] И у иностраној литератури истиче се потреба да се младо лице изведе пред суд како би се спријечило његово даље преступништво и губитак или уништење доказа. Y. Papadodimitraki, *Minimum Age of Criminal Responsibility (MACR) – Comparative Analysis International Profile – New Zealand***,** Centre for youth & criminal justice, 2016, 3.

Стога, непостојање било каквих старосних ограничења као препрека ка позивању на кривичну одговорност не би водило, како се истиче од стране појединих аутора[35] било каквој арбитрерности, злоупотреби нити самовољи надлежних органа. И тада би на снази остала могућност да се према таквим младим лицима, уколико то околности конкретног случаја захтијевају, примијени принцип опортунитета или пак неке блаже мјере. Такво рјешење само би довело до правичнијег поступања захваљујући коме би се у односу на лице које заиста показују одговарајући психички однос према учињеном дјелом због кога заслужује кривичноправну интервенцију, иста и оствари. Тиме би се допринијело остваривању заштитне функције кривичног права. Уколико таквог рјешења нема и све се своди, као и на досадашње стање, на то да су везане руке правосудним органима због околности да учинилац није навршио 14 година живота, онда се не може ни остварити заштитна функција кривичног права. У ствари, тада се штити само учинилац, а не друштво и држава, а посебно не оштећени. У том случају се може поставити питање и од кога тада штитимо учиниоца? Да ли можда од њега самога?

Дакле, крајњи закључак јесте да се кривична одговорност треба ослободити свих формалних објективних ограничења и непремостивих баријера те треба дозволити у сваком конкретном случају утврђивање исте, уважавајући све субјективне и објективне факторе датог случаја. У ствари, задатак кривичног права у погледу сваког лица које учини кривично дјело био би да изврши његову индивидуализацију у сваком погледу и прилагоди механизме интервенције и учињеном дјелу и самом учиниоцу, не дозвољавајући да због одређених објективних и апсолутних граница, каква је и ова старосне природе, неко остане изван сфере кривичног права, а заслужио је да буде позван на кривичну одговорност.

[35] Поједини аутори наводе неколико потешкоћа са којима би се сусретали надлежни органи уколико би дошло до укидања фиксне старосне границе и омогућило утврђивање стварне зрелости младог учиниоца. Као прва потешкоћа истиче се да често постоји несклад између физичке и психичке развијености, са једне стране, и социјалне развијености, са друге стране. Надаље се истиче да би проблем представљало то што не постоје сигурни критеријуми и методе за утврђивање. Напосљетку истиче се да би потешкоћу представљао и недостатак кадровских и инфраструктурних потенцијала ради постизања потпуне опсервације и процјену степена био-психичке и социјалне зрелости. Вид. V. Gurda, „Starosne granice krivično-pravnog maloljetstva u uporednom pravu“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 41, br. 3, 2020, 784. Међутим, стиче се утисак да се заборавља да се ове потешкоће могу јавити и приликом утврђивања основа за кривичну одговорност пунољетних лица, па се од тога не одустаје у редовном кривичном поступку.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Bajović, Vanja, „Neokonzervativni pristup u borbi protiv maloletničke delinkvencije i odgovornost roditelja“, *Kaznena reakcija u Srbiji*, 7. deo, (ur. Đ. Ignjatović), Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, Beograd 2017;
2. Ćopić, Sanja, „Snižavanje starosne granice krivične odgovornosti: večita dilema?“, *Crimen*, XIV, 3/2023;
3. Dragičević Prtenjača, Marta, Bezić, Reana, „Perspektiva uvođenja doktrine *doli incapax* u hrvatsko maloljetničko kazneno pravo“, *Македонска ревија за казнено право и криминологија*, 25, 1/2018;
4. Gurda, Vedad, „(Ne)opravdanost snižavanja starosne granice nastupanja krivične odgovornosti u Federaciji Bosne i Hercegovine“, *Pravni vjesnik*, god. 40, br. 3, 2024;
5. Gurda, Vedad, „Starosne granice krivično-pravnog maloljetstva u uporednom pravu“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 41, br. 3, 2020;
6. Judit, Torma, ”Minimum Age of Criminal Responsibility in Member States of the European Union. A Legal and Psychological Assessment of Moral Development Theories and the Minimum Age of Criminal Responsibility“, *Revista Facultatii de Drept Oradea*, 1/2021;
7. Marković, M. Darko, Spaić, Ivana, ”Minimum Age of Criminal Responsibility as Part of Criminal Policies“, *Kultura polisa*, 19(3), 2022;
8. Mujkić, Ervin, „Psihijatrijska vještačenja i utvrđivanje neuračunljivosti“, *Evropska revija,* 7, 2, 2021;
9. O'Connor, Livia, ”Minimum Age of Criminal Responsibility: A Uniform Legal Age of Culpability That Matches Psychological Findings“, *Suffolk Transnational Law Review*, 48, 1/2025;
10. Papadodimitraki, Yanna, *Minimum Age of Criminal Responsibility (MACR) – Comparative Analysis International Profile – New Zealand***,** Centre for youth & criminal justice, 2016;
11. Sladić, Ljubana, „Djeca u kontaktu i sukobu sa zakonom – Pojam i terminološka neusaglašenost“, *Zbornik radova Udruženja tužilaca/tužitelja FBiH – Časopis za pravnu teoriju i praksu*, 1/2021;
12. Škulić, Milan, „Starosna granica sposobnosti za snošenje krivice u krivičnopravnom smislu“, *Crimen*, I, 2/2010;
13. Urbas, Gregor, ”The Age of Criminal Responsibility“, *Australian Institute of Criminology – Trends & Issuses in crime and criminal justice*, 181, 2000;
14. Vučkovic Šahović, Nevena, Cerović, Ines, ”Juvenile Justice - Procedural Guarantees for Child Offenders“, *Facta Universitatis, Series: Law and Politics*, 14(3), 2016;

15. Wong, H. L. Aaron, ”Can lowering the minimum age of criminal responsibility be justified? A critical review of China’s recent amendment“, *The Howard Journal Of Crime And Justice*, 63, 2024;
16. Živković, M. Natalija, „Krivična neodgovornost dece – zločin bez kazne i moguća rešenja“, *Strani pravni život*, LXIV, 3/2020;
17. Костић, Миомира, Михајловић, Александар, „Положај старијих осуђеника у пенитенцијарним установама“, *Кривично законодавство – de lege lata et de lege ferenda*, Министарство правде Републике Српске, Министарство правде Републике Србије, Град Приједор, Универзитет у Бањој Луци, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу Београд и ЈУ Службени гласник Републике Српске, 2015;
18. Марковић, Маша, „Старосна граница кривичне одговорности у југословенском кривичном праву“, *Правни хоризонти*, год. VI, бр. 7, 2023;
19. Ранђеловић, Вишња, „Старосна граница успостављања кривичне одговорности у Републици Србији и међународни стандарди“, *Усклађивање правног система Србије са стандардима ЕУ*, Крагујевац 2017;
20. Самарџић, Стефан, „Универзална доња старосна граница способности за кривичну одговорност“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2011.

Правни и интернет извори

1. Закон о високом судском и тужилачком савјету Босне и Херцеговине, *Службени гласник БиХ*, бр. 25/2004, 93/2005, 48/2007, 63/2023, 9/2024 и 50/2024;
2. Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 13/2010, 61/2013 и 68/2020;
3. Закон о личној карти држављана Босне и Херцеговине, *Службени гласник БиХ*, бр. 32/2001, 16/2002, 53/2007, 56/2008 и 18/2012;
4. Кривични законик Републике Српске – КЗ РС, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 64/2017, 104/2018 – одлука УС, 15/2021, 89/2021, 73/2023, *Службени гласник БиХ*, бр. 9/2024 – одлука УС БиХ, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 105/2024 – одлука УС, 19/2025, *Службени гласник БиХ*, бр. 14/2025 – одлука УС БиХ, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 31/2025;
5. Правилник о возачкој дозволи, *Службени гласник БиХ*, бр. 9/19;
6. Старосна пензија, *https://www.fondpiors.org/prava-iz-pio/starosna-penzija/*;
7. *Стратегија за унапређење положаја старијих лица у Републици Српској за период од 2019. до 2028. године*, Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске, Бања Лука 2019.

Senior Teaching Assistant Ljubana Sladić, LL.M.

Faculty of Law, University of East Sarajevo

Dr Mile Jevtić.

Institute for Forensic Psychiatry Sokolac
Faculty of Medicine, University of East Sarajevo

(UN)JUSTIFICATION OF THE EXISTENCE OF A MINIMUM (AND MAXIMUM) AGE LIMIT FOR CRIMINAL RESPONSIBILITY

Summary

In domestic criminal law, the minimum age for criminal responsibility is 14 years. Persons under the age of 14, who are referred to as children, cannot be held criminally liable, even if their behavior constitutes an act that is defined by law as a criminal offense and is unlawful. At the same time, there is still no clear position in theory regarding what constitutes the basis for such absolute criminal irresponsibility of children. However, current clinical practice shows that the fixed limit of 14 years does not correspond to the contemporary development of children, which is reflected in cases of serious criminal offenses committed by persons under the age of 14 with behavioral disorders, whose criminal irresponsibility arose solely due to age, and not incompetence.

On the other hand, there are persons who have reached the age of 14, and who have the possibility of being held accountable, if they commit a criminal offense, for the rest of their lives. No maximum age limit is set in domestic or comparative law, nor is it being considered in the scientific community. However, practice shows that often elderly persons, due to various disorders of their mental state, are found not to be criminally liable for an act they have committed, which is defined by law as a criminal act and which is unlawful. Usually, the basis for this is the determination of their insanity at the time of the commission of the act. Therefore, based on practical forensic-psychiatric experiences, the idea of introducing a maximum age limit for criminal responsibility into the normative framework could be born. However, the previous application of the institute of incompetency and significantly reduced comprehensibility in elderly persons, such as cases of dementia in perpetrators over 75 years of age, proves that individual psychiatric expertise is a superior and more flexible mechanism than any absolute age limit.

However, the authors' common conclusion is that it would not be justified to establish such a maximum age limit for criminal responsibility, as the criminal responsibility of an elderly person should be determined in each specific case. Based on this point of view, the authors consider the existence of a minimum age limit for criminal responsibility to be unjustified, because, as with regard to older persons, the criminal responsibility of younger persons should be determined in each specific case. Therefore, the existence of an irrebuttable presumption that someone cannot be held criminally responsible solely on the basis of their age is considered unacceptable.

Key words: *Children; Elderly; Minimum age limit; Maximum age limit; Criminal responsibility*.

UDC/УДК 351.811
656.1
ORIGINAL SCIENTIFIC ARTICLE / *ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД*

Dr. Dorottya Lang-Fuksa, PhD student

Faculty of Law of the University of Pécs, Hungary

ON THE ROAD SAFETY – INNOVATIVE SOLUTIONS TO IMPROVE ROAD SAFETY

Improving road safety is a shared responsibility of the state and society, which can be achieved at the intersection of legislation, official practice, education and technological development. The number and consequences of road accidents impose a serious social and economic burden on communities, therefore, effective regulation and development of this area is in the public interest. The aim of the presentation is to present the complex system of road safety in an interdisciplinary approach, with particular attention to legal solutions and innovation opportunities. The presentation discusses the regulation of vehicle safety requirements, the regulations on active and passive safety systems, and the legal framework for the fitness of drivers, especially from a psychological and health perspective. It presents the system of instruments that encourage and sanction compliance with traffic rules, including the practice of fines, the traffic penalty point system, and the possibilities of revoking a driver's license. Special emphasis is placed on the regulation of traffic education and training, which can ensure the foundation of a safe traffic culture for future generations. The presentation covers the role of digital technologies (e.g. intelligent traffic systems, artificial intelligence) in legislation and law enforcement, as well as the possibilities of prevention and data-driven regulation. The issue of traffic safety should be examined not only from a transport policy perspective, but also from a fundamental rights perspective: the enforcement of the right to life and physical integrity, maintaining a balance between public interest and individual freedoms are particularly important during regulation. The purpose of the presentation is to point out the need for legal innovations aimed at improving traffic safety and their possible directions along these issues.

Key words: Traffic Safety; Traffic Law; Sanction System; Driver Fitness; Traffic Education; Technological Innovation; Protection Of Fundamental Rights; Legislation; Prevention.

Dorottya Lang-Fuksa, *lang-fuksa.dorottya@edu.pte.hu.*

1. INTRODUCTION

Road safety is one of the most complex challenges of the modern rule of law. The system goes beyond mere technical or transport policy issues and directly affects the most important constitutional obligations of the state. Maintaining the balance between the global social demand for mobility and the inevitable risks arising from transport requires continuous legislative reflection. According to the World Health Organization (WHO), road accidents remain one of the leading causes of death among young generations worldwide.[1] Consequently, improving traffic safety stems from the state's primary obligation to protect institutions, which embodies the state's active protection function of the right to life and physical integrity, as deduced in detail by domestic constitutional court practice and dogmatic literature.[2]

The choice of topic is justified by the deep regulatory gap between traffic law and technological reality: traditional legal instruments are no longer able to handle the challenges of digitalization, automation and artificial intelligence. Instead of following technology, legal science must proactively define its dogmatic and ethical framework. The study aims to demonstrate that legal innovation is a direct means of increasing road safety and saving human lives.

2. LEGAL REGULATION OF VEHICLE SAFETY AND DOGMATIC ISSUES OF TECHNOLOGICAL INNOVATION

Vehicle safety regulation has traditionally been reactive: technological innovations were only followed up by the legislator with mandatory regulations. In the early period, attention was focused exclusively on passive safety systems. At that time, the goal was not to prevent accidents, but to minimize human injuries and physical effects of collisions that had already occurred. This paradigm was embodied by the mandatory type-approval requirements for seat belts, airbags, and crumple zones. This paradigm was embodied by the mandatory type-approval requirements for seat belts, airbags, and programmed deformation body elements. The theoretical basis of this legislative era was the recognition that driving as an activity carries the risks of increased danger and that the state is obliged to minimize the absolute extent of physical injuries due to its obligation to protect institutions.[3]

[1] World Health Organization, *Global status report on road safety 2023*, World Health Organization, Genf 2023, 14–18.

[2] L. Csink, *The Nature and Protection of Fundamental Rights*, Pázmány Press, Budapest 2021, 89.

[3] Fundamental Law of Hungary (April 25, 2011).

However, technological developments have led to a shift in regulatory focus towards active safety systems. The purpose of these systems is to prevent accidents or to autonomously resolve critical situations. European Union legislation has acted as a normative, so to speak, role model in this process. Regulation (EU) 2019/2144 of the European Parliament and of the Council concerning type-approval requirements for motor vehicles and their trailers with regard to the general safety of vehicles represents a radical shift in transport law dogma.[4] This regulation no longer considers advanced driver assistance systems as an option, but requires their mandatory installation at the factory for newly registered vehicles. This change of approach fundamentally changes the nature of the motor vehicle as a legal category and as a dangerous operation. When the legislator prescribes the mandatory use of advanced emergency braking, emergency lane keeping or intelligent speed control systems, he directly intervenes in private legal autonomy and freedom of production in order to guarantee road safety. In the case of intelligent speed control systems, the legislator is forced to create a delicate balance between individual freedom and collective safety. These technologies provide active feedback by continuously monitoring road signs, which directly limits the driver's free choice of speed. This intervention clearly demonstrates that modern traffic law no longer bases risk management on ex post sanctions, but on systemic prevention enforced by technology.

The rise of autonomous vehicles is shaking the foundations of civil liability. This is a dogmatic turning point of a magnitude comparable to that experienced by the legal system since the advent of the steam engine in the 19th century, during the Industrial Revolution. The root of the problem lies in the blurring of the line between human agency and technological autonomy. The categorization according to the J3016 standard developed by SAE International, which defines the degree of automation on a scale from zero to five, functions not only as an engineering but also as a strict legal categorization system.[5] The critical response line is the third level, conditional automation, where the system takes over full control of driving tasks under certain circumstances, but expects the driver to be able to regain control of the vehicle upon request and within a specified time.

The Hungarian Civil Code stipulates, in the area of hazardous industrial liability, that anyone who engages in activities involving increased risk

[4] Regulation (EU) 2019/2144 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 concerning type-approval requirements for the general safety of motor vehicles and their trailers, *Official Journal of the European Union*, L 325/2019, 3–12.

[5] SAE International, *Taxonomy and Definitions for Terms Related to Driving Automation Systems for On-Road Motor Vehicles*, J3016_202104, SAE International, Warrendale 2021, 17.

is obliged to compensate for the resulting damage.[6] According to classical private law dogma, the operator of a hazardous plant is the one in whose interest the plant operates and who exercises actual control over the plant. Prominent representatives of Hungarian private law have analyzed in detail the effects of the independence of technical devices on liability systems, highlighting that the operator must bear the internal risk of activities involving increased danger even if his direct influence on it decreases.[7] At the third and fourth levels of automation, driver control is completely impossible. If the vehicle is controlled by an algorithm that analyzes environmental data, the person sitting in it has no opportunity to intervene immediately in the event of a software error or sensory anomaly. Real control is thus shifted to the manufacturer-developer responsible for the software, which fundamentally rearranges the risk allocation of tort liability. According to classic regulations, the operator controls the source of danger, so he is able to reduce the risks - in the case of autonomous systems, however, the operator is only a passive consumer of the technology. If a damage event occurs due to an error in an autonomous decision-making algorithm, then liability must clearly shift towards product liability. EU standards on liability for damage caused by a defective product state the manufacturer's objective liability for damage caused by a product defect.[8] A software update or a machine learning model error can be legally defined as a product security flaw, meaning that the burden of proof and financial responsibility to protect victims will shift to automotive companies, replacing traditional, individual motor liability insurance models.

The highest technological manifestations of vehicle safety inevitably collide with fundamental rights and ethical constraints. When an autonomous vehicle is put in a situation where, due to the laws of physics, an accident can no longer be avoided, and the algorithm has to choose in milliseconds between taking two human lives or hitting a group of pedestrians and sacrificing the vehicle's passengers, the technology is forced to reflect directly on the hierarchy of fundamental rights. The legal core of the problem is the absolute nature of constitutional fundamental rights, namely the right to life and human dignity. The Fundamental Law of Hungary states that human dignity is inviolable and that every person has the right to life and physical integrity.[9] In its historic decisions – which also guide interna-

[6] Act V of 2013 on the Civil Code, Hungarian Gazette, 29/2013, Article 6:535.

[7] Á. Fuglinszky, *Kárfelelősség a polgári jogban*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2015, 342–345.

[8] Council Directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products, *Official Journal of the European Communities*, L 210/1985, 30.

[9] *Ibid.*

tional transport legislation – the German Federal Constitutional Court clearly stated that human life cannot be quantified and that sacrificing one human life to save others is legally impermissible, regardless of the age, social status or health status of those involved.[10] Therefore, programming algorithms that would weigh on a utilitarian basis – for example, choosing to save a child instead of an elderly person – is structurally contrary to the principles of human dignity and the rule of law. Consequently, when regulating algorithmic decision-making, the legislator must set up absolute prohibitions that prevent the instrumental treatment of human life. In Germany, the Ethics Committee set out the most important principles in a separate report on automated and networked driving, which have since been accepted as a standard in continental jurisprudence.[11] "Legislation cannot delegate ethical decision-making to software developers of private entities, because algorithmic decisions over life and death are the ultimate limit of state sovereignty and fundamental rights protection, which cannot be appropriated by market efficiency."[12] Algorithms must therefore be non-discriminatory and, in a critical situation, can only seek to minimize physical damage and collision energy, without analyzing the individual attributes of the persons involved. Legal innovation in this area must require mandatory auditing procedures that guarantee that the decision-making mechanism of artificial intelligence models put into circulation is transparent, retrievable and compatible with the rule of law.

3. DATA-DRIVEN REGULATION AND FUNDAMENTAL RIGHTS DILEMMAS

State supervision of road safety and detection of violations have undergone a radical digital transformation. Traditional police checks based on human presence and subjective perception have been replaced by intelligent traffic systems, the backbone of which is automated camera networks, license plate recognition algorithms and artificial intelligence-based data analysis software. In Hungary, the most significant milestone of this technological leap was the construction of VÉDA, the Road Intelligent Camera Network, which, through fixed and mobile checkpoints, is suitable for continuous and automated monitoring of speeding, seat belt use, man-

[10] Recht auf Leben, *https://www.coe.int/de/web/impact-convention-human-rights/right-to-life,* June 12, 2026.

[11] Bundesministerium für Verkehr und digitale Infrastruktur, *Ethik-Kommission Automatisiertes und Vernetztes Fahren*, Bundesministerium für Verkehr und digitale Infrastruktur, Berlin 2017, 22–25.

[12] L. Klemens, "Algorithmic Decision Making and Fundamental Rights in Modern Traffic Law", *European Legal Studies Journal* 3/2020, 119.

datory direction of travel and crossing of the end line.[13] The application of artificial intelligence in the application of official law allows the introduction of predictive policing methodology in traffic law as well. This means that by analyzing past accident data, weather conditions, traffic density and speed measurement data, the algorithm is able to predict the development of critical accident hotspots, so that the authorities can intervene in a preventive and targeted manner in the continuity of traffic. Automated decision-making and algorithmic evidence generation significantly increase the efficiency and speed of procedures, but at the same time raise the issue of the enforcement of official discretion and individual justice in contrast to rigid technological systems.[14] However, the efficiency provided by intelligent transport systems comes at a serious cost in terms of individual freedoms, as it brings the state's preventive protection obligation into direct conflict with the fundamental right to privacy. The European Union's General Data Protection Regulation, known in international law as the GDPR, places strict limits on the processing of personal data of natural persons, with particular regard to automated data processing and profiling.[15] When the cameras of the VÉDA system indiscriminately record the license plate numbers, location data, and images of the occupants of all passing vehicles, they create a continuous and extensive surveillance infrastructure that potentially violates the right to privacy.[16]

The analysis must examine the principles of lawfulness, purpose limitation and proportionality of data processing. The Road Traffic Act provides the legal basis for collecting this data for the purposes of road safety and crime prevention, as legitimate public interest objectives.[17] The fundamental rights tension lies in whether the principle of proportionality requires the immediate and irreversible deletion of the data of drivers who are not suspected of violating the rules. In my opinion, mass and preventive data storage – which is based on the principle that everyone is a poten-

[13] A. Gáspár, "The impact of intelligent transportation systems on road safety and the practice of official inspection", *Transport Law* 3/2019, 14–22.

[14] K. Szabó, "The legal limits of artificial intelligence and automated decision-making in administrative proceedings", *Administrative Law Studies* 1/2021, 55–63.

[15] Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data [...] (General Data Protection Regulation), *Official Journal of the European Union*, L 119/2016, 1–88.

[16] Sci-fi-like data management issues in Hungary, *https://jogalappal.hu/sci-fibe-illo-adatkezelesi-kerdesek-magyarorszagon/*, June 12, 2026.

[17] Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data [...] (General Data Protection Regulation), *Official Journal of the European Union*, L 119/2016, 1–88.

tial suspect – is difficult to reconcile with the European data protection culture. _ Technologically based surveillance capacities cannot result in total control of citizens. The legislator must implement strict guarantee rules in the field of data storage periods and access rights, expressly preventing the infringement of the purpose limitation principle (change of function), i.e. the use of data for other purposes other than transport. The highest level theoretical dilemma of data-driven road safety regulation culminates in the conflict between two fundamental constitutional values: on the one hand, the protection of the life and physical integrity of citizens, and on the other hand, the protection of privacy and personal data. This conflict requires the application of classic fundamental rights tests, notably the necessity-proportionality test, by both the legislator and the Constitutional Court. According to Hungarian regulations, restrictions on fundamental rights can only be considered constitutional if the restriction is absolutely necessary for the protection of another fundamental right or the enforcement of a legitimate constitutional value, and the importance of the goal sought to be achieved by the restriction is proportionate to the severity of the infringement on the fundamental right.[18] In road traffic, the enforcement of the right to life is an absolute priority, since the fundamental rights of victims who die or are seriously injured in an accident are already irreparable. In contrast, the data protection rights infringement caused by camera systems, although extensive, can be repaired in material and legal terms. In his study analysing the hierarchy of fundamental rights and the state's obligation to protect institutions, Hungarian Constitutional Court Judge Tamás Sulyok explains that the state's duty to protect life may in certain cases justify a more intensive but targeted restriction of rights related to communication and privacy, provided that this restriction contributes demonstrably and measurably to the prevention of fatal events.[19] Legal innovation in this area should apply the principle of so-called privacy by design.[20] Technological solutions that automatically exclude the faces and personal data of law-abiding drivers and passengers from identification at the moment of recording and only allow for de-identification in the event of validated violations should be made normatively mandatory. This technical and legal solution can create the delicate balance required between the need for collective security and the protection of individual autonomy, preserving the integrity of the modern rule of law.

[18] Restriction of fundamental rights, *https://ijoten.hu/szocikk/az-alapjogok-korlatozasa,* June 12, 2026.

[19] T. Sulyok, "The state's obligation to protect institutions and the collision of fundamental rights in modern constitutional law", *Constitutional Court Review* 2/2017, 33–41.

[20] The principle of data protection by design, *https://mersz.hu/dokumentum/-YOV1766__14/*, June 12, 2026.

4. CONCLUSIONS

The theoretical, comparative law and empirical analyses presented in this study have confirmed the basic premise that the issue of road safety has moved beyond the framework of classical transport policy and analogue official law enforcement by the third decade of the twenty-first century. The rise of digitalisation, automation and artificial intelligence has created a complex, interdisciplinary regulatory environment that requires the revision and innovative transformation of the fundamental dogmatic pillars of jurisprudence. The state's obligation to protect life and institutions can no longer be limited to the retrospective, repressive sanctioning of violations, but must be expressed proactively, through the normative auditing of technological systems and data-driven prevention.

This study also highlighted that the increasing automation of vehicle safety – especially the emergence of third and fourth level autonomous systems – is eroding the foundations of classic private law dangerous operating liability. When the actual control and decision-making position is transferred from the human driver to the sphere of algorithmic software, risk allocation must necessarily follow this shift towards product liability and manufacturer risk assumption. This shift also necessitates a structural transformation of traditional motor vehicle liability insurance models, prioritizing collective guarantee funds tailored to software-based risks. The legislator must recognize that autonomous decisions made by machine learning models cannot be confined to the classic categories of human guilt and blameworthiness. Consequently, the legal accountability of algorithmic decision-making must be supported by new liability structures specifically designed for the technological characteristics of the digital age. This is especially true for the ethical-legal dilemmas of unavoidable accident situations, where the marketing authorization of software must be subject to strict state auditing procedures. Legal innovation cannot allow the opaque source codes of private tech companies to decide the ultimate limits of the protection of human life and physical integrity.

Finally, the conflict of fundamental rights generated by smart camera networks and automated data collection has proven that increasing public security cannot lead to a disproportionate, total sacrifice of individual freedoms and privacy, and that technological innovation and legal guarantees must work in symbiosis. When expanding data-driven prevention, authorities must respect the European principles of purpose limitation and data economy under all circumstances. The preventive use of mass surveillance infrastructures can only remain constitutional if the legislation excludes the arbitrary change of function of the information obtained. Therefore, the key issue for future regulation is the codification of data protection by

design as a mandatory technological norm at the legal level. Only close cooperation between law and engineering can ensure that digitalization does not undermine the fundamental values of a democratic state based on the rule of law. Overall, improving road safety requires an integrated legal approach that puts technological progress at the service of the public interest while fully respecting human dignity and fundamental freedoms. Meeting this complex set of requirements will determine the success and legitimacy of future traffic legislation. Law must therefore not only react to technical changes retrospectively, but also guide them as a yardstick. Ultimately, the true measure of legal innovations will be whether they are able to provide society with an effective safety net against technological risks while leaving the classic guarantees of freedoms intact. Only in this way can the main objective of modern traffic safety, the unconditional and effective protection of human life on public roads, be achieved. In order to achieve this universal goal of life protection, law must become a flexible, dynamic and self-reflexive system of norms, capable of integrating technological progress. The legal innovations and dogmatic responses presented in this study can therefore serve as a compass for creating a regulatory environment that places the transport culture of the future on a solid foundation of the rule of law.

LIST OF REFERENCES

Scientific works

1. Becker, S. Gary, "Crime and Punishment: An Economic Approach", *Journal of Political Economy* 2/1968;
2. Borbély, Z., *Criminological and Doctrinal Aspects of Road Traffic Criminal Offences*, Patrocinium Publishing House, Budapest 2019;
3. Borbíró, A., "Deterrence or Tough-on-Crime Policy? ", *Hungarian Society of Criminology*, 2018;
4. Csink, L., *The Nature and Protection of Fundamental Rights*, Pázmány Press, Budapest 2021;
5. Fuglinszky, Á., *Liability for Damages in Civil Law*, HVG-ORAC Publishing Ltd., Budapest 2015;
6. Gáspár, A., "The Impact of Intelligent Transport Systems on Road Safety and the Practice of Official Control", *Transport Law* 3/2019;
7. Klemens, L., "Algorithmic Decision Making and Fundamental Rights in Modern Traffic Law", *European Legal Studies Journal*, 3/2020;
8. Nagy, F., *General Part of Hungarian Criminal Law*, HVG-ORAC Publishing Ltd., Budapest 2010;
9. Sulyok, T., "The State's Institutional Protection Obligation and the Collision of Fundamental Rights in Modern Constitutional Law", *Constitutional Court Review* 2/2017;

10. Szabó, K., "Artificial Intelligence and the Legal Limits of Automated Decision-Making in Administrative Proceedings", *Studies in Administrative Law* 1/2021.

Other sources

1. Act CXXVIII of 2000 on the Road Traffic Penalty Point System, *Hungarian Gazette*, 116/2000;
2. Act I of 1988 on Road Traffic, *Hungarian Gazette*, 17/1988;
3. Act V of 2013 on the Civil Code, *Hungarian Gazette*, 29/2013;
4. Council Directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products, *Official Journal of the European Communities*, L 210/1985;
5. *European Commission, EU Road Safety Policy Framework 2021–2030 – Next steps towards "Vision Zero"*, European Commission, Brussels 2021;
6. *Federal Ministry of Transport and Digital Infrastructure, Ethics Commission on Automated and Connected Driving*, Federal Ministry of Transport and Digital Infrastructure, Berlin 2017;
7. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation / GDPR), *Official Journal of the European Union*, L 119/2016;
8. Regulation (EU) 2019/2144 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 on type-approval requirements for the general safety of motor vehicles and their trailers [...], *Official Journal of the European Union*, L 325/2019;
9. Right to Life, Council of Europe, *https://www.coe.int/de/web/impact-convention-human-rights/right-to-life*, June 12 2026;
10. *SAE International, Taxonomy and Definitions for Terms Related to Driving Automation Systems for On-Road Motor Vehicles*, J3016_202104, SAE International, Warrendale 2021;
11. Sci-fi-like Data Processing Issues in Hungary, Jogalappal.hu, *https://jogalappal.hu/sci-fibe-illo-adatkezelesi-kerdesek-magyarorszagon/*, June 12 2026.
12. The Fundamental Law of Hungary, 25 April 2011;
13. The Limitation of Fundamental Rights, IUSTUM AEQUUM SALUTARE – IJOTEN Entry, *https://ijoten.hu/szocikk/az-alapjogok-korlatozasa*, June 12 2026.
14. The Principle of Data Protection by Design, MeRSZ, *https://mersz.hu/dokumentum/YOV1766__14/,* June 12 2026;
15. World Health Organization, *Global Status Report on Road Safety 2023*, World Health Organization, Geneva 2023.

Др Дороти Ланг-Фукса, докторанд
Правни факултет Универзитета у Печују, Мађарска

БЕЗБЈЕДНОСТ НА ПУТЕВИМА – ИНОВАТИВНА РЈЕШЕЊА ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ САОБРАЋАЈА

Сажетак

Унапређење безбједности саобраћаја на путевима је заједничка одговорност државе и друштва, која се може остварити на пресјеку законодавства, званичне праксе, образовања и технолошког развоја. Број и посљедице саобраћајних незгода представљају озбиљан друштвени и економски терет за заједнице, због чега је ефикасно регулисање и развој ове области у јавном интересу. Циљ рада је да прикаже сложен систем безбједности саобраћаја кроз интердисциплинарни приступ, са посебном пажњом посвећеном правним рјешењима и могућностима за иновације. У раду се разматра регулисање безбједносних захтјева за возила, прописи о активним и пасивним системима безбједности, као и правни оквир за способност возача, посебно из психолошке и здравствене перспективе. Приказан је систем инструмената који подстичу и санкционишу поштовање саобраћајних правила, укључујући праксу новчаних казни, систем казнених поена и могућности одузимања возачке дозволе. Посебан нагласак је стављен на регулисање саобраћајног образовања и обуке, што може осигурати темеље безбједне саобраћајне културе за будуће генерације. Рад обухвата улогу дигиталних технологија (нпр. интелигентних саобраћајних система, вјештачке интелигенције) у законодавству и спровођењу закона, као и могућности превенције и регулисања заснованог на подацима. Питање безбједности саобраћаја треба испитати не само из перспективе саобраћајне политике, већ и из перспективе основних права: спровођење права на живот и физички интегритет, као и одржавање равнотеже између јавног интереса и индивидуалних слобода, посебно су важни током регулисања. Сврха рада је да укаже на потребу за правним иновацијама усмереним на унапређење безбједности саобраћаја и њихове могуће правце у вези са овим питањима.

Кључне ријечи: *Безбједност саобраћаја; Саобраћајно право; Систем санкција; Способност возача; Саобраћајно образовање; Технолошке иновације; Заштита основних права; Законодавство; Превенција.*

UDC/УДК 351.74:343.85
REVIEW ARTICLE / *ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД*

Bernadett Patricia Kisfonai, PhD Student

Faculty of Law, University of Pécs, Hungary

THE IMPACT OF PREDICTIVE POLICING ON CRIME PATTERNS AND SOCIAL TRUST

Predictive policing – the set of data-driven, algorithmic crime prevention methods – has gained increasing attention worldwide in the past decade. By forecasting crime and enabling preventive interventions, these technologies create new opportunities to improve public safety, but at the same time they raise serious social questions. This paper examines the impact of predictive policing on crime patterns—particularly spatiotemporal shifts in offending—and on trust between the police and society. It reviews international experiences of the introduction of predictive policing, highlighting in particular the accuracy and effectiveness of algorithms, as well as the ways in which these tools can influence offender behaviour and strategies. It also analyses the social consequences of the use of predictive technologies, emphasising the importance of social trust and the role that transparency and ethical application play in the acceptance or rejection of these methods.

The findings suggest that while predictive policing can shape crime patterns, its effectiveness and social legitimacy depend on implementation, algorithmic transparency, and communication between law enforcement and affected communities. Finding the right balance is key to making these technologies not only effective, but also socially sustainable.

Key words: Predictive policing; Algorithmic crime prevention; Crime patterns; Social trust; Data-driven policing; Crime Prediction.

1. INTRODUCTION

Over the past decades, law enforcement has undergone a paradigm shift from reactive crime prevention toward proactive, data-driven strategies. Predictive policing plays a central role in this process by employing mathematical models, algorithms, and artificial intelligence (AI) to forecast the spatial and temporal occurrence of criminal activity and, in some

Bernadett Patricia Kisfonai, *bernadett.kisfonai@gmail.com*.

cases, the involvement of individuals.[1] The technology promises to increase efficiency and optimise resource allocation, but ethical concerns, algorithmic bias, and erosion of social trust during its application pose complex challenges that fundamentally question the legitimacy of these tools within a democratic, rule-of-law framework.[2]

Several European Union member states have already experimented with predictive analytics software. In Germany, such systems were introduced in multiple federal states in experimental and operational settings around 2018, while in Italy predictive tools were deployed by the Milan police.[3] At the same time, the technology raises many ethical and legal issues, which are addressed in the EU's Artificial Intelligence Regulation (AI Act).[4] Non-governmental organisations have warned that the Regulation formally prohibits certain forms of predictive policing, yet such algorithms are already being used in several member states. Predictive policing is still in its infancy in Hungary, but professional interest is growing, with the first university note on the topic published in 2019, and a software called BÖBE has been developed as an experimental tool in Budapest's 3rd district to test the method.[5] The Hungarian police are currently using various crime databases and network analysis tools, and may launch pilot projects in the future to predict, for example, the spatial patterns of car break-ins or organised crime. This study examines the effects of predictive policing in the EU from two perspectives. The first is how it can change crime patterns, and the second is how it can affect social trust – in particular public trust in the police and the judiciary. It also considers critical assessments of the technology, data-protection concerns, and selected European and Hungarian case studies.

2. THE TECHNOLOGICAL ARCHITECTURE OF PREDICTIVE POLICING

Predictive policing did not emerge as an abrupt technological breakthrough but rather as a symbiosis of traditional crime analysis and modern data science. Its basic concept is based on the criminological realization

[1] A. Buçpapaj, "Policing strategies and their impact on community relations", *Knowledge – International Journal,* 66, 1/2024, 175–179.

[2] A. A. Braga, D. L.Weisburd, *Policing problem places: Crime hot spots and effective prevention*, Oxford University Press, Oxford 2010.

[3] A. Suhajda, "Some thoughts on predictive policing", *Rendészeti Tanulmányok,* 2, 3/2019, 75–85.

[4] B. Jefferson, *Digitize and punish: Racial criminalization in the digital age*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2020.

[5] A. Suhajda, 78.

that crime is not randomly distributed in space, but follows specific patterns that are influenced by environmental factors.

2.1. Environmental criminology and the theory of routine activity

The theoretical framework for the effectiveness of predictive algorithms is provided by environmental criminology, which states that crime is concentrated in certain "hot spots". This perspective departs from offender-centred approaches that focus exclusively on the personality of the perpetrator and instead analyses the circumstances of the crime, the characteristics of the physical environment, and the movement of potential victims.[6] The routine activity theory is also an important factor, according to which the simultaneous presence of three factors is necessary for a crime to occur: a motivated perpetrator, a suitable target, and a lack of protection.[7] Predictive policing is designed to identify the spatial and temporal intersections of these triangle elements. Another important defining model is the phenomenon of "near recurrence", borrowed from seismology. Research has shown that perpetrators of certain crimes behave similarly. Like the aftershocks of earthquakes, after a burglary, the risk of another crime in the immediate vicinity increases significantly within a short time.[8] Algorithms use this "contagion" effect to generate risk maps, weighting the recency and spatial proximity of previous events.

2.2. Typology of predictive systems

We can distinguish two basic directions, which use different data sources and require different law enforcement responses.

Category	**Focus and Data Sources**	**Typical Intervention**	**Software**
Location-based prediction	Historical crime data (location, time, type), environmental factors, seasonality.	Increased patrol presence, increased visibility, environmental changes (lighting, etc.).	PredPol (Geolitica), HunchLab, PRECOBS, CAS.

[6] National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, *Law enforcement use of predictive policing approaches: Proceedings of a workshop*, National Academies Press, Washington DC 2025.

[7] J. I. Molnár, *Examining the applicability of architectural crime prevention in Hungary* (PhD dissertation), National University of Public Service, 2020.

[8] D. Birks, M. Townsley, T. Hart, *Predictive policing in an Australian context: Assessing viability and utility*, Australian Institute of Criminology, 2023.

Person-based prediction	Arrest data, contact networks, age, criminal history, victimization patterns.	Targeted deterrence, offering social services, increased surveillance.	Strategic Subject List (SSL), RADAR-iTE, Palantir systems.

Own editing

It is important to note that location-based systems (such as Geolitica) typically designate areas of approximately 500 × 500 feet (around 150 × 150 meters) as higher-risk zones. The systems are theoretically more objective as they do not use demographic or personal data, although in practice the problem of biased or low-quality input data also arises here if the input crime data comes from inherently biased police measures.[9]

However, person-based models constitute a significantly deeper intrusion into individual liberties. Chicago's Strategic Subject List (SSL) used an algorithm to score individuals based on their risk of involvement in shootings, taking into account their network of accomplices and previous violent acts.[10] The approach points towards preventive government measures, where the state can treat individuals as suspects before a crime is committed.[11] Modern predictive systems no longer rely solely on historical crime statistics. Data fusion combines information from a variety of sources, including call logs, social media posts, weather data, sports calendars, and city infrastructure data. Risk Terrain Modelling (RTM) can identify environmental features, such as abandoned buildings, that attract crime and integrate these factors into predictive models.[12] Machine learning and AI allow for the recognition of hidden patterns and the continuous refinement of models based on real-time data. However, this technological complexity leads to the black box phenomenon, where neither the police officer nor the affected citizen can see why the algorithm made a particular decision.

[9] B. Perego, "The impact of predictive policing systems on civil rights", *Trento BioLaw Selected Students Papers*, 33/2019, 7–16.

[10] S. Cheng, *Predictive policing in practice: A case study of Chicago's Strategic Subject List,* (BA thesis), Claremont McKenna College, 2025.

[11] Fair Trials & ECNL, *Automating injustice: The use of artificial intelligence and automated decision-making systems in criminal justice in Europe*, 2021.

[12] B. Pearsall, "Predictive policing: The future of law enforcement?", *NIJ Journal*, 266/2010, 16–19.

3. THE IMPACT OF PREDICTIVE POLICING ON CRIME PATTERNS

Predictive policing targets recurring crime patterns by directing patrol resources toward algorithmically identified locations, potentially deterring offenders and enabling faster responses. It is important to emphasise that predictive analysis is primarily suitable for those types of crimes that occur en masse and show spatiotemporal patterns.[13] Based on international experience, location-based predictive policing can be effective in addressing certain categories of common crimes, particularly property-related offences. When implemented under appropriate institutional and legal conditions, predictive policing may contribute to improved detection rates and operational efficiency. However, scientific evidence is far from unanimous regarding the effectiveness of predictive policing in crime prevention. A 2019 literature review found that while some empirical studies have shown a reduction in crime as a result of predictive strategies, others have found no significant effect.[14] Overall, there is little reliable evidence that the use of algorithms alone will significantly reduce crime rates. Many initiatives are based on anecdotal success stories and theoretical expectations rather than systematic research. Moreover, changes in crime patterns do not always translate into real results. There may also be a displacement of crime, where increased police presence simply shifts crime to a different location or time. Predictive algorithms often focus attention on areas that are already heavily policed, which can create a self-fulfilling prophecy. Moreover, increased patrol intensity may inflate recorded crime through heightened detection, complicating causal claims about reductions in underlying offending.

It should also not be overlooked that predictive software does not answer the question of why. In its 2021 resolution, the European Parliament emphasises that predictive algorithms primarily identify correlations rather than causal relationships. Consequently, such systems are particularly unreliable when used to predict individual behaviour.[15] That is why they cannot serve as the sole basis for human intervention – human judgment and contextual awareness are still needed in police decisions.

In several cases, blindly following algorithmic results has been shown to be misleading. In the United States, some major cities (New York, Los

[13] A. Rummens, W. Hardyns, "The effect of spatiotemporal resolution on predictive policing model performance", *International Journal of Forecasting*, 37, 1/2021, 125–133.

[14] A. Meijer, M. Wessels, "Predictive policing: Review of benefits and drawbacks", *International Journal of Public Administration,* 42, 12/2019, 1031–1039.

[15] European Parliament, *Resolution on artificial intelligence in criminal law and its use by the police and judicial authorities* (2020/2016(INI)), 2021.

Angeles, Chicago) experimented with predictive systems, but these programmes were later discontinued because, according to evaluations, they did not significantly improve crime rates, but instead resulted in discrimination and practical inefficiency. These cities have instead returned to community policing approaches, which have been associated with improved crime statistics.

3.1. Achievements and failures

It can be stated that measuring the effectiveness of predictive policing is an extremely difficult task, as crime is a multifactorial phenomenon, which is also affected by the economic situation, social policy and demographic changes.

Randomised controlled trials are considered the gold standard in the scientific community. The majority of studies have shown zero, limited, or only moderate effectiveness for predictive policing approaches.[16] In the aforementioned Los Angeles Police Department (LAPD) trials, using PredPol (Geolitica) software, crime rates were reported to decrease by 7.4% in some settings, and the algorithms were reported to outperform experienced crime analysts in forecasting. Similarly positive results were reported in Richmond, Virginia, where focused patrols in gun violence hotspots were associated with a 47% reduction in shootings.[17]

In contrast, person-based systems, such as Chicago's SSL, have failed to achieve their intended goals.[18] A comprehensive evaluation of the SSL programme found that while overall city crime decreased, the programme was unable to make a significant impact on shootings in high-risk neighbourhoods.

One of the most common criticisms of predictive policing is that increasing police presence in a given location merely displaces crime in space or time. Meta-analyses suggest that crime displacement is relatively rare; more often, the benefits of targeted policing diffuse into surrounding areas.[19]

The evaluation is also complicated by the so-called prevention paradox. If the police successfully intervene at a predicted location, the crime does not occur. This makes it impossible to prove afterwards whether the

[16] Y. Lee, B. Bradford, K. Posch, "The effectiveness of big data-driven predictive policing: A systematic review", *Policing and Society*, 2024, 127–160.

[17] E. Bozkır, *et. al.,* "Predictive policing or predictive prejudice?", *Oxford Journal of Law*, 2025.

[18] S. Cheng.

[19] R. T. Guerette, J. K. Bowers, "Displacement of crime and diffusion of crime control benefits", *Journal of Experimental Criminology,* 10, 4/2014, 515–548.

algorithm's prediction was correct, since the intervention itself invalidated the prediction.[20]

4. IMPACT ON SOCIAL TRUST

The introduction of predictive policing may also affect public trust. Public trust refers to citizens' confidence in the legitimacy, fairness, and effectiveness of the police and, more broadly, the criminal justice system. From a procedural justice perspective, legitimacy depends not only on outcomes but also on whether policing practices are perceived as fair and respectful.

In principle, if the police use more modern, data-driven methods and thereby improve public safety, this could increase public trust in the authorities. In the eyes of many citizens, algorithmic decision-making may be more "scientific" and objective than human judgment. The EU also expects AI to be developed and used in the justice system in a way that earns and sustains public trust, that is, it serves the interests of people, remains human-centred and appears fair. If citizens see that the technology is transparent, professional, and respects their rights, they are more willing to accept its use and the perception of the police may improve.[21] In reality, however, there are serious threats to public trust in the use of predictive algorithms. Providers of commercially available prediction software treat their algorithms as trade secrets, so the public cannot know what data the system uses and how it reaches a given prediction.[22] Secrecy undermines accountability. As a number of international studies have shown, opaque "black box" AI solutions can undermine public trust and even the rule of law. People's sense of justice can be damaged if they feel they are being targeted by police based on an anonymous, machine-based decision they cannot understand. This can be particularly severe in communities that have traditionally had less trust in the police.

However, for minority groups and disadvantaged communities, there is a risk that predictive policing will further erode trust in the police. If algorithms are based on historical data that already reflects the possible disproportionate police presence in certain ethnic or poorer neighbourhoods in previous decades, then the system will repeatedly flag these neighbourhoods as "dangerous". As a result, residents may feel that they are being

[20] H. L. Vepřek, *et. al.*, *Beyond effectiveness: Legitimising predictive policing in Germany*, 2023.

[21] European Parliament, *Resolution on artificial intelligence in criminal law,* (para. E), 2021.

[22] American Civil Liberties Union, "Predictive policing: The modernization of historical human injustice", *NACDL Journal*, 2017.

targeted simply because of their address or social affiliation. This perception can dramatically reduce trust in the police. Predictive policing therefore carries a substantial risk of further weakening public trust and encouraging unnecessarily aggressive law enforcement practices.

Experts emphasise that in the future, the integration of AI systems into the police must be resolved with human control and adherence to ethical standards, because this is the only way to maintain public trust.[23] It is crucial for trust that citizens can be sure that AI does not replace human judgment, but is merely a supporting tool.

4.1. Case studies on discriminatory effects

The table below summarizes some notable cases where the negative social impacts of predictive technology have been documented.

Location / Technology	**Observed Negative Impact**
Indianapolis (PredPol)	Latino communities experienced 200–400% more patrol presence than whites, and black communities experienced 150–250% more patrol presence than whites.[24]
Chicago (SSL)	The algorithm exhibited a clear racial and age-based bias by disproportionately identifying Black men under the age of 20 as high-risk, regardless of their prior criminal record.[25]
Detroit (Facial Recognition)	The system operated with a 96% error rate and led to several cases of wrongful arrest of black citizens due to mistaken identification.[26]
Great Britain (Grahame Park)	Residents report that the police inherently label the community as dangerous due to its hotspot designation, resulting in more aggressive policing practices.[27]

Own editing

[23] Europol Innovation Lab, *First report of the Accountability and Transparency in AI (ATAP) project for law enforcement*, 2023.

[24] S. Bartz, *Identity theft: On the criminal liability of identity theft and the need for a separate criminal offence in German law*, Peter Lang, Frankfurt am Main 2017.

[25] J. Angwin, *et. al.*, "Machine bias", *ProPublica*. 2016.

[26] J. Buolamwini, T. Gebru, "Gender shades", *Proceedings of Machine Learning Research*, 81/2018, 1–15.

[27] E. Bozkır, *et. al.*

The COMPAS algorithm case demonstrated that the system was twice as likely to classify Black defendants as high-risk recidivists compared to white defendants with similar criminal histories.[28]

Person-based prediction can create a new form of stigmatization. It can violate the presumption of innocence and raise fundamental human rights concerns. Those affected are often unaware that they are on the risk list and have no opportunity to challenge or clarify their classification.[29]

The public cooperates with authorities when they perceive the measures as fair, proportionate and transparent. The introduction of predictive policing often causes tension in this area.[30] On the other hand, psychological research shows that citizens perceive decisions made solely by an algorithm as less fair than decisions made by humans.[31] Algorithms are seen as rational but unemotional and insensitive to individual context. When police rely solely on data, the human face of policing is lost.

The widespread use of AI by law enforcement agencies could lead to police abstraction, where officers no longer act as members of the community but as consumers of data. Research in the Netherlands and Germany suggests that centralized, algorithmic control alienates officers from their own precincts and degrades police work into a technocratic task. The concept of procedural justice argues that people's satisfaction is determined not by the outcome but by the way the process is carried out.[32]

4.2. Legal and ethical regulatory frameworks in the European Union

The regulatory debate surrounding AI-driven policing is intrinsically linked to the broader protection of individual liberties in the digital age. As Hottó (2023) emphasizes, the fundamentals of informational self-determination are increasingly challenged by rapid technological advancements, requiring a legal framework that maintains a balance between public security interests and the right to privacy. Furthermore, the transition of social crises into the online sphere highlights the vulnerability of

[28] F. G. Lendvai, "Algorithmic bias as a legal dilemma", *Iustum Aequum Salutare,* 21, 3/2025, 97–114.

[29] Fair Trials & ECNL, *Automating injustice: The use of artificial intelligence and automated decision-making systems in criminal justice in Europe*, 2021.

[30] National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, *Law enforcement use of predictive policing approaches: Proceedings—in brief*, 2024.

[31] Z. Hobson, *et. al.*, "Artificial fairness?", *Journal of Experimental Criminology,* 19, 1/2021, 165–189.

[32] Urban Institute, *Applying procedural justice in community supervision*, 2021.

certain groups, necessitating a more integrated approach to digital safety and human rights.[33]

The European Union has recognised the risks inherent in predictive technologies and has developed a complex regulatory environment, with human rights protection and technological accountability at its core. The Artificial Intelligence Regulation (AI Act), adopted at EU level in 2024, represents a milestone in the regulation of high-risk AI systems.[34]

Prohibited Activity (AI Act Art. 5)	**Justification and Impact**
Individual prediction based on profiling	It is prohibited to use systems that predict the likelihood of committing a crime based solely on personality traits or profiling.
Real-time biometric remote identification	Facial recognition is prohibited in public places, except in cases requiring strict judicial authorisation (e.g. terrorist threat, kidnapping).[35]
Social Scoring	Classification of individuals based on their social behaviour or personal characteristics by government agencies is prohibited.[36]
Subliminal manipulation	The use of AI systems that undetectably distort the behaviour of individuals is prohibited.

Own editing

Systems that are not subject to the ban (location-based hotspot analysers) are considered high-risk. This means that they must meet strict compliance requirements: detailed technical documentation must be produced, human oversight must be ensured, and data quality must be guaranteed to avoid bias.

GDPR Article 22 provides a right related to automated decision-making. Individuals have the right not to be subject to a decision based

[33] I. Hottó, "The fundamentals of the right informational self-determination", Z. Bujtár, *et al.* (Eds.), *Crisis, Economy, Technology and Law: Conference Proceedings*, PTE ÁJK, Pécs 2023, 243–259.

[34] Urban Institute, *Applying procedural justice in community supervision*, 2021.

[35] Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on artificial intelligence, Article 5(1)(d).

[36] European Center for Not-for-Profit Law, *Hungary's new biometric surveillance laws violate the AI Act*, 2024.

solely on automated processing.[37] However, legal experts warn that GDPR alone does not provide full protection against discrimination, as police can often be exempted from certain transparency rules on the grounds of national security or law enforcement interests.[38]

In Hungary, the development of predictive policing follows international trends, but also has specific Central European characteristics, both technologically and legislatively. The Hungarian police have been experimenting with crime mapping since the late 1990s. The 2002 Kriminálexpo marked a turning point, where the first geographic information system (GIS)-based systems capable of analysing the spatial concentration of crimes were introduced.[39] Since then, these solutions have become part of the daily routine of the National Police Headquarters and the Budapest Police Headquarters. The backbone of the Hungarian police is the Robotzsaru system, an integrated case processing and document management framework. The system is constantly evolving and now includes modules such as the Service Command Module, which enables the dynamic distribution of police forces.

Hungary adopted legislative amendments in March 2025 that fundamentally changed the applicability of surveillance technologies. The new regulations allowed the extension of facial recognition technology to all types of criminal proceedings.[40] In practice, this places greater weight on governance safeguards such as documentation, impact assessments, and meaningful avenues for contesting algorithm-informed decisions.

5. CONCLUSIONS

The impact of predictive policing on crime patterns and social trust is mixed; its effectiveness depends on the interaction of technology, police culture, and the legal environment.

Based on the data examined in this study, it can be stated that location-based prediction can result in a modest but measurable reduction in crime, especially in property crime. In contrast, person-based prediction carries an extremely high risk of discrimination and the erosion of social trust, while its effectiveness has not been statistically proven.

[37] M. Buchheister, "Hungary's new biometric surveillance laws violate the AI Act", *EU Law Working Papers*, 2025, 115.

[38] I. Erdogan, "Diving into the iceberg: Establishing transparency in AI for law enforcement", *European Papers,* 9, 3/2024, 956–977.

[39] L. Zentai, "Applications of geographical information systems in policing", *Modern Geográfia,* 19, 1/2024, 139–145.

[40] According to ECNL (2024), Hungary's expanded use of biometric surveillance raises serious concerns under the AI Act.

Although predictive policing promises more efficient crime prevention with fewer resources, in practice it often reinforces existing structural inequalities rather than resolving them.

LIST OF REFERENCES

Scientific works

1. Angwin, Julia, *et. al*., "Machine bias", *ProPublica*, 2016;
2. Bartz, S., *Identity theft: On the criminal liability of identity theft and the need for a separate criminal offence in German law*, Peter Lang, Frankfurt am Main 2017;
3. Birks, Dan, Townsley, Michael, Hart, Timothy, *Predictive policing in an Australian context: Assessing viability and utility*, Australian Institute of Criminology, 2023;
4. Bozkır, Eylül, *et. al*., "Predictive policing or predictive prejudice?", *Oxford Journal of Law*, 2025;
5. Braga, A. Anthony, Weisburd, L. Weisburd, *Policing problem places: Crime hot spots and effective prevention*, Oxford University Press, Oxford 2010;
6. Buchheister, M. "Hungary's new biometric surveillance laws violate the AI Act", *EU Law Working Papers*, 2025;
7. Buçpapaj, Adela, "Policing strategies and their impact on community relations", *Knowledge – International Journal*, 66, 1/2024;
8. Buolamwini, Joy, Gebru, Timnit, "Gender shades", *Proceedings of Machine Learning Research*, 81/2018;
9. Cheng, Stella, *Predictive policing in practice: A case study of Chicago's Strategic Subject List*, (BA thesis), Claremont McKenna College, 2025;
10. Erdogan, Irmak, "Diving into the iceberg: Establishing transparency in AI for law enforcement", *European Papers*, 9, 3/2024;
11. Guerette, T. Rob, Bowers, J. Kate, "Displacement of crime and diffusion of crime control benefits", *Journal of Experimental Criminology*, 10, 4/2014;
12. Hobson, Zoë, *et. al*., "Artificial fairness?", *Journal of Experimental Criminology*, 19, 1/2021;
13. Hottó, István, "The fundamentals of the right informational self-determination", Z. Bujtár, et al. (Eds.), *Crisis, Economy, Technology and Law: Conference Proceedings*, PTE ÁJK, Pécs 2023;
14. Jefferson, Brian, *Digitize and punish: Racial criminalization in the digital age*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2020;
15. Lee, Youngsub, Bradford, Ben, Posch, Krisztian, "The effectiveness of big data-driven predictive policing: A systematic review", *Policing and Society*, 2024;

16. Lendvai, G. Ferenc, "Algorithmic bias as a legal dilemma", *Iustum Aequum Salutare*, 21, 3/2025;
17. Meijer, Albert, Wessels, Martijn, "Predictive policing: Review of benefits and drawbacks", *International Journal of Public Administration*, 42, 12/2019;
18. Molnár, I. Judit, *Examining the applicability of architectural crime prevention in Hungary* (PhD dissertation), National University of Public Service, 2020;
19. Pearsall, Beth, "Predictive policing: The future of law enforcement?", *NIJ Journal*, 266/2010;
20. Perego, Beatrice, "The impact of predictive policing systems on civil rights", *Trento BioLaw Selected Students Papers*, 33/2019;
21. Rummens, Anneleen, Hardyns, Wim, "The effect of spatiotemporal resolution on predictive policing model performance", *International Journal of Forecasting*, 37, 1/2021;
22. Suhajda, Attila, "Some thoughts on predictive policing", *Rendészeti Tanulmányok*, 2, 3/2019;
23. Vepřek, L. Hannah, et. al., *Beyond effectiveness: Legitimising predictive policing in Germany*, 2023;
24. Zentai, László, "Applications of geographical information systems in policing", *Modern Geográfia*, 19, 1/2024.

Other sources

1. American Civil Liberties Union, "Predictive policing: The modernization of historical human injustice", *NACDL Journal*, 2017;
2. European Center for Not-for-Profit Law, *Hungary's new biometric surveillance laws violate the AI Act*, 2024;
3. European Parliament, *Resolution on artificial intelligence in criminal law*, (para. E), 2021;
4. European Parliament, *Resolution on artificial intelligence in criminal law and its use by the police and judicial authorities* (2020/2016(INI)), 2021;
5. Europol Innovation Lab, *First report of the Accountability and Transparency in AI (ATAP) project for law enforcement*, 2023;
6. Fair Trials & ECNL, *Automating injustice: The use of artificial intelligence and automated decision-making systems in criminal justice in Europe*, 2021;
7. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, *Law enforcement use of predictive policing approaches: Proceedings—in brief*, 2024;
8. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, *Law enforcement use of predictive policing approaches: Proceedings of a workshop*, National Academies Press, Washington DC 2025;
9. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on artificial intelligence, Article 5(1)(d);

10. Urban Institute, *Applying procedural justice in community supervision*, 2021.

Бернадет Патрициа Кишфонаи, докторанд
Правни факултет Универзитета у Печују, Мађарска

УТИЦАЈ ПРЕДИКТИВНОГ РАДА ПОЛИЦИЈЕ НА ОБРАСЦЕ КРИМИНАЛА И ДРУШТВЕНО ПОВЈЕРЕЊЕ

Сажетак

Предиктивни рад полиције – скуп методологија за превенцију криминала заснованих на подацима и алгоритмима – привлачи све већу пажњу широм свијета у протеклој деценији. Предвиђањем криминала и омогућавањем превентивних интервенција, ове технологије стварају нове прилике за унапређење јавне безбједности, али истовремено покрећу озбиљна друштвена питања. Овај рад испитује утицај предиктивног рада полиције на обрасце криминала — посебно на просторно-временска помјерања у вршењу кривичних дјела — и на повјерење између полиције и друштва. Рад даје преглед међународних искустава у увођењу предиктивног рада полиције, истичући посебно тачност и ефикасност алгоритама, као и начине на које ови алати могу утицати на понашање и стратегије преступника. Такође се анализирају друштвене посљедице коришћења предиктивних технологија, наглашавајући важност друштвеног повјерења и улогу коју транспарентност и етичка примјена играју у прихватању или одбацивању ових метода.

Налази указују на то да, иако предиктивни рад полиције може обликовати обрасце криминала, његова ефикасност и друштвени легитимитет зависе од имплементације, алгоритамске транспарентности и комуникације између органа реда и погођених заједница. Проналажење праве равнотеже кључно је да би ове технологије биле не само ефикасне, већ и друштвено одрживе.

Кључне ријечи: *Предиктивни рад полиције; Алгоритамска превенција криминала; Обрасци криминала; Друштвено повјерење; Рад полиције заснован на подацима; Предвиђање криминала.*

UDC/УДК 343.9:005.96
REVIEW ARTICLE / *ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД*

Dániel Erb, PhD Student.

Faculty of Law, University of Pécs, Hungary

APPLICATION OF CRIMINOLOGICAL THEORIES IN HUMAN RESOURCES PRACTICE: THE ROLE OF HR IN PREVENTING WORKPLACE MISCONDUCT

This study examines how selected criminological theories may be applied in human resources practice to prevent harmful or compliance-relevant workplace misconduct. It proceeds from the premise that destructive workplace norm violations are not merely individual moral or legal problems, but risks embedded in organizational conditions and jointly shaped by performance pressure, perceived opportunities, group norms, organizational attachment and mechanisms of self-justification. Through a conceptual synthesis, the analysis connects rational choice, deterrence, social control, differential association, neutralization and anomie theories with the principal HR processes across the employee lifecycle. It demonstrates how selection, onboarding and organizational socialization, payroll and data management, performance appraisal, training, internal reporting systems and offboarding may function as points of prevention and risk reduction. The study interprets the contemporary compliance environment through the interrelationship of the Hungarian Labour Code, the GDPR, the Hungarian Complaints Act, the EU Pay Transparency Directive and the AI Act. Its principal conclusion is that the effectiveness of HR compliance depends not on the number of policies in place, but on their actual capacity to shape conduct, support decisions and facilitate control. Criminological models must not serve as a basis for individual profiling; their legitimate use lies in designing lawful, necessary, proportionate and empirically verifiable organizational interventions.

Key words: Criminology; Compliance; Workplace misconduct; Whistleblowing; Organizational integrity.

Dániel Erb, *erb.daniel89@gmail.com.*

1. INTRODUCTION

The point of departure of this study is that workplace misconduct is not exclusively a legal or internal-control issue. The risk of harmful or compliance-relevant workplace misconduct already arises within HR processes: selection, managerial decision-making, performance targets, reward systems, data processing and the level of employee trust. On this basis, HR may be understood as one of the preventive subsystems of organizational integrity, capable of influencing organizational risks at several points in the employee lifecycle. Recruitment, onboarding and organizational socialization, payroll, training, performance appraisal, administration and offboarding may all have compliance relevance. Criminology adds value to HR by examining not only the occurrence of a breach, but also its preconditions. Rational choice theory, deterrence theory, social control theory, differential association and anomie theory help interpret destructive workplace norm violations as risks embedded in an organizational setting. From a practical perspective, prevention does not begin with an audit or with consideration of legal consequences. HR should assess, as early as selection, onboarding, performance management, payroll and data-management processes, and the operation of the whistleblowing system, the organizational conditions that create pressure, opportunity and patterns of self-justification. The conceptual synthesis suggests that the effectiveness of HR compliance cannot be inferred from the number of policies; their actual capacity to shape conduct and support decisions is more important. Legality can become an organizational value only if it is consistently reflected in HR processes, managerial decisions and employee communication.[1]

2. GENERAL OVERVIEW

Internal rule violations, ethical breaches and abuses arising in corporate operations are not exclusively legal or economic problems. Fraud, corruption, embezzlement, harassment, data-protection infringements or the deliberate circumvention of internal policies may simultaneously cause direct financial loss, erosion of employee trust, reputational harm and long-term deterioration of organizational culture.[2] The management of workplace misconduct therefore cannot be reduced to ex post investigation and sanctioning. The real question is whether the organization can create an

1 I. Ambrus, Á. Farkas, *A compliance alapkérdései,* Budapest 2019. M. Balog, *A munkaügyi compliance audit*, Budapest 2015.

2 V. Anand, B. E. Ashforth, M. Joshi, "Business as Usual: The Acceptance and Perpetuation of Corruption in Organizations", *Academy of Management Executive* 2/2004, 39–53.

operating environment in which the likelihood of misconduct is reduced before it materializes. Human resources plays a prominent role in this preventive logic. HR is the corporate function that accompanies employees throughout their organizational lifecycle: it participates in workforce planning, recruitment, selection, interview management, onboarding, employee administration, payroll, training, performance appraisal, managerial support, reporting and offboarding. Each of these processes contains decision points capable of increasing or decreasing the risk of organizational misconduct.

The present study proceeds from the proposition that destructive workplace norm violations should not be understood merely as individual moral weakness. Individual responsibility cannot, of course, be disregarded; the criminological perspective nevertheless shows that a rule-breaking decision is always made in a particular situation, organizational context and perceived risk environment. Excessive performance pressure, weak internal controls, inconsistent managerial conduct, unpredictable sanctions, deficient data-management discipline, unclear responsibilities and self-exculpatory narratives such as "everyone does it" may together create an environment in which misconduct appears rational or at least acceptable.[3]

The central question of the study is at which HR decision points the various criminological explanations of norm violation can be translated into lawful, proportionate and practically applicable preventive practices. The objective is not to predict employee conduct, but to develop an application framework that supports the risk-based improvement of selection criteria, performance targets, ethics training, reporting systems and HR controls.

3. CONTEMPORARY RELEVANCE OF THE TOPIC

The topic has become particularly relevant because the applicable legal and economic environment has grown considerably more complex in recent years. In addition to compliance with labour law, pay transparency, data protection, whistleblowing systems, algorithmic decision support and artificial intelligence have become increasingly prominent. Directive (EU) 2023/970 of the European Parliament and of the Council strengthens the transparency of pay information and the enforcement of equal pay, including the provision of information to job applicants before employment; its

3 M. Kaptein, "A Model of Neutralization Techniques", *Deviant Behavior* 10/2019, 1260–1285.

transposition deadline was 7 June 2026.[4] Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council (the AI Act) classifies certain artificial intelligence systems used for employment, worker management and evaluation, and recruitment as high-risk systems.[5] Act XXV of 2023 on Complaints, Public Interest Disclosures and Rules Related to the Reporting of Abuses (the Complaints Act), which transposes Directive (EU) 2019/1937 into Hungarian law, requires specified categories of employers to operate an internal whistleblowing system and lays down the rules governing lawful reports.[6]

4. CONCEPTUAL FOUNDATIONS: WORKPLACE MISCONDUCT, WORKPLACE DEVIANCE AND HR COMPLIANCE

In this study, workplace misconduct is used as an umbrella term. It encompasses conduct connected with the employment relationship or organizational operations that infringes legislation, internal policies, ethical norms, the employer's legitimate economic interests or employees' dignity. The concept is broader than a criminal offence in the strict sense: alongside conduct relevant to criminal law, it may include conduct significant from the perspective of labour law, data protection, ethics or compliance. In this context, HR compliance refers to the set of organizational arrangements designed to ensure that human resources operations are lawful, ethical, transparent and auditable. It is not synonymous with the formal existence of policies. Its legal minimum is defined, among other sources, by the provisions on personality rights, data processing and employer monitoring in Act I of 2012 on the Labour Code (the Labour Code), and by the data-protection principles and safeguards of Regulation (EU) 2016/679 (the GDPR).[7] Its function is to ensure that, throughout the employee lifecycle,

4 Directive (EU) 2023/970 of the European Parliament and of the Council to strengthen the application of the principle of equal pay through pay transparency and enforcement mechanisms, EUR-Lex, *https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/970/oj/eng*, 13 August 2026.

5 Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), EUR-Lex, *https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng*, 13 August 2026.

6 Directive (EU) 2019/1937 of the European Parliament and of the Council on the protection of persons who report breaches of Union law, EUR-Lex, *https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1937/oj/eng*, 13 August 2026.

7 Hungary, Act I of 2012 on the Labour Code, Nemzeti Jogszabálytár, *https://njt.hu/jogszabaly/2012-1-00-00,* 13 August 2026; Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council (General Data Protection Regulation), EUR-Lex, *https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng*, 13 August 2026.

the employer observes the necessity and proportionality of data processing, non-discrimination, procedural fairness, protection of reporting persons, the documentability of managerial decisions and respect for human dignity. The criminological perspective adds value to traditional HR compliance because it asks not only whether a rule exists, but also which factors within the organization increase the likelihood that the rule will be breached. This approach distinguishes compliance on paper from a genuinely functioning culture of integrity.[8] A company may have a code of ethics, a reporting channel and a data-protection policy, yet remain high-risk if managers do not follow the rules, employees do not trust the system, performance targets are unrealistic or the consequences of misconduct are unpredictable.

5. THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CRIMINOLOGY AND HR

5.1. HR as a preventive system

The link between criminology and HR is founded on the recognition that an organization operates as a normative space in its own right: its rules, hierarchies, informal practices, values, performance expectations and sanctioning mechanisms influence perceptions of permitted and prohibited conduct.[9] Clear, consistent and procedurally fair application of rules may be associated with a lower risk of norm violation, while ambiguous norms, inconsistent managerial practice, weak controls and excessive targets may increase the conditions conducive to destructive norm violations.[10] In this environment, HR may be understood as a preventive subsystem because its processes can shape the organizational conditions of employee decision-making. Selection influences who enters the organization and under what job expectations. Onboarding and organizational socialization can materially influence the formal and informal patterns learned by new employees. Performance appraisal and pay and reward systems signal what the organization values. Training can support ethical judgement. Employee administration and payroll are conditions of lawful and accurate employment. A reporting system can bring hidden risks to the surface, while offboarding provides for the orderly termination of the employment relationship and related access rights. HR processes may therefore have risk relevance. An insufficiently documented selection decision may create a risk of discrimi-

8 I. Ambrus, Á. Farkas.

9 T. Hirschi, *Causes of Delinquency*, Berkeley 1969. R. L. Akers, *Social Learning and Social Structure: A General Theory of Crime and Deviance*, 2nd ed., New Brunswick 2009.

10 R. K. Merton, "Social Structure and Anomie", *American Sociological Revi*ew 3(5)/1938, 672–682.

nation; a sales system that rewards only short-term results may increase incentives for misleading customers or manipulating data; and a poorly handled internal complaint may give rise to legal and reputational risks. Inaccurate payroll may lead to labour disputes and a loss of trust, while delayed termination of access rights may create data-security risks.

5.2. A multifactor explanation of corporate norm violations

A common lesson of criminological theories is that misconduct can rarely be traced to a single cause. Under rational choice theory, an individual may weigh perceived benefits, costs and risks. Deterrence approaches emphasize the perceived certainty, swiftness and proportionality of consequences; modern corporate research nevertheless indicates that the effect of sanctions is conditional and cannot, by itself, replace organizational controls and a legitimate normative system.[11] According to social control theory, stronger organizational attachment and social embeddedness may be understood as restraining factors.[12] Differential association and social learning theory demonstrate that patterns of misconduct can also be learned, particularly through managerial or group norms.[13] Neutralization theory suggests that self-justifying narratives may render misconduct acceptable to the person concerned.[14]

The combined use of these models is not a predictive instrument. Pressure and rationalization are difficult to observe and do not explain every form of misconduct; their application therefore cannot justify individual profiling. More recent systems-oriented approaches treat occupational fraud not solely as the product of individual motivations, but as a phenomenon arising within a system of organizational, technological and social factors characterized by feedback loops, adaptive processes and multilevel interactions. From an HR perspective, these models should be used as risk heuristics. HR can influence the organizational conditions of these factors: pressure may be moderated through realistic targets, fair remuneration, manageable workloads and support options; opportunity may be restricted through access management, segregation of duties, the four-eyes principle, auditing and data-security controls; and rationalization may be countered through training based on ethical decision-making scenarios, managerial role modelling and consistent communication. The impact of these inter-

11 M. H. Baer, "Governing Corporate Compliance", *Boston College Law Review* 50/2009.

12 T. Hirschi.

13 R. L. Akers.

14 M. Kaptein, 1260–1285.

ventions depends on the organizational context and requires empirical verification.[15]

6. APPLICATION OF CRIMINOLOGICAL THEORIES ACROSS THE EMPLOYEE LIFECYCLE

6.1. Recruitment and selection

Recruitment and selection constitute an early point of organizational risk management. HR's task is not to assess a candidate's presumed propensity for rule-breaking, but to evaluate, on a consistent basis, job-related competencies and the requirements of responsible performance. A structured interview based on job analysis, a uniform questioning and scoring framework, and documentation of the decision may improve the reliability of the assessment and reduce the scope for arbitrary discretion. It does not follow, however, that the method alone eliminates the risk of discrimination or subsequent misconduct.

Selection is defensible from a criminological perspective when it addresses objective job-related risks rather than attaching personality labels. Different controls may be warranted, for example, where a role involves financial authorization, the processing of sensitive personal data, healthcare responsibility or managerial decision-making powers. Under the Labour Code and the GDPR, processing candidate data and conducting background checks must be purpose-limited, necessary, proportionate, transparent in advance and supported by an appropriate legal basis.[16]

6.2. Onboarding and organizational socialization

Onboarding and organizational socialization form an early stage in learning compliance with rules. A new employee becomes acquainted not only with formal policies, but also observes how managers and colleagues actually apply them. If the code of ethics, data-protection notice or reporting system appears solely as a document to be signed, compliance may become embedded as a merely formal requirement. Conversely, consistent messages from HR, the manager and the mentor may support organizational attachment and the social learning of lawful conduct.[17] During

15 ISO 37301:2021, Compliance Management Systems — Requirements with Guidance for Use, International Organization for Standardization, *https://www.iso.org/standard/75080.html*, 13 August 2026.

16 Hungary, Act I of 2012 on the Labour Code; Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation).

17 R. L. Akers.

onboarding, it is advisable to address realistic decision-making situations: what an employee should do when faced with an unlawful managerial instruction, the handling of customer data, the reporting of harassment or a performance target that can be achieved only by circumventing rules. Dilemma- and case-based processing may promote moral awareness, recognition of decision frameworks and discussion of neutralizing arguments.[18] The available literature does not, however, support a general claim that every such training course is more effective than communicating rules; effectiveness also depends on content, the managerial environment and follow-up.

6.3. Payroll, employee administration and data management

Payroll, employee administration and data management are core processes of lawful employment. The rules of the Labour Code governing employer data processing and monitoring, together with the GDPR requirements of purpose limitation, data minimization, security and accountability, apply jointly within these processes.[19] Accuracy, compliance with deadlines, restriction of access and review of role-based permissions are therefore requirements of labour law, data protection and integrity alike. Payroll errors, delayed administration, overly broad system permissions or inappropriate data-processing practices may be associated with labour disputes, data-security incidents and a loss of trust.

Internal controls informed by criminological theories may be particularly effective in restricting perceived opportunity. Where the same person is authorized to enter, modify, approve and verify data, the organization creates a concentration of access and control risk. The four-eyes principle, periodic reviews of access rights, segregation of duties, documented approval of pay changes and an auditable human resources information system (HRIS) may improve the controllability of the process.[20]

6.4. Performance appraisal and reward

Under certain organizational conditions, performance appraisal and reward systems may increase incentives for misconduct. Excessively ag-

18 C. Moore, *et al.,* "Why Employees Do Bad Things: Moral Disengagement and Unethical Organizational Behavior", *Personnel Psychology* 1/2012, 1–48.

19 Hungary, Act I of 2012 on the Labour Code; Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation).

20 ISO 37301:2021, Compliance Management Systems — Requirements with Guidance for Use, International Organization for Standardization, *https://www.iso.org/standard/75080.html*, 13 August 2026.

gressive sales targets, bonus systems based exclusively on quantitative indicators, a managerial culture that rewards "results at any cost," or unrealistic key performance indicators (KPIs) may create pressure under which circumventing rules appears to be a possible solution. Anomie theory can be applied here conceptually: the organization sets a powerful objective while the legitimate and ethical means available for achieving it may appear inadequate.[21] Accordingly, performance appraisal may include integrity, cooperation, leadership and compliance criteria alongside quantitative results, provided that those criteria are defined in advance, made transparent and assessed consistently. Procedures perceived as fair may be associated with lower levels of destructive workplace deviance. The direction, strength and generalizability of this relationship nevertheless depend on the organizational and cultural context; no general causal conclusion can be drawn from a single study based on a narrow sample.

6.5. Training and managerial support

Training can support prevention when it is not limited to a simple presentation of policies. It should address decision-making situations, conflicts of interest, borderline cases and patterns of self-justification. A decision to break a rule does not necessarily arise from open rejection of the norm; the person concerned may justify their conduct by claiming that no harm was caused, that the manager implicitly approved it, that the objective took priority or that the conduct was a one-off exception.[22] Supporting managers may form part of HR's strategic responsibilities. The mere existence of rules does not ensure their consistent application: favouritism, undocumented decisions, excessive pressure, the trivialization of complaints or the logic that "high performers can get away with anything" may weaken organizational control. Managerial preparation should therefore cover not only operational considerations, but also the legal, ethical and organizational risks of decisions and the requirements of procedural fairness.[23]

6.6. Whistleblowing and compliance culture

Whistleblowing and internal reporting systems are central elements of modern HR compliance. Directive (EU) 2019/1937 establishes the minimum requirements at EU level. The legal framework is connected to organizational integrity through confidential reporting channels, impartial investigation, feedback and the prohibition of retaliatory measures against

21 R. K. Merton, 672–682.

22 M. Kaptein, 1260–1285.

23 M. H. Baer.

a person who makes a lawful report.[24] A system may facilitate earlier detection of hidden risks and organizational learning, but its impact on trust, willingness to report and reputation depends on the social environment and its actual operation. From a criminological perspective, a reporting system may be relevant through several mechanisms. In principle, it may increase the perceived probability of detection, which is linked to the logic of deterrence; it may also make norms of silence visible and strengthen formal organizational control. These effects are not automatic: willingness to report may be shaped by social influence, experienced procedural justice and fear of adverse consequences.[25]

6.7. Offboarding and exit-related risk management

The offboarding process may have significant compliance relevance. When employment ends, physical and digital access, accounts and clearances, documentation, and the protection of trade secrets and personal data must be addressed with due regard to the confidentiality requirements of the Labour Code, including non-disclosure and non-compete arrangements, and to the GDPR rules on data security and data minimization.[26] A properly designed exit interview may provide supplementary, but not in itself representative, diagnostic information about managerial problems, perceived unfairness, hidden conflicts, patterns of harassment or control deficiencies. Such findings should be assessed in aggregated form, taking account of response, self-presentation and selection biases, as well as data-protection constraints. The criminological perspective regards exit not merely as an administrative closure, but as a point of exit-related risk management. Delayed termination of permissions, an unstructured handover of internal information or undocumented handling of a contentious departure may create data-security, trade-secret, reputational and legal risks. A regulated offboarding process requires simultaneous consideration of the legitimate interests of the employer, the departing employee and the organizational community that remains.

24 Directive (EU) 2019/1937 of the European Parliament and of the Council on the protection of persons who report breaches of Union law; Hungary, Act XXV of 2023 on Complaints, Public Interest Disclosures and Rules Related to Reporting Abuses.

25 ISO 37002:2021, Whistleblowing Management Systems — Guidelines, International Organization for Standardization, *https://www.iso.org/standard/65035.html*, 13 August 2026.

26 Hungary, Act I of 2012 on the Labour Code; Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation).

7. CONTEMPORARY LEGAL AND COMPLIANCE FRAMEWORKS: THE LABOUR CODE, GDPR, PAY TRANSPARENCY AND THE AI ACT

In the present environment of HR compliance, compliance with labour law cannot be separated from data protection, pay transparency, artificial intelligence regulation and whistleblowing systems. Act I of 2012 on the Labour Code makes restrictions on personality rights subject to necessity and proportionality, defines the framework for employer data processing and certain background checks, and limits the subject and methods of employer monitoring. The GDPR requirements of purpose limitation, data minimization, transparency, lawful basis, data protection by design, security and accountability are particularly relevant to recruitment data, monitoring, performance data, human resources information systems and processing connected with offboarding. Automated individual decision-making and processing likely to result in a high risk may require additional GDPR safeguards.[27]

Directive (EU) 2023/970 of the European Parliament and of the Council assigns new importance to the transparency of pay decisions. Information on initial pay for job applicants, transparency of pay-setting and pay-progression criteria, employees' rights to information and headcount-based reporting obligations require the documentation of job structures and pay decisions within the framework of transposing national law.[28]

Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council (the AI Act) treats certain systems used in employment as high-risk, particularly systems used for recruitment and selection, decisions affecting the terms of work, promotion, termination of employment, task allocation, monitoring or evaluation. Emotion recognition in the workplace is prohibited as a general rule, except for medical or safety purposes. For deployer organizations, human oversight, retention of relevant logs and the provision of information to affected persons and, where applicable, workers' representatives are also important.[29] Under the Regulation's original application schedule, the rules governing the high-risk systems listed in Annex III were linked to 2 August 2026. Regulation (EU) 2026/1744, published on 24 July 2026 and in force since 27 July 2026, amended the appli-

27 *Ibid.*

28 Directive (EU) 2023/970 of the European Parliament and of the Council to strengthen the application of the principle of equal pay through pay transparency and enforcement mechanisms, EUR-Lex, *https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/970/oj/eng*, 13 August 2026.

29 Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), EUR-Lex, *https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng*, 13 August 2026.

cation schedule: the relevant requirements apply from 2 December 2027 to high-risk systems under Article 6(2) and Annex III, and from 2 August 2028 to high-risk systems under Article 6(1) and Annex I that are products or safety components of products.[30] Algorithmic HR decision-making is therefore not merely a technology procurement issue: the organizational conditions of transparency, auditability, non-discrimination and meaningful human control should be established before implementation.

The combined interpretation of Directive (EU) 2019/1937 and the Hungarian Complaints Act, the GDPR, the Labour Code, Directive (EU) 2023/970 and the AI Act calls for an integrated approach to HR compliance. Employee data, pay decisions, managerial practices, algorithmic systems and internal reports may form an interconnected organizational integrity system; nevertheless, the legal basis, personal and material scope, and date of application of each obligation must be determined separately in every case.

8. CONCLUSION

Criminological theories may add substantial value to risk management in human resources. Some internal abuses, ethical breaches and compliance deficiencies can be understood not as isolated decisions, but as the interaction of organizational pressure, opportunity, group norms, attachment and self-justification.

The role of HR may extend beyond administration. Selection, onboarding, performance appraisal, training, remuneration, data management, reporting systems and offboarding are decision points at which the organization can influence the risk conditions of norm violation. Prevention is legitimate, however, only through lawful, necessary and proportionate means: a criminological approach cannot justify stigmatization, general profiling or unnecessary employee surveillance. This study has sought to demonstrate that control, organizational justice, managerial role modelling, moral decision-making and employee trust may be examined as interacting preventive factors.

.

30 Regulation (EU) 2026/1744 of the European Parliament and of the Council of 8 July 2026 amending Regulations (EU) 2024/1689, (EU) 2018/1139 and (EU) 2023/1230 as regards the simplification of the implementation of harmonised rules on artificial intelligence (Digital Omnibus on AI), EUR-Lex, *https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2026/1744/oj/eng*, 13 August 2026.

LIST OF REFERENCES

Scientific works

1. Akers, L. Ronald, *Social Learning and Social Structure: A General Theory of Crime and Deviance* (2nd ed.), New Brunswick 2009;
2. Ambrus, István, Ádám, Farkas, *A compliance alapkérdései*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary, 2019;
3. Anand, Vikas., Ashforth, E. Blake, Joshi, Mahendra, "Business as Usual: The Acceptance and Perpetuation of Corruption in Organizations", *Academy of Management Executive*, 12/2004;
4. Baer, Miriam Hechler, "Governing corporate compliance", *Boston Col lege Law Review* 50/2009;
5. Balog, Mónika, *A munkaügyi compliance audit*, Wolters Kluwer Hungary, 2015;
6. Hirschi, Travis, *Causes of Delinquency*, Berkeley 1969;
7. Kaptein, Muel, "A Model of Neutralization Techniques", *Deviant Behavior,* 10/2019;
8. Merton, K. Robert, "Social Structure and Anomie", *American Sociological Review*, 3(5)/1938;
9. Merton, K. Robert, *Social Theory and Social Structure*, New York 1968;
10. Moore, Celia, et. al., "Why Employees Do Bad Things: Moral Disengagement and Unethical Organizational Behavior", *Personnel Psychology*, 1/2012.

Legal documents

1. Directive (EU) 2019/1937 of the European Parliament and of the Council on the protection of persons who report breaches of Union law, EUR-Lex, *https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1937/oj/eng*, 13 August 2026;
2. Directive (EU) 2023/970 of the European Parliament and of the Council to strengthen the application of the principle of equal pay through pay transparency and enforcement mechanisms, EUR-Lex, *https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/970/oj/eng*, 13 August 2026;
3. Hungary, Act I of 2012 on the Labour Code, Nemzeti Jogszabálytár, *https://njt.hu/jogszabaly/2012-1-00-00*, 13 August 2026);
4. Hungary, Act XXV of 2023 on Complaints, Public Interest Disclosures and Rules Related to Reporting Abuses, Nemzeti Jogszabálytár, *https://njt.hu/jogszabaly/2023-25-00-00*, 13 August 2026;
5. ISO 37002:2021, Whistleblowing Management Systems — Guidelines, International Organization for Standardization, *https://www.iso.org/standard/65035.html*, 13 August 2026;
6. ISO 37301:2021, Compliance Management Systems — Requirements with Guidance for Use, International Organization for Standardization, *https://www.iso.org/standard/75080.html*, 13 August 2026;

7. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council (General Data Protection Regulation), EUR-Lex, *https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng*, 13 August 2026;
8. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), EUR-Lex, https://eur-*lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng*, 13 August 2026;
9. Regulation (EU) 2026/1744 of the European Parliament and of the Council of 8 July 2026 amending Regulations (EU) 2024/1689, (EU) 2018/1139 and (EU) 2023/1230 as regards the simplification of the implementation of harmonised rules on artificial intelligence (Digital Omnibus on AI), EUR-Lex, *https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2026/1744/oj/eng*, 13 August 2026.

Данијел Ерб, студент докторских студија
Универзитет у Печују, Правни факултет,Мађарска

ПРИМЕНА КРИМИНОЛОШКИХ ТЕОРИЈА У ПРАКСИ ЉУДСКИХ РЕСУРСА: УЛОГА ХР-А У СПРЕЧАВАЊУ НЕПРИКЛАДНОГ ПОНАШАЊА НА РАДНОМ МЕСТУ

Сажетак

Ова студија истражује како се одабране криминолошке теорије могу применити у пракси људских ресурса у циљу спречавања штетног или за усклађеност пословања релевантног неприкладног понашања на радном месту. Она полази од премисе да деструктивна кршења норми на радном месту нису само индивидуални морални или правни проблеми, већ ризици укорењени у организационим условима, које заједнички обликују притисак у погледу учинка, уочене прилике, групне норме, повезаност са организацијом и механизми самооправдања. Кроз концептуалну синтезу, анализа повезује теорије рационалног избора, одвраћања, друштвене контроле, диференцијалне асоцијације, неутрализације и аномије са главним *HR* процесима током животног циклуса запосленог. Она показује како селекција, увођење у посао (онбординг) и организациона социјализација, управљање платама и подацима, процена учинка, обуке, системи интерног извештавања и оффбординг (односно престанак радног односа) могу функционисати као тачке превенције и смањења ризика. Студија тумачи савремено окружење усклађености пословања кроз међусобни однос Мађарског закона о раду, ГДПР-а (*GDPR*), Мађарског закона о притужбама, Директиве ЕУ о транспарентности плата и Акта о веш-

тачкој интелигенцији (*AI Act*). Њен главни закључак је да ефикасност *HR* усклађености не зависи од броја успостављених правила и процедура, већ од њихове стварне способности да обликују понашање, подрже одлуке и олакшају контролу. Криминолошки модели не смеју служити као основа за индивидуално профилисање; њихова легитимна употреба лежи у дизајнирању законитих, неопходних, пропорционалних и емпиријски проверљивих организационих интервенција.

Кључне ријечи: *Криминологија; Усклађеност пословања; Неприкладно понашање на радном месту; Указивање на корупцију (Узбуњивање); Организациони интегритет.*

СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА РАДОВА ОБЈАВЉЕНИХ У ЗБОРНИКУ РАДОВА „ПРАВО: УЗРОК ИЛИ ПОСЉЕДИЦА“, У ПЕТ ТОМОВА СА XIV НАУЧНОГ СКУПА ПОВОДОМ ДАНА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА
који је одржан 25. октобра 2025. год. на Палама
(по азбучном реду, са назнаком државе из које су)

1. Аврамовић, Драгутин, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
2. Алуи, Бушта, ванредни професор Факултета правних, економски и друштвених наука Универзитета Сиди Мохамед Бен Абделах у Фесу, Краљевина Мароко;
3. Амповска, Марија, редовни професор Правног факултета Универзитета „Гоце Делчев” у Штипу, Сјеверна Македонија;
4. Бабић, Илија, редовни професор у пензији, Београд, Република Србија;
5. Бановић, Божидар, редовни професор Факултета безбедности Универзитета у Београду, Република Србија;
6. Бановић, Дамир, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Сарајеву, Босна и Херцеговина;
7. Бартуловић, Жељко, редовни професор Правног факултета Свеучилишта у Ријеци, Република Хрватска;
8. Батуран, Лука, доцент Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
9. Бејатовић, Станко, академик и редовни професор у пензији, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Република Србија;
10. Божић, Радомир, редовни професор Економског факултета, Пале, Универзитета у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
11. Бојанић, Бојан, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Република Србија;
12. Бојић, Марија, доцент Природно математичког факултета, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
13. Бркић, Златко, редовни професор Правног факултета Свеучилишта у Мостару, Босна и Херцеговина;
14. Брковић, Радоје, редовни професор, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Република Србија;
15. Брсакоска Базеркоска, Јулија, редовни професор Правног факултета „Јустинијан Први“ Универзитета „Св. Ћирило и Методије“ у Скопљу, Сјеверна Македонија;
16. Буха, Милијана, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;

17. Васиљевић, Драгана, доцент Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
18. Васиљевић, Зоран, редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
19. Вековић, Владимир, редовни професор Правног факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Република Србија;
20. Видић, Марија, ванредни професор Правног факултета Свеучилишта у Мостару, Босна и Херцеговина, ФБиХ;
21. Влашки, Бојан, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
22. Влашковић Вељко, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, Република Србија;
23. Врањеш, Невенко, ванредни професор Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
24. Вујичић, Новак, доцент Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
25. Вујовић, Огњен, редовни професор Правног факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Република Србија;
26. Вуковић, Зоран, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, Република Србија;
27. Вуковић, Игор, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
28. Вучетић, Вук, ванредни професор Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
29. Вучић, Михајло, виши научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд, Република Србија;
30. Гафар, Хафиз, доцент Правног факултета Универзитета „Султан Кабус“, Оман;
31. Горданић, Јелица, виши научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд, Република Србија;
32. Гоцевски, Драган, редовни професор Правног факултета „Јустинијан Први“ Универзитета „Св. Кирил и Методиј“ у Скопљу, Сјеверна Македонија;
33. Дамјановић, Драгана, доцент Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
34. Даниловић, Дамјан, ванредни професор Економског факултета Универзитета у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
35. Даудрик, Јана, ванредни професор Правног факултета Универзитета Коменски у Братислави, Словачка;
36. Де Лас Казас Леон, Марија Етелвина, доцент Правног факултета Универзитета „Ла Лагуна“, Тенерифе, Шпанија

37. Демировић, Рамајана, ванредни професор Правног факултета Универзитета „Џемал Биједић“ у Мостару, Босна и Херцеговина;
38. Димитријевић, Марко, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, Република Србија;
39. Димитријевић, Предраг, редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, Република Србија;
40. Димовски, Дарко, редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, Република Србија;
41. Дураковић, Аднан, редовни професор Правног факултета Универзитета у Зеници, Босна и Херцеговина, ФБиХ;
42. Ђокић, Иван, доцент Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
43. Ђорђевић Александар, редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, Република Србија;
44. Ђорђевић Алексовски, Сања, доцент Правног факултета Универзитета у Нишу, Република Србија;
45. Ђорђевић, Срђан, редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, Република Србија;
46. Ђурђић Милошевић, Тамара, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, Република Србија;
47. Ђурђић, Војислав, редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, Република Србија;
48. Ед.Даран Дрис, доцент Мултидисциплинарни факултет у Хурибги, Универзитет Султан Мулай Слиман, Бени Мелал, Мароко;
49. Живковић, Велимир, ванредни професор Правног факултета Универзитета Ворик, Уједињено Краљевство.
50. Ибрахимовић. Ервина, доцент, Правни факултет Универзитета у Тузли, Босна и Херцеговина, ФБиХ
51. Илић Попов, Гордана, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
52. Илић, Иван, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, Република Србија;
53. Јашарбеговић, Амра, редовни професор Правног факултета Универзитета „Џемал Биједић“ у Мостару, Босна и Херцеговина;
54. Јовановић, Зоран, редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу;
55. Јовичић, Катарина, виши научни сарадник, Институт за упоредно право, Београд, Република Србија;
56. Јодановић, Ајна, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Бихаћу, Босна и Херцеговина, ФБиХ;
57. Јотановић, Раденко, редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
58. Јурковић, Цвија, ванредни професор Правног факултета Свеучилишта у Мостару, Босна и Херцеговина, Федерација БиХ;

59. Камбовски, Игор, редовни професор Правног факултета Универзитета „Гоце Делчев“ у Штипу, Сјеверна Македонија;
60. Капоте Перез, Луис Хавијер, ванредни професор, Правни факултет Универзитета Ла Лагуна, Тенерифе, Шпанија;
61. Карбоне, Марија Тереза, Редовни професор Правног факултета Универзитета у Катанцару, Италија;
62. Каркалис, Јоанис, редовни професор, судија Врховног суда Грчке, Република Грчка;
63. Кнежевић, Марко, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
64. Кнежевић, Саша, редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, Република Србија;
65. Ковачевић, Љубинка, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
66. Ковачевић, Милица, ванредни професор Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, Република Србија;
67. Костић, Милан, редовни професор Економског факултета Универзитета у Крагујевцу, Република Србија;
68. Крећа, Миленко, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
69. Крстић, Новак, редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, Република Србија;
70. Кршљанин, Нина, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
71. Ксаба, Фенивеси, редовни професор Правног факултета Универзитета у Печују, Мађарска;
72. Кузњецова, Евгенија Викторовна, доцент на Уралском федералном универзитету у Јекатеринбургу (Руска Федерација);
73. Кулаузов, Маша, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
74. Лакићевић Ђуранивић, Бојана, ванредни професор Правног факултета Универзитета Црне Горе, Црна Гора;
75. Лалић, Срђан, редовни професор Економског факултета Брчко Универзитета у Источном Сарајеву, Република Српска;
76. Лобрано, Ђовани, редовни професор, Папски католички универзитет у Перуу, Универзитет у Сасарију, Република Италија;
77. Лончар, Зоран, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
78. Лукић, Наталија, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
79. Мариловић, Ђорђе, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
80. Марић, Бојан, ванредни професор Саобраћајног факултета, Добој, Универзитета у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;

81. Марковић, Иванка, редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
82. Матић Матешковић, Инес, ванредни професор Правног факултета Свеучилишта у Ријеци, Република Хрватска;
83. Мезеи, Петер, редовни професор Факултета правних и политичких наука Универзитета у Сегедину, Република Мађарска;
84. Милинковић, Игор, редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
85. Милисављевић, Бојан, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
86. Милић, Иван, доцент Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
87. Милотић, Иван, редовни професор Правног факултета Свеучилишта у Загребу, Хрватска;
88. Милутин, Милан, доцент Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија
89. Мирјанић, Жељко, редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
90. Мирковић, Зоран, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду;
91. Млинаревић, Предраг, ванредни професор, Економски факултет Пале, Универзитет у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
92. Мораит, Бранко, редовни професор у пензији, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
93. Морозан, Флорина Флорентина, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Орадеи, Република Румунија;
94. Мујовић, Ранко, редовни професор Правног факултета Универзитета Црне Горе у Подгорици, Црна Гора;
95. Муминовић, Дамир, доцент Правног факултета Универзитета у Сарајеву, Босна и Херцеговина, ФБиХ;
96. Никач, Жељко, редовни професор Криминалистичко полицијски универзитет у Београду, Република Србија;
97. Омердић, Џенета, редовни професор Правног факултета Универзитета у Тузли, Босна и Херцеговина, ФБиХ;
98. Омеровић, Енис, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Зеници, Босна и Херцеговина, ФБиХ;
99. Орловић, Слободан, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
100. Паламарчук, Евгениј Александрович, ванредни професор, Ростовски институт (одјељење) Сверуског државног универзитета правде у Ростову на Дону; Донски државни технички универзитет, Ростов на Дону, Руска Федерација;

101. Параушић Маринковић, Ана, доцент Факултета безбједности Универзитета у Београду;
102. Петковић, Игор, доцент Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
103. Петровић, Борислав, редовни професор Правног факултета Универзитета у Сарајеву, Босна и Херцеговина, ФБиХ;
104. Петровић, Стојана, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
105. Пилиповић, Милан, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
106. Планојевић, Нина, редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, Република Србија
107. Полојац, Милена, редовни професор Правног факултета и Београду. Република Србија
108. Поповић Борка, ванредни професор, Економски факултет Пале, Универзитет у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
109. Поповић Ћитић, Бранислава, редовни професор Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, Република Србија;
110. Поповић, Душан, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
111. Поповић, Предраг, доцент Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
112. Пржеска, Тина, редовни професор Правног факултета „Јустинијан Први“ Универзитета „Ћирило и Методије“, Скопље, Република Сјеверна Македонија;
113. Пупић, Мирјана, доцент Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
114. Радић, Дарко, редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
115. Раичевић, Небојша, редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, Република Србија;
116. Рајић, Наташа, доцент Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
117. Раковић, Ђорђе, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Република Српска;
118. Рапајић, Милан, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, Република Србија;
119. Ребић, Младен, редовни професор, Економски факултет Пале, Универзитет у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
120. Ринолфи, Кристијана Марија Анастазија, доцент Правног факултета Универзитета у Сасарију, Република Италија;

121. Ристивојевић, Бранислав, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
122. Савић, Матеј, ванредни професор Факултета политичких наука Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
123. Савић, Сања, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
124. Савчић, Сања, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
125. Сакоћо, Антонио, редовни професор универзитета Ла Сапиенца у Риму, Италија
126. Самарџић, Сандра, доцент Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
127. Симјанук, Нина Васиљевна, доцент Уралског федералног универзитета у Јекатеринбургу (Руска Федерација);
128. Симовић, Дарко, редовни професор Криминалистичко-полицијског универзитета у Београду, Република Србија;
129. Соз, Едит, ванредни професор на Факултету права и политичких наука Универзитета у Сегедину, Мађарска:
130. Спасов, Александар, редовни професор Правног факултета „Јустинијан Први“ Универзитета „Св. Ћирило и Методије“ у Скопљу, Република Сјеверна Македонија;
131. Станковић Милош, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
132. Станковић, Марко, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
133. Станковић, Урош, доцент Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
134. Станимировић, Војислав, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
135. Старчевић, Јелена, доцент, Министарство за научнотехнолошки развој и високо образовање Републике Српске, Босна и Херцеговина, Република Српска;
136. Стјепановић, Богдана, научни сарадник Института за политичке студије, Београд, Република Србија;
137. Стјепановић, Станка, редовни професор Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
138. Стојановић, Здрава, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
139. Тасић, Анђелија, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, Република Србија;
140. Тешић, Ненад, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
141. Томић, Иван, доцент Правног факултета Свеучилишта у Мостару, Босна и Херцеговина;

142. Тот, Давид, доцент Правног факултета Универзитета у Печују, Мађарска;
143. Тркуља, Јовица, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду;
144. Тубић, Бојан, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду, Република Србија;
145. Тузов, Данил Олегович, редовни професор Правног факултета Националног истраживачког универзитета „Висока школа економије“, Санкт Петербург, Русија;
146. Ћеранић Перишић, Јелена, редовни професор и научни савјетник, Институт за упоредно право, Београд, Република Србија;
147. Ћорац, Санда, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, Република Србија;
148. Хајдаровић, Сунчица, доцент, Правни факултет Универзитета „Џемал Биједић“, Мостар, Босна и Херцеговина, ФБиХ;
149. Хаубрих, Викторија, ванредни професор Правног факултета Свеучилишта у Мостару, Босна и Херцеговина, ФБиХ;
150. Хаџи Стевић, Брано, доцент Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву, Република Српска;
151. Хаџић, Мехмед, редовни професор Правног факултета Универзитета у Сарајеву, Босна и Херцеговина, ФБиХ;
152. Хебиб, Мирза, доцент Правног факултета Универзитета у Сарајеву, Босна и Херцеговина, ФБиХ
153. Цветковић Ђорђевић, Валентина, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
154. Цуцић, Вук, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, Република Србија;
155. Чворовић, Драгана, редовни професор Криминалистичко полицијски универзитет у Београду, Република Србија;
156. Чолаковић, Маја, редовни професор Правног факултета Универзитета „Џемал Биједић“ у Мостару, Босна и Херцеговина;
157. Шами, Јасин, доцент Универзитета Абу Даби, Уједињени Арапски Емирати;
158. Шаренац, Немања, ванредни професор, Економски факултет Пале, Универзитет у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина, Република Српска;
159. Шево Гребенар, Оливера, доцент Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
160. Шетка, Гојко, доцент Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, Босна и Херцеговина, Република Српска;
161. Шокињов, Стефан, редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, Република Србија;

LIST OF REVIEWERS OF PAPERS PUBLISHED IN PROCEEDINGS
"LAW: CAUSE OR EFFECT"
IN FIVE VOLUMES
WITH XIV SCIENTIFIC CONFERENCE ON THE OCCASION OF THE DAY OF THE FACULTY OF LAW
which was held on 25 October 2025, at Pale
(in alphabetical order, with an indication of the country they are from)

1. Academician Full Professor Bejatović, Stanko, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac, Republic of Serbia;
2. Assistant Professor Baturan, Luka, PhD, Faculty of Law, University of Novi Sad, Republic of Serbia;
3. Assistant Professor Bojić, Marija, PhD, Faculty of Sciences, Department of Geography, Tourism and Hotel Management, University of Novi Sad, Republic of Serbia;
4. Assistant Professor Chami, Yassine, PhD, University Abu Dhabi, United Arab Emirates;
5. Assistant Professor Damjanović, Dragana, PhD, Faculty of Law, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
6. Assistant Professor de Las Casas Leòn, Maria Etelvina, PhD, University La Laguna, Tenerife, Spain
7. Assistant Professor Đokić, Ivan, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
8. Assistant Professor Đorđević Aleksovski, Sanja, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Republic of Serbia;
9. Assistant Professor Ed.Daran, Driss, PhD, Faculté Polydisciplinaire de Khouribga, Sultan Moulay Slimane University, Beni Mellal, Morocco;
10. Assistant Professor Gafar, Hafiz, PhD, College of Law, Sultan Qaboos University, Oman;
11. Assistant Professor Hadži Stević, Brano, PhD, Faculty of Law, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
12. Assistant Professor Hajdarović, Sunčica, PhD, Faculty of Law, Džemal Bijedić University of Mostar, Bosnia and Herzegovina, Federa-tion of Bosnia and Herzegovina;
13. Assistant Professor Hebib, Mirza, PhD, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Federation of Bosnia and Herzegovina;
14. Assistant Professor Kuznetsova, Evgeniya Viktorovna, PhD, Ural Federal University of Yekaterinburg (Russian Federation);

15. Assistant Professor Milić, Ivan, PhD, Faculty of Law, Faculty of Law, University of Novi Sad, Serbia;
16. Assistant Professor Milutin, Milan, PhD, Faculty of Law, Faculty of Law, University of Novi Sad, Serbia;
17. Assistant Professor Muminović, Damir, PhD, Faculty of Law, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina;
18. Assistant professor Paraušić Marinković, Ana, PhD, Faculty of Security Studies, University of Belgrade, Republic of Serbia;
19. Assistant Professor Petković, Igor, PhD, Faculty of Law, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
20. Assistant Professor Popović, Predrag, PhD, Faculty of Security Studies, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
21. Assistant Professor Pupić, Mirjana, PhD, Faculty of Law, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
22. Assistant Professor Rajić, Nataša, PhD, Faculty of Law, University of Novi Sad, Serbia;
23. Assistant Professor Rinolfi, Cristiana Maria Anastasia, PhD, Faculty of Law, University of Sassari, Republic of Italy.
24. Assistant Professor Samardžić, Sandra, PhD, Faculty of Law, University of Novi Sad, Republic of Serbia;
25. Assistant Professor Stanković, Uroš, PhD, Faculty of Law, Faculty of Law, University of Novi Sad, Serbia;
26. Assistant Professor Starčević, Jelena, PhD, Faculty of Education, Bijeljina, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
27. Assistant Professor Symaniuk, Nina Vasilievna, PhD, Ural Federal University of Yekaterinburg, Russian Federation;
28. Assistant Professor Šetka, Gojko, PhD, Faculty of Security Studies, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
29. Assistant Professor Ševo Grebenar, Olivera, PhD, Faculty of Law, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Re-public of Srpska;
30. Assistant Professor Tomić, Ivan, PhD, Faculty of Law, University of Mostar, Bosnia and Herzegovina;
31. Assistant Professor Toth, David, PhD, Faculty of Law, University of Pécs, Hungary;
32. Assistant Professor Vasiljević, Dragana, PhD, Faculty of Security Studies, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
33. Assistant Professor Vujičić, Novak, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
34. Associate Professor Aloui, Buchta, PhD, Faculty of Legal, Economic and Social Sciences, Sidi Mohamed Ben Abdellah University, Fez, Morocco;

35. Associate Professor Banović, Damir, PhD, Faculty of Law, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina;
36. Associate Professor Bojanić, Bojan, PhD, Faculty of Law, University of Priština with temporary seat in Kosovska Mitrovica, Republic of Serbia;
37. Associate Professor Buha, Milijana, PhD, Faculty of Law, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
38. Associate Professor Capote Pérez, Luis Javier, PhD, Faculty of Law, University La Laguna, Tenerife, Spain;
39. Associate Professor Cvetković Đorđević, Valentina, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
40. Associate Professor Ćorac, Sanda, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac, Republic of Serbia;
41. Associate Professor Danilović, Damjan, PhD, Faculty of Economics, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
42. Associate Professor Daudrikh, Yana, Faculty of Law, Comenius University in Bratislava, Slovak Republic;
43. Associate Professor Demirović, Ramajana, PhD, Faculty of Law, Džemal Bijedić University of Mostar, Bosnia and Herzegovina, Federation of Bosnia and Herzegovina;
44. Associate Professor Dimitrijević, Marko, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Republic of Serbia;
45. Associate Professor Đurđić Milošević, Tamara, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac, Republic of Serbia;
46. Associate Professor Haubrich, Viktorija, PhD, Faculty of Law, University of Mostar, Bosnia and Herzegovina, Federation of Bosnia and Herzegovina;
47. Associate Professor Ilić, Ivan, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Republic of Serbia;
48. Associate Professor Jodanović, Ajna, PhD, Faculty of Law, University of Bihać;
49. Associate Professor Jurković, Cvija, PhD, Faculty of Law, University of Mostar, Federation of Bosnia and Herzegovina, Bosnia and Herzegovina;
50. Associate Professor Knežević, Marko, PhD, Faculty of Law, University of Novi Sad, Republic of Serbia;
51. Associate Professor Kovačević, Milica, PhD, Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade, Republic of Serbia;
52. Associate Professor Kršljanin, Nina, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
53. Associate Professor Lakićević Đuranović, Bojana, PhD, Faculty of Law, University of Montenegro, Montenegro;

54. Associate Professor Lukić, Natalija, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
55. Associate Professor Marić, Bojan, PhD, Faculty of Transport, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
56. Associate Professor Marilović, Đorđe, PhD, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
57. Associate Professor Matić Matešković, Ines, PhD, Faculty of Law, University of Rijeka, Republic of Croatia;
58. Associate Professor Mlinarević, Predrag, Faculty of Economics, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
59. Associate Professor Morozan, Florina Florentina, PhD, Faculty of Law, University of Oradea, Romania;
60. Associate Professor Omerović, Enis, PhD, Faculty of Law, University of Zenica, Bosnia and Herzegovina, Federation of Bosnia and Herzegovina;
61. Associate Professor Onida, Pietro Paolo, PhD, University of Sassari, Italy
62. Associate Professor Palamarchuk, Evgenii Aleksandrovitch, PhD, Rostov Institute (branch) All-Russian State University of Justice (RPA of the Ministry of Justice of Russia) in Rostov-on-Don; Don State Technical University, Rostov-on-Don, Russian Federation;
63. Associate Professor Petrović, Stojana, PhD, Faculty of Law, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
64. Associate Professor Pilipović, Milan, PhD, Faculty of Law, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
65. Associate Professor Popović, Borka, Faculty of Economics, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
66. Associate Professor Raković, Đorđe, PhD, Faculty of Law, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
67. Associate Professor Rapajić, Milan, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac, Republic of Serbia;
68. Associate Professor Savić, Matej, PhD, Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
69. Associate Professor Savić, Sanja, PhD, Faculty of Law, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
70. Associate Professor Soós, Edit, Faculty of Law and Political Sciences, University of Szeged, Hungary;
71. Associate Professor Stanković, Marko, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
72. Associate Professor Stanković, Miloš, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
73. Associate Professor Stojanović, Zdrava, PhD, Faculty of Law, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;

74. Associate Professor Šarenac, Nemanja, PhD, Faculty of Economics, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
75. Associate Professor Tasić, Anđelija, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Republic of Serbia;
76. Associate Professor Tešić, Nenad, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
77. Associate Professor Vidić, Marija, PhD, Faculty of Law, University of Mostar, Bosnia and Herzegovina, Federation of Bosnia and Herzegovina;
78. Associate Professor Vlaški, Bojan, PhD, Faculty of Law, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
79. Associate Professor Vlašković Veljko, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac, Republic of Serbia;
80. Associate Professor Vranješ, Nevenko, PhD, Faculty of Political sciences, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
81. Associate Professor Csaba Fenyvesi, PhD, University of Pécs, Faculty of Law, Pécs, Hungary.
82. Associate Professor Vučetić, Vuk, Faculty of Philosophy, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
83. Associate Professor Vuković, Zoran, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac, Republic of Serbia;
84. Associate Professor Živković, Velimir, PhD, School of Law, University of Warwick, United Kingdom;
85. Full Professor Ampovska, Marija, PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Stip, Republic of North Macedonia;
86. Full Professor Avramović, Dragutin, PhD, Faculty of Law, University of Novi Sad, Republic of Serbia;
87. Full Professor Babić, Ilija, PhD, Retired Professor, Belgrade, Republic of Serbia;
88. Full Professor Banović, Božidar, PhD, Faculty of Security Studies, University of Belgrade, Republic of Serbia;
89. Full Professor Bartulović, Željko, PhD, Faculty of Law, University of Rijeka, Republic of Croatia;
90. Full Professor Božić, Radomir, PhD, Faculty of Economics, Pale, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
91. Full Professor Brkić, Zlatko, PhD, Faculty of Law, University of Mostar, Bosnia and Herzegovina;
92. Full Professor Brković, Radoje, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac, Republic of Serbia;
93. Full Professor Carbone, Maria Teresa. PhD, University of Catanzaro, Italy
94. Full Professor Cucić, Vuk, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;

95. Full Professor Čolaković, Maja, PhD, Faculty of Law, Džemal Bijedić University of Mostar, Bosnia and Herzegovina, Federation of Bosnia and Herzegovina;
96. Full Professor Čvorović, Dragana, PhD, University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade, Republic of Serbia;
97. Full Professor Dimitrijević, Predrag, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Republic of Serbia;
98. Full Professor Dimovski, Darko, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Republic of Serbia;
99. Full Professor Duraković, Adnan, PhD, Faculty of Law, University of Zenica, Bosnia and Herzegovina, Federation of Bosnia and Herzegovina.
100. Full Professor Đorđević, Aleksandar, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Republic of Serbia;
101. Full Professor Đorđević, Srđan, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac;
102. Full Professor Đurđić, Vojislav, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Republic of Serbia;
103. Full Professor Gocevski, Dragan, PhD, Iustinianus Primus Faculty of Law, Ss Cyril and Methodius University in Skopje, Republic of Nort Macedonia;
104. Full Professor Hadžić, Mehmed, PhD, Faculty of Law, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Federation of Bosnia and Herzegovina;
105. Full Professor Ilić Popov, Gordana, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
106. Full Professor Jašarbegović, Amra, PhD, Faculty of Law, University "Džemal Bijedić" of Mostar, Bosnia and Herzegovina;
107. Full Professor Jotanović, Radenko, PhD, Faculty of Law, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
108. Full Professor Jovanović, Zoran, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac;
109. Full Professor Kambovski, Igor, PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Stip, Republic of North Macedonia;
110. Full Professor Karkalis, Ioannis, Supreme Court of Greece Judge, Republic of Greece;
111. Full Professor Knežević, Saša, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Republic of Serbia;
112. Full Professor Kostić, Milan, PhD, Faculty of Economics, University of Kragujevac, Republic of Serbia;
113. Full Professor Kovačević, Ljubinka, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;

114. Full Professor Kreća, Milenko, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
115. Full Professor Krstić, Novak, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Republic of Serbia;
116. Full Professor Kulauzov, Maša, PhD, Faculty of Law, University of Novi Sad, Republic of Serbia;
117. Full Professor Lalić, Srđan, Faculty of Economics, Brčko, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
118. Full Professor Lobrano, Giovanni, PhD, Pontifical Catholic University of Peru, University of Sassari, Republic of Italy;
119. Full Professor Lončar, Zoran, PhD, Faculty of Law, University of Novi Sad, Republic of Serbia;
120. Full Professor Marković, Ivanka, PhD, Faculty of Law, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
121. Full Professor Mezei, Peter, PhD, Faculty of Law and Political Sciences, University of Szeged, Hungary;
122. Full Professor Milinković, Igor, PhD, Faculty of Law, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
123. Full Professor Milisavljević, Bojan, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
124. Full Professor Milotić, Ivan, PhD, Faculty of Law, University of Zagreb, Republic of Croatia;
125. Full Professor Mirjanić, Željko, PhD, Faculty of Law, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
126. Full Professor Mirković, Zoran, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Serbia;
127. Full Professor Morait, Branko, PhD, Faculty of Law, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
128. Full Professor Nikač, Željko, PhD, University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade, Republic of Serbia;
129. Full Professor Omerdić, Dženeta, PhD, Faculty of Law, University of Tuzla, Bosnia and Herzegovina, Federation of BH;
130. Full Professor Orlović, Slobodan, PhD, Faculty of Law, University of Novi Sad, Republic of Serbia;
131. Full Professor Petrović, Borislav, PhD, Faculty of Law, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Federation of Bosnia and Herzegovina;
132. Full Professor Planojević, Nina, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac, Republic of Serbia;
133. Full Professor Polojac, Milena, PhD, University of Belgrade, Republic of Serbia

134. Full Professor Popović, Dušan, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
135. Full Professor Popović-Ćitić, Branislava, PhD, Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade, Republic of Serbia;
136. Full Professor Prželska, Tina, PhD, Faculty of Law Iustinianus Primus, University "Ss. Cyril and Methodius" in Skopje, Republic of North Macedonia;
137. Full Professor Račić, Ranka, PhD, Faculty of Law, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
138. Full Professor Radić, Darko, PhD, Faculty of Law, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
139. Full Professor Raičević, Nebojša, PhD, Faculty of Law, University of Niš, Republic of Serbia;
140. Full Professor Rakić, Branko, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade
141. Full Professor Rebić, Mladen, PhD, Faculty of Economics, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
142. Full Professor Ristivojević, Branislav, PhD, Faculty of Law, University of Novi Sad, Republic of Serbia;
143. Full Professor Savčić, Sanja, PhD, Faculty of Law, University of Novi Sad, Republic of Serbia;
144. Full Professor Simović, Darko, PhD, University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade, Republic of Serbia;
145. Full Professor Spasov, Aleksandar, PhD, Faculty of Law "Iustinianus Primus", Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Republic of North Macedonia;
146. Full Professor Stanimirović, Vojislav, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
147. Full Professor Stjepanović, Stanka, PhD, Faculty of Law, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;
148. Full Professor Šokinjov, Stefan, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac, Republic of Serbia;
149. Full Professor Trkulja, Jovica, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Serbia;
150. Full Professor Tubić, Bojan, PhD, Faculty of Law, University of Novi Sad, Republic of Serbia;
151. Full Professor Tuzov, Danil Olegovič, PhD, Faculty of Law of the National Research University "Higher School of Economics", St. Petersburg, Russia;
152. Full Professor Vasiljević, Zoran, PhD, Faculty of Law, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska;

153. Full Professor Veković, Vladimir, PhD, Faculty of Law, University of Priština with temporary seat in Kosovska Mitrovica, Republic of Serbia;
154. Full Professor Vujović, Ognjen, PhD, Faculty of Law, University of Priština with temporary seat in Kosovska Mitrovica, Republic of Serbia;
155. Full Professor Vuković, Igor, PhD, Faculty of Law, University of Belgrade, Republic of Serbia;
156. Full Professor, Principal Research Fellow Ćeranić Perišić, Jelena, PhD, Institute of Comparative Law, Belgrade, Republic of Serbia;
157. Ibrahimović, Ervina, Docent, PhD, University of Tuzla, Bosnia and Herzegovina, Federation of Bosnia and Herzegovina;
158. Research Associate Stjepanović, Bogdana M., PhD, Institute for Political Studies, Belgrade, Republic of Serbia.
159. Senior Research Associate Gordanić, Jelica, PhD, Institute of International Politics and Economics, Republic of Serbia;
160. Senior Research Fellow Jovičić, Katarina, PhD, Institute of Comparative Law, Belgrade, Republic of Serbia;
161. Senior Research Fellow Vučić, Mihajlo, PhD, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, Republic of Serbia.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

34(082)

НАУЧНИ скуп "Право: узрок или посљедица" (14 ; 2025 ; Пале)
Зборник радова "Право: узрок или посљедица". Том IV = Collection of Paper "Law: cause or effect". Vol. IV : XIV Научни скуп поводом Дана Правног факултета, Међународни научни скуп одржан 25. октобра 2025. год. на Палама / [оргнизатор] Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву ; [суорганизатори] Европска организација за јавно право... [и др.] ; [коуредници Димитрије Ћеранић ... [и др.]]. - Источно Сарајево : Правни факултет, 2026 (Лакташи : Графомарк). - 463 стр. ; 25 cm

Текст ћир. и лат. - Радови на срп. и енгл. језику. - Тираж 65. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-99997-47-09-7

COBISS.RS-ID 144883457